

357
XVII.
PROVIN
F
22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
357 F 22

L'ARDANTE,

Ou

Flamboyante Colomne,

DEMONSTRANT & ESCLAIRANT

LES

17. Provinces, ou Pays-Bas.

Avec toutes les Effigies des Duqs, Forestiers, & Contes de Flandres.

A Amsterdam,

Chez IAQVES COLOM, 1650.

Dirick Sp... mit possidet

D... Sp...

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE 'S HAGE.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

BELGII VETERIS TYPUS.
Ex Conatibus Geographicis Abrahami Ortelij
OCEANUS
ATLANTICVS. Zosi.
GERMANICVS. Ptol.
SEPTEMTRIONAL. Pli.
CIMBRICVS. Claud.
BRITANNICVS. Dio. et Pli.
BRITANNIÆ INSULAE PARS
BRITANNICVS OCEANUS
GALLIÆ PARS
Littus Saxonicum
FRISII
GER
MA
NIAE
PARS
Milliaria Germanica quorum 15 uni gra. r esp

Korte Beschryvinge van Oud Nederlandt/ ofte Gallia Belgica.

Verscheydē gevoelens, wat I. Cæsar by de naē Belgium verstaet.

Er wy komen tot de alghemeyne Beschryvinghe ende Afbeeldinge der 17 Nederlanden / ende tot die van elck Landt in't besonder / dunckt het ons niet ongheraden den goedtgunstighen Leser voor ooghen te stellen de Caerte van Oud Nederlandt / ofte Belgium, so 't selve ontworpen is by den wydtvermaerden Wereldt-beschryver Abrahamus Ortelius, in zijn Boeck ghenaemt Theatrum Orbis terrarum, ende tot beter onderrechtinge daer by te voegen een korte Beschryvinghe. Het woordt Belgium dan/dat Iulius Cæsar dickmaels ghebruyckt in zyne Commentarien van de Fransche Oorloghe / werdt van verscheyden Autheuren verscheydentlijck uyt-geleyt. Want sommighe meenen dat Cæsar daer by verstaet een seker besonder Stadt / welcke Guicciardin ende Marlianus willen dat geweest zy de Stadt Beauvois in Picardien. Andere daerenteghen duyden't op 't Stedeken Bavais in Henegouwen. De gheleerde Ioannes Goropius Becanus meent dat Cæsar by 't voorsz. woordt verstaen heeft niet een bysonder Stadt / maer de volckeren Bellovacos, welcker Hooftstadt nu ter tyt is het vóorsz. Beauvois in Picardien. Henricus Glarianus houdt het daer voor / dat Belgium ende Gallia Balgica by Cæsar al een dingh is. Ioannes Rhellicanus seght neen/ende houdt dat Belgium maer een deel geweest zy van Gallia Belgica, doch wat deel en doet hy daer niet by. Hubertus Leodius verstaeter dat deel by / in het welcke huyden ten daghe gheleghen is het voorsz. Bavais in Henegouwen. Maer (seght Ortelius) laet ons Cæsar selve van zijn Belgium hooren spreken. Dese dan in zijn vijf de Boeck/ handelende van de verdeelinghe der Legioenen ofte Crijghs-Regimenten in Gallia Belgica, ghebruyckt onder andere dese woorden:

Cæsars eyghen woorden.

Een Legioen heeft hy (namelijck Cæsar) aen Caius Fabius gegheven, om naer de Morinos te voeren: een ander aen Quintus Cicero, naer de Nervios: een derde aen Lucius Roscius naer de Elsuos: het vierde heeft hy bevolen te verwinteren met Caius Labienus in't Lantschap van Rheims, op de grensen van Trieren: ende drye heeft hy'er gheleydt in Belgium, onder Marcus Crassus, Lucius Munatius Plancus, ende Caius Trebonius. Een weynigh te voren in't selfde Boeck/ spreeckende van Groot-Britannien, segt hy: De Zee-kust van Britannien werdt by die bewoont, die om te rooven ende Oorlogh te voeren, uyt Belgium over ghecomen sijn, ende meest alle de namen voeren van de selfde Steden, uyt de welcke zy eertijdts ghesproten sijn. Hier ziet men voor eerst wel duydelijck / dat Cæsar onder den naem Belgium niet een Stadt alleene / maer verscheyden Steden begrijpt: Ten tweeden/dat hy evenwel daer by niet en verstaet gheheel Gallia Belgica, dewyle hy de Morinos, Nervios, Essuos, ende Rhemos, wel uytdruckelijck van Belgium onderscheydt / welcke Volckeren nochtans hy/ ende alle andere gheloof-waerdighe oude Schryvers/ onder die van Gallia Belgica tellen ende stellen. Het is dan so claer als de Sonne/dat Belgium maer een deel en is van Gallia Belgica, dan wat deel het is/en canmen so heel grondelijck niet segghen. Dat het Bavais in Henegouwen met het Landt daer omtrent gheleghen niet en zy / blijckt daer

Belgium is gheen naem van een bysonder Stadt. Oock niet van gheheel Gallia Belgicæ Maer alleen van een deel van dien.

Namelijc van dat deel dat naest aen zee leyt.

uyt/dat het selve Bavais in't Landt van de Nervios gheleghen is/welcke Cæsar van Belgium uytsluyt. Ick en gheloof oock niet (seght Ortelius) dat het de Bellovaci oft die van Beauvois in Picardien zijn: maer veel eer dat het zy dat deel van Gallia Belgica, 't welck de Zee allernaest leyt/ende sich uytstreckt naer't Noorden/alwaer men die groote watervloeden heeft / namelijck den Rhijn, de Maes, ende de Schelde, welcker monden ende uytganghen bequame gheleghentheydt gheven om in Zee te komen / ende van daer in Britannien over te varen. Maer sal yemandt moghen vraghen/ is Belgium maer een deel van Gallia Belgica, wat noemt ghy dan Gallia Belgica, ende binnen wat palen is 'tselve Landschap hier voortijdts besloten gheweest? Om hier op te antwoorden moeten wy de saecke wat hoogher verhalen.

Hoe de Romeynē Gallia eer tydts gedeelt hebben.

De Romeynen begrepen onder den naem van Gallia niet alleen het gene wy nu ter tijdt Vranckrijck noemen / maer al het Landt datter gheleghen is tusschen den Rhijn, de groote Zee Oceanus, de Pyreneische Berghen, (welcke Vranckrijck af-scheyden van Spaenjen) de Middellandtsche Zee / ende 't gheberghte Apenninus tot Ancona toe. Dit Gallia deelden zy af in twee deelen.

Gallia Cisalpina.

Het eene (by haer ghenaemt Gallia Cisalpina, oft aen dees zyde 'tgheberghte) wordt huydensdaeghs onder Italien ghereeckent/ ende meestendeel Lombardia ghenoemt.

Gallia Transalpina.

Het tweede (namelijck Gallia Transalpina oft aen gheen zyde 'tgheberghte) was bepaelt met den Rhijn, de Zee Oceane, de Pyreneische Berghen, de Middellandtsche Zee/ende de Alpes, oft Berghen die Vranckrijck af-scheyden van Italien ende Hoogh-duytschlandt. Nu dit Transalpijns ofte overbergigh Gallia was wederom in drie deelen ghedeelt / daer van 't eene bewoont werdt by de Aquitanen/ het andere by de Celten/ende het derde by de Belgen.

De palen of grensen van Gallia Belgica.

Van Aquitania ende Celtica en sullen wy hier niet spreecken/ als zijnde buyten propooste/ maer Belgica/ofte het deel by de Belgen bewoont/was besloten tusschen de groote Zee/ den Rhijn/de Marne/ende de Seyne: So dat het ghene wy nu Neerlandt ofte de 17 Landen noemen/ (naer het schryven van Guicciardin) maer en maeckt de helft ofte weynigh min van oudt Belgica. D'andere helft (waer inne onder andere begrepen zijn de Fransche Landen van Picardie/ Champagne/ende Normandie/doch also dat de twee laetste niet geheel daer onder en behooren) wordt bezeten by den Coning van Vranckrijck/de Hertoghen van Lorreine/Gulich/ende Cleve/ de Aertsbisschoppen van Mentz/Trier/ Colen/ en Camerijck/ den Bisschop van Luyck/ende sommighe andere Princen ende Potentaten. De oude Belgen waeren ghedeelt in vyfthien principale Natien ofte Volckeren/ eenighe van de welcke wy hier voren Julius Cæsar ghenoemt hebben / de andere mach men lesen/soo by den selven Cæsar/ als by den Wereld-beschryver Strabo/ende andere Autheuren meer / behalven dat zy oock meestendeel uyt-ghedruckt worden in ons tegenwoordigh Caertjen.

Waer van dat de naem Belgium ende Belgica zynen oorspronck heeft/staet mede in gheschille. Eenighe brenghen hem af van't woordt Belgen oft Welgen/'t welck in oude Belgische tale betekent een vreemdeling. Een ander seer geleert Man meent hy kome van Belgen oft Balgen/ dat toornigh zijn/ende vechten te segghen is. Onse Nederlandtsche Jaer-boecken ofte Chronijcken doen hem vloeyen van Belgis/ voor-tydts de Hooft-stadt des gantschen Lands: maer welcke die gheweest zy/ ende waer ontrent gheleghen/is mede onseker / want de eene maeckter Bavais af/een stedeken (soo gheseyt is) in Henegouwen: d'ander wederom Veltsicke/een Dorpken by Oudenaerde in Vlaenderen. Immers die den naem af-brenghen van de Stadt Belgis (welcke nochtans niet vermaent en wort by eenighe naem-kondighe Schryvers) hebben tot haren mede-

mede-stemmer Isidorus Aertsbisschop van Sevilien / die lib. 14. Origin. cap. 4. seght : Belgis is een Stadt in Gallia, van de welcke het Landtschap Belgica sijnen naem heeft : ende den Griecxschen Schrijver Hesijchius, die al voor Isidorus ghesepdt heeft / Belgaios komt van de Stadt Belges.

Van waer de naem Belgium eñ Belgica herkomt.

Om nu oock wat aen te roeren van den oorspronck ende zeden der oude Belgen oft Nederlanders / wy lesen by Julius Cæsar in sijn tweede Boeck dese woorden : Hy (Cæsar) bevondt dat de Belgen meestendeel ghesproten waren vande Duytschen, ende dat zy van oudts her over den Rhijn gekomen sijnde, om der vruchtbaerheyts wille van't landt, aldaer neder geslaghen waren, ende de Gallen, die'er te voren woonden, verdreven hadden. Ende stracx in't beginsel van't eerste Boeck. Van alle dese (seght hy / spreeckende vande Volckeren van Gallia) sijn de Belgen de dapperste, ende den Duytschen over Rhijn woonende aldernaest gelegen, met de welcke zy oock ghestadighlijck oorloghen.

D'oorsprong vā de Belgen oft oude Nederlanders.

Strabo, Titus Livius, Polybius, ende Diodorus Siculus verhaelen vande Belghen als volght : Sy hebben Rijdt ofte Wapen-rocken, dragen lang hayr, hare broecken sijn onder open. In plaetse van rocken draghen zy een open kleed met mouwen, komende tot aen de schamelheyt. Haer wolle is rou ende hayrigh, maer by naest tot op de huyd toe afgheschoren. Hier van weven zy dicke rijd-rocken, die zy Lænas noemen. Haere wapenen sijn een lang sweerd, na de mate van yeders Lichaem, hanghende aen haer rechter sijde een lange schild, lancen, ende worp-pijlen. Sommighe ghebruycken oock bogen ende slinghers. Sy plachten oock met honden te vechten, maer waeren voor al seer kloeck te paerde. De selve Strabo, Cæsar, ende Posidonius segghen voorder: Sy ligghen noch meest plat op d'aerde neder. Als zy eten, sittense op honden oft wolven vellen, ghespreyt op seker leeghe bancxkens, oft langs der aerden heen. Haere tafelen sijn weynigh van der aerden verheven. Hare spijse is meest toe-ghemaeckt met melck. Sy eten alderley vleesch, doch meest swijnen-vleesch, so versch als gesouten. Die aen de Zee oft binnen-wateren woonen, rechten visch op. Hare huysen sijn rond, ghemaeckt van plancken ende horden, meest in Bosschagien, oft omtrent eenighen water-vloedt.

Hare kleedinghe eñ wapenen.

Spijse eñ maniere van eten.

Huysen.

Cæsar, Pomponius, Mela, ende Diodorus ghetuyghen / dat haere begravinghen ende uyt-vaerden / nae de maniere der Gallen, seer kostelijck toe-gingen / ende al wat zy meynden dat den af-ghestorvenen in zijn leven best behaeghthadde / dat plegense met zijn doode lichaem te verbranden. Ja die den dooden liefst ghehadt hadden / sprongen mede in't vyer / ende ghelooffden dat zy met hem souden leven. Sommighe wierpen oock Brieven in't graf daer het overblijfsel in begraven werdt / als of d'overleden die soude ghelesen hebben. Want zy hadden 't ghevoelen van Pythagoras in-ghedroncken / de welcke dreef dat de zielen onsterffelijck waren / ende nae sekere jaeren weder in andere lichamen souden verhuysen.

Uytvaerden ofte begravingen.

Geloove.

Strabo ende Diodorus schrijven oock / dat als zy raedtslaeghden van eenige sware toekomende saken / so ghebruyckten zy een wonderbaerlijcke ende ongelooflijcke maniere van Offerhande. Sy offerden neffens den Outaer oft plaetse daer toe bereyt een levende Man / die zy met een swaerdt op zijn middel-rift treften / ende als hy dan viel / so wisten zy uyt den val ende gestaltenisse van zijn gebroken leden / als oock uyt het vlieten van zijn bloedt / door een oude waer-neminghe / toe-komende dinghen te voorsegghen. Sy en plachten gheen Godtsdienst ofte Offerhande te doen sonder Philosooph / want zy meynden dat de heylige diensten geschieden moesten by Luyden die kennisse hadden van de Goddelijcke natuere. Plinius verhaelt noch een ander wyse van Offerhanden by haer eertijdts gebruyckt. Als zy onder een boom alle dinghen reedt ghemaeckt hadden brochten zy twee witte Stieren / welcker hoornen dan eerst

Godsdienst ofte Offerhandē.

ghebonden wierden. De Priester/in't wit gekleedt zijnde/ klom op den boom / ende sloegh de stieren met een goude bijl ofte barge dat zy bloeden/ het bloedt werdt in een wit kleed ontfangen/ende dan werden de Offerhanden voorts geslachtet/ende elck badt/dat God den ghever zijne gaven wel wilde laten ghelucken. Sy gheloof den dat de onvruchtbare beesten/van dit bloet drinckende / vruchtbaer wierden/ ende dat het oock goedt was teghen alderley vergif. Dit meynen wy dat den verstandighen Leser genoegh sal zijn/om de gheleghentheydt van Oud Nederlandt ofte Gallia Belgica te verstaen. Nu komen wy voorts tot de beschrijvinghe van nieu Nederlandt/ ofte de 17 Landen/ die wy eerst in't ghemeyn/ende daer na elck besonder sullen over-loopen.

Generale ofte alghemeyne Beschrijvinghe van de Seventhien Landtschappen / die ghemeynlijck Nederlandt/oft Neder-duytschlandt ghenoemt worden.

Nederland, waer om alsoo genoemt.

DE Landen/die wy teghenwoordelijck voor-genomen hebben te beschrijven/worden gheseydt seventhien in ghetale te zijn/ meer om datmen daer den Princen seventhien titelen van toe-gheschreven heeft / als om eenighe andere merckelijcke reden. Want anders op ghemeyne vergaderinghen/ ende allser van 's Princen weghen voor-gheslaghen wert van eenighe Contributien of dierghelijcke lasten/en pleghen de landen in sulcken ghetale niet te verschijnen/noch te contribueren / maer het Hertoghdom van Limburgh met zijn appendentien / ende 't Marckgraefschap des H. Rijckx / oft van Antwerpen/ stemden ende contribueerden met ende onder Brabant. 't Graefschap Zutphen maeckte 't vierde quartier van Gelderland. Daerenteghen Doornijck / ende het Doornijcxsche/mitsgaders Rijssel/Douay/ende Orchies(die anders Steden ende Leden zijn van Walsch-Vlaenderen/ hadden hare stemmen/ende contribueerden a part. Valencijn (anders een Stadt ende Lidt van Henegouwe) stemde ende contribueerde op hem selven. Dan wy sullen in onse beschrijvinghe de ghewoonlijcke ordre van de titelen volghen/die de Princen van dese Landen plegen te voeren. Daer zijn dan voor eerst de Hertoghdommen van Braband / van Limburgh/van Lutzenburgh/ende van Gelderland. Ten tweeden/ de Graefschappen van Vlaenderen/van Artoys/van Henegouwe/ van Holland/van Zeeland/van Zutphen/ende van Namen. Ten derden/ het Marckgraefschap van't Heyligh Rijck. Ende ten vierden/de Heerlijckheden van Vriesland/van Mechelen/ van Wtrecht/van Over-Yssel/ende van Groeningen. Dese Landen worden gemeynlijck Nederlandt ghenoemt/ ende dat van weghen hare nederighe ende leeghe gelegentheyd/ ten aenzien van Duytschlandt/ende andere hooghe Landen/daer zy aen grensen. De Italianen/ Spaenjaerden/ ende andere Westersche Natien noemense Flandra / ofte Flandres / nemende (door een oneyghentlijcke wijse van spreken) het deel voor zijn gheheel / want anders is Flandres oft Vlaenderen den eygen naem van een vande voorsz seventhien Landen/het welcke ofte door zijne grootheydt ende voortreffelijckheyt/ ofte (dat waerschijnlijcker is) om dat het den voorsz. Westerschen Volckeren naest gelegen/ ende daerom oock best bekent is/syen naem aen alle d'ander Landen heeft mede ghedeelt. Men noemt dese Landen

oock

BELGIUM
Sive Inferior
GERMANIA
OCEANUS GERMANICVS
Noord Zee
ZEELANDIA
GALLIÆ
PARS
ZUYDER ZEE
Milliaria Germanica Com.

oock Neder-duytsch-landt/ hoewel zy nochtans/na de palen ende grensen by de Oude gestelt/niet onder Duytschland/maer onder Gallia Belgica zijn gherekent gheweest/ uytghenomen alleenlijck Vriesland/ende weynigh andere stucken.

Met wat Zee ende ander landschap bepaelt.

Dit Nederlandt is bepaelt met de Oceaensche Noord-Zee / met het Graefschap van Embden / ende de Riviere Ems/het Land van Benthem ende Westphalen / de Landen van Gulich ende Cleef/de Bisdommen van Colen en Triere/het Hertoghdom van Lorraine/ende 't Coninckrijck van Vranckrijck. Binnen de selve palen is mede begrepen het Aertsch-bisdom van Camerijck / het Bisdom van Luyck/ ende moghelijck eenige andere stucken/ die onder de 17 Landen niet en behooren. Nederland/nae de rekeninghe van Guicciardin/ die (hoewel een Italiaen zijnde) het selve beter ende nauwer beschreven heeft / dan eenigh Nederlander selve/begrijpt int ronde seer ontrent de 1000 Italiaensche/dat is weynigh min ofte meer als 340 Nederlandsche mijlen. In desen ommeloop teltmen over de 200 bemuerde Steden/ welcker vele seer machtigh ende vermaert zijn / als met namen Loven/ Brussel/Antwerpen/'s Hertogen-bosch/Mechelen/Lutzemburgh/ Nimmegen/Gent/Brugge/Doornijck/Rijssel/Atrecht/Valencijn/Berghen in Henegouwe/Dordrecht/Haerlem/Delf/ Leyden/Amsterdam/Goude/ Rotterdam/ Middelburgh/ Namen/Zutphen/Leeuwardē/Utrecht/ Deventer/ Groeningen/ende meer andere/die elck in hare respective Landschappen breeder beschreven sullen worden. Behalven de voorsz. bemuerde Steden zijnder in Nederland noch over de 150 plaetsen/die Stadts recht ende privilegien hebben/ ende voor dese laetste meer dan veertigh-jaerighe oorloghe die 't platte land seer bedorven heeft/ sonderlingh in Vlaenderen (dat meer dan d'een helft gedepopuleert ofte ontvolct is) warender over de 6300 Dorpen met Klock-torens/ behalven ontallijcke veel gehuchten/Heeren-huysen/ Sloten ende Kasteelen.

Hoe groot int rondt.

Met hoe veel steden en dorpen verciert.

De macht van dit Nederlandt is al over veel jaren zoo groot gheweest/ dat niet alleen Keyser Caerle de vijfde (by wiens tijden de 17. Landen eerst alle onder eenen Prince ghekomen zijn) maer al langhe voor hem sijn Overgrootvader Hertoch Caerle van Bourgoignen / toegenaemt de Stoute/ een Koningrijck daer af ghesocht heeft te maken/ onder den titel van het Koningrijck van Bourgoignen. Maer om dat yeder Land souverain was/ ende niet alleen verscheyden elle/ maet ende ghewichte/maer oock besondere rechten/wetten/ ende privilegien hadde/ ende daer benefsens sijnen Prince noyt andere dan ghelimiteerde ofte bepaelde macht over sich hadde willen consenteren/ so is zulx achtergheblevden. Maer zijn evenwel diergelijcke eersuchtighe voorwendinghen de principaelste wortel ende oorzake gheweest van de langhdurige oorloghe/ naderhand tusschen de Landen ende hare Princen geresen. Dese macht/ als oock alle den rijckdom/ neringhe ende welvaert van de Nederlanden bestaet meest in de schipvaert / ende visserie / zonder welcke twee onuytputtelijcke mijnen de Landen nauwelijckx en zouden vermoghen zoo ongheloofllijcken ghetal van volcke / als daer in is wonende / te onderhouden. Wat de Zee aengaet / die is haer zoo bequamelijck ende gherievelijck ghelegen / dat men uyt Holland in twee daghen ende soo veel nachten met een goede windt zeylen kan tot in Noorweghen / binnen vijf ofte ses daghen in Denemarcken/ ende van daer voorts in Sweden/ Pruyssen / Lijfland / ende ander quartieren van de Oostersche Zee. Westwaert kan men in weynich uren in Engeland varen / ende voorts binnen 4.6.8.10.12. ofte 14. daghen in Vranckrijck ende Spaenjen/ na dat dan de havenen der zelve Landen verre ofte na by ghelegen zijn. Op dat ick hier niet en spreecke van de Havenen in de Middellandsche

De macht eñ rijckdom van Nederlandt.

VVaer in sy voornemelijck is bestaende.

Namelijck in de goede ghelegentheyt van der Zee.

Zee/zelfs tot Constantinopel ende Soria toe/noch van die
van beyde de Indien zoo Oost als West / om alle de welc-
ke te bezeylen / dese Landen wonderlijck wel gelegen ende
bequaem zijn. Dese goede gheleghentheydt nu weten de
Nederlanders seer wel waer te nemen/ ende tot haren pro-
fijte te gebruycken / 'twelck een oorsaeck is dat de Landen/
principaelijck Holland ende Zeeland uytnemende Schip-
rijck zijn / ende schijnt by naest ongelooflijck/alhoewel het
nochtans waerachtich is/ dat uyt die twee Landen alleene
bywijlen seven oft acht hondert groote Schepen t'seffens
gheseylt zijn op koopvaerdye Oostwaerts: behalven die
westwaerts op Engeland/ Vranckrijck/ Spaenjen/ Ita-
lien/de Eylanden ende kusten van de Middellandsche zee/
ende beyde de Indien handelen/ mede zijnde in merckelijc-
ken ghetale. De visscherie / ende by namen de Haringh/
Kabeljau / ende Salm-vanghst / wordt hier soo sterck ge-
dreven / datter alleen ten haringe varen tusschen de zeven
ende acht hondert Schepen/ soo Buyssen/en Dog-boten/
als andere / doende ghemeynlijck drie reysen 's jaers / ende
inbrenghende door de band (soo Guicciardin van sijne tij-
den / ende voor dese laetste troubelen schrijft) elck omtrent
70. lasten Haringhs / maeckende t'samen over de vijftich
duysent lasten / welcke verkocht worden (soo 't ghemeyn-
lijck ghebeurt) tusschen de 90. ende 100. guldens 't last /
kan den Leser lichtelijck rekenen / hoe veel goudts dat uyt
dese Zee-mijne ghetrocken wordt. De Kabeljau ende
Salm-vanghst bedroech ten zelven tijde over de seven
100000. kronen 's jaers/van twee guldens 't stuck. By
dese Zeevaerd generen sich niet alleenljick het scheeps volck
selve / die ongheloofiijck veel in ghetale zijn / ende in rap-
pigheyt eñ behendigheyt ter Zee alle natien van de gant-
sche wereldt te boven gaen / maer oock veel Steden ende
Dorpen met Wijf en Kind / die sich bemoeyen met Sche-
pen te timmeren/ende alderley scheeps ghereetschappe daer

In't groot getal van hare schepen varende op koopvaerdie.

Ende te vissche.

toe te maecken / met Netten te breyen / ende dierghelijcke
handwerckē meer. Voor een derde Mijne van dese Lan-
den machmen wel stellen de uytnemende kloeckheydt ende
neerstigheyt der Inwoonderen in het maecken van alder-
hande manifacturen / als namentlijck wolle ende lijne la-
kenen/ tapisseryen/ sayen/ bombesijnen/ fusteynen / alder-
ley krameryen/ ende andere dingen meer hier te langh om
verhalen/die soo ter Zee als te Lande met groote menich-
te vervoert ende verhandelt worden niet alleenlijck op
Spaenjen / Italien / Duytschland / ende andere Land-
schappen in Europa/ maer oock op Barbaryen/ Guinee/
ende soo Oost als West-Indien selfs. Ende met dit kort
verhael over de macht der Nederlanden sullen wy ons te-
ghenwoordelijck vergenoegen / alsoo de enghe palen onser
beschrijvinghe geen volkomen discours daer van en kun-
nen vaten. Dit alleenlijck willen wy uyt Guicciardin
daer by doen/ dat in sijnen tijdt de ordinarise ende extraor-
dinarise inkomsten van den Prince van dese 17. Nederlan-
den niet min en bedroeghen als die van den Koningh van
Engeland / uytghenomen de goederen ende renten van
d'Engelsche Kercke / die de selve Koningh alsdoen aenge-
trocken ende hem selven toegeeygent hadde.

Ende in't maken van alderhande manifacturen.

De Locht van dese Landen/ hoewel hy doorgaens wat
grof ende vochtich is/ is nochtans ghesond/ ende bequaem
tot de verdouwinghe van de spijse / maer voor al seer dien-
stelijck tot de voort-telinghe van allerley ghedierten ende
vruchten. De Somer isser schoon/ ghenoechelijck / ende
vermakelijck/ want behalven andere eyghenschappen/ soo
en isser de hitte niet al te groot ende overmatich / ende men
worter weynich ghequelt van vliegen / muggen / ende soo-
danighen onghedierte / uytghenomen in Zeeland daerse
tamelijck veel zijn. Het donderter ende blixemter wey-
nich ten aensien van ander landen / eñ veel min weet men-
der te spreecken van aertbevinghe / want soo de kouthеyt
des

Locht van de Nederlanden.

Somer.

des lochts als de leeghheyt des lands en kunnen sulcx natuerlijcker wijse niet lijden.

VVinter.

De winter isser gemeynlijck langh/windich/koud ende scherp/sonderling op een noordooste wind/ maer als de wind uyten zuyden ofte zuydtwesten waeyt ('t welck soo Cæsar schrijft wel ghebeurt de drie deelen van 't jaer) soo verandert de koude in regen.

Eyghenschappen van de Landouwe.
Vruchtbaerheyt.
Van koren.

De Landouwe is in Nederland meestendeel plat/ ende met weynich heuvelen / veel min bergen versien/behalven in Lutzenburg/Limburg/ Namen eñ sommige quartieren van Henegouwe / daer het tamelijck bergachtich/ ende vol Heuvelen is. In een goed deel van Braband / Duytsch-vlaenderen / Gelderland ende Over-ijsel ist zandachtich / maer voorts doorgaens wel gebouwet / ende zeer vruchtbaer van alderhande ghewas. In Walsch-vlaenderen / Artois / Henegouwe / ende Zeeland wast overvloedich veel schoone Tarwe / die in Gelderland mede niet en ontbreeckt.

Vã Boomvruchten.

Wat de boom-vruchten belanght / daer wassen over al veel Peren/ Appelen/ Pruymen ende Kerssen/ welcke laetste van Plinius selve gheprefen worden. Moerbesien / Persen/ Droegpersen/ Wal oft Okernoten/ Haesnoten / ende Mispelen zijnder overvloedich. In sommighe quartieren vallen oock eenighe Castanien. Vygen/Granaetappelen / Oraenjen / Olven / ende dierghelijcke edele vruchten en wassender wel niet van wegen de koude/maer wordender overvloedich genoegh uyt Spaenjen ende ander vreemde Landen ghebracht.

Vã VVijndruyven.

Men vinter meest over al soo in Steden als Dorpen verscheyden ghestachten van Wijndruyven/ maer onbequaem om Wijn van te perssen/ evenwel ontrent Loven / in 't Landt van Namen / ende in 't Hertoghdom van Lutzenborch/ vallen eenighe/ doch kleyne ende suere wijntjes/door dien de druyve niet en kan komen tot hare behoorlijcke rijpigheydt.

Van Bomen om te timmeren.

Bomen om timmerhout ende branthout af te maecken vindt men hier veelderley/ door de band zeer hoge/ schoon / ende goet/ met name veel Lindebomen / welcker kolen seer bequaem zijn om buspoer mede te maken. In 't bosch van Ardennen wassen veel Yepen-bomen/ die men oock op den wegh tusschen Namen ende Hoey vindt / hier af maeckt men seer schoone boghen / maer het sap daer van is vergiftich / na 'tghetuyghenisse van Julius Cæsar/welcke schrijft dat de Coning Cattivulcus hem selven met dit vergif om 'tleven gebracht heeft. Voorts hebben zy hier eenen boom / die dese Landen schijnteyghen te wesen / in Nederlandsche Tale ghenaemt Abeelen / ende is een soorte van witte popelier. Dese vindtmen voornemelijck veel in Brabandt/ daermender alderley houtwerck af draeyt/ sonderling binnen Brussel.

Vã Moes-kruyden.

Wat aengaet de Hof ofte Moeskruyden / die vallen hier te lande so goed ende schoon/ ja mogelijck beter als in Italien / ghelijck mede verscheyden soorten van Pompoenen/Comcommers/Artisocken/ Cardons / Asparges/ende andere Hooffshe frayigheden/daer van 'tzaet ende de planten wel eer uyt Italien herwaerts over ghebracht is ghewordden / maer de vruchten zijnder althans ten minsten so goed als daer.

Vee.

Daer en is geenderley aert van Vee (behalven Buffels) of men vindtse hier overvloedigh veel. Onder andere zijnder de Ossen seer groot / voornemelijck in Holland ende Vriesland / daerse soo uytnemende swaer zijn/datmender dickwils vindt die vyfthien oft sesthien hondert pondt weghen. Jae den Grave van Hoogh-straten wert eens een Vriesschen Os vereert binnen Mechelen / welcke woegh over de vyf-en-twintigh-hondert pondt / ende wert derhalven tot een memorie in 't in-komen van zijn Paleys nae 't leven afgheschildert/ met dagh en datum daer by. De Schapen zijn hier mede heel groot/ende so wel 't Schapen als Ossen-vleesch isser so uyt-nemende goed van smaecke/ datmen nae 't oordeel van sommighe Oude/ ende nae den smaeck van vele van desen tydt/sijns ghelijck niet en vind/

'ten

't en waer datmen segghen wilde / het Engelsche Ossen-
vleesch dat van dese Landen te overtreffen. Het Vee zet
hier dapper voort/ende vermenighvuldight in korter tydt/
Peerden. dat het wonder is. De Paerden zijnder seer sterck/schoon
ende groot / principalijck in Vlaenderen/ Hollandt/Zee-
land/en Vrieslandt. De wolle valter te lande gemeynlijck
wat grof / 't welck veroorsaeckt wordt eensdeels door de
Locht/eensdeels oock door dien de weyen so vochtich ende
Minera-len. voedsaem zijn. Mijnen van Goudt en Silver en heeft-
men hier niet/maer wel eenighe van Yser/Loot/ende Koo-
per. Pastel oft ander kruyden om te verwen vallender
Meede-krappe. weynigh/maer overvloedigh veel Meede oft Krappe / be-
sonder in Zeeland.

Dese Nederlanden zijn bewatert met veel schoone Ri-
Principale Rivieren van Nederland. vieren/waer door zy des te bequamer gheleghentheyt heb-
ben om met alle de principale Landschappen van Europa
te handelen. De voornaemste zijn den Rhijn / de Mase/de
Schelde/en de Ems/die hier altesamen in Zee vallen. Den
Rhijn komt af uyt het Switsersche geberghte/ ende loopt
dwars door Duytschlandt / tot dat hy eyndelijck zijnen
naem inde Mase omtrent Crimpen verliest. De Mase
heeft haren oorsprong uyt den Bergh Vauge / by Cæsar
ghenoemt Vogesus/op de Landtpalen van Langres/ niet
verre vande bornen ofte fonteynen daer de Seine ende
Marne uyt vlieten / ende valt tusschen Gravesande ende
den Briel inde Noord-zee. De Schelde valt uyt Picardien
in't land van Vermandois/van een Bergh/ daer oock de
Somme ende Sambre uyt spruyten/ende verdeelt haer by
Saeftingen omtrent vier mijlen van Antwerpen in twee
armen oft tacken / met den eenen vloeyt zy in zee/ tusschen
Sluys in Vlaenderen/ende 't Zeeusche Eyland van Wal-
cheren / verkryghende tusschen weghen den naem vande
Hondt: Met den anderen onderscheyt zy de Zeeusche Ey-
landen in be-oosten en bewesten-scheld / verliesende haren
naem tusschen Schouwen ende Walcheren voornoemt/
daer zy haer vermengt met de Zee. De Ems heeft haer
born in Westphalen omtrent het Dorp Wiedenburg/ ende
valt een weynigh beneden Embden inde Noord-zee. Dese
vier groote/ende (om so te spreken) Koninglijcke Rivieren
ontfanghen meest alle de andere vloeden daer de Neder-
landen mede bewatert zijn / wesende altesamen seer Visch-
rijck / ende daer in ghelijckende haere by-gheleghen
Zee.

Op de Hooge Landen is Nederlandt verciert met veel Bosschen.
schoone ende lustighe Bosschen. Het naem-kondighste is
dat van Ardennen/noch ter tijdt wel 't grootste van heel
Gallia/maer nochtans nergens na so groot als hier voor-
tijts/door diender veel lands af bebout ende bewoont is ge-
worden. Daer het sich huydensdaeghs alderwijdst uyt-
streckt ende dichtst beplant is/is van de Stadt Theonvil-
le in Lutzemburgh af/tot omtrent die van Luyck/wesen-
de dertigh mijlen weeghs/weynigh meer ofte min. Dit
Bosch is met ontallijcke veel hooghe ende dicke Boomen
beplant/die het niet min schoon ende genoechelijck als nut
ende profytelijck maken. D'ander Bosschen gaen wy
kortheyds-halven voorby/dan moeten kortelijck aen-roe-
ren dat van Sonien/ 't welck in Brabandt gheleghen is
dicht by Brussel. Dit Bosch begrijpt in zijn ommeloop
bet dan seven mijlen/te weten acht duysent bunder Lands/
waer van alle Jaers ghevelt ende af-ghehouwen worden
net hondert bunders/die den Prince des Landts voor dese
troublen plachten in te brenghen omtrent vyftigh duysent
guldens 's Jaers. Daer ligghen verscheyden Dorpen in
ende om/met veel schoone Kloosters ende Abdyen. Alle
dese Bosschagien zijn vol van alderley soorten van Wildt/ VVild.
als Herten/Hinden/Dassen/Rheen / wilde Verckens/Ha-
sen/Konijnen ende diergelijcke. Wolven/Vossen/en Bon-
singen en gebrekender in sommighe quartieren niet/ maer
om

om dese te wederstaen is 't land wel versien van goede Honden/ als Hasewinden/ Bracken/ Spiljoenen/ ende wat des meer is.

Gevogelte.

Men heeft in Nederland oock alderhande ghevoghelte/ als Pauwen/ Reygers/ Swanen/ Oyvaers/ Gansen/ Enden/ Hoederen/ so inlandsche/ als Lombaertsche ende Calcoetsche/ Duyven/ Snippen/ Partrijsen/ Quackles/ ende wat voor kleyne vogelkens niet? Roofvogels/ ende daer men mede ter jacht gaet/ als Arenden/ Gieren/ Valcken ende Sperwaerts/ zijnder met menichte. Van de watervogelen sullen wy elders breder handelen/ namelijck in de besondere beschrijvinge 's lands van Holland/ daer sy overvloedichst te vinden zijn.

De Nederlanders ghestaltenisse. Dapperheyt in de oorlooghe. In den koophandel.

Het volck van Nederlandt is doorgaens groot/ sterck/ fray/ wit/ ende wel ghemaeckt/ aerdende in elck Landtschap soo wat na hare ghebueren/ als Oostwaerts na den Oosterlingh/ zuydwaerts na den Hooghduytsch/ ende westwaerts na den Francois. Zijn dappere ende grootmoedighe Krijghsluyden soo te voet als te peerde/ ende so te water als te lande/ in sonderheyt als sy gheleyt worden van een strijdbaer ende manaftich Kapiteyn/ soodanighe alsset by haerluyden nimmermeer en ontbreken. Van hare sonderlinghe kloeckheydt in de Zeevaerdt hebben wy boven gheroert/ ende wat aengaet de traffique oft koophandel/ daer toe zijn sy immers soo seer genegen/ ende niet min in ervaren als eenighe natie van de wereldt/ ja haer gantsche Land is genoechsaem daer op gegrondt ende gesticht.

Vernuftigheydt in 't vinden, en begryen van alle konsten.

Sy zijn seer vernuftich/ geestich/ ende behendich om yets te vinden/ daer beneffens seer arbeydtsaem ende neerstich om 't gene sy gevonden ende gheleert hebben in 't werck te stellen/ ende door gheduerige oeffeninghe langs om meer te verbeteren. Dit betuyghen niet alleenlijck de verscheyden ambachten ende handtwercken/ die sy uyt andere Landen in het hare getrocken hebben/ selfs tot het maken van zijde ende fluweele lakenen toe/ maer oock ende voornemelijck de heerlijcke ende voortreffelijcke konsten by haer eerst ghevonden ende versint/ oft immers weder opgerecht na dat sy waren vervallen. Haren vond is (ghelijck wy elders breder bewysen sullen) de hooghnodighe ende Godtlijcke konste van 't Boeckdrucken/ welcke soo sy by der Griecken ende Romeynen tijden aen den dach gheweest hadde/ noch 't verloop der eeuwen/ noch de plompheydt ende ongheleertheydt der menschen en soude machtich geweest hebben ons te beroven van so veel heerlijcke boecken ende schriften/ die wy nu tot onser onuytsprekelijcker schade moeten missen. Haren vond is de menginghe van den Olie onder de Verwen/ een lof weerdighe ende gantsch noodighe sake om de Schilderyen te doen deuren/ ende by wijse van spreken te vereeuwighen/ eerst bedacht binnen de Stadt Brugge/ in 't jaer 1410. by den vermaerden Schilder Johan van Eyck. Haren vondt is de Glas-schrijverye/ oft konste van alderhande koleure op Glas te backen/ soo datse noch door regen noch door windt en vergaen/ ghelijck sy wel-eer plachten/ als mense menghden met Gom ende diergelijcke substantien/ door welcke konste soo veel Kercken ende Huysen grootelijcx verciert ende verheerlijckt worden. Haren vond zijn de Tapijsserien van so veelderley soorten/ de Sayen/ Ossetten/ gefriseerde Lakenen/ en meer andere/ niet min dienstelijcke als profijtelijcke fraeyicheden. Het weven en bereyden so van Lijnwaet/ als veelderley soorten van wolle Lakenen/ hebben sy aen dees syde van de Bergen aldereerst begonnen op te stellen/ en te oeffenen/ en door haer zijn de selve konsten/ als ooc die van 't Verwen/ eerst in Engelant voort geplant/ want het is seker/ en d'Engelsche selve bekennen 't/ dat sy haer in de Nederlanden plachten te komen voorsien van Lakenen/ tot den jare van 1404 toe. Sy zijn d'eerste die de winden hare namen gegeven hebben/ welcke noch huy-

den ten daghe by alle over-berghsche Natien ghebruyckt worden/ ghelijck dan ghenoeghsaem blijckt uyt de namen selve / ghetoghen ende ontleent van de Nederlantsche tale. Sy zijn de eerste ende voornaemste weder-oprechters gheweest van de vervallen Musijcke / die sy ghebracht hebben tot hare hoochste volmaecktheyt / een konste welcke haer schijnt aengheboren ende eyghen te wesen / dewijl sy soo Mans als Vrouwen van natuere ende sonder eenighe onderwysinghe weten te singhen op mate / ende niet alleen met der kele / maer oock met allerley Instrumenten sulcken melodie te verwecken/ ende so meesterlijck om te gaen/ datter nau Koning of Prins en is in gantsch Christenrijc/ oft hy en heeft sijn Hof van Nederlantsche Musijckers ende Speel-luyden voorsien. De Nederlanden leveren alleen meer konstige Schilders / Figuer-snijders/Glaes-schrijvers / Bou-meesters / Beeld-snijders ende diergelijcke konstenaers van alderley soorten uyt / als veel Landtschappen ende Koninghrijcken te samen.

Steden eñ genegentheden.

De Inwoonders van dese Landen zijn van natueren koel ende ghetempert in al 't ghene dat sy ter handt slaen / ghebruycken voorsichtelijck de Fortuyne soo wanneer sy haer presenteert / ende nae den loop van de Wereldt / sonder dat sy haer 't sy in voorspoed oft teghenspoedt seer ontsetten oft veranderen. Sy zijn door de band niet al te staet-suchtich/ maer verkreghen hebbende 't zy met koopmanschappen / oft anders / een redelijck heenkomen / ende om eerlijck by te leven / soo ontslaen sy sich veeltijdts van alle moeyte / ende beginnen te rusten / bestedende hare overschietende middelen tot Timmerē ende Bouwen/ waer toe sy seer gheneghen zijn / ende levende oft van de vruchten van hare Landen/ oft van andere hare renten ende inkomsten. Sy en zijn in't gemeyn niet al te seer gheneghen tot Venus / een afkeer ende schrick hebbende van overspel ende ongheoorloofde minne. Haer toorn ende gramschap is langhsaem ende gematicht. Van hovaerdie ende nijdicheydt en laten sy haer niet lichtelijck verheeren. Dit maeckt haer Borgherlijck/ mewaerdich/ vriendelijck / open-hartich / ende bly-gheestich in alle gheselschappen. Maer vroomelijck zijn sy wat spottende / ende schieten den anderen gheerne wat toe / waer in sy somtijdts de mate te buyten gaen / ende gheen oft kleyn respeckt draghen. Sy zijn gierich/ daerom sy oock gheerne vreemde Landen besoecken / soo dat men in geene hoecken vande bewoonde wereldt en komt / of men vinter altijdt eenighe Nederlanders. Zijn lief hebbers van nieuwigheden / ende daer door goet te bedrieghen / want uyt nieus-gierichheydt ghelooven sy al wat men haer seght. Als sy beginnen quaed achterdencken op yemandt te krijghen/ soo en latense 't selve niet lichtelijck varen. Zijn wat hoogh in haer wapenen / ende groot-spreeckende. Weynich besorcht voor een anders profijt / ende haest vergheterende de ontfanghene weldaedt / waer door sy oock kleyne liefde hebben tot haren Naesten. Wel is waer dat sy oock het ontfanghen leet niet langh en onthouden / ende selden veete oft een quaedt herte draghen teghen diese vertoornt heeft / soo verr' ist van daer dat sy hare na-komers by testamente belasten souden / hare wraeck-giericheydt uyt te voeren / soo de Italianen veeltijdts ghewoon zijn. Door de band zijn sy wat te seer gheneghen tot den dranck / daer sy groot vermaeck in hebben / maer soo seer niet als haer nae-ghebueren de Hoochduytschen. Dit ghebreck (seydt Guicciardin) is in haer eenichsins te verschoonen / want dewyle de locht van haer Landt meest altijdt vochtich / betrocken ende swaermoedich is / soo en souden sy nauwelijcks bequamer middel weten te bedencken / om den tijdt ende de melancolie te verdrijven / als den Wijn: doch ware te wenschen dat sy daer by bedochten het oude spreeck-woordt / Al te veel is onsoet. Ghe-

lijck

lijck sy dan / om de waerheyt te segghen / meest altemale / maer sonderlinghe die van eenighen staet ende qualiteyt zijn zedert eenighe jaren herwaerts / haer begonnen hebben van het overmatich drincken te spenen.

Nederlantsche Vrouwen, ende haer eygenschappen.

De Vrouwen / behalven datse schoon / wel-gemaeckt / ende fraey op haer leden zijn / zijn oock seer vriendelijck / beleeft / ende bevallich in al haer doen ende laten. Want dewyle sy haer (nae de zede des Landts) al van haer kintsheyt aen beginnen met yeghelijck een te verkeeren / so vallense oock door soodanighen ommegangh by alle gheselschappen des te vlytigher ende vrymoedigher: maer niet teghenstaende dese groote vryheyt / en laten sy gheensins hare kuysheydt ende eerbaerheyt sorchvuldighlijck te bewaren. Zijn sober / altijdt doende / ende seer besorght / haer bemoeyende niet alleen met het huys-houden ('twelck het Manne-volck hier te lande sich weynich aentreckt) maer oock met kopen ende verkopen / waer toe sy de hand ende tonghe soo wel ghebruycken als de Mans / ende dat met sulcken verstant / yver / ende bequaemheydt / dat veel Mannen / besonder in Hollandt ende Zeelandt / hare Huys-vrouwen met alle haer handelinge laten begaen / sonder sich ergens in te moeyen. Dit beneffens den aengheboren zucht / die de Vrouwen ghemeynlijck hebben tot heerschen / is d' oorsake dat sy al vry wat te trots ende wederwaerdish zijn / gheerne de meester maken ende commanderen.

Huys-houdinge van de Nederlanders.

In haer huys-houdinghe zijn de Nederlanders matich ende gesparich. Haren ghemeynen dranck is Bier. Haer ordinaris Broodt wordt in Brabant / Hollandt / Vrieslandt / ende meest alle de Landen door gebacken van Rogghe / maer in Zeelandt ende de Walsche Landen eetmen geerne Broodt datmen verre ziet / dat is / wit ende van Tarwe. Daer is qualijck een Huys-gesin / of men slachter jaerlijcks een Os ofte twee / ende soo veel Verckens daer toe / elck nae sijn macht ende ghelegentheydt. Sy versien haer oock van Kaes / Boter / gesouten Visch / ende andere voorraedt / soo datse selden te Marckt gaen om versche spijse / 't en zy datse eenighe gast-malen wilden houden / ende haer vrienden oft goede bekende onthalen / want dan teeren sy ruyterlijck / ende maecken groote cier / niet wetende bykans hoe sy de ghenoode sullen ghenoech doen. Hare huysen worden puntich en klaer ghehouden / maer besonder in sommighe steden van Holland / daer de Wyven ghenoechsaem haer Paradijsen maecken van hare Huysen. Van alderhande soo nodighen als onnodighen ende pronckenden huys-raed zijn sy soo wel / jae veel beter versien / als eenighe Natien vande gantsche Wereldt.

Hare Kleedinghe.

Sy kleeden haer redelijck wel / lichtveerdigher dan de Hoochduytschen doen / volghens der ghebueren nieusgiericheydt.

Tale.

Haer oude ende Moederlijcke tale (behalven in de Walsche quartieren / als Artois / Henegouwen / Walsch-Brabandt / ende Walsch-Vlaenderen / daer men ghebroocken Fransch spreeckt) is Duytsch / een tale die in outheydt / rijckdom / ende volkomentheydt alle andere te boven gaet / maer is hardt ende quaedt om leeren voor de uytheemsche Natien / die men altijdt aen haer spraecke bekent / al hadden sy schoon thien / twintich / ofte meer jaren in 't Landt ghewoont. Daerenteghen de Nederlanders leeren lichtelijck alderhande vremde talen / ende men vinter die haer Spaensch / Italiaens / Frans / Hoogh-duytsch ende Enghels soo ghereedt ende veerdich hebben / als of sy in die Landen gheboren waren / oft al haer leef-daghe langh ghewoont hadden. Aengaende de Latijnsche / Griecxsche / Hebreeusche ende dierghelijcke gheleerde talen / daer in zijn sy / haer werck daer af maeckende / soo ervaren ende bedreven /

als (niemandt te nae ghesprocken) eenighe andere Volckeren. Men vindt in Hollandt (seght de wijt beroemde Erasmus van Rotterdam, een geboren Hollander) meer luyden van tamelijcke ofte middelbare gheleertheyd/ als ergens andersins.

Maer om weder te keeren tot ons Duytsch / dese Tale heeft men hier te Lande ghesprocken al over de 1500. jaren ende meer / namelijck ten tijde van Iulius Cæsar, ende wie weet hoe langhe daer te voren ? Dit wordt met verscheyden redenen / oude memorien ende getuyghenissen/ soo van den selven Cæsar als andere Schrijvers bewesen / die men (des noodt zijnde) soude konnen by-brenghen / indien 't onse kortheyt ghedoochde. 't Is wel waer datter eenighe veranderinghe in ghevallen is / door dien yder Landtschap het ghelupt ende de uytspraeck heeft aenghenomen van sijn gebueren / maer in den gront ist de selve tale / zijnde rijck ende overvloedich van korte / eyghentlijcke / ende duydelijcke woorden / seer bequaem om grondelijck uyt te drucken de ghedachten des herten / oock wyder streckende/ende verder ghesprocken worden de dan lichtelijck gheen andere.

Want men spreeckt de Duytsche Tale van Cales in Vranckrijck af / tot in Lijflandt toe / ende noch verder.

Godvruchtigheyt.

De Nederlanders sijn Godt-vruchtighe Luyden / ende oude Christenen / van de eerste (seght Guicciardin) die tot Christum bekeert zijn / ende het Euangelium aenghenomen hebben onder alle Gallische ende Duytsche Volckeren. Hare Godt-vruchticheyt blijckt aen soo veel schoone Kercken/ Abdyen/ Kloosters/ Gasthuysen/ ende andere Godes-huysen / daer de Steden ende Dorpen ten platten Lande doorgaens mede verciert zijn/ ende onghelijck meer gheweest hebben voor dese leste beroerten ende inlandtsche oorloghen. Ende hier met willen wy dit verhael van de Nederlanders ende hare zeden staken / ende voort-varen tot de beschrijvinge van de politijcke regeringe deser Landen / maer eer wy daer toe comen/ dewijle de selve Landen door de voorsz. langhduerighe inlandsche oorlogen/ eyndelijck met een twaelf-jarigh Bestant gheeyndight / in twee deelen ghespleten zijn / soo moeten wy eerst tot meerder licht van den Leser met korte woorden aenwysen / onder wat Princen ende Overigheden dat sy teghenwoordelijck staen/ wat sy voornemelijck inde oorloghe geleden hebben/ ende in wat staet dat sy haer t'hans bevinden.

Tegenwoordige afdeelinge ende staet van de Nederlanden.

Den Cardinael Infant Broeder van den teghenwoordighen Coninck van Spaenjen / regeert althans eerst het Hertogdom van Brabandt (uytghenomen de Steden Berghen op Zoom / Grave / Steenberghen ende Willemstadt / het Hertoghdom van Limburgh / met de jurisdictien van dien /) ende Lutzenburgh.

Daer na de Graefschappen van Vlaenderen (behalven Sluys / Axele / en Ardenburgh / met eenige Schanssen ende Sterckten) van Artois/ van Henegouwen / ende van Namen.

Het Marckgraefschap des Heylighen Rijcks / daer van Antwerpen de Hoofdstadt is / ende de Heerlijckheydt van Mechelen.

De Staten Generael der Vrye Vereenighde Nederlanden besitten voor eerst het Hertoghdom van Gelderlandt daer ondergherekent het Graefschap Zutphen / (uytghenomen Wachtendonck en Gelder / met hare jurisdictien ende Vryheden.)

Daerna de Graefschappen van Hollandt en Zeelandt / met de Heerlijckheden van Vrieslandt / van Utrecht / van Over-ijsel (behalven Oldenzeel ende Linghen / beseten by den Cardinael Infant) ende van Groeninghen / Ende voorts de boven-ghenoemde steden ende Leden van Brabandt en Vlaenderen / daer

den

den Cardinael Infant (so gheseydt is) niet over en ghebiedt.

Van Brabandt. 'tHertoghdom van Braband heeft inde voorleden veertigh-jarighe oorloghe veel gheleden/ soo van zijn vyanden als van zijn eyghen Krijghsvolck/die om quade betalinge gemuytineert zijnde / den armen Huysluyden ten platten Lande / onuytsprekelijcken overlast ghedaen hebben./ so dat het te verwonderen is hoe zy het soo langhe hebben kunnen uyt-houden. Dan 'tLandt heeft veel goede Steden/daer den Landtman zijn toevlucht toe heeft ghehadt. De Stad Loven is nu weder in redelijcken doene. Brussel heeft sich meest altijdt wel geneert met het Hof / ende is tegenwoordigh in goeden staet. 's Hertoghenbossche/hoewel 't veel aenstoten ende belegeringhe heeft gheleden/ is nochtans in state ghebleven. Maer Antwerpen/een stadt seer wijdt vermaert/ende voor weynigh jaren/om haren grooten Coophandel/van alle Natien besocht/ heeft aldermeest gheleden/is geplondert/veel af-ghebrandt ende geschat geweest / ende heeft noch een Kasteel moeten bouwen/dat zy dagelijcx te ontzien heeft/so dat de groote Koophandel aldaer vergaen is/ende eenlijck eenighe Hoofsche Negotianten oft Financiers/ de Stadt noch wat ophouden. In somma/Braband is staende de oorloge wel van d'een helft van zijn volck ende Inwoonders vermindert.

Van Mechelen. Mechelen/ midden in Braband gheleghen/ maer nochtans een souverayne Stadt ende Heerlijckheyd/heeft twee mael ingenomen/ende schandelijck in de grond geplondert gheweest. Heeft langduerighe vrede van doen/om allengskens wederom te bekomen.

Van Limborgh. Limborgh/Valckenborgh/ende Dalem / met hare appendentien/hebben mede veel geleden/maer nu onthouden zy hun redelijck.

Van Lutsenburg. Lutzenburgh is gheheelste ghebleven van alle de Nederlanden/hebbende niet veel meer geleden dan doortochten van Crijghsvolck.

Van Artois ende ander VValsche quartierē. Artois/ Henegouwe/ met Valencijn/ Namen/ Walsch-Vlaenderen (daer by principalijck verstaen werden de drie Steden/Rijssel/Douay/en Orchies/mitsgaders de Stadt van Doornijck/ende de Doornijcxsche) ende 't Bisdom van Camerijck(eerst zijn eyghen Bisschoppen toebehoort hebbende / maer nu mede staende onder 'tghebiedt vande Ertz-Hertoghen) hebben in 't beginsel des Krijghs hare voornaemste Steden beleghert/ ghedwonghen/ende gherantsoeneert ghezien/ tplatte land bedorven en opgegeten. Doch heeft haer sulcx des te min gedeert/mits dien zy in de Fransche oorloghen al veel meer gewent waren te lyden. Maer na hunne versoeninghe met den Koning hebben zy haer te bedancken ghehadt van goeden welstant ende neeringhe/oorloghscher wijse/ende sonderlingh niet dan over de schattingen mogen klagen.

Van Vlaenderen. Vlaenderen heeft aldermeest in dese oorloge geleden/ als dickwils van een oproerighe Gemeente verheert geweest / ende alle zyne Steden (uyt-ghesteken Grevelingen/ ende eenighe cleyne nesten) beleghert/gewonnen/veel oock gheplondert/eenighe met veel groote Dorpen ende Vryheden tot steenhopen gemaeckt/ende jammerlijck verniet gezien hebbende/ende daerom de meeste helft van zijn Inwoonders quijt ghewórden zijnde/die ghevlucht/ ende al de Werelt over versprevdt zijn. Ende dit zy ghenoegh van de Landen/staende onder de regeeringe van de Aertz-Hertoghen / die (hoe seer zy ghedestrueert zijn) door een vasten ende langduerighen vrede lichtelijck weder souden gheraken te floreren.

Van Gelderland. Aengaende nu de vrye Vereenighde Nederlanden/ gheregeert by de Heeren Staten Generael/ het Hertoghdom Gelderlandt/ ende Graefschap Zutphen hebben veel gheleden / door belegheren/ innemen ende plonderen van haer beste Steden / ende zijn by de oorloghe minst geprospereert / dan herscheppen nu haren adem / ende komen allencx-

allencxkens tot haer vorighe fleure.

Van Holland. Holland heeft veel groote verwoestinghe gheleden/zijnde eenighe zijne steden beleghert/gewonnen/ende verbrant geworden/ maer is ten lesten door de oorloghe ghekomen tot binnenlandsche ruste/prosperitept/ende grooten rijckdom/ nae dat het zyne ghebueren tot Frontieren ghekreghen hadde. Bloeyt nu in Coophandel ende Schip-vaert verre boven alle d'andere Landen/ bezeylende de gantsche Wereld/ende lancx om meer toe-nemende in moghenthept ende voorspoet/'t welck voornemelijc blijckt aen de machtige Coop-stadt van Amsterdam.

Van Zeeland. Zeelandt hebbende veel gheleden / ende zijn voornaemste Steden beleghert/ende door honghers noodt gedwongen gezien/zijn Dijcken door-ghesteken / soo datmen met Schuyten daer over henen voer / ende 't platte Landt afgheloopen ende bedorven / is nochtans ten lesten uyt die groote ellende geworstelt/volghens zijn devise oft spreeckwoordt/Luctor & emergo.

Ic worstel(spreect de Leeu, die eerstmael scheẽ verschoven)
En raeck uyt 's waters dwang, God lof, allencxkens boven.

Is nu door de Schip-vaert/Visscherye/ende Land-neringe/in tamelijck goeden doene.

Vã Vriesland. Vriesland heeft mede veel gheleden/maer sich inde oorloghe kloeckmoedigh gedraghen/ende in de Contributien tot de selve wel ghequeten / floreert nu meer als oyt te voren.

Van Vtrecht. Vtrecht heeft wel seer groote versmaethepd ende 't meeste onghelijck gheleden/onder de regeeringe van den Hertogh van Alba/ oock sints mede in groot perijckel geweest door tweedracht/maer daerom niet ghelaeten 't hooft boven te houden/ende in zijn vorighe groothepdt ende voorspoet te blyven/so het teghenwoordigh noch doet.

Van Over yssel. Over-Yssel en Drenthe hebben hare principale Steden beleghert ende ghewonnen ghezien / sommighe meer dan eens/haer platte Landt af-gheloopen ende verwoest / ende altijdt veel perijckelen uytgestaen/so dat zy wel een langhdurighen pays van doen hebben/ om tot haer vorige welvaert te gheraken.

Van Groeningen. Groeningen ende Ommelanden hebben met haer ghebueren oock veel gheleden. De Stadt is meer dan eens beleghert geweest ende gedwonghen. De Ommelanden af-geloopen ende gheplondert. Dan beginnen sich door 't Bestandt te hernemen.

In somma/de Vrye Vereenighde Nederlanden zijn nu doorgaens in veel beteren staet als d'andere / meest door dien zy de open vrye Zee hebben / ende daer by groote menichte van Schepen/zijnde daerenboven seer Volck-rijck/ overmidts veel verdreven Inwoonders van d'ander Nederlanden haren toevlucht aldaer genomen hebben/op hope van neeringhe/ende soo om de vryheydt van hare conscientien/als vande Schip-vaert ende Koophandel te ghenieten/mits de goede ghelegheнthepd van de Zee ende Rivieren. In voeghen dat de selve Landen by de oorloghe/ tegen alle natuyre ende menschelijck vernuft/seer verrijckt ende verbetert zijn / florerende meer dan zy oyt voor de troubels gedaen hebben/ gelijck dan genoeghsaem blijckt aen hare ghesterckte ende vergroote Steden/Schantzen/ ende kostelijcke gebouwen. Mogende sich daerentusschen het Nederland in't ghemeyn beroemen/naer zijn groote/te wesen het treffelijckste/volck-rijckste/ende sterckste Landt vande geheele Wereld / daer alle Martialisten van gheheel Europa haer ambacht gheleert ofte kunnen leeren hebben den tydt van veertigh jaren lang ende meer.

Aengaende nu de politie ofte regeeringe van de 17 Nederlanden/die wordt soo wel inde Provincien staende onder 't gebiedt van d'Ertz-Hertoghen/ als inde vrye Repu-

Op wat voet de Nederlanden geregeert worden.

blijcke van de vereenichde Landen / tot noch toe zeer ghedreven op den ouden voet eertijdts ghehouden by de Princen van 't huys van Bourgoignen / welcken voet ofte forme wy eerst uyt Guicciardin kortelijck sullen voor-dragen / ende daer na oock aenwysen de veranderinge / die daer in gedeurende de voorsz troubles soude mogen zijn ghevallen. Dese forme dan / wat belanght de namen der Officieren / ende d' autoriteyt ofte macht die de selve ghebruycken / komt ten naesten by over een met de politie van Vranckrijck / zijnde 't hooghste ghebiedt in alle zaken by

Van den Prince eñ sijn autoriteyt.

den Prince oft Overheere / doch besloten ende bepaelt binnen 't voorschrift van de privilegien ende vryheden den Landen van oudts her ende buyten alle Menschen ghedenckenisse verleent / welcke daer op meest lopen / dat de Prince / soo wanneer hy yet nieus wil voorstellen / als by exempel den Landen af-vorderen eenighe extraordinare schattinghe ende behulp van gelde / ofte doen publiceren eenighe nieuwe wetten oft ordonnantien daer yets aen gheleghen is / het selve niet en vermach te doen / dan met consent ende volkomen bewillinghe van de Staten der selve Landen / de welcke hy tot dien eynde moet doen beschrijven ende hare stemmen af-vraghen ten bestemden daghe ende plaetse / Het welcke hoe dat het ghemeynlijck toegaet / wy hier na wijdtlopiger sullen verhalen. De Prince dan (so ghesepdt is) heeft in alle saken van importantie 't hooghste woord ende macht. Alle de Hoofd-officieren des Lands / ende by namen de Gouverneurs soo van alle de Landen in 't ghemeyn / als van yder besonder / de Cancelliers / Presidenten ende Raedts-heren van sijne Raden van State / Secreten / ende Groten / mitsgaders van de Cancelleryen ende Hoven Provinciael / de Hoofden ende ander Officieren van de financien / de Reken-meesters / de Bisschoppen / Abten ende andere Kerckelijcke Prelaten / de Opperjacht-meesters / Houtvesters / Gruyers / ende dierghelijcke Warandenaers / de Hoog-Bailliuwen / Ruaerden / Drossaerts ende Schoutens / de Schepenen / Raden oft Vroetschappen / ende in verscheyden Steden oock de Borghermeesters: Dese (segh ick) ende watter voor Hoofd-officieren meer zijn / worden alle by den Prince bevesticht / ende bedienen hare ampten uyt sijnen name / ja alle wetten / statuten ende rechten worden ghemaeckt ende uytghevoert onder sijne macht ende autoriteyt. In somma / daer en mach niets ghedaen worden / wat belanght de hoofd-regeringe van de Landen / oft sijn naem moeter over gaen ende in erkent zijn. 't Is wel waer dat de grootmachtige Princen des huys van Oostenrijck / door dien sy soo veel andere Landen ende Koninghrijcken te regeren hadden / niet en hebben personelijck in de Nederlanden moghen resideren (soo die van Bourgoignen hier voormaels plachten) ende daerom ghenootsaeckt zijn gheweest hare Gouverneurs generael tot de selve regeringhe te committeren / die dan even soo grooten macht ende autoriteyt hadden / als sy selve: maer nochtans en mochtender noch Officieren ghekoren / noch rechts voorderinghe gepleecht worden / dan op de naem van den Prince alleen. Ende dit (meen ick) sal hier van genoech zijn.

Van den Gouverneur Generael.

Van den Raed van State.

Den Raedt die-men gemeynlijck noemt van State / residerende by den Prince / oft in sijn af wesen by den Gouverneur generael van de landen / bestaet uyt een onseecker ende somtijdts meer somtijdts minder ghetal van Raedsheeren. Onder welcke zijn eenige particuliere Gouverneuren des Landts / ende ander Edelluyden / mitsgaders eenighe Rechtsgeleerde / die van weghen hare ervarentheyt ende kloeckheyd by den Prince daer toe ghekoren worden. Dese hebben een President / ende met haer beraedt sich de Prince oft Gouverneur over den generalen staet des gantschen Lands. Want in desen Raedt is het dat-men handelt van vrede en van oorloghe: van de advertissementen oft

ten oft waerschouwingen die-men ontfanght uyt vremde Landen: van 't verstant ende verbondt dat men heeft ofte maken sal met uytheemsche Koninghen/ Vorsten ende Republijcken: van het aen-nemen oft af-dancken der Kolonnellen ende Kapiteynen: van de fortificatien van Steden en ander plaetsen: van Ambassadeurs te ontfanghen ende uyt te senden: ende in somma van alle gewichtige saken den welstandt ende goede regeringe der Landen betreffende. Alst nood is worden in desen Raedt oock beroepen de Heeren van der Orden des gulden Vlies.

Van den Secreten Raet.

De secreten Raed resideert mede neffens den Prince oft Gouverneur/ bestaende uyt thien oft twael Raedts-heren/ meest Doctoren ende Licenciaten in de Rechten/ oft oock sommighe Edellupden ende Ridders. Heeft mede een Prezident/ die oock bewaerder is van den grooten zegel des Princen. In desen Raed plachten eertijdts ghehandelt te worden alle de saken des Hofs ende der Landen: maer door den grooten aenwas ende vermeerderinghe der selve/ niet machtich zijnde die alleen af te doen/ heeft hy den Rade van State moeten inruymen het deel hier voren geseydt/ ende voor hem selven alleenlijck behouden al 't gene dat aengaet de Justitie ofte rechtsvoorderinghe ende politie der Landen/ mitsgaders den opperstsen toesicht ende kennisse over alle de Hoven Provinciael. 't Is van desen Raedt die de macht heeft privilegien/ konsenten/ gratien ende pardoenen te verlenen: wetten/ statuten/ ordonnantien ende placcaten te maken: ende van alle geschillen over de land-scheydinghen/ palen ende grensen des lands kennisse te nemen/ ende te vonnissen. Kort om/ desen Raedt is als de stercke/ de borstweringe/ ende 't bolwerck van de Justitie.

Van den Raed van Financien.

In den Raed van Financien/ resideren ghemeynlijck drie van de voortreffelijckste Heeren des Landts/ die men noemt Hoofden ofte Superindenten van de Financien: een Thresorier/ ende een Ontfanger Generael/ ende dan noch drie Mannen van State/ die-men noemt Commisen/ met twee Griffiers/ ende meer ander Dienaers. Desen Raedt heeft de hooghste toesicht op de Domaynen ende inkomsten des Princen: als oock op de Ontfangers/ Rentmeesters ende andere Officieren die eenighe handelinghe hebben van des Princen penninghen. Hier maeckt-men alle de ordonnantien oft asschriften van de betalingen die uyt 's Princen name te doen staen/ 't sy dan van weghen de fortificatien oft van andere ordinare onkosten tot dienst ende nut van den Lande ghedaen. Men verhuerter ende verpachter/ door middel van de Rentmeesters/ ende met advis van de reken-kamers/ des Princen goederen: ende om kort te vallen/ desen Raed is ghelijck als de Schat-kamer des Princen/ uyt den welcken hy sich altijdt versien mach in alle voorvallende nootdruftigheden/ so van oorloge als van vrede.

Van de Rode Roe de ende sijn officie.

Dese Raden nu moeten alle drie des Princen Hof volghen/ 't sy dan waer hy oock gaet/ ghelijck mede gehouden is te doen de Provoost van den Hove/ die om dat hy een lange rode voornen roede draeght/ tot een teecken van justitie/ ghemeynlijck genoemt wort de Rode Roede. Dese behalven dat hy het Hof dient/ mach oock de plaetse bewaren van Prevoost generael over alle de Landen/ want hoewel datter in tijdt van vrede bynaest in een yder Landschap soodanighe Rode Roeden om rijden tot ontsach ende straffe van de ledige landtlopers ende straetschenders/ so ist nochtans alsoo/ dat daer sy-luyden de palen van hares landts vryheyt niet en moghen te buyten gaen/ daer mach dese man na den eysch ende gelegentheyt van de saken/ ende volghens de commissie hem by den Hove ghegheven/ over al het gheheele Landt door reysen/ om soodanich gespuys op te vanghen/ te rechte te stellen/ ende naer verdienste te straffen.

Van de Reken-kamers.

Daer sijn behalven de voorghemelde noch andere Vorstelijcke Raden / die als leden ende aenhanghsels zijn van den Raed van Financien / ende ghenoemt worden de Reken-Kamers. Dese waren voor de dickmaels verhaelde inlandtsche oorloghen vier in ghetale. De principaelste van allen hadde ende heeft noch sijn residentie te Rijssel in Walsch-Vlaenderen. De twede te Brussel in Braband. De derde binnen 's Gravenhage in Hollandt. Ende de vierde jonghst ingestelt tot Aernhem in Gelderlandt. Hoe verre de jurisdictie van elck deser kamers ghestreckt heeft / ofte noch teghenwoordich streckt / ende offer noch eenige nieuwe naderhant opghrecht zijn / daer van sullen wy ter behoorlijcker plaetse namelijck in de besondere beschryvinghe van elck landtschap breder spreken. Voor alsnu sal 't ghenoech zijn te segghen / dat in elcke Kamer ghemeynlijck is een President met een seker ghetal van Auditeurs ofte Rekenmeesters / ende meer ander Officieren: ende dat aen de selve alle Rentmeesters ende Outfanghers / die eenich bewint hebben van des Princen oft ghemeynen Landts penninghen / moeten rekeninghe doen van haren ontfangh ende uytgheven / quitancie van haer nemen / ende daer mede bewysen wat sy 't over ofte te kort komen. Daer heeft nu de Leser vast alle de Raden ende Officieren / die de Landtsheere placht te ghebruycken / tot de generale regeringhe van de seventien Nederlanden. Nu komen wy tot de particuliere Regeerders van yder Landschap in 't besonder.

Van de particuliere Gouverneurs.

Voor eerst dan warender de particuliere Gouverneurs van de Landen van Overmase / begrijpende 't Hertogdom Limburch / Valckenbuch / Dalem ende 's Hertogen-Rode: van Gelderland ende Zutphen: van Vrieslandt / Over-ijssel en Groeninghen: van Hollandt / Zeelandt en Utrecht: van Vlaenderen ende Artoys: van Rijssel / Donay en Orchies: van Doornijck ende het Doornijcxsche: van Henegouwe: van Lutzenburch: van Namen: ende van Mechelen. Dese waren Stadthouders van den Prince elck in sijn besonder quartier / ende hadden aldaer het volle bewind van alle ghemeyne Lands saecken / sonderlingh wat den oorloogh belanghde / maer erkenden nochtans den Gouverneur generael voor haer Overhoofd / ende stonden onder sijne ghehoorsaemheyt. Brabandt / ende 't Marcgraefschap van den heylighen Rijcke en hadden geene besondere Gouverneurs / maer wierden alleenlijck gheregeert by den Gouverneur Generael / die ghemeynlijck sijn residentie placht te houden binnen de Princelijcke Stad van Brussel.

Van de Raden oft Hoven Provinciael.

Daer nae isser bynaest in yder besonder Landtschap (soo mede elck op sijn behoorlijcke plaetse breder verklaert sal worden) eenen Raedt / die men te Mechelen noemt den grooten Raed ofte het Parlement: in Brabandt / Gelderlandt ende elders de Cancellerie / in Hollandt ende ander quartieren het Hof ofte den Raed Provinciael. Dese Raden bestaen na ghelegentheyt van de plaetsen uyt achte / thiene / twaelve / sesthien oft achtien Raedsheeren / Doctoren oft immers Licentiaten in de rechten / ende een Cancellier oft President / die de eerste stem heeft. Voorts zijnder de Advocaten fiscael ende Procureurs Generael van den Prince: Greffieren / Secretarisen / ende ander minder Officieren / die meest elck hare wedden trecken van den selven Prince. Voor dese Hoven gaen ende worden gehoort alle de appellen van de vonnissen die ghewesen zijn by eenighe lagher vierschare onder yder Hof resorterende. Ende moeten aldaer des versocht zijnde erschijnen ende te rechte staen niet alleen de Officieren ende Heeren des Landts / maer somtijdts oock wel de Prince selfs / oft in sijnen name den Advocaet Fiscael ende Procureur Generael / sonder dat men hem onrecht hebbende in 't alderminste verschoont.

Het Parlement van Mechelen/de Cancelerien van Brabandt/Gelderlandt/ ende Vrieslandt / ende de Raden Provinciael van Utrecht ende Over-Yssel/ wijzen altemael diffinitivelijck / soo datter van hare vonnissen gheen appel meer en valt/ doch worter in civile saken wel toegelaten een seker maniere van Oversieninghe / oft (soo het de Practisinen noemen) Revisie van den processe / tot de welcke gedeputeert worden eenighe Raedtsheeren uyt de andere Hoven Provinciael des Landts/ die de stucken ende schrifturen ten wederzyde by gebracht oversien / ende dan by overstemminghe vonnissen offer in 't ghestreken vonnis ghedoolt is / of niet : maer veeltijdts ghebeurt het dat die de Revisie versocht heeft beyde kost ende moeyte verliest. Men behelpt sich in dese Hoven Provinciael/ende in meest alle de leeghe vierscharen des Lands/ met het borgherlijck recht ende de geschreven wetten der Romeynen/ doch alsoo dat de besondere handtvestinghen ende plaetselijcke costuymen van elcke Stadt ende vryheydt in haer volle kracht blyven / ende de privilegien hun vergunt niet ghekrenckt oft ghemenght en moghen worden.

Van de Revisie.

De Prince oft sijnen Stadthouder Generael in yder Landtschap / schickt oock alle jaers sekere Commissarisen naer de voornaemste steden des Lands / of de selve steden senden de hare te Hove / om de Wet te vermaken / dat is in plaets van de afgaende Burgemeesters ende Schepenen nieuwe te verkiesen / oft by de steden alrede verkoren zijnde / te bevestighen. Ende doen alle Gouverneurs/ Cancelliers / Presidenten / Raedtsheeren / Thresorieren / Ontfanghers / ende andere Officieren eed van ghetrouwigheydt aen den selven Prince.

Van het vermaken der wet in deSteden.

In tijdt van vrede en placht de Prince geen ordinaris Voetvolck te houden in sijnen dienst: maer altijdt hielt hy dry duysent soo sware als lichte Peerden/ die-men noemde De Benden van Ordonnantie. Dese waren verdeylt in veertien Compagnien / sommighe van 50 andere maer van 30 Ruyters/ ende commandeerde over de selve de principaelste Heeren van den Lande / als de Prince van Oranjen/ den Hertoghe van Aerschot/de Graven van Egmont/ Horen / Arenberghe / Mansfeld / etc. die elck haren Lieutenant ende ander Officieren hadden / altesamen eerlijck gheappointeert / ende de Ruyters oock wel betaelt.

Van de Benden van ordonnantie.

Ter Zee en werdt mede gheen ordinaris scheeps-armeye ghehouden / want mits dien 't Landt altijdt overvloedelijck versien is soo van inlandtsche als uytheemsche schepen / die men in tijdt van noode by arrest kan doen dienen / soo waer het verlooren kost ende moeyte in vreeds tijden eenighe toerustinghe van schepen te onderhouden. Doch heeft den Admirael van der Zee noch altijdt onder hem eenighe schepen van oorloghe/ dienende om somtijds eenighe kleyne tochten te doen. Dit Admiraelschap is een van de voornaemste officien des landts / ende daer beneffens seer profitabel/ sonderlinghe in tijden van oorloghe : want dan heeft den Admirael oock sijn part in de confiscatien ende buyten / die op den ghemeynen vyand ghehaelt worden : ende weet wat hy treckt van yder last goedts dat te water onder 't vry gheley van den Prince naer vyanden landen ghevoert / oft van daer herwaerts over ghebracht wordt. In somma / hy is Gouverneur ende Kapiteyn generael van der Zee / ende van alles wat de Zee eenichsints aengaet. Daerom oock de selve staet altijd placht bedient te worden by een van de grootste Heeren des Landts.

Van den Admirael van der Zee.

Van gheschut ende alderhande munitie van oorloghe sijn alle de voornaemste steden des Landts / maer in sonderheydt die op de Frontieren ligghen / ende de Kastelen ghenoech versien. Doch heeft de Prince behalven dit sijn Munitie-huys binnen Mechelen/ van waer men 't ge-

Van den Grootmeester van't gheschut.

schut ende munitie bequamelijck kan vervoeren / als wesende een plaetse die bynaest midden int Landt leyt / naer alsulcke quartieren als de noot is vereyssehende. Ende te dien eynde isser een Vorstelijck Officier / die de last ende opsicht heeft van de selve te doen uyt ende in voeren door sijne Commisen ende ander Dienaers/ genaemt de Grootmeester van d'Artillerie, welcke staet mede bedient wordt by yemandt van de voornaemste Heeren des Lands / zijnde niet min profitelijck als eerlijck ende van grooter autoriteyt.

Van de Jachtmeesters ende andere diergelijcke Officieren.

Over de Jacht / het Vederspel / ende Visscherye in de Revieren / Meyren / ende ander soete wateren / heeft de Prince in yder Landtschap sijn Jacht-meesters / Houtvesters / Gruyers / Forestiers / ende dierghelijcke dienaers / zijnde veeltijdts luyden van qualiteyt / ja de sommighe van de principaelsten Adel des Lands. Want het jagen / vlieghen / ende visschen / en staet een yeghelijck sonder onderscheyt hier te lande niet vry / uytghenomen alleen in Braband / daer maer vijf bosschen en zijn / welcke eygentlijck bewaert worden voor den Prince / namelijck dat van Sonien / Zaventerlo / Groten-hout / Groten-heyst / ende Meerdale / mogende voorts alle gheboren Brabanders heel 't Land over vrylijck jagen ende vlieghen / mits dat het gheschiede met Hondt ende pluym / niet met stricken oft ander practijcken.

Van de vergaderinge der Staten Generael.

Wy hebben hier voren een weynich gheroert van de vergaderinghe der Staten des Landts / sonder welcker bewilliginghe de Prince niet en vermach yet nieus voort te stellen : dit selve sullen wy nu den goetwilligen Leser wat wijdtloopigher voordraghen / ende dat met de eyghen woorden van den dickmaels ghemelten Louys Guicciardin / welcke des te meerder gheloove verdient in 't ghene hy seght van de groote privilegien ende vryheden deser Landen / om dat hy niet alleen een vreemdelingh gheweest is / ende volgens dien onpartijdigher van een vreemde republijcke spreeckt / maer oock om dat hy sijn werck heeft opghedraghen ende toegheschreven den grootmachtighen Koningh van Spaenjen Philippus de tweede / voor wien hy sich immers met rechte zoude ghevreest hebben de selve privilegien breder uyt te meten dan sy in der daet en zijn / vermits hy beyde goedt Rooms-katolijck was / ende seer goedt Koninghs. Dit zijn dan sijn woorden : Wanneer de Prince / oft sijn Stadt-houder begheert te vergaderen de Staten van den Lande om haer af te vorderen 't sy dan geld oft ander behulp : oft oock om yet ghewichtighs voor te draghen / als van nieuwe schattinghen ende tollen op te stellen / oft nieuwe wetten af te kundighen : soo sendt hy herwaert en derwaert sijne Brieven / ende stelt een sekere dach ende plaetse / wanneer ende waer de ghedeputeerde van de Staten sich moeten laten by een vinden. Ten bestemden daghe en laten alle de Staten die gheroepen zijn / ende der vergaderinghe by wesen moeten / niet te verschijnen / Ende komen voor eerst die van Brabandt / daer na die van Vlaenderen / van Artoys / van Henegouwe / van Valencijn / van Rijssel / Douay en Orchies / Voorts die van Hollandt / van Utrecht / van Zeelandt van Namen / van Doornijck ende het Doornijcksche/ende eyntelijck die van Mechelen. Want so veel d' ander Landen aengaet/als Lutsenburch/ Gelderland/ Vrieslandt/ Over-ijssel en Groeninghen/ dewyle die sekere vryheden hebben in hare privilegien begrepen/ ende oock verdrach ghemaeckt hebben met den Prince / soo en mogense niet ghedachvaert worden daer te verschijnen 't en ware dan in heel hooghdringhende ende extraordinare saken/ maer vergaderen elck in haer Landt onder d'autoriteyt van hare besondere Gouberneurs uyt des Princen name. Dese Staten nu bestaen uyt de Geestelijckheydt / uyt den Adel / ende uyt de Hooftsteden van yder Landtschap.

Die van Brabandt / Artoys / Henegouwe / Zeelandt. ende Namen ſenden Commiſſariſen voor alle drie deſe Leden / te weten Abten voor de gheeſtelijckheydt / Graven / Marquiſen / Baenderheeren ende ander groote Meeſters voor den Adel / ende een Borghemeeſter of twee met een Penſionaris voor elcke Stadt / meer oft min / na dat men ſiet dat de ſake vereyſcht. Ick ſegge datter de Abten verſchijnen voor de geeſtelijckheyt / 't welck waer is / dewijle ſy mede lidtmaten zijn van dat Lichaem / maer in der daet komenſer om haer eyghen belangh / want de ander kerckelijcke perſoonen en hebben noch met haer noch met de Staten Generael niet te doen / dewyle ſy / immers ten meeſten deele / onghehouden zijn te verſchijnen / ende vry van alle beden ende geldefeeſten. Die van Vlaenderen deputeren alleenlijck ſekere Commiſſariſen uyt den name van de vier Leden. De Hollanders ſenden maer ghedeputeerde voor de Ridderſchap ende Steden / ende wat deſe beſluyten dat wordt van waerde ghehouden over 't gantſche Landt. Deſe Staten aldus op den Landſdach verſchenen zijnde / en vergaderen niet al teſſens maer gemeynlijck 't een Landtſchap naer 't ander / in een groote Zale van des Princen Paleys / alwaer in teghenwoordigheydt van de Gouverneur Generael / de Preſident / oft eenighen Raedtſheer van State / uyt den naem van den Prince / proponeert 't gene hy eyſcht ende verſoeckt / daer toe gebruyckende ſchijnbare redenen ende beleefde woorden / om de herten van de vergaderinghe te winnen. Daer op verſoecken de ghedeputeerde dan tijdt ende uytſtel om ſich te beraden ende antwoorden : ende na ſekere ceremonien die men ghewoon is te onderhouden / gheeft elck Lidt beſonder / van weghen het Landtſchap dat haer geſonden heeft / ſijn antwoord over by gheſchrifte. Waer mede indien de Prince oft Gouverneur niet te vrede en is / ſoo tracht hy ſijn ſaecke met redenen te rechtveerdighen / ende haer tot ſijn voornemen te bewilligen : Want volgens hare privilegien / ſoo en vermach de Prince niet haer te dwingen / noch yet te doen / dan met reden / ende en heeft in dit quartier gheen plaetſe (ghelijck 't wel elders doet) dit tyrannisch woordt Sic volo, ſic jubeo, Dat is :

Dit wil ick dus, dat ſo, mijn wille t' allen plecken
Voor reden ende recht alleene moet verſtrecken.

Soo dat wanneer ſchoon alle de ghedeputeerde den Prince yet toegheſtaen ende inghewillicht hadden / ende dat maer een eenighe Stadt / als by exempel die van Antwerpen / ſich daer teghen ſtelde : ſy gheheel de ſelve inwillinghe ſoude te niet maken : want de ghedeputeerde als ſy yet inwillighen / ſoo doen ſy het met conditie / dat de andere Staten daer toe mede eenparichlijck ſullen verſtaen : Ende moeten dien volghens ghemeynlijck niet alleen de Hoofden van de gedeputeerde / maer oock hare leden eendrachtelijc over een ſtemmen in een ſelvige concluſie : ſo dat het ſomtijdts ghebeurt / niet teghenſtaende wat vertooch datter ghedaen wordt / door dien de verſcheydenheyt ende ongheliјckheyt van ſtemmen ſulcx belet / dat de Prince niet met alle en krijcht van 't ghene hy verſoeckt : De welcke voor dat mael moet ghedult nemen / ende niet meer daer van ſpreecken / maer verwachten een beter gheleghentheydt.

Dus verre Guicciardin / uyt den welcken wy oock aenwyſen ſullen wat verdrach datter in kerckelijcke ſaken is tuſſchen den Prince van deſe Landen / ende den Paus van Romen. Dit verdrach dan gaet mede ſeer op den voet van Vranckrijck : ſoo dat de nominatien ofte benamingen van bequame perſoonen tot de Biſdommen / Abdyen / ende andere dierghelijcke Prelaetſchappen beſtaen by den Prince / maer de confirmatien ofte beveſtinghen by den Paus.

Van 't verdrach tuſſchen den Prince eñ de Paus vã Romen.

Paus. De welcke niet en vermach / 't sy dan onder wat pretext ofte voorwendinghe dat het sy / eenighen persoon / hy sy klerck ofte leeck / te doen dachvaerden buyten de Landen : maer wanneer hy yets te vervolghen heeft / soo moet hy Commissarisen herwaerts-over schicken / om de sake die in gheschille staet te beslechten. De Paus en vermach oock niet eenich kerckelijck beneficie te confereren / noch eenighe bullen oft brieven af te vaerdigen / sullen sy anders stant grijpen / ten moet dan den Prince oft sijnen Rade believen.

Daerenboven heeft Keyser Caerle de vijfde een seer wel bedachte voorsichtighe ende noodighe ordonnantie ghemaeckt / seght Guicciardin / namelijck dat de kerckelijcke persoonen / van wat staet ofte conditie dat sy oock zijn / voortaen niet en vermoghen eenighe vaste oft onroerende goederen te aenveerden / sonder uytghedruckt consent ende verlof van den Prince : ende dat mits dien sijne Majesteyt considereerde dat de selve kerckelijcke personen nimmermeer ghene goederen moghende verkopen / maer wel altijdt kopen / ende haren staet by maniere van spreecken eeuwichduerich zijnde / sy metter tijdt door hare groote middelen ende rijckdommen souden gheraecken op te koopen bynaest alle de goederen van de Landen.

Tot noch toe hebben wy ghehoort den voet ofte forme van regeringhe in de Nederlanden ghehouden voor de laetste troubles / resteert nu dat wy kortelijck overlopen de politie teghenwoordelijck in swanghe gaende / soo in de Provincien staende onder 't ghebiedt van den Cardinael Infant / als in de Vry Vereenichde Landen / met de welcke de Grootmachtighe Koningh van Spaenjen Philippus de derde beneffens de Serenissime Ertshertoghen in het tractaet van den voorleden Treves openbaerlijck verklaert heeft te willen handelen als met vrye Landen / op de welcke sijne Catholijcke Majesteyt ende hare doorluchtighe Hoogheden niet en pretenderen : uyt welck verhael de verstandighe Leser by zich selfs wel sal afnemen wat veranderinge datter gevallen is so in d'een als in d'ander regeringhe.

Forme vã regeringe in de landen staende onder den Cardinael Infant.

In de Landen dan staende onder den Cardinael Infant is de forme van Regeringhe aldus. Voor eerst hebben sy / de Raden van State / Secreten / ende van de Financien / de Reken-kamers tot Rijssel en Brussel / de grooten Raedt ofte 't Parlement van Mechelen / daer het uyterste appel valt van meest alle de selve Landen / de Cancellerien ende Hoven Provinciael / de Kapiteynen vande Benden van ordonnantie / den Admirael van der Zee / Grootmeester van d'artillerie / ende alle andere hier voren verhaelde Dienaers ende Officieren / uytghesondert de particuliere Gouverneurs van yder Landtschap / waer in moghelijck eenighe veranderinghe ghevallen is / zijn altesamen in hare vorige authoriteyt ende waerde. Maer staende de inlandsche oorloghe / daer toe hare Hoogheden Spaensch geld van noode hadden / soo was daer noch een Spaenschen Raedt van Financien / die men noemde el Consejo de la Hazienda, hebbende d'administratie ende dispositie van 't geld dat uyt Spaenjen ghesonden werdt. Desen Raedt bestondt alleenlijck uyt Spaenjaerts / ende hadde in alle saecken verre het meeste ghesech ende autoriteyt.

Daer was oock beneffens den Raedt van State noch een Spaensche krijchsraedt / welcke meest bestont uyt de Casteleynen ende Gouverneurs van de voornaemste Steden ende Kastelen.

In de vereenighde Nederlanden.

In de vereenighde Nederlanden is het hooghste ghebiedt ende (soo de Franschen spreken) de souverainiteyt oft opperste macht van alle saken den ghemenen welstand der selve Landen in 't ghemeyn betreffende / by de Edele

Vergaderinge der Heeren Statē Generael.

Hoogh-mogende Heeren Staten Generael / welcker ver-gaderinghe bestaet uyt sulcke ende soo veel Ghecommit-teerde als yder Landtschap soo uyt sijn Ridderschap ende Edelen / als uyt de Magistraten ende Regeerders van de Steden goet vindt van tijt tot tijt te deputeren / de welcke stemmen ende opineren niet capitatim, dat is by soo veel Hoofden allser ter vergaderinge erschijnen / maer provin-cialiter, dat is van weghen ende by representatie van hare respective Lantschappen / ende streckt hare commissie niet alleē om op de pointen daer op sy van tijde tot tijde beschre-ven ende by een geroepē worden / maer oock op alle andere voorvallende saken t' adviseren ende resolveren / sulcx sy tot 'slandts dienste / welvaren ende versekeringhe be-vinden te strecken. De ordre die sy in 't stemmen hou-den is dese: Gelderlandt ende 't Graefschap Zutphen gaet voor / daer na volcht Hollandt ende West-vrieslandt / dan Zeelandt / Utrecht / Vrieslandt / Over-yssel / ende eyntelijck Groeninghen ende de Ommelanden. Het Presidentschap wordt alle weken van Landtschap tot Landtschap verandert. De President doet de propositie / vergadert de opinien / ende concludeert by de meeste stem-men / in saken daer overstemminghe plaetse heeft. Ende dit is soo veel belangt de souverainiteyt oft hooghe Ove-righeydt van de vereenighde Nederlanden int ghemeyn: maer wat aengaet die van yder Landtschap besonder (want het een is soo souverain als 't ander / ende 't minste soo wel als 't meeste) die hebben de selve Landen elcx aen haer selven behouden / soo in saken van politie als justitie / met alle hare privilegien / rechten / vryheden ende costuy-men / ende hebben tot hare ordinarise Officieren ende Die-naers naer ouder ghewoonte / alleenlijck met dese veran-deringhe / dat de ghene die op den naem van den Landts-heere plachten te dienen / nu dienen op den naem van de Staten van yeghelijck Lantschap.

Ghecommitteerde Raden.

Soo wel de Heeren Staten Generael / als die van yder Landtschap in 't besonder (van de welcke te sijner plaet-se sal ghesproken worden) committeren tot executie van hare ghenomen resolutien / als oock tot bestieringhe van alle voorvallende saken / den welstandt der Landen in 't generael beroerende / eenighe uyt den Edelen ende Re-gierders van de Steden / tot Raden / de welcke haer by eede verbonden zijn. Ghelijck sy oock andere hare ghe-committeerde stellen tot voorderinghe / hooringhe ende sluytinghe van des ghemeenen landts rekeninghen / ende andere particuliere saken / alles met ghelimiteerde oft be-paelde macht ende instructie.

Gouverneur van Hollandt, Zeelandt, Vtrecht, eñ Over-Yssel. Van Vrieslandt en Groeninghen,

De Landen van Hollandt ende West-vrieslandt / van Zeelandt / van Utrecht / en van Over-yssel / als oock de Steden ende Landen in Brabandt ende Vlaenderen staende onder 't ghebiedt van de welghemelte Heeren Staten Generael / hebben tot haren Gouverneur den Doorluchtigen Hooch-ghebooren Vorst ende Heere / Heere Frederick Hendrick Prince van Oranjen / Grave van Nassou / etc. die oock is Generael van den Legher / ofte Veldt-overste / ende Admirael van der Zee / van alle de vereenighde Landen in 't ghemeyn. Over Vrieslandt / Groeninghen met de Ommelanden / ende de Drente is Stadthouder Grave Wilhelm van Nassou / Soone van den overleden Grave Ernestus Casimirus / de welc-ke voor Roermonde van een Vyandtlijcke schoot getreft wierdt.

Raedt van State.

De Raedts-heeren van den Raedt van State der ver-eenighde Nederlanden worden by de Heeren Staten Ge-nerael op de benaminghe van de respective Lantschappen ghecommitteert / ontfanghende hare commissien ende in-structien van de selve Heeren Staten Generael / den welc-ken sy haer by eede verbinden ghehou ende ghetrou te wesen / eñ sich te sullen reguleren na de voorsz instructien.

Oock

Oock reserveren de welgedachte Heeren Staten hun selven de vryheyt van selve te mogen doen al't gene sluyden den Rade voorsz by hare instructien belasten / wanneer sy bevinden der Landen dienst sulcx te vereysschen / veranderende mede in sulcken gevalle / ende verminderende oft vermeerderende de selve instructien / ende die uytleggende / daer sy duysterlijck souden mogen schijnen te spreken. In den selven Raet van State compareert mede altijt yemant uyt den name van den Coning van groot Britannien / ende dat uyt kracht van 't verbondt tusschen sijne Majesteyt ende de vereenighde Landen ghemaeckt / oft (om beter te segghen) bevesticht ende vernieut.

Thresorier ende Ontfanger Generael.

De Secreten Raedt ende die van de Financien en hebben in de vereenighde Landen gheen plaetse / maer wel zijnder een Thresorier ende een Ontfangher Generael met eenighe Rekenmeesters die 't bewindt ende handelinghe hebben van alle de penninghen ende middelen der Generaliteyt aengaende. De Rekenkamers soo van Gelderlandt als van Hollant gaen noch op den ouden Bourgoenschen voet / Maer beneffens die isser in den jare 1594 een nieuwe Rekenkamer opgherecht tot Middelburch in Zeelandt.

Raden ter Admiraliteyt.

Tot de beleydinge van de saken ter Zee hebben de Heeren Staten Generael / beneffens den Hooch-ghedachten Vorst eñ Heere Frederick Hendrick van Nassou / als Admirael Generael / ghecommitteert de Raden ter Admiraliteyt / bestaende uyt sekere persoonen by de respective Landen ende Steden daer toe ghenomineert / welcke volgen de lijsten ende instructien haer by de Heerẽ Staten Generael gegeven. De Collegien ofte vergaderingen van dese Raden zijn vijf in getale / residerende d'eene tot Middelburg / de tweede tot Rotterdam / de derde tot Amsterdam / de vierde tot Hoorn oft Enchuysen / ende de vijfde tot Harlingen ofte Dockum / by ghebeurte.

Hovẽ Provinciael.

De Cancelleryen van Gelderlant ende Vrieslant / mitsgaders de Hoven ofte Raden Provinciael van Hollandt / Utrecht ende Over-yssel gaen al mede noch op den ouden voet. Maer in plaetse van den Grooten Raet ofte 't Parlement van Mechelẽ / isser in Hollant al van den jare 1582 af opgherecht een oppersten Raet van Justitie / ghenoemt den Hoogen-raet / voor den welcken men appelleren mach van de vonnissen by den Hove Provinciael van Hollandt / Zeelant eñ Westvrieslant ghewesen / maer van die van den voorsz Hoogen-raet en valt geen voorder appel / dan mach van de selve alleen versocht worden revizie / ende geproponeert Erreur. In welcken ghevalle de Heeren Staten van de voorsz Landen neffens den selven Raedt committeren eenige Rechtsgeleerde / die 't geternnineerde proces ex ijsdem actis revideren / ende by hare sententie verklaren of het Erreur heeft oft niet / na welcke verklaringe een yder hem moet reguleren / sonder dat verder beklach plaetse heeft / oft toeghelaten wert. Desen Hooghen-raet wort mede gemaeckt by benaminge uyt de voorsz Landen van Hollant / Zeelant / ende West-Vrieslant / ende bestaet ghemeynlijck uyt een President ende neghen oft thien Raetsheeren.

Hoogen-raedt.

Revizie.

Radẽ van Brabandt eñ Vlaenderen.

In 's Gravenhaghe is oock opgherecht een Raedt van Brabant / ende tot Middelburgh in Zeelandt een Raedt van Vlaenderen / over de quartieren / Steden ende Dorpen / mitdsgaders de Inghesetenen der selver van de voorsz Landen van Brabandt ende Vlaenderen / staende onder 't ghebiedt van de Heeren Staten Generael der vereenighde Landen. By welcke Raden ghebesoigneert wordt even als die van de Cançelerye in Brabandt ende Provincialen Raedt in Vlaenderen van onden tijden ghewoon zijn te doen / op dat alsoo een yeghelijck by sijn recht ende privilegien ordentelijck mach worden geregeert ende ghedient.

De

Regeeringe van de Steden in de vereenighde Nederlanden.

De regeringhe van de Steden der voorsz Landen wort na hare particuliere rechten ende privilegien beleyt. In elcke Stadt is van ouds her een Officier ghenaemt Drossaert/Bailliu ofte Schout/ die by den Heerē Staten van yder Lantschap wort gecommitteert. Voort zijnder in de meeste Steden vierentwintich/dertich/sesendertich ofte meer van de notabelste ende vermogenste Borgers/so van de oude geslachten/als andere van de eerlijckste/vredelijckste ende bequaemste persoonen/diemen noemt Vroetschappen ofte Raden / ende representeren het gheheele Lichaem van elcke Stadt/dienende haer leven lang/ oft so lange sy Borgers ende Poorters blijven. By desen worden alle gewichtige saken so wel den staet van de Landen rakende als die van de Steden geconsulteert ende ghedelibereert/Ende sy verkiesen oft nominerē jaerlijcx uyt haer Collegie twee/drie/ofte vier persoonen tot Borgemeesters der selver Steden / ende seven oft meer tot Schepenen. Het ampt van de Borgemeesters streckt principalijck tot der Steden regeringhe/ ende onderhoudt van goede politie ende eenigheyt onder de Burghers ende Inwoonders. Dat van de Schepenen tot bedieninge van de Iustitie/ so int civijl als int crimineel. By de voorsz Vroetschappen worden mede ghekoren twee oft meer Thresorieren/ Fabrijckmeesters/ Wees-heeren/ ende meer andere Officieren/ welcker dienst maer ordinaerlijck en is voor een jaer.

Van de Dorpen.

De quartieren ende Dorpen ten platten lande worden mede gheregeert naer hare particuliere rechten ende hantvesten/ ende hebben hare Regenten/ so generael als particulier / te weten in materie van dijckagie ende 'tgene daer aen kleeft/Dijckgraven ende Heymraden / in criminele saken Bailliuwen oft Schouten ende Welboren Mannen/ ende in borgerlijcke ofte civile / hare Ambachts-bewaerders ende Schepenen/ welcke mede letten op de politijcke ordre ende administratie van der Ambachten goederen ende inkomen. Daer zijn oock veel Dorpen die haer particuliere Heeren hebben met authoriteyt van te exerceren hooghen middelen ende laghe jurisdictie / maer staen niettemin onder de souverainiteyt der voorsz Landen.

Religie in de vereenighde Landen

Nopende d'openbare oeffeninghe van de religie oft Godtsdienst in de vereenighde Nederlanden/ die werdt alomme op eenen eenparighen voet soo in de Steden als ten platten Lande ghehouden naer uytwijsen der reformatie in de self de Landen over veel jaren aenghenomen op de belijdenisse des gheloofs in druck uytghegheven. Die van de Confessie van Augsburgh ende de Mennoniten houden mede wel in eenighe van de voornaemste Steden hare openbare vergaderinghen / tot de welcke men niemandt en verbiedt te gaen / maer en worden nochtans hare Dienaers oft Predicanten niet onderhouden op des ghemeynen landts kosten. Alleen het openbaer exercitie van de Roomsche Catholijcke religie is alhier om ghewichtighe redenen verboden / alsoo nochtans dat noch de Roomsghesinde noch yemandt anders ghedwonghen wordt de ghereformeerde religie aen te nemen / maer worden al te samen ghehanthaeft ende ghemaintineert onder de bescherminghe ende regeeringhe van de Landen/ sonder in de conscientie oft op haer gheloove ondersocht/ ofte meer als de Ghereformeerde beswaert te worden. Ja selve den gheestelijcken oft religieusen persoonen die te voren gheweest/ ende in de Landen ghebleven zijn/ wort uyt de gheestelijcke goederen toegheleyt redelijcke alimentatie ende onderhoudt / elck na sijnen staet ende ghelegentheyt/ het zy dan datse by de Roomsche religie blijven / ofte zich begheven tot de Ghereformeerde Kercke. Ende hier mede willen wy de generale beschrijvinghe van de 17 Nederlanden besluyten/ende voort gaen tot die van een yegelijck Lantschap int besonder.

Particu-

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Le
DVCHE DE
BRABANT.
Lieues Com: d'Allemagne
27 Lieues Com: de France
PARTIE DV COMTE DE FLANDRE
PARTIE DE HAYNAVLT.
PARTIE DE NAMVR.
PARTIE DE HOLLANDE
PARTIE DV DVCHE DE GVELDRES
PARTIE DV DVCHE DE LIMBOVRG.
Brussel
Mechelen
Antwerpen
Breda
Kempen landt
Peel lant
Louen
Diest
Namur
Liege
Maestricht
Venlo
Gelder
Grave
Heusden
Gorcum
Tiel
Nimmegen
Bergen op Zoom
Bies bos

Particuliere beschrijvinghe des Hertoghdoms van Brabandt.

Berecht van den titel des Hertoghdoms Lothrijck.

VVy souden hier eens-weeghs moghen voortvaren tot de besondere beschrijvinghe des Hertoghdoms van Brabandt / wesende 't hoofd-lantschap van de 17 Nederlanden: maer alsoo in de titelen / die den Princen der selver Landen al van oudts her toegheschreven worden / doorgaens voor gaet den titel van Lothrijck; want aldus pleghen de oude Princen des huys van Bourgoignen ende Oostenrijck te schrijven / Philippus ofte Carolus by der gratien Godts Hertoghe van Bourgoignen / van Lothrijck / van Brabandt / van Limburgh &c. soo en sal het niet buyten propooste zijn / maer veel eer grootelijckx dienen tot onderrechtinghe van den curieusen ende outheyt-lievenden Leser / dat wy met weynich reghels aen-wysen wat van desen Lothrijckschen titel te houden sy / ende van waer hy sijnen eersten oorspronck ghenomen hebbe. Lothrijck dan heeft wel den naem eenes Hertoghdoms behouden in den Lande van Brabant / maer sijnen staet ghelaten in Lorreynen / een Hertogdom wel begrepen binnen de palen van Vranckrijck / doch niet staende onder de Kroone / maer hebbende sijne besondere souvereyne Vorsten. Lothrijck noemen de Latijnsche Schrijvers Lotharingia; de Francoysen (so alrede ghesepdt is) Lorraine / of somtijdts Lothier: alle welcke namen af komen ende haren oorsprongh hebben van Lotharis, Soone des Keysers Lothary, wiens Grootvader geweest is Carolus Magnus / Keyser ende Koning van Vranckrijck.

Lotharius Keyser.

Dese Keyser Lotharius (gelijck Paulus Aemilius ende ander Autheuren schrijven) is uyt yver ende devotie Monick gheworden in den jare ons Heeren 856. Doch eer hy in 't klooster gingh / heeft hy sijne drie Soonen de Landen ende Heerlijckheden uytghedeelt die hy was besittende / ende onder ander den voorsz Lotharis sijnen jonghsten Soone ghegheven een deel van het Hertoghdom van Bourgoignen met het gantsche Landt van Austrasien: het welcke naderhandt na des selven sijnes Soons / oft (soo andere willen) na sijnen eygenen name ghenoemt is gheworden Lothrijck / of Lotharine / ende by den Latinisten Lotharingia, begrypende in hem selven het Hertogdom dat-men noch ter tijdt noemt Lorraine / ende voorts de Landen van Brabandt / Henegouwen / Cleve / Gelderlandt / ende meer andere.

Austrasien of Lotrijc hoe verre het eertijts ghestreckt heeft.

Dit Lothrijck is by den voorsz Hertogh Lotharis ende sijne nakomelinghen / ghesprooten uyt den huyse van Carolus Magnus / soo langhe beseten gheworden / tot dat eyntelijck in den jare 924 de Koningh van Vranckrijck / ghenaemt Carel de Slechte / het selve al te slechtelijck wech schonck aen Keyser Henrick de eerste. Ettelijcke jaren daer na heeft Keyser Otto de tweede het Landt van Lothrijck te leene ghegheven aen Carel van Vranckrijck / die hy socht te vervreemden van den Koningh Lotharis sijnen Broeder: maer hy besneet de palen des Lands seer nauwe / ende gaf een goet deel van 't selfde aen de Bisschoppen van Colen ende Luyck. Als nu de voorghemelte Koningh Lotharis van Vranckrijck quam te sterven / en liet hy maer eenen soone na / genaemt Lodewijck de vijfde / die de leste Koningh van Vranckrijck geweest is uyt de stamme van Carolus Magnus / ende maer een jaer geregneert en heeft. Na sijn doodt quam de voorsz. Carel Hertog van Lorrainen / als wettelijcke ende naeste erfghenaem van de Kroone / om de besittinghe daer van in te nemen / in Vranckrijck: maer Hugo Capet (van wiens bloede al de naervolghende Koninghen van Vranckrijck tot noch

Hugo Capet.

toe ghesprooten zijn) overwon ende stelde hem ghevanghen binnen Laon / daer hy in den kercker sterf. Sijn drie soonen en maeckten't mede niet langhe: ende na hare doodt isser een nieuwe oorlooghe gheresen om den staet van Lothrijck tusschen de Fransoysen ende Hooghduytschen / die ten lesten is neder ghelept gheworden/ door dien Keyser Henrick de tweede met den voorsz staet beleende Godefroy van Ardennen / hem ghevende de stadt Valencijn ende sommighe andere stucken / midts dat hy manschap daer van doen moest aen den heylighen Roomschen Rijcke. Van desen Godefroy zijn af-ghekomen de Prinzen die Lothrijck een langhe wyle daer na gheregeert hebben/ tot dat Keyser Henrick de vijfde omtrent den jare 1106 het selve Landtschap ghedeelt heeft in Over ende Neder-Lothrijck; gevende 't eene deel/ namelijck Over-lothrijck (het welcke nu ter tijdt het Hertoghdom van Lorrainen is) aen Diderick des voornoemden Godefroys na Neve/ ende 't ander/ te weten laech ofte Neder-Lothijck / (dat nu Brabandt is) aen Godevaert met den baerde/ Grave van Loven/ die wel schijnt dat van moeders weghe ghekomen was van den bloede des voorsz Carels/ Hertoge van Lorreynen/ uyt den huyse van Vranckrijck. Dese Godevaert dan is de eerste gheweest onder de Graven van Loven / die ghevoert heeft den titel van Hertogh van Brabandt/ sonder dat hy nochtans dien van Lothrijck daerom heeft laten varen / ende dat overmits hy aen beyde de Lothrijcken pretendeerde/ hoe-wel hy het over-deel niet en besat. Sijne nasaten hebben hem hier inne ghevolght / ende den titel van Hertoghen van Lothrijck altijdt ghebruyckt: maer in der daet niets daer van beseten. Wel is waer dat tot Gennep in Walsch-Brabandt noch ter tijdt resideert een seecker Leen-hof / dat men noemt 't Hof van Lothrijck: maer de plaetse selfs is in ende onder Brabandt begrepen.

Hoog oft Over-Lothrijck. Neder-Lothrijck.

Dus veel hebben wy goet ghevonden van desen Lothrijckschen titel te vervallen.

Den eersten oorsprongh des naems van Brabandt is t'eenemael duyster ende onseecker. Sommighe brengen hem af van Brennus / een vermaert Kapiteyn / die den Romeynen in sijnen tijdt soo veel spels ghemaeckt heeft/ als by verscheyden Autheuren te lesen is. Andere van Brabandt/ een Stadt (soo sy segghen) al over langen ghedestrueert. Andere wederom van Salvius Brabon/ een van de Kapiteynen (schrijven sy) die Julius Cæsar ghevolcht hebben in sijne Fransche oorloghen. Dese dryerley opinien zijn (mijns bedenckens) al even versiert ende fabuleus: want de redenen ende ghetuyghenissen daer sy op ghegront zijn en hebben gantsch gheen verwe. Die den name van Brake-landt af doen vloeyen/ schijnen de waerheydt wat naerder te komen: want in der daet lighter een goet deel van dit Landtschap brake/ dat is onghebout: maer 't is evenwel wat te verre ghehaelt / ende meer spitsvindich / dan waer. Daerom zijnder die drijven dat de voorghemelte Godevaert met den Baerde dit Landt na sijnen name ghenoemt heeft / als of men segghen wilde Baerd-landt: dan dit gaet mede soo vast als al d'andere. Wat ons belanght / wy en willen ons niet vermeten dese soo duystere ende verborghen dinghen / als aen de welcke doch niet veel gheleghen is / te verklaren: 't is ghenoech dat men segge dat de naem van Brabandt ende sijnen Vorstelijcken titel seer oudt zijn / so dat Jan le Maire in sijne verlichtinghen van Gaule ghetuycht een gheheel oudt ende met der handt gheschreven Boeck in Brabandt ghelesen te hebben / waer in dat verhaelt stondt het Grafschrift van Caerle Martel vierde Hertoghe van Brabandt / die de Groot-vader gheweest is van Carolus Magnus/ ende ghebloeyt heeft niet seer lange na 't jaer 700. Dit Graf-schrift luyt in 't Latijn aldus:

Brabandt, waerom alsoo ghenaemt. Brennus. S. Brabon. Carel Martel.

Ecce

Ecce Brabantinus Dux quartus in Orbe triumphat,
Malleus in mundo ſpecialis Chriſticolarum:
DuxDominuſq; Ducem, Regē quoq; Rex fore ſprevit.
Non vult regnare, ſed Regibus imperat ipſe.

Dat is:

Siet hier de vierde Vorſt van Braband triumpheren/
Een* Hamer ſonderling van't gantſche Chriſtenrijck:
Der Vorſten Heer en Vorſt heeft Koning te ghelijck
Der Koningen te zijn verſmaet: want ſijn begeren
En ſtreckte niet om hier als Koning te Regneren/
Den Koningen alom gheacht voor aerdſche Goden
Heeft hy na ſijnen wil gheboden en verboden.

* Martēi oft Marteau is in't Frans te ſeggen een Hamer.

Om dit Graf-ſchrift recht te verſtaen/ ſoo ſal men weten dat deſe Caerle Martel/ als hem na 't overlyden van Hilderijck Koningh van Vranckrijck de ſelf de Kroone gheprezenteert werdt/ den Gheſanten tot antwoorde gaf/ hy hadde liever den Koninghen te ghebieden dan ſelfs Koningh te weſen/ ghelijck hy dan oock datelijck in des afgheſtorvenen Koninghs plaetſe gheſtelt heeft des ſelf den Soon Dagobert/ de welcke komende vier jaren daer na te ſterven/ ende willende Chilperijck (beyder Koninghen Neve) hem ſelven opwerpen voor Koningh/ heeft Martel hem ſlach ghelevert ende overwonnen/ waer over hy Gheſanten uytſendende om den overwinner te verbidden/ heeft hem ſoo daer door beweecht/ dat hy Chilperijck de Kroone heeft op't hooft gheſet/ die hy doch niet langhe en behieldt/ maer haeſt overdraghen moeſt aen Pepijn des voornoemden Martels Soone/ Vader van Carolus Magnus/ ghelijck men wijdtloopigher leſen mach by de beſondere Hiſtoriſchrijvers van Brabandt ende meer andere.

Het Hertoghdom van Brabandt is aldus bepaelt. In 't noorden ſchept het de Maſe ten deele van Gelderlandt/ ten deele van het Graefſchap Hollandt: In 't Zuyden ſtoot het aen Henegouwe/ Namen ende 't Biſdom van Luyck: In 't Ooſten komt wederom de Maſe/ ende ſchept het van een ander quartier in Gelderlant: ende in't Weſten is het ten deele bepaelt met de Schelde/ die het af-ſondert van Vlaenderen/ ten deele met het Graefſchap van Aelſt. Braband heeft in de lenghte van Gemblours tot by Geertruydenberghe toe/ 't welck is van 't Zuyden na 't Noorden/ twee-en-twintich mijlen: ende van Helmont tot Berghen op Zoom/ daer 't op ſijn breedtſte is/ omtrent twintich. In ſijn ommeloop begrijpt het tachtentich mijlen weynich meer ofte min. De Locht iſſer doorgaens ſoo gheſondt ende wel ghetempert/ dat als tot meermalen de Peſt in de nabuerighe Landen ghewoedet heeft/ Brabandt daer vry af ghegaen is. Het Aerdtrijck iſſer plat ende ſonder berghe/ oock meeſtendeel vruchtbaer/ behalven in de Kempen/ welck quartier van natuere onvruchtbaer is/ ende niet en draecht dan Heyde: maer den arbeyt ende neerſtigheydt der Inwoonders heeft de natuere ten deele overwonnen/ ende 't landt door de menichte der Beeſten die ſy daer op voeden goedt ende vruchtbaer ghemaeckt.

Grenſen van Brabandt.
Lengte.
Breette.
Ommeloop.
Locht.
Vruchtbaerheyt.

In Brabandt zijn tamelijck veel ſtaende wateren ofte meyren/ beken/ ende Rivieren: maer voornemelijck is 't Landt bewatert met de Maſe ende Schelde/ twee vermaerde ende ſeer profijtelijcke vloeden/ die onſe kortheydt niet toe en laet dat wy breeder beſchrijven/ ende ſenden daeromme den Leſer tot Guicciardin. Boſſchen en ſijnder oock niet ghebreck/ onder welcke voornemelijck uytmunten dat van Sonien/ Zaventerloo/ Groten-hout/ Groten heyſt ende Meerdale. Men telter behalven Antwerpen/ dat een van de vier Hoof-ſteden des lands

VVateren
Boſſchen.

is / maer nochtans by ons sal beschreven worden onder 't Marckgraefschap des Heylighen Rijckx / vijf-en-twintich bemuerde Steden / te weten Loven / Brussel en 's Hertogen-bossche / dat de ander drie Hoofd-steden zijn : Thienen / Leeuwen / en Nivel / die men de kleyne Hoofd-steden noemt : ende voorts Aerschot / Bergen op Zoom / Megem / Breda / Diest / Maestricht / Steenbergen / Liere / Vilvoorden / Gemblours / Judoigne / Hannuyt / Landen / Halen / Sichenen / Herentals / Eyndoven / Helmont ende Grave. Daerenboven zijnder noch achtien plaetsen / die wel niet bemuert en zijn / maer nochtans ghelijcke privilegien genieten met de besloten Steden ende ghemeynlijck genoemt worden Vryheden. Dese zijn Oosterwijck / Oorschot / Turnhout / Hooghstrate / Duffel / Waelhem / Merchten / Asche / Vueren / Duysborgh / Over-ische / Hulpe / Waveren / Breyne / Aleud / Gennep / Geele / Arendonck / ende Dormal. Dorpen met Klock-toorens ende Prochi-kercken zijnder ontrent seven hondert / daer onder eenighe seer vermaert ende groot / als met name sint Odenrode / Bortel / Rosendale / Grimbergen / Gaesbeke / ende meer andere. In Brabandt is oock begrepen de Heerlijckheydt van Ravesteyn / toebehoorende de Hertoghen van Gulich / Kleef / ende Bergh / die wy t' haerder plaetse kortelijck sullen beschrijven. Het voorsz Marckgraefschap des Heylighen Rijckx is mede in der daet besloten in Brabandt / maer om dat evenwel de Prince daer van eenen besonderen titel voert / sullen wy een bysonder Kaertjen ende beschrijvinghe daer van maken. De Brabanders sijn van natuere vrolijck ende blygeestich / welcken aert sy tot in haren uytersten ouderdom toe behouden / ende daer van komt het ghemeyne spreeck-woordt / Een Brabander wordt hoe ouder hoe sotter.

Getal ende namen van Steden.

Vryheden

Dorpen.

In 't beschrijven der Steden ende voornaemste plaetsen soo van Brabandt als andere hier na volgende Landschappen sullen wy volghen de ordre van Guicciardin / ende voor eerst beschrijven de Hoofd-steden / onder welcke hoe wel de mindere Steden niet absolutelijck en staen / soo moetense nochtans de resolutien by de selve in ghemeyne Landts saken ghenomen ghemeynlijck volghen. Daer na sullen wy kortelijck overloopen de andere kleynder Steden / ende dat somtijdts naer het voor of achter sitten van de selve / oft van hare besondere Heeren / somtijdts oock na hare gheleghentheyt / beginnende altoos van 't noorden / ende van daer ommeloopende na 't Westen / tot dat wy eyntelijck onse beschrijvinge door 't Zuyden heen in 't Oosten sullen komen te eyndigen.

Ordre by ons in 't beschrijven der Steden te houden.

Onder de Brabandtsche Steden dan is Leuven / oft (so andere schrijven) Loven verre de oudste. Dese Stadt meenen eenige dat gheweest zy de Hoofd-stadt van de Levaci / andere van de Grudij / volckeren by de oude Schrijvers / ende namentlijck Julius Cæsar wel bekent. Haren naem / om dat wy voorby gaen de fabulen van den Schotschen Kapiteyn Lupus / ende van den Tempel daer men den Afgodt Mars in plach te loven / brenght de Hoochgeleerde ende wijt-beroemde Justus Lipsius af van Lo ende Veen. Ló (seght hy) is een heuvel oft hoogte tegen over een out Kasteel / die noch huyden ten dage den naem van Lo-berg ende Lo-bosch draegt / hangende over een lustich dal aen de water-vloet / dat in oude duytsche tale genoemt wort Veen / gelijck de Hollanders Venen noemen de gronden daer sy haren turf uyt trecken / ende is derhalven Lovén so veel te seggen als een dal oft lage plaetse liggende onder een hoochte. Het oude ende van over langhe vervallen Kasteel / nu terstont by ons aenghewesen / willen de Inwoonders dat ghesticht zy by Julius Cæsar : andere maken 't noch ouder. Maer de welgemelte Lipsius hout het ongelijck jonger te wesen / vermoedende dat het eerste gebout sy geworden by een van de oude Lovensche Graven /

Beschrijvinge van Leuven of Loven.

VVaer vã syde naem heeft.

Haer oud ende vervallen Kasteel.

ende

ende dat de selve daer op gewoont ende haer Hof ghehou-
Gelegentheyt. den hebben. De Stadt Loven is ghelegen in een schoo-
ne ende vruchtbare landtdouwe/ hebbende soo soeten ende
wel ghetemperden Locht/dat selfs de wijn soo binnen ha-
ren begrijpe als daer rontom is wassende. Sy is be-
watert met het rivierken Dele oft Dyle / ende van binnen
Groote. meer dan vier Italiaensche mijlen groot in 't ronde: maer
diese van buyten om wilde meten/ souder meer vinden dan
ses/ 'twelck stijf soo veel is als twee Nederlantsche mijlen.
Om eyghentlijck van dese groote versekert te wesen/ heeft
Hertogh Philips de Stoute / uyt oorsake van seker wed-
dinge gevallen tusschen den Heere van Bergen op Zoom
ende drie andere Brabantsche Baroenen / niet alleenlijck
dese / maer oock sommighe andere van wegen hare groot-
heydt vermaerde Steden doen meten in den jare 1427.
ende wert als doen bevonden dat Loven / begrijpende bin-
nen den ommeloop van sijn mueren 3691 roeden / elcke
roede van 14 voeten / grooter was dan de Stadt van
Gent/ drie roeden / dan Luyck acht / dan Parijs thien/
Dobbele Vestens. ende dan Colen achthien. Loven heeft dobbele Vestens/
ende zijn de laetste ghemaeckt in 't jaer 1361. Daer lig-
ghen veel lustighe Beemden/ schoone Wijngaerden/ ende
Hoven binnen/ oock verscheyden heuvelkens / ende leven-
dighe wateren. Al het welcke de Voorouders beweecht
heeft dese Stadt te verkiesen tot een woonplaetse van de
Goddinnekens der gheleertheyt / ende heeft Hertogh Jan
van Brabandt de vierde van dien name in den jare 1426
Hooghe Schole. aldaer opgherecht een Universiteyt oft hooghe Schole in
alle faculteyten ende goede konsten / die naderhandt met
meer dan twintich heerlijcke ende wel begifte Collegien
verciert is geworden / uyt de welcke van tijdt tot tijde ver-
scheyden welgeleerden ende hooch-begaefde Mannen zijn
voortghecomen / ghelijck by Guicciardin ende andere
Schrijvers breeder te sien is.

De Stadt Loven heeft acht poorten : neghen plaetsen Poorten eñ ander publijcke gestichtē.
oft marcktvelden/ende op haer mueren 53 Torens/onder
welcke een/ die sy noemen Verloren-kost/ ghemaeckt van
witte steen/ende soo hooge/datmen daer af by klaer weder
de Stadt Antwerpen / ligghende acht groote mijlen van
daer / lichtelijck sien mach. Daer zijn te Loven 13 Bol-
wercken / 14 Watermolens / 12 Straten die de Stadt
over de lengte kruyssen/ende 140 zijdt-straten/ 16 steenen
bruggen/ ende vier publique Fonteynen. Daer zijn veel
schoone Kercken / Kloosters / ende andere Godtshuysen/
ende is de Hooft-kercke ghewyet ter eere van den Apostel
Sint Peter / een soo schoonen stuck wercx / dat het gheen
Architecten of Boumeesters sonder verwonderinghe en
aenschouwen. Onder andere publique ghebouwen is
het Stadthuys mede seer aensienlijck ende constich ghe-
maeckt. Loven is eertijts een Graefschap gheweest / ja Lovē eertijdts een Graefschap. Is noch de hooft Stadt van Brabandt.
(soo eenighe seggen willen) een Hertoghdom / commande-
rende over het meerdere deel van Brabandt / ende hoewel
sy van dese hare oude waerdigheyt namaels verballen is/
soo blijft sy nochtans de Hooftstadt van dit gantsche
voorsz Hertoghdom / ende met name van 't eerste vieren-
deel / oft quartier des selfs / onder 't welck behooren de
Steden van Thienen/ Leeuwe/ Gemblours / Diest/ Ha-
len/ Sichenen/ Judoigne/ Hannuyt/ ende Landen. De
Stadt Loven ontfanght ende doet eerst van alle den eedt
van ende aen haren Prince den Hertogh van Brabandt.
Ende dit zy ghenoech ghesept van Loven / sonder dat wy
ons voorder behoeven te bemoeyen met te beschrijven de
forme van hare regeringhe ende politie. Want behalven
dat onse kortheyt sulcx niet en kan lijden / soo sullen wy
hier na tot een voorbeeldt in desen deele beschrijven de bor-
gherlijcke regeeringhe der wijtberoemde Koopsteden van
Antwerpen ende van Amsterdam/ waer uyt men naer ad-
venant ende ten naesten by sal moghen afnemen die van

alle d'andere Steden ende plaetsen / staende soo onder 't ghebiet van de Serenissime Erts-hertogen/ als onder dat van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael der vrye vereenighde Nederlanden.

Beschrij-vinge van Brussel.

Brussel/ soo Jaques van Guise ghetuycht/ heeft sijnen eersten oorspronck genomen van seker Kasteel / dat de Senones, Volckeren eertijts van groot Brittannien / in dese quartieren ghesticht hebben / om met meerder ghemack te moghen afloopen de landen van Gaule. De stadt light ten deele op ende aen het geberchte / ten deele in een dal ofte valleye / ende is in der waerheyt een betamelijcke ende waerdige woonplaetse van een groot Potentaet / liggende aen twee zijden in een seer vruchtbare landtdouwe op een gheheuvelte/ het welcke sich soetjens ende nu wat hoogher dan weder wat lagher een goet stuck weeghs uyt is streckende langs de schoonste beemden oft weyden diemen met oogen soude mogen sien / soo datter noyt lichtelijck yet en heeft ontbroken van 't ghene soo tot leeftochte van 't Hof als tot voeyeringhe van de Peerden ende andere last-beesten noodich is: alhoewel men nochtans (soo Gnicciardin is verhalende) op een selvighe tijdt binnen de stadt ghesien heeft seven gekroonde hoofden/te weten den Keyser Caerle de vijfde/ den Coning Philips sijnen sone/ Maximiliaen Coning van Bohemen met sijn Huysvrouwe / de Coninginne Eleonore van Vranckrijck / ende Marie van Hongarien / Regente der Nederlanden / met den Coning van Veles Africaen / behalven den Hertoch van Savoyen/ de Hertoginne van Lorreynen / ende veel andere groote Meesters / die te samen in haren gevolge hadden tusschen de acht ende negen duysent Peerden. De stadt light tot haren grooten gherieve niet boven een quartier mijls van 't groote bosch van Sonien / waer uyt sy overvloedelijck versien wordt van hout. Heeft veel schoone Fonteynen/ ende boven al een seer ghesonde wel ghetemperde locht.

Hare gelegentheyt.

Gerief van lijftochte.

Fonteynen.

Op haer mueren telt sy onder kleyn ende groot 174 Torens/ welcker sommighe van oudtheyt/ andere door de oorloghe vervallen zijn.

Torens.

Het Rivierken de Sinne vloeyt tot verscheyden plaetsen door de stadt / ende is met 12 steenen brugghen overleydt. Daer zijn 160 schoone straten / seven groote ende soo veel kleyne Marckt-velden / seven poorten / seven parochie Kercken / seven oude / edele / ende gheprivilegeerde gheslachten / ende eyndelijck seven Schepens. Men heeft voorts die heerlijcke ende door weynich jaren met so grooten kost ende moeyte gegraven vaert/welcke spruytende uyt de Sinne / ende vijf mijlen weeghs gheloopen hebbende/ valt in de Rupel / een Riviere die haer vermengt met de Schelde / soo dat de Schepen / tot groot profijt ende ghemack van de Borgherye / konnen varen van Brussel af tot in de open Zee. Om dit werck (dat meer dan vijf hondert duysent kroonen ghekost heeft) te voltrecken/ heeftmen moeten slechten een grooten bergh/ende voorts wel diepe graven door soo grooten stuck weeghs/ op dat hier niet en spreke van de vijf Sassen oft Sluysen/ door de welcke het water van de vaert geschut ende wederhouden wort / dat het sich niet en storte in d' oude kille van de Riviere daer het van daen komt / want daer de vaert eerst begint staet het water 42 voet hoogher dan daer hy eyndicht. Brussel heeft Loven int zuydoosten/van waer het vier groote mijlen verscheyden light. Is een groote stadt / ende met twee ommeloopen van mueren / die tamelijck wijt van den anderen liggen/ omcingelt. Tusschen dese twee mueren aen de oost-zijde van der stadt heeftmen 't Hof met sijn warande ende begrijp / ende men sieter voorts veel huysen ende paleysen van groote Heeren / veel hoven / boomgaerden / beemden / ende ghebouwde Ackers. De buytenste muer is ghemaeckt int jaer 1357. zijnde ontrent 200 schreden kleynder dan die van Loven / so dat

Straten en eyghenschappen.

Vaert.

Dobbel mueren.

dese

dese twee steden in grootte niet veel en verschelen / dan Brussel is veel volckrijcker ende dichter betimmert. De Hooft-kercke van deser stadt is Sinte Goedele toegheeyghent/ een Dochter van wijlent de Godvruchtige Prinçen Graef Wittart en Graefinne Amelberghe/ ghesproten uyt den doorluchtighen bloede van Carolus Magnus. Dese kerck is alsoo gheleghen int hangen van een bergh/ datmen van westen komende 45 trappen oft daer ontrent moet op-gaen / eer-men daer in is / ende int oosten en gaet-men maer 10 oft 11 trappen af: evenwel leyt sy aen beyde zyden/ namelijck zuyd ende noord / de strate gelijck/ waer uyt men oock de berghachtige gheleghentheyt der stadt kan afnemen.

Hooft-kercke.

Stadthuys

Het Stadthuys van Brussel is een schoon ende heerlijck gebou / met een hoogen Toren verciert. Behalven 't voorsz Hof van de Ertz-hertogen / hebbender meest alle de principaelste Heeren des landts hare besondere wooninghen ende paleysen / als de Prince van Oranjen / den Hertoge van Aerschot/ de Marquis van Berge / de Graven van Egmont/ Arenbergh/ ende meer andere/ die haer veel tijdts te Brussel onthouden / het zy dan van weghen hare diensten eñ andere affairen/ oft, om den Prince/ als hy daer is / te courtiseren. Het resideren oock binnen Brussel de Raedts-heeren van de Cancellerye van Brabandt/ ende die van de boven gheseyde kamer van Rekeninghe.

Paleysen.

Cancellerye van Brabandt.

De Cancellerie bestaet uyt een Cancellier ende 14 oft meer Raedts-heeren/ een Advocaet Fiscael / een Procureur Generael / twee Griffiers / een Audiencier / vier ordinare ende negen extraordinare Secretarisen. Het Cancellierschap is een staet van grooter waerde ende authoriteyt/ want in saken die de Justitie betreffen is de Cancellier als Gouverneur van Brabandt ende Stadthouder van den Prince. Onder dese Brabantsche Cancellerie resorteert oock het Hertoghdom Limburgh met de andere steden ende leden van Over-Mase / ende en valt van de vonnissen in de selve gewesen gheen voorder appel. Van de Reken-kamer / als die hier voren in de generale beschrijvinge breeder beschreven is / sullen wy nu alleenlijck dit segghen/ te weten dat onder de selve resorteren ende behooren niet alleen het Hertoghdom van Brabandt / maer oock dat van Limburgh ende Lutzenburgh. Daerenboven heeft binnen Brussel sijn residentie het Leen-hof van gheheel Brabandt / onder het welcke staen alle de subalterne ofte onder-leen-bancken / aen het selve Hertoghdom hangende / uytghenomen alleen de bancke van Gennep / ghesept 't Hof van Lothrijck / van wiens vonnissen in saken van leene ghewesen gheen voorder appel en valt. Tot een besluyt sullen wy dit noch segghen van de waerlijcks Princelijcke stadt van Brussel / dat de selve is de Hooftstadt van het tweede quartier van Brabant/ onder 't twelcke contribueren ende vervaet zijn de steden van Nibel ende Vilvoorden.

Reken-kamer.

Leen-hof.

Antwerpen dat de derde Hooft-stadt van Brabandt is/ sullen wy alsnu verby gaen/ ende bewaren voor 't Marckgraefschap des heylighen Rijcx / daer het mede de Hooftstadt af is/ ghelijck wy dan sullen breeder verhalen.

's Hertoghenbosch sullen wy oock verby gaen ende bewaren tot wy comen aen de vertooninghe van de gantsche Meyerije int groot besteck.

Nu komen wy tot de beschrijvinghe van de drie mindere Hooft-steden in Brabandt / onder welcke de eerste is die van Thienen / ligghende aen het Rivierken Geete/ drie mijlen van Loven / ende soo veel van Sint Truyen/ een stadt gheleghen int lant van Luyck. Thienen is een groote stadt / in de welcke men beschreven vint dat eertijts groote koophandel ghedreven is gheweest / het welcke men oock daer uyt ghenoech kan afnemen / dat sy tot driemael toe vergroot is. Ja men houdt datse wel-eer ghe-

Mindere Hooft-steden in Brabandt.

Thienen.

gheweest zy de vierde Hooft-stadt van Brabant / ende dat namaels 's Hertoghenbosch in haer plaetse ghekomen zy: Naderhant is sy door de Fransche ende Luyckische oorlogen seer gedestrueert geworden. Begrijpt nu in haren omneloop noch ontrent een ure gaens / maer is qualijck bewoont / ende seer vervallen. Heeft twaelf steenen bruggen over de Riviere / drie publique Fonteynen / ses binnen ende vier buyten poorten / een soo schoonen ende vermaerden koren-merckt als men ergens soude mogen sien / ende ses andere marcktvelden. Daer is een notabel Collegie van Kanoniken in de Kercke gesticht ter eere van S. Germain / eertijts Bisschop van Parijs.

Leeuwe.

Leeuwe light op de water-beeck Geet / ontrent twee mijlen van Thienen ende een van Sint Truyen. In dese Stadt is het groote Prioorschap van den Augustijnen / wiens Prioor een is van de twaelf Prelaten van Brabant / die ghewoon zijn te verschijnen in de vergaderinghe van de Staten des selven Landts. Daer is oock een Collegie van Kanoniken in de Hooft-kercke toegheeyghent Sint Lenardt. Men brout binnen Leeuwen een seker soorte van bier / dat veel kleyne wijntjens in kracht ende goetheyt van smake te boven gaet / daeromme het oock seer begheert is / ende met menichte wort vervoert. Leeuwe heeft vier groote poorten ende een kleyne / neghen steenen brugghen ende drie Marcktvelden.

Groot Prioorschap van Leeuwe.

Leeusche bieren.

Nivel.

Nivel / ofte (soo de Walen spreken) Nivelle / is de derde kleyne Hooft-stadt van Brabandt / gheleghen vijf mijlen van Brussel / een tamelijck stercke plaetse / daer veel fijn doeck gemaeckt wort / dat schoonder / ende misschien oock beter is dan het Camerijx. Paulus Aemelius hout Nivel te wesen een van de vier steden die te samen maken het Marckgraefschap des H. Rijcx. De omligghende Landouwe is seer vruchtbaer ende overvloedich van allerley leeftocht. De stadt heeft tegenwoordich 6 poorten / ende over de 50 straten / veel schoone huysen / hoven ende vyvers / soo datse voor gheene van hare Naest-ghebueren en wijckt. De Hooft-kercke is ghesticht by Sinte Geertruyt / ende na hare name ghenoemt / een groot / schoon / ende soo van buyten als van binnen heerlijck verciert ende opgepronckt vat. In het welcke de selve heylige Vrouwe ghesticht heeft die seer edele ordre van Joffrouwen oft Kanonikessen / die tot noch toe onderhouden wort ende in fleur is / bestaende uyt een ghetal van 24 Religieusen / alle Edel-vrouwen ende Dochters van grooten huyse. Dese hebben tot haer overhooft een Abdisse / diemen gemeynlijck noemt Mevrouwe van Nivel / overmidts sy niet alleenlijck in het gheestelijck maer oock in het wereldtlijck over de selve stadt ende hare vryheyt commandeert. In de selve Kercke van S. Geertruyt is oock een Collegie van 30 Kanoniken / die overhant ghekoren worden / dan by den Paus / ende dan by Mevrouwe van Nivel.

Ioffrouwē ofte Kanonikessen van Nivel.

Laet ons voortgaen / ende kortelijck overloopen de Brabantsche steden die hare besondere subalterne Heeren vercieren met eenighen titel ofte naem van state. Aerschot / dat den hooghsten titel is voerende / light aen het Rivierken Demere / drie mijlen van Loven / ende soo veel van Diest. Dese stadt / die te voren een Marckgraefschap was / heeft Keyser Caerle de vijfde verheven tot de waerdigheydt van een Hertoghdom / meer om de verdiensten der Heeren die sy toekomt / ende de groote macht die de selve hebben in Henegouwen / als om het inkomen ende waerdye der plaetse / die nochtans tamelijck goet is / ende een seer oude Baronie. Hare Hertoghen zijn ghesproten uyt den doorluchtigen huyse van Crouy / gekomen uyt Vranckrijck / maer eerstmael afghedaelt van een jongher sone van Hongaryen.

Brabantsche Stedē welcker Heerē getituleert zijn.

Aerschot een Hertoghdom.

Berghen op Zoom sullen wy met stil swijghen verby gaen om dat wy daer van hier na sullen spreken.

Megem

Megem een Graefschap.

Megem is al van over langhe vereert gheweest met den tittel eens Graefschaps/ liggende aen de slincker kant van de Mase/ drie mijlen van 's Hertogenbossche/een tamelijck goede Stadt/ wiens laetste Gravens Nichte ghetrout is gheweest met den Prince van Chimay/ namaels Hertoge van Aerschot.

Hoogstrate eẽ Graefschap.

Alhoewel dat Hooghstrate gheen bemuerde Stad en is/ nochtans dewyle sijn Heere mede den titel voert van een Grave/ sullen wy 't selve hier sijn plaetse geven. De Hoogh-ghemelte Keyser Caerle de vijfde heeft dese plaetse/ ligghende ses mijlen van Antwerpen/ ende soo veel van Berghen/ tot een Graefschap verheven/ ende zijn hare Graven ghesproten uyt den ouden doorluchtighen huyse van Lalaingh/ die haer wooninge plachten te houden op een sterck ende groot Kasteel/ ghelegen aen het Rivierken Mercke/ ontrent een derdendeel mijls van de plaetse selfs.

Breda sullen wy nu hier voorby gaen/ en bewaren tot de verthooninghe vande gantsche Baroenie.

Diest een Baronie.

Diest light op het Rivierken Demere /drie mijlen van Thienen/ ende is een goede Stadt wiens ghebiedt ende vryheyd seer verre streckt. Heeft twee Canonicale Kercken/ daer van d'eene ghesticht is ter eere van S. Sulpicius/ d'andere van Sint Jan. De Baronie van Diest is seer oudt/ende hare Baroenen zijn al van veel jaren herwaerts Erf-burchgraven van Antwerpen. Wordt tegenwoordich beseten by den Prince van Oraenjen/ wiens Voorsaten Graven van Nassou de selve gehadt hebben van de Hertogen van Kleve in mangelinghe van de Stadt Hensbergh.

Beschrijvinge van Mastricht.

Volghen nu de Steden van Braband/die noch Hoofdsteden en zijn/ noch hare Heeren met eenighe besondere titels en vercieren. Onder dese telt men voor eerst Maestricht/ een schoone/ groote/ oude/ ende wel gheleghene Stadt/ die haren name heeft van de Mase/ welcken vloed haer bynaest midden doorsnijdt/ wesende met een schoone stenen brugghe overleyt. In dese Stadt zijn twee Collegiatie ofte Canonicale Kercken/ in welcker eene/ ghenaemt Sint Servaes/ den Hertogh van Brabandt altijd Kanonick is.

Canonicale kercken

Commanderie van bissen.

Daer is oock het heerlijcke huys ende Commanderie van Bissen/ toekomende de Ridderschap van der Duytscher orden/ in het welcke men selfs een Koningh met sijn hofgesin ende ghevolch bequamelijck soude kunnen logeren. De Stadt van Maestricht heeft twee Heeren/ ende komt voor d'een helft toe den Hertog van Brabandt/ voor d'ander den Bisschop van Luyck. Om nu de Ondersaten van den eenen ende anderen deser Princen te onderkennen/ volght men van oudts her dese ordre. Trout jemandt een Vrouwe van des eenen oft anderen Princes jurisdictie/ soo staen de kinderen die hy daer by wint onder den selven Prince wiens ghebiedt hare Moeder onderworpen is. Ende de vreemdelinghen die tot Maestricht komen woonen/ moeten terstondt verklaren onder welck van beyden dat sy begeren te staen. Des niettemin heeft den Hertogh van Brabandt de Souverainiteyt van de ghehele Stadt: want hy allene doet daer geld slaen op sijnen naem ende wapenen gheeft oock alleene/ als hy eerstmael sijn inkomste doet/ pardon ende rappel van banne aen sulcke persoonen die om harer misdaden wille uyt der Stadt zijn verdreven/ ende ghebruyckt meer andere teeckenen van opperste hoogheydt.

Steenberghen.

Steenberghen is gheleghen aen de Zee ontrent twee mijlen van Berghen op Zoom. Heeft eertijdts een seer machtighe Stadt gheweest/ ende een vermaerde welbesochte haven ghehadt/ maer de oorloghen ende tempeesten der Zee hebben 't seer verdorven ende tot een ellendigen standt ghebracht. Staet teghenwoordich onder de ver-

eenighde Nederlanden/ ende is verknocht aen de Baronie van Diest/ toebehoorende over sulckx den Prince van Oraenjen.

Liere.

Liere is een goet ende ghenoechelijck Stedekenligghende op de Riviere Nethe / twee groote mijlen van Antwerpen / ende ontrent soo verre van Mechelen. Is sterck van weghen sijne gheleghentheydt / maer noch sterker ghemaeckt door menschen handen. De Inwooners sijn goederhande / beleefde / ende vriendelijcke personen.

Vilvoorden.

Vilvorden licht op 't Riviercken Sinne tusschen Brussel en Mechelen / van elcx twee mijlen verscheyden. Heeft een tamelijck oudt Kasteel / daer op veeltijdts ghehouden worden sekere ghevangens / van de welcke de Prins alleene met sijnen Rade heeft te disponeeren ende oordeelen. Op 't selve Kasteel worden oock bewaert de originalen van de privilegien den Hertoghen van Brabandt by de Pausen / Keysers ende andere Potentaten verleent / ende van de contracten tusschen hun ende andere Princen ghepasseert.

Gemblours.

Gemblours / ligghende vijf mijlen van Nivel ende drie van Namen / heeft eertijdts den titel ghehadt van een Graefschap / maer is naderhandt verandert in een Abdie / wiens Abt / tot ghedachtenis van Sint Hubert / een edel Heere van grooten huyse / ende eerste stichter des kloosters / noch ter tijdt in de vergaderinghe van de Staten van Brabandt de eerste stemme heeft onder de Edelen / maer de laetste onder de Prelaten / wesende Heer in 't geestelijck ende wereltlijck van 't voorsz. Stedeken. De Abdie van Gemblours is seer groot ende machtich / hebbende onder ander een vermaerde Bibliotheeck / ofte Boeck-kamer / daer veel boecken in zijn metter handt gheschreven.

Iudoigne.

Judoigne licht aen 't Riviercken Gias / vier mijlen van Gemblours / hebbende een seer oudt Kasteel / daer men seght dat de Hertogen van Brabandt hare kinderen plegen te doen opvoeden in hare jonge jaren.

Hannuyt.

Hannuyt is een oudt Stedeken/ ligghende twee groote mijlen van Judoigne / in een schoone ende vruchtbare Lantdouwe.

Landen. Hougarder bier.

Landen houden sommighe voor de oudtste Stad van gantsch Brabandt / Het light twee mijlen van Hannuyt ende soo veel van Thienen. Niet wijdt van daer is het groote Dorp van Hougarden / daer het beste ende voornaemste bier wort gebrouwen van Brabandt / het welcke daerom oock door alle de Nederlanden vervoert wordt.

Halen.

Halen / om dat het soo na light by 't landt van Luyck / ende niet seer verre van Gelderlandt / is in de oude Luycksche ende Geldersche oorloogen seer verdorven geworden / ende heeft derhalven veel schoone privilegien ende vryheden verkreghen van sijne Princen / om sich te mogen hervatten.

Sichenen.

Sichenen / oft (als sommighe schrijven) Sichem / gelijck of men segghen wilde Sieck-heym / om datter wel eer een vermaert sieck-huys gheweest is / light op de Demere / een groote mijle van Diest / ende komt toe den Prince van Oraenjen.

Herentals

Herentals ligt vier kleyne mijlen van Liere aen de voornoemde watervloedt Nethe / ende is meest altijdt met sterck garnisoen beset.

Eyndoven

Eyndoven is de Hoofd-stadt van Kempelant / liggende aen het waterken Dommele / vier mijlen van 's Hertogenbossche / een goet kleyn Stedeken / toebehoorende den Prince van Oraenjen / als Grave van Bueren.

Helmont.

Helmont ligt op den vloed Ade / drie mijlen van Eyndoven / ende heeft een schoon Kasteel / daer by Guiciardins tyden een Edelman op plach te woonen van den huyse van Cortenbach / die oock Heere was van de Stadt Helmont.

Grave.

Grave is een kleyn Stedeken/ liggende aen de slincker kant van de Mase / twee kleyne mijlkens van Ravesteyn/ ende vier groote van 's Hertogenbossche. Is de Hoofdstadt des lands van Kuyck / ende staende de inlandtsche oorloogen soo wel versien gheworden met bolwercken/ ravelijns ende contre-scherpen/ dat men 't hout voor een van de sterckste Steden van Nederlandt. Staet onder de Heeren Staten Generael van de vereenichde Landen / maer komt in eyghendommen toe sijne Princelijcke Excellentie / als Erfghenaem van mijn Heere den lest-overleden Prince van Oraenjen.

Wat belanght de Vryheden / ende sommighe van de beste Dorpen van Brabandt hier voren ghenoemt / onse korthe yt en laet niet toe de selve wijdtlopigher te beschrijven / ende sullen derhalven de beschrijvinghe des Hertogdoms van Brabandt alhier besluyten met te segghen dat de Staten des selven Lands bestaen uyt drie Leden/ namelijck de Prelaten/ den Edeldom/ ende de vier Hoofd-steden.

Staten van Brabandt.

Beschrijvinge van Ravesteyn

Hier vereyscht nu de ghelegentheydt dat wy volgens onse belofte oock wat te segghen van de Heerlijckheydt Ravesteyn. Dese heeft haren name van Ravesteyn / een goedt kleyn Stedeken ligghende aen de slincker zy van de Mase tusschen de Grave ende Megem / effen twee mijlen soo van 't een als van 't ander verscheyden / ende met een goedt Kasteel bewaert / maer de mueren zijn heel verballen / door dien by verdrach tusschen den Keyser Caerle de vijfde ende den Hertogh van Kleve ghetroffen de Stadt open ghemaeckt is ende ontmantelt. Sy komt den voornoemden Hertogh van Kleve ofte sijn Nakomers toe van weghen sijn erf-recht tot de goederen van den lest-overleden Heere van Ravesteyn / ghenaemt Philips / een vermaert ende dapper Prince / doch wort evenwel by hem te leene ghehouden van den Hertoghe van Brabandt.

Wy hadden ghedacht ende ghesept de beschrijvinghe van Brabandt alhier te staken : maer sijn onder het drucken verandert van meyninghe / ende om den gunstighen Leser niets te onthouden van 't ghene tot naerder kennisse deses edelen ende voortreffelijcken Hertoghdoms soude moghen dienen / sullen oock eenich ghewach maken van de voornaemste onbemuerde Steden / of (soo sy die daer noemen) Vryheden des selven Landts.

Turnhout

Turnhout / ses mijlen van Antwerpen gheleghen / is een schoon vlecke / de welcke voor ettelijcke jaren toeghekomen heeft de Koninginne Weduwe van Hongaryen / Gouvernante generael van de Nederlanden / ende dat by gifte van den Keyser haren Broeder / voor haer leven langh. Deshalven sy de selve plaetse grootelijcks heeft vermeerdert ende ghebetert / want het een seer bequaem ende lustich oort is tot der jacht / hebbende oock een redelijck frap Kasteel tot een vertreck. In de Hoofdkercke ghewyet ter eere van Sint Pieter is een Collegie van Canoniken / die seer rijck ende wel begift zijn. Men plach binnen Turnhout veel Laeckenen te maecken / maer de plaetse is staende de troubles seer ghedecli-neert.

Duffel.

Duffel is gheleghen op den Watervloedt Nethe tusschen Lier ende Mechelen / een Baronye van groot inkomen ende jurisdictie / die in drie Heerlijckheden oft Bancken van rechte ghedeelt is / hebbende elck onder sich verscheyden Laetbancken / oft lager Vierscharen. d'Een is ghenaemt de Vooghdye van Duffel / waer onder begrepen wordt het ghehucht van Itterbeke / streckende tot na by de Stadt van Liere. d'Ander heet 't landt van Duffel in Duffel / ende dit is eyghentlijck de Baronye / waer onder ghelegen is het Dorp van Sinte Catelijn-waver / streckende tot by de Stadt van Mecchelen. Dese twee Heerlijckheden zijn ghelegen op d'een zyde van de Nethe. De derde op d'ander zyde des self den vloedts

wort gheheten het landt van Mecchelen tot Duffel. De Inwoonders van Duffel / die de landtwinninghe niet en oeffenden / plachten haer te generen met lakenen / sargien ofte dekens / ende ander wollewerck / welck in verscheyden landen ende Steden met groote menichte verkocht werdt: maer de plaetse is door de inlandtsche oorlooghen van de Leghers ende Krijghstochten soo van d'een als van d'ander zijde gantschelijck afghebroken ende verwoest.

VVael-hem. Ghelijcke fortuyne heeft mede gheloopen de eertijdts goede ende wel bewoonde vlecke van Waelhem / ligghende op den selven vloedt Nethe / een mijl van Mechelen ende drie van Antwerpen / doch begint allenghskens te bekomen / ende weder betimmert te worden.

Oorschot. Oorschot ligghende drie mijlen van 's Hertoghenbosch ende so veel van Eyndoven is een schoon vlecke / hebbende een treffelijck Collegie van Canoniken van Sint Pieter.

Vueren. Vueren leyt aen den ingangh van Sonien bosch / twee mijlen van Brussel ende twee van Leuven. Is vereert met de waerdigheydt van een Borchgraefschap / ende heeft een seer schoon Kasteel. Daer liggen begraven drie Hertoghen van Brabandt / namelijck Antonis / en sijn twee Soonen / Jan / stichter van de Hooghe Schoole van Leuven / ende Philips / die hem in 't Hertogdom ghesucedeert heeft.

Duysburg Een mijle van Vueren ende drie van Brussel leyt Duysburgh / het welcke mede den titel heeft van een Borchgraefschap / ende is de oudtste Vryheydt van Brabandt.

Breine Aleu. Breine / dat den toenaem voert van Aleu ('t welck is een oudt duytsch woordt / beteeckenende pensioen ofte chijns) om dat het eertijdts te lene ghegheven is gheweest op konditie van sekere jaerlijcksche cijuspenninghen op te moeten brenghen / leyt van Brussel drie mijlen / recht aen den ingang van 't Sonien bosch / een kleyne maer seer oude vlecke / met een Kasteel daer by / ghenaemt Breine le Chasteau.

Genape. Genape licht een goede mijle van Nivelle / ende heeft een oudt schoon Kasteel / daer de rechtbancke van 't Hof van Lothrijck ghehouden wordt / soo wel in civile ende criminele saken / als oock in materie van Lenen / maer appelleert aen de. Cancellerye van Brabandt / behalven dat in saecken van Leen de vonnissen hier ghewesen diffinitijf zijn / ende nerghens vorder betrocken en moghen worden. Doch vermoghen parthyen te kiesen of sy in dit Hof / ofte in dat van Brussel begheren te procedeeren. Overmits de goede Locht / lustigheydt der Landouwe / gherieflijckheydt der Jacht / ende andere ghenoechelijckheden / heeft Lodewijck Dolphijn van Vranckrijck / naemaels de elfste Koningh dies naems / in dese plaetse sijn wooninghe ghehouden met sijn Huysvrouwe / die hem daer oock eenighe kinderen baerde / ten tijde dat hy in de quade gratie stont van sijn Vader Koning Caerle de sevenste / ende ter genade van Hertogh Philips de Goedertieren hier te lande sijn vertreck nam / daer hy wel vijf jaer bleef.

Onder de Dorpen van Brabandt zijn mede eenighe voortreffelijcke plaetsen / daer van wy eenighe sullen aenroeren.

S. Oiden-roye. Ende eerst Sint Oidenroye gheleghen op het waterken de Dommel / drie mijlen van 's Hertogenbosch / welck Dorp een heerlijck Collegie van Canoniken heeft / begaeft met veel jaerlijcx inkomens / Ja men hout den Deken soo wel besorcht ende versien te sijn van renten / als eenighen Deken in Brabandt.

Boxtel. Boxtel gheleghen op 't selfde Rivierken / twee mijlen van 's Hertoghenbossche / is een treffelijcke Baronye / met een machtich Collegie van Canoniken verciert.

Rosendael Rosendael twee mijlen van Berghen op Zoom / ende vier van Breda / is een seer schoon Dorp aen een schiprijck

water

La Mayerie de BOLDVC, autrement dict BOIS LE DVC

PARTIE HOLLANDE DE

PARTIE DE GVELDRES

PARTIE DE LA BARONNIE DE BREDA

LA MAIERIE DE HERENTALS

OOSTERWICK

MAESLANT

BARONNIE DE RAUESTEYN

PEELLANDT

KEMPENLANDT

TLANDT VAN CVIC

Diœcesis Leodaensis pars

COMTE DE HOORN

Lieues Com: d'Allemagne

water gheleghen / toebehoorende mijn Heere den Prince van Oranjen.

Huckele. Huckele is een mijl van Brussel / een vermaerde plaetse / mits datter hier voortijdts de eerste banck van rechte / ende het oudtste Hof van Brabandt plach ghehouden te worden / daer den Hertogh selve het meestendeel van den tijt resideerde / welck Hof namaels gebracht is in de Stad van Brussel / maer also dat de naem van't Hof van Huckele noch duert / berecht wordende by seven Schepens.

Lillo. Lillo / gheleghen aen de Schelde drie mylen van Antwerpen / pleech een goede ende schoone heerlijckheyt te wesen / maer is in de leste oorloghe ghemaeckt tot een groot / sterck / ende genoechsaem onwinnelijck Fort / staende onder 't gebiedt van de Edele Mogende Heeren Staten Generael der vereenigde Nederlanden.

Gaesbeke. Gaesbeke / twee mijlen van Brussel gelegen in een seer schoon ende vruchtbaer Landt / is een seer heerlijcke Baronye / onder welcke staen seventien Dorpen met grooten bijvangh ende ghebiedt.

VVesemale. Wesemale by Rosselaer / twee mijlen van Leuven / is een seer edele Baenderheerlijckheyt / toebehoorende die van den Huyse Schetz / welcke daer over zijn Erf-maerschalcken van Brabandt.

VVaelheym. Walheym een goede mijle van Gemblours is een groot Dorp ghelijck een kleyne Stadt / met een Kasteel / ende so wijdt-streckenden ghebiedt / dat het des titel voert van een Graefschap.

Cantecroy. Cantecroy / een goede mijle van Antwerpen / is een schoon ende sterck Kasteel / onder het welcke staen acht omliggende Dorpen / waer over het van Koning Philips de tweede opgerecht is tot een Graefschap / ende heeft eertijdts toegekomen den Cardinael van Granvelle.

Rosselaer. Rosselaer omtrent twee mijlen van Leuven / is een Baronye / wiens Heere Erf-kamerling plach te wesen van de Hertogh van Brabandt.

Rumpst. Rumpst een groote mijle van Mechelen op den waterstroom Rupel / daer van het sijn naem schijnt te krijghen: Item Bierbeke / Cranendonck / Cuyck / Bouters hem / Jauce / ende Sombreff / zijn altesamen goede Baenderheerlijckheden / van de welcke wy / kortheyts halven / gheen breder beschrijvinge en stellen.

Goselis. Goselis / gelegen 3 mijlen van Nivelle / is een seer groot Dorp / gelijck een kleyne Stadt / met een Kasteel.

Hilverembeke. Hilverembeke tusschen Turnhout ende 's Hertogenbosch / is een seer frap Vlecke / die men hout de oudtste te wesen van gantsch Brabandt.

VVaelwijck. Waelwijck in Braband ende Besoyen in Hollandt zijn twee Dorpen / hoewel 't eerste sonder verghelijckinghe veel grooter is dan 't ander / gescheyden alleenlijck met een lange achter malkanderen volgende strate / die de selve twee ende noch meer andere Dorpen bevanght / soo dat het een Stadt schijnt te wesen / ende wordt gemeynlijck ghenoemt de Langhestrate / daer tweemael 's jaers groote ende vermaerde peerde-marckten plegen gehouden te worden. Langhestrate.

Beschrijvinghe van de Majeurije van 's Hertogenbosch.

Majeurije. De Majeurije van 's Hertoghenbossche is het vierde quartier van Brabant / waer onder dat contribueren dese naervolgende vier leden / Kempeland / Peeland / Maeslant / ende het land van Oosterwijck; in welcke gelegen zijn de steden van Helmont / Eyndoven / Megem / en de Grave; doch om de stadt Grave / is groot verschil tusschen de Brabanders ende die van Gelderlandt / wien die selvighe toekomt / en is noch niet ghedecideert. In dese Majeurije legghen over de hondert en neghen Dorpen.

Deelen. Steden.

Hooft-stadt. De hooftstadt 's Hertogenbossche voert dien naem/ om
dat sy ghesticht is op een plaetse/ daer te voren een schoon
en ghenoechlijck bosch ghestaen hadde/ toebehoorende den
Hertoge van Brabant. De last om daer een stadt te bou-
wen hadde Godefroy de derde/ Hertogh in Brabant/ ge-
geven/ maer het werck is eerst in het jaer 1185 volbracht/
onder de regeeringhe van Hertogh Hendrick den eersten
van die name/ Godefroys soon. Sy light op den Dom-
mel ende de A a/ alwaer sy/ sich menghende/ in de Diesen
vallen/ ontrent twee mijlen van de Mase/ ende twaelve
van Antwerpen. Is een groote/ schoone/ stercke/ wel
bevolckte/ rijcke/ ende bequamelijck ghetimmerde stadt/
die tot verscheyden malen uytgheset ende vergroot is/ be-
grijpende in haren ommeloop stijf soo veel als een voet-
ganger in anderhalf ure soude konnen ommegaen. Heeft
seven poorten/ ende soo veel bolwercken/ stercke mueren/
een en vijftich publijcke steenen bruggen/ ende acht en der-
tich van hout: veel schoone Kercken/ Kloosters/ ende an-
dere plaetsen van devotie. De Domkercke (want sedert
Een Bis-dom. den jaer 1559 herwaerts heeft 's Hertogenbosch een Bis-
dom gheweest) is ghesticht ter eere van S. Jan/ waer van
de eerste steen geleyt is in 't jaer 1280. Onse lieve vrou-
we Kercke is ghesticht in het jaer 1318.

Onder wien eertijts. Eertijts wasse onder de gheestelijcke jurisdictie van de
Bisschoppen van Luyck/ maer de Paus Paulus de vierde
heeftse tot een Bisdom verheven ende ghestelt onder 't
Aertsbisdom van Mechelen. Doctor Franciscus Son-
nius is hier de eerste Bisschop gheweest/ ende inghehaelt
den 18 Novembris 1562.

Inwoonderē aert. De ingheseтenen van den Bosch sijn dappere krijghs-
luyden/ soo te voet als te paerde; in dien deele moghelijck
meer dan hare naghebueren behouden hebbende den straf-
fen aerdt van de oude Belgen: uyt oorsaeck dat sy/ lig-
gende op de frontieren van Gelderlant/ met der selvighen
inwoonders dickmaels in oorlogen zijnde/ geoeffent wier-
den; sijn oock goede meesters van veelderley hantwercken
ende konsten/ als van spellen/ messen/ lakenen/ ende lijn-
waet te maken. Waer van het laetste in groote quan-
titeyt aldaer geweven wort/ door dien de wateren daer on-
trent beter als op andere plaetsen bevonden wierden/ om
het lijnwaet te suyveren.

De Staten van de Vereenighde Nederlanden hebben Aenslagen op de stadt.
dickmaels ghetracht om dese stadt te bemachtigen. In
't jaer 1585 den 19 Januarij heeft de Grave van Ho- Van Hohenloo.
henloo die met een stratagema inghenomen/ maer midts-
dien de bewaerder van 't schot/ oft de val poorten/ die
seer ghequetst was/ maer noch leefde/ 't schot liet vallen/
soo datter niemant meer in oft uyt konde/ en de borgheren
in de wapenen quamen/ is hy daer uytghesmeten/ achter-
latende over de 300 dooden.

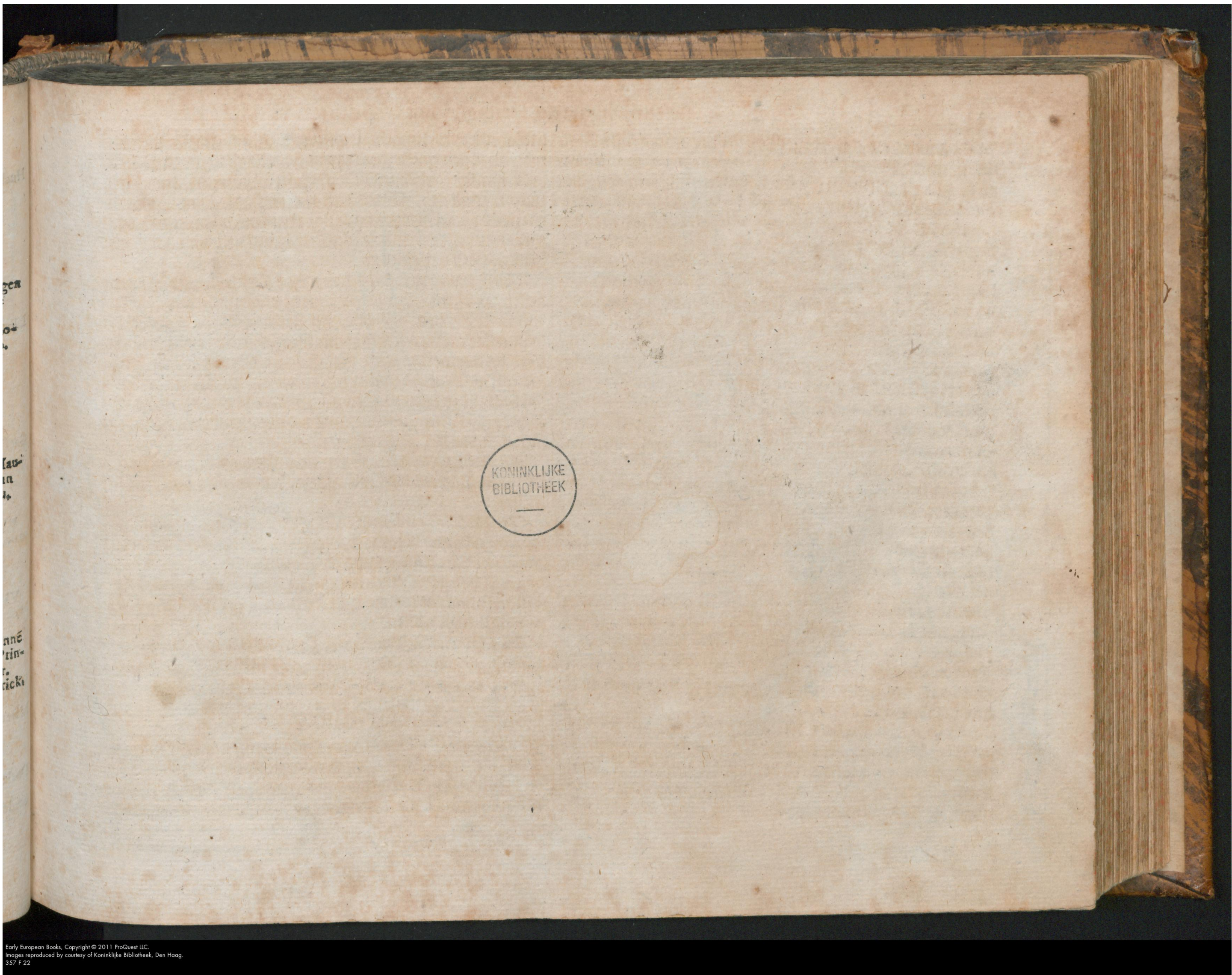
In 't jaer 1594 in Februario maeckte Graef Mau- Van Maurits van Nassou.
rits van Nassou oock een aenslagh daer op/ maer mis-
luckte.

In 't jaer 1601 den eerstē Novembris isse van de voor-
schreven Grave beleghert/ doch heeftse moeten verlaten
den 27 van de selve maent/ eensdeels door dien de Aerts-
hertogh Albertus sterck aenquam om de stadt 't ontsetten/
eensdeels door de groote koude/ waer door de soldaten op
de wacht doot vrosen.

Ten laetsten heeftse Graef Frederick Hendrick Prince Gewonnē van Prince Fr. Hendrick.
van Orangien op Mey avont/ in 't jaer 1629 sterck be-
leghert/ ende den 14 September verovert.

Het Graefschap Hoorn.

HOewel 't Graefschap Hoorn een leen van 't Rijck
is/ doch subaltern/ om dat het onder de oude Gra-
ven van Lotz staet/ ghelegen in 't Graefschap Lie-
ge/ nochtans hebben wy hier wat van de selve willen seg-
ghen/

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Het Marquisaetschap van BERGEN OP ZOOM

Milliaria Germania Commu.

ghen / om datse soo na Brabant gheleghen is / ende haer Graef een vasal des Coninck van Spanjen is / van weghen andere heerlijckheyden die hy in dit landt heeft. Hoorn dan is een Casteel ghelegen ontrent de Mase / dicht by Roermonde / ende heeft een schoone jurisdictie / die na dit Casteel 't Graefschap Hoorn heet.

Hier by light 't stedeken Weert / met een Casteel versterckt / daer de Graef meest sijn residentie houdt / ende is een besondere heerlijckheyt / ontrent drie mijlen van Roermonde. Daer loopt een cleyn revierken door / welck niet verre van daer ontspringt / ende boven Hoorn by Neer in de Mase loopt.

Dit Graefschap begrijpt de dorpen Wesen / Neer ende meer andere.

De Graven van Hoorn zijn gesproten uyt het out ende edele gheslacht Montmorancy in Vranckrijck.

Beschrijvinghe van 't Marckgraefschap van Berghen op Zoom.

Berghen op Zoom.

BErghen / datmen / tot onderscheyt van verscheyde andere steden / die mede den selven naem dragen / na 't rivierken daer op 't ghelegen is / gemeynlijck toenaemt op Zoom / is een tamelijck oude Baronie / welcke Keyser Carel de vijfde in 't jaer 1533 verheven heeft tot een Marckgraefschap ofte Marquisaet. Dese stadt is gheleghen in het westelijckste quartier van Brabant / ses mijlen van Antwerpen / ende acht van Middelburgh in Zeelant / en soo na by der Zee / datse met recht mach ghetelt worden onder de Zee-steden / hebbende daer beneffens een heel goede haven. Sy plach eertijts meer besocht te worden by de handelaers ende koopluyden / om hare grootelijcx gheprivilegieerde jaermarckten / maer sulcx is namaels door de nagebuerschap van Antwerpen seer verloopen. Nu ter tijdt is sy een van de beste ende sterckste frontier-steden der Vereenighde Nederlanden / ligghende altijt vol garnisoenen soo te voet als te paerde / by welcke veel borghers haer gheneeren.

De stadt Berghen op Zoom leyt tusschen Brabandt / Vlaenderen / Hollant / en Zeelant / waer uyt men afmeten kan hoe veel den Coninck van Spanjen / en den Staten der vereenighde Nederlanden daer aen ghelegen is: want alsse de Staten hebben / ghelijckse nu doen / maecktse niet alleen den koophandel van Hollant en Zeelant vry / maer oock Brabant onvry / door het uytloopen van de soldaten die binnen de selve in garnisoen ligghen; waerse onder den Coninck / sy soude de koopmanschap ende scheepvaert tusschen Hollandt en Zeelandt onvry maken en beletten. De haven deelt de stadt in de zuyd ende noord zyde / ende loopt verre met een hooft buyten de stadt. Hierom zijnder twee sterckten op gemaeckt tot versekeringe der schipvaert in tijde van belegeringe: de eene is groot / met graften / bolwercken / en borstweringe versien / en heet de zuyd schans / de andere leyt recht daer tegen over / en wort daerom de noord schans ghenoemt / maer is soo groot niet. De stadt is niet onghelijck een schildpad / wiens grootste deel de buyck is / het minste de hals ende het hooft. Behalven de bolwercken aen de wallen / heeftse noch bedeckte wegen en hoornwercken / soo datter niet van de vernuftige Ingenieurs vergheten is / dat tot bescherminghe der stadt dient. Daer is noch in de leste belegeringe een nieuwe en korter haven ghemaeckt / van de stadt in de zuyd schans / om een uytganck en inganck te hebben / soo verre de oude haven inghenomen wierde. Sy heeft schoone huysen / breede straten ende merckten / te weten / de groote / visch / en kooren-merckt. Een fraey ghewelfde kerck. Het Paleys van de Marquis is mede heerlijck. Het klooster van de rijcke Nonnen is verandert in 't Gasthuys /

Zuyd schans.

Noord schans.

Fortificatien.

Nieuwe haven.

huys/ want dat buyten de stadt was/ is door den oorlogh verwoest.

In 't beginsel van de Nederlantsche oorloghe heeftse onder den Coninck van Spanjen ghestaen/ en was by na verrast van de Zeeuwen/ die by de zuydmeulen op de mueren gheklommen waren. Naer dat de Pacificatie van Gent ghebroken was / heeft het Duyts garnisoen / dat de Coninck daer binnen hadde / de stadt aen de Vereenighde Staten gelevert. Doen de Prince van Parma Antwerpen verovert hadde / hebben de Staten der Vereenighde Nederlanden / Elizabeth Coninginne van Engelant om hulpe versocht / die Robert Dudley Grave van Leicester tot Gouverneur Generael van de selve gesonden heeft: dese heeft den Enghelschen Ridder Philips Sidney / sone van de Vice-roy van Jerlant/ Gouverneur te Bergen gestelt/ en naer desen Guiljam Druræus / die in 't jaer 1588 de selve kloeckelijck met Morgan beschermt heeft / en den Prince van Parma de belegeringe doen opbreken. Hier na heeftse de vyant dickmaels ghesocht te verrasschen / soo datse somwijl in groot gevaer geweest is / maer door Godes genade/ sorge der Gouverneurs/ en kloeckmoedicheyt der borgheren tot noch toe onverwonnen ghebleven.

In 't jaer 1622 den 18 Julij heeft de Marquis Spinola de selve beleghert / als Don Louys de Velasco Generael van de cavalerye/ eerst Steenbergen ingenomen hadde. De Staten sonden terstont volck / amonitie / ende vivres om de stadt te voorsien / daer wierde van beyde sijden dapper ghevochten / maer van de Coninckshe niet gewonnen; De Gouverneur Ryhoven/ Famars/en Henderson/ hebben haer wel gequeten in de stercktes te bewaren / onlancx buyten de stadt ghemaeckt / die dicht by de vyants schantsen laghen. Spinola siende dat hy niet vorderde/ ende verstaende dat Prins Maurits / en Mansfelt quamen om de stadt te ontsetten / brack haestich sijn legher op/ en trock naer Antwerpen den derden October/ een gedenckwaerdigen dach voor de Vereenighde Nederlanden / om dat Leyden op den selven oock ontset is door den watervloet.

By nae verrast.

Den Staten ghelevert.

Beleghert van Parma.

Van Spinola.

Niet ghewonnen.

Sommige jaren daer naer/ als de Serenissime Infante Isabella / Santvliet / gheleghen midden tusschen Antwerpen en Berghen op Zoom / hadde doen versterken/ ende op de stroom van de Schelde verscheyde schanssen doen maken / welcke ghereetschap scheenen te wesen om Berghen te belegheren / hebben de Vereenighde Staten naer het overgaen van Grol in 't jaer 1627 geraetslaecht/ hoe sy / dies noot zijnde / de selve beleghheringhe alderbequaemst mochten beletten; waer toe sy niet beter hebben bedocht / als de drie morassen / die tusschen Berghen op Zoom ende Steenberghen liggen / met een gracht by een te voeghen / op de openste plaetsen drie forten te maecken/ ende de sluys by Steenberghen te versterken / om daer mede het lant rontom in 't water te setten / met het riviercken de Vliet / om dat aen de noord zijde de stadt Berghen op Zoom niet soude konnen belegert worden/ oft het lant van Tertholen ghestroopt / want de zuyd zyde was met schansen en bolwercken ghenoech versterckt. Dit werck is begost in Junio 1628. de eerste schansse ghemaeckt in de Santstraet/ groot in de omloop 180 roeden; de tweede van de self de groote/ by na midden tusschen bey de andere op de sandighe heuvelen; de derde begrijpt 220 roeden/ ende is tot meerder stercke versien met een hoornwerck ende halve mane. Om dat de vyant dit werck niet soude beletten / is Pinsen / Gouverneur van Rees daer met een deel volck ghesonden : in October is het heele werck volmaeckt / en heeft de Prince van Orangien de schanssen haren naem ghegheven ; de eerste Moermont / ter liefde van de Heer van Moermont; die van de Staten van Zeelant tot dit werck ghesonden was; het tweede Pinsen / tot ghe-

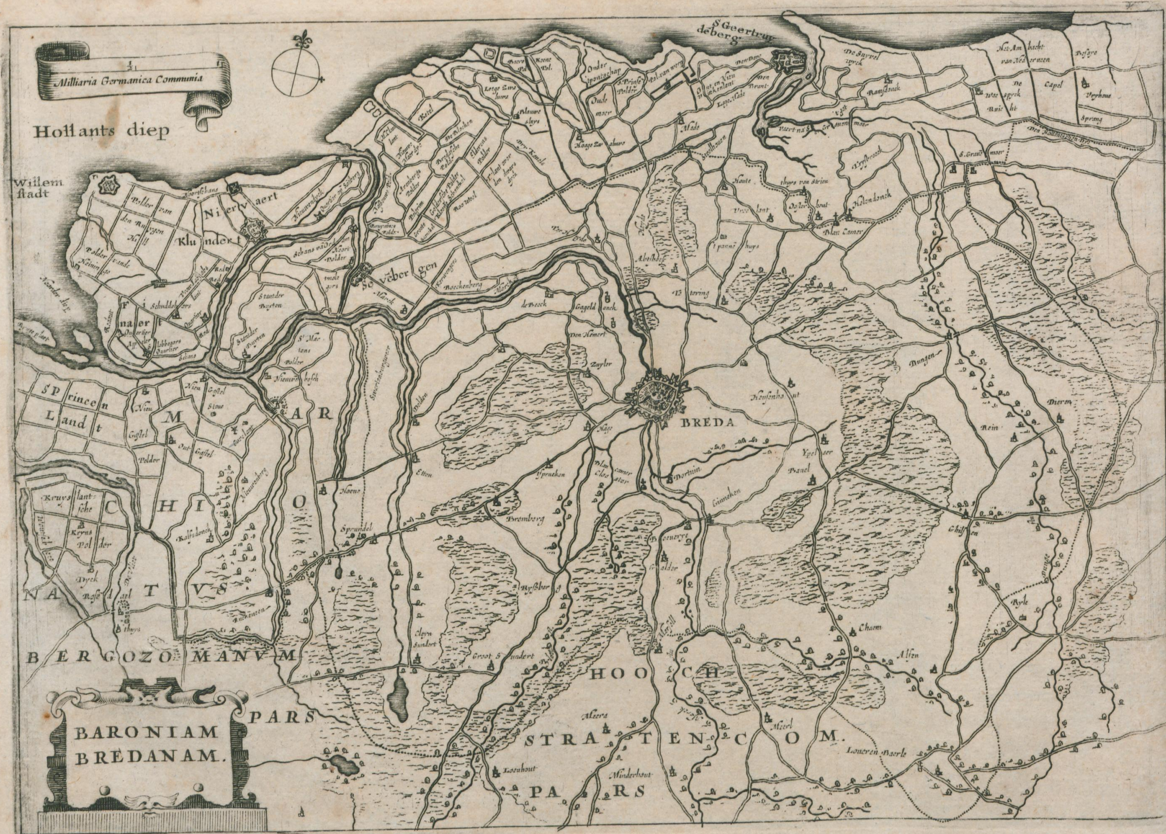
Santvliet ghefortificeert.

Forten tusschen Bergen en Steenberghen.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Ducatus
LIMB:
URG.
Milliaria Germanica Communia.
PARTIE
DU DV
CHE
DE
LIE
GE.
P
A
RTIE DV
DU:
CHE
DE
IVLLIERS.
Donder Slach
Maestricht
Valckenborg
Fauquemont
Hertogenraid
Rolduc
Aldenhove
Limbich
Gulick
Aken
Aix
Liege
Luyc
Vises
Dalem
Limborch
Vernes
Franchimont
Monioe
Sittart
Tuddert
Gangelt
Zoerbroot

Milliaria Germanica Communia
Hollants diep
BARONIAM
BREDANAM.
BREDA

ghedachtenisse van den Gouverneur Pinsen / om dat hy den vyant belet hadde dit werck te verstooren ; het derde de Rover / naer den naem van de Bailjou van Dort / die mede van de Staten van Hollant om dit werck te beneerstighen ghesonden was.

Beschrijvinghe van de Baronije van Breda.

Breda.

OP de selve Mercke is oock gheleghen Breda / een goede ende lustighe stadt / in welcke onder andere schoone ghebouwen te sien is / het heerlijcke paleys der Baroenen oft Heeren van de plaetse / ghesproten uyt den ouden ende Keyserlijcken huyse van Nassou. Dit paleys is eerst ghefondeert gheworden by Graef Hendrick van Nassou / Oom van Willem van Nassou Prince van Oraenjen; het heeft dobbele grachten vol waters / ende is ghemaeckt Kasteelsche wijse / welck soo het voltrocken ware / soude wel een van de schoonste Heeren huysen zijn van gantsch Nederlant. De Stadt en Kasteel is in 't jaer 1590 / van de Staten der Vereenighde Nederlanden met een turf schip verrast / en inghenomen / ende versterckt met ravelijns / hoornwercken / halve manen / en bolwercken / dat het een van de sterckste frontier-steden was / en de oorsaeck dat de Marquis Spinola geen ghewelt op de selve ghedaen / maer naer langhduerige belegheringhe / met hongher heeft moeten overwinnen in 't jaer 1625. Haer Baronije is seer wijtstreckende / ende van grooten inkomen / zijnde aen de selve annex ende verknocht de heerlijckheydt van Steenberghen / Rosendael / ende Oosterhout.

Beschrijvinghe des Hertoghdoms van Limburgh / ende der Landen van Over-Mase.

Limburg een Stadt ende Hertoghdom.

LImburgh is niet alleen de principaelste / maer oock de eenighe stadt hares Hertoghdoms / het welcke sy oock haren naem geeft / maer van waer sy dien selfs ghekreghen heeft / is onseker. Hare Heeren hebben tot den jare 1172 toeghevoert den naem van Graven / maer sijn als doen vereert gheworden met den titel van Hertoghen by den Keyser Frederick de eerste / toeghenaemt Barbarossa. Als daer na in den jare 1291 de leste besondere Hertogh van Limburgh / ghenaemt Henrick / deser Werelt overleden was / sonder mannelijck oor / soo is hem in dit Hertoghdom ghesuccedeert Hertogh Jan de eerste van Brabandt / de welcke / hoe-wel hy 't selve te voren ghekocht hadde / soo heeft hy 't dan noch met den swaerde moeten winnen op den Grave van Gelderlandt / die het inghenomen ende gheusurpeert hadde / ende van die tijdt af is het aen den huyse van Brabandt ghebleven.

Wanneer verknocht aen Brabandt.

Van de oude Princen van Limburgh / ghesproten uyt den huyse van Lothrijck ofte Lorraine / is voortghekomen de eerste Koningh van Portugael / ghelijck-men sulcx lesen mach by den historischrijver Garribayus in sijn 37 boeck aen het tweede capittel. De stadt Limburgh is ghelegen aen 't Rivierken Weset / drie mijlen van Aken / ende vier groote van Luydick. Sy is kleyn / maer 't ghe-

Hare gelegentheyt.

ne aen de groote ontbreeckt dat voldoet de sterckte / want sy heeft een goet Kasteel / ghefondeert op een Rotzsteen / met diepe grachten rondom / soo dat-ment seer qualijck beklimmen kan om te bestormen. Daerenboven staet dicht by de stadt het Kasteel van Henden / zijnde immers soo sterck als dat van Limburgh / en mede gesticht op een levendighe steenrotze / om de welcke uyt te hollen ende bequaem te maecken het schijnt dat de natuere ende de konste te samen ghelopen ende malkanderen gheholpen hebben / soo dat alleen ses Soldaten / wel van alles versien wesende / machtich sijn het Kasteel (al waer het oock teghen eenen ghehelen Legher) te beschermen. Ontrent een half mijle van de stadt heeft-men een Mijne oft groeve van dien grauwen steen / die veel eer Metael schijnt te wesen als eenighe andere materie / Plinius noemt hem Lapidem ærosum, dat is koper-steen / ende Cadmiam. Van dese steen / oft liever minerale aerde / met kooper ghemenght maeckt-men het lattoen / het welcke wy door een oneyghentlijcke wyse van spreken Metael noemen / ende is die stoffe daermen de kandelaers ende meer anderen huysraedt hier te lande van maeckt. Deselve steen oft aerde is oock goet tot verscheyden werckingen in de medecijne / met name tot quade oogen / gelijck de selve Plinius ende Galenus in hare schriften verklaren.

Kasteel.

Cadmia ofte koper steen.

Valckenburgh en Dalem sullen wy alhier voorby gaen ende daer van schrijven by des selfs verthooninge hier nae volghende.

De Staten soo wel van 't Hertoghdom van Limburgh als van de andere leden ende steden over-Mase bestaen uyt Prelaten / Edelen / ende hooghe Rechter-stoelen ofte bancken van Justitie. Van de Vonnissen daer te Lande voor lagher Vierschare ghewesen / gaen de appellen (soo gheseydt is) aen de Cancellerye van Braband.

Staten van Limburg en Over-Mase.

Niet alleen de Brabanders / maer oock de Inghesetenen van de boven-beschreven Landen ende Staten van over-Mase der Cancellerye van Brabandt onderworpen hebben veel schoone / heerlijcke / ende seer profitelijcke privilegien. Ende voor eerst heeft Hertogh Jan de derde in 't jaer 1349 verworven van Keyser Caerle de vierde / dat geen Brabander oft inboorlingh van de voorghemelte ander Landen en mach in persoone ghearresteert / noch sijne goederen aenghehouden / oft oock ter eerster instantie aenghesproken ende voor rechte betoghen worden in eenighe stadt oft plaetse van den Roomschen Rijcke. Daer na hebben sy van hare eyghene Princen verkregen / dat de selve Princen den Kerckelijcken staet / soo veel het tijdelijcke aengaet / niet en moghen verrijcken met eenighe vaste goederen in Brabandt / sonder consent van de hooftstadt des quartiers daer in alsulcke goederen zijn gelegen. Dat de Prince gheen gheboren Brabander oft vreemde Inwoonder van de selve Landen en mach beschuldighen ofte vervolghen / 't sy om civile oft criminele zaken / dan alleenlijck door den ordinaren wegh van rechte / ende alsoo dat sich de beschuldichde moghen behelpen met Advocaten / ende sijn sake voor den volcke verdedighen ende bepleyten. Dat de Prince generley schattinghen / tributen of tollen en mach instellen / noch yets dat van ghewichte zy veranderen oft vernieuwen / dan met consent van de Staten des Landts. Dat de Prince niet en vermach eenighen staet oft officie in de voorsz Landen te bedienen by vreemdelinghen / Doch dese regel lijdt eenighe uytneminghen / want in de Cancellerie mach hy twee uytlanders nemen tot Raedsheeren / mits datse sijn van de Nederduytsche tale / ende yemandt die een heerlijckheydt ofte Baronie in Brabandt heeft / al en is hy selve geen Brabander / mach nochtans wel ghekoren worden tot Cancellier. Dat alle de Ondersaten des Hertoghs van Brabandt vryelijck moghen disponeren van hare goederen / soo lenen als andere /

Sommige privilegie den Brabanders ende landen van over Mase vergunt.

Het eerste

Het tweede.

Het derdo

Het vierde

Het vijfde

Het seste.

ende

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

PARTIE DE LA FRANCE.
LE DVCHE DE LVTZENBOVRG.
Lieues Communes d'Allemagne
BOVILLON
PARTIE DE LIEGE
L'EVECHE DE LIEGE
DV DVCHE DE LIMBOVRG
PARTIE DE BARROIS
LORRAINE
Eifel
PARTIE DE TREVES
Lutzenburg
Arlon
Chiny
Dietkirch
Viande
Salmedy
Malmedi
Franchimont
Limbourg
Rochefort
Huy
Trier

Comitatus VALKENBORG et DALEM.
Milliaria Germanica Communia
Valckenborg
Fauquemont
Dalem
Wyck
Maestricht
Viset
Luyck
Liege
Mosa fluvius
Rouge Bois
Wittem
Lauven
Stenaken
Dammerchit
Climmen
Nieuwenborg
Mariengrat
S. Geertruid
Merchault
Tombeua Chiapells
Neufcasteau
Mortron
Worsage
Aubel
Chaineu
Vaudumont
S. Andrieu
Tremblour
Blegny
Argenteau
Cheratt
Herstal
Vivenges
S. Lenart
S. Gille
Loonake
Vlietingen
Vechouen
Schimmer
Beeck
Bundt
Heerle
Houten
Borch
Scharen
Meerlane
Hardenstein
Marschouen
Limme
Itteren
Haren
Sichem
Nay
Berns
Molan
Bruyst
Gastort
Moulin
Bolant
Barchon
Saroche
Sluetel
Hermal
Chiefs
Chaineu

Het sevende, ende die niet alleenlijck verkoopen / maer oock by testamente wegh maken / sonder na 't consent van den Prince oft yemandt anders te verwachten. Dat de Staten van Brabandt niet en mogen beschreven worden by den Prince / veel min vergaderen / ende yets delibereren ofte besluyten buyten de palen van Brabandt. Het achtste, Ende eyntelijck / by aldien de Prince t'onrechte ende met ghewelt de voorsz. gratien ende privilegien soude willen casseren / affschaffen ende te niete maken / dat alsdan de Brabanders / naer alle behoorlijcke protestatien ende justificatien / vry los ende ontslaghen zijn van den eedt van ghetrouwigheydt ende manschap die sy hem ghedaen hebben / ende alsoo vry gheworden sijnde / sodanigen partye mogen aengaen ende verkiesen alst haer belieft.

Beschrijvinge vande Heerlijckheyt van Valckenburg / Dalem / ende 's Hertogen Rode &c.

Valckenburg. VAlckenburg is een tamelijc goede stadt gelegen drie grote mijlen van Aken eñ twee kleyne van Maestricht. Haer jurisdictie streckt over een goet deel Dorpen / ende een schoone streke Landts. Hertog Jan de derde van Brabandt is de eerste gheweest die de heerlijckheydt van Valckenburgh met de wapene gheconqueteert heeft op Reynout heere der selver plaetse / die Maestricht ende d'omliggende Landen sonder oorsake lastich viel ende beschadichde.

Dalem is een kleyn stedeken met een Kasteel van kleynder weerde / ligghende drie groote mijlen van Aken / ende twee van Luyck: heeft den titel eens Graefschaps / ende ghebiedt over sommighe Dorpen aen gheen zyde van de Mase. Henrick de tweede Hertoge van Braband heeft het tot sijne heerlijckheden toegedaen. Dalem.

't Vierde lit van de Landen van over-Mase is 's Hertogen Rode / by de Franssen Rhode le Duc ghenaemt / een oudt kleyn stedeken / met een oudt Kasteel / gelegen ontrent een mijle van Valckenburg. 's Hertogē Rode.

Onder de selve Landen wordt mede ghereekent het groote Dorp ofte vleck van Carpen / liggende tusschen 't Hertogdom van Gulick ende 't Bisdom van Colen. Dese plaetse is soo groot als een tamelijck stedeken / hebbende een Collegatie oft Kanonikale Kercke / ende een vrye jaermerckt / vermaert door den grooten toevoer van allerley Koopmans waren / ende toeloop van Volcke. Daerenboven (isser een sterck Kasteel / dat sijn eyghen Gouverneur heeft / ende altijdt wel beset is met garnisoenen. Carpen.

Beschrijvinghe des Hertogdoms van Lutzenburg.

Lant-palē van Lutzēburg. HET Hertoghdom van Lutzenbugh ontleent sijnen name van de hooftstad sijnes lands / de welcke van waer sy den haren treet wy hier na sullen aenwijsen. Dit Hertoghdom heeft tot sijn grensen in 't noorden het Bisdom van Luyck ende Graefschap van namen: in 't zuyden het Hertoghdom van Lorraine / in 't oosten den vloedt Mosel met het Aertsbisdom van Triere / ende in 't westen ten dele de selve Mosel / ten dele 't bosch van Ardennen. Is een seer berghachtich Landt / ende vol bosschen / begrijpende in hem selven wel het meeste deel van 't voorsz bosch van Ardennen / waer door oock het gantsche Hertoghdom in twee quartieren ghedeelt wordt.

Famenne ende sijn gewas. Het eene deel heet Famenne / ende is vruchtbaer van ko-
ren ende alderley leeftocht / hebbende oock eenighe Mij-
nen / ende meerderley soorten van levendighe steen / ende
Ardenne. gevende soo wat Wijnen: Het ander noemt-men Arden-
ne / 't welck eer onvruchtbaer ghesepdt mach worden dan
anders/als niet gevende dan een weynich rogghe/met wat
arten/ boonen/ende dierghelijcke. Doch dese onvrucht-
baerheydt heeft de natuere willen vergelden met een groo-
te overvloedigheydt van velerhande Wildt / dat in Neder-
Sijn wildbraet. landt moghelijck sijn gelijcke niet en heeft in goetheyt / als
met name Herten / Hinden / Deynen oft wilde Geyten /
Hasen ende Konijnen: ende van verscheyde ghevoghelte /
dat men in andere Landen qualijck vindt. Onder an-
Ende gevogelte, dere zijnder sekere voghelkens die sy in haer tale noemen
Caurettes, de quartels bynaest ghelijck / maer ghespickelt
van veeren / roodt van ooghen ende voeten / wit van vlee-
sche / ende soo goet van smake als men soude kunnen wen-
schen. Door dit Hertoghdom vloeyen verscheyden Ri-
vieren / waer van de Mosel verre de principaelste is / die na
een langhe loop van veel mijlen weeghs / hare wateren
eyntelijck recht by Covelents / een Stadt in 't Aertsbis-
dom van Triere / vermenght met den Rhijn. Dit Lant
Lutsenburg hoe groot in 't ronde. begrijpt ontrent 70 mijlen in 't ronde / ende heeft twintich
bemuerde Steden / namelijck Lutzenburg / dat de Hoofd-
Getal ende namen van sijn steden. stadt is / Arlon / Rodemakere / Theonville / andersins
Dietenhove / Gravenmakre / Koninghmakre / Dirich /
Vireton / Echternach / Vianden oft Viandalen / Basto-
nack / Mommedij / Nieu-kasteel / Danvilliers / Mar-
veil / Roche in Ardenne / Durby / Sint Vyt / Marche /
ende Salme. Daer zijn behalven dese noch verscheyden
andere goede plaetsen / die eertijdts Steden geweest zijn /
Ontmuerde plaetsen. maer namaels door de Fransche oorloghe oft by verdrach
van vrede hare mueren verloren hebben / als met name
Ivois / Chiny / ende la Ferte. Oock zijnder veel goe-

Sloten. de Sloten ghelijck kleyne Stedekens / als met name dat
van Sint Jan ligghende twee mijlen van Lutzenburgh /
ende dat van Manderschept / ontrent achte / welcke bey-
de den titel voeren van Graefschappen / Ende dan telt-
Dorpen. mender elf hondert negen en tsestich Dorpen / waer onder
vele seer schoon ende groot zijn / als Rochette / Avio /
Sint Hubert / ende meer andere. In dit Hertoghdom
Edelluyden. zijn seven Graefschappen / verscheyden Baronien / ende
seer veel andere Heerlijckheden. So datter gheen Lant-
schap en is in alle de Nederlanden / dat naer advenant
van sijn groote soo veel Edeldoms uytlevert als dat van
Lutzenburg. Ende leyden dese Edelluyden / elck nae
Haer maniere van leven. sijn staet / een hoofsch ende heerlijck leven / zijnde op-
recht / deuchtzaem / ghestadich / ende haren Landts-
here seer ghetrouwe. Hare oeffeninghen zijn de wape-
nen ofte de jacht. Sy gaen heuschelijck ende vriende-
lijck met malkanderen om / d'een den anderen op hare
Sloten ende Kastelen dickmaels besoeckende / ende groo-
te vrymoedigheyt over en weder ghebruyckende. Ver-
maeghschappen sich ghemeynlijck met haer ghebueren /
meer siende op de qualiteyt ende deucht der persoonen / dan
op den rijckdom. Die onder haerluyden yets bedrijft
dat sijne achtbaerheydt ofte reputatie te na gaet / wordt
by hun soo af-schuwelijck / dat hy sich niet meer en derf
laten vinden in eenich goet ende eerlijck ghesellschap / wordt
oock niet ghevordert tot eenighe staten ofte officien / noch
voor rechte oft daer buyten meer ghelooft. Als sy on-
der malkander eenighen twist oft gheschil hebben / soo
stellen ende ghedraghen sy 't selve terstondt aen eenighe
Seghsluyden van haren doene / die 't met vriendschap ter
neder legghen / sonder dat sy veel Advocaten oft Procu-
reurs daer over moeyen. In somma sy brenghen haer
leven geluckichlijck ende met vrolijckheyt over / dan zijn
wat te veel genegen tot den Wijn / ende gebruycken sulcken
autho-

authoritept ende strengichept tegen haer Ondersaten/ dat
sy de selve ghenoech tracteren als slaven / soo dat de arme
Ende hoe sy haer Boeren tracteren.
Boeren hare kinderen niet en mogen besteden oft upt-hy-
lijcken / noch yets bedrijven daer eenige macht aen hangt/
sonder voorgaende verlof ende konsent van hare Heeren/
welcke in desen deele sich niet en schicken na de vryheydt
die alle andere Nederlanders ghenieten / maer na de oude
wijse der Belgen / maer van Julius Cæsar in sijne Com-
mentarien overvloedelijck spreeckt. De Stadt ende staet
Lutzenburgh wanneer tot een Hertoghdom ghemaeckt.
van Lutzenburgh / eerst een Graefschap geweest hebben-
de/ is tot een Hertoghdom ghemaeckt / soo eenige seggen/
by Wenceslaus Coningh van Roomen ende Bohemen/
De Nederlantsche Chronijcken willen dat het gheschiet zy
by Keyser Caerle de vierde in 't jaer 1346. Andere by
den Keyser Henrick de sevende / ghesproten upt den huyse
van Lutzenburgh / ende Grave van 't selve landt / in den
Statē van Lutzenburgh.
jare ons Heeren 1309. De Staten deses Hertoghdoms
bestaen in drie leden / Prelaten namelijck / Edelen / ende
Steden.

Beschrijvinge van de Stadt Lutzenburgh.
De Stadt Lutzenburgh/ die (gelijck alreede ghesept is)
het gantsche Hertoghdom den naem gheeft / ontleent den
haren/ na dat eenige segghen willen/ hoewel ghebrokener
wijse van den vloet Alisunica/ in ghemeyne tale ghenoemt
de Elze/welcke door de Stadt henen vloeyt/ ende 't bergh-
achtige deel der selve scheyt van het neder deel ghelegen in
een valleye: upt dese luyden haer schrijven soude Lutzen-
burgh soo veel geseyt zijn als Elzenburgh. Maer ande-
Haren naem.
re brenghen den naem af van het half Latijnsche woordt
Lucis-burgum, dat soo veel te segghen is als een Burgh
des Lichts. Dese gheven tot reden van haer seggen/ dat
nadien de Inwoonders van dese quartieren hier voortijts
wonderlijck seer ghenegen zijn gheweest tot den dienst der
Afgoden/ het daer upt is af te nemen / dat sy hare Steden
ende andere principale plaetsen ghenoemt hebben na de sel-
ve hare Goden / ende insonderheyt na de sweef-sterren ofte
Planeten / ende soude alsoo de Stadt Lutzenburgh een
Burgh des Lichts ghcheeten zijn na de Sonne/ die als de
fonteyne des Lichts is. Gelijck Arlon/ een Stadt in dit
selfde Hertoghdom / soo veel soude beteeckenen als Ara
Luaæ, dat is/ den Autaer der Mane: ende Ivois/ als men
de o voor de u set / verandert in Jovis / 't welck dan even
soo veel is als de Stadt ofte Tempel van Jupiter. Dit
bevestighen sy noch daer mede / dat men in dit selve Her-
toghdom vint de Stadt Mars/ toeghenaemt in Famen-
ne / het groote Dorp Mercuri / ende (dat noch 't meeste
van allen is) de Stadt Theonville / die sy meynen dat ha-
ren naem heeft van alle de Goden. De verstandighe Le-
ser mach upt dese twee opinien kiesen die hem best schijnt
met de waerheydt over een te komen. Wy gaen voort
ende seggen dat Lutzenburgh is een wel gelegene/ groote/ Gelegentheyt.
stercke / ende redelijck schoon betimmerde Stadt / hoewel
datter door de langhduerige Fransche oorlogen veel huy-
sen vervallen zijn / die de Inwoonders van armoede niet
en hebben wederom kunnen opbouwen / maer teffens
moeten verlaten. De Hooftkercke is ghewyet ter eere Hooftkercke.
van Sint Niclaes/ ende dan isser een schoon Klooster van
de Minnebroeders oorden / dat men seght ghefondeert te
wesen by 't leven van Sint Francois. In dit Convent
light begraven Jan van Lutzenburgh / Coningh van
Bemen/ sone van Keyser Henrick de sevende / ende Vader
van Keyser Caerle de vierde / overleden in 't jaer 1348.
In de Stadt van Lutzenburgh resideert oock het Hof
ofte Raet Provinciael van dit Landtschap / bestaende upt Raet Provinciael.
een President ende seker ghetal van Raets-heeren / Grif-
fiers/ Secretarisen/ende andere mindere Officieren. Voor
dit Hof pleyt men in Hooghduytsch oft Francoys / na
dat dan de partyen upt het Duytsche ofte Walsche quar-
tier deses Landtschaps ghebooren zijn / want de Steden

van Lutsenburgh/ Arlon / Rodemarck / Theonville ende
meer andere spreeckt men duytsch: daerenteghen die van
Jvois/ Mommedy/ Marveil / ende Danvilliers ghe=
bruycken de Fransche tale / ende daerom moeten de Rech=
ters ende andere Officieren beyde de talen kunnen verstaen
ende spreken. De appellen van desen Rade gaen aen 't
Parlement van Mechelen / ende worden aldaer de Hoog=
duytsche schriftuuren ghetrouwelijck overghestet in het
Fransch.

Arlon. Arlon van wiens name wy korts te voren ghesproken
hebben / is ghelegen op de kruyne van eenen bergh/ vier
mijlen van Lutzenburgh / ende sesse van Mommedy.
Placht een goede Stadt te wesen / maer is door de oorlo=
gen seer vervallen.

Roden-makere. Rodemakere light drie mijlen van Lutzenburgh / een
goet kleyn stedeken/met een sterck Kasteel.

Theon-ville. Theonville / in Duytsch Dietenhoven / van wiens na=
me wy mede hier voren ghesproocken hebben / is seer
bequamelijck gheleghen aen de slinckerkant van de Mo=
sel / viel mijlen van Lutzenburgh ende soo veel van Metz
in Lorraine. Heeft een schoone brugghe over de Riviere/
ende is een goede / stercke/ ende wel versorghde Stadt.
Regino noemtse in 't Latijn Theolonis Villam, ende seght
dat Carolus Magnus daer ontrent veeltijdts plach te
jaghen. Gravenmakere ende Koninghmakere zijn twee
Graven-makeren. kleyne Stedekens aen de Mosel / ligghende een mijl
Koning-keren. van malkander verscheyden / ende vijf mijlen van Lut=
zenburgh.

Dierich. Dierich is gelegen aen het Rivierken Sure / vijf mijlen
van Lutzenburgh.

Viereton. Echtenach Vireton ende Echternach zijn twee Stedekens liggen=
de in verscheyden ghewesten/ doch even verre van Lutzen=
burgh / te weten ontrent ses mijlen.

Vianden. Vianden oft (so andere schrijven) Viandalen ligt op een
kleyn Rivierken/seven mijlen van de hoofdstad des Lants/
ende is een Graefschap / toebehoorende den Vorstelijcken
huyse van Nassou.

Bastonack ligt by 't bosch van Ardennen / drie mijlen Bastonack
van Nieu-kasteel / ende achte van Lutsenburgh / een goet
kleyn stedeken / dat men ghemeynlijck noemt Parijs in
Ardennen / uyt oorsake van de groote beest ende koren-
marckt die men daer hout / op den welcken het gantsche
Landt sijn waren te koop brenght / tot groot gherijf ende
profijt van de plaetse. Tusschen dese Stadt / Arlon/ en= Vreemde
de Sint Hubert legghen sommighe Dorpen in 't voorsz. maniere
bosch / daer ick en weet niet door wat middel inghesloopen van de do-
is die seldsame maniere van de Vrouwen in Spaenjen / die den te be-
wanneer sy de doode Lichamen van hare Mannen verge= wenen.
selschappen na den grave/ soo huylen/ roepen / ende schreeu=
wen sy langhs der straten / ja smijten ende trecken sich
't hayr uyt den hoofde / ende krabben haer aensicht met de
naghelen open / niet anders dan of sy dul ende uytsinnich
waren/een zede die eer den Heydenen/als den Christenen is
betamende.

Mommedy light op een hoogen bergh / onder aen den Monme-
welcken vloeyt de watervloedt Chiers / ontrent 9 mijlen di.
van Lutzenburgh/ende viere van Danvelliers/is een goe=
de ende seer stercke Stadt.

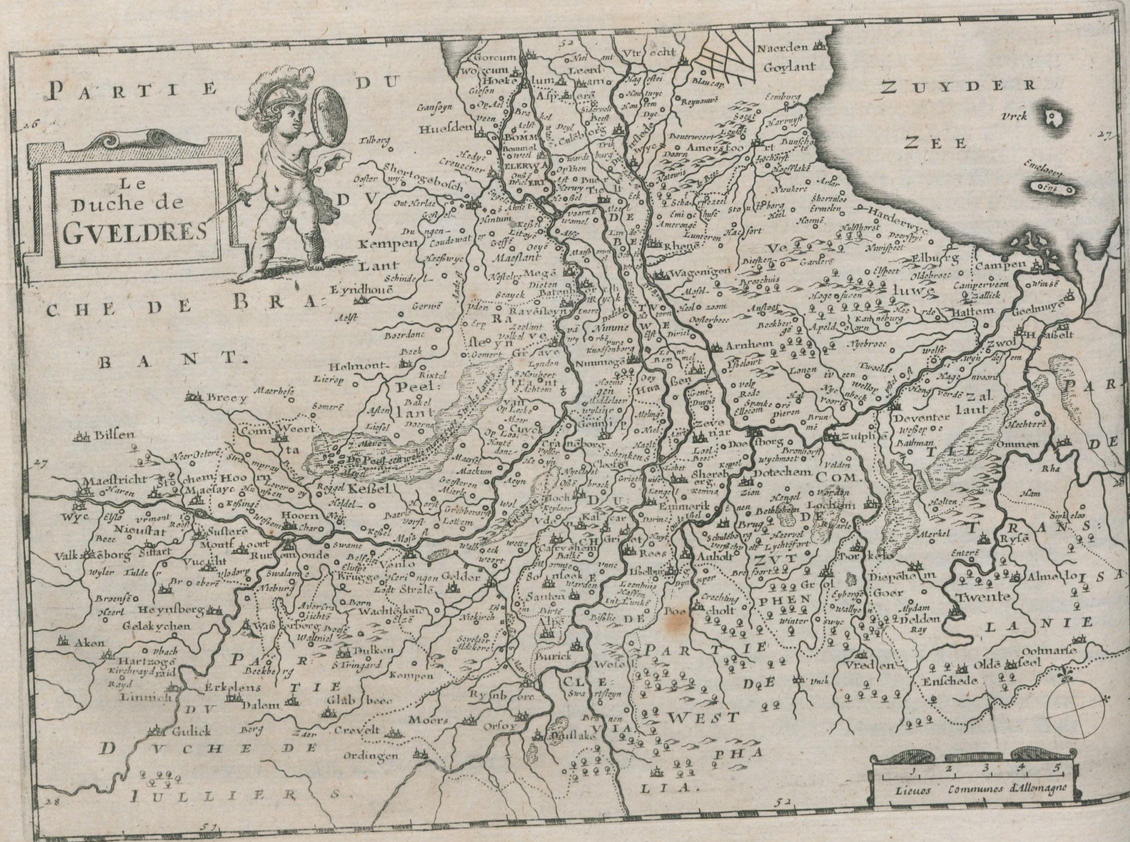
Nieu-kasteel in Ardennen / liggende vijf mijlen van J= Nieu-
vois/ende negen van Lutzenburg/ is een goet kleyn Ste= kasteel.
deken/doch niet soo goet ende sterck als hier voortijds.

Danvilliers ligt twaelf mijlen van Lutzenburgh / ende Danvil-
vier van Verdun in Lorraine. liers.

Marveil behoort voor d'een helft den Hertog van Lut= Marviel.
zenburgh toe / voor d'ander die van Lorraine / ende word
daerom ghenoemt Ville Commune, dat is / de ghemeyne
Stadt. Light aen de Chiers / twaelf mijlen van Lut=
zenburgh.

La Ro=

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

La
en
ne.
Du

Sin

Sal

Ma

Jvo

Gel
lan
Por
gen
wae
nad
Gel

La Roche en Ardenne. Durby. La Roche in Ardenne / en Durby ligghen even verre van Lutzenburgh / te weten twaelf mijlen / ende zijn twee goede plaetsen / die beyde den name draghen van Graefschappen.

Sint Vyt. Sint Vyt is een seer kleyn / maer schoon ende lustich Stedeken / ligghende twaelf mijlen van de Hooftstadt des Lants / ende mede toebehoorende den Doorluchtighen Huyse van Nassou.

Salme. Twee mijlen verder van Lutzenburgh dan Sint Vyt / light Salme / een rijcke ende wel bevolckte Stadt / die mede den titel heeft van een Graefschap.

Marche. Marche / oft (soo andere segghen) Mars in Famenne / een oude tamelijcke goede Stadt / light mede 14 mijlen van Lutzenburgh.

Van de Kasteelen ende vernaemste Dorpen des Lants van Lutzenburgh / en sullen wy / kortheydts halven / alhier niet spreken / maer alleen ten kortsten overloopen de drie voorghenoemde nu ontmuerde Steden / onder welcke Ivois. voor eerst is Ivois / ligghende 12 mijlen van Lutzenburgh / ende viere van Mommedy / eertijdts een goede ende stercke Stadt / maer van de Francoisen inghenomen in 't jaer 1552. ende daer na weder gegeven aen Coningh Philips de tweede van Spaenjen / door den pays tusschen hem ende Vranckrijck ghemaeckt / mits conditie dat men hare mueren af breken ende slechten soude / als die van Terwanen / ende ghenoegh tot een wederwrake van de selve plaetse / sonder dat mense immermeer soude mogen hermaken.

Chiny. Chiny / mede liggende 12 mijlen van Lutzenburgh / is oock ontmeurt ghewordden door de oorloghe / dan wort allengskens gherepareert. Draeght (hoewel den Hertoghe toekomende) den titel van een Graefschap / ende heeft jurisdictie over sommighe andere Steden / Dorpen / ende Landen / soo dat in de mandaten / van weghen den Hove Provinciael deses Hertoghdoms uytgaende / den titel van Grave van Chiny altijt ghevoeght wordt by die van Hertoghe van Lutzenburgh.

La Ferté. Elf mijlen van Lutzenburgh op de Chiers light La Ferte / wel-eer een goede Stadt / ende sich noch soo redelijck ophoudende / alhoewel sonder mueren / ghelijck mede haer Kasteel ten deele vervallen leyt. Ende daer mede willen wy de beschrijvinge van dit Hertoghdom eyndigen.

Beschrijvinghe des Hertoghdoms van Gelre.

Gelderlant eertijts Ponthis genaemt, waerom naderhant Gelre. Jan van Reyghersberghe / Chronijck-schrijver van Zeelandt seght dat het Landtschap nu ter tijdt Gelderlandt ofte Gelre ghenaemt / eertijdts Ponthis gheheeten heeft / ende van Keyser Caerle toeghenaemt de Caluwe eerst tot een heerlijckheyt ghemaeckt is in den jare acht hondert achtentseventich. Sijn eerste Heere (soo Guicciardin verhaelt) is gheweest eenen Winchard van Pont / die met sijn broeder Leopoldus ghesticht heeft het Kasteel Ponte-Gelre / dat nu is de Stadt van Gelre / die het gheheelen Lantschap den naem gheeft. Den welcken nochtans andere Schrijvers willen af brenghen van Gelduba / een Stadt wel-eer (nae 't ghetuyghenisse van Cornelius Tacitus) gheleghen aen den Rhijn / maer nu ter tijdt soo gheheel vergaen / datter gheen ghedachtenisse meer af en is by de menschen. Sommighe vertellen dat by des voorsz Keysers tijden seker groot / wreet / ende

ende venijnig beest in dit lant soude ghescholen hebben onder een sekeren boom / dat noch menschen noch vee en verschoonde / maer al verslont wat hem ontmoete / soo dat de Inwoonders 't landt moesten ruymen / ende sich berghen in holen ende spelончken. Dit merckende twee Sonen van den Heere van Pont / hebben 't beest met listen ondergaen eñ na lange worstelinge overwonnen. Tot gedachtenisse van welcke victorie de selve Heere een Kasteel ghebout heeft niet wijt van de Mase aen den water-vloedt Neers / ende 'tselve ghcheeten Gelre / om dat het beest dickmaels alsoo plach te roepen. Wat hier van te houden zy laten wy den verstandighen Leser oordeelen. Marlianus ende Munsterus schrijven / dat dit Landtschap ten tijde van Julius Cæsar soude bewoont gheweest hebben by de Menapios: andere / by de Sicambros, een sake daer wy de Wereltbeschrijvers van willen laten disputeren / dewijle ons daer weynich oft niet aen gheleghen is. 't Sal ghenoech zijn te segghen / dat de sevenste ende laetste Heere van Gelderlant / mede ghenoemt Winchard / als hy quam te sterven / maer een eenighe Dochter achterliet / ghetrout met Graef Otto van Nassou / die in 't jaer 1079 by Keyser Henrick de derde vereert wert met den titel van Grave van Gelre. Twee hondert vijftich jaren daer na / te weten in 't jaer 1329 (andere stellen 10 jaer later) wert Grave Reynout van Nassou de tweede van dien name / overmits sijne vromigheyt / mogentheyt / ende getrouwigheyt tot den Heylighen Roomschen Rijcke / by Keyser Lodewijck van Beyeren / te Francfort op den Rijcxdach / ten by wesen niet alleen van de Keurvorsten / maer oock van de Coningen van Vranckrijck ende Engelant / gemaeckt den eersten Hertogh van Gelre. Hoe nu dit Hertoghdom namaels ghekomen zy aen den Keyserlijcken huyse van Oostenrijck / ende wat het in dese laetste inlantsche oorlogen al gedaen eude gheleden hebbe / eer sijn drie quartieren / hare vryheyt verkregen hebben / die sy teghenwoordelijck onder de regeeringhe van de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ghenieten / daer van mach men lesen by Guicciardin / Emanuel van Meteren / ende andere Schrijvers van onsen tijden.

wanneer tot een Graefschap gheworden.

Eñ voorts tot een Hertoghdom.

Gelderlandt is in 't Noorden bepaelt met het landt van Over-Yssel ende de Zuyderzee: in 't zuyden ten deele met de Mase / die het afscheyt van Brabandt / ten deele met het Vorstendom van Gulich: in 't westen heeft het den Rhijn ende een deel van Kleven / ende in 't Oosten Hollandt met het Bisdom van Utrecht. Is een vlack ende effen lant / hebbende weynich bergen / maer veel lustige ende niet min profijtelijcke bosschagien / onder andere dat van Echterwalt / legghende ten Noordwesten van Aernhem. De gront isser doorgaens seer vruchtbaer / sonderlinghe van koren / ende op sommighe plaetsen / met name ontrent den Rhijn / Maes ende Wael / uytnemende grasrijck ende bequaem voor het Vee / dat aldaer met menichte wort gheweydet. In dit Hertoghdom telt men / behalven Zutphen ende de seven Steden daer onder staende (die te samen een besonder Graefschap maken / ende daerom oock hier na besonderlijck van ons sullen beschreven worden) men telter (segh ick) veerthien bemuerde Steden / als Nimmegen / Aernhem eñ Ruermonde / dat de drie Hooftsteden des Lants zijn / daer na Tiel / Bommel / Harderwijck / Wageninghen / Hattem / Elburgh / Gelder / Venlo Wachtendonck / Stralen / ende Erckelens. Daer zijn oock noch eenighe plaetsen soo in 't Vorstendom Gelre als in 't Graefschap Zutphen / die wel-eer bemeurt gheweest hebben / maer by verscheyden onghevallen hare mueren oft gheheel oft ten deele zijn quijt ghewordden / sonder dat sy nochtans daerom laten te genieten hare oude Stadts privilegien ende vryheden / Sulcke zijn Batenburgh / Gent / Montfort / Echt / Burgh / Keppel ende meer andere / die wy

Hoe bepaelt.

Sijn aert eñ eygenschappen

Ghetal eñ namē van Steden.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Le Terres entre LA MEVSE VAHAL ET RHIN

Lieue Com. d'Allemagne
Lieues Com de France

PARTIE DE L'EVESCHE D'VTRECHT.

COMTE DE CVLENBOVRG

COMTE DE BVREN

TIELERWAERT

BOMMELERWAERT

TVSSCHEN MAES EN WAEL

TRYCK VAN NIMMEGEN.

BETVWE

PARTIE DV DVCHE DE BRABANT.

PARTIE DV CO: DE ZVTPHEN.

PARTIE

Rhyn fluv.

Wael flu.

Mase flu.

Arnhem

Wageninge

Rhenen

Wyck Duerstede

Nimmegen

Cranenborg

Zevenaer

Batenborg

Bolduc

S'Hertogenbos

Gennip

wy (als buyten ons voornemen wesende) niet en sullen beschrijven / Ende voorts zijnder in alles over de drie hondert Dorpen met klocktorens ende parochie-kercken. De Staten des Vorstendoms ende Graefschaps in 't gemeyn bestaen uyt Baroenen / Edelen / ende de vier voorsz Hoofdsteden / namelijck Nimmegen / Aernhem / Ruermonde ende Zutphen.

Van Dorpen.

Nimmegen / soo Gerardus Geldenhaurius Burgher van de selve Stadt ghetuyght / is eerstmael ghesticht ghewoorden by Magus Koningh van Gallien / die het na sijnen name ghenoemt heeft Magus: maer komende namaels Bato Koningh der Katten in 't Landt / ende groote ghenoeghte nemende soo in de goede gheleghentheydt als in de outheydt van de plaetse / heeft de selve / die nu vervallen was / weder opgherecht / vergroot / ende met drydobbele mueren ghesterckt / waer over sy van doen af ghedraghen heeft ende tot noch toe draeght den naem van Novimagus / dat soo veel te segghen is als Nieu Magen / oft Megen. De selve Geldenhaurius vertelt wijders / dat de Betuwers (die hy Batavier noemt) dese Stad verkoren hebben tot de Hoofdstadt ende stoel hares Rijcks / waerom oock het landt daer ontrent gheleghen noch huyden ten daghe genoemt wordt het Rijck van Nimmegen. Ghelijck dan de Stadt selve mede ghenoemt wordt de voet des Rijcks / in 't Latijn Pes imperii, om dat (ghelijck sommighe schrijven) Carolus Magnus die verheven heeft tot de waerdigheydt van een van de drie voornaemste Rijckxsteden in dese Landen / wesende Aken de eerste / ende Theonville in 't landt van Lutzenburgh de derde. Nimmeghen light aen dien arm des Rhijns die men ghemeenlijck de Wael noemt / ende daer ter plaetse seer wijdt ende diep is. Is een stercke / groote / machtige / ende volckrijcke Stadt / wiens inwoonders / na dat sy onder de Princen van Oostenrijck ghekomen sijn / haer sterck begheven hebben tot den koophandel / ende gheleertheydt / daer sy te voren niet veel anders en handelden als de wapenen. De Hoofdkercke is ghewyet ter eere van Sint Steven Ertz-martelaer / uyt welckers kerck-hof men voor weynich jaren ghegraven heeft seeckeren grooten steen / daer met letteren na de oude wet in ghesneden stonden dese naervolghende Latijnsche veers kens.

Beschrijvinge van Nimmegen.

By wien ghesticht.

Ende vergroot.

Rijck van Nimmege

Voet des Rijcks.

Gelegentheydt van Nimmegē

Hoofdkercke.

Anno milleno postquam salus est data sæclo,
Centeno juncto, quinquageno quoq; quinto,
Cæsar in orbe situs Fredericus, pæcis amicus,
Lapsum, confractum, vetus, in nihil ante redactum
Arte nitore pari reparavit opus Novimagi.
Iulius in primo tamen extitit ejus origo,
Impar pacifico reparatori Friderico.

Nimmegen van wien ende wanner gerepareert.

Dat is:

Elf hondert en daer toe noch vijf-en-vijftich jaren
Na 't heyl dat Godes Zoon ons bracht verlopen waren.
Als Keyser Frederick / een vriend des vredes sterck /
Het oudt / verballen / ja schier gantsch vernietigt werck
Van Nimmegen gebracht heeft tot sijn oude klaerheyt /
Dat Julius wel-eer gesticht hadd' in der waerheyt:
Die (al besat hy schoon veel grooter Keyser-rijck)
Den Vrede-vorst nochtans was nergens na gelijck.

Onder de oude ghebouwen van deser Stadt is wel 't besonderste dat seer schoon ende oude Kasteel gheleghen op 't top van een hooghen bergh / van waer men de gantsche Stadt ontdeckt. Dit houdt men ghesticht te wesen van Julius Cæsar / die de omligghende landen daer door soude ghesocht hebben in den toom te houden / Ende

Sijn Kasteel.

om de waerheydt te segghen / men soude gheen plaetse kun-
nen vinden in alle de dese quartieren / die soo schoonen en-
de ghenoechelijcken uytsien hadden / ofte van de welcke
men soo veel Landen / Steden / Vlecken ende Dorpen
ontdecken konde / als dese fortresse. Men heeft in dese
Stadt ende daer rondsom voor ettelijcke jaren ghevonden
Antiqui-teyten. veel antiquiteyten ende ghedenckteeckenen van de oude
Romeynen / als medalien / schoone steenen van trotse
ghebouwen / ende heerlijcke graven. Ghelijck men oock
aen den oever van de Wael verscheyden overblijfselen ende
ruinen siet van de Roomsche wercken / ghemaeckt (soo
men meynt) ten tijde dat sich de garnisoenen van Romen
aldaer onthielden / waer van de plaetse noch huyden ten
Roomschē voet. daghe den name draeght van den Romschen Voet. Nim-
megen is een Burchgraefschap / vrye stadt / ende leen
Nimmegē een Rijcx Stadt. des Rijcks / geldt slaende op haer eyghen handt ende au-
thoriteyt / ghelijck de Rijcxsteden pleghen / ende en gaen
daerom de appellen van dese Stadt niet aen de Cancelle-
rie van Gelderlandt / maer ter eerster instantie recht naer
Aken. Alwaer oock die van der Stadt tot een erkente-
nisse van de opper-hoogheydt des Rijcx jaerlijcx senden
een handtschoen vol pepers / 't welck al de last is die sy van
't Rijcx weghen hebben te draghen. Des nietemin heef-
ter het Vorstendom Gelre sijn jurisdictie ende souvereyni-
teyt / soo datter de Staten des Landts mede gheldt doen
munten op haren naem / ende voorts even soo grooten
ghebiedt hebben als in andere Geldersche Steden. On-
Hoofstad van Gelderland. Haer resort. der 't quartier van Nimmeghen / dat de Hoofdtstadt is
van dit Hertoghdom / resorteeren voor eerst het Borgh-
graefschap van Nimmegen / daer na de Steden Tiel en-
de Bommel / met de Bommellerweerdt / de vryheydt
van Gent / ende dan de Over ende Neder Betuwe / een
uytnemende vruchtbaer Eylandt besloten tusschen de
Maes ende Wael / 't welcke sommige Latijnsche Schrij-
vers Batavia, andere wederom Bethasia willen ghenoemt
hebben. Dat Nimmegen in den jare 1248 onder 't ghe- Hoe ende wanneer gekomen onder 't Vorstendom Gelre.
biedt ende heerschappye der Hertoghen van Gelre gheko-
men is / is om deser oorsake gheschiet : Graef Otto de
tweede van Gelre leende aen Willem Grave van Hollandt
ende Koningh van Romen 21 duysent Marck Silvers /
met conditie soo 't selve gheldt niet wederom ghegheven en
werde binnen eenen seeckeren ende daer toe bestemden tijd /
dat dan dese Stadt met haer resort ende jurisditie hem in
eyghendomme soude toekomen. Dit bevestighde mede
Keyser Rodolphus de eerste / ende alsoo 't geldt niet ghe-
restitueert en werdt / is Nimmegen op seeckere konditien
den Vorstendomme van Gelderlandt inghelijft.

Arnhem / by Cornelius Tacitus ende andere oude Beschrijvinge van Arnhem.
Schrijvers Arenacum ghenoemt / licht aen de rechter
zijde van den Rhijn / ontrent een half mijle van daer de
self de vloedt hem verdeelt in twee tacken / tusschen Nim-
meghen ende Doesburgh / die elck twee mijlen daer van
daen ligghen. Het is een goede / redelijck groote ende
wel betimmerde Stadt / hebbende schoone ende cierlijcke
Kercken / waer onder de principaelste ghesticht is ter
eere van Sint Eusebius / in de welcke begraven leydt
Hertogh Caerle de eerste van Gelderlandt / ghestorven in Hertoogh Caerle v. Gelre.
den jare 1538. door wiens doodt / alsoo hy gheen Kin-
deren van sijnen lijve en quam achter te laten / het self de
Hertoghdom ende Graefschap Zutphen / volghens het
verdrach tusschen hem ende Keyser Caerle de Vijf de ghe-
maeckt / ghekomen is op den selven Keyser ende sijn wet-
tighe Erfghenamen / als Hertogen van Brabandt ende
Graven van Hollandt / ghelijck breder te lesen is by den
dickmaels ghemelden Guicciardin. De Stadt Arnhem 't Hof van Gelderland ende Zutphen.
placht in ouden tijden te wesen de ordinare woonplaets
der Hertoghen van Gelre / ghelijck dan noch huyden ten
daghe aldaer resideert de doorluchtighe Hoochghebooren

Vorst

Vorst Grave Ernest Casimirus van Nassou / als Stadthouder des selfden Hertoghdoms ende Graefschap Zutphen. [Cancellerie.] Daer resideert oock het Hof Provinciael ofte Cancellerie der selver twee Landtschappen / bestaende uyt een Cancellier ende thien Raedtsheren / van welcke de viere zijn van de voornaemste Edelluyden des Landts / te weten uyt yeder quartier een / d'ander sesse zijn Rechtsgheleerde. Van de vonnissen in dese Cancellerye ghewesen en valt gheen vorder appel / maer wel worter vergunt revisie / ende dat op sulcken voet als men in de voorgaende generale beschrijvinghe van de Nederlanden breder mach lesen. [Reken-kamer.] Daerenboven heeft Koningh Philippus de tweede van Spaenjen / als Hertoghe van Gelre / binnen Arnhem opghrecht een kamer van rekeninghe / bestaende uyt twee Rekenmeesters / een Auditeur / ende een Secretaris. Voor dese Rekenkamer moesten alle de Officieren des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen / soo die van der Justitie / als die van de Financien / reeckenschap geven van haren dienst ende handelinge. Het welcke oock noch ter tijdt wordt gheobserveert ende onderhouden. [Resort van Arnhem.] Arnhem is de Hoofdt-stadt van 't vierde quartier des landts van Gelre / wel verstaende als men Zutphen mede telt / ende resorteren daer onder Wageningen / Hattem / Harderwijck ende Elburgh / alle besloten Steden.

[Beschrijvinge van Ruermonde.] Aen de mondt van den waterbloedt Ruër ofte Roer / die sich vermenght met de Mase / is gheleghen / ende ontleent oock daer van haren naem / de Stadt van Ruermonde / die men verkortender wijse ghemeenlijck noemt Remundt / een wel bevolckte / rijcke / schoone / ende soo van naturs ende ghelegentheydts halven / als oock van weghen het toedoen der menschen / stercke ende wel versorghde Stadt. [Sijn Bisdom.] Wiens Hoofdt-kercke / zijnde gewyet ter eere van den Heylighen Geest / voor eenighe jaren ten versoecke des Koninghs van Spaenjen by den Paus van Romen verheven is tot den Bisschoppelijcken staet ende weerdigheydt / hebbende tot haren eersten Bisschop ghehadt Guilelmus Lindanus / ghebooren van Dordrecht / ende namaels Bisschop van Ghent. Ruermonde is de Hoof-stadt des tweeden quartiers van Gelderlandt / [Resort.] ende resorteren daer onder de Steden van Venlo / Gelder / Stralen / Wachtendonck / ende Erckelens / met de vryheden Montfort / Echt ende Nieuwerstadt / ligghende elcx een groote mijl van malkanderen / als oock die van Kessel / Midler ende Krieckenbeke. [Kessel.] Dit Kessel / gheleghen een groote mijl van Remundt / is een schoon Dorp met een goet ende sterck Kasteel / ghefondeert op een bergh / ende toekomende sijnen besonderen Heere. Van dit Dorp leent sijn name het kleyne omliggende Landeken Kessel / 't welck behoort tot het Vorstendom. Hubertus Thomas schrijft dat het selve Dorp in ouden tijden een heerlijcke Stadt gheweest is / by Ptolemeus ghenoemt Castellum. Maer om weder te keeren tot Remundt / het landt in die streecke ghelegen is uytnemende vruchtbaer ende overvloedich van alderley lijftocht / 't welck een oorsaeck is dat men aldaer in tijden van oorloghe ghemeenlijck vergadert ende onderhout het Krijghs volck der Princen / ende heeft tot den jare 1631 dienstich gheweest ten dien eynde de Coningh van Spaenjen / wanneer de selve stadt naer een kort belegh sich heeft overgheghheven aen de Heeren Staten der vereenichde Nederlanden.

Nu komen wy tot de beschrijvinghe van de mindere Steden in Gelderlandt / die wy maer kortelijck en sullen overlopen. [Hattem.] In den eersten dan isser Hattem / een kleyne / maer seer stercke Stadt / gheleghen aen de slincker zijde van d'Issel / twee goede mijlen van Elburgh / met een borcht oft Kasteel / welckers mueren wel 24 voeten dick sijn.

Elburgh. Aen de oost-zijde van de Zuyder-Zee / daer wy breder af sullen spreecken in de beschrijvinghe des Graefschaps van Hollandt / light het voorsz Elburgh / mede een kleyn Stedeken / twee groote mijlen verscheyden van Harderwijck.

Harderwijck. Aen de selve Zuyder-Zee / vijf mijlen van wageninghen / light Harderwijck / wel-eer een Dorp / maer in den jare 1229 tot een Stadt ghemaeckt ende bemuert by Graef Otto de twede van Gelderlandt / ghesprooten uyt den Vorstelijcken huyse van Nassou / die oock Arnhem / Ruermonde / Bommel / Goch (in 't landt van Kleef geleghen) ende Wageningen / te voren altemael Dorpen / tot bemuerde Steden ghemaeckt heeft. Tot Harderwijck hebben de Heeren Staten des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen voor weynich jaren een doorluchtige Schole doen oprechten / daer men alleenlijc lessen doet in de Philosophie ende Theologie / maer niet in de Rechten noch Medecine.

VVageningen. Wageningen is een seer oude plaetse / indien 't anders deselfde is / soo men hout / die Cornelius Tacitus in sijne tijden genoemt heeft Vada. Ligt twee mijlen van Arnhem ende soo veel van Nimmeghen / sijnde nu ter tijdt een kleyn Stedeken / maer goet ende sterck.

Tiel. Tiel ligt op de rechter zijde van de Wael / twee mijlen van Bommel / ende is een goede stercke Stadt / wiens macht ende jurisdictie streckt over 't gantsche Eylandeken daer sy inne gheleghen is / hetende na haren name de Tieler-weerdt.

Bommel. Aen de slincker zy van de selve Wael is gheleghen de goede ende stercke Stadt Bommel / hooft van 't Landt dat na haren name ghenaemt wordt de Bommelerweerd. Dit Eylandeken wordt ghemaeckt van den Rhijn ende Mase / die het t'samen omringhen / ende is (na Guicciardijns ghevoelen) het selve dat Cæsar (de Mase beschrijvende) genoemt heeft het Eyland der Batavieren / daer verscheyden schoone Dorpen in ligghen / ende met name Rossem / het Vaderlandt van den vermaerden Krijghsoversten Marten van Rossem. By onsen tijden is Bommel ghewordden een van de beste ende sterckste Frontiersteden der vereenigde Nederlanden / altijdt beset ligghende met goede ende wel vertroude garnisoenen / ghelijck mede doet de gheweldige schansse van Sint Andries / welcke leyt boven 't voorsz Rossem (daer het Eylandt een engte heeft) ende kan met hare Bolwercken bereycken ende beschieten / so wel de vaert van de Wale als die van de Mase.

Gelder. Gelder (soo wy alrede ghesepdt hebben) is de plaetse die 't gantsche Hertoghdom den naem ghegeven heeft / een stercke ende goede Stadt / gelegen twee goede mijlen van Stralen.

Stralen. Stralen is van Wachtendonck anderhalf mijle / een kleyn / maer goet ende sterck Stedeken.

Venlo. Anderhalf mijle van Stralen op de rechte handt van de Mase is gheleghen de goede ende stercke Stadt Venlo / daer in 't jaer 1543 den Hertogh van kleve hem selven quam overgheven aen Keyser Caerle de Vijfde / een verdrach met hem makende / by het welcke hy al het recht dat hy op 't Vorstendom Gelre en Graefschap Zutphen pretendeerde / den Keyser opdroegh / waer in oock de Staten van de selve Landen consenteerden ende bewilighden.

VVachtendonck. Wachtendonck is ghelegen op den watervloedt Niers / twee mijlen van Gelre.

Erckelens. De goede Stadt Erckelens / die men seggen wilt dat haren name soude ghekreghen hebben van den Duytschen Hercules / ligt op de frontieren des Hertogdoms van Gulick / omtrent vier mijlen van Ruermonde. De byvangh oft landouwe rondtsom de Stadt is seer vruchtbaer van schoone terwe / ende ander greynen / soo dat de Inwoon-

DE VELUWE.
DE ZUYDER ZEE
PARTIE DE L'EVES: CHE DE VTRECHT
DV COM: DE ZV TPHEN
SALLANT
Lieue d'Allomagne
Lieue de France
Arnhem
Elburg
Kampen
Hattem
Zwol
Hardorwyc
Deventer
Zutphen
Doesburg
Bronchorst
Wageninge
Rhenen
Ede
Lunteren
Mosell
Otterloo
Hoogesoeren
Loo
Ermelen
Nunspeet
Elspeet
Stavorden
Hulshorst
Doornspyck
Oldebroec
Oosterwolde
Voorst
Twello
Olst
Wyhe
Heerde
Epe
Vaassen
Dieren
Rheden
Rosendael
Velp
Mariendael
Oosterbeec
Renkom
Wolfheze
Garderen
Putte
Nieuwer kerc
De Laeck
Appeldoorn
Beecbergen
Loenen
Hattem
Voorthuysen
Heerenveen
Zion

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

LA FOSSE DE S MARIE
appelle außi
EVGENIENE

Lieues Communes d'Allemage

Inwoonders haer meest gheneren by de landtbouwerye. Ende dit zijn nu alle de bemeurde Steden van Gelderlandt. Van de onbeslotene / welcker eenighe by ons hier voren ghenoemt zijn / hebben wy kortheyts halven voorghenomen niet breeder te spreken/ maer moeten alleenlijck
Baten-burgh. dit noch segghen / te weten dat Batenburgh / een van de selve plaetsen / soo de ghemeynen roep gaet / een seer oude plaetse is / als zijnde de eerste Burcht by Bato (van welcker hier voren gesproken is) ghesticht / ende na sijnen name ghenoemt.

Wy zouden hier mede de beschrijvinghe van Gelderlant eyndigen / maer alsoo in 't selve Vorstendom mede gheleghen / oft immers gherekent worden de Graefschappen van Kuylenburgh ende Bueren / soo en kunnen wy niet wel nalaten de selve kortelijck aen te roeren.
Kuylen-burgh. Kuylenburgh dan is een goede Stadt met een wijtstreckende ghebiet ofte heerlijckheyt / gheleghen op de slincker zijde van den watervloedt Lecke / een mijle van Bueren. Men twijfelt wel of het onder 't landt-ghebiet van Gelre moet gherekent worden / maer is evenwel een leen van het selve/ ende over sulcx by Coningh Philippus de tweede van Spaenjen verheven tot een Graefschap / hebbende seer groote privilegien ende vryheden.

Bueren. Bueren en is noch leen noch lidt van Gelre / ghelijck sommighe schrijven / maer een landt op hem selven alleen/ ende nochtans binnen de palen des selven Vorstendoms/ hier voren by ons ghestelt / besloten. De Stadt light by den vloet Linghe op een waterken gheheeten de Meulengracht / een goede mijle van Tiel. Is soo tamelijck goet / ende heeft een seer sterck Kasteel / groot 1360 treden in 't ronde / versien met vier stercke Torens ende drydobbel grachten. Draecht mede den naem van een Graefschap / jurisdictie hebbende over veel Dorpen ende een goeden byvang landt.

Beschrijvinghe vande Veluwe.

DAt gewest van Gelderlant / datmen ghemeenlijck noemt de Veluwe / heeft oock verscheyden Dorpen / hebbende wel elcx hare besondere Rechters ende Officieren/maer alsoo nochtans dat sy altemael staen onder den Drost Generael van de voorsz Veluwe / het welcke een kleyn Landeken is / aen drie zijden besloten met de Zuyder-zee / ende voorts met den Rhijn ende Yssel/ waer door het een schoone ende seer profijtelijcke visscherije heeft / behalven dat het oock tamelijck wel versien is van bosschen ende haghen/ die vol wilt zijn/ ende seer ghenoechelijck om in te jaghen. By Aernhem leyt noch een anderen hoeck landts / die men noemt de Veluwe Zoom/ ende streckt aen d' een zijde tot by Zutphen / aen d' ander tot ontrent Wagheninghen. Dit zijn altemael enckel weyen ende grasrijcke beemden/ daer veel beesten op ghehouden worden / tot groot vernoeghen ende ghewin des Landtmans. Veluwe. Veluwe Zoom.

Beschrijvinghe van S. Marie-grift.

Griften van de Ouden. ONder de wonderlijcke en miraculeuse wercken der Ouden / plegen ghemeynlijck seer verheven te worden de bergh Athos van Xerxes vaerbaer ghemaeckt ; de engde tusschen Morea ende Achaja / Isthmus Peloponnesiacus ghenaemt/van verscheyden aengevangen te doorgraven / maer nimmermeer volvoert ; de Alpen doorsneden van Annibal met azijn ; de Lucriner meer in elf jaren tijdts ghedrooght door drie duysent mannen ; de

lusthof van Lucullus / in de welcke door het doorgraven van een bergh de zee wierde inghelaten. In dit ons Nederlandt hebben de Romeynen eertijdts seer vreemde en groote grachten en canalen ghegraven. Siet de gracht van Drusus Germanicus / die den Rhijn met den Yssel vereenighde / thien mijlen in de lengde / van het Dorp Yseloort af tot Doesburgh toe. Aenmerckt dien anderen die Corbulon dede graven tusschen den Rhijn en den Mase / soo Tacitus ghetuyght in het tweede boeck van sijn Annales / twee en twintich mijlen in de lengde / om te vermijden de onsekere plaetsen der zee. De gracht ofte vaert van Claudius Civilis is oock vermaert / in de welcke hy den Rhijn leyde / (op dat hy in sulcker manieren mochte hebben dobbele wallen ofte dobbele grachten teghens Vranckrijck / van waer hy vreesde de macht ende de wapenen der Romeynen /) te weten de Wael. Dierghelijck een sake heeft oock onderstaen in onse tijdt de Aertz-hertoginne Isabella / de welcke een vaert oft gracht heeft begonnen te graven / door een langhen streeck landt / om den Rhijn met den Mase te vereenighen / ende dat op die plaetse daer de Rhijn noch in sijn gheheel is / tusschen de Steden Venlo en Rhijnberck / door 't over quartier van Gelder en 't gebiedt van 't Stift Ceulen; wel verstaende / 't neemt sijn beginsel van de stadt Rhijnberck / ende loopt met eenighe keeren na de stadt Gelder / en van daer hem wederom herwaerts en derwaerts drayende / gaet tot neven de mueren van Venlo in de Mase / hebbende / aen de noordzijde van de Rhijn / Burick / ontrent anderhalf mijle van daer / Alpen een mijle / ende Zonsbeeck oock een mijle. Aen de zuydzijde / op een half mijle daer van / leyt Stralen / Wachtendonck twee mijlen / Meurs twee mijlen / Orsoy een mijle.

Nieuwe grift.

Redenen waerom.

Sy was oock van meyninghe / soo de saeck haer hadde gheluckt / desen selven gracht te leyden van de Mase in den Demer / en van daer in de Schelde; op dat het yser / hout / en andere waren / die uyt Duytslant komen / ende anders den Rhijn afghevoert worden in Hollandt / met groot nadeel van de Vereenighde Landen recht toe recht aen in Brabant soude moghen ghebracht worden. Dese gracht soude oock dienen om te beletten het uytloopen der Ruyteren van de Vereenighde Nederlanden op de frontieren van haer landt / ende op datmen niet meer tot een roof en liet de landen van Gulick ende andere op die zijde van den Rhijn gheleghen. De tocht van Graef van Mansveldt door Brabant / ten deele oorsaeck van het op breken van 't swaer belegh voor Bergen op Zoom / en diergelijcke raetslagen by de Franschen en Enghelschen uytgheworpen / hadden haer gewaerschout en als vermaent om het vremde secours voor den Vereenighden Landen / in soodanigen gheleghentheyt / te lande den wegh op te delven. Maer / dat het water van de Rhijn / ghelijck oock de gheruchten liepen / boven Schenckeschans / konde ghelept worden in den Mase / ende door dien middel die rivieren / in de welcke hy hem daer naer verdeelt / als de Wael ende Yssel / etc. (welcke zijn de principaelste krachten van de Vereenighde Landen) souden drooge loopen / is soo onmogelijck door de ongelegentheyt en hooghde des lants / dat sy / om desen gracht te vullen / hebben moeten ontleenen het water van het revierken de Nierse / dat daer dwers deur loopt; ende voorts by een halen en trecken / wat meer vochticheyt sy daer ontrent hebben konnen vinden / en dat selvighe met drie sluysen (op dat het water niet weder wegh liepe / ende de gracht droogh wierde) moeten ophouden.

Begin.

Dit groote werck begonnen de Spaengiaerden den 21 September / in 't jaer 1626 / ende de gracht wierde ghemaeckt van 14 voeten breedt / oock soo veel diep / ende thien uren lang: ende / tot defensie en bewaring des selfs ende der werckluyden / 24 kleyne Schanssen / behalven

noch

noch alle de redouten ende kleyne wercken. De Graef van 's Heeren-Bergh / was de eerste van alle / die (in name van de Coningh van Spanjen ende de Aertshertoginne Isabella / als oock van de Marquis Spinola) de schop in de hant nam ende spitte tot drie reysen / makende alsoo een beginsel; naer hem volghde de Graef van Isenburgh / ende de reste van de hoofden des legers / ende daer naer alle de Soldaten.

Naem.

Dese grift wiert genaemt Eugeniana / om dat sy onder de regeeringhe van Isabella Clara Eugenia begonnen was. Ende op dat dit groot werck van de Hemel beghenadicht mochte worden / wiert de selve oock gheheeten de Grift van S. Maria.

De Staten van de Vereenighde Landen en de Prince van Oranjen / overdenckende dat hare principaelste sorge ende neerstigheyt behoorde te zijn / dit begonnen werck te verhinderen / ende / waer 't moghelijck / gantsch onder te houden / deden vergaderen / in de maent van Junius in 't volghende jaer / onder het beleyt van Stakenbroeck / dichte by Nimmeghen / eenighe Cornetten Ruyters / ende vier hondert ofte meer vyerroers / ghelicht uyt de frontiersteden als Aernhem / Doesburgh / Zutphen / Deventer / Swol / Grave / Heusden / Geertruydenbergh ende Bergen op Zoom. Alle desen wel versien van lijftocht voor eenige dagen / ende vier kleyne stucxkens geschut / quamen in grooter snelheydt op de plaetse daermen aen desen grift groef / ende namen met den tweeden aenval de grootste Schansse / in de selve doodende veertich mannen / en hondert soldaten gevangen nemende / brekende en vernielende hier en daer de sluysen en watermolens / om verre werpende de dijcken / verbrandende alle het hout / staecken / schoppen / en ander ghereetschap datse daer vonden / weghvoerende het metalen geschut datse van dē Graef van Mansvelt hadden ghenomen / ja oock eenighe Schansjens en redouten gheslecht hebbende / keerden weder te huys / wel te vreden wesende / datse aen hare vyant gewesen hadden / dat dit werck ter ongeluckiger ure begonnen was.

VVort verstoort.

Nochtans / om dit ongheluck in het begin / en lieten de Spaengiaerden niet voort te varen / maer hebben met meerder courage haer werck vermaeckt / ende het getal van de gravers tot drie duysent vermeerdert.

VVort hervat.

Waeromme de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gepubliceert hebben een Placcaet in het Hertoghdom van Gelder / dreygende met swaere straffe / alle die ghene die hielpen aen sulcken werck / en overgevende alle de werckers tot discretie van de soldaten: Sy / van dese dreyghementen niet veel wercx makende / ginghen even dapper voort met 't ghene dat sy begonnen hadden. Op het eynde van de maent Junius / quamen daer de Aertshertoginne Isabella / de Cardinael de la Queva / en de Marquis Spinola / om de plaetse te besichtigen / verghesellschapt met dertich Cornetten Ruyters en twee hondert vyerroers. In de maent van Augustus heeft Capiteyn Wolff / vergadert hebbende van hier en van daer duysent vyerroers / een aenslagh op het fort royal gemaeckt / het selve genomen / alle die haer niet wilden overgheven ghedoot / het vier in de hutten van de gravers gheworpen / veertich gevangenen en twee stucken geschuts wech ghevoert / en keerde weder in triomphe voor de tweede reyse.

VVort weder verstoort.

Maer na datse voor een weynigh tijts het werck hadden ghestaeckt / begosten sy het wederom te hervatten tusschen Berck en Gelder / in de maent van Januarius 1628 / en was de gracht alreede gebracht in sulcken staet / dat het scheen datse eenigh profijt en voordeel soude aenbrenghen: Waeromme dese arbeydt voor de derdemael wierdt verhindert / door den inval der Staten Ruyteren.

VVort weder hervat.

Van doe voort aen / voornementlijck naer het veroveren van Wesel ende Burick aen d'ander zyde van de Rhijn /

Blijft steken.

Rhijn / zijnde de selve grift gheopent voor het uytloopen van onse Soldaten / wierde het werck t' eenemael verlaten / ende die groote concepten sijn verdwenen als een roock.

En oft schoon dese vaert tot sulcken volcomentheydt ghebracht ware gheweest / datmen ten minsten / door behulp van de sluysen / de goederen van de Rhijn in den Mase / en soo voort in den Demer hadde kunnen voeren / soo soude sulcx nu voor haer onnut zijn / door het veroveren der steden Rhijnberck en Venlo.

Beschrijvinghe van het Graefschap Zutphen.

II quartier van Gelderlant. Een Graefschap. Steden.

DE stadt Zutphen / gheleghen aen den Yssel / is de hooft-stadt van het derde quartier des Hertoghdoms Gelre / doch met den tijtel van een bysonder Graefschap verciert / ende presiderende over de steden van Doesburgh / Doetecom / Lochem / Grolle / Breevoort / ende Bronckhorst / welcke laetste stadt nochtans ghehouden wort voor een Graefschap op haer selven. Ghelijck dan oock het besondere Graefschap van 's Heerenberghe / onder 'tquartier van Zutphen gherekent wort.

Palen.

Het Graefschap Zutphen paelt in het oosten aen Westphalen / ende in 't zuyden aen Cleef / in het noorden aen Over-yssel / in het westen aen dat deel van Gelderlant het welcke men de Veluwe noemt.

Hooftstadt.

De stadt Zutphen / soo eenige schrijven / is alsoo ghenoemt / om dat sy in een leegh ende broeckachtigh lant ligt / als ofmen seggen wilde Zuydt-veen; want Veen / als oock elders geseyt is / beteeckent in dese tale een weecke broeckachtige / ende sulphurachtighe gront / bequaem om turven van te maken / de welcke men in Hollant / ende andere quartieren / voor brant ghebruyckt.

Naem.

Waerom dan de selvige Zuyt-veen heet / kanmen hier uyt mercken. Dese landen zijn wel eer onder Vrieslant gherekent gheweest / ende om dat Zutphen ten respect van Vrieslandt in het zuyden lagh / ende veenachtigh was / heeft het den naem van Zuyt-veen / dat soo veel is als venen in het zuyden leggende / gekregen / waer uyt daer na Zutphen ghewordden is. Andere meenen dat de naem ghekomen is van de Vsipetes, volckeren eertijts by den Romeynen alsoo ghenoemt / diemen houdt dat in dese quartieren ghewoont hebben. Doch dese opinie sal niet konnen bewesen worden / waerom wy de eerste voor waerachtigher houden.

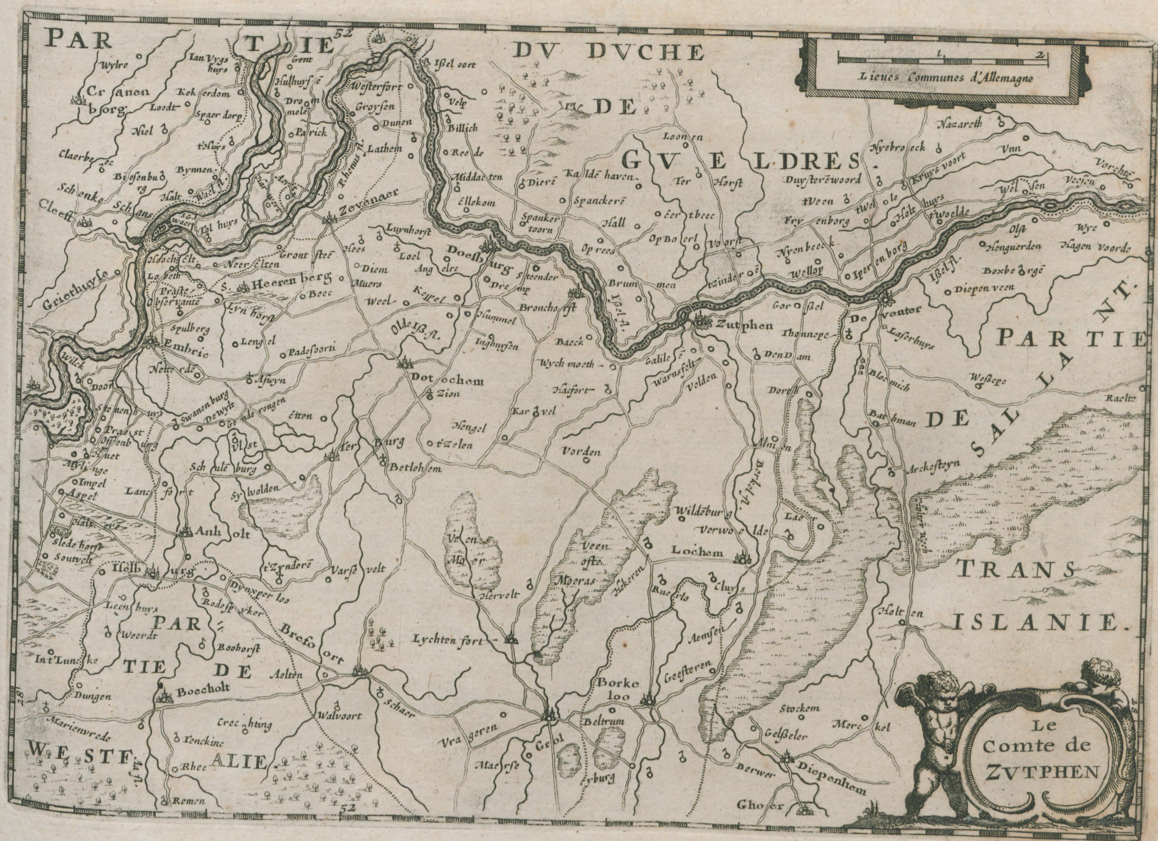
Zutphen.

De stadt Zutphen is een goede / vernaemde / wel betimmerde ende stercke stadt / met gheweldige vestens ende bolwercken aen d' een zijde / aen d' andere met morasschen versien. Sy light aen de rechter zijde van den Ijsel / daer Plinius ende Mela segghen / dat de engde des Rhijns is / die sy Flevum noemen. Wat innewaerts vloeyt de Berckel / die sijn water alhier met den Ijsel vermenght. Van Doesburgh is sy maer anderhalf mijle / van Aernhem vier / ende van Nimmeghen ses verscheyden. Plach eertijdts seer rijck ende machtich te wesen / soo het spreeckwoort uytwijst / segghende: Nimmeghen de outste / Roermonde de grootste / Zutphen de rijckste / ende Aernhem de lustighste. Maer heeft staende de oorloghe veel gheleden / ende is insonderheyt seer wreedelijck mishandelt ghe-worden by het krijchsvolck van Don Frederick / sone des Hertoghen van Alba. Hare hooftkercke is ghewijt ter eere van S. Walburgh / een out ende schoon gebouw van timmer ende maecksel / maer wat donckerachtich / na de maniere van die oude ende eerste tijden des Christelijcken gheloofs.

Onder Gelderlant.

Het Graefschap van Zutphen is onder de heerschappije

der

PAR TIE
DV DVCHE
DE
GVELDRES.
PARTIE
DE SALLANT.
TRANS
ISLANIE.
PAR TIE DE
WESTF ALIE
Lieues Communes d'Allemagne
Le Comte de ZVTPHEN
Zutphen
Deventer
Doesburg
Zevenaar
Heerenberg
Embric
Dotechem
Lochem
Borkeloo
Diepenhem
Bocholt
Anholt
Isselburg
Cleeff
Vorden
Bronchorst
Groll

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Vorsten van Gelderlandt ghekomen / door 't houwelijck van Ottho den eersten Gelderschen Grave / met Sophia de Dochter van Wichman Grave van Zutphen / ontrent het jaer 1076. Na dat/der voorschreven Sophias broeder / Gerlaus in eene slach gheblieven was teghens de Hollanderen / sonder eenighe kinderen na te laten.

Doesburg

Doesburgh / soo ettelijcke schrijvers van dese tijden segghen / is de selve stadt die Cornelius Tacitus Ascriburgum noemt / gheleghen zijnde op de mont van Drusus graft / daer de selve in den Ijsel valt / welck de reden is / waerom andere heel waerschijnelijck meynen / dat / in oude tijden / dese stadt Droesburgh / of Drusburgh ghe-heten heeft / ende alsoo nae den naem van sijnen bouwer Drusus / van de welcke men leest dat hy veel kasteelen aen de Rhijn ghesticht heeft / ghenoemt te zijn : Ende is een goede volckrijcke stadt / die in de laetste oorloghen veel gheleden heeft / ende seer sterck ghemaeckt / als een schans ende bolwerck zijnde voor 't quartier van de Veluwe.

Doetecom.

Doetecom light op de oude Ysel / een mijle van Doesburgh / is een tamelijck stedeken / dicht by het welcke Graef Henrick van Gelre d'eerste diens naems / het vermaerde klooster van Bethlehem hadde doen stichten / het welcke staende de troublen meest ghedestrueert is.

Locchem.

Locchem / light op den water-vloedt Berckel / twee mijlen vau Zutphen / een sterck ende wel gheleghen stedeke / dat ghedurende de voorschreven oorloge dickmaels aen weder zijden is ingenomen/ende seer veel heeft geleden.

Op twee mylen nae by Bredevoort / light de stercke ende vaste stadt Grolle. Inden Jare 1627. by de Staten der Vereenighde Nederlanden door kloeckheydt ende groot belept van Frederick Hendrick van Nassou Prince van Oranjen inghenomen. Welckers inneminghe dat GROOTE Hollandtsche mirakel beschreven heeft. Grolle.

Bredevoort / mede een sterck ende wel versien frontier-stedeken / light twee mijlen van Anholt. Brefoort

Bronckhorst light op de rechte zyde van de Ysel / een mijle van Zutphen / ende is een goet stedeken / verheven (so geseyt is) tot een besonder Graefschap. Broncehorst.

's Heerenberge is anderhalf mijle van Doetecom / een goede stadt met een wijt-streckend landt / ghebiet / ende heerlijckheydt / soo dat sy den tijtel heeft van een Graefschap / eertijdts toebehoort hebbende haren eygenen Heere Grave Willem / een treffelijck Vorst / die mede een van die vier principale Heeren was / welcke in den jare 1566. de request presenteerden aen de Hertoginne van Parma / ghetrouwt zijnde met de suster van Willem van Nassou / Prince van Orangien / by de welcke hy veel soonen ghewonnen hadde / die door eenigh miscontentement sich namaels begaven in den dienst des Coninck van Spaenjen / waer inne sy haer dapper hebben laten ghebruycken / ende eenige oock gestorven zijn. Nu ter tijdt staet het onder het gebiedt van Graef Hendrick / wel eer Generael over het leger van de Coninck van Spaenjen / en Gouverneur van Gelderlandt. 's Heeren bergh.

Naem.

IN de Nederlanden sijn seven Graefschappen / van welck Vlaenderen het voornaemste placht te wesen. De oorspronghd van desen naem is soo duyster ende onseker / dat liever dan de leser met al te langhen verhael over den selven verdrietich te vallen / wy hem senden willen (soo hy ymmers daer toe belust is) tot Guicciardin. Doch indien 't waerachtich is dat Jacobus Marchantius (selve een Vlaming / ende nausiende beschrijver sijns Vaderlandts) seght / namelijck dat het ghene wy nu ter tijdt Vlaenderen ende Artoys noemen / hier voortijdts bewoont is gheweest niet alleen by de volckeren / die de oude Auteuren heeten Nervios, Gordunos, Atrebatos, Pleumosios, ende Morinos, maer oock by de Menapios; ende dat daer beneffens (nae 't ghetuyghenisse van de oude Vlaemsche Jaer-boecken / bewaert in de Boeck-kamer des Cloosters van Oudenburgh) het Hooghe ende boschachtighe deel des landts / na de naem de Menapii / Menepiscus; daerenteghen het laghe deel / om dat het sich na de Zeekant streckt / ende het overvloepen des Oceaens onderworpen is / in oude landts tale Flandren gheheten heeft: soo is de rechte oorspronck des naems ghevonden / ende en behoeft sich niemandt meer het hooft daer over te breken; want hoe-wel by lanckheydt van tijde / aen d'een sijde het meestendeel van de bosschagien ende wildernissen uytghehouwen / ende aen d'ander sijde de Zee met groote gravinghen / swaere dijcken / ende andere wercken alsoo bedwonghen is / dat het landt nu schier over al ghebout wordt / ende van schadelijcke tempeesten des Oceaens genoeghsaem bevrijt ende versekert is: soo blijckt nochtans klaerlijck / dat het in voorlede tijden soodanighen inundatien onderhavigh is gheweest; ende dat niet alleen uyt verscheyden overblijfsels / ende ghedencktekenen der Zee / soo nu als dan te voorschijn ghekomen: maer oock uyt dese hooghdringhende ende vaste bewijs-redenen; namelijck / dat men in Vlaenderen / tot den jare 1340 toe / in 't versetten oft verkoopen van landt ende sandt / altijdt in de voorwaerden stelde dese oft dierghelijcke woorden: Indien binnen thien jaren de Zee sulcken stuck landt overliepe, soo en sal dese koop oft contract van gener waerde sijn, &c. Hier komt noch by / dat de Latijnsche schrijvers van Carolus Magnus tijden / ende korts daer nae / dit landschap afdeelen in Flandriam Memorosam, dat is boschachtich Vlaenderen / ende Flandriam Æstuariam, dat soo veel te segghen is / als vol meeren ende staende wateren. Soo dat dese naem Flandren, den voorschreven naem Menepiscus verduystert heeft / ende den gantschen lande ghemeyn is ghewonden: ghelijck dan oock / moghelijck om ghelijcke oorsake / meest alle de Nederlanden / doch insonderheydt de ghene die naest aen de Zee ligghen / den selven naem ghekreghen hebben / en by de Westerlinghen / Italianen namelijck / Spaenjaerden / ende Francoysen / als noch behouden.

De aldereerste Heere van naem ende tytel in Vlaenderen / daer de oude Schrijvers / nae den ondergang van de Roomsche Monarchie / ghewach af maken / is gheweest Liderick van Haerlebeke, den welcken / om sijne vromicheydt ende ghetrouwe diensten / Carolus Magnus / de landen van Vlaenderen te leen heeft ghegheven / in 't jaer onses Heeren 792. Maer doen ter tijdt was het selve landt noch vol bosschen en morasschen / soo dat de voorsz. Liderick / in boerte ende jock / hem selven noemde Forestier ofte Wout-meester van Vlaenderen: welcken tijtel sijn sone Engarran / ende nae hem Odoaker / oft (soo andere schrijven) Audaker / sijns soons sone / mede ghevoert heb- Foresties.

MER DE GERMANIE ou DE NOORT ZEE.
PARTIE DE LA FRANCE
PARTIE DE ARTOYS.
PARTIE DE HAYNAULT
PARTIE DU DUCHE DE BRABANT.
Comitatus FLANDRIA
Milliaria Germanica Com.
Calais
Oostende
Sluys
Brugge
Gent
Aelst
Doornik
Melant
Brussel
Halle
Nivelle
Mons
Valenchienes
Bergen op zoom
Anuers
Zirczee
Middelborg
Vlissingen

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

hebben; jae voor een tijdt langh oock Baudewijn des
voorsz. Audakers sone / die / het sy dan uyt oorsake van
sijn sterckte ende vromicheydt / oft om dat hy meest den
tijdt ghewapent ende in 't harnas was / toeghenaemt is
ghewoorden de ysere / ofte met den yseren arm. Maer dese
(ghelijck Paulus Emilius ende andere Historie-schrijvers
vertellen) is van Koninck Carel/toeghenaemt de Calewe/
de eerste Grave gemaeckt van dit landtschap/ende dat uyt
oorsake als volght. De Koninck / die daer nae mede
Keyser van Roomen wierdt / hadde by hem t' huys ont-
boden sijn dochter Judith / weduwe des overledenen Ko-
ninghs Edolf van Enghelandt. Boudewijn / alhoewel
hy des Koninckx vassael was/ nochtans met liefde bevan-
ghen / ende ontsteken sijnde op de uytghelesene schoon-
heydt van Judith / heeft haer tusschen weghen op Zee
ontschaeckt / niet sonder haer eyghe wille / alsomen voor
vast houdt de selve bewust gheweest te hebben van het ge-
ne Boudewijn in de sin hadde / ende met hem gevoert naer
Vlaenderen. Dit speet Carel seer / die daerom een mach-
tighe heyr-kracht vergaderde / van meyninghe sijnde /
Boudewijn gantschelijck t' onder te brenghen / ende een
quade doodt te doen sterven: maer naemaels verbeden sijn-
de van sijn eyghen dochter / ende beweeght door het tus-
schen-spreecken / van den Paus en andere Potentaten /
heeft hy Boudewijn niet alleen de misdaet vergeven/maer
oock aengenomen tot sijnen behouden sone/ ende in plaet-
Graven. se van Forestier vereert met den tytel van Grave van
Vlaenderen / welck hy hem met sijn dochter ten houwe-
lijck gaf / voor hem ende sijn nakomers ten eeuwighen
dage/stellende 't selve te leene onder de Croon van Vranck-
rijck; 't welck ghescheide in den jare 877 soo eenighe /
ende soo andere willen segghen 863. Dan staet te merc-
ken / dat de naervolghende Graven van Vlaenderen / soo
door de wel by hun verdiende mildtheydt der Keyseren /
als by houwelijck / ende andersins haren staet naderhand
verbetert ende vermeerdert hebben. Van dese Boude-
wijn en Judith / ende dien volghens van den doorluchti-
ghen bloede van Carolus Magnus / sijn ghesprooten alle
de naervolghende Graven van Vlaenderen / tot op den
huydighen dagh: ende hebben oock 't selve Graefschap te
leene ghehouden / ten deele van de Roomsche Keysers /
maer verre voor 't meestendeel van de Fransche Croone;
totter tijdt toe dat Keyser Carel de vijfde / als hy de Ko-
ninck van Vranckrijck Francoys den eersten / in 't jaer
1524 voor Pavyn ghevanghen hadde / hem / onder an-
dere articulen des verdraghs tusschen hun beyden ghe-
maeckt / de souvereyniteyt oft opperhoogheydt van
Vlaenderen dede renuncieren. De selve Keyser houtmen
dat dit Graefschap mede ontslagen heeft / van alle onder-
danigheydt ende ghebiedt des Roomschen Rijcks.

Vlaenderen / als het eerst tot een Graefschap ghe- Oude
maeckt werdt / was veel grooter dan 't nu wel is / want grensen.
Carel de Caluwe gaf met de voorghenoemde Judith sijn
dochter ten houwelijcke/ al het landt tusschen de Somme/
Schelde / ende de Zee / binnen welcke palen het ghewis
ende seecker is / dat oock behooren de Graefschappen
van Beunen / Calis / Teruanen / Artois / ende S.
Pol. Die derhalven oock beseten sijn gheweest / onder
den naem van Vlaenderen / by de nakomelinghen van
Graef Boudewijn met den yseren arm / meer dan hon-
dert jaren langh. Maer namaels / in den jare 964 /
heeft de gierichheydt der Francoysen / Beunen / Calis /
ende Teruanen daer af-ghesneden. Oock is Artois / den
Koninck van Vranckrijck Philippus Augustus / in 't jaer
1179. ten houwelijck ghegheven met de nichte van Phi-
lips van Elsacen Grave van Vlaenderen; ende heeft / in
't jaer 1236 / de Koninck van Sint Louys het selve land
van Artois tot een nieu Graefschap ghemaeckt / ende sij-

nen Broeder te leene ghegheven / van den welcke / ofte sijn nakomers / het wel weder ghekomen is op de Graven van Vlaenderen / ende Princen van de resterende Nederlanden / ghelijck in de beschrijvinghe des selven Graefschaps breeder ghesepdt wordt / maer evenwel afghesondert ghebleven van Vlaenderen.

Nieuwe palen. Welck landtschap van die tijdt af tot sijn palen behouden heeft / in 't oosten Brabandt; in 't Zuyden Henegouwe; in 't Westen Artois / en in 't Noorden de Zee / die wy gemeynlijcken de Noort-Zee / ende de latinisten Mare Germanicum, dat is / de Duytsche Zee noemen; sijnde op sijn langhste 31 nederlantsche mijlen / ende breedt 20.

Lucht. De locht is in Vlaenderen doorgaens goet / maer insonderheydt Zuydtwaerts.

Vruchtbaerheyt. De landouwe meest effen en plat / over al redelijck vruchtbaer van Koorén ende boom-vruchten / doch met name na den Zeekant / ende na Vranckrijck. Gheeft veel goede ossen ende paerden; goeden kaes en boter / ende overvloedich veel houts.

Inwooners. De inwoonders des landts sijn door de band beleeft / hoffelijck / ende wel gheschickt / soo in pays als in oorloghe: daerenboven oock groote koopluyden / ende niet min konstighe als arbeydtsame werck-luyden / makende menichte van linnen / ende wollen lakenen / tapisserye / fusteynen / grofgreynen / ende seer veel andere koopmans waren van allen prijse / soorte / ende stoffe.

Tael. Spreecken over al / behalven in Walsch-Vlaenderen / de Nederduytsche sprake; ende pleghen / oock door de ghelegentheyt van de Zee ende hare havens / wijt ende sijdt te handelen / dan sedert de laetste inlandtsche oorloge is haer neeringe seer gheswackt.

Deelingh. Hier voortijdts placht Vlaenderen afghedeelt te wesen in drie deelen / waer van (soo alreede ghesepdt is) verre het meeste en principaelste deel was / het ghene de Graven te leen plachten te houden van de Croon van Vranckrijck / daer nae 't ghene sy te leen hielden van den H. Rijcke / ende ten derden het ghene men noemde eyghen Vlaenderen / ofte de Heerlijckheydt. Dit laetste deel en hielden sy van niemandt te leen / maer waren van 't selve souverayne ende absolute Heeren / sonder yemandt boven haer te erkennen / anders dan Godt ende 't sweerdt. Daerom sy in hare Tytelen oock plachten te schrijven / N. N. by der gratien Godts Grave ende Heere van Vlaenderen / &c. Dese afdeelinghe / hoe-wel sy door 't voorsz. verdrach / tusschen Keyser Carel de vijfde ende Koninck Francoys de eerste van Vranckrijck ghemaeckt / soo nauwe niet meer onderhouden en wordt / sullen wy nochtans / om der goeder ordre wille / in dese onse beschrijvinghe volghen / maer alvoren noch segghen / dat de voornaemste rivieren / daer mede dit heerlijcke landtschap bewaert is / sijn de Schelde / de Leye / ende de Dender. Rivie[ren]. Onder de bosschen / die al tamelijck veel in ghetale sijn / munten uyt / dat van Niepen / ende 't ghene sy noemen het Nonnen-bosch. Bosschen. Berghen en sijnder niet / dan wel sommighe schoone en lustighe heuvelkens / besonder in 't Walsch quartier.

Casselryen. Voorts sijnder in gheheel Vlaenderen 31 Hooven oft hooghe bancken van Rechte / in 't latijn ghenaemt Fora, oft Conventus juridici, ende in 't Vlaemsch Casselrien / voor de welcke het gheheele Graefschap te rechte staet / wel verstaende elck inwoonder voor sijn besondere Casselrie.

Burghgraefschappen. Prinsschappen. Baronnyen. Wat nu aengaet de ghetituleerde Heeren des selven lands / daer sijn in alles vijf Borchgraefschappen / namelijck Gent / Ypre / Veurne / Winox-berghe / ende Haerlebeke. Drie Prinschappen / Steenhuysen / Gavere / ende Espinoy. Vier Hooft-banieren van de Beer / welcke sijn de wapenen ende banieren van de vier besondere Baneryen ende oude gheslachten des landts / te weten Pamele / Cisoin / Heyne / ende Boelare. Jacob de Meyer Vlaemsch Cronijck-schrijver spreeckt van noch 18 Baender-

der-heerlijckheden / maer die en sijn niet van den ouden herkomen; wanter / noch niet seer langhe gheleden / in Vlaenderen anders gheen Baroen oft Baenderheere en was als de Grave selfs. Dit Graefschap placht oock te hebben sijn 12 Ghenoten / nae de wijse van Vranckrijck; ende hadden de Graven / in oude tijden / onder haer dese naervolghende Officieren / te weten een Constapel / twee Maerschalcken / een Opper-jagher / een Cancellier / ende Camerlingh / vier Ontfanghers / ende meer andere dienaers / die ter saken van dese hare ampten ende weerdigheden / altesamen moesten Heerlijckheden hebben in 't selfde landt: ghelijck dit bescheydelijck blijckt uyt een seer oude schilderye in het Preeck-heeren klooster te Gent / al van des eersten Graef Boudewijns tijden af bewaert / met dit opschrift: Iustitutio Comitatus Flandriæ more Quiritium, dat is / Instellinge des Graefschaps Vlaenderen na de wijse der Romeynen.

Genoten,

Staten,

De Staten van Duytsch-Vlaenderen bestaen wel (so Guicciardin ghetuycht) uyt Prelaten / Edelen / steden / ende Casselryen: maer de drie Hooft-steden des landts / namelijck Gent / Brugghe / ende Yperen / mitsgaders het Vrye / die te samen maken de vier leden van Vlaenderen / hebben alleen volle macht ende autoriteyt / om in gemene landts saken te resolveren ende besluyten / sonderling alsser ghehandelt wordt van eenighe schattinghe ende tributen op te brenghen / soldaten aen te nemen / ende dierghelijcke / waer inne de mindere steden ende quartieren (al hebben sy anders elck hare besondere Magistraten / wetten ende privilegien) de resolutie van de voorsz. vier leden moeten volghen / ende staen oock onder de selve in dien deele de steden / ende quartieren soo van Keyser-rijcks / als eygen Vlaenderen / gelijck wy te sijner plaetse naer der sullen verklaren.

Steden,

In gantsch Vlaenderen sijn / naer het stellen van Guicciardin / achtentwintich steden / daer onder rekenende Doornijck / Ardenburgh / Deynse / ende Lannoy / daer-en-boven meer dan dertigh ontbeslote vlecken / de welcke / aenghesien sy eertijdts Mueren ende Vestens ghehadt hadden / ende noch in sijnen tijdt ten deele seer rijck ende wel bewoont waren / even alsulcke privilegien ende vryheden ghenoten / als de bemuerde Steden. 't Ghetal der Dorpen / was doen ter tijdt 1124 met klocktoorens / behalven ontallijcke veel sloten / Heeren-huysen / ende ghehuchten / onder welcke Dorpen vele soo groot / rijck / ende wel bewoont waren / als eenighe andere in gantsch Europa / maer door de oorloghe sijnder veel vervallen / en jammerlijck verdestrueert. Daer waren oock voor de selve oorloghe acht en veertich Abdyen / soo van Mannen als Vrouwen / dan noch veel Priorien / ende andere kloosteren / het gantsche Graefschap door; so dat de Spaenjaerden / die met Koninck Philips in 't landt quamen / haer verwonderden over de groote menichte van steden / dorpen / Abdyen / Cloosteren / ende andere gestichten / seggende dat gantsch Vlaenderen maer een eenige stadt en was.

Vlecken.

Dorpen.

Abdyen &c.

Dat deel van Vlaenderen welck de Graven te leen hielden van Vranckrijck / wordt weder gedeylt in Duytsch en Walsch-Vlaenderen / na de tale die in elck gesproken word; want dat het Walsch-quartier nu sijne bysondere Staten heeft / en met het Duytsche niet contribueert / heeft een ander insien en oorsaeck / gelijck wy te sijner plaets breeder verhalen.

Palen. Vlaems ofte Duytsch-Vlaenderen/ paelt in 't noorden aen de groote Zee/ in 't zuyden aen den vloedt Leye/ in 't oosten aen de Schelde/ ende Keyserlijck Vlaenderen/ ende in 't westen aen Artois.

Vrucht-baerheyt. De landtdouwe isser voor een groot deel magher ende sandachtich/ luttel terwe voortbrengende/ maer wel ghenoech rogghe/ haver/ boonen/ erten/ vitsen/ boeckweyt/ vlas/ ende kennip/ oock veelderley goede aertvruchten ende fruyten.

Steden. In dit quartier sijn seventhien bemeurde Steden/ namelijck Gent/ Brugghe/ Ypre/ Cortrijck/ Audenaerde met Pamele/ Nieupoort/ Veurne/ Winox-berge/ Sluys/ Damme/ Biervliet (nu een steenhoop ghewórden) Dixmuyde/ Cassel/ Duynkercke/ Grevelinge/ Bourborgh/ ende Hulst.

Gent. Gent/ naer het gevoelen van meest alle de Schrijvers/ en oock het gemeene seggen/ is van Cajus Julius Cæsar ghesticht/ ende seght onder andere de geleerde Franciscus Petrarcha/ schrijvende aen den Cardinael Colonna: Gandavum quoque Iulio conditore superbum vidi, dat is: Oock hebb' ick Gent ghesien/ het welcke sich roemt van Julius Cæsar ghesticht te wesen. Jacob de Meyer in het eerste boeck sijner Chronijcke van Vlaenderen/ roert onder andere dese veerskens aen:

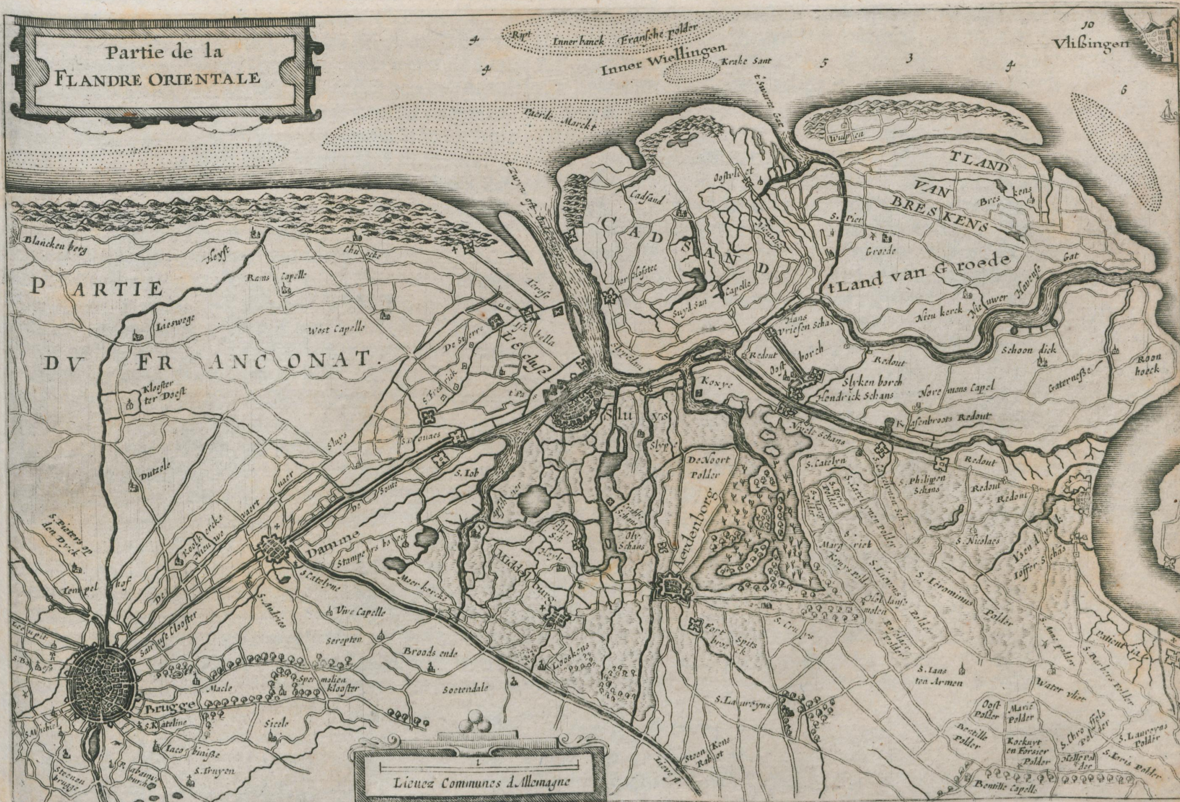
Hanc Clarinæam veteres dixere coloni,
Gorduni, populiq; truces coluere Sicambri.
Mercurio Cæsar, Christo sacravit Amandus.

Dat is:

't Was Clarinæa dat dees Stadt in oude tijden
Ghenoemt wert by het volck aldaer gheslaghen neer.
Gordiners ende voorts Sicambers fel in 't strijden
Die hebbense bewoont. Van Julius wel-eer
Wert sy gheheylicht tot Mercurius vol listen;
Maer Sint Amand was d' eerst diese ghemaeckt heeft
Christen.

Eenige makense ouder/ ende seggen datse Cæsar alleenlijck gesterckt heeft/ maer niet eerstmael gesticht. Datse namaels Gent genoemt is geworden achtmen ghekomen te zijn van de Wandalen ofte Wenden/ diese souden vermeestert hebben. Andere seggen dat in seker out Casteel/ daer ontrent/ eertijts ghevonden is eenen steen met dit opschrift C. A N T. waer by sommige verstaen Cajus Antistus/ sommige Cajus Antonius/ ende dat van dit selfde opschrift het Casteel ghekregen heeft den naem van Cant/ die namaels in Gant ofte Gent soude verandert wesen; het welcke soo heel vreemt niet en is/ na dienmen in oude ghescreven boecken dickmael de letter G voor C sal vinden/ voornementlijck in de naem van Cajus/ welcken sy doen Gajus noemden. (Naem.) Watter van sy of niet/ dese heerlijcke stadt light in een goede lustige ende vruchtbare lantdouwe/ ontrent vier mijlen van der zee/ op drie watervloeden/ te weten de Schelde/ die daer aen komt uyt Henegouwe/ de Leye uyt Artois/ ende de Lieve uyt de haven van Sluys. (Geleg-heyt.) Behalven dese isser noch de Moere/ komende uyt de vier Ambachten/ ende meer andere levende wateren/ die hier en daer niet verre van de stadt haren oorspronck nemen/ ende door de selve/ soo van natuere als door toedoen van menschen handen/ ghestadich vlieten/ ende van daer voorts langs eenighe groote grachten ghebracht worden in den nieuwen vaert/ tot groot gherief. Dese nieuwe vaert is met 's Koninghs bewilliginge voor

ettelijcke

Partie de la
FLANDRE ORIENTALE
Inner banck
Fransche polder
Inner Wiellingen
Krake Sant
Vlißingen
TLAND
VAN
BRESKENS
CADSAND
tLand van Groede
PARTIE
DU FRANCONAT.
Blancken berg
Heyst
Rams Capelle
West Capelle
Lisseweghe
Klooster ter Doest
Sluys
Damme
Aerdenborg
Middelburg
Brugge
De Noort Polder
Slyken borch
Hendrick Schans
Redout
Schoon dick
Roon hoeck
S. Nicolaes
S. Cateline
Sysseele
Moerkercke
Vive Capelle
Broods ende
Sorendale
S. Andries
Water vliet
Ooft Polder
Marie Polder
S. Laurens Polder
Bouillo Capell.
Lieues Communes d'Allemagne

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK
rootte
n Gent

ettelijcke jaren gegraven/ ende met groote moeyte/arbeyt/ ende onkosten/gebracht wel vier groote mijlen verre tot in de Zeeusche zee/aen den mont genaemt het Sas/so dat nu ter tijt de middelbare schepē / door dese vaert upter zee konnen varen tot aen de Stadt. De welcke hoe grooten gerief/ eñ overvloet van lijftocht / ende andere nootdruftigheden/ sy door alle dese waterē ontfangt/men qualijck soude konnen gelooven. Sy heeft Antwerpen in 't noordoosten/ Mechelen in 't oosten/Brussel in 't zuydoosten/eñ Middelburgh in Zeelant in 't noordwesten / alle vier gelijcke verre van haer verscheyden / te weten thien mijlen. Is seer sterck ende schoon / gaende in grootheyt te boven / oft immers ghelijck zijnde de allergrootste steden van Europa/ want de ommeloop der lest gemaeckte stadts-meuren/ van binnen te meten / hout 45640 Roomsche oft Antwerpsche voeten/ bedragende wat meer dan seven/ maer van buyten te meten meer dan thien Italiaensche / dat is over de drie Vlaemsche oft hierlantsche mijlen;: welck getal van voeten noch meerder bevonden is in de metinghe ghedaen anno 1397/ want doen bleeck het dat Gent groot was 3688 roeden / van veerthien voeten de roede/ 't welck bedraecht 51632 voeten / dat weynich min is als acht Italiaensche mijlen. In voeghen dat Gent vergeleken wort by Milanen / maer is nerghens na soo rijck van volck / als hebbende veel ledige ende onbetimmerde plaetsen / nochtans/ indienmen der Ouden getuygenisse ghehoor gheven wil/ men sal bevinden / in voortijden de selvighe voor Milanen ofte andere steden niet geweken te hebben. Ick wil overslaen / daermen nochtans de groote menichte des volcks eenichsins uyt oordeelen kan / dat onder het ghebiedt van Graef Ludowijck van Malen / soo buyten als binnen Gent/ in den tijt van thien maenden/ over de duysent ende vier hondert private nederlagen zijn ghedaen/ maer alleen hier verhalen dat Frossardus seyt/ waer in ick hem nochtans ten volle geen geloof en gheef/ dat op de selvige tijden binnen de stadt getelt wierden tachtich duysent mans persoonen/ bequaem om wapenen te draghen / gaende van de vijfthien jaren tot de sestich toe. Haer groote/ kan daer uyt lichtelijck afgenomen worden / dat een reysiger gaende van de Muyde-poorte / tot de Keyser-poorte / die hem na Brussel leyt/ een ure tijts onder weegh is.

[Grootte van Gent.]

De timmer ende 't gebou soo van kercken / als van ghemeyne ende besondere huysen / is te Gent doorgaens seer hoffelijck en cierlijck. Ghebouwen.

Binnen de stadts-mueren sijn 26 bewoonde eylandekens / door middel van water-vloeden ende grachten ghemaeckt. Men telter 600 straten/ ende 98 groote bruggen / daer de gheladen schepen / ghemackelijck onder door-varen / ende dan noch 22 die kleynder zijn. Daer sijn ses water-molens / ende over de 100 wint-molens. Kercken/ soo kleyne als groote / Cloosters / Gast-huysen/ ende andere Godts-huysen / zijnder in alles 55 / waer onder seven/ andere seggen acht Parochie-kercken / ende vijf rijcke machtighe Abdyen zijn. De Hooft-kercke placht eertijts genoemt te worden S. Jans: Maer na dat Keyser Carel de vijfde / tot dwangh van de inwoonders / ende sijn selfs versekeringhe / ter plaetse daer d' Abdye van S. Baefs plach te staen / in 't jaer 1540 het Casteel ghetimmert heeft / datmen noch huyden ten dage daer siet / soo is de voorsz Hooft-kercke den Abt van S. Baefs voornoemt ingeruymt / ende ghenoemt ghewörden S. Baefs: ja de Abdye selve is eerst ghewörden tot een Canonisye/ daer na tot een Proosdye / ende eyndelijck / ten versoecke van Coninck Philips de tweede / verheven tot de Bisschoplijcke waerdigheydt. In de kercke van S. Jans/ ofte (somen die nu ter tijt noemt) S. Baefs/ is de Hooghgemelte Keyser Carel gedoopt / ghebooren zijnde binnen de stadt van Gent/ op den 25 Februarij anno 1500. Onder de Abdyen is de voornaemste die van S. Pieter/ghelegheu

ghen op Blandijns / hebbende machtich veel goets jaerlijcks inkomen / ende niet alleen gheestelijcke / maer oock wereltlijcke jurisdictie over verscheyden dorpen / ende vlecken. Het getal van de Cloosters / is dese voorleden jaren binnen Gent seer vermeerdert: want niet alleen en hebben de Jesuiten daer een Collegie opgherecht / maer oock veel Abdyen en andere Cloosters / die sich buyten de stadt plegen te houden / hebben hare residentie binnen de selve ghenomen. Wat belangt de wereltlijcke publijcke ghestichten / men siet te Gent voor eerst het Princen-Hof / in het welcke ghetelt worden drie hondert kamers. Daer na twee heerlijcke Schutters hoven / ende de schoone modelle van het Schepen-huys / het welcke indien 't voltoyt ware / niet en soude zijn te verbeteren. Voorts isser het Belfort / daer vier toornen op staen / ende een klocke in hangt ghenaemt den Roelant / die 11000 pont weecht / ende seer verre ghehoort wort. Oock stater een groote koper-verguldén draeck op / die ghekomen is uyt Constantinopelen / ten tijde dat Graef Boudewijn de achtste van Vlaenderen de selve stadt won / ende aldaer ghekroont wert Keyser van Grecken / 't welck gheschiede in 't jaer onses Heeren 1204. Binnen Gent sijn 13 Marckt-velden / onder de welcke het grootste ghenoemt wort de Vrydagh-marckt / welckers gelijcke in groote ende proportie in Europa qualijck te vinden is. In 't midden van dese marckt heeft de Serenissime Aerts-Hertoginne Isabella Clara Eugenia van Spaenjen / etc. laten oprechten een groot vergulden steenen beelt / ter eere van haer Grootvader Keyser Carel de vijfde.

Borgh-graef-schap. Eerste lidt eñ hooft-stadt van Vlaenderen.

Gent is een Borchgraefschap / het eerste lidt / ende de Hooft-stadt van gantsch Vlaenderen / hebbende over sulcx het voorsitten boven alle andere steden des selven Graefschaps. Haren voys ende resolutie / in ghemeene landts saken / moeten volgen 't lant van Aelst / dat van Waes / de vier Ambachten / de steden van Cortrijcke / Oudenaerde / Dendermonde / Biervliet / Geersberghe ende Ninoven. Te Gent heeft sijn residentie het Hof Provinciael / ofte de Raet van Vlaenderen / bestaende uyt een President / twaelf Raets-heeren / ende andere Officieren. Voor desen Raet komen de appellen van gantsch Vlaenderen / ende machmen van de vonnissen in de selve gewesen voorder appelleren aen den grooten Raet ofte Parlement van Mechelen. Te Gent is oock de wettige kamer / ofte het Leen-hof van Vlaenderen / daer hoogh ende laegh recht ghepleecht wort in saken van leene / ende worden daer toe oock somwijlen ghebruyckt de Raedts-heeren van den Hove Provinciael. Te Gent worden mede / tot een heerlijcke hoflijckheydt / altijt opghevoedt sommige Leeuwen / Beeren / Lochsen / ende andere vreemde dieren. De Gentenaers sijn beleefde / vriendelijcke / treffelijcke ende strijdtbare luyden / maer hebben by velen den naem van hoochroemende / ende seer oproerige / gelijck uyt de Vlaemsche historie ghenoech bekent is / ende voornementlijck de rebellie van Artevelda / ende naderhant van Heynsius / hooft van 't schippers gilde: gaen veel omme met koopmanschappen / ende zijn in verscheyden konsten / ende ambachten wel ervaren. Daer zijn in de stadt 52 gilden / ende boven dien het ambacht van de Wevers / begrijpende 27 orden / en maken een van de drie Staten der stadt. Binnen Gent wordt de ghewoonlijcke justitie bedient / door seer eerweerdighe Edelluyden / ende eenen Graeffelijcken Officier / die sy noemen den Hoogh-baillieu van Gent. De edelste ende oudtste huysen ofte geslachten van Gent / zijn die van Bets / Borlupt / Sersanders / Rijm / Damman / Grutere / Utenhove / Vaernewijck / Hembise / Caudenhove / Cauwerburgh / van der Camere / Triest / van den Eeckhoute / Baenst / Kethulle / ende Steelandt. Hier mede willen wy de beschrijvinge der voortreffelijcker stadt van Gent besluyten

Hof vinci[...] Leen Inwo[...] deren Ghel[...] ten.

Lof.

met den Hoogh-gheleerden Erasmus van Rotterdam / in eenen brief die hy gheschreven heeft / aen Carel van Utenhove borgher der selver stadt / datter soo verre als 't Christenrijck streckt / gheen stadt ghevonden en wordt / die met dese te verghelijcken sy / het zy dan datmen aensie de groote ende macht der selve / (in die tijden) ofte de politie / ende den aerdt des volcks.

Brugghe.

Of de stadt van Brugghe haren name heeft van weghen de groote menichte soo van steenen / als houten brugghen daer sy mede versiert is / oft van een brugghe alleen / ghenoemt Brughstock / eertijdts ontrent de selve gheleghen / tusschen Oudenborgh ende Rodenborgh / (dat nu Aerdenborgh heet) daer van moghen die onder malkanderen disputeren / die den tijdt ende lust daer toe hebben.

Naem.

Wy sullen alleenlijck segghen / dat de oudtste plaetse van Brugge is de Borcht / waer van de fondamenten ghelept sijn in 't jaer 865 / ten tijde van Boudewijn met den yseren arm / ende 't gheheele werck door sijnen soone voltopt. Van dese Borght sietmen noch de forme ende eenighe overblijfselen ontrent S. Donaes / het stadthuys / ende 't Huys van den Vryen.

Gesterckt.

Langhe daer na / te weten in den jare 1270 / heeft Margriete van Constantinopelen ghedoocht datmen de stadt versterckt heeft met graften / van Danckerts brugghe af. Ende Philips de Schoone / Koninck van Vranckrijck / heeftse met stercke wallen ende poorten versien / alsoo datse by sijnen tijde van gelijcker groote ghewordden is met Brussel.

Groote.

Eyndelijck is sy gherestaureert geworden door Louys van Male Grave van Vlaenderen / Brugghe stellende (soo hy seyde) op twee goude pilaren / te weten de inlandtsche neeringe / ende uytlandtsche koophandel.

Gelegentheydt.

Sy leyd in een schoon effen pleyn / drie mijlen van der Zee. Heeft van nature gheen watervloet / maer wel een seer groote graft ofte vaert / met menschen handen ghemaeckt. Dese deylt sich met veel vaerbare stroomen door de stadt / de welcke uytloopende vergaderen by malkanderen / ende vlieten naer Damme / Sluys / ende van daer voorts in de Zee. Brugge heeft Gent zuydt-oostwaerts / Cortrijck zuydtwaerts / Veurne zuydt-westwaerts / ende Middelburgh in Zeelandt noordt-oostwaerts / alle ontrent acht mijlen van haer verscheyden. Is als noch een seer schoone ende groote stad / die wel eer oock uytnemende machtich ende Volck-rijck gheweest heeft / jae de principaelste Koop-stadt van de gantsche Nederlanden / ende dat tot den jare 1516 toe / wanneer de vreemde Koop-luyden naer Antwerpen vertrocken / (soo te sijner plaetse breeder verhaelt sal worden) en dese stadt niet sonder haer groote schade en verlieten / die noch onghelijck meer beschadicht is ghewor den door de lest voorleden inlandtsche oorloghe / diese bynaest inden gront gheruineert ende bedorven heeft. Men sal bevinden in oude tyden / wanneer de koophandel noch by die van Brugghe waer / dat de selvighe stadt met seventhien publijcke huysen van verscheyde natien versien gheweest is : Onder de welcke / de Enghelsche / Schotsche / Fransche / Castiliaensche / Portugaelsche / Arragonsche / Navarsche / Catalanische / Bischcaysche / der Hanze steden / Venetiaensche / Genouesche / en Milaensche huysen de voornaemste gheweest hebben. Alle welcke natien door verscheyde tapisserye / die by die van Brugge gemaeckt wierden / alderhande waren binnen Brugge brochten : Soo dat voorseker is / dat over de 150 jaren de selvighe stadt / meest van alle de Nederlanden in koophandel floreerde. Ende hier uyt is ghesproten dat alle deser landen inwoonderen / nadien de uytheemsche met de Vlaminghen meest handelden / Vlaminghen wierden ghenoemt.

Grootte.

Haren ommeloop begrijpt 26600 Roomsche voeten / bedragende ontrent vier Italiaensche mijlen ende een vierendeel / maer van buyten te meten / is sy ontrent ses gelijcke

mijlen groot in 't ronde. De huysen soo tot den Godts-
dienst als tot der menschen wooninghe dienende / sijn te
Brugghe door de bandt veel heerlijcker / ende kostelijcker
dan in eenighe stadt des landts. De straten sijnder breet
ende recht / onder andere die ses welcke van de groote
marckt beginnen te loopen / elck tot een van de ses voor-
naemste stadts poorten / 't welcke seer gherieffelijck is / en-
Kercken. de lustich om sien. Men telter over de 60 kercken soo
kleyne als groote. De Hooft-kercke is ghewyet ter eere /
ende ghedachtenisse van S. Donaes / verciert met een
heerlijck Collegie van Canonicken / die voor desen een
Bisdom. Proost tot haer Overhooft ghehadt hebbende / ten ver-
soecke van den Grootmachtighen Koninck Philips de
II van Spaenjen / vereert sijn ghewořden met een Bis-
schop.

Parochien De Stadt Brugghe wordt ghedeelt in ses deelen / ende
neghen Prochien / daer onder begrijpende die van 't H.
Kruys ende S. Catharine / welcke buyten de Poort leg-
ghen / maer hebben haer deel oock inde stadt. Op een ee-
Borcht. nighe plaetse van dese stadt / namelijck op de Borcht / oft
(om beter te seggen) het Casteel / wort jutitie ghedaen van
weghen ses verscheyden Overigheden / te weten de Magi-
straet van Brugge / het Vrye / het Leenhof / de Proostye van
S. Donaes / de Heerlijckheyt van Zisseele / ende de Heer-
lijckheydt van de Mandaechsche. Onder andere mercke-
VVater-huys. lijcke dinghen / wordt te Brugghe gesien het Water-huys /
staende by de stadts-mueren tusschen de Sme-poort en de
Boeverye-poort. In dit huys staet een wiel vol eemers)
ende andere bequame ghereetschappen: een peerdt draeyt
dit om / en schept dagheliicks uyt een groote cisterne / een
grooten hoop waters in een groot vat / van waer het
voorts loopt in een looden buys / ende sich de gantsche stadt
door onder d' aerde met veel armen ende tacken verspreyt /
tot groote verwonderinghe ende lust des aenschouwers.

Daer is oock te sien / in het Schutters-hof van de
Handt-boghe / een seer groote tafel / ghemaeckt van de Tafel v[...] been.
graet van een walvisch; en een huys / daer van binnen het
yserwerck al vergult is / ende meer andere frayicheden.
De Brugghelinghen sijn van natuere seer vriendelijck / Inwoon[...] deren ae[...]
beleeft / ghespraecksaem / ende wel gheproportioneert van
lijve. Gheneren haer nu ter tijdt meest met fusteynen /
sayetten / linnen ende wolle-lakenen / tapisseryen ende dier-
ghelijcke waren te maken. De vrouwpersoonen sijnder
soo schoon / lieffelijck / sober ende matich als eenighe stadt
van de Nederlanden. De stadt wordt seer wel ende or-
dentlijck gheregeert / hebben veel heerlijcke privilegien Privileg[...]
en vryheden / ende onder andere heeft Hertogh Jan van
Bourgoignen / Grave van Vlaenderen / in den jare
1405 / de Brugghelinghen vry ghemaeckt van alle con-
fiscatien van goederen / 't sy wat / ende teghen wien dat
sy oock souden moghen misdaen hebben / den persoone
des Princen selve niet uytghenomen. In de stadt van
Brugghe plach hem meestendeel te onthouden de Opper-
bailjou van Vlaenderen / de welcke bykans even sulcken
officie heeft als de Drost van Brabant / maer is van veel
grooter aensien ende ghemet oock al meerder profyten.
Brugghe is (soo wy elders ghesepdt hebben) de Hooft-
stadt van het tweede lidt van Vlaenderen / ende heeft der-
halven naest Ghent het voor-sitten boven alle Vlaemsche
steden. Onder haer contribueren in ghemeene landts la- Steden
sten / de steden ende quartieren van Nieupoort / Sluys / onder
Damme / Oudenburgh / Ardenburgh / Veurne / Wi- Brugge.
noxberghe / Duynkercke / Grevelinghe / Bourbourgh /
Blanckenberghe / Torout / Dixmuyde / Ghistele / Mid-
delburgh ende Loo. Tot een besluyt moeten wy dit
noch segghen / dat behalven ontallijcke veel gheleerde / en-
de vermaerde mannen / in de stadt van Brugghe anno
1478 is gheboren / de Erts-hertoghe Philips van Oo-
sten-

stenrijck / Prince van 't meestendeel deser Nederlanden / sone des Roomschen Koninckx ende namaels Keysers Maximiliani / ende Vader van Keyser Carel de vijf de / welcke Erts-Hertoghe naderhandt ghehouwelijckt met Vrou Joanna dochter der Cotholijcken Koningen van Spaenjen / soo veel Koninghrijcken / in de oude ende nieuwe wereldt / aen dese Nederlanden ghehecht heeft : ende moghen derhalven de Nederlanden wel ghenoemt worden het voornaemste fondament / daer de groote moghentheydt van den doorluchtighen huyse van Oostenrijck op ghebout is. Mede wordt dese stadt toegheschreven / dat in den jare 1430. aldaer aldereerst van Philippus de Goede inghestelt is gheweest de ordre der ridderen van den Gulden-Vlies / bestaende in 31 Ridders / als uyt den brief van Philippus te mercken staet / welcke wy hier wel by soude setten / indien wy het niet nalieten om kortheydts wille.

Ypre.

De stadt van Ypre ontleent haren naem van het waterken Ypre / 't welck' er door vliet. Sy werdt eerst gesticht (soo Christianus Massæus schrijft / in 't 15 boeck sijner Chronijcke van Camerijck) by Graef Boudewijn / toeghenaemt de jonghe / ontrent den jare 960. light neghen mijlen van Brugghe / ende derthien van Ghent / sijnde stercker van weghen hare ghelegenthydt / mits datse qualijck te belegghen is / als van vestens oft ander ghemaeckte wercken. Is een schoone ende tamelijcke rijcke stadt / wel behuyst ende betimmert / dan de huysen hebbender meest al houte ghevels / 't welck een oorsaeck is datse van buyten luttel aensiens hebben. De stadt in den jare 1173 binnen de mueren ghemeten sijnde / werdt bevonden 1173 geometrische roeden groot te wesen in 't ronde / besloten met neghen poorten. Heeft tot het jaer 1383 toe in sijn meeste fluer gheweest / wanneer sy ghenootsaeckt sijn gheworden / door die van Gent met de Enghelsche t' samen spanden om hare buyten steden af te werpen / op dat de selvighe den vyandt niet tot voordeel soude strecken. Doch de krygh gheeyndicht wesende / dachten sy de selvighe wederom op te richten / indien het haer niet belet waer gheweest door Hertogh Philips de Stoute Grave van Vlaenderen. Dese wetende dat 't ghemene volck binnen Yperen seer seditieus was / en dat de muytenatie meest uyt voorsteden begon / heeft die uyt de voor-steden in nabuyrige eñ minder bewoonde steden verdeelt. Waer mede hy de Magistraten binnen Yperen / uyt de vreese geholpen heeft / dat sy niet weder / ghelijck anno 1313 gheschiet waer / uyt de vensteren soude ghewo rpen worden / ende de andere mindere steden eenighsints met wolle neeringh versien. De kercken / kloosters / ende andere publijcke ghebouwen sijnder schoon ende heerlijck / wesende de Hooft-kercke ghesticht ter eere van S. Marten. Koningh Philips de tweede van Spaenjen heeft van de Paus Paulus de vierde verkreghen / dat dese kercke onder meer andere verheven is tot een Bisdom. Yperen heeft een soo ruymen ende overschoonen Heeren plaetse / als eenighe stadt van de Nederlanden / ende staet op de selve plaetse de lakenhalle / een treffelijck ende seer oudt ghebou ; want in dese stadt worden vele goede lakenen / saeyen / saeyetten / ende dierghelijcke wercken ghemaeckt / 't welcke redelijcke neeringhe veroorsaeckt onder de borgherye. Men seydt ghemeynlijck dat Yperen de gront van loot heeft / overmidts de seer groote menichte van loode onderaerdtsche goten / die men daer de gantsche stadt door vint / om het vloedt-water bykans door alle huysen ende plaetsen bequamelijck te leyden. Dese stadt heeft een Borghgraefschap / en is de derde Hooft-stadt / mitsgaders het derde lidt van Vlaenderen / onder haer ghebiedt hebbende seven Casselryen / waer onder de Casselsche alleene wel 24 vierscharen / ofte bancken van rechte heeft. Daer is

Ghelegentheyt.

Groote.

Bisdom.

Borghgraefschap

binnen Yperen boven de ghewoonlijcke Magistraet een
besonder vierschare / die men noemt de Zale van Yperen.
De Yperlinghen sijn goede / beleefde / en vreedtsame luy=
den / ende is 't landt rondtsom de stadt ligghende het beste /
ende vruchtbaertste van gheheel Duytsch-Vlaenderen.
Onder 't lidt van Yperen contribueren in ghemene landts
onkosten / de voorsz Casselrie van Cassel / die van Belle /
de Ambachten van Yperen / Meessene / Rousselare / Pope=
ringhen / etc.

Het Vrye. Het Vrye heeft desen naem ghekreghen / om dat het
van de onderdanicheydt van Brugghe vry ende ontsla=
ghen is gheworden / ende maeckt (soo wy stracks bree=
der verklaren sullen) het vierde lidt van Vlaenderen. Is
eerst inghestelt uyt oorsake ende om redenen hier naer vol=
ghende / Gent / Brugge / ende Yperen / pleghen eertijdts
te representeren / ende verstrecken den gantschen staet van
Duytsch-Vlaenderen / ende wat by de ghedeputeerde van
die drie steden gheresolveert ende besloten werdt / dat moe=
sten al d'ander steden ende quartieren volghen : maer al=
soo de stadt van Brugghe / soo door de wijdtstreckende
heerschappye die sy hadde van buyten / als oock om hare
overgroote moghentheydt van binnen / soo hooveerdigh
was gheworden / datse in saken van state haer niet alleen=
lijck teghen Gent / Yperen / ende andere steden / maer
oock teghen haer eyghen landts-heeren hooghmoede=
lijck stelde / overmidts de groote ende sonderlinghe pri=
vilegien / daer sy boven alle andere Vlaemsche steden mede
begaeft was : soo is 't een tijdt gheschiet / dat de dorpen
daer onder ligghende / die seer veel in ghetale ende mach=
tigh waren / de stadt met lijftocht en met geldt te hulpe
quamen / met alsulcken conditie ende bespreck / als datse
van doen voort niet en souden ghehouden wesen te rech=
te te staen onder de wet van de stadt / maer alleen onder
den Castelleyn / doen ter tijdt van des Graven weghe re=
siderende op de Borcht van Brugghe. Dit verworven /
ende naderhandt soo in ghetalle als in aensienlijckheydt
van Hoofden seer toeghenomen hebbende / hebben sy
ootmoedelijck versocht ende oock verkreghen van Graef
Philips / toeghenaemt van Elsacen / (niet teghenstaende
die van Brugghe daer seer heftigh teghen waren) te mo=
ghen een heerlijckheydt ende gherechte op haer selven heb=
ben. Ende stelden voorts met bewilginghe van den sel=
ven Grave / (die niet schoonder en socht als de Brugghe=
linghen haer veeren te korten / ende hare stoutigheydt te
minderen) een edelen en treffelijcken wet in van 26 Sche=
penen / die ghekozen uyt den Edeldom / dien staet haer
leven langh bedienden. Wt dese wierden alle jaer drie
Burghemeesters ghekoozen / ende dan noch een vierde
uyt de ghemeynte des selven lands-ghebiet / die daerenbo=
ven oock haren besonderen Bailjou hadden / ende was
eerst gheseydt dat sy altesamen moesten woonen binnen
Brugghe / ende hare vierschare houden op den Borcht
aldaer / doch moghen nu ter tijdt woonen daer 't haer
belieft / midts dat het sy binnen des landts ghebiedt. De
Castelleyn wierdt verkoozen tot President van den voorsz.
raedt / ende gheduerde dese regeringhe in sulcker wijse /
tot dat de Gravinne Joanna / Graef Boudewijns doch=
ter / die men toenaemt van Constantinopelen / om dat
hy de selve stadt / ende 't Keyserrijck van Griecken-landt
gheconquesteert heeft / tot dat (segh ick) de Graevinne
Johanna in 't jaer 1224 / het selve heerlijcke President=
schap kocht van Heer Johan van Neelle / dien het toe=
ghevallen was / ende die van den Vryen stelde in volko=
mener vryheydt / hun ghevende het besit ende bewint
van de gantsche heerlijckheydt van buyten / en latende
voor de Stadt van Brugghe / alleen de bedieninghe
van de saecken van binnen. Die van 't Vrye nu dus
groot van machte / ende noch grooter van moede ghe=
wor=

Schepe
ende g
rechte
den V

worden sijnde / en hebben niet op-ghehouden / voor dat sy / niet teghenstaende alle de groote moeyte ende spartelinghe die de drie Hooft-steden haer aendeden / eyndelijck in het jaer 1436 / van Hertogh Philips de Goede van Bourgoignen / Brabandt / etc. Verkreghen hebben den naem ende weerdigheydt des vierden lidts van Vlaenderen / maer moeten in tijden van oorloghe den baniere van Brugghe volghen / ghelijck Jacob de Meyer het selve breeder verklaert / in het sestiende boeck van sijn Vlaemsche Chronijcke. **Resort.** Haer ghebiedt ende heerschappye streckt wel seven mijlen rondom Brugghe / over seer veel Dorpen ende leenen / dan moeten / ghelijck oock die van Brugghe selfs / komen appelleren aen den provincialen Rade te Gent. Onder haer contribueren / in ghemeene landts saecken / vijf-en-dertich Ambachts Heerlijckheden / met haer appendenten ende Contribuanten / ende 't neghentich dorpen. **Appendenten.** De appendenten ende contribuanten sijn 29 dorpen / yeder sijnen eyghen Heer onderdanich. De ballinghen van Brugghe ende andere steden / moghen vrijelijck woonen in de jurisdictie van de Vryen / ende en moghen die van den Vryen nerghens ghevanghen ghehouden worden / het en sy datse eerst rechtelijck overwonnen ende ghecondemneert sijn. Daer hebben wy nu de beschrijvinghe van drie Hooft-steden / ende vier leeden van Duytsch-Vlaenderen / onder welcke (soo ghseydt is) in ghemeene landts saken / oock resorteren en contribueren die van Keyser-rijcks / ende eyghen Vlaenderen / laet ons nu voort varen tot de andere steden des selven quartiers / ende voor eerst beschrijven de vier Zee-havenen / daer van de drie begrepen sijn in 't ghetal der besloten steden / de vierde onder de open vlecken.

Sluys. Drie mijlen van Brugghe / ende vijf van Middelburgh in Zeelandt / leydt dt Zee-stadt Sluys / die eertijdts Lamensvliet is ghenaemt gheweest / doch daer nae Sluys gheheten / om dat aldaer een sluys gheleghen waer om het water te stutten. Den eersten naem bevindtmen noch in swangh gheweest te hebben tot den jare 1331 / heeft eerstmael de Graef van Name toeghekomen / de welcke de selve plaets tot erf deel ghekreghen hadde / door Guido van Name / soone van Guido Grave van Vlaenderen. Naderhandt heeft Philips de Stoute / dese plaets weder onder Vlaenderen ghebracht / aen Willem Grave van Vlaenderen daer voor leverende Bethune. Dese stadt is / door twist ende oneenigheydt der borgherye / hare macht / die sy in ouden tijden pleegh te hebben / quyt gheworden korts voor de leste inlandtsche oorloghe / den Brugghelinghen / by kope teghen den Koninck ghedaen / toeghevallen ende onderdaen gheworden / welck Brugghelinghen de selve oock begosten op te bouwen / ende te willen vorderen / als hebbende een van de schoonste ende sekerste havenen van gantsch Europa / in de welcke wel 500 schepen bequamelijck konden ligghen / door de welcke gheleghentheydt bevindtmen de selvighe eertijdts redelijck ghefloreert te hebben / welck hier uyt mede blijckt / dat de Historien betuyghen in den jare 1468 / in den maent October / aldaer hondert en vijftich schepen / met verscheyde waren gheladen / aenghekomen te sijn / ende wesende daer beneffens een stercke stadt met dubbele wallen / die ghenoeghsaem onwinbaer ghemaeckt konde worden. Nu ter tijdt staetse onder 't ghebiedt ende ghehoorsaemheydt / van de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / de welcke in de quartieren daer ontrent oock besitten Axele / Ter Neuse / Ardenborgh / Ysendijcke / ende meer stercke plaetsen. Leydt meest vol garnisoenen / ende wordt allenghskens betimmert ende verbetert / hebbende als noch haer out Casteel / dat eertijdts vast aen de Stadt was / maer door afbreec-

kinge van een deel huysen/ daer van afgescheyden is ghe-worden.

Cadsant. Recht teghen over Sluys is het eylandeken van Cad-sant/ met een dorp mede alsoo ghenaemt. Dit eylant is voortijts veel grooter gheweest/ met een Stadt ende veel schoone rijcke Dorpen daer op/ maer de Zee heefter by lanckheyt van tijde meer als de helft af vernielt.

Oostende. Oostende/ light twee mijlen van Oudenborgh/ ende wat meer dan viere van Brugghe. Heeft noyt gheen stadts-mueren ghehadt/ maer is voor de laetste troublen/ ende noch een tijt lang staende de selve/ soo in groote ende ghetal van huysen/ als menighte van inwoonders/ een re-delijcke stadt ghelijck gheweest/ met een tamelijcke goede haven/ dan ten lesten door een meer dan driejarich belegh/ ende eyntelijcke veroveringe/ ghenoech tot een mols-hoop ghewordden/ ende gheheel vernielt. Watter staende de voorsz belegeringe voor ende tegen de selve ghedaen is/ hoe veel duysent menschen datter aen weder zijde ghebleven zijn/ ende wat des meer mach betreffen/ en is ons voorne-men niet alhier te beschrijven/ dewijle doch 't selve niet al-leen en is buyten onse materie/maer oock soo ruchtbaer/ ende selfs tot aen de uyterste palen des Wereldts verbreyt ghewordden/ datmen daer op wel mach passen met een kleyne veranderinge van woorden de navolgende veersen/ van der Latijnscher Poëten Prince Virgilius/ in het se-vende boeck van Eneas:

Quanta per Ostendæ regnis effusa Philippi
Tempestas ierit campos, quibus actus uterq;
Belgicus Hispanusq; animis concurrerit orbis,
Audiit & siquem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.

Dat is:

Wat voor een swaere storm daer uyt Philippus rijcken
Op 't velt ghestort sy daer Oostend' op heeft ghestaen/
En met hoe arren moet de Spaenjaert vol practijcken
En 't Nederlantsche bloet malkand'ren vielen aen:
Heeft moghen hooren selfs die 's werelts verste wijcken
Afsond'ren van den noyt gherusten Oceaen.
Heeft mogen hooren selfs die Titans heete stralen
Staegh braden/ en wijt zijn ghescheyden van ons' palen.

Nieuwpoort. Nieupoort een fraey/ sterck/ ende goet stedeken/ is ghe-legen een half mijle van der zee/ twee mijlen van Veurne/ ende wat meer dan drie van Oostende. Heeft een rede-lijck sterck Casteel/ met een goede Ty-haven/ ende is (na sommighe schrijven) vereert met een tytel van Borgh-graefschap. Was eertijts Zant-hooft gheheeten/ maer in 't jaer 1383 tot een stadt ghewordden zijnde/ ende met poorten besloten/ kreegh den naem die 't nu noch voert: korts daer aen is de selvige stadt door de Enghelsche ende die van Ghent heelendal verbrant/ doch uyt sijne assche schoonder dan te voren verresen. Daer staen/ behalven de Hooft-kercke/ twee tamelijck goede Cloosters binnen; ende ontrent anderhalf mijle daer buyten/ op den wegh naer Duynkercke/ light de heerlijcke ende machtige Abdye van S. Bernardus orden/ die men ghemeynlijck noemt Ten Duynen/ hebbende voor de troublen ghehadt een seer rijcke ende vermaerde librye. De inwoonderen plachten haer meest te gheneeren in visscherye/ waer toe aldaer alle behoeftigheden als netten/ ende andere dingen ghemaeckt worden. Ontrent een kleyn half mijle van dese stadt/ en vier van Oostende/ tusschen West-eynde en Willekens-kercke/ is die vermaerde slach gheschiet tusschen den Aertz-Hertogh Albertus/ en de Staten der Vereenighde Neder-landen/

landen / onder het beleyt van Graef Mauritz van Nassou / den eersten Julij 1600 / alwaer de Staten de victorie hadden / en neffens veel groote Heeren / Don Francisco de Mendoza / Admirant van Aragon ghevangen wierde / als breeder in de Historien te lesen is.

Duyn-kercke.

Duynkercke leestmen gesticht te zijn / van Graef Boudewijn toegenaemt de jonge / ontrent het jaer 966. Heeft den naem van de kercken / die sich den Schippers boven de Duynen in zee vertoonen / ende voornemelijck eene / die een hoogen toren heeft / van den welcken men by Sonneschijn en klaer weder / de blinckende bergen sien mach neffens Doveren in Engelant. In de selve kercke is oock aenschouwens weerdich het hooge Outaer / van verscheyden marmorsteen ende alebaster seer konstich ghewrocht / die boven de 2000 guldens ghekost heeft. Duynkercken leyt op d'een zijde drie mijlen van Grevelinghen / ende ses van Cales in Vranckrijck / op d'ander zijde vijf mijlen van Nieupoort / ende twaelf van Brugge. Is gheduerende de oorlogen een recht roof-nest / ende strenge gheessel voor de zee-luyden van de Vereenighde Nederlanden / die daeromme gheduerighlijck hare Oorloghs-schepen voor de haven houden liggen / ende hare schepen soo koop-vaerders als visschers / ende andere de zee passerende / doen convoyeren. Dese stadt als mede Grevelinge ende Brouckburgh komen toe den huyse van Vendosme / die haren oorspronck neemt uyt den gheslachte van Bourbon.

Biervliet.

Biervliet was eertijdts een goede stadt / gheleghen in een eylandt / ontrent vijf mijlen van Sluys / dan is nu ter tijdt maer een fort van de Vereenighde Nederlanden. In dese vervalle stadt is anno 1397 ghestorven eenen Willem Beukelens / de welcke aldereerst ghevonden heeft de maniere van den haringh te kaken / te souten / ende in tonnen te bewaren / ghelijck nu noch 't ghebruyck is.

Vinox-bergh.

De stadt Winox-berghe wordt alsoo ghenoemt na een schoone abdye / ghesticht op eenen hooghen bergh ter eere van S. Winock Engelsman / daer te lande ghestorven / by Graef Boudewijn met den baerde / oft (so andere schrijven) Boudewijn van Rijssel: sy was eertijdts ghehéten Groenberge / ende is ontrent voor anderhalf hondert jaer bemuert geworden / ligghende anderhalf mijl van Duynkercke / ende seven van Ypre. Heeft een riviere / die sy ophouden oft lossen kan / met een waterleydinge op de merckt uyt-springende. Haer Casselrye begrijpt 32 dorpen / alle gheleghen in een seer vruchtbaer landouwe. De Prelaet van de voorsz Abdye beslaet de tweede plaetse onder de Vlaemsche Abten. Daer is oock noch een Vrouwen Abdye / met een Predick-heeren klooster. Dese stadt is in den jare 1558. van de Fransche afghebrandt / doch korts daer naer weder op-ghebout / en in Vlaenderen bekendt door het Burgh-graefschap / ende jaerlijckse marckt.

Damme.

Een mijl van Brugghe ende twee van Sluys light Damme / door welcke stadt (soo gheseydt is) de oude graft van Brugghe na de Zee loopt. Men houdt datse begonnen is ghesticht te worden in 't jaer 1175 / ende dat by dese gheleghentheydt. Daer was / door het sware opwater / een gat in den dijck by den Dam in-ghebroken / alsoo dat de stadt van Brugge rondtom in 't water stond. Dese inbreucke en kondemen met gheen materialen van hout / aerde / oft steenen / stoppen / want het al viel oft in een grondeloose diepte ghevallen hadde. Maer Graef Floris van Hollandt / die by Philips van Elsaten Grave van Vlaenderen ghevanghen geseten hadde / heeft / uyt kracht van de vrede-handel tusschen hem ende Graef Philips ghemaeckt / verscheyden ervarene werck-mannen over-ghesonden om den voorsz Dijck te repareren. Dese komende by den Dam / vonden onder den ghebroken dijck een hondt ligghen bassen ende huylen / die ses dagen

mde

ende nachten lang een afgrijselijck gelupt maeckte/ sonder dat de arbeyders wisten wat het mochte beduyden. Immers wierpen in 't leste den huylenden hont in 't gat / ende daer metter vaert een groote menichte van aerde boven op / soo dat sy gront kregen / ende 't gat geraeckte te stoppen. Graef Philips siende dat veel arbeytsluyden daer bleven sich onthouden / gaf / den ghenen die daer blijven wilden / al het landt dat sy van der zee inwinnen ende bedijcken konden / van den Dam tot Ardenburgh toe/ ten eeuwigen dage te besitten / eñ boven dien noch veel groote privilegien. Waerom datter veel Hollanders en Zeeuwen gheblevén zijn / ende hebbender metter tijt een stadt ghemaeckt / die sy na den hondt by haer in 't gat ghewogpen noemden Hontsdam. Dit heeft wel eer een goede plaetse geweest/maer is nu ter tijt in een seer soberen staet/staende meestendeels onder 't bedwang van Brugghe.

Dixmuyde. Dixmuyde/een goet ende fraey stedeken/light van Oudenburgh / vau Nieupoort / ende van Rousselaer bykans even verre / te weten drie mijlen / op den stroom den Iser ghenaemt / welcke uyt de bergh by Cassel sijn oorspronck neemt. De Vlamingen seggen dat hier ontrent gemaeckt wort de leckerste boter van alle de Nederlanden.

Veurne. Drie mijlen van Dixmuyde / ende vier van Duynkercke / light het stedeken Veurne / 't welck den tijtel heeft van een Borghgraefschap. Wert in 't jaer 1390 door bevel van Graef Philips de Stoute bemuert / ende sijn grachten gewijt. Heeft drie Parochie-kercken / van de welcke die van S. Walburgh de principaelste is / bedeckt met loot. De Casselrye van Veurne heeft onder haer twee en tseventich Dorpen/ende onder de selve de voorsz Abdye Ten Duyne / oft (soo andere schrijven) Van Duyne / met noch een vrouwen Abdye tot Roesbrugh/ onder de welcke staen acht rijcke Dorpen / hebben yder hare besondere vierschare ende jurisdictie.

Bourbo[urgh]. Bourborgh wort by andere Brouckborgh gheheeten/ van wegen het vruchtbare brouckachtich lant/ daer 't mede omcingelt ende in gelegen is / een schoon ende sterck stedeken / eertijdts toebehoort hebbende den lest overleden Coninck van Navarre / ende ligghende ontrent een mijle van Grevelingen/ vierdehalf van Duynkercke / ende even soo verre van Winox-bergh.

Tusschen Calis en Duynkercke / drie mijlen van elcke plaetse verscheyden / light de stadt Grevelinghe / niet seer wijt van der zee/ op den watervloet Ha/ een van de sterckste plaetsen van geheel Nederlant / hebbende vijf bolwercken / waer van de vier ghemaeckt zijn tot de koste van de vier leden van Vlaenderen / ende het vijfste is betaelt eensdeels van Walsch-Vlaenderen / eensdeels van den Lantsheer selve. De Stadt wert ghesticht op S. Willebrorts Dorp/ in 't jaer 1160 / by Graef Diederick toeghenaemt van Elsacen. Sy pleech mede toe te komen den voorsz Coninck van Navarre/ ghelijck oock Duynkercke/ ende meer andere heerlijckheden daer ontrent / is de uyterste bemeurde plaets die Vlaenderen heeft op de frontieren van Vranckrijck: men heeft sijn naem sien vermeerderen in den jare 1558 / wanneer de Graef van Egmont / die naderhant onthooft is / den Franschen Maerschalck Thermus/ daer ontrent/ in een groote slach overwon.

Cassel. Cassel / in oude tijden Castellum ofte Casletum ghenoemt / light op eenen hooghen vruchtbaren bergh / vier mijlen van Winox-berge/ende so veer van Teruanen. Is een redelijck stedeken / dat noch eenige overblijfselen heeft van sijn oude waerdigheyt/ende met name twee Collegien van Canonicken. De Casselerye van Cassele is van groote inkomsten/ onder haer hebbende 52 Dorpen. In dese contreye worden in eenen poel gevonden drie drijvende eylandekens/ vruchtbaer/ ende daer beesten op weyden/ is oock van S. Omar/ en Arien vier mijlen.

Cort=

Cortrijck

Cortrijck is seer bequamelijck gheleghen op den watervloedt Leye / van Rijssel / Doornick / Ypre en Oudenaerde even verre verscheyden / te weten vijf mijlen. De voorsz. vloedt loopter midden door / tot groot gherief van de laken-bereyders ende verwers. De stadt houtmen voor een van de oudtste van Vlaenderen / ende light (soo Becanus ghetuycht) in 't quartier dat eertijdts bewoont hebben de Centrones, volckeren staende onder de vryheyt ende bescherminghe van de Nervii. Sy is wel betimmert met veel schoone huysen / oock redelijck sterck ende fray / hebbende een seer oudt Casteel. Doch een grooten naem heeft sy verkregen / door der Franschen nederlaegh / aldaer geschiet in den jare 1302 / waer meest alle de Fransche Adel doodt bleef / vechtende teghens Guido van Name / ende de Vlaminghen. Hare Casselrye begrypt 76 dorpen / onder welcke 't vermaerste is Inghelmunster een Baronye / ende Isegem by mans ghedencken verheven tot een Graefschap / daer grooten handel van lijnwaet gedreven wordt.

Audenaerde,

Op de Schelde / vijf mijlen van Gent / ende seven van Doornick / leydt de stercke / ende neeringhachtighe stadt van Audenaerde / die men hout alsoo ghenaemt te sijn van de Oude Narven ofte Nervii. Men maeckt hier onder andere seer groote menichte van tapisserye van alderley soorten en prijsen / maer boven al veel lijnwaets. In de Casselrye van Audenaerde teltmen 33 dorpen / ende ligt teghen over de stadt / aen d' ander zijde van de Schelde / het stedeken Pamele / met een schoone steenen brugghe aen Audenaerde ghelijck als vast. Dit Pamele is een van de vier Baronyen van de Beer / toebehoorende sijnen eyghenen Heere.

Cassel.

Pamele.

Deynse.

Deynse (dat Guicciardin onder de steden rekent) is een fraeye / oude ende stercke plaetse / drie mijlen van Gent / ende vijf van Cortrijck / op den watervloedt Leye / tegen over het schoone dorp Petegem / heeft eerst sijne muren verlooren in dese inlandtsche oorloghe / die de Nederlanders teghens den Koninck van Spangien hebben aengenomen.

Ardenborgh.

Ardenborgh van te weten Rodenborgh ghenaemt / (dat de selve Guicciardin mede telt onder de besloten steden) light een mijl van Sluys / ende drie van Brugghe / teghenwoordelijck staende onder 't ghebiedt van de Vereenighde Nederlanden / die het wonderlijck hebben doen stercken / en gestadich met goede garnisoenen beset houden.

Middelborgh.

Middelborgh is ghesticht (so Olivier van der Marcke schrijft) in 't jaer 1446 / door Heer Pieter Blandelijn / Thresorier van de Ordre des Gulden Vlies / een rijck ende machtich man. Het light een mijl van Damme / ende derdehalf van Brugge / heeft eertijdts besloten gheweest / soo 't aen sommighe overblijfsels wel blijckt: want heeft noch teghenwoordich vesten ende grachten. Doch is in de inlandtsche oorloghe / tusschen de Vlaminghen ende Hertogh Maximiliaen van Oostenrijck / naderhandt Roomisch Keyser / in den jare 1488 daer van ontbloot / door die van Brugge / die de selvighe plaets innamen ende plunderden.

Ghistele.

Een kleyn mijlken van Oudenborgh / ende twee van Brugghe leydt Ghistele / een fraeye plaetse / daer veel lakenen ende sayen gemaeckt worden; daerenboven is 't een treffelijcke Baronye; want de huysen van Ghistele ende van Halewijn / sijn van de oudtste gheslachten van Vlaenderen.

Honscote.

Honscote heeft als in eenen driehoeck / Winorberghe / Veurne / ende Loo / ligghende van elcks verscheyden ontrent twee mijlen. Is een rijcke ende schoone vlecke / daer groote menighte van sayen ghemaeckt wordt / de welcke seer vermaert sijn / ende allen kanten ghesonden worden. Heeft voor de troublen ghetelt ontrent de twin-

tigh duysent inwoonders / hun meest al generende met de voorsz. sayetterye.

Poperinge. Poperinghe leydt twee mijlen van Ypre / ende twee van Cassel / is een fraye / doch niet seer groote vlecke / met een wonder schoone kercke/ende placht jaerlijcks te leveren een groote menichte van bayen tot voeperinge/oock grooten handel te hebben van hoppe.

Belle. Twee mijlen van Poperinghe ende drie van Yperen is Belle / een groote lustighe vlecke / daer veel lakenen ghemaeckt worden. Onder de Casselrye van Belle sijn begrepen thien dorpen/behalven die vier die sy de Hoecken noemen.

Meessene. Ontrent twee mijlen van Ypre / ende soo verre van Belle leght Meessene / een fraye plaetse met een rijcke Abdye van vrouwen / wiens Abdisse is Vrouwe van Meessene /soo wel in 't gheestelijcke als in 't wereldtlijcke.

Meenen. Meenen light op den watervloedt Leye / twee mijlen van Kortrijck / ende drie van Rijssel / een redelijcke stadt / met grachten / ende een val-brugge tegen den aenstoot der vyanden versien. Gheduerende de inlandtsche oorloghe heeftmen Meene begost tot een stadt te maken/ende geweldigh ghesterckt. Men maeckt daer veel laeckenen / ende brout daer sekere bieren die vermaert zijn voor de beste van Vlaenderen.

Roesselaer. Roesselaer ligt van Kortrijck vierdehalf mijl/ ende vijfdehalf van Dixmuyde / een groote schoone vlecke / toekomende den Hertogh van Kleve / so mede doet de oude vryheydt Torout / ende 't vermaerde dorp Wynendale / met meer andere goederen / die op hem verstorven zijn als erfghenaem van den eertijdts doorluchtighen Heere Philips van Ravesteyn.

Haerlebeke. Haerlebeke / liggende op de Leye / een myle van Kortrijck / is een seer fraye ende lustighe plaetse / van de oudtste in Vlaenderen. Heeft een Canonizye / met den tijtel van Borgh-graefschap / ende is het eygen Vaderlandt van Liderick / Engeran / ende Audaker van Haerlebeke / eerste Woudtheeren ofte Forestiers van Vlaenderen/ so hier boven ghesepdt is.

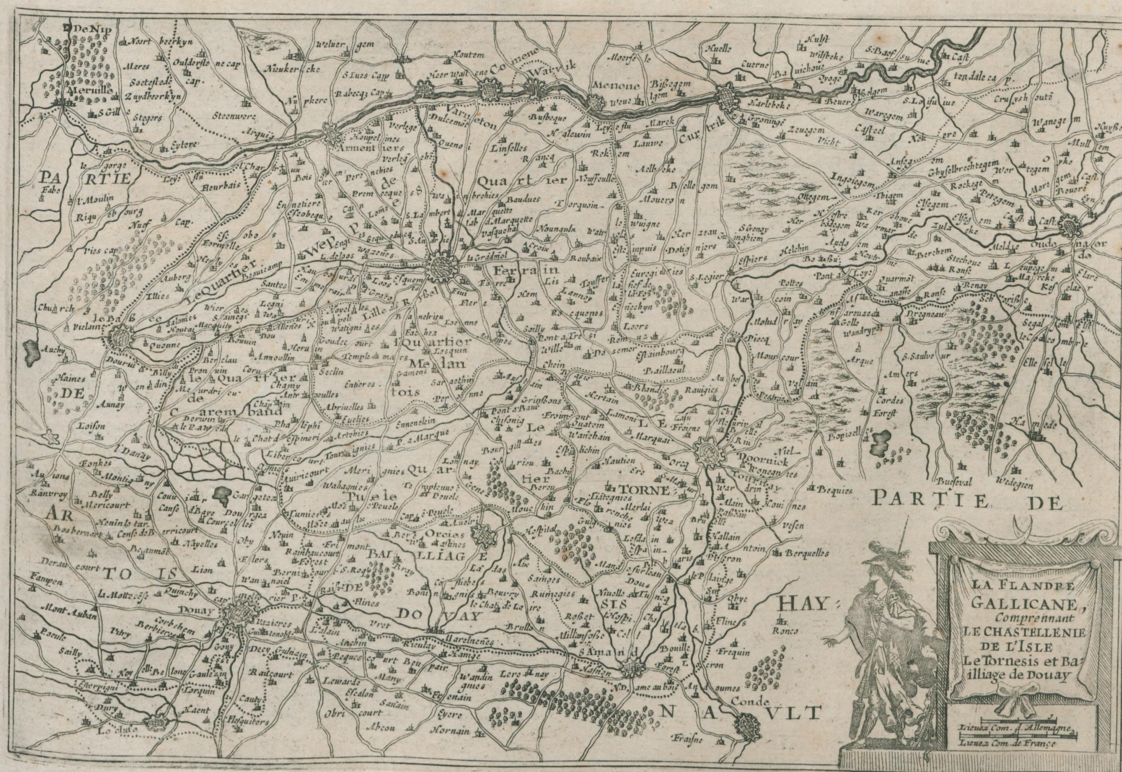
Dus verre van Vlaems-Vlaenderen.

Beschrijvinghe van Wals-Vlaenderen.

Onder Vranckrijck. Het tweede deel van Vlaenderen dat eertijdts onder de Kroon van Vranckrijck ghestaen heeft/ ende van de selfde te leen ghehouden wierdt / is ghemeynlijck gheheten Wals-Vlaenderen / uyt oorsaecke dat de inwoonders de Walsche sprake ghebruycken/ die al van Meenen af opwaerts begint.

Een lidt van Vlaenderen. Dit quartier (hoewel eenighe anders meynen) heeft van eersten af een lichaem ghemaeckt met Vlaenderen / ende den Graven altijdt ghehoorsaemt / selfs wel hondert jaren na dat Artoys van Vlaenderen afghescheyden is gheweest. Maer in 't jaer 1305 is 't ghebeurt / dat / wesende Graef Guye / toeghenaemt Dampier / met Robrecht sijn oudtste sone / namaels Grave / toeghenaemt van Bethune / ende veel andere Edelen ghevanghen van Coningh Philips de vierde van Vranckrijck / ende ghe- Daer af gescheurt. ransoent voor 40000 ponden Tournoys / na dat die somme al opgebracht was/ de voorsz Coningh nochtans hem daer mede niet en vernoeghde / maer moesten hem jaerlijcx beloven te betalen noch 20000 ghelijcke ponden/daer voor sy hem de steden ende Casselrijen van Rijssel / Douay/ ende Orchies verbonden / ende te pande stelden. Doch zijn de selve steden ende leden namaels in den jare 1396/ by- Weder vereenight.

houwe-

LA FLANDRE GALLICANE, Comprennant LE CHASTELLENIE DE L'ISLE Le Tornesis et Ba-illiage de Douay
Lieuez Com. d'Allemagne
Lieuez Com. de France
PARTIE DE HAY NAVLT
PARTIE DE ARTOIS
LE QUARTIER DE WEPPE
QUARTIER DE FERRAIN
QUARTIER DE MELANTOIS
LE QUARTIER DE CAREMBAND
LE TORNESIS
BAILLIAGE DE DOUAY
Lille
Douay
Tournay
Menene
Cortrik
Warwik
Armentiere
Comene
Orchies
S. Amand
Conde
Bucseval
Wedegien

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

houwelijck wederom met haer oude lichaem vereenight / ende dat soo vastelijck / datse niet meer daer van en mochten gescheyden worden / het en ware by gebreke van mannelijcke oir. Welcke conditie in 't jaer 1420 tusschen Coninck Carel de seste van Vranckrijck / ende Hertogh Philips van Bourgoignen / Brabandt / &c. toeghenaemt de Goede / soo verre is uytghebreydt / dat in de selfde quartieren / oock de vrouwpersoonen succederen moghen / uytghesondert die komen van overdwars. Het welcke van dien tijdt af niet gheschiedt wesende / sijn de Graven van Vlaenderen tot noch toe oock Heeren ghebleven van de voorsz. steden. Maer dewyle die / staende den tijdt van de voorsz. verpandinghe ghenoeghsaem tot een besonder landt ghewoorden waren / hebben haren Gouverneur ende jurisdictie apart ; ende contribuerende onder haer eyghen Staten / hebbense oock na de voorsz weder-inlyvinghe de selfde maniere van regeringhe blyven houden / ende met Vlaems-Vlaenderen (behalven datse beyde onder eenen Heer stonden) niet veel anders ghemeen gehadt / dan datse in kas van appellen gestaen hebben / ende noch staen onder den Hove Provinciael te Gent / waer teghens die van Vlaems-Vlaenderen wederomme staen onder den Rekenkamer van Rijssel.

Palen. Walsch-Vlaenderen stoot in 't noorden aen Vlaems-Vlaenderen / in 't Zuyden aen 't Bisdom van Camerijck / in 't Oosten heeft het de Schelde / ende in 't Westen scheydt het de Leye van Artoys. **Landts gele.** Is wel een kleyn / maer seer goet / schoon / ende vruchtbaer landt / besonder van terwe / ende grasrijcke weyden / hebbende boven de drie voorghenoemde steden / die wy terstondt sullen beschrijven / noch sommighe andere goede plaetsen / van de welcke mede wat breeder ghesprooken sal worden.

De Staten van Wals-Vlaenderen bestaen in drie Hoofden die men noemt hooghe Justiciers.

Rijssel. De Stadt / die de Nederduytschen verdovenlijck Rijssel noemen / in plaetse van Isle / oft Isel / wordt by den Francoysen ende haer inwoonders eyghentlijck Lille gheheten / dat soo veel is te segghen als eylandt. De Latinisten / haer daer in volghende / noemense Insula. Welcke beyde namen men daer uyt hout ghesprooten te wesen / datse voortijdts ghelijck een eylandt gheleghen heeft / in 't midden van verscheyde broecken ende staende wateren / die met langheydt van tijde door der menschen behendigheydt uytghedrooght / ende met aerde ghevult sijn. Andere segghen dat sy den name ghekreghen heeft van vele Eylandekens / voormaels daer ontrent gheleghen ; ende moghelijck hebbense beyde ghelijck. Langhs de stadts-vesten van Rijssel / op de sijde van het Casteel / loopt een waterken / welck sijnen oorspronck neemt by Lens in Artoys / ende valt by het Dorp van Deulemont in de Leye. Rijssel leydt drie mijlen van Meenen / vijf van Doornijck / ende wat verder van Ypre. Is ghesticht van Boudewijn met den Baerde / Grave van Vlaenderen / in het jaer duysent ende seven. Daer nae heeft sijn Sone / Boudewijn / toeghenaemt de Goedertierne / oft anders oock Boudewijn van Rijssel / dese stadt / als sijn eyghen Vaderlandt ende gheboort-stede / seer bemint / ghevordert / vermeerdert / ende onder andere weldaden met vesten ende mueren doen beslupten in 't jaer 1066. Daer toe oock de heerlijcke Kercke / ende het overschoone Convent van S. Pieters / doen opbouwen / het selfde begiftende met groote renten / om de Canonicken / die hy hier instelde / te onderhouden. Binnen Rijssel staet een frap Casteel / daer men noch het oude overblijfsel van het Casteel le Bucq siet / welck de eerste wooninghe is gheweest van de Forestiers / aldaer tot bewaringe van Vlaenderen door den

Coninck van Vranckrijck gestelt. Al van veel jaren herwaerts is dit een schoone/rijcke/ende wel bewoonde stadt/ die veel Adels heeft / ende met name veel kooplieden/ die grooten handel doen/daerenboven veel fraye konstenaers/ die groote menichte van veelderley koopmans waren maken / maer besonderlijck sayen / half ossetten ende grofgreynen op de Turcksche wijse; soo dat dese stadt naest Antwerpen gehouden voor de beste koopstadt van de Nederlanden staende onder 't gebiedt van de Coninck.

Reken-kamer,

Te Rijssel resideert de Reken-kamer van Vlaenderen / voor den welcken moeten rekenschap geven niet alleen de Rentmeesters ende Ontfangers van 't selve Graefschap / maer oock die van Artoys / Henegouw / Valencijn / Doornick ende het Doornicksche / Namen / ende de Heerlijckheydt van Mechelen. De raet van dese Reken-kamer is alder-eerst inghestelt door Hertogh Philips van Bourgoignen toeghenaemt de Koene / tot een rechtstoel om de klachten des volcx te hooren/ende goet recht te doen/ ende met eenen op te nemen de rekeningen van des Lants-heeren erfgoederen ende domeynen. Maer sijn sone Hertogh Jan/ siende dat de voorsz Raedt soo veel saken teffens niet en mocht uytrechten / heeft den selven in tween gedeylt / ende 't Hof Provinciael van Vlaenderen ingestelt binnen Gent. In de Reken-kamer van Rijssel worden oock bewaert de registeren / ende originalen van de privilegien den lande door sijne Graven verleent. Rijssel heeft groot ghesegh/ ende heerschappye over verscheyden Casselryen / ende veel schoone dorpen / wesende (op dat wy het kort maken) de Hooft-stadt van gantsch Walsch-Vlaenderen / binnen dewelcke by onsen tijden de Jesuiten een Collegie ghebout hebben/ datmen houdt voor het schoonste van alle de Nederlanden.

Douay.

De stadt van Douay willen sommige seggen / dat ghelegen sy in de quartieren eertijts bewoont by de volckeren Catuaci, van de welcke Julius Cæsar ghewach maeckt in 't eerste boeck sijner Commentarien. De watervloet Scarpe loopter tot verscheyden plaetsen door/ ende boven dien zijnder veel schoone fonteynen. Het is een goede/ tamelijck groote ende stercke stadt / wel betimmert met fraye maer oude huysen. Heeft veel Kercken en Kloosters/ onder andere die van onser Vrouwe / ghesticht (soomen seght) by Arcanaldus Connestabel van Vranckrijck/ ontrent het jaer onses Heeren 500 / ten tijde van Coninck Clouis. Daer zijn oock twee kercken die Canonicale Collegien hebben/ te weten S. Pieters / en S. Ayme/ ofte Amatus.

Stapel van granen.

Te Douay is de stapel van alderley granen/ die aldaer van verscheyden omligghende quartieren overvloedelijck aenkomen / waer door grooten handel valt. De Casselrye van Douay begrijpt veel goede dorpen/ende streckt haer over veel omligghende platte landen. Om dese stadt te vercieren ende verbeteren/heeft Coninck Philips de tweede van Spaenjen / met konsent van de Paus/ aldaer opghercht een Universiteyt oft Hooghe Schole/ gelijck die van Leuven.

Academ…

Dese Universiteyt wort seer besocht / door dien de Studenten aldaer goede ghelegentheyt hebben om met eenen de Fransche tale te leeren/ die in dese Nederlanden soo dienstelijck ende hooghnoodich is. Men doeter lessen in alle faculteyten ende goede konsten. De Jesuiten hebbender groot ghesegh/ ende sy is met veel vryheden ende privilegien begaeft.

Orchies.

Drie mijlen van Douay/ ende vijf van Rijssel leydt Orchies; een fray ende lustich stedeken / daer sayen ende veel andere dierghelijcke stoffen met groote menichte ghemaeckt worden. Ende dit sijn de drie Hooftsteden van Walsch-Vlaenderen/ welcker hooghe Officieren / ende andere ghedeputeerde/ maken de Staten des selven lants. In het welcke mede ghelegen sijn dese naervolgende goede plaetsen.

Lannoy/

Lannoy.

Lannoy / daer veel trypen ghemaeckt worden / ende waer van de naem voert het oude doorluchtighe huys van Lannoy/uyt het welcke ghesproten was Charles de Lannoy / onder-Koninck by Keyser Carels tijden van 't Rijck van Napels / ende Prince aldaer van Sulmona / welck Prinsdom sijn nakomers noch ter tijdt besitten. De stercke plaetse van Lannoy komt toe den Prince van Oraenjen/als erfghenaem van den Huyse van Bueren.

Espinoy.

Espinoy / dat een seer schoon ende vermaert Dorp is tusschen Rijssel ende Douay / voert den naem van een Prinschap / ende hoort toe den doorluchtighen huyse van Melun.

Armentiers.

Armentiers / is een machtighe / rijcke / ende wel bewoonde vlecke / heeft privilegien als een bemeurde stadt/ ende levert jaerlijcx uyt/ by tijdt van vrede/meer dan 2500 lakenen/voornemelijck van die soorte diemen gemeynlijck noemt van vier koleuren / seer geacht ende gesocht selfs tot in Constantinopelen toe. Dese plaetse leydt drie mijlen van Rijssel/ ende soo veel van Belle.

Leventis.

Tusschen Armentiers ende Steegers is ghelegen een seer schoon landeken / vruchtbaer van granen / ooft / ende andere eetwaren/ ghenoemt het lant van Love. Dit landeken heeft vier dorpen / waer af Leventis het hooft is/ een wel bevrijde vlecke gelijck een stadt/ met een Proosdye die vry is van alle tribuyten diemen den lants-heere moet gheven. Dese Heerlijckheyt heeft eertijts den Paus van Roomen toegekomen / hem ghegeven wesende by een van de Graven van Vlaenderen / maer is namaels / sonder datmen weet om wat oorsake/weder ghekeert aen de selfde Graven.

Beschrijvinghe van Doornick en het Doornicksche.

DE stadt Doornick / ende 't lant by den Nederduytschen ghenoemt het Doornicksche / by den Walen Tournesis, worden van Guicciardin mede beschreven onder Walsch-Vlaenderen / alhoewel hy self bekent/ dat sy een lidt op haer selven alleen zijn/ ende hare besondere ghedeputeerde op alle lants-dagen/ ende vergaderingen van de Staten Generael senden: doende selfs de Landtsheeren in 't besonder aen den Prevoost / Gheswoorenen/ Schepenen / Raden ende Officieren der Stadt / ende dese weder aen hem eedt / die alle Princen ende hare ondersaten malkanderen over ende weder gewoone zijn te doen. Wy sullen Guicciardin om der ordre wille hier in volgen / ende seggen voor eerst dat de stadt Doornick ghelegen is op de grensen van Henegouw ende Walsch-Vlaenderen / aen de waterstroom Schelde / die daer bykans midden door loopt. Douay light acht mijlen van daer / ende Orchies maer viere. Het is een treffelijcke/ groote/ machtige ende stercke stadt / maer niet seer geschickt van straten oft huysen. De inwoonders drijvender grooten handel met verscheyden soorten van sayen / ende andere krameryen / die aldaer overvloedigh ghemaeckt worden. Sy plegen in ouden tijden seer goet Fransch te wesen / ende dat overmits de groote vryheyt die sy in Vranckrijck ghenooten/ daer sy alderley koopmanschap uyt ende in voerden sonder tol ofte chijns te geven/ gherievende alsoo de Neerlanders met de Fransche waren / diemen by haer soo goeden koop kreegh/ als in Vranckrijck. Dit maeckte datter die van Parijs/ Lyons/ Rouane/ Rochelle/ ende meer andere haer packhuysen hadden/ daermen alle gerief in vont/ ende dat die van Doornick/ in 't jaer 1187 vrywillichlijck

Doornick en het Doornicksche.

De stadt Doornick

van Vlaenderen afwijckende / haer begaven onder ghe-
Onder Vranck-rijck. hoorsaemheydt van Coninck Philips de eerste van
Vranckrijck. Ghelijck sy mede in 't jaer 1467 aen Co-
ninck Loys de elfde / soo hy binnen de stadt quam / een
gouden Lelye presenteerden / ende een yeder borgher sulc-
ken Lelye in 't hart te dragen betuychden. Naderhant/
Onder Engelant. te weten in 't jaer 1513 / heeft Coninck Henrick de acht-
ste van Enghelandt / de stadt op verscheyden plaetsen al-
soo beschoten ende bestormt / dat de borghers vreesende
voor haer uyterste verderf / sich behoudens lijf ende
goedt sonder grooten wederstandt over-gaven / ende wert
de Stadt van d' Enghelschen niet alleenlijck met goe-
de garnisoenen / maer oock met een sterck Slot (dat sy
nieu lieten bouwen / ende nu ter tijdt noch in wesen is)
wel beset / maer naemaels siende dat sy haer te verre ghe-
Aen de Fransen verkocht. leghen was / ende te kostelijck viel om houden / hebben sy-
se voor een groote somme van penninghen over-ghela-
ten aen de Francoysen / diese beseten hebben tot den ja-
Van Keyser Carel inghenomen. re 1521 toe / als wanneerse Keyser Carel de vijfde door 't
beleydt van Graef Henrick van Nassou / by appoincte-
ment heeft inghenomen / ende 't afghedwaelde lidtmaet
wederom met sijn vorighe Vlaemsche lichaem vereenight/
Staet. doch alsoo (als ghesevdt is) dat sy eenen besonderen staet
maeckt / welcke bestaet uyt drie leden / te weten de Ghee-
stelijckheydt / den Edeldom / ende de vier hooghe Rich-
Outheyt. ters. Van de oudtheydt ende naem deser stadt zijn ver-
scheyden ghevoelens / maer gheheel onseker / ende swaer
om bewysen. Dit houdtmen voor ongetwijffelt /
datse gheweest sy de Hooft-stadt der straffe ende strijdt-
bare Nervien / van de welcke men lesen mach by Julius
Cæsar / in sijn tweede ende vijfde boeck van de Fransche
oorloghe. Sy heeft veel kercken / diemen meest alle met
eenighe trappen op gaet / maer sijn doncker / ende niet
al te schoon. De Opper-kercke is ghesticht ter eeren de

Maghet Maria / door Chilperic Coninck van Vranck-
rijck / ende rijckelijck met veel renten begift. Dese
kercke is een oudt Bisdom / wiens eerste Bisschop is ghe- Bisdom.
weest Eleutherius / in 't jaer onses Heeren 494. Wel is
waer datse daer nae meer dan 600 jaren langh onder-
daen is gheweest den Bisdomme van Noyon in Picar-
dye / maer Eugenius de derde / Paus van Roome / heeft/
ten versoecke van Bernardus / het Bisdom alhier weder
inghestelt in 't jaer 1146 / tot Bisschop kiesende eenen
Anselmus / die te voren Abt was van S. Vincent te Laon.
Op de voorsz kercke staen vijf groote vierkante thoor-
nen / meest uyt eenderhandt ghewrocht / oock zijn de
mueren van der stadt rondtom soo vol torens / datmen-
der in alles telt neghenentneghentich / uyt welck ghe-
tal sommighe willen af brenghen den naem van de stadt /
die in 't Walsch is Tournay, ende daer voor stellende het
woordeken cent (hondert) soo veel beduydet als Cent
tours n'ay, hondert toornen en heb ick niet: want het isser
quansuys een min. Maer dit meyn ick sijn praetjens
voor de vaeck.

In het lant van Tournaisis op de Schelde light Mor- Morta[i]gne.
taigne / eertijts een vermaerde ende treffelijcke stadt / maer
door de Fransche oorloghen teghen Vlaenderen seer ver-
dorven / ende tot een dorp ghewordden / met een sterck Slot
tot sijner bescherminge. Welck Slot Carel de vijfde / de
stadt Doornick inghenomen hebbende / heeft doen afwer-
pen / alsoo dat Mortaigne nu niet anders en is als een enc-
kel Dorp / liggende drie mijlen van Doornick / ende toebe-
hoorende sijnen besonderen Heere.

In het selve Doornicksche landt / ontrent vier mijlen S.A[mand].
van de stadt is mede gelegen de schoone Vlecke van S. A-
mand / hebbende poorten / vesten / ende grachten ghelijck
een stadt / ende daer beneffens een van de rijckste Abdyen
van Vlaenderen / welckers Abt is Heere van de selve plaet-
se ende

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

LA FLANDRE IMPERIALE
PARTIE DE
HAYNAVLT.
Lieuez Communes d'Allemagne
Lieuez Communes de la France
GHENT
TERRE DE WAES
Dendermonde
Aelst
Oudenaerde
BRUSSEL
Vilvorden
PARTIE
Tielt

se ende van haren bybangh / soo wel in 't wereldlijcke als in 't Gheestelijck.

Vlaems n VVals Vlaenderē eenen van Vranck- ijck.

Dese twee deelen / te weten het Vlaems en Walsch-Vlaenderen / zijn verre het meeste deel des ghehelen Graefschaps / en pleghen de Graven te leen te houden van de Koninghen van Vranckrijck / en deden haer manschap op dese wijse. De Koninck van Vranckrijck voude de handen des Graven (die met d'een knye op d'aerde lagh) met de sijne toe / ende na dat hy den eedt van ghetrouwigheydt ghedaen hadde / dede hem opstaen / ende gaf hem sijn wanghe te kussen / ende ginghen de Graven van Vlaenderen in edelheydt van gheslachte / in oudtheydt van state / in heerlijckheydt ende authoriteyt alle andere Princen van Vranckrijck te boven / ja ontsaghen haer niet te draghen voor Graven al eer sy den eedt van ghetrouwigheydt ghedaen hadden / ende voornemelijck binnen Gent.

Beschrijvinghe van Rijcx-Vlaenderen.

Leen van t Rijck.

DAt deel van Vlaenderen / datmen Rijcx noemt om dat de Graven het pleghen te leene te houden van het heylighe Roomsche Rijck / is een kleyn landeken tusschen de Schelde en Dendre / op de frontieren van Brabandt. Men heet het nu ter tijdt meest het landt van Aelst / nemende een deel voor 't geheel / want anders begrijpt het / boven 't Graefschap van Aelst / oock de vier Ambachten / het landt van Waes / ende sommighe dorpen over de Schelde.

egrijp.

elst,

Aelst / de Hoofdt-stadt niet alleen van haer besonder Graefschap / maer van gheheel Keyserrijcks Vlaenderen / is een goede ende seer stercke stadt / gheleghen op den watervloedt Denre / twee mijlen van Dendermonde / vijf van Gent / vier van Brussel / ende ses van Mechelen. De principaelste neeringhe van haer borghers bestaet in de hoppe / die in dit landeken overvloedelijck wast. Sy is vereert met den tytel van Borghgraefschap / ende placht weleer Munt te slaen / maer dat recht heeft Graef Guye van daer overghedraghen tot Ghent. Heeft een canonicale kercke ghesticht / ter eere van Sint Saugericus / met twee mannen kloosters / ende een vrouwen klooster. De Graeflijckheydt des landts van Aelst / leest-men dat haren oorsprongh ghehadt heeft uyt de Graven van Nieu-kasteel / in 't jaer neghen hondert achten-veertich tot Gent ghebout van Keyser Otto de eerste / als het Braecklandt (want alsoo werdt dit landeken doe ter tijdt ghenoemt (ghedestineert werdt tot onderhoudt van des Keyser garnisoen op 't voorsz Casteel / ende uytghegheven tot een Graefschap. Een der selver Graven / ten wyve ghenomen hebbende de dochter van Graef Dierick van Vlaenderen / won daer by een eenighen soon / mede Dierick gheheten. De welcke te overlijden komende sonder wettighe kinderen / in 't jaer 1174 / soo heeft Philips van Elsacen Grave van Vlaenderen middel daer door ghekreghen om te worden Grave van Aelst / ende na dien tijdt is 't selve Graefschap noyt van Vlaenderen afghesondert gheweest. Sijnde / door even de selfde oorsaecke / de Grave van Vlaenderen ghenoemt gheworden Prince des Heylighen Roomschen Rijcks / een van de vier krijghs-graten / ende beschermer des Bisdoms van Kamerijck. Onder Aelst legghen 170 dorpen / soo dat dese stadt haer ghebiedt ende palen strecken tot aen

de mue-

de meuren van Ghent / tot voor de poorten van Audenaerde / ende op een mijle weeghs na tot die van Dendermonde.

Ninove. Onder den staet ende heerlijckheyt van Aelst / is begrepen de stadt van Ninove/ ofte Nieu-hove/ ligghende twee mijlen van daer / ende hebbende haer besonder recht ende jurisdictie.

VVaes. Het landeken datmen noemt van Waes begrijpt seventhien Dorpen / waer van het voornaemste is dat van Nicolaes.

Prinsdommen. Steenhuyse. Gavere. Boven dien zijnder in't landt van Aelst noch twee Prinsschappen / ende verscheyden Baronye. De Prinsschappen sijn Steen-huyse/ dat een fraey dorp is / hebbende sijnen Heere : ende de groote vlecke van Gavere / met een goet ende sterck Casteel / waer af de Grave van Egmont sijnen eersten tijtel plach te nemen / hem schrijvende Prince van Gavere. De Baronyen zijn Liedekercke/ Sottegem/ ende meer andere.

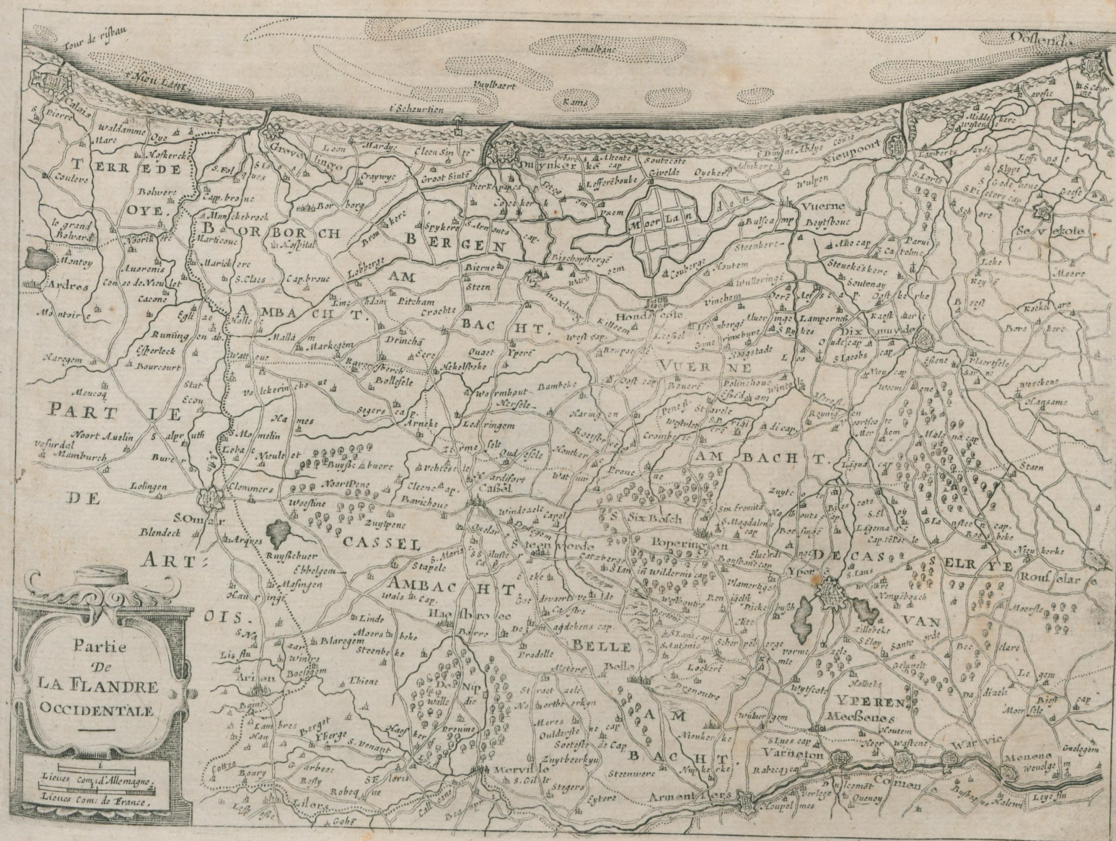
Ceremonien als de Grave den Keyser manschap deden. De Ceremonien / diemen in oude tijden plach te ghebruycken / als de Graven van Vlaenderen den Keysers manschap deden/ sijn ghedenckens-weerdich/ ende gingen toe als volght. De Keyser in sijnen throon sittende / met sijn Keyserlijck ghewaet/ ende de Vorsten des Rijcks daer rondtom staende / quam sich de Grave met een groote sleep van sijn eyghen Edel-mannen / voor sijne Majesteyt vertoonen met den blooten hoofde / ongheghort / ende viel met de eene knye ter aerden. Aldus knielende seyde tot hem een van des Keysers Raedts-heeren / ghy komt hier als een vassael ende onderdaen Vorst van den Heyligen Rijck / ter sake van den staet ende heerlijckheydt van Aelst / van 't landt van Waes ende Over-schelde/ van de vier Ambachten / en voorts van al het ghene dat ghy hebt ende te leene houdt van het Keyser-rijck / ende belooft houw ende trouw te wesen der Keyserlijcker Majesteyt/ ende die ghetrouwelijck te dienen totter doodt toe teghen alle vyanden. Waer op de Grave voor antwoordt gaf jae/ ende opstaende kuste den Keyser aen 't voorhooft/ die hem dan opschreef ende rekende onder de Vorsten des Rijcks.

Beschrijvinghe van Eyghen-Vlaenderen.

Begrijp. HEt gene dat geseyt wort het eygen ofte Domaine van Vlaenderen / begrijpt de steden van Dendermonde ende Geertsberghe / met de vlecke van Bornhem / ende verscheyden dorpen. Waerom dat dit quartier den naem voert van Eygen / hebben wy hier voren verklaert/ te weten / om dat het de Vlaemsche Graven van niemant te leen en houden : maer hoe sulcx by ghekomen zy / en is velen misschien niet bekent/ ende sullen 't derhalven hier kortelijck aenwijsen. Dierick Grave van Vlaenderen hadde den Hertogh van Brabant groote assistentie ghedaen teghen de Grimberghers / ende wert daer door van hem beschoncken met desen staet/ die te voren onder Brabandt behoorde. 't Is wel waer dat hy naemaels door houwelijck in Vranckrijck ghetransporteert/ ende aldaer verkocht is gheworden aen Coninck Philips/ toeghenaemt van Valoys/ maer die/ om te vorderen seker houwelijck / heeft hem in 't jaer 1347 weder ghegheven aen Louys van Male Grave van Vlaenderen / ende sedert is hy altijdt verknocht ghebleven aen 't selve Graefschap.

Dendermonde. Denremonde / datmen kortsheyts halven Dermonde noemt / heeft sijn naem van den vloet Dene oft Dender/

aen

Partie
De
LA FLANDRE
OCCIDENTALE
Lieues Com. d'Allemagne
Lieues Com. de France
Smalbanc
Oostende
Nieupoort
Gravelingo
Calais
TERRE DE OYE.
BORBORCH AMBACHT.
BERGEN AMBACHT.
VUERNE AMBACHT.
CASSEL AMBACHT.
BELLE AMBACHT.
DE CASSELRYE VAN YPEREN
PARTIE DE ARTOIS.
Vuerne
Dixmuyde
Hondscote
Cassel
Poperingen
Ypre
S. Omer
Arques
Ardres
Mervile
Armentiers
Varneton
Warvic
Menene

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

De Vier
AMBACHTEN
DE HONT
Lieues Com: d'Allomagne.
DE VIER AMBACHTEN
QVATRE OFFICES
Axel
Hulst
Philippine
Cruis Polder
Kildrecht
Clinge
Winckele
Wachtebeke
Mendonc
Selzaton
Moerspoie
Assenede
Boekhoute
Sas van Ghent

aen wiens mont het gheleghen is / juyst daer het valt in de Schelde. Is een goede / stercke / ende naer advenant oock rijcke stadt / verscheyden ses groote mijlen van Antwerpen; ende van Gent / Mechelen ende Brussel elck vijf. Daer is binnen een schoon Collegie van Canoniken / ende het eenige mannen Clooster in Vlaenderen van der Brigitten orden.

Geerts-bergh. Geertsberghe / van de Francoysen met een ghebroken woort Grammont gheheeten / is gelegen op de Denre / drie mijlen van Audenaerde / ende vijf van Denremonde / een kleyn / maer seer fraey ende lustigh stedeken / ghesticht by Graef Boudewijn van Vlaenderen / toeghenaemt van Berghen / in 't jaer onses Heeren 1068.

Bornhem. Bornhem is een fraey dorp / met een schoon Casteel / ende veel gehuchten / die het onderdanigh zijn / worden t'samen ghenoemt het lant van Bornhem.

Rupelmonde. Rupelmonde heeft den naem van den watervloedt Rupel / die hier in de Schelde loopt / ende is gheleghen aen de slincker zijde des selven / drie mijlen van Antwerpen. Dit Rupelmonde is een oudt Casteel / op het welcke van des Landts-heeren wege bewaert worden de Originalen van de privilegien des Graefschaps van Vlaenderen / ende somtijts oock eenige ghevangenen / daer de Lants-heer alleen van disponeert. Behalven dit Casteel is hier oock een groot ende schoon dorp / in het welcke ghebooren is Gerardus Mercator / een voortreffelijck wereldt-beschrijver.

Geheel Rijcx ende Eygen-Vlaenderen / heeft seer goet ende vruchtbaer lant / ende brengt onder andere voort overvloedich veel goede krappe / oft verwers meede.

Tot besluyt van de beschrijvinge van Vlaenderen / seggen wy / dat het (eer Holland tot sijnen teghenwoordighen stant ghekomen is) ghehouden wert voor het machtichste Graefschap van heel Christenrijck / ghelijck Vranckrijck voor het machtichste Coninckrijck / Milanen voor 't machtichste Hertoghdom / ende Vrieslandt (een van de 17 Nederlanden) voor de grootste ende machtichste Heerlijckheyt.

Beschrijvinghe der vier Ambachten.

Vier Ambachten. Hulst. IN het lant datmen noemt de vier Ambachten / liggen vier steden / een bemuert / ende drie sonder mueren oft vesten / onder de welcke voor eerst is Hulst / een redelijck goede stadt / ligghende vier mijlen van Rupelmonde / ende met den tijtel van Borchgraefschap verciert.

Axele. Axele / mede een tamelijck stedeken / maer niet rondtom bemuert / light anderhalf mijl van Hulst / ende vier van Gent / staende onder 't gebiet van de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

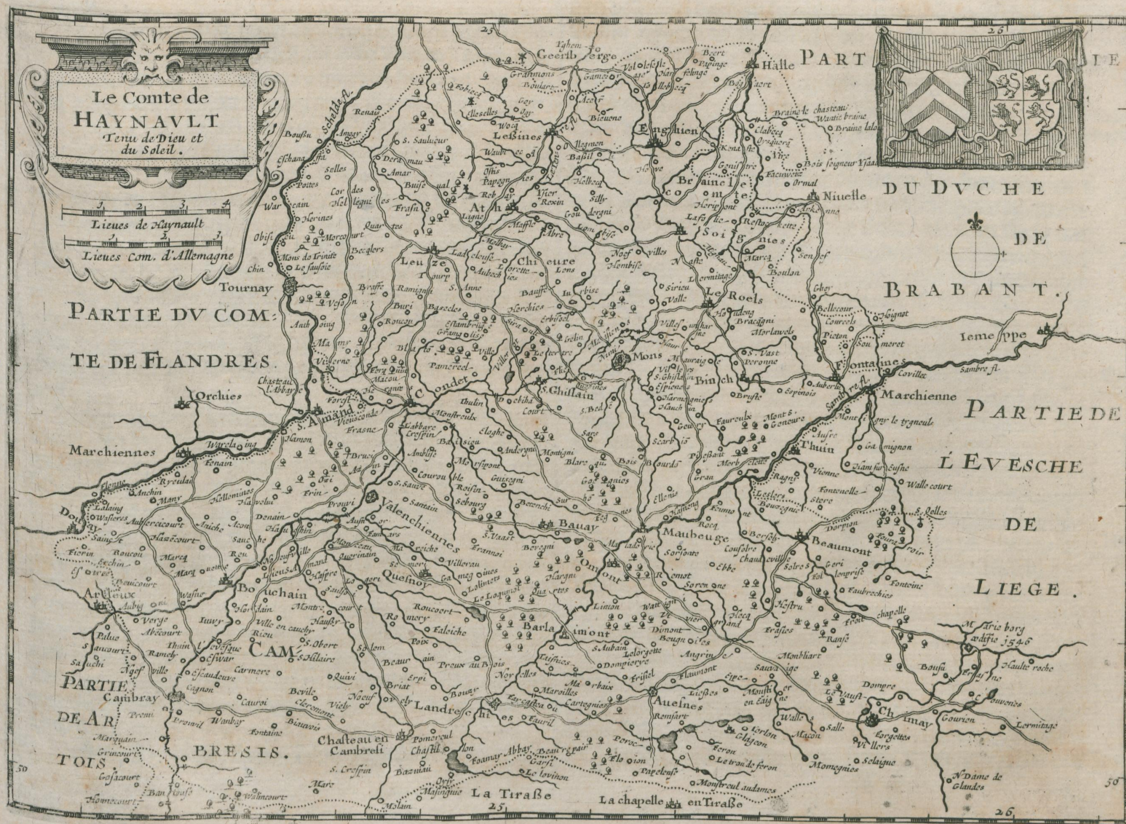
Bochoute Assenede, &c. Bochoute ende Assenede sijn het derde ende vierde van de voorsz stedekens / liggende elcks twee mijlen van Axele. Dese vier Ambachten hebben onder haer 30 dorpen: Hulst twaelf / Axele ende Assenede elck seven / ende Bochoute vier.

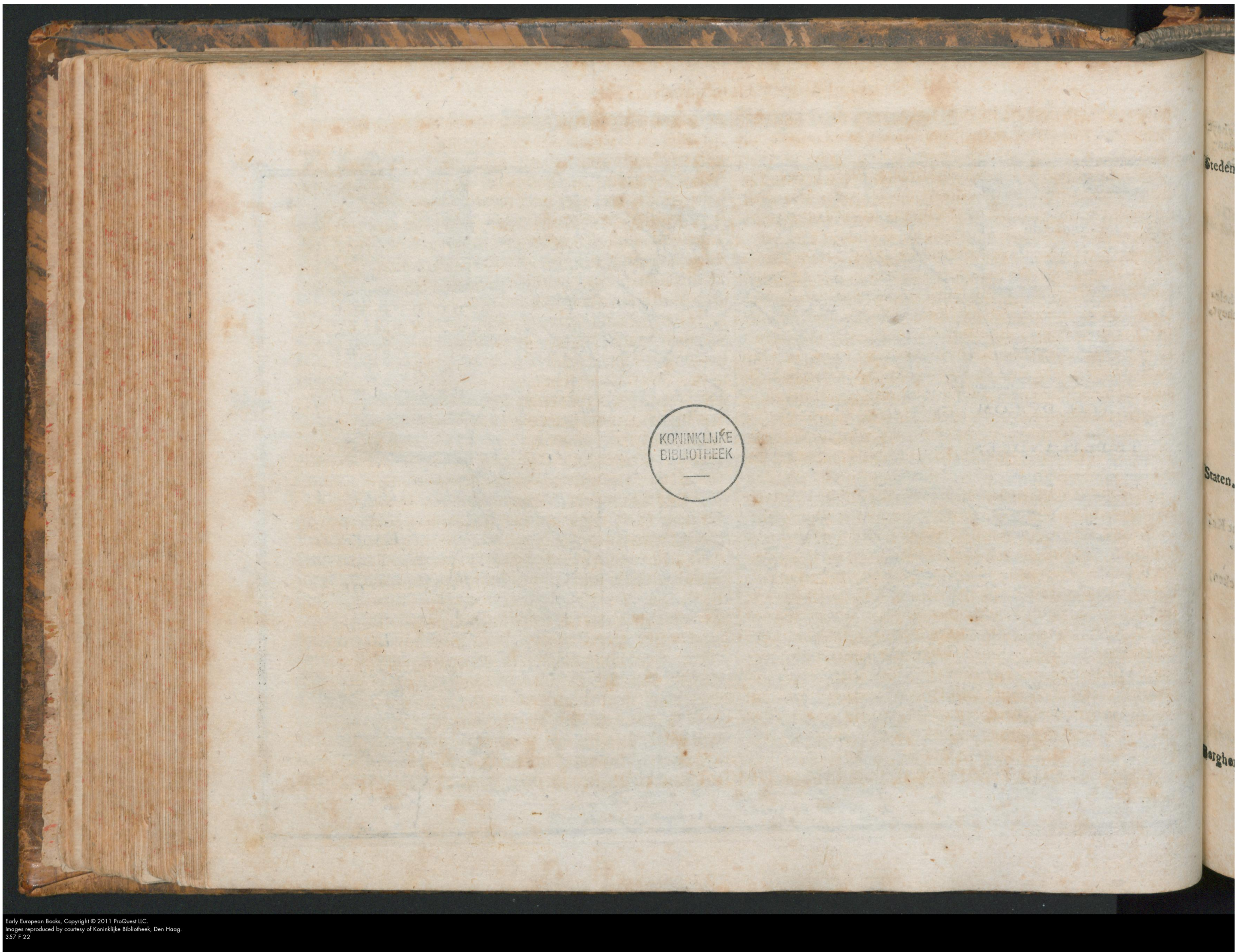
Naem. Henegouw heeft sijn naem van 't rivierken Hene oft Haine / ende het oude duytsche woort Gouw / welck beteeckent een landt ofte landtschap. Het was eertijdts ghenaemt Neder Picardien / ende daer te voren (soo eenighe segghen) Saltus Carbonarius, dat is het kool-bosch / om dat het voor een goet deel beplant was met een seecker wijdtstreckende wout / in welck menichte van kolen ghebrandt wierden / ghelijck noch sulcx gheschiet in 't groote bosch van Mormaut / gheleghen in dit Graefschap / het welck sommighe houden een deel te wesen van 't oude bosch / Silva Carbonaria by den Romeynen ghenoemt.

Palen. Het Graefschap Henegouw paelt in 't noorden aen Brabandt ende Vlaenderen / in 't zuyden aen Champagnien ende Picardien: in 't oosten eensdeels aen 't Graefschap Namen / eensdeels aen 't Bisdom Luyck: ende in 't westen aen de Schelde ende Wals-Vlaenderen.

De Prince van die landen was Graef S. Vincent / toeghenaemt Madelgaer / zijn ghemalin S. Waltruid / welcke hare woonplaets binnen Berghen / en het opperste ghebiedt in de landen daer rondtom hadde / in den jare 651 / maer dit alles is vry onseker / want niemandt kan bewijsen dat Raginerus de eerste / wiens huysvrou Albrada heete / uyt dit gheslacht voortghekomen is: dese Raginerus liet drie sonen nae / Gijsbert Hertogh in Lotharingen / Raginerum Longicollum ofte Langhhals / Prince van Berghen in Henegouw / ende Lambert Grave van Leuven. Van dese Raginerus konnen de Graven van Henegouw haren af komst tellen / welcke gheleeft heeft in den jare 940 doch het Graefschap heeft niet lange aen 't mannelijck oir van Raginerus gebleve̅ / want doe̅ de vierde Ragineer van dien name / sonder dat daer yemant van andere naem tusschen is gheweest / ghestorven waer / is sijn dochter Richild in sijn plaets ghekomen / welcke eerst ghetrout sijnde aen Graef Herman / uyt wien sy geen kinderen en wan / naderhandt nam Balduwijn Grave van Vlaenderen den sesten van dien name / by welcken sy twee kinderen kreegh / waer van de oudtste Arnold Grave van Vlaenderen ende Henegouw soude gheweest hebben / by aldien niet Robert de Vries / Balduwijns des sesten broeder / hem om en̄ selfs Vlaenderen onder sich ghebracht hadde / waer door ghebeurde dat Balduin de tweede geborene alleen Henegouw van sijn moeders weghen besat. Doch ten laetsten is dit huys van Henegouw weer aen hare erve ghebrocht door 't houwelijck van Margriet van Elsas / Gravinne van Vlaenderen / ende Balduin de Grootherti[g]he / Grave van Henegouw. Naderhant is het weder van Vlaenderen ghescheyden / door de twist gheresen tusschen de kinderen van Margriet van Constantinopelen / Gravinne der selvigher landen / welcke uyt verschepde mans kinderen hebbende / den jonghsten socht haren 'erfghename te maecken: doch in dese tijden wil ick niet treden / alsoo de selve ghenoech bekent sijn: des ga ick in mijn beschrijvinghe voort.

't Heeft een soete locht / en is met verschepde rivieren bewatert / als de Schelde / Sambre / ende Denre / hebbende daer beneffens vele staende wateren ende fonteynen / als oock vele lustighe bosschagien / onder andere die van Mormaut ende Sint Amand. Beemden ende weyden sijnder seer veel / ende goet voor alderley beesten / maer voornemelijck is de grondt seer vruchtbaer van koren ende terwe. Men vinter / op verscheyden plaetsen / mijnen van goet yser / loot / schoone steenen seer bequaem tot metselerpen / ende onder andere oock toetsteen. Daer wordt veel goet glas

Le Comte de
HAYNAVLT
Tenu de Dieu et du Soleil.
Lieues de Haynault
Lieues Com. d'Allemagne
PARTIE DV COMTE DE FLANDRES
DV DVCHE DE BRABANT
PARTIE DE L'EVESCHE DE LIEGE
PARTIE DE ARTOIS
CAMBRESIS
Mons
Valenchiennes
Tournay
Cambray
Ath
Enghien
Halle
Nivelle
Binch
Maubeuge
Beaumont
Thuin
Marchienne
Condet
Quesnoy
Bouchain
Landrecy
Auesnes
Chimay
La Tiraße
La chapelle en Tiraße
Chateau en Cambresi
Orchies
Marchiennes
S. Amand
Lessines
Soignies
Le Roels
Fontaines
Sambre fl.
Schelde fl.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

glas ghesmolten / veel levende kalck gegraven / als oock menichte van steenkolen / maer soo goet niet als die van Luyck.

Steden.

In Henegouw sijn vierentwintich besloten steden / namelijck Berghen / de hooftstadt van 't landt / Valencijn (het welcke voor een stadt ende heerlijckheydt op hem selven ghehouden wordt) Quenoy / Conde / Landrecy / Avennes / Chimay / Marienborgh / Philippe-ville / Beaumont / Maubeuge / Bavais / Bins / Reus / Soigny / Breyne le Comte / Enghen ofte Enghien / Halle / Lessine / Chevre / Aeth / Sint Geleyn / ende Leuze. Voorts meer dan negen hondert en vijftich dorpen; Robertus Cenalis telt 12 hondert / die toorens en klocken hebben / met noch veel kasteelen ende heeren huysen / onder welcke veel treffelijcke ende schoone vlecken zijn / als Pequicourt / Fontaine / Lalaing / Montigny / Antoin / Bye / Brifeul / Ligne / Bossu / Barlemont / Glayon / Trasegnye / Ecochinne / Trelon / Solre le chasteau / Barbanzon / Aimeries / ende meer andere.

Staten.

Henegouw heeft veel hooghe ende weerdighe staten / te weten / een Hertoghdom / drie Prinschappen / twee Marquisaets / thien Graefschappen / twaelf Pairien oft Genootschappen / tweentwintich Baronien / ses en twintich Abdyen / een Maerschalck / een Seneschael / een opper-houtvester / een Kamerlingh / ende meer ander Officieren / welcke ampten meest alle besterven op de principaelste Heeren des lands. De Staten bestaen in vijf leden / te weten / de twaelf Ghenoten / de Prelaten / den Edeldom / de vier ordinare Hoofd-officiers / ende de Steden. Dit kleyne maer seer edele ende bloeyende landeken en houden de Graven van niemant te leen dan van Godt en de Sonne / daerom het oock dickmaels ghenoemt wort / Pays de Henaut, tenu de Dieu & du Soleil.

Berghen.

De stadt Berghen / by den Walen ghenaemt Mons, ende tot onderschept van andere ghelijcknamige steden toegenaemt en Hainault, ofte in Henegouw / heeft haren naem van de heuvel daer op sy gheleghen is. Hier hebben ghewoont Walbert / S. Berthilde / S. Waltruyt / S. Vincent / S. Amand / ende meer andere Heylighen / soo wegen hare deucht ende godtvruchtigheyt / als gheslachte / hooge af komste / ende groote heerlijckheden seer vermaert.

Gelegentheydt.

Sy leydt van Enghen ofte Enghien vijf mylen / ende van Brussel thien / aen een vlietend water ghenaemt Trulle / sijnen oorspronck nemende uyt verscheyden fonteynen niet verre van het dorp Marpen / ende van Berghen komende valt in de Hayne / is een stercke stadt / die men seght dat rondom in 't water gheset kan worden / ende daerenboven noch besloten is met stercke mueren / ende drie wyde diepe grachten. Heeft van binnen een out Casteel / niet alleen schoon ende groot / maer oock met fraye ghebouwen ende huysen verciert. Daer sijn oock verscheyden lustige fonteynen.

Canonikessen van S. VValtrud.

Onder andere gheestelijcke persoonen isser het edele Capittel ende Orden van de Canonikessen / ghesticht by Sinte Waltruydt. Dese hebben een schoone kercke. In haer Orden moghen niet komen dan dochters van groote Heeren ende Edellieden / ende sijn des voornoens in 't wit gekleet als gheestelijcke persoonen / des namiddaegs als wereldtlijcke juffrouwen / soo dat sy moghen houwelijcken / etc.

Hare Abdissen.

De Abdissen van dit Convent pleghen vrouwen te wesen soo wel in 't wereldtlijck als gheestelijck / niet alleen van de stadt Berghen / maer oock van Framerie / Cheni / ende andere plaetsen in Henegouw / als mede van Hermes / Genistre / Herentals / Breyne / Aleud / ende meer andere plaetsen in Brabandt. Maer sedert de tijden van Graef Boudewijn van Henegouw / die dese macht ontfingh van de Keyser / sijn de Graven ghebleven wereldtlijcke Abten / Guardianen / Rechters / beschermers / ende voorstanders der kercke van Sinte Waltruyt / ende der

persoonen ende goederen van't Convent / houdende in haer plaetse een Abdisse / als overste van 't Collegie / die noch sulcken authoriteydt heeft / dat sy den aenkomende Grave van Henegouw selve ontfanght / ende stelt in 't besit van het Graefschap / de Abdye / ende andere goederen / die hy van dese kercke te leen hout. Ghelijck de Grave daerenteghen haer by eede belooft alle privilegien / vryheden / rechten / ende kostuymen des Convents van Sinte Waltruydt voor te staen ende te beschermen. [Raedt provinciael.] Binnen Berghen resideert de Raedt Provinciael van Henegouw / tot den welcken alle de appellen gaen van 't gheheele landt / uytghesondert die van de stadt ende heerlijckheydt van Valencijn. De vonnissen van de voorsz Raet zijn definitijf / ende valt van de selve gheen voorder appel. Men doeter goet ende kort recht / ende macher gheen eyntelijck oordeel vellen / dan in teghenwoordigheydt van den Hoogh-Baillieu van Henegouw / die des Princen Stadhouder is so in civile als criminele saken. Bergen is van Keyser Karel de groote niet alleen gemaeckt tot een Hooftstadt van Henegouw / maer oock een besonder Graefschap / ende heeft langhe syn eyghen Graven ghehadt / maer die hebben namaels weder aenghenomen den ouden tijtel van Graven van Henegouw / ende sijn van moeders weghen ghesproten uyt den doorluchtighen bloede des selven Keysers.

[Valencijn.] Waer van Valencijn haer naem heeft / disputeeren noch de gheleerde / naer dien gantsch ghene oude schrijven ghewach daer van maken ; de waerschijnlijckste opinie der schrijvers is / dat het komt van Keyser Valens / die ghekomen zijnde in dit ghewefte / ende bevindende de landouwe soo schoon ende vruchtbaer / de locht ghesont / ende de plaetse wel gheleghen / aldaer een wijle ghebleven is / ende / ontrent een out kasteel dat daer stondt / dese stadt ghetimmert heeft / die na sijnen name hetende Valentiana, als de stadt van Valens / ende op dat sy mocht bevolckt worden / gaf haer onder andere die vryheydt / die Romulus den inwoonderen van sijn nieughebouwde Romen / namelijck dat [Vryhe… der Ban… lieve.] die daer in quamen timmeren ende woonen niet mochten gemoeyt worden om civile noch criminele saken. Welcke vryheydt noch teghenwoordich duert / ende ghenoemt wordt Banlieue / maer is soo ghematicht / dat soo yemant te grof toeghegaen heeft met schult te maecken / oft eenen moetwillighen doodtslach ghedaen / kan sy hem niet helpen / maer wordt na verdienst gestraft. [Ghel… genthey…] Valencijn light op de Schelde / seven mylen van Berghen / ende soo veel van Rijssel / in een lustighe dellinghe ; Aen de sijde van Porte Cardon vliet het rivierken Rouelle / ende brenghen beyde soo veel waters by / dat behalven verscheyde stercke ende schoone eylandekens die sy maecken / loopen sy oock bykans door alle de straten onder de huysen heen / grootelijcks tot gherief van elck inwoonder in 't besonder / ende tot ghemeene versterckinghe der stadt / die men meestendeels op de eene sijde kan in 't water setten ; op de andere zijde heeftse seeckere heuvelkens / oock wijde en diepe grachten / met stercke bolwercken ende mueren. [Out K… steel.] Men sieter noch tusschen de Doornijcxsche ende Douaysche poorte de overblijffselen van het voorsz out Kasteel / besloten tusschen de Schelde ende de bolwercken der stadt. [Kercke…] De twee voornaemste kercken sijn die van onser Lieve Vrouwe / ende Sint Jans. De eerste is ghesticht by Graevinne Richilde / na de oude maniere / met veel Marberen ende Prophir steene colomnen / welcke drie wonderlijcke welffsels ende boghen maken onder ende boven / seer breet om te wandelen / ende lustich om sien. De andere is een nieuwer ghebou / maer uytnemende cierlijck / ghesticht by Pipijn Carels des Grooten Vader / oft (soo andere segghen) laugh te voren by Coningh Diderick van Vranckrijck. Behalven dese twee zijnder noch veel

andere

andere fraeye kercken ende Godtshuysen / onder welcke dat van de Minnebroeders het schoonste ende grooste is / daer veel Graven van Henegouw ende Heeren van Valencijn begraven ligghen. Onder andere vernaemde ghestichten staeter op sekeren hoeck niet wijdt van de Schelde een groot oudt Paleys / nu gheheeten des Graven sale / eerst ghebout oft immers hermaeckt ende vermeerdert door Graef Boudewijn den timmerman; dit Paleys met sijnen omvangh / al is 't besloten in de stadt / nochtans wordt het ghehouden voor het landt van Henegouw / ende besonder dat deel naest de Schelde / met de thien brugghen daer over / welcke altesamen betimmert sijn met verscheyden fraeye huysen / daer ghemeynelijck in woonen so wel de ontfanghers van de sale / als die van 't Graefschap Henegouw. Het Raethuys / dat boven alle wereldlijcke ghebouwen van Valencijn uytsteeckt / noemen sy gemeynlijck de Halle / staet op de merckt / uytkomende met een laghe streke van ghehouwen steen konstich bearbeyt / met veel vensteren en portalen verciert / begrijpt in een lichaem ende uyt eender handt aen de een zijde Sint Peters kercke / aen de ander zijde een seer schoon ende hoogh verheven uyrwerck; onder dit uyrwerck binnens dacks is de koorenmarckt / seer ruym ende breet / ende daer boven de wollemarckt / de schermschole / ende de krijghsbane. Daer en boven isser een besondere plaets daer men laecken verkoopt / met veel schoone ende wijde vertreck-Plaetsen voor de Heeren der stadt / het ghevanghen huys / ende meer andere wooninghen. Soo dat dit eene Paleys by na alles begrijpt dat tot dienst van een stadt van nooden is. Het werdt eerst ghesticht by Graef Willem van Henegouw / van Hollandt / van Zeelandt / ende Heere van Vrieslant / toeghenaemt de Goede. Andere Paleysen gaen wy voorby. Binnen Valencijn wordt so goeden orden ghehouden in 't stuck van de borgherlijcke regeeringe / dat veele vreemdelinghen / ende met name die van Nurenbergh wel eer daer henen ghesonden hebben / om van de politie der stadt onderricht te wesen / waer uyt sy oock eenighe wetten ontleent hebben die sy noch ghebruycken in hare wel gheschickte Republijcke. De ghemeene borgers van Valencijn generen haer meest met koopmanschap ende handtwercken. De voornaemste ambachten sijn lakenen te maken / mitsgaders ossetten / fijn lijnwaet ghelijck Camerijcks doeck / satijnen / taffe taf / cangeant / ende by nae allerley kramerye ende nootsakelijcke dingen voor de ghemeente. Valencijn heeft van over langhe jaren den stapel van alle Fransche Wijnen / die in de Nederlanden over landt ghebracht worden; maeckt een Heerlijckheydt op sich selfs / (hoe wel de Prince genen besonderen tijtel daer af voert) ende heeft van over veel hondert jaren zijne eyghene wetten ende costuymen / seer verschillende van die van Henegouw. Welcke wetten oock ghebruycken de steden Bouchain / Quenoy / ende Conde / met noch 132 dorpen / resorterende onder 't Castelleynschap van Valencijn / ende in cas van appelle niet staende onder den Raedt Provinciael van Berghen / maer onder het hooghe Hof van Mechelen. De Staten deser Heerlijckheydt bestaen uyt Prelaten / Edelen / en burghers.

's Graven sale.

Regering.

Stapel van Franse VVijnen.

Bouchain van Pipinus ghebout ter ghedachtenis van de nederlaghe der Franschen / is gelegen op de slinckezyde van de Schelde / tusschen Valencijn ende Camerijck / van elcx vier mijlen verscheyden / een stercke plaetse / versien met een vast ende byna onwinbaer Kasteel. Sy is de hooftstadt des Graefschaps van Oostevant / het welcke als erfgoet plach toe te komen den outsten sone des Graven van Henegouw.

Het stercke / maer kleyne stedeken Quenoy / drie mylen van Valencijn / plach hier voormaels te wesen de oude

quenoy.

woonstadt en morghen-gave der Gravinnen van Henegouw / is mede bekent door de halfzijde stoffen / die sy semoset noemen / en daer ghemaeckt worden.

Condé. Twee mijlen van Valencijn / op de Schelde / is het lustighe stedeken Conde / toekomende den doorluchtighen huyse van Lalaing.

Landrecy Landrecy light op de Sambre / drie mijlen van Quenoy / ende ses van Valencijn / een kleyn sterck stedeken / wel eer toegekomen hebbende den Hertogh van Aerschot / maer namaels by hem teghen den Keyser vermanghelt / is bekent door de groote belegering die 't uytgestaen heeft in den jare 1543 wanneer het Carolus beleghende / alsoo het eerst door de Franschen inghenomen was.

Avennes. De stercke frontier-stadt Avennes is ghebout aen den Hepre / vier mijlen van Landrecy / ende vier van Maubeughe / is mede versien met den tijtel van een Graefschap.

Chimay. Chimay is een fraey sterck stedeken / heeft den tijtel van Prinschap / toebehoorende den Hertogh van Aerschot / die aldaer een heerlijck Paleys heeft. Het leyt in een bosch / op de Blanche / ses mijlen van Avennes.

Marienbourgh. Corts nae dat Marten van Rossem dien vermaerden tocht gedaen hadde door Brabant ende Lutzenburgh in 't jaer 1542 / heeft Vrou Marie / Coninginne Weduwe van Hongarien / ende Regente van de Nederlanden / door bevel van de Keyser haren broeder / doen bouwen ende na haren name genoemt de stadt Marienbourgh / drie mijlen van Chimay / ende thien van Bergen / tusschen twee rivieren / te weten de Blanche / maer een steenworp verre / ende de Noire / ontrent een halve mijle van daer ; dese plaetse versien zijnde wort onwinbaer ghehouden.

Philippeville. Als de Francoysen in 't jaer 1554 de stadt Marienbourgh / door onachtsaemheyt van 't garnisoen / inghenomen hadden / wert Philippeville / tot een frontierstadt / daer tegen ghebout / ende na den Coningh Philippus soo ghenoemt / light anderhalf mijle van Marienbourgh.

Beaumont heeft sijn naem van den schoonen bergh daer 't op gebout is / liggende van Chimay ende Bins elck vier mijlen / ende van Bergen seven. Het is een fray stedeken / toebehoorende den Hertoghe van Aerschot / die onder andere sijne tijtelen hem schrijft Grave van Beaumont. Het plach als erfdeel toe te komen den tweeden sone des Graven van Henegouw. Beaum[ont] Bins.

Op de Sambre vier mijlen van Bergen leyt Mabeuge / in welcke een Convent is van de Edele Orden der Canonikessen / gelijck te Nivel en Bergen / welck Convent met de schoone kercke daer by doen stichten heeft Sinte Aldegonde / van de welcke het naderhant sijnen name ghekregen heeft. De Abdisse heeft / soo wel in 't wereltlijck als in 't geestelijck / de heerschappye over dese stadt ende haren byvangh / met privilegie van te mogen slaen sekere looden penninghskens / daer van de twaelve doen een Brabantschen halve stuyver. Mabe[uge]

Bavais / vijf mijlen van Bergen / wort ghebeeten Bavais Walonne / tot onderscheydt van Bavais Picarde in Vranckrijck / het is nu een kleyn stedeken / maer dat het in ouden tijden wat besonders gheweest moet hebben / bewijsen verscheyden overblijffselen van treffelijcke wercken daer binnen ende ontrent. Onder andere een steene columne op de marckt / onder welcke men seght dat beginnen alle die ghestrate weghen ofte cassyen / die van daer af plegen te loopen na verscheyden quartieren van Vranckrijck / ende van den Francoysen / na sekere hare Coninginne / genoemt worden les chemins de Brunehault. Dese weghen (soo Carolus Bovillus schrijft) hebben dit besonders / datse hooger zijn dan aen weder zijde het lant is / datse reghelrecht loopen na de voornaemste steden van Vranckrijck / ende datse met sekere kleyne keykens ghe- Bavais.

straet

straet zijn/ die men nochtans nerghens daer ontrent vint/ soo dat men meynen soude/ of datse van het aertrijck moeten op geworpen zijn / of uyt den Hemel geregent / oft andersins aldaer ghebracht. Dit Bavais is niet het oude vermaerde Belgium / ghelijck wy elders bewesen hebben: die meer daer af begheert te weten lese Guicciardin.

Bins.

De stadt Bins / by de Walen ghenaemt Binche, op den arm van de Haine/ drie mijlen van Bergen/ heeft eertijdts toegekomen Vrou Marie van Hongarien / de welcke het selve van de Keyser haren broeder verkreghen hadde/ voor dien tijdt dat sy leefde/ de welcke daerom de selvige plaets seer hadde vernieuwt / ende met schoone huysen ende kostelijcke hoven heerlijck verciert / hebbende daer dichte by doen bouwen het hoffelijck Paleys / Kasteel-wijs ghemaeckt / dat na haer gheheeten wert Mariemont. Alwaer onder andere te sien was een uytnemende konstelijcke Ceres/ 28 voeten lang / in eenen hof liggende. De bergh Parnassus ghemaeckt van peerlemoer/ met de fonteyne in Helicon / ende de negen Sangh-Goddinnen van wit Marber daer op. Noch een Porphyrstene waterback: een bancket-tafelken wel van duysent stucken inghevoeght / in het welck de stadt Bins na 't leven afghebeeldt was met naturele coleuren: verscheyden silvere afghegoten kruydekens ende bloemkens/ die door den wint verwaeyden; eenen gemaeckten Hemel/ waer uyt het donderde / blixemde / ende reghende / ende sekere fonteynen springende uyt konstigh ghemaeckte rootsen / daer corael-tacken uyt scheenen te groeyen / maer alles heeft de Coningh van Vranckrijck Henrick de tweede / na dat hy in den jare 1554 Bins inghenomen hadde/ uyt besondere wraeckgierichheyt / tegen de voorsz Regente / om de groote brantstichtinghen die sy hadde doen aenrechten in Picardien / ende meestendeel om het af-branden van sijn heerlijck Paleys Follenbraye / t' allen kanten doen in brandt steken ende vernielen/ selfs de stadt niet verschoonende/ soo dat de meestendeel van haer borghers sich begaven naer Berghen. Nu ter tijdt is sy weder in redelijcken doene/ en Mariemont allenghskens wederom gherepareert by de Ertshertoghen Albertus en Isabella / die sich somers daer veel onthielden.

Reux.

Twee mijlen van Bins ende drie van Berghen leydt Reux / een oude / fraye stadt / die 't ghebiedt heeft over veel dorpen / ende van Carel de vijfde verheve is tot een Graefschap/ toebehoorende die van den huyse van Crouy.

Soigny.

Soigny drie mijlen van Bins/ ende drie van Berghen/ op de Seine/ daer men houdt dat het sijn naem af heeft/ is een kleyn / maer fray ende tamelijck rijck stedeken / hebbende een heerlijcke Collegie van Canoniken / ghenaemt de Heeren van Sint Vincent / die 't bewint hebben over de stadt ende al haer gebiet. Van Soigny komen insonderheyt veel goede Sangers oft Musicijns.

Breine le Comte.

Breine le Comte is drie mijlen van Halle ende vier van Bergen/ een so oude stadt/ datmense houdt gebout te zijn/ ende den naem te hebben van den Hoogh-vermaerden Brennus/ verwoeder van Romen / daer Titus Livius af schrijft in sijn vijfde boeck: sy wort toegenaemt le Comte, tot onderscheyt van een kleyne / maer oude vlecke in Brabant genaemt Breyne Aleu/ aen den ingangh van 't Sognien bosch/ drie mijlen van Brussel / met een Kasteel daer by/ ghenaemt Breine le Chasteau.

Engen.

Engen/ dat de Walen noemen Engien/ leyt vier mijlen van Ath/ vijf van Bergen / ende soo veel van Brussel / een kleyn stedeken / daer menichte van veelderley schoone tapisseryen ghemaeckt wort. Heeft noch onlancx toeghekomen den Coningh Henrick de Groote van Vranckrijck / maer is uyt sijnen name verkocht met seventhien dorpen onder de Baronye resorterende / aen den Grave van Arenbergh/ die sich op 't Paleys onthoudt.

Halle. Halle / by de Walen ghenoemt Nostre Dame d'Haulx, is ghelegen aen 't voorsz waterken Seine / het welcke daer door loopt / drie mijlen van Brussel / op de uyterste palen van Brabant ende Henegouw: heeft een oude kercke / ghewijt ter eeren van onse Lieve Vrouwe / daer men seyt veel miraculen gheschiet te zijn / daerom sy oock veel versoecx heeft / niet alleenlijck van dese landen / maer oock uyt Vranckrijck ende andere plaetsen / dese sijn beschreven door twee Nederlandtschen lichten Justus Lipsius / ende Erycius Puteanus.

Lessine. Lessine / daer veel lijnwaets ghemaeckt wort / leyt vier mijlen van Engen / ende ses van Berghen / aen de watervloet Denre / op de frontieren van Vlaenderen / waerom die plaets dickmaels oorsaeck gheweest is van groote oneenigheyt tusschen beyde de landen / alsoo de Vlaminghen de selve onder de Graeflijckheyt van Vlaenderen meynden te trecken.

Chevre. Het kleyne maer lustighe stedeken Chevre / 't welck den tijtel heeft van Graefschap / ende toebehoort den Hertoghe van Aerschot / leyt op den Hunel / een mijle van Aeth / ende vijf van Berghen.

Aeth. Aeth light twee mijlen van Lessine / vier van Bergen / een kleyn / maer schoon ende redelijck sterck stedeken / light op den Dender. Hier wort van de inwoonders jaerlijcx soo veel linne laken ghemaeckt / dat men bevonden heeft / datse in een jaer meer dan tweemael hondert duysent fransche kroonen ontfanghen hebben.

Sint Geleyn. Sint Geleyn heeft sijn naem van de Abdye aldaer / wiens Abt by out recht Heer is in 't gheestelijck ende wereltlijck van de stadt / ende is dit de voornaemste Abdye van Henegouw. De stadt is kleyn / light twee mijlen van Berghen / ende de Haine loopt daer door / waer van Henegouw den naem heeft.

Leuze. Leuze / een redelijck fray stedekē / vijf mijlen van Valencijn / wert voor eenige jaren bykans af ghebrant / maer naderhant lustigh opghebout ende gherepareert.

Behalven dese besloten steden van Henegouw / is daer noch het fraeye stedeken Fontaine l'Evesque / op de uyterste palen van dit Graefschap / ende 't Bisdom Luyck / ontrent een kleyne mijle van de Sambre / ende twee van Bins. Maer alsoo de Grave van Henegouw / eñ de Bisschop van Luyck / over de Heerlijckheyt van dit stedeken twistich zijn / wort het onder gheen van beyde gherekent. Fontai l'Evesq

De dorpen ende kasteelen in dit lant vereert met den tijtel van Graefschappen ende Baronien zijn.

Lalaing / een fraey dorp met een kasteel / groot ende wijt van byvangh / gheleghen op de Scarpe / twee mijlen van Douay / ende vijf van Valencijn / is een Graefschap / wiens Graven oock plegen te wesen Graven van Hooghstraten in Brabant. Lalain

Montigny in 't Graefschap van Oostervant / ontrent twee mijlen van Douay / by de Abdye van Marchenes / is een Baronnye / eertijdts toebehoorende den Heere Florent van Mommorency / Ridder van 't gulden Vlies / broeder van den onthalsden Grave van Hoorn / die in 't eerste van de voorlede troublen door de Hertoginne van Parma naer Spaenjen gesonden zijnde / om den Coning te informeren van den staet deser landen / aldaer in de ghevanghenisse ghestorven is. Monti-gny.

Antoing / op de Schelde / een mijle van Doornick / is een lustich dorp / met een schoon kasteel / soo oudt dat men 't seyt het werck te wesen van Marcus Antonius / Triumvir van Roomen / die met Julius Cæsar in Vranckrijck gheweest. De Princen van Espinoy pleghen daer ghemeynlijck hof te houden. Antoi

Ligne / een fraey dorp met een kasteel / voor de troublen een Graefschap / is nu tot een Prinsdom verheven / light een mijle van Chevre / ende twee van Aeth. Ligne

Bossu /

Bossu / een schoon dorp / met soo treffelijcken / alhoewel onvolmaeckt / Kasteel / als niet een in alle de Nederlanden / is mede een Graefschap / liggende derdehalf mijl van Berghen / ende vier van Valencijn. Het voorsz Kasteel / waer van alleenlijck het vierdepart voltopt is / heeft groote inkomen / ende van binnen een wijdt vierkant pleyn met het beginsel van een gaelderye / waer onder een bequame stallinghe / voor drie hondert ofte meer peerden. De gaelderye kan men met breede trappen op rijden / drie oft vier neffens malkanderen. Op de selve responderen de deuren van verscheyde kameren / bequaem om groote Heeren te logeeren / ende elck om kostelijckst toegemaeckt. Beneden 't Kasteel is een uytnemende schoone kruyt hof / waer in een seer konstich fonteynhuysken staet / verciert met drie fonteynen / en overwelft met drie deelen des werelts / Europa / Asia / ende Africa / waer in men sien kan de hanteringhe van meest de inwoonders van yeder deel / mitsgaders veel konstighe berghwercken ende ghedierten. boven dit huysken is een kamerken met schelpen verwelft / eenighe personagien af beeldende. Ende beneffens den hof een wateringhe / ende visscherye. De Grave Johan de Hemin Lietart / Vader van Grave Maximiliaen (die namels / ghevanghen werdt in den scheepstrijdt op de zuyderzee) heeft dit werck begonnen ende dus verre ghebracht / maer na sijn doodt en isser niet veel meer aen ghevoordert. Als Keyser Carel de vijf de dese timmer quam besichtigen / vereerde hy de selve met eenen Hercules van twaelf voeten hooge / waer mede die van Parijs hem vereert hadden in 't jaer 1539.

Barlemont / twee mijlen van Landrecy / ende soo veel van Avennes / ghelegen op de Sambre / is een groot dorp met een Kasteel / by Coningh Philippus de tweede tot een Graefschap ghemaeckt.

Ontrent een half myle van Avennes leyt Glayon / een fraey dorp met een sterck Kasteel / ende voert den tijtel van Baronnye.

Trasegnie / twee mijlen van Bins / is een fraey Kasteel / met een schoon dorp / vermaert door de outheyt van 't gheslachte sijner Baroenen / die dese Heerlijckheyt beseten hebben over de ses hondert jaren. Trasegnie

Solre le Chasteau is ontrent twee mylē van Avennes / ende 't voornaemste ende treffelijckste dorp van geheel Henegouw / hebbende een seer oudt ende geweldich sterck Kasteel. Solre le Chasteau.

Ontrent een kleyne mijl van Beaumont is Barbanzon gheleghen by een groot bosch van Ypen-boomen / een rijck dorp met een Kasteel ende Baronnye / toekomende den voorsz. Grave van Aremberghe. Barbanzō

Aimeries / op de Sambre by Barlemont / ende ontrent anderhalf myl van Mabeuge / is een groot dorp met een schoon Kasteel / ende seer oude Heerlijckheyt. Aimeries.

Staet te mercken dat in Henegouw oock gheleghen sijn de steden van Tovin ende Covines / maer / aenghesien datse beyde den Bisschop van Luyck toehooren / worden hier alleenlijck aengheroert / ghelijck mede Valencourt / een stadt binnen de palen van Henegouw / resorterende onder het Graefschap Namen / alwaer sy beschreven wordt. Tovin. Covines. Valencourt.

In Henegouw is veel Edeldoms. Vele begeven haer in den oorloge / sommige tot studeren / andere tot landtbouwinge / ende seer vele tot koopmanschappen. Het gemeyne volck gheneert sich met hantwercken / daer in sy kloeck zijn. Het is door de bant beleeft volck / maer 't grau isser hatigh / nijdigh / ende archlistich. Men spreeckter meestendeel Francoys / doch seer grof ende verdorven; in de steden ende quartieren palende aen Brabandt ende Vlaenderen / soo wel Vlaemsch als Walsch. Adel,

Artois in Nederlant

HEt Graefschap Artois is mede eē van de seventien Nederlandē/ wiens hooft-stad is Atrecht/ bewoont van de Atrebates, volckerē daer Cæsar van schrijft/ die naer dat hy de selve verwonnen hadde/ heeft daer Coninck ghemaeckt Comium/ die hem ghetrouwelijck en kloeckelijck gheholpen hadde in den tocht nae Britanien; om welck noch meerder te loonen/ heeft de stadt vry ghemaeckt/ en haer vorighe wetten en rechten laeten ghebruycken/ en de Morinen onder haer ghebiedt ghestelt: Het is waerschijnelijck/ dat/ naer de doodt van Coninck Comius/ die van Atrecht met de andere Belghen eerst onder de Romeynen/ daer nae onder de Francken ghestaen hebben/ tot dat Ragnacarius oft Cannacarius/ Prince van Atrecht en den Vlaemschen streeck/ met sijn broeders van Clodoveus Coninck van Vranckrijck is omghebracht.

Met Vlaenderen een Graefschap.

Dat Artois onder Vlaenderen eertijdts begrepen was/ blijckt klaerlijck uyt de oude historien/ ende dat Karel de Caluwe het selve/ met de hooft-stadt Atrecht/ met sijn dochter Judith ten houwelijck ghegeven/ heeft aen Balduwijn/ eersten Grave van Vlaenderen; welcke Balduwijn de Caluwe Atrecht het hooft van 't Vlaemsche Prinsdom/ ghemaeckt heeft/ dat soo langhe in de stam der Vlaemsche Princen ghebleven is/ tot dat Johan van Atrecht door Balduwijn de Godtvruchtighe van al sijn goederen berooft/ en uyt heel Vlaenderen verdreven is/ ghelijck Meijerus ghetuycht.

Athrecht de Hooftstadt.

Dit besit van Artois en Vlaenderen/ t'samen/ heeft soo langhe geduert/ tot de tijden van Philips van Elsaz/ die dat deel van west-Vlaenderen/ daer Artois in begrepen is/ ten houwelijck ghegheven heeft/ met sijn nichte Isabella/ aen Philips de sone van Louys de sevende Coninck van Vranckrijck.

Gescheyden van Vlaenderen.

Waer uyt groot twist ende een vijf-jarige oorlogh ontstaen is/ want de Vlaminghen qualijck te vreden waren/ dat de Prince het landt ghedeylt hadde sonder bewilliginghe van de Staten en de gemeente. Ten laetsten/ nae dat de vrede ghemaeckt was tusschen Philips August ende Balduwijn Grave van Vlaenderen en Artois/ is Artois door de uytspraecke van goede mannen/ Lodewijck sone van Philips toeghewesen/ die sijn soon Robert erfghenaem van Artois met testament ghemaeckt heeft; ende Lodewijck de Heylighe heeft Artoys tot een Graefschap verheven/ en aen den selven Robert sijn broeder ghegheven in 't jaer 1224/ die het selfde sijn soone Robert naerghelaten heeft.

En e… bysond… Graef-schap.

Dese heeft sijn sone Philips overleeft/ ende is ghestorven achterlatende een eenighe dochter Mathildis/ tusschen welcke ende Robert sone van Philips gheschil gheresen is om de Graeflijckheydt Artois: het vonnis is ghewesen in 't Hof van Parijs voor Mathildis/ die nu doodt was/ teghen haer broeders sone Robert/ die nochtans naerder was/ door het recht van appennage/ waer door de mans voor de vrouwen gaen; ende oock van natueren/ waer door de neven voor de moeyen gheprefereert worden: waer om dat Robert sich met valsche en versierde bescheede in dit proces beholpen hadde/ is tweemael ten voordeele van de moeye vonnis gestreken. Sommighe meynen nochtans dat dit vonnis meer uyt gonst ghewesen is/ als uyt haet van de valscheydt/ om dat Mathildis haer oudtste dochter Johanna verlooft hadde aen Philips de Langhe/ sone des Coninckx.

Aen … huys va… Burgu… dien.

Wt dit houwelijck is Johanna ghebooren/ die ghetrout is met Odo Hertogh van Burgundien/ ende naerghelaten heeft Philips Hertogh en Grave van Burgundien en Artois. Wiens erfghenaem was Philips de tweede/ die sonder kinderen ghestorven is/ naulijck houbaer. Hier mede is

het

LE COMTE D'ARTOIS
auecq le Com: de S. Paul.
Lieues Communes d'Allemagne
Lieues Com. de France
LA MER OCEANE.
PARTIE DE FLANDRES.
CHASTELLENIE DE LILLE.
PARTIE DE HAYNAVLT.
CAMBRESIS.
PARTIE DE LA FRANCE.
COMTE DE GVINES
COMTE DE BOVLLENOIS.
Comte de S. Paul
PONTHIEV
VIMEUX.
Calais
Casßel
Armentiers
Cortryck
Lille
Orchies
Doway
Arras
Bappames
Cambray
Creveceur
Bouchain
Abbeuille
Dourlens
Hesdin
Monstrueil
Estaples
S. Omar
Terloans
Aire
Lilers
Bethune
Lens
Rue
S. Valeri
Crotoy

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Beyde aen Vranck-rijck, het Hertoghdom Burgundien ghecomen aen Jan Coninck van Vranckrijck / die ſoon was van Johanna / ſuſter van Odo Hertogh van Burgundien : maer het Graefſchap van Burgundien en Artois is ghekomen op 't gheſlacht der Princen van Vlaenderen / door het maeghſchap van houwelijcks weghen van Philips de Langhe / wiens dochter Margarita troude met Lodewijck van Nevers Grave van Vlaenderen. Wt dit houwelijck is ghekomen Lodewijck van Male / die Vlaenderen en Artois gheerft heeft / en een eenighe dochter Margriet nagelaten / die beyde dese Graefſchappen ten houwelijck ghebracht heeft aen Philips van Valois / ghenoemt de Stoute / ſoon van Jan Coninck van Vranckrijck : Hier van is Artois ghekomen op Jan ; op Philips de goede ; en op Hertogh Carel de Stoute van Burgundien ; ende op ſijn dochter Maria / die dat onder andere landen ten houwelijck ghebrocht heeft aen de Aertzhertogh Maximiliaen van Oostenrijck. Aen 't huys Oosten-rijck, Als de voorſchreven Karel de Stoute in den ſlach by Nancey ghebleven was / is Lodewijck de elfde Coninck van Vranckrijck in Artois gevallen / ende heeft den naem van Atrebates willen uytroeyen / noemende 't landt Francesia. Maer Keyser Maximiliaen heeft dit Graefſchap weder ghewonnen / en ſijn ſoon Philips / met meer andere Nederlantſche Hertoghdommen en Graefſchappen achterghelaten.

Palen. Artois is ten noorden bepaelt met den waterbloed Leye ende de nieuwe gracht / die het ſcheydē van Vlaems-Vlaenderen ten zuyden ende ten weſten grenſt het aen Picardien / ende ten ooſten aen Walſch-Vlaenderen.

Landts aert en vrucht-baerheyt, In een ſchoon ende goet landtſchap / hebbende ſoete locht / een vette vruchtbare grond / de welcke voortbrenght alderley nootdruft tot des menſchen onderhoudinghe / behalven wijn / welck ghebreck nochtans meer veroorſaeckt wordt door de onachtſaemheyt der inwoonderen / als door de natuere des landts. Boven al gheeft het overbloedigh veel ſchoone tarwe / daer het veel van ſijn nabueren mede ſpijſt / ende met name die van Duytſch-Vlaenderen ende Brabant.

In het Graefſchap van Artois zijn neghen Caſſelryen / Caſſelrijē. met verſcheyden Abdyen ende andere kloosteren. Men telter twaelf beſloten ſteden / te weten / Atrecht / S. Omer / Steden. Bethune / Arien / Bapaume / Heſdinfort / Renty / (dat beter een ſlot oft kaſteel dan een ſtadt mach genoemt worden) S. Pol / Perne / Lillers / Baſſee / ende Lens. Behalven deſe ſietmen daer noch de verwoeſte plaetſen van de ſchoone ende ſtercke afghewórpene ſteden Heſdin ende Terouane. Ende voorts zijnder acht hondert vierenvijftigh dorpen / Dorpen. van de welcke ſommighe door de Franſche oorloghen ſeer verlaten ende verwoeſt zijn.

De Staten van Artois beſtaen in vier leden / te weten de Staten. Prelaten / de Capittelen ende kercken / den Edeldom / ende de Steden.

De Stadt van Atrecht / in 't latijn geheten Atrebatum, Atrecht. in 't Francoys Arras, is al in Cæsars tijden gheweeſt / ende tot noch toe ghebleven de hootſtadt der volckeren die hy in ſijne Commentarien noemt Atrebatos, eñ nu ter tijt ghenoemt worden van Artois. Want dit Graefſchap begrijpt / indien niet gheheel / immers het meeſte deel van het landt eertijdts by de voorſz. volckeren bewoont. Sy is gheleghen ontrent een boochſchoot weeghs van de riviere Scarpe / ſes mijlen van Douay / acht van Dourlens / vijf van Camerijck / ende veerthien kleyne van Amiens. Het is een ſeer groote ſtadt / maer wordt in tweeen ghescheyden met eenen beſonderen muer. Het een deel heet la Cité, oft de Borcht / ende behoort den biſſchop toe: La Cité, het ander la Ville, ofte de ſtadt / ende ſtaet onder den Ville. Landtsheer. De Borcht is ſeer kleyn / maer ſchoon / vaſt / ende ſterck van Bolwercken ende Schanſſen.

Dom-kerck. Librye.

In dit deel staet de kostelijcke ende overschoone Domkercke van onser Vrouwe / met een seer fraeye Librye van menigerley boecken met der handt gheschreven/ende meestendeel in der Godtheyt.

Bisdom.

De eerste Bisschop van dese kercke is gheweest S. Vast/ oft Vedastus/ inghestelt in 't jaer onses Heeren 531. Doch dit Bisdom is namaels tot een

Een met Camerijck

ghemaeckt / ende langhen tijdt gebleven met dat van Camerijck / tot dat eyndelijck Paus Vrbanus de tweede / om die van Camerijck (die den Keyser Henrick de vierde teghen hem byghestaen hadden) te straffen / de Bisschoplijcke weerdigheydt op nieus hersteldt binnen de stadt van

Herstelt.

Atrecht / in 't Jaer 1095. De bisschop is geestelijck ende werelrlijck Heere van de voorsz Borght / maer kent altijdt den Grave voor Overste / want by den selven wordt hy ghenoemt/ ende van den Paus bevesticht in sijnen staet. Hadde jaerlijcks inkomende / ten tijde van Guicciardin / vijf ofte ses duysent kroonen / na dat de jaren vruchtbaer

Sterckte.

van koren waren. De stadt / of soo de Walen spreken la Ville, is soo groot ende ster[..] van gheleghentheydt / van mueren / vesten / bolwerck[..] / ende wijde diepe / alhoewel waterloose/ grachten / datmen die hout voor onwinbaer. De straten zijnder schoon/ ende de marckt uytnemende groot ende ruym. In dit deel leyt de Abdije van Sint Vast / de rijckste/ soo men meynt / van gantsch Nederlant/ want de Abt hadde al voor de troublen jaerlijcx inkomende meer dan twintigh duysent ducaten. De huysen van de stadt zijn wonder bequamelijck ghemaeckt / met seer wijde ende konstelijck gheplaveyde kelders onder de aerde / in de welcke by tijdt van oorloghe / ende als 't noot doet/ de borghers met hare huysghesinnen haer vertreck nemen / om beschermt te zijn van het grof gheschut der vyanden.

Handeling

De stadt is seer volckrijck ende wel bewoont. Men maeckter insonderheydt seer veel sayen / die wel bekent ende ghesocht zijn in verscheyden quartieren van Europa. Doen Vlaenderen eerstmael tot een Graefschap gemaeckt werd / ende begreep al het landt gelegen tusschen de Schelde ende Somme/ was Atrecht de hooftstad des gantschen Graefschaps / het welcke doe ter tijdt begreep dese seven voornaemste steden / Atrecht / Gent / Brugge / Ypre / S. Omer / Rijssel / ende Douay : maer Artois van Vlaenderen afgescheyden / ende tot een besonder Graefschap ghe-

Resid[…] van de Raed p[…] vinciae[…]dye.

worden zijnde/ is sy ghebleven de hooftstadt van Artois/ ende resideert aldaer over sulcx de Raedt Provinciael van dit Graefschap/ van wiens vonnissen men voorts appelleren mach aen den grooten Raedt oft parlement van Mechelen.

S. O[…]

Sommighe / onder welcke is de werelt-beschrijver Abrahamus Ortelius / meynen / daer nu de stadt S. Omer staet / dat daer voortijdts gheleghen gheweest zy de haven/ die Julius Cæsar noemt Portus Iccius, ende dat soo wel om den ouden naem/ met den welcken sy eertijdts ghenoemt werdt Sithiu, ghelijck of men seyde Sinus Isii, als om de ghelegentheydt van de plaetse selfs / de welcke laghe zijnde / alhoewel nu eenichsins met hooghte besloten / ghenoech betoont / dat de Zee daer tot anderen tijden heeft kunnen spelen. Wat hier van te ghelooven zy / moghen de gheleerde onder malkanderen disputeren ; wy segghen met Guicciardin / dat dese stadt haren naem heeft van eenen heylighen man / gheboren van Constantz / ende in sijnen tijdt Bisschop van Terwanen / door wiens vervaemde heylgheydt Aldroaldt een seer rijck ende godtvreesendt Heere beweeght zijnde / heeft hem ghegheven een Kasteel ghenaemt Sithiu, om daer een klooster te stichten : het welcke de heylighe man ghedaen he[..]t / ende aldaer doen maken die kostelijcke kercke / nae hem ghenoemt S. Omer/ die by mans gedencken verheve is tot een Bisdom. Dese kercke met het klooster ghemaeckt zijnde / is de hey-

lighe

kighe man daer in vertrocken / om sijn leven voorts over te brenghen / ende zijn ter selver plaetse by hem komen woonen veel deuchdelijcke mannen / onder andere zijn landtsman S. Bertin. Ende door de Godtvruchtighe wercken van dese luyden / maer voornemelijck door den naem van S. Omers suyver leven / isser sulcken menichte van volcke te deser plaetse metter woone ghekomen / datter eyndelijck een stadt ghebouwt werdt / die tot ghedachtenisse deses heyligen Bisschops de naem kreech van S. Omer. Hy overleedt in 't jaer onses Heeren 695 / ende drie jaer naer hem de voornoemde S. Bertin / die d'Abdije noch huydensdaeghs sijnen name voerende gesticht heeft / waer af de kercke seer heerlijck ghetimmert is / ghelijck oock het Klooster / ende soo rijckelijck begift / datter luttel Abdyen in Vlaenderen rijcker oft schoonder zijn. De stadt van S. Omer is gheleghen op de riviere Aa / oft Ha / ghelijcke verre van Arien ende Ardres / te weten vier mijlen. Sy is een seer stercke frontier-stadt teghen Vranckrijck / wel betimmert / ende met veel schoone gebouwen van huysen verciert / onder welcke is de heerlijcke wooninge des voorsz Abts. De Casselrije van S. Omer heeft het ghebiedt over veel dorpen ende eenen grooten bevangh van lande.

By S. Omer is een seer schoon ende groot Meer / vol levende ofte springhende wateren / die aldaer vergaderen / ende loopen voorts in de Ha. In dit lack zijn veel stucken landts ghelijck Eylandekens / ende beemden vol gras ende kleyne boomkens / de welcke op het water herwaerts ende derwaerts drijven / soo datmen een koorde vast makende aen een van die boomkens / het stuck landes trecken kan daermen wilt / ende zijn dese drijvende Eylandekens wel soo groot datter een goedt deel koeyen ende schapen kan op gaen weyden. Onder de selve vertrecken ontallijck veel visschen / soo wel somers als 's winters / om bevrijt te zijn van de groote koude ende hitte: Ende staen ontrent dit lack verscheyden huysen ofte wooninghen / onder andere een groote ende uytnemende schoone Abdye / ghenoemt Clermaretz / van S. Bernardus orden / dewelcke (soomen seyt) hy selve ghesticht heeft.

Bethune.

Ontrent vijf mijlen van Arien ende derdehalf van Lillers leyt de fraeye ende stercke stadt van Bethune / in de welcke groote menichte van seer goede ende vermaerde kase gemaeckt wort / ende van daer voort gesonden in andere omligghende landen: de selve is als een koren schuere van de naestligghende steden.

Een heerlijckheyt.

Dese was eertijts een vermaerde stadt / ende heerlijckheyt op sijn selven / eerse onder het Graefschap van Artois begrepen was / ende wierde met een eyghen tijtel de Advocaetschap van Bethune ghenoemt / en haer Princen / Advocaten / dat is Voorspraken en beschermers van haer lant. Het schijnt datse haer wooninghe ghehadt hebben op het oude slot / dat noch in de stadt is / en daer nu ter tijt de Gouverneur van de Coninck sijn residentie heeft; soo dat door dese occasie hier veel huysen ghemaeckt zijn / ende sy ten laetsten een stadt gheworden is / die in 't jaer 1137 af brande.

Hare Heeren Advocaten genaemt.

Wt de historien blijckt dat de authoriteyt van de Advocaten oft Heeren van Bethune groot gheweest is by de Nederlandtsche Princen / wiens kloecke daden over vijf hondert Jaren mede by de Schrijvers verhaelt worden. Want Robert / Advocaet van Bethune / is in 't jaer 1096 met Robert de tweede / Solymus ghenoemt / Grave van Vlaenderen / gereyst om het heylighe landt van Palestinen te helpen winnen. Anno 1164 is een ander Advocaet van Bethune / oock Robert ghenaemt / met Philips van Elsaz / om de selve oorsake in Asien ghereyst / en voor de stadt Ptolemaida met Philips gebleven. Wilhelm van Bethunen heeft Graef Baldewijn / die daer

Haer Authoriteyt.

naer den toenaem van Constantinopolen voerde / in de oorloge tegen de Francoysen gheholpen / in 't jaer 1198. De selve Wilhelm / de Rosse genaemt / en sijn broeder Bartholomæus / hebben den selven Balduwijn verghesellschapt in den tocht naer Palestinen / in 't jaer 1203. Robert / soon van Wilhelm / heeft onder Ferdinand van Portugael / Grave van Vlaenderen / in de oorloge tegen Vranckrijck / veel groote officien bedient / ende is tweemael in Enghelant ghesonden / om een verbont tegen Vranckrijck te maken. Hier door de soon van Lodewijck / Coninck van Vranckrijck / verstoort / heeft Bethune inghenomen / en naderhant aen Mathilde / weduwe van Wilhelm / en moeder van Robert / weder gegeven / op conditie / dat dese heerlijckheydt soude bewaert worden voor Daniel / Roberts soon / en Robert daer van versteecken zijn / die in de slach van Bovines gheblevenis: en Daniel heeft den Coninck van Vranckrijck eedt van ghetrouwicheyt gedaen en ghedient. Robert (soon van Daniel soomen meynt) met sijn broeder Wilhelm / hebben onder andere tegens de ketters van Statin gheoorlocht / in 't jaer 1233 / uyt welcke hy Mathildem gekregen heeft / die naderhant de gemalinne was van Guido Dampierre / Grave van Vlaenderen / ontrent het jaer 1245 / en dese twee heerlijckheden te houwelijck bracht. Van dese is geboren Robert / Grave van Vlaenderen / die / naer sijns moeders Heerlijckheydt / den toenaem van Bethune hadde.

Onder Vranckrijck.

Het schijnt dat Bethune korts daer naer onder Vranckrijck gekomen is. Want men leest / dat die van Bethunen haer aldereerst overgegeven hebben aen den Coninck van Vranckrijck / Philips de Schoone ghenaemt / als hy teghen Guido Dampierre in Vlaenderen quam anno 1297. Ende behalven Rijssel en Douay / is Bethunen in de vrede besloten / anno 1316 / en aen Vranckrijck voor altijt gegeven. In de oorloge tusschen Philips de Valois / en Eduard Coninck van Engelant / is Bethunen van de Vlamingen belegert. Ten laetsten naer verscheyden nederlagen en victorien / van d'een en d'andere zijde / is dese heerlijckheyt / van de Graven van Vlaenderen / aen haer maechschap de Graven van Namen opgedragen / van welcke het meer als 100 jaren beseten is / naer datse het selve vermanghelt hadden met de stadt Sluys in Vlaenderen / (welck Graef Jan van Namen ghegeven hadde aen Margarita van Male / anno 1365) tot dat Philips de Goede / Hertog van Burgundien / wederom de oude possessie bekomen heeft / wiens soon Carel de Stoute / sich Heer van Bethunen schreef / oock in 't leven van sijn Vader.

Aen … van … men,

Oft Bethune den Graven van Artois / door eenigh besonder / recht toekomt / is onseker. Sy is de derde stadt van Artois. De Republijck en 't heele gebiedt / wort gheregeert / eensdeels van de Gouverneur des Coninex van Spanjen / eensdeels van de Magistraet.

Onde… Arto… De … stadt…

Arien / by de Walen Aire genoemt / is gelegen op den watervloet Leye / die daer midden door loopt twee mijlen van Terouanen. Het is een goede ende stercke stad met een seer out Kasteel / ende wel dicht betimmert. Hieronymus Buslidius Proost tot Arien is de eerste stichter ofte fondateur gheweest van 't Collegie der drie Talen tot Leuven / waer in dat geleert worden de Hebreeusche / Griecxsche ende Latijnsche talen.

Arien

Ontrent ses mijlen van Atrecht light Bapaume / een kleyn stedeken / maer seer sterck / ende dat van weghen sijne gheleghentheydt; want daer ontrent drie mijlen in 't ronde gantsch gheen vlietende water en is / waer door men 't seer swaerlijck soude kunnen beleghеren. Heeft oock een seer sterck Kasteel / ende ghebiedt over een groote streecke landts.

Bap…

Renty en is maer een Kasteel met een schoon Dorp / gheleghen op een vlietend waterken / vijf mijlen van Mon=

Ren…

Montreuil / ende vijf van Hesdinfort. De plaetse is wonderlijck sterck / ende verciert met den tijtel van een Marckgraefschap / toebehoorende den doorluchtighen huyse van Crouy.

Om nieu Hesdin te beschrijven / dat de Hartoghe van Savoyen / doen ter tijdt Gouverneur van de Nederlanden / den naem heeft gegeven van Hesdinfort / soo moet alvoren wat ghesept worden van oudt Hesdin / uyt wiens ondergangh het nieuwe / in maniere van spreken / is opgekomen. Oudt Hesdin dan was ghelegen op den watervloedt Canche, vier mylen van S. Pol / een fraye stadt met een sterck Kasteel / hebbende een groot landtbegrijpt ende 't ghebiedt over seer vele dorpen. Maer hoe-wel dese stadt van wegen hare sterckte voortijdts pleech te wesen de woonstede der Graven van Vlaenderen ende Artois / so en heeft sy nochtans met haer Kasteel niet sterck genoech geweest / om te wederstaen de vreesselijcke bestorminghen die huydens daeghs in ghebruyck zijn / ende is over sulcks in de oorlogen tusschen Vranckrijck ende Bourgoignen tot verscheyden reysen nu van d'een ende dan van de andere zyde inghenomen. Onder andere heeftse de voorsz Hertoghe van Savoyen / als Opper-veltheere van des Keysers leger / den Francoysen tot hare groote schade met geweldt ende vechtender-handt afghenomen / in 't jaer onses Heeren 1553 / waer van wy erghens dit jaer-dicht gelesen hebben.

Nieu Hesdin,

Oudt Hesdin,

ReX VbI non properat rebVs sVCCVrrere fessIs,
HesdInVM CapItVr CæsarIs aVspICIIs.

Dat is:

De Prins vailjant // van 't Fransche landt /
te langhe toefde /
Daerom Hesdijn // Caerle wierdt dijn /
wien sulcx bedroefde.

Na 't voorsz. innemen beval de Keyser datmen de stadt ende sterckte van Hesdin te gronde af werpen soude / om daer by te stichten het nieu Hesdinfort / dat in 't volgende jaer wert ghedaen. Dese plaetse is wonderlijck wel ghelegen op den selven vloedt Canche / een kleyne mijl voorder na Vranckrijck / ter plaetse daer noch een ander rivierken ghenaemt Blangis in de voorsz Canche valt / soo dat dit Hesdinfort van weghen dese gheleghentheydt ende door menschen handtwerck wort ghehoudeu voor de seeckerste ende sterckste frontier-stadt van geheel Nederlandt / ende aenghesien sy van den landtsheere de privilegien ende andere voordeelen van het oude ende afgheworpen Hesdin heeft verkregen / so is sy met der tijdt wel bewoont geworden / ende heeft den naem van Hesdinfort laten varen aennemende simpelijck die van Hesdin / ende gheregeert wordende by haren besonderen Gouverneur.

Ontrent ses mijlen van Sint Omer ende acht van Atrecht is gelegen S. Pol / welck al over langhe vereert is geweest met den tijtel van Graefschap / ende een seer wijdtstreckende ghebiet heeft. Over dese stadt pretenderen / soo wel die van Vranckrijck / als die van Bourgoignen / het recht van souverainiteyt ofte opperhooghheyt / doch zijn die van Bourgoignen by provisie in 't besit der selve. S. Pol.

Perne een fraeye plaetse / behoorende onder 't Graefschap van S. Pol / leydt vijf mijlen van de selve stadt verscheyden. Perne.

Tusschen Arien ende Bethune / ende van elcx drie mylen verscheyden / is gheleghen Lillers / een tamelijck stedeken. Lillers.

La Bassee leydt ontrent twee mylen ende een halve van Lens. La Bassee.

Dit

Dit laetste is een kleyn stedeken / maer groot van bevangh ende ghebiedt / ligghende ontrent vier mijlen van Atrecht.

Nu sullen wy / volgens onse belofte / een weynich spreecken van de oude verwoeste stadt van Terwanen / welcke voortijts de hooftstadt geweest is van de volckeren Morini, ende van de vermaerde lant-beschrijver Ptolemæus genoemt wort Taruana. Dese stadt was ghelegen aen den oorsprongh van de watervloet Leye / die dicht aen hare vervallen mueren loopt / ontrent drie mijlen van S. Omer / ende vijve van Ardres. Sy was soo sterck / datse voor onwinnelijck ghehouden wiert / maer niettemin na lange belegeringe ende wonderlijcke bestorminge is sy / van des voorsz Keysers krijghsvolck / de Francoysen afghenomen / in 't jaer 1553 / ende korts daer na te gronde doen afworpen en verwoesten. Wel is waer datse alsoo ghedestrueert zijnde den Francoysen namaels by tractaet van payse is weder-gegeven / maer dat geschiede met bespreck / datse niet meer besloten ofte bemuert 'en soude moghen worden. Haer Bisdom ('t welck gheduert hadde van 't jaer 531 af) wert doen in tween ghedeelt / ende d'eene helft des inkomens den nieu ingestelden Bisdomme van Beunen toeghevoecht voor de Francoysen / d' ander helft den twee Bisdommen van Yperen ende S. Omer / voor de Vlaminghen ende Walen.

By Terwanē / Arien / ende S. Omer / is een groot Canael / dat de Walen noemen La Fosse neuve, dat is / de nieuwe gracht. Dit Canael schrijven sommige dat ghemaeckt soude wesen met menschen handen / ten tijden van Graef Boudewijn / toegenaemt de Goedertieren / om daer door te beletten den inval der vyanden. Andere willen / dat het gemaeckt zy om te dienen tot een uyterste pael ende lantschepdinghe tusschen Artois ende Vlaenderen: Watter van zy ofte niet / het is in der daet een seer langhe / maer enge gracht / vol waters / ende gelijck een arm van der zee / daer het nochtans tegenwoordelijck meer dan acht mijlen af leyt. Doch wilmen segghen dat de zee eertijts tot daer toe gespoelt heeft / overmits men in 't Canael tot verscheyden reysen ghevonden heeft stucken van anckers ende ander scheeps-ghereetschap. De Terwaners oft Morini, worden by de oude schrijvers genoemt de uyterste volckeren / gelijck te sien is uyt dit veersken des Poëte Virgilij in sijn achtste boeck van Eneas:

Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis.

Dat is:

De uyterste van al de menschen / die wy heten
Moeringers / en de Rhijn in hoornen twee ghespleten.

Onder de dorpen van Artois zijn oock sommighe seer vernaemde vlecken / die hare vrye jaermerckten ende andere voordeelen hebben / als Avennes le Comte / ghelegen vier mijlen van Atrecht / Aschicourt maer een half mijlken van de selve stadt / S. Venant een fraey dorp / twee mijlen van Arien. Couriers / Blangis / Ligny / Auchy ende Pas / altesamen wel bekende vermaerde vlecken / ghelegen op de uyterste palen van Vranckrijck.

Die van Artois zijn eertijts wel rijck ende machtigh in koopmanschappen geweest / maer door de vele eñ langduerige oorlogen tegen Vranckrijck by na bijster geworden / ende gedwongen den krijgh te volgen / waer toe sy seer bequaem ende geschickt zijn / soo te voet als te paerde / haren Lants-heere wonder getrouw / ende der Francoysen doot-vyanden. Spreken de Fransche sprake / maer seer plomp ende onaerdichlijck / uytghenomen die van den Adel ende sommige andere treffelijcke luyden / die hare moederlijcke tale verbeteren.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

DIOECESIS
LEODIENSIS
ACCURATA TABULA.
Namur
cen
sis
Comitatus
Pars.
BRABANTIÆ
PARS.
Luyckſche
Kempen
Heyde
HASPENGOW.
HASBANIA.
LIMBURGENSIS
DUCATUS
PARS.
Milliaria Germanica Com:
Liege
Tongeren
S. Truyen
Hasselt
Diest
Halen
Landen
Tienen
Borchloen
Maestricht
Peer
Hamont
Bree
Stochem
Maseyck
Huy
Wezet
Dalem

Beschrijvinghe van Het Bisdom Luyck.

Naem. HEt Bisdom van Luyck heeft den naem van de voornaemste stadt/ alsoo ghenoemt (ghelijck ghetuyght Hubertus Thomas/ een Luyckenaer) van een Roomsche legioen oft regiment aldaer verslaghen. De inwoonders noemen 't Liege/ als of sy wilden segghen Legio. Andere sijn van opinie datse alsoo soude heeten naer een riviercken Legia, 't welck ontspringhende ontrent/ Dorp Ansi/ drie mijlen van daer/ binnen de stadt in de Mase valt.

Palen. Dit landt ghemeynlijck ghenoemt/ l'Evesché de Liege, paelt Noordt-waerts ende West-waerts aen Brabant/ Oost-waerts eensdeels aen de Mase/ eensdeels aen 't Hertoghdom Limburgh/ ende in 't Zuyden aen 't Hertoghdom Lutzenburgh/ en 't Graefschap namen: het is langh een-en-dertich Luycker mijlen/ breedt vijfthien.

Locht. Het heeft een goede ende ghetemperde locht/ het landt is seer ghenoechlijck ende vruchtbaer/ hebbende alles in overvloet/ insonderheydt naer 't Noorden/ aldernaest aen Brabandt/ daer 't seer rijck is van koorn/ en allerley Vruchtbaerheyt. ander ghewas; het draecht oock Wijn: naer 't Zuyden/ daer 't grenst aen Lutzenburgh ende Vranckrijck/ is 't onvruchtbaerder ende rouwer van gheberghten/ oock van bosschen seer wildt/ ende vervaerlijck: waermen de principale overblijfselen vint van 't Ardenner bosch/ 't welck Cæsar schrijft te sijn het grootste van gheheel Vranckrijck.

Mijnen. Dit is soo veel de uytwendighe ghedaente belanght/ in 't binnenste van 't aertrijck is 't begaeft met veele mijnen van Yser ende loot/ oock van 't beste Goudt/ doch wat schaers. In 't gheberghte sijn steen kuylen/ uyt welcke schoone witte Marmor/ ende Albaster van allerhande couleuren ghegraven wordt. Daer-en-boven sijnder veel kuylen en mijne/ seer diep onder de aerde/ daer met wonderlijcken arbeydt/ en perijckel der arbeyders/ tot onder den grondt van de Mase/ die hen boven 't hooft loopt/ ghegraven worden de steenkolen om vyer te maecken/ die door de Nederlanden vervoert worden/ bedraghende de weerde daer van jaerlijcx meer als hondert duysent Ducaten. Desen steen noemtmen ghemeynlijck Charbon de Liege, Luycker kolen/ die ontfonckt ende van 't vuyr ontsteecken sijnde/ geven een seer krachtighe hitte/ die met water vermeerdert wordt/ ende met Olye vermindert. De Luyckenaers segghen daerom/ dat haer landt van drie dinghen boven alle andere landen versien is/ als broodt beter dan broodt/ Yser harder dan Yser/ ende vyer heeter dan vyer. Men seydt dat 't gebruyck van dese kolen eerst ghevonden is in 't jaer 1189/ van een vreemdelinck ende reysende man/ diese eenen smit ghewesen heeft. Daer-en-boven is dit landt begaeft met allerley bestiael/ ende ghedierten/ de bosschen vol wiltbraets ende vogelvancx. Men wil seggen dat dese contreye eerstmaels van S. Maternus van Padua/ eerste Bisschop van Tongren/ in 't jaer onses Heeren 100/ tot het Christelijcke gheloove ghekomen is. Want de Bisschoplijcke stoel die nu te Luyck is/ placht Bisdom. te Tongren te wesen/ tot ontrent het jaer 498/ in welcke tijt (als de Hunnen onder haren Oversten Attila in Duytslandt gevallen waren/ ende dese stadt met veele andere geruineert ende verwoest hadden) is de selve van S. Servas nae Maestricht getransfereert/ al waer hy bleef tot de tijdẽ van de Bisschop S. Huybert/ die dien in 't jaer 713 te Luyck stelde/ aldaer hy teghenwoordich noch is. Van S. Maternus af/ eerste Bisschop van Luyck/ tot op onsen tegenwoordigen tijdt/ worden negentich Bisschoppen ghetelt.

Ende is de Prelaet van Luyck / niet alleen Bisschop / maer oock een Vorst des Rijcx / Hertogh van Bouillon / Marck-grave van Franchimont / Grave van Los ende Hasbania.

Oude inwoondeeren.

De oude inwoonderen deses Bisdoms sijn gheweest de Eburones, Tungri, Centrones ende Ceresii.

Het begrijpt nu ter tijdt in sich een groot deel van oudt Lothringen / te weten / het Hertoghdom van Bouillon / het Marquisaet van Franchimont / het Graefschap Hasbanie / ofte Haspengow / ende van Los / met noch veele Baronnijen / soo dat in dit Bisdom / behalven Maestricht (waer van de helft onder 't Hertoghdom Brabandt staet)

Steden.

24 bemuyrde steden ghevonden worden / ende 1700 dorpen met klocktorens / veel Abdijen ende heerlijckheden; de namen der steden sijn dese; Luyck / Bouillon / Franchimon / Loots / Borckworm / Tongren / Hoey / Hasselt / Dinant / Maseyck / Stochem / Bilsen / S. Truyen / Tuyn / Viset / Varem / Beringen / Herck / Bree / Per / Hamont / Siney / Fosse / ende Covines.

Luyck.

De Hooft-stadt Luyck / wordt van de Latinisten Leodium, van sommighe Augusta Eburonum, ende van de inwoonders Liege ghenoemt / van de Nederlanders Luyck / ende van de Hooghduytschen Luttich. Het is een seer oude stadt / ende nae het segghen van Hubertus Thomas Leodius / is sy van de grootmoedighe Ambiorix / Coningh der Eburonen ghebout / door wiens beleydt de inwoonders / door list bespronghen ende ombrachten Cottam ende Sabinum / gantsch vernielende een Roomsch regiment ende vijf Compagnien / ghelijck Cæsar wijdtloopich in het vijfde boeck sijner Commentarien van de Fransche oorloghen verhaelt. Andere schrijven dat het een nieuwe stadt soude zijn / ghesticht van S. Huybert van Aquitanien; maer de overblijfselen van hare oude vervallene vesten / ende andere heerlijcke merckteyckenen van hare oudtheydt / die buyten ende binnen ghesien worden / bewijsen oogenschijnlijck / datse langher ghesticht is als dese voorgeven. Behalven de Mase ende Legia / loopen noch drie andere waterkens door de stadt / te weten: Vte / Vese ende Ambluarus / die haren oorspronck hebben in 't bosch van Ardennen. Noch loopen in de stadt veel andere seer klare levende wateren ende fonteynen / in sulcker menichte / dat sommighe huysen twee ende drie fonteynen hebben. Sy is seer groot ende wijdt / soo datse ettelijcke berghen ende dalen in haer begrijpt. Haren ombangh is vier Italiaensche mijlen. Sy heeft groote schoone huysen ende ghebouwen / onder welcke uytmunt het kostelijck ende magnifijcke Paleys des Bisschops / gefondeert van de Cardinael Erard van der Marck / Bisschop van Luyck. Ende men mach met waerheydt segghen / dat Luyck overtreft alle de steden / niet alleen van Vranckrijck / maer oock van Hoogh ende Neder-Duytslant / soo in menichte van kercken / als in fraeyicheydt ende rijckdom. Want hier sijn acht seer rijcke ende heerlijcke stichten van Canonicken / doch boven al is seer treffelijck de Kercke van S. Lambert / patroon deser stadt / welcke is de voornaemste / den Dom ghenoemt / wiens Bisschop Prince ende Heere is van 't gheheele landt / sijnde die Canonicken sijne Raets-heeren / doch kan hier niemandt Canonicus worden / dan een gheboren Edelman / Doctor / ofte Licentiaet. In dese Kercke is veel heylighdoms / kostelijcke geschirren ende vaten / veel cieraet van Goudt ende silver / onder andere een groote S. Joris te peerde van louter Goudt / welcken Hertogh Carel van Burgundien aldaer vereert heeft. Hier zijn oock vier seer rijcke Abdijen / alle met schoone librijen versien. Binnen de stadt sijn 32 Prochye-kercken / met noch soo veel andere Kercken; des halven de vermaerde Petrarcha eertijdts wel te recht van dese stadt gheschreven heeft: Ick hebbe Luyck ghesien / een uytnemende

ende

ende heerlijcke plaetse voor de gheestelijckheydt. Dese stadt is den Bisschop onderdanich / soo in 't gheestelijck als wereltlijck / nochtans met sulcke privilegien ende vryheden / dat haer regeeringhe by-kans een vrye Republijcke schijnt te wesen: want sy haer eyghen Borghemeesters / Schepenen ende Magistraet heeft. De studien ende allerleye goede konsten sijn hier eertijdts in grooter waerden ende seer gheoeffent gheweest / soo dat men bevonden heeft / dat op een tijdt 't seffens aldaer studeerden neghen Koninghs Sonen / vier-en-twintich Hertoghen Sonen / ende neghen-en-twintich Graven Sonen / behalven veel andere kinderen van Baender-heeren / welcke meest alle Canonicken waren van den Dom S. Lambert.

Bouillon. Bouillon is een Slot / gheleghen vier mijlen van Ivoy / ende sesthien van Luyck / wonderlijck op den top eens berghs gebout / sijnde de woon-plaetse der Hertoghen van Bouillon. Na dit Slot heeft Godefridus Hertoghe van Lothringhen sijnen toe naem ghevoert / die welcke in 't Concilie van Clermont in Auvergne / in 't jaer 1099 / de eerste is gheweest met sijne broeders Eustachio ende Balduino / die de Cruysvaert heeft aenghenomen naer 't Heylich landt teghens de ongheloovighen: ende heeft derhalven dese vrome Heldt / om beter middel te hebben tot een soo verre reyse / dit Hertoghdom verkoft aen Spert / Bisschop van Luyck / met meerder lof ende eere des verkopers / dan des koopers. Door deses vromicheydt ende dapperheydt / hebben de Christenen Jerusalem ghewonnen / om welcke kloecke daet ende andere verdiensten / als het gantsche krijchfheyr hem wilde Croonen tot eenen Coninck van Jerusalem / heeft hy sulcx ghewyeghert / segghende / dat sijnen sin ofte wille gheensins en was / met een gouden kroone ghekroont te worden / in die stadt / daer onse Heere ende Salichmaker met doornen ghekroont was.

Franchimont. Franchimont was voortijdts een besloten stadt / light nu sonder vesten / aldaer heeft de Cardinael Erardus de Marca een sterck slot gebout / leyt van Luyck vier mijlen / ende houdt noch de waerdicheydt van een Marck-graefschap. By Franchimont light een Dorp Thovin ghenoemt / ontrent het welcke ghevonden worden / verscheyden mijnen van seer goet Loodt / ende inde naest ghelegene berghen siet men veel steen-kuylen van Marmor. Thovin.

Tongren light drie mijlen van Maestricht / ende drie van Luyck / aen het waterken Jeck. Dese stadt heeft den naem ghekreghen van de Tungris, Duytsche volckeren / die haer vaderlandt verlatende eerst herwaerts over den Rhijn sijn ghekomen / ende dese woonplaetsen uyt verkoren. Sy is de oudtste van al de Brabantsche steden / van dese stadt af tot Parijs / ontrent 200 Italiaensche mijlen weeghs / is een strate ofte wech die eertijdts gheheel met steenen gheplaveyt was / waer van men de overblijfselen noch ooghenschijnlijcken sien kan. Tot een merckteycken van een seer groote oudtheydt / wordt noch te Tongren ghesien / een seer out kercxken eertijdts Herculi toegheeyghent / wiens beeldt op de poorten staet / ende noch hedensdaeghs ghesien wordt. Tongren.

Hoey wordt ghenoemt van het sterck-loopende revierken / 't welck in dese stadt in de Mase valt / light van Luyck vijf mijlen. Hoey.

Het stedeken Bilsen light aen den Demmer / vier mijlen van Luyck / ende buyten 't selve light het Dorp Munsterbilsen. Bilsen.

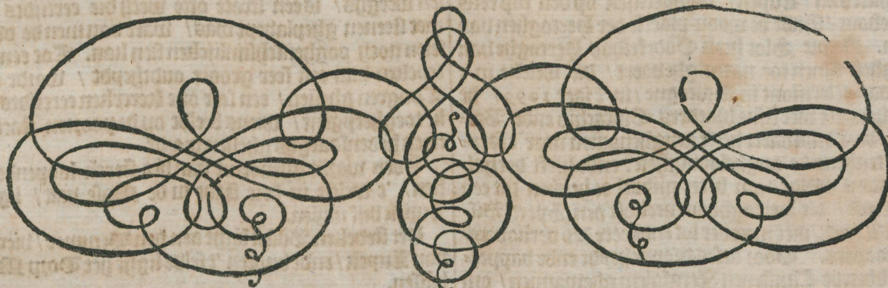
S. Truyen light drie mijlen van Tongren / eertijdts (als sommighe meynen) een woon-plaetse der Centronum, van welcke volcken Cæsar dickwils mentie maeckt in sijne Commentarien. S. Truyen

Een mijle van Luyck is nu noch een dorp Ebure ghenaemt / het welcke eertijdts gheweest is / (soo men meynt) de hooft stadt der Eburonen. Ebure.

Het halve deel der Stadt Maestricht heeft (soo Placentius schrijft) een Grave van Loeven / Porus ghenaemt / vereert aen het Bisdom Luyck. De andere steden gae ick kortheydts halven voorby.

Dit landt is over al vol revieren / waer van het meeste deel in den Mase loopt / als Legia / Otes / Veses / Ambluarus / Jeckel / Hop / Vesera / Ol / Voer Ot / de andere loopen in den Demmere / ende soo voorts in de Schelde / te weten / Ratbeck / Stimmer / Hereck / Hesp / welck sijn seer klare wateren / ende visch rijck.

Te Tongren is eertijdts een fonteyne gheweest / van welcke de gheleerden noch een gheschil hebben. Sommighe meynen / dat die selve noch binnen der stadt soude sijn / doch andere (met welcke stemt Ludovicus Guicciardinus een treffelijck Scribent / ende die selfs de waerheydt daer van heeft willen vernemen) seggen dat die buyten de stadt soude sijn / anderhalf mijle van Limburgh / vijf mijlen van Luyck / ende acht van Tongren / by het Dorp Spa / in een seer playsierlijck ende lustich bosch / sijnde een ghedeelte des boschs van Ardennen. Dese fonteyne heeft wonderlijcke krachten om te genesen oock de alderdesperaetste sieckten / als teeringhe / watersucht / koortsen ende andere meer.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

COMITATUS NAMURCI
PARTIE DU DUCHE DE BRABANT
PARTIE D'HANAULT
DE LIEGE
PARTIE DE L'EVESCHE
Nivelle
Perwez
Gemblours
Name
Huy
Dinant
Bouvignes
Florennes
Philippe ville
Charlemont
Chiny
Marlaigne Sylva
Fosse
Chastellet
Marchien au pont
Iardinet abb.
Milliaria Germanica Communia

Naem.

HEt Graefschap van Namen / oft / soo het de inwoonders selfs noemen / Namur, het welck Justus Lipsius meynt den rechten naem te wesen / die dese plaets daerom niet Namurcum, maer Namurum in sijne schriften noemt / heeft sijn naem ontleent van sijn hooftstadt / oft de hooftstadt van het landt / want het even onseker is /

Gelegentheyt.

is gheleghen tusschen Brabandt / Henegouw / Lutzenburgh / ende 't Bisdom van Luyck : een landeken kleen van begrijp / ende enghe van palen / maer vol alderley lusticheydt ende gherief.

Inwoonderen.

Het volck isser seer menichvuldich / goedt / ghetrouwe / ende behendich tot alle dinghen. Den Edeldom dapper in de Krijghs-handel; ende in alle vrome edele daden.

Lucht.

De lucht gesont ende wel ghetempert. Door 't landt loopen veel watervloeden ende beecken / onder andere de Mase ende de Sambre; de welcke niet alleen seer gheriefliick zijn om allerley goederen uyt ende in te voeren / van 't een landt in 't ander / maer gheven oock veelderley goede visschen.

Vruchtbaerheyt.

Daer zijn oock veel bosschen vol van alderhande wildtvangh / onder de welcke voornemelijcken uytmunt dat van Marlaigne. Het landt in de laeghte is uytnemende vruchtbaer van tarwe ende andere greynen. De Berghen / die hier vele sijn / staen met seer profijtelijcke houtwassen beplant / ende worden met veel schoone springende fonteynaderen besproeyt :

Mijnen.

Ghelijck sy dan oock van binnen doorwassen sijn met mijnen van yser ende loot / ende veel groeven oft kuylen hebben vol van alderley schoone ende harde steenen om te bouwen / als met namen seeckere cierlijcke swarte marmorsteenen / ende oock andere die roodt sijn ende met wit ghemenghet / treckende seer na den jaspis. Men vinter oock die van verwe tusschen graeu ende blaeu sijn / mede met wit dooreghen / ende dan noch overvloedich veel slechte / bequaem om kalck af te branden.

Steenkols.

Oock heeft men hier zedert eenighe jaren herwaerts verscheyde mijnen van steenkolen ghevonden / die in Henegouw / maer voornemelijck in het landt van Luyck overvloedelijck uyt der aerde ghegraven worden.

Salpeter.

In 't landt van Namen wordt oock veel goede salpeter ghemaeckt / ende andere dierghelijcke dinghen ter oorloghen dienende / soo dat de inwoonders met alle dese vruchten ende mijnen / haer seer wel geneeren ende rijck worden / behalven dat de ghedurige berghwercken haer aftrecken van de ledicheyt / een vyandin van alle deught. En voorwaer dese bosschen / berghen / ende wilde rotsen / met soo veelderley mijnen ende steengroeven door-wassen / boven dat sy 't gheheele landt groote sterckte toe brenghen / gheven den Namuroysen meer inkomens ende profijts / dan de best-ghebouwde ende vruchtbaerste velden van andere landen haren inwoonderen souden konnen beschaffen. Gelijck sy dan in der waerheyt seer subtijl ende scherpsinnich sijn / ende noch kost noch moeyte sparen om dese mijnen overvloedelijck te ontdecken / als sijnde haren voornaemsten rijckdom / die haer / menschelijcker wijse te spreecken / nimmermeer kan begheven. Want sy hebben soo schoonen bequaemheydt ende gherief van water ende hout om het yser te suyveren / te weecken / te smelten / ende van de een plaetse tot d'andere te vervoeren / dat sy altijdt al soeckende vinden / ende nimmermeer op en houden van arbeyden / slaen / gieten / smeden / ende raffineren / in soo vele forneysen / ende onder soo veel vlammen / roock / ende spranckelen / dat het eyghentlijck schijnt / datmen daer comende / comt in de gloeyende winckelen ende smissen van Vulcanus.

Men telt in 't Graefschap van Namen / behalven de

hooft-stadt / drie besloten steden / namelijck / Bovines / Charlemont / ende Valencourt / met hondert twee en tachtentich dorpen / ende veel rijcke Abdyen. De Staten des landts bestaen uyt de Gheestelijckheyt / uyt den Edeldom / ende uyt de Magistraten der steden.

Namen de hooft-stadt.

Naem.

De oorsprongh van de naem der stadt Namen wordt by velen heel duyster ende onseker ghehouden. Maer de hooch-gheleerde Justus Lipsius stelt voor vast / dat hy ghemaeckt sy uyt de twee duytsche woordekens Na ende Muer / om dat het een muer ofte stadt is / ghelegen na by de Mase. Andere meenen dat de selve stadt van de Romeynen opghebouwt sijnde / als een onverwinnelijcke stercte / namaels by den Francoysen ghenoemt sy geworden Neuf-muer / dat is Nieuwe-Muer / welck woordt allenskens in Namur / soo sy noch by den Walen heet / ende by den Duytschen in Namen verandert is. Dese twee naemsporinghen hebben voorwaer meerder schijn van waerheydt / als die oude wijfsche fabel / met de welcke versiert wordt / dat op den top des berghs / daer nu het Casteel van Namen staet / een beeldt soude ghestaen hebben van eenen Afgodt gheheeten Nam / het welcke dan antwoordt ghegheven ende bystandt soude ghedaen hebben aen den ghenen die hem daerom baden. Maer ghemerckt dat door de komste onses Salichmaeckers Jesu Christi (ghelick alle waerseggerijen een eynde namen / ende de antwoorden van de valsche Goden haer geloove verloren) desen Afgod oock ophielt te antwoorden / eñ verstomde / so souden de luyden teghen malkanderen gheseydt hebben Nan muet, Nan is stom / ende daer af soude de stadt haren name ghekreghen hebben. Dit sijn al Evangelien van de spinrock / ende daerom de selve latende voor 't gene dat sy sijn / segghen wy / dat de stadt Namen ghelegen is tusschen twee berghen / op de slincker zijde van den water kant van de Mase / met welcke vloedt de Sambre / een schoone reviere / die mede door de stadt is vlietende / hare wateren aen den uytgangh der selve vermenghet. Luyck ende Brussel legghen van Namen elcx thien mylen / en Leuven acht.

Casteel.

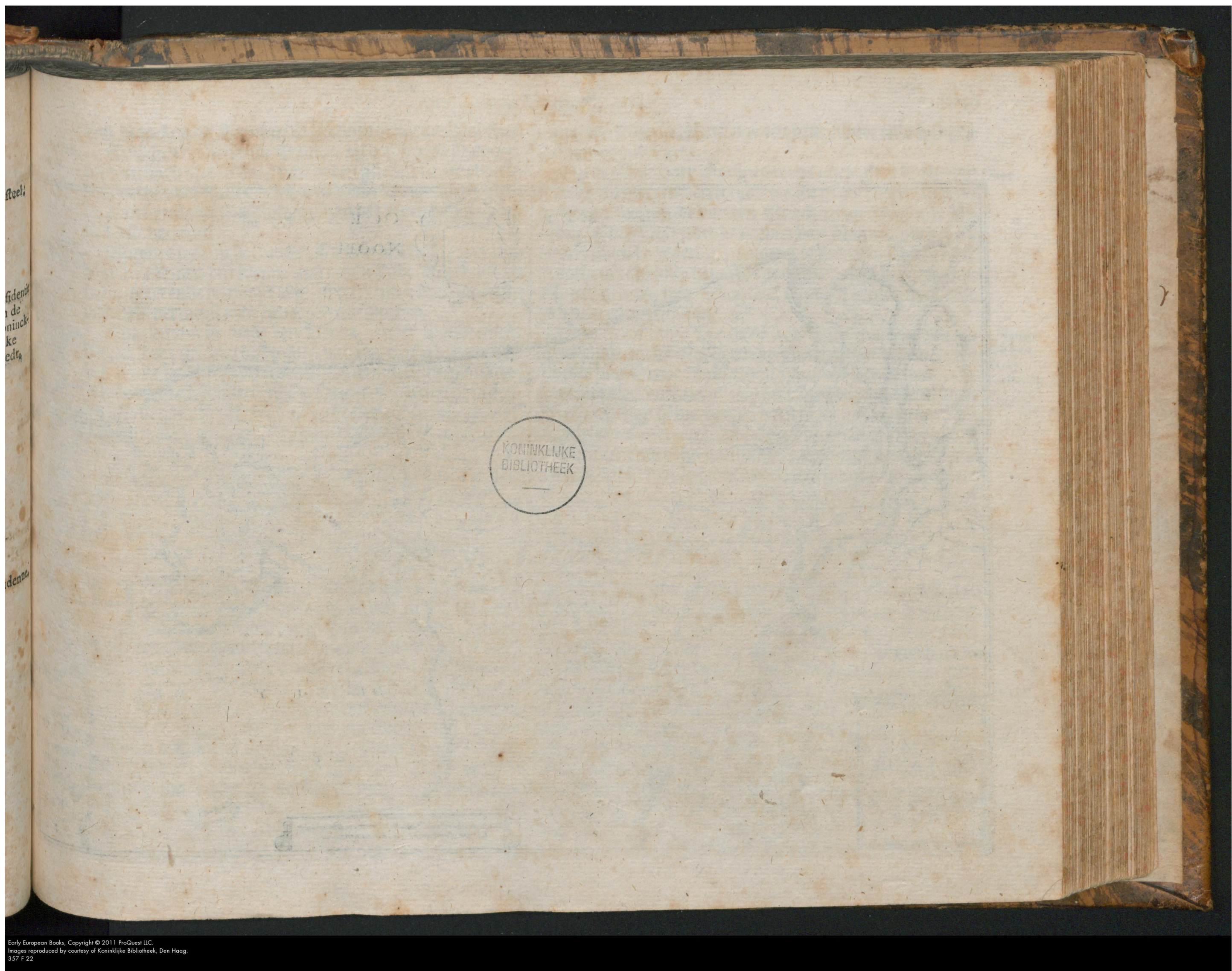
De stadt is seer goed ende schoon / hebbende een sterck Casteel. Daer ligghen seven kluysen oft hermitagien rondom / van gheestelijcke ende godtvruchtighe mannen bewoont. Sy heeft van oudts den tijtel ende waerdicheyt van een Graefschap / met een groot ende wijt-streckende ghebiedt. Daer resideert oock de Coninckliicke Raedt / bestaende uyt een President ende ettelijcke Raedts persoonen / van wiens vonnissen men mach appelleren aen den grooten Raedt van Mechelen. Ende voor eenighe jaren is dese stadt onder andere mede verheven tot een Bisdom / haer hooftkercke ghewijdt sijnde ter eeren van S. Albijn. De inwoonders van Namen sijn strijdtbaer ende vroom ter oorloghen / haren landts-heere seer toeghedaen ende ghetrouwe. Spreken de Fransche tale / maer wat bedorven ende vervalscht; sijn beleeft / ende in sommige hantwercken seer konstich / hoewel hier anders niet veel koopluyden oft ambachtsluyden sijn / maer wel Edeldoms ghenoech / ende onder die verscheyden gheslachten / die haer houden voor seer oudt / ende van edelen bloede ghesproten.

Residentie van de Conincklijcke Raedt.

Audenne.

In 't land van Namen / ontrent drie mijlen van de stad / ende twee van Hoey / een stedeken behoorende onder 't Bisdom van Luyck / staet het dorp van Audenne / daer de oude Proosdye van edele Canonikessen is / gesticht over meer dan neghen hondert jaren van Begge / dochter des ouden Pepijns / ende huys-vrouwe van Anchises / den welcken Dagobert Coningh van Vranckrijck het Hertoghdom van Brabant ghegheven heeft / uyt welck houwelijck gesproten sijn de andere Pepijns / Carel Martel / ende Carel de groote. Dese Orde van Geestelijcke edelvrouwen is by na gelijck die van Nivelle / hier voren beschreven. Ende vindt men noch een ander Convent der selve / twee mijlen

van

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

LA MER OCEANE. aut. De Noort Zee.
Le COMTE DE HOLLANDE
Auctore Baltha: Florentius de Berkenrode
LE VECHE
DE UTRECHT.
DE ZUY DER ZEE.
TIE DE BRABANT.
Bies bos
Amsterdam
Enchuysen
Amersfoort
Lieues Communes d'Allemagne

van Namẽ op de Sambre/ in het dorp genaemt Moustier.

Chevremont. Tusschen namen ende Dinant/ op den bergh Poluage/ worden noch op den dach van heden ghesien de overblijfselen van de oude stadt Chevremont, ofte Geytenberg/ welcke door de inlandtsche oorlogen van de Luyckenaers is ende blijft verwoest.

Bovines. Bovines leyt op de slincke zijde van de Mase / vier mylen van Namen/ een kleyne/ maer oude stadt/ die eertijt wel betimmert ende bewoont is gheweest / maer door oorloghe dickwils verwoest ende bedorven gheworden.

Charlemont. Charlemont is mede een kleyne/ maer wonderlijcke stercke stadt/ gelegen drie mylen van Marienborgh/ ende seven van Namen/ op een bergh/ aen de slincker kant van de Mase. Sy heeft haren name van Keyser Carel de vijfde/ die dese sterckte in het jaer 1555/ tot een frontiere heeft doen maken teghen Marienborgh / als doen inghehouden by de Francoysen.

VValcourt. Seven mylen van Namen light Walcourt/ ofte Valencourt/ een fraey stedeken/ met een vruchtbare ende lustighe landouwe omringht.

Dave. Op de Mase/ naer Bovines toe/ is gheleghen Dave/ een fraey dorp met een sterck kasteel ende groote heerlijckheyt/ den name draghende van een Burch-graefschap ofte Vicomte. Ende sijn/ onder de dorpen van Namen/ noch meer andere plaetsen waerdich genoemt te worden/ soo om hare grootheyt / als lusticheyt eñ schoonheyt. Als het dorp van Floren/ gelegen vier mijlen van Namen/ Vascie niet meer dan drie/ ende Sanson twee.

Namen eerst een Marc-graefschap. Ontrent dẽ jare 1200. is de staet van Namen eẽ Marcgraefschap gheweest/ beseten by Philips van Vlaenderen/ broeder van Grave Boudewijn/ namaels Keyser van Constantinopelen/ daer na is't by verscheyden ghelegentheden een Graefschap geworden/ eñ ten lestẽ by koope gecomen in de macht van Hertog Philips de Goedertieren/ van wiens huyse het namaels by houwelijcke verstorvẽ is op de Princen van Oostenrijck/ die het noch tegenwoordigh besitten.

Beschrijvinghe des Graefschaps van Hollandt.

Een gheleelt van Hollant in Batavia. HOllandt/ een kleyn landtschap vol treffelijcke dinghen/ is meestendeels gheleghen in dat eylandt/ welck voortijdts ghenoemt wert Batavia, na de Batavi een Over-rijnsch volck/ die om inlandtschen twist ghedwonghen haer Vaderlandt te verlaeten / ende andere woon-plaetsen te soecken / sijn de Rhijn overghekomen / ende hebben 't voorghenoemde eylandt / dat op de Zee-kant / wildt / woest / ende onbewoont lagh / met de armen des Rijns omvanghen / gheoccupeert.

Van waer de Batavi en Catti. Dese Batavi waren een deel der Catten / 't welcke nu de Hessen sijn ; want van die volckeren noch in Hessen klare teeckenen sijn overgheblevben / namelijck Catzenellebogh e / Catsenfort / Catwinckel / ende moghelijck Katers ende Katerbergh. Van de Batavi ghetuyghen aldaer 't slot Batobergh / ende Batenhausen. Maer in wat tijden de Batavi ofte Catti in dit landt ghekomen sijn / kan men op het nauste niet weten. Dese Catten dan ofte Batavi/ de landen ontrent den Rhijn by de Zee besittende / hebben / als wel te ghelooven is / allencxkens huysen beginnen te bouwen / ende haer met sterckten te versien / om de opkomende vyanden te wederstaen : hebben oock Koninghen onder haer ghekozen / als ghenoech kan be-

wesen worden uyt de schriften van Tacitus / welcke seydt dat Claudius Civilis / ende Julius Paulus / twee Batavische ghebroeders/ van Coninckliijcken stamme waren. Hoe sy nu langhe daer nae met de Romeynen een verbont maeckten / diese altijdt in grooter waerde ghehouden/ende vrienden / jae broeders des Roomschen Rijcks ghenoemt hebben / machmen by de History-schrijvers lesen. Wat belanght de fabel van Bato / ick en weet niet of de waerheydt lievende leser het ghedult soude hebben die te hooren: immers die daer lust toe hebben moghense soecken in het boeck uyt ghegaen op den tijtel van beschrijvinghe van Out Batavien/daerse kortelijck overloopen ende verworpen wort.

Heel Hollandt niet in Batavia.

Op dat het niemandt vreemt gheve dat Hollandt hier voren gheseydt wordt meestendeels ende niet gheheel ghelegheen te zijn gheweest in 't eylandt Batavia/moet men weten dat Plinius (die geleeft heeft ten tijde des Keysers Vespasiani) het selve eylandt verdeelt in seven volckeren / Batavieren namelijck/ Caninefaten/ Vriesen/ Cauchen/ Frisiabonen/ Cussiers/ende Marsakers. Soo dat het aen de eene sijde/ behalven het ghene wy teghenwoordelijck Hollant noemen / oock begrepen heeft een goet deel van Vrieslandt/ ende aen de andere sijde het Sticht Utrecht/ met een deel des Hertoghdoms Gelre. Daerentegen staen nu onder 't Graefschap Hollandt/ Gooylandt / daer in drie steden dicht by den anderen ligghen/namelijck Muyden/ Weesp/ en Naerden/ die onder den naem van Batavia noyt begrepen sijn gheweest.

Nocht heel Batavia in Hollandt.

Naem van Holt en Landt.

't Is al over hondert jaer een ghevoelen by den gheleerden gheweest / dat men Holtlant behoorde te schrijven / ende niet Hollandt: welck ghevoelen oock nieuwelijcr uyt den grave ghehaelt is van Jacobus Brassica. De eerste was Martinus Dorpius / welcke verklaert in de Abdye van Egmont ghesien te hebben eenighe Chronijcken / in welcke dese naem niet anders ghescheven was. Het ghetuyghen oock Cornelius Aurelius van der Goude/schoolmeester van de grooten Erasmus/ ende de Autheur van de Hollantsche Chronijcke / dat men noch in sommighe oude brieven ende hantvesten by de Graven ghegheven bescheydelijck Holtlant geschreven vint. Lambertus Hortensius beweert het selve wijtluftigher als andere voor hem ghedaen hebben / seggende dat dit landt van Utrecht af tot de Zee toe eertijdts woest ende vol bosschagien was / ende daerom eerst Holtlandt ghenaemt / welcke naem na versacht ende in Hollandt verandert is. Dese in voortijden bomighe 's landts ghestaltenisse en kan men niet wel wederspreecken: want behalven andere redenen mach men de selve noch speuren uyt de boomen die men over al/voornamelijck in de Veenen ende Zuyt-hollandt / met spitten en delven ophaelt / so uyt de aerde als uyt het water. Wanneer/ ende door wat oorsake dese boomen aldus nedergheveIt / ende met aerde bedeckt sijn / kan men niet sekerlijck weten / doch hout men voor onghetwijffelt / datse of door het ghewelt van de overloopenden Rhijn / ende 't slijck dat hy mede brocht / oft deur groot onweder uyt den noordwesten (want men vintse altemael nederghesiaghen nae 't Zuydoosten) ter aerden ghewoorpen sijn.

Boom-stortinge

Van Hol en Lande

Guicciardin houdt het met die / die segghen dat Hollandt is ghemaeckt van Hol ende Landt / om dat het een ydel ende uytgheholt landt is / ghelijck men dan te waghen of te peerde daer over rijdende / de aerde tot veel plaetsen merckelijck siet beven ende dreunen / als of sy op 't water dreve. Men vindter oock die segghen dat de naem Hollandt soo veel beteeckent als Hoylandt / om dat het quansuys een gras ende hoy-rijck landt is. Welcke onder alle dese opinien de seeckerste zy / weten wy niet / laten derhalven een yder kiesen die hem best ghevalt.

Van Hoy en Lande

VVaerom Hollandt tot een Graefschap gemaeckt.

Als de Deenen en Noormannen (ten tijde van Carolus Magnus/ beyde Keyser ende Koningh van Vranckrijck/) de Nederlanden / ende meer andere plaetsen / bestaen heb= ben met oorlogh aen te tasten / ende te plunderen: en on= der andere / in 't jaer 810 / onder 't beleyt van Gotricus oft Godefridus Koningh van Denemarcken / met een vloot van twee hondert schepen in Vrieslandt vielen / ende na drie strijden en verscheyden lantgangen de inwoonders van leven ende goedt berooft hadden / wederom na hun lant trocken: heeft de voorgenoemde grootdadige Keyser/ hier af verwitticht/ in het naestvolgende jaer een machtige scheeps-vloot doen toe maken / om dit ghewelt der Noor= mannen te wederstaen: maer/ de voorsz Koningh van De= nemarcken by eene sijner vassalen vermoort zijnde / heeft Hemmingh sijn soon met den Keyser vrede gemaeckt; So dat de oorlogh doen voor een tijt ghestaeckt wert.

Wanneer.

Maer in 't jaer 835 / ende voorts tot op 863 hebben sy in ver= scheyden tochten hier te lande veel steden geplundert ende verwoest / het platte lant jammerlijck afgheloopen / de in= woonders deerlijck mishandelt ende vermoort / welck on= gheval

Van wie.

Carel de Caluwe / (soo de Hollantsche Chronijck-schrijver seydt) ten lesten beweeght heeft over dese sijne landen een Graef te stellen / die der verdruckter luyden halsen van het jock der Deenen ende Noormannen sou= den ontlasten / ende voor alle toekomende schade behoe= den.

Eerste Grave.

De eerste Grave is gheweest Diederick / de jonghste sone van Sigebert Prince van Aquitanien / wiens outste broe= der Walgerus doen ter tijt was Grave van Teysterbant/ dat is Tiel/ Bommel/ Arckel/ Heusden/ Altena/ Vianen/ Culenburch/ Bueren/ Leerdam/ Asperen/ Heuckelom/ tot

Oude palen.

de oude Mase toe. Dese Diederick (na 't ghetuyghenis van de voorsz Chronijck-schrijver) wert van de Keyser be= leent met het gheheele lant van Hollant / ende een deel van West-Vrieslandt tot de Lauwers toe / loopende tot Doc= kum; op dat hy 't lant soude beschermen van den aenloop der ongheloovighe Deenen ende Noormannen / die doen noch binnen Vtrecht woonden / ende deden den Christe= nen groote schade ende veel verdriets. Dit segghen wort met vele bondige redenen by den Autheur van Oudt Ba= tavia wedersproken / ende de instellinghe des Graefschaps wel 50 jaer jongher ghemaeckt.

Grensen nu ter tijt.

Hollandt is in 't noorden ende westen besloten met de groote wilde zee/ in 't zuyden met de Mase ende Brabant/ in 't oosten eensdeels met den inham oft boesem der Zuy= der-zee / ende eensdeels met het Sticht Vtrecht / ende 't Hertoghdom Gelre.

Rivieren.

De principalen rivieren daer 't mede doorreghen is / zijn de Rhijn ende Mase/ welcke met veel tacken ende armen/ somtijts oock haren naem veran= derende/ te veel plaetsen vlieten. Waer mede de inwoon= ders noch niet te vreden zijnde / hebben t' allen kanten soo veel grachten ende waterloopen ghemaeckt / dat men niet alleen van de een stadt tot den anderen / maer oock van het een dorp tot het andere soo gerieffelijck als te lande kan reysen.

Lants ghestalte.

De gront van Hollandt is laghe / weeck / ende broeckachtigh/ ja tot sommige plaetsen verdroncken/ende met groote meeren doorscheurt / die met verscheyden ar= men der zee ende des Rhijns seer veel eylandekens maken met besondere namen/ maer worden niettemin altemael onder den eenighen naem van Hollandt begrepen. Dese laechte ende broeckachtigheyt des lants is oorsake dat by= kans alle de stroomen ende groote water-grachten met dijcken versien zijn / op dat het lant van al het water niet en verdrincke; want men siet op veel plaetsen / met ver= wonderinge / dat het water veel hoogher staet dan 't lant: daerom men oock ghenootsaeckt is het selve doorgaens met water-meulens droogh te houden / ende 't water door sluysen ende verlaten van de zee te doen verswelgen. Dit

Geen bou lant.

Maer vette weydē.

is oock oorsake datter in Hollant weynich bou-landts is/ ende luttel gheboomte. Maer daer teghens de goetheyt ende vettigheyt van de Hollantsche weyden/ qualijck met woorden uyt te drucken. Guicciardin schrijft dat in sijnen tijt de jaerlijckse waerde van de Hollantsche kaes ende botter soo veel bedroech als de specerpen uyt Portugael in de Nederlanden aen-komende/ die nochtans meer dan een millioen gouts beliepen. Het welcke (seydt hy) niemanden sal wonder gheven/ die wil aenmercken/ dat een dorp in Hollant/genaemt Assendelft/een mijl van Beverwijck/ ende twee van Haerlem/ vier duysent koeyen heeft/ die het heel jaer deur/ de winter met de somer gerekent/ ten minsten gheven alle dage acht duysent stoopen melck. Ende de menichte van melck/ die men seght dat oock gaven vier ander dorpen/ namelijck Oostsane/ Westsane/ Crommenye/ ende Crommenyerdijck/ niet verre van Assendelft liggende/ was soo groot/ dat hy verklaert het selve niet te durven schrijven. Doch soo veel isser van (seght hy voorders) dat onlangs gheleden een weddinge ghescheit is tusschen treffelijcke luyden/ onder welcke een was Jan Benningh Raets-heer des Hofs van Hollandt/ waer door bevonden werde/ dat de voorseyde vijf dorpen/ Assendelft mede daer onder gherekent/ jaerlijcx meer melck gaven/ alsser Rijnsche wijn te Dordrecht ingebracht wert/ daer nochtans de stapel is van alle de Rijnsche wijnen die hier te lande gebrocht worden. De botter ende kaes/ die van dese melck gemaeckt wort/ sent men niet alleen met groote menichte deur alle de landen van herwaerts over/ maer oock in Hoogh-duytslant/ Enghelant/ Spaenjen/ ende meer andere quartieren.

weynigh bosschen.

Maer Veenen.

Hollandt heeft niet veel bosschen oft wildernissen/ daer men hout uyt halen moghe om te branden/ veel min om te bouwen: maer doorgaens een seker mijne van aerde die uyt de Veen-landen gedolven/ ende by de sonne ende wint ghedrooght bequaem is om te branden. Dese aerde oft kluyten worden turven ghenoemt/ ende met sulcken menichte ghedolven/ dat de Impost/ die ter Goude betaelt wort/ al by Guicciardins tijden verpacht wert voor meer dan drie duysent ducaten jaerlijcx/ hoe wel men doen (soo hy schrijft) voor een groote mate seer luttel te betalen hadde/ soo datter naer advenant van die somme gelts jaerlijcx moesten uytghevoert worden over de thien mael hondert duysent tonnen/ sonder noch al het ghene dat langhs andere plaetsen uytghevoert/ ende in Hollant selve ghesleten wierdt.

Andere binnen-lantsche nuttigheden.

Dit zijn wel de twee voornaemste binnen-lantsche mijnen deses Graefschaps/ maer behalven dat isser (ghelijck Nicolaes Nicolajus/ een seer gheleert Hollander/ niet min waerachtelijck als vernuftelijck seyde) gheen soo kleynen ghedeelte van water ofte lant in gantsch Hollant/ dat niet seer groote vruchten in en brenght. Selfs de dorre onvruchtbare sandt-duynen (bykans een derde deel van het lant) dienen als een voorschans tegen de zee/ en geven ontallijcke menichte konijnen. De wateren zijnder vol visch ende water-vogelen/ welcke de kanten van de slooten vervullen met hare eyeren/ ende sulcken gewin geven/ dat veel edel-lieden ende andere een goet jaerlijcx inkomen daer van maken. In somma/ seght Guicciardin/ (dien men als een vreemdelingh ende onpartijdigh mach glooven) wel aenmerckende de groote menichte van soo veel goets/ als kase/ botter/ vleesch/ visch/ voghelen/ ende eyeren/ voorts oock beesten/ turven/ linnen ende wolle lakenen/ die uyt dit vruchtbaer lant over al gevoert wort/ soo mach men Hollant wel te rechte heeten den hoorn des overvloets van de seventhien Nederlanden.

Hollant de Hoorn des overvloets.

Visscheryen.

Maer alle dese gewasschen/ hoe vruchtbaer ende profijtelijck sy oock zijn/ en sijn nochtans niet te vergelijcken by den rijcken vis-vanghst ende koophandel/ die in Hollandt

Koop-handel.

landt alleene onghelijck stercker ghedreven worden / als in alle de andere Nederlanden te samen / van de welcke wy breeder sullen spreken / in de beschrijvinghe der hoogh-beroemder koop-stadt Amsterdam / ende andere zee steden. Om kortelijck af te beelden het gheriek ende overvloedt van verscheyden dinghen die in Hollandt niet wasschen / ende nochtans door de schip-vaert in meerder menichte daer ghebracht worden / als in de landen selve daer sy vallen / sal ick hier stellen een latijnsch ghedicht van Josephus Scaliger / aen wijlen den Edelen Heere van Noortwijck.

Ignorata tuæ referam miracula terræ,
Dousa, peregrinis vix habitura fidem.
Omnia lanitium hic lassat textrina Minervæ:
Lanigeros tamen hinc scimus abesse greges.
Non capiunt operas fabriles oppida vestra:
Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi:
Pascuus hic tamen est, non Cerealis ager.
Hic numerosa meri stipantur dolia cellis:
Quæ vineta colat nulla putator habet.
Hic nulla, aut certè seges est rarissima lini:
Linifici tamen est copia major ubi?
Hic mediis habitamus aquis (quis credere possit?)
Et tamen hic nullæ, Dousa, bibuntur aquæ.

Dat is:

De wond'ren onbekent / o Noortwijck! van dijn lant
Verhael ick / al hoe wel dat menich uytlantsch quant /
Als hy te lesen komt dit dicht by my gheschreven /
My nauwelijcx en sal gheloove willen gheven.
Minervas naerstich volck werckt hem hier moe en mat
Op 't wollen week-ghetou in yder dorp en stadt:
En nochtans weten wy dat hier seer weynigh' kudden
Van 't wolle draghend' vee haer rijcke vliesen schudden.
De steden in dit lant en zijn niet groot ghenoech
Om al het timmerwerck te vatten met ghevoech:
Daer 't aerderijck nochtans gheen hout en draecht om bouwen /
Veel min om soo veel volcx stadich in 't werck te houwen.
De schueren bersten schier van 't koren dick ghetast /
Dat in dit grasrijck lant nochtans heel weynich wast.
De kelders over al ghestouwet zijn vol wijnen /
Daer doch de snoeyer hier gheen werck en weet te vijnen.
Gheen of seer luttel vlas brenght desen acker voort:
En wie heeft immermeer ghelesen oft ghehoort
Dat in soo kleynen lant soo nyverich ghesponnen /
Soo fijnen lijnwaet / en soo vele wert ghewonnen?
Wy woonen (is 't niet vreemt?) plat in het water schier /
En niemant set de mont aen enckel water hier.

De locht / niet tegenstaende soo vele wateren ende vochtigheden / is in Hollant soet ende goet / overmits de gesonde winden / de soutigheydt van de zee / ende de groote menichte der inwoonderen / den selven zuyveren. De Hollanders / soo wel mans als vrouwen / zijn door de bant groot / langh / wel gemaeckt / vast op haer leden / beleeft / geschickt / ende borgerlijck van seden / in alderhande konsten en hantwercken seer kloeck / en van verstande nergens na so bot / als het oude spreeckwoort * Auris Batava haer plach na te geven. Dit getuygen soo veel hooch-geleerde mannen / konstighe schilders / glaes-schrijvers / ende plaet-snijders uyt Hollant voortgekomen: maer voornemelijck het voorsichtigh ende van Godt ghesegent beleydt / waer mede sy tot allen tijden hare vaderlantsche vryheyt soo mannelijck hebben voorghestaen.

* Auris Batava, beteeckēt een Hollants oor, eñ wierdt geseyt van yemandt die wat dick after sijn oor, en de sneechste niet en was, maer van 't bot endt afgesneden.

Emanuel

Emanuel van Meteren noemtse een eenvoudigh ende goetdadigh volck / tot elckens gerief ende tot eerlijcken arbeyt ghenegen. Sy sorgen seer om de keucken tegen de winter wel te versien. Lijden haer met oude kost / speck / erweten / ghesouten vleesch / boter / kaes / &c. maer op kermissen ende andere feesten zijn sy ghewoon sich met hare vrienden wat te verlustigen. 'Tis wel waer dat door de groote weelde / veroorsaeckt door den overtollighen rijckdom / de Hollandtsche seden allencxkens meer veranderen / dan verbeteren. De Hollantsche vrouwen zijn van nature schoon / eerbaer / kloeck in 't huys-houden / ende seer vruchtbaer / draghende een sonderlinge liefde tot hare kinderen. Haer puntigheydt die is soo groot / dat men niet de gheleerde Hollander bykans twijfelen mach / ofmense onder de deughden sal tellen / oft onder de gebreken. Het lijnwaet dat sy spinnen wort over al seer ghepresen / ende is aenmerckens waerdich / datter een webbe van 75 ellen Hollantsch lijnwaet na Spaenjen ghevoert is / dat maer drie pont en woegh: als oock datter in 't jaer 1598 een stuck lijnwaets tot Haerlem voor veerthien gulden de Vlaemsche elle verkocht wert / om in Vranckrijck te verschencken. Tot een besluyt van dese Hollantsche huyshoudinge ende gheschicktheyt / sullen wy hier stellen de eyghen woorden van Guicciardin. Soo haest (seght hy) als ghy in hare steden komt / ende het volck met de ghemeynte ende besondere huysen aensiet / soo en siet ghy voor ooghen anders niet dan beleefthеyt ende borgherlijcke sedicheyt. Maer voorts gaende tot in de huysen / ende alderley huysraet / have / geschicktheyt / ende fraeyheyt van alle dingen beschouwende / suldy u sonder twijfel niet min vermaken als verwonderen. Want voorwaer wat dese dingen aengaet / die en zijn des gelijcks niet veel in de gantsche wereldt. Dit heb ick Keyser Carels des vijfden foriers selve hooren segghen / de welcke met sijne Majesteyt by naest door gantsch Europa gereyst hadden / ende in alle landen ende steden (soo elck wel weet) gelegentheyt hebben om alles beter ende vrylijcker te moghen besien / dan andere. Gaet dan voorts tot in de winckelen / besiet hare gemeyne werck-plaetsen / gaet op hare schepen / aensiet hare dijcken / dammen / water-molens / hoofden / ende andere wercken / die sy maken niet alleen tot behoudenisse des geheelen lants / maer oock tot bewaringe van veel steden ende plaetsen / aenschout over al soo veel sloten ende grachten met menschen handen ghemaeckt / niet alleen tot nootsakelijckheyt / maer oock tot gerief: maer aenmerckt haer maniere van beemden ende weyden te onderhouden / ende hoe het water dat aen alle zijden / overmits den vloet ende de laeghte des lants overvloedigh is / van de een sloot in den ander geleyt wort tot in de zee: ghy sult moeten bekennen dat alle dingen met een seer wonderlijcke ende ongheloofelijcke konste ende behendigheyt van ghereetschap ende handen toegaen / ende dat men hier te lande duysenderley fraye konsten mach leeren.

De regeeringe van Hollant / ende Westvrieslant (welcken lesten naem wy namaels breeder sullen verhalen) *Regeeringhe.* bestaet by de Ridderschap / Edelen / ende Steden. De Ridderschap ende Edelen / die met de steden de Staten van 't gheheele Graefschap representeren / ende op alle vergaderingen beschreven worden / zijn dese: *Edelen.* de Heeren van Brederode / van Asperen / van Schagen / van Duyvenvoorde / van Assendelft / van Wijngaerden / van Mathenesse / van Poelgeest / van Warmont / van Kenenburgh / van Noortwijck / van Besoyen / ende van Arentsberge. *Steden.* De steden / die beschreven worden / ende hare Ghedeputeerden op den lantsdach senden / zijn voor eerst de ses hooft-steden / namelijck Dordrecht / Haerlem / Delft / Leyden / Amsterdam / ende Goude. Daer na Rotterdam / Gorrichom / Schiedam / Schoonhoven / ende Briele uyt zuyt-Hollant /

lant / ende uyt den noorder-quartiere oft Westvrieslandt / Alckmaer / Hoorn / Enckhuysen/ Edam/ Munickedam/ Medenblick/ende Purmerent.

Hoe sy vergaderē

De beschrijvinghe van de Ridderschap / Edelen / ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt wordt beleyt by den Advocaet der selver landen / die oock in de vergaderinghe alle de propositien doet / de stemmen versamelt/ nae de meesten 't besluyt maeckt/ ende de Staten gescheyden zijnde / met hare ghecommitteerde Raden (ordinaerlijck residerende binnen 's Gravenhaghe) besoigneert in de Staten Generael. Dese beschrijvinghe gheschiet ghemeenlijck vijf of ses mael 's jaers/ maer extraordinaerlijck soo dickmaels als het de noodt vereyscht : ende wordt in de vergaderinghe gheset ende gheresolveert op al het gheene tot welvaert ende verseeckeringhe der landen dienstlijck is.

Ghecommitteerde Raden,

De voorsz Staten committeren tot de uytvoeringe van de ghenomen resolutien/als oock tot de bestieringe van alle daghelijcx voorvallende saecken/ den welstant der landen betreffende / eenighe persoonen uyt den Edeldom ende Regeerders van de Steden/ als hunne Raden/ de welcke hun oock by eede verplicht zijn.

Regeeringhe.

Ghelijck zy oock andere hare Ghecommitteerden uyt den Edelen ende Steden stellen tot afvorderinghe/hooringhe/ende sluytinghe van des ghemeene landts rekeningen/ ende andere besondere saken / alle met bepaelde last ende instructie. Ende zijn de selve respective Raden ende Gecommitteerde schuldich ende ghehouden haer ghehandelde te verantwoorden voor de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt / ghelijck de Raedt van Staten het sijne ghehouden is te doen voor de Staten de Gheunieerde provincien.

Edelen.

Steden,

Rechtbancken,

Wat belanght de ordinaris processen / soo in civile als crimnele saecken/mitsgaders de regeeringhe van de steden ende dorpen der voorsz landen / daer van hebben wy hier voren in de generale beschrijvinghe soo veel ghesëydt / als ons docht tot onderrechtinghe des lesers van noode was / ende sullen derhalven nu voortvaren tot de af deelinghe des Graefschaps van Hollandt / doch voor eerst dit stuck van de regeeringhe besluyten met de aenmerckens weerdighe woorden des arbeydt-samen ende vernuftighen Historyschrijvers Emanuels van Meteren/die/hoewel hy aen weder syde somtijdts niet veel dancks behaelt en heeft / nochtans in desen deele van niemant die onpartijdich is bestraft of ghewraeckt en sal konnen worden. Dese dan / in zijn twintighste boeck / spreeckt aldus: Sulcx dat de saken soo wel rakende den staet ende financien der landen/als de politie ende justitie der steden ende platte landen / mitsgaders alle saken in 't generael in de voorsz landen passerende/ niet teghenstaende de oorloghe ende de groote lasten van dien / met soo goeden ordre/ ghereghelthëydt / ende rechtveerdigheydt beleyt worden/ als of de selve landen waren in volkomen vrede / waer door oock alle vreemde natien / de landen voornoemt by treflijcke oft andersins frequenteerende / bekennen / dat sy in alle de selfde soo goeden ordre ende administratie van justitie vinden / als men in eenigh Coninckrijck ofte wel ghepoliceert Landt soude moghen vinden. Ende is sonderlingh te noteren / dat alle uytheemsche natien in 't stuck van de traffijcke handelinghe ende navigatie eer ende meer ghefavoriseert / ende min belast worden / dat de inghesetenen van de landen selfs. Daerom oock de selve landen te meer by alle vreemde natien ghefrequenteert ende bewoont worden.

Delingh.

Het deel van dit Graefschap dat nae den Zuyden toe leydt / streckende van de middel-Rhijn (die door Leyden loopt) af tot de Maes-kant toe/ wort Zuyt-Hollant ghenoemt/daer de eylandē van Voorne/ ende die van 't Graef-

schap Zeelandt ten westen af ligghen. Van de middel-Rhijn oostwaerts volghen terstondt te Kennemers / ende West-vriesen / nu ghemeynlijck Noort-hollanders ghenoemt / die dan met hun beyden als in een schoot besluyten de Frisiabones ofte Water-landers / mitsgaders de Goyers. Ende wordt al dit begrijp met de eylanden van Texel / Wieringhe / Vlielandt / Vrck / ende Ens / aen de eene / ende die van Oost ende Westvoorne / Cozen-dijck / Piershil / ende ettelijcke meer aen de andere syde / met eenen name het Graefschap van Hollandt ghenoemt / waer over het gantsche corpus oft lichaem des vasten landts van Hollandts by de werelt-beschrijvers gedeelt wort in Zuyt-Hollandt / Rijnlandt / Kennemer ofte Kermerlant / West-vrieslant / Waterlant ende Goylant / groot wesende in sijnen ommegangh ontrent tsestich mylen. De breedte en is soo groot niet / of een man soude die in twaelf ofte derthien uren tijdts konnen over gaen / daer het land op sijn alderbreedtste is; jae op sommighe plaetsen / tusschen de Zuyder zee ende den Oceaen / en is Hollant niet boven vijf ofte vier mijlen breedt / ende begrijpt niettemin in desen sijnen so kleynen ommeloop / als men Muyden ende Medenblick (die nu ter tijdt beyde bewalt sijn) mede rekent / eenendertigh besloten steden: by de welcke voeghende die van den Briel ende Goe-ree / ghelegen in de eylanden van Oost ende West-Voorne / sijnder in 't gantsche Graefschap drie-endertigh / namelijck Dordrecht Haerlem / Delft / Leyden / Amsterdam / Goude / Rotterdam / Gorichom / Schiedam / Schoonhoven / Briele / Weesp / Naerden / Muyden / Woerden / Oudewater / Yselsteyn / Vianen / Leerdam / Asperen / Henckelom / Worckum / Heusden / Geertruydenbergh / Sevenberghe / ende Goe-ree / altesamen begrepen onder den naem van Zuyt-Hollandt / naer de deelinghe van 't gantsche Graefschap in twee deelen / namelijck Zuyt ende Noort-Hollandt / vervatende onder 't eerste deel het ghene men eyghentlijck noemt Zuyt-Hollant / midtsgaders een ghedeelte van Kermerlandt / Goylandt / met de waterschappen Rhijnlandt / Delflandt / en Schielandt / met de eylanden Over-Maes: ende onder het tweede deel / West-Vrieslandt / Waterlandt / ende het resterende van Kermerlandt / in welck laetste deel de steden Enckhuysen / Hoorn / Alckmaer / Edam / Monickedam / Purmerent / ende Medenblick ghelegen sijn. Behalven dese besloten Steden heeft Hollandt noch sommighe andere plaetsen / by de Brabanders ghenaemt Vryheden / die wel eer gheheel bemuert oft bewalt sijn gheweest / maer namaels door inlandtsche twisten / oft andere ongheluchen / gheheel of ten deele ontmuert sijn ghewor den / ghenietende niet te min de selve privilegien ende vryheden / die sy hadden doense noch besloten waren. Soodanighe sijn in Zuyt-Hollant / Nieupoort / Vlaerdinghen / ende Gravesande. In Noort-Hollant Beverwijck. Wijders sijn in gantsch Hollandt over de vier hondert dorpen / onder welcke mede gherekent wort 's Gravenhaghe / een open vlecke / die weynich Hollandtsche Steden heeft te wijcken / ghelijck te sijner plaetse breeder ghesecht sal worden.

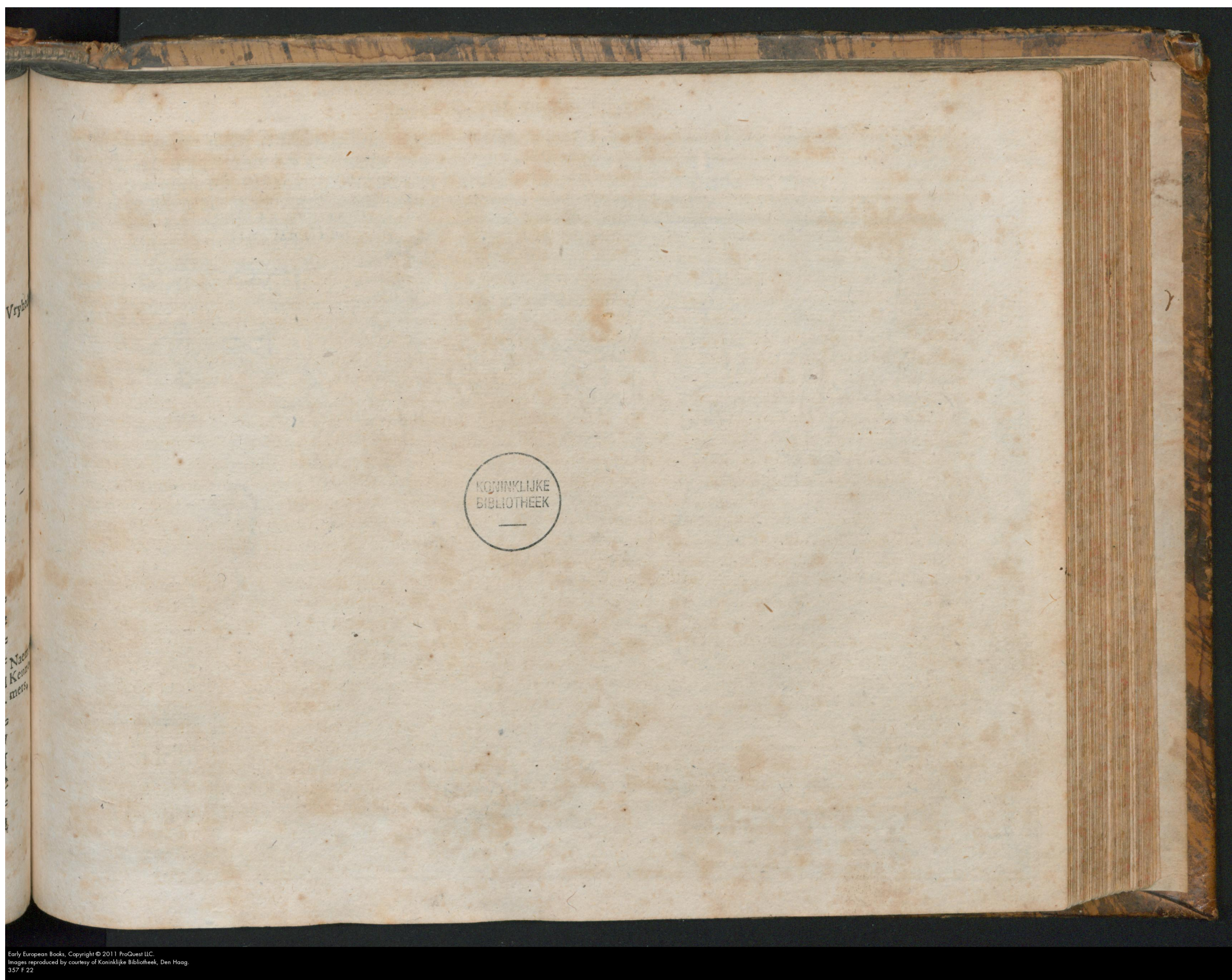
Steden.

Vryheden.

Nu souden wy voortvaren tot de deelen van Hollandt / maer dewijle wy ghewach ghemaeckt hebben van Kermer-landt / ende Goylandt / sal het niet buyten propooste sijn den oorsprongh van die namen kortelijck aen te wijsen. Aengaende den naem van Westvrieslant ende Waterlandt / daer af sullen wy spreken in de beschrijvinge van Noorthollandt. De Kennemers dan by de latijnen Caninefates, naer de opinie van de hooch-gheleerde Hadrianus Junius / genoemt / van 't woordt Conyne-Fretters / ghelijck men meent / om dat sy haer met dat ghedierte wel eer pleghen te onderhouden) hebben haren naem van de rivere Kinheym / die by de plaetse nu ter tijdt Crabben-

Naem Kennemers,

dam

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

PARTIE DE LA MER DE GERMANIE
La HOLLANDE SEPTENTRIONALE autrem: WEST-FRISE
auc. Bal. F. a Berckenrode
Lieues Communes d'Allemagne
DE ZUYD ER ZEE
Alcmaer
De Schermer
De Waert
BEEMSTER
Purmerent
Edam
Medenblick
Wiringen
Het Ye
Stroom
Tessel

dam ghenoemt / plach in Zee te vallen. Haerlem is wel haer Hooft-stadt / maer dat sommighe meynen / dat sy niet verder ghestreckt en souden hebben als van Catwijck af tot de beeck die onder door 't kerck-hof van Haerlem loopt / toe / dat hout de gheleerde Hadrianus Junius voor onwaerachtich / ende beweert dat Kunheymeria ofte Kermerlandt tot Alckmaer toe heeft gheloopen / aengemerckt dat by Heemskerck / ligghende midden in 't selve lant / noch huyden ten daghe een heuvel ghetoont wordt / daer de Graven van Hollandt op plachten ghehult te worden / als Heeren van Kermerlandt.

De naem Goylandt willen eenighe af brenghen van de Cauchis, volcken hier ontrent / eertijdts alsoo gheheeten / als of men segghen wilde Chauchlandt, ende namaels den naem versachtende / Goylandt. Maer Junius / ende meer andere houden met hem / dat Keyser Otho de eerste dese streecke landts eertijts gheschoncken hebbe aen Godela / ofte Goele / Abdisse van 't Clooster Altena / die 't selve met haren name / als met een goet ken-teken soude verciert hebben / ende van dat Klooster dat het namaels tot erkentenisse van eenighe weldaden ghekomen is aen de Graven van Hollandt. Wat hier van sy / laten wy den verstandighen leser oordeelen. Van Goylandt.

Beschrijvinghe des Graefschaps van Noort-Hollandt.

Grensen. Onder Noort-Hollandt wort nu eyghentlijck gherekent dat deel van Hollandt welck in 't Zuyden bepaelt is met het Ye / ende voorts met een enghte ontrent Beverwijck aen de reste van Hollandt vast / begrijpende de twee Hollandtsche quartieren die men ghemeenlijck West-Vrieslandt ende Water-landt noemt / oft (soo de Staten der selve landen in hare placaten schrijven) West-Vrieslandt ende het Noorder quartier. Dit landtschap / behalven daer 't aen Zuyt-Hollandt verknocht is / wordt rondtom bespoelt met de Zee / ende telt in alles Steden. seven steden / namelijck Enckhuysen / Hoorn / Alckmaer / Edam / Monickendam / Purmerent ende Medenblick / met een groot ghetal van dorpen / ende eenighe heerlijcke open vlecken / met stadts privilegien begaeft / als Beverwijck / ende Schaghen. De oude schrijvers hebben dese volckeren ghereckent onder de Vriesen / ende Junius noemtse naer sijnen sin / tot onderschept van de Vriesen over de zuyder-Zee gheleghen / Frisios Cis-rhenanos, dat is Vriesen aen dees zyde van den Rhijn / de andere daerenteghen Frisios Trans-rhenanos, oft Over-rhijnsche Vriesen / om dat de Rhijn / komende voorby Doesburgh / Zutphen / ende Kampen / plach door 't landt te loopen daer nu de zuyder-Zee is / ende by 't Vlie uytvallende / dese twee natien / namelijck de Minder ende Meerder Vriesen van malkanderen te scheyden.

Enckhuysen meent men (naer 't schrijven van Junius) dat dien name ghekreghen heeft van de enckele ende alleen staende huysen / de welcke allenghskens dichter ende tot een schoone stadt sijn ghewororden; is gheleghen op de uyterste palen van Hollandt / aen den boesem oft inham der zuyder-Zee / drie mylen van Hoorn / ende recht teghen over Staveren in Vrieslandt. Een vermaerde ende wel betimmerde Zee-stadt / rondtom met mueren en toorens omcinghelt / uytghenomen aen de zee-kant naer Vrieslandt / alwaer met onuytsprekelijcke kosten een dijck door de Zee ghelevt sijnde / haer teghen 't ghewelt der selve beschermt. Heeft meest steenen / oft immers seer weynighe Enckhuysen.

houte huysen / om 't perijckel des brandts te schouwen / waer van sy meer dan eens is beschadicht gheworden / maer voornamelijck in den jare 1297 / als het vuyr van de vyandt / diese socht t' overrompelen / daer in was gheworpen. De voorsz dijck / die van wier oft meergras (dat de Zee opwerpt) ghemaeckt / besluyt een seer schoone haven / bequaem om veel schepen te berghen / behalven de welcke daer noch een tweede haven is / met een steenen tooren daer by. Voor sommighe jaren hebben die van Enckhuysen eenighe stallen ghemaeckt / voor de maghere ossen die uyt Jut-landt en Holsteyn jaerlijcks daer ghebracht worden in groote menichte / ende voorts door 't heele landt vervoert. De inwoonders geneeren haer by de Scheepvaert / sout-neeringe / en haringh-vanghst. Enckhuysen is uyt der natueren een seer stercke stadt / overmidts hare gheleghentheydt / ende de droochten in de zee / als bolwercken teghen het aenkomen van de schepen der vyanden / die de stadt eenich hinder souden willen doen; want de diepte tusschen de sanden niet dan met groote behendigheydt te beseylen is. Binnen de selve sijn twee Parochie kercken / de eene is ghewijt ter eere van Sint Pancraes / de andere van Sint Gommer: ende light niet verre daer buyten het wel betimmerde ende volck-rijcke dorp van Broeck / dat seer veel bootsghesellen uytlevert.

Hoorn. Hoorn is twee groote mylen van Enckhuysen / op den selven boesem der zuyder-Zee. Den oorspronghe hares naems verklaert Hadrianus Junius (die van Hoorn gheboren was) niet heel klaerlijck te weten: doch meent nochtans dat sy die ghenomen heeft van haer langhe haven / welcke krom liep ghelijck een hoorn. Andere (seydt hy) meenen datse den naem ghekreghen heeft van seeckere drie herberghen niet verre van het Verlaet staende (het welck sy den kuyl noemen) waer van de principaelste een hoorn hadde uythanghen / welck huys ongewoonlijck dick van muyren sijnde / tot op den huydighen dach toe midden op de marckt noch te sien is. Wat hier van zy ofte niet / de stadt voert een krom-hooren in haer wapen / ende 't is kennelijck datse eerst in den jare 1300 begost is ghebouwt ende bewoont te worden / uyt oorsake / dat ter plaetse daer sy ghesticht is / overmidts de gras-rijcke weyden daer rondtom gheleghen / veel Deensche schepen uyt Holstein ende andere quatieren op 't voorjaer aenquamen met magere ossen / die sy daer verkoften; welck nu te Enckhuysen gheschiet. Behalven het welcke sy oock seer vermaert is door hare jaermarckten / op de welcke groote handelinghe gheschiedt van Noort-Hollandtsche kaes / die van veel uytheemsche kooplieden opghekoft ende naer verscheyden ghewesten vervoert wordt. Hoe overvloedelijck dat de selve kaes ter marckt komt / kan hier uyt afghenomen worden / datter op een weeck-marckt somtijdts over de hondert vijftigh duysent ponden ter waghe ghebracht worden / waer over oock het marck-velt ende de waghe sedert eenighe jaren herwaerts noodtsaeckelijck grooter gemaeckt hebben moeten worden. Hoorn is een schoone / lustighe / stercke / redelijck groote / ende uytnemende lyftochtighe stadt / aen de eene zijde met de zuyder-zee bespoelt / ende voorts met schoone ende vette landen omringht. Heeft breede straten / ende een goede wel bevryde haven. De posch (een visch kleyn als een spieringh / maer besonderlijck goet van smake) valt omtrent Hoorn alderbest / ende wordt op den disch meest begheert. De Hoornsche wortelen sijn oock seer gheacht / daer de Keyser Tiberius (als Plinius ghetuycht) sulcken smaeck in hadde / dat hy die jaerlijcx van Gelduba / een kasteelken op den Rhijn / tot Romen voor sijn eten dede brenghen. In de hooft-kercke van de stadt / wesende een tamelijck schoon ghebouw / hanght tot een ghedach-

tenisse

tenisse de vlagghe oft wimpels / die de Noort-Hollanders in den slach op de Zuyder-zee veroverenden op den Grave van Bossu. De tooren der selver kercke is seer net ende cierlijck van hout ghemaeckt / ende met loot bekleet / seer van een maecksel / doch wat kleynder / als die van Haerlem. Binnen Hoorn resideren de Ghecommitteerde Raden der Staten van West Vrieslandt ende het Noorder-quartier / als oock de Admiraliteyt van den selven lande; doch dese verandert by ghebuerte haer residentie / ende een tijdt-langh te Hoorn gheweest hebbende / vertreckt naer Enckhuysen. Hoorn heeft oock het voordeel van de West-Vrieslandtsche munte / ende wordt om alle dese oorsaecken ghehouden voor de hooft-stadt des selven landts / sijnde seer welvarende door de schipvaert / ende rederye / ghelijck mede door den grooten handel die de inwoonders / onder welcke veel treffelijcke kooplieden sijn / soo ten oosten als ten westen / ende noorden / drijven. Waer door oock de stadt staende de laetste oorloghen seer vermeerdert / ende met eenighe nieuwe poorten verciert / ende versterckt is. Nu hebben zy oock een nieuwen ende seer grooten haven ghemaeckt / over de 1800 voeten t' Zee-waert in / langhs de gantsche stadt henen / soo verre zy aen de Zee leght.

Alcmaer. Alckmaer / oft (so Junius ende andere gheleerde schryven) Al-meer / sijnde 't eynde van de heerschappye der Kennemerlanders / ligghende drie mylen van Hoorn / heeft sijn naem van de menichte der groote meeren daer 't mede omvanghen is / welcke men vindt dat eertijdts vijfthien in ghetale gheweest sijn / namentlijck de Bergh-meer / de Dael-meer / de Vroon-meer / de Swijn-meer / de Boeckeler-meer / Heyloer-meer / de Grebbe-meer / de Tempel-meer / de Kley-meer / de After-meer / de Voor-meer / de Diepen-meer / de Beemster / de Waert / die nu altesamen bedijckt / uytghemalen / ende tot landt ghemaeckt sijn / ende voorts de Schermer / die nu oock bedijckt is / ende droogh-ghemalen wordt. Dese namen worden by ons aenghetrocken / om den oorsprongh des naems Al-meer te bevestighen / waer toe noch dit komt / dat de selve naem in de oude handtschriften der Bisschoppen van Utrecht anders niet ghescheven en wordt.

De stichtinghe van Alckmaer wordt toegheschreven Agillus / een Godtvruchtigh man / die niet ghemeens en heeft ghehadt met de raserye van sijn vader Radtbout Koningh der Vriesen / de welcke als hy ghedoopt soude worden / vraeghde waer de meeste deel sijnder voor-ouders ghevaren was / in den hemel oft in den helle? ende / als hem gheantwoort werdt / in de helle / sijn voet uyt de vonte wederom tot hem trock / segghende / hy wilde by den meesten hoop wesen. De voornoemde Agillus seght men dat in 't jaer onser salicheydt 720 Vrieslandt beheerscht / ende de stadt Alckmaer ghebout heeft / het welcke indien waer is / soo is Alckmaer een van de oudtste steden in Hollandt. Ende nademael in de Chronijcken gheen ghewach ghemaeckt wordt wanneer sy met de vesten omcinghelt is / ende vele (onder welcke oock de hoogh-gheleerde Petrus Nannius / van Alckmaer gheboren) segghen / dat sy in 't opgraven van de fondamenten des kasteels by den voorsz Agillus ghesticht / voor weynigh jaren / te weten als men de stadt teghen den vyandt bewalde / groote steenen gesien hebben / uyt de selve fondamenten ghehaelt / soo soude men oock moghen segghen dat sy van de selve haren stichter den naem heeft. Wat hier van zy / laten wy den verstandighen oordeelen / ons te vreden houdende met te segghen / dat Alckmaer een schoone / ghenoeghlijcke / rijcke / wel bewoonde / ende van allerley lyftocht overvloedighe stadt is / wiens omligghende landt ende byvangh / van weghen sijn uytnemende vettigheydt / meer kaes ende boter gheeft / als eenigh ander ghewest in gantsch

Hollant. Sy heeft een schoone prochikercke / die overmits de vergrootinghe van de stadt / nu staet op 't een eynde der selve. Daer benessens isser een cierlijck Raethuys / ende voorts een bequame visch-marckt / op 't water dat uyt de Scher-meer komt / ende tot veel plaetsen door de stadt loopt / zijnde uytnemende klaer ende soet / ende seer bequaem voor de huyslieden om met haren kaes / botter / ende ander waren / uyt de omliggende dorpen / die seer veel in ghetale zijn / tot Alckmaer ter marckt te komen / waer door de stadt goede profijten gheniet / ende 't waegh-ghelt een groote somme van penninghen jaerlijcx bedraeght / daerom datter oock een heerlijcke wage ghemaeckt is / en de stadt mede seer vergroot / de wallen ende poorten verder uytgheset / ende de oude veste tot een cierlijcke gracht ghe-worden. Daerenboven isser een groote wateringhe met sant ghevult / ende daer op / sonder den gront te heyen / veel schoone sout-keten ghebout / want men hier mede veel grof sout raffineert. De haven van de stadt is seer gerieflijck voor de schepen / die met staende masten daer in komen door de heerlijcke nieuwe brugge / meest ghemaeckt van de ruynen der Abdye van Egmont.

Verona. Een weynigh buyten Alckmaer / seyt men / dat ghe-leghen is gheweest Verona eertijts een overvloedighe ende volckrijcke stadt / jae de eenige koopstadt / ende gelijck als de moeder van gantsch West-Vrieslant / so dit halve veers-ken te kennen gheeft / mede brenghende het jaer van hare destructie: ECCe CadIt Mater FrIsIæ, dat is: Siet de moeder van Vrieslant valt. Maer / van soo groote macht ende rijckdom / worden nu seer kleyne overblijfselen gesien / na-melijck / een omgeworpen hoop steenen / ende sommige nu ghebouwde ende seer vruchtbare heuvelen / welcke den naem van de plaetse tot noch toe behouden / ende gheheeten wor-den de Vroonlanden / oft velden van Verona. Het is te ghelooven dat dese stadt den Graven van Hollandt dick-wils veel spels moet gemaeckt hebben / overmits hare ghe-legentheyt om in Hollant te vallen. Ende eyntlijck van Grave Jan van Hollandt / sone van Floris / in den jare 1298 (soo dat het getal in 't veers ken boven verhaelt vals is) overmits gebroken trouwe ende vernieude wederspan-nigheyt verdorven / ende tot den gront toe uytgeroeyt ende verdelght / met verbodt van de selve immermeer weder op te timmeren / ende bevel dat men selfs de gedachtenisse ha-res naems soude te niete doen. VVigher roeyt. Jae de haet / die hy haer toedroegh / was soo onversoenlijck / dat men seyt / dat hy oock de Enghelsche heyrkrachten tot het verderf van dese bloeyende stadt verweckte / ende de selve ten besten gaf / nae dat sy door haren Burghemeester Fop verraden was / die tot sijn belooninghe kreech een leerse vol ghelt / maer nae-maels overvallen ende met aerde overstolpt is / ter plaetse daer noch ter tijdt sekere thoren staet / die nae sijnen name ghenoemt is. De laetste gheheugenisse deser stadt is een kopere klocxken / hanghende in de kercke van een dorp ghenaemt Valck-ooghe / het welcke te kennen gheeft dat het te Verona ghegoten is ; ende noch een ander van ghelijcke stoffe naer Londen in Enghelandt over-ghe-voert.

Edam. De stadt die wy nu Edam heeten / is van onse voorou-deren Ydam ghenoemt geweest / van een waterken Y / die de voornaemste kercke tot noch toe omringt / ende de stadt van de menichte der staende wateren door haren dam oft verlaet ontleedight. Het naeste dorp / Middel-Y ghehee-ten / om dat het in 't midden van de Y gelegen is / betuyght oock den oorsprongh des naems. Edam is met een muer ende gracht besloten / een proper / net / ende tamelijck rijck stedeken / dat een langhe haven heeft / maer insonderheyt met een heerlijcke scheep-timmer-werf / daer ghedurigh veel groote schepen getimmert ende toegemaeckt worden / verciert is. Het is oock vermaert door de uytnemende

goede

goede kasen die het met grooter menighten uytlevert; ende light van Amsterdam drie/ van Hoorn/ soo te water als te lande / twee groote mijlen verscheyden / in een grooter inwijck van de Zuyder-zee.

Monicke-dam.

Ontrent een mijle weeghs van Edam light het stedeken Monickendam / ende daer tegen over aen de oost-zijde het eylandeken Marcken. Dit is mede een kleyn net stedeken / eensdeels met een muer / eensdeels met een wal omvanghen. De oorspronck des naems komt sonder twijffel van het naestliggende Monicke-meer / het welcke met veel andere Meeren verslonden zijnde van de Zuyder-zee / soo ontfanght nu dese / beschermt zijnde van het voornoemde eylandt/ de marckt ende koren-schepen in een vrye ende veylighe haven. Men bevint dat Monickendam / oft (soo het Junius noemt) Monicke-meerdam / al gheweest is in 't jaer 1297 als de West-Vriesen / willende den Bisschop van Utrecht ter hulpe trecken / aldaer met haer scheeps-heyr aenghekomen zijn.

Purmer-eyndt.

Het stedeken Purmer-endt brenght sijn naem selfs mede/ als liggende op het endt van de Purmer/ een meer voor desen vermaert door de goede posch die daer inne ghevanghen wiert / het is voor weynige jaren bedijckt en tot lant ghemaeckt. Het plach een open vlecke te wesen onder stadts vryheden / maer is gheduerende de laetste oorlogen tot een sterckte bewalt. Sijn eerste fondateur is geweest Willem Eggert / een rijck machtigh Koopman ghebooren van Gent/ wiens graf-schrift alsnoch gelesen wort te Amsterdam in de Nieuwe kerck. Dese / vermits hy Grave Willem de seste van dien name grooten bystant dede van Ghelde / werdt van hem vereert met het Thresorierschap van Hollandt ende met de Heerlijckheydt van Purmerlandt / voor hem ende sijn erven / waer over hy daer terstont een treffelijck Kasteel heeft doen maken / het welcke ghesamentlijck met het stedeken door versterfte naemaels gheraeckt is aen den Graeflijcken huyse van Egmont. Purmer-endt is tamelijck wel bewoont / eñ rijck/ het Kasteel/ staende op 't een eyndt van de stadt/ komt uyt aen de Beemster / die soo groot is / datmense qualijck kan oversien.

Meden-blick.

Ten tijde van Baron Hertoghe van Vrieslandt / soude een van sijne Edelen / met name Diderick / ontrent twee mijlen van Staveren in het westen / begonnen hebben te bouwen een sterckte / ende die na sijn Afgodinne Medea ghenoemt/ want sy schoon vergult was/ ende als de sonne daer op scheen / seyde men Medea blinckt / waer van de sterckte eerst Medea-blinckt / ende daer nae Medenblick ghenoemt ghewoorden. Fabelkens / die ons hier niet staen te wederlegghen. 'T is ghenoegh dat Medenblick een goet ende redelijck groot stedeken is / aen de Zuyder-zee gheleghen twee mijlen van Hoorn / met een haven ende scheep-timmer-werf versien. De dijcken daer mede sy de zee aen de oostzijde tegen houdt ende van haer uytsluyt/ zijn uytnemende sterck / ghemaeckt van Wier ofte Meergras / een materie / als sy dick op een sit / soo vast ende sterck / dat men nauwelijcx van steen harder fondament soude konnen leggen / teghen het water. Medenblick is in 't eerste van de troublen by den Staten van Hollandt met bolwercken ende stercke wallen teghen allen aenstoot ende gewelt des vyants alsoo ghesterckt / dat men 't houdt voor onwinbaer.

Bever-wijck.

Bever-wijck/dat soo veel te seggen is als de Wijck/ dat is de loop-plaets ende toevlucht der Beveren / gelijck Hadrianus Junius verhaelt / is een groote eñ wel-betimmerde open Vlecke / twee mijlen van Haerlem op een bequame plaetse aen het Ye ghelegen / ende rontom met veel vermakelijcke hoven ende vruchtbare landen omgeven. Men houter jaerlijcx twee leer-marckten / die van veel huyvetters ende schoenmakers uyt Hollandt / Vrieslandt / ende

Over-

Over-Yssel besocht worden / gelijck dan oock de jaerlijcxsche vercken-marckt deser plaetse in de omligghende quartieren seer vermaert is.

Schagen. Schaghen / oock een edele ende overvloedighe Vlecke/ huys aen huys gelijckerwijs een stadt bewoont / daer van de marckt als in drie ghebuerten is gedeelt/ soo datse te dien aensiene drie-hoeckigh ghenoemt mach worden; maer de reste daer buyten is dorps-ghewijse betimmert / staende de huysen soo hier en daer van malkanderen verscheyden/ gelijck eertijts die van Lacedemon. Sy is met een fray kasteel verciert/ waer op sich onthouden de Heeren der selver plaetse/ die haren oorspronghe af brengen van Hertogh Albrecht van Beyeren/ Grave van Hollant/ ende daerom naest de drie gheslachten / van Brederode/ Egmont/ ende Wassenaer/ gherekent worden onder de edelste huysen des landts / hebbende altijt een van de eerste stemmen onder de Ridderschap in de vergaderingen der Staten. Schagen light in 't uyterste noorder ghewestе van Hollandt / van Alckmaer ende van Medenblick even verre / namelijck drie mijlen verscheyden / ende wordt ghesеydt te hebben het vruchtbaerste ende kruyt-rijckste landt van gantsch Hollandt / zijnde vol wel-ghestelde ende ghelt-rijcke luyden.

Egmont. Onder de dorpen ende kasteelen van Noort-Hollandt zijnder vele treffelijcke / maer alsoo onse kortheydt niet en lijdt die alle te beschrijven / sullen wy ons te vreden houden met een weynichjen te verhalen van de oude ende seer vermaerde plaetse van Egmont/ wiens Heeren/die men plach te rekenen voor de rijckste van gantsch Hollant / ten lesten verciert zijn gheworden met den tijtel ende waerdigheydt van Graven / soo dat dese Vlecke gheweest is een Graefschap in een Graefschap/ ende onder haer heeft gehadt veel goede Hollandtsche plaetsen / als het stedeken Purmerent ende Purmerlant / de heerlijckheden van Neck / Ilpendam/ Hooghwoude / Aertswoude / ende meer andere / behalven noch dat de laetste Graven beseten hebben het Prinschap van Gavere in Vlaenderen / ende verscheyden andere heerlijcke goederen geheel Nederlandt door / zijnde voorts gheweest Ridderen van den Gulden Vliese / ende Gouverneurs van de voornaemste Landtschappen onder den Koningh Philips de tweede van Spaenjen. Egmont dan/ liggende by de zee / westwaerts van Alckmaer anderhalf mijle/ ende van Beverwijck twee/ is een schoon ende lustigh dorp / oft om beter te spreken twee dorpen/ 't een genaemt Egmont binnen/ofte op de Hoeve/ 't ander Egmont op zee. Doch is Egmont binnẽ verre het principaelste / verciert zijnde met een treffelijck out kasteel / ghesticht by Radthout der Vriesen Coningh / ende eertijts gehadt hebbende een heerlijcke Abdye/ welcke was de eenige mannen Abdye van Hollant/ eerst ghebout / soo Irenicus schrijft/ van Adelbertus/eerste Aertz-diaken van Utrecht/ die te deser plaetse / doen ter tijdt Halam ghenoemt / in de Christelijcke religie onderwesen heeft den voorsz Radtbout / soon van Adgillus der Vriesen Koningh. Andere schrijven de eerste stichtinghe des kloosters toe Grave Dierick de eerste van Hollandt/ de welcke Junius stelt ghestorven te zijn ontrent den jare 878. Ende wederom andere maken de grontlegginghe van 't kasteel tot Egmont veel jonger / de selve treckende tot den jare 1140 ofte daer ontrent/ als Beroldus/ een van der oude Vriesche Koninghen af komst / overmits sijn sonderlinghe trouwigheyt/ van de Abt des kloosters met ses hoeven lants begiftight zijnde/ de eerste gront-vesten des kasteels ghelеyt/ ende sijnen nakomelinghen den naem ende tijtel van Egmondt achtergelaten soude hebben. Doch en duncken dese beuselingen den geleerden Junio niet wel t' samen te hangen/ die derhalven sich verghenoeght te seggen / dat het wapen van dit oude gheslachte is een schilt met ses vergulde/ ende

ses

De ZYPE,

LA MER OCEANE

het Hondtsbosch

Zypse Landts Roeden.

De Zyp Dyck

De Middel Egalement Sloot ofte Wateringe

De Belckmer Wegh

De Rype Wech

Gheemeene Landts Hofstede

De Bosch Wegh

De Corte Weg

De Wester Egalement Sloot

De Ooster Egalement Sloot ofte Wateringe

De Rupper Wegh

De Groote Sloot

Groote Keyns

De Vriesschen Zeedyck

WIER INGER WAERT

DE IEUWEL landt

t'uyter

Keyns

Leechdyck

S. Marten

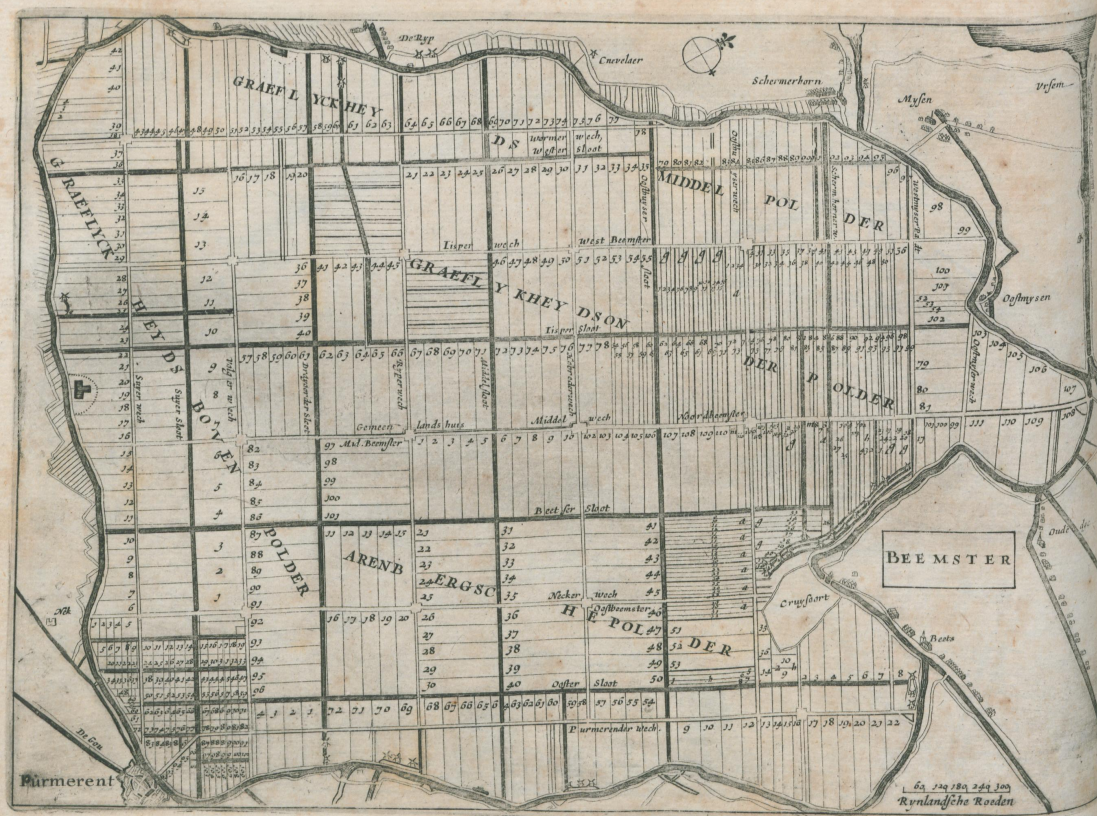
Eenigenburgh

Slaper

Out Petten

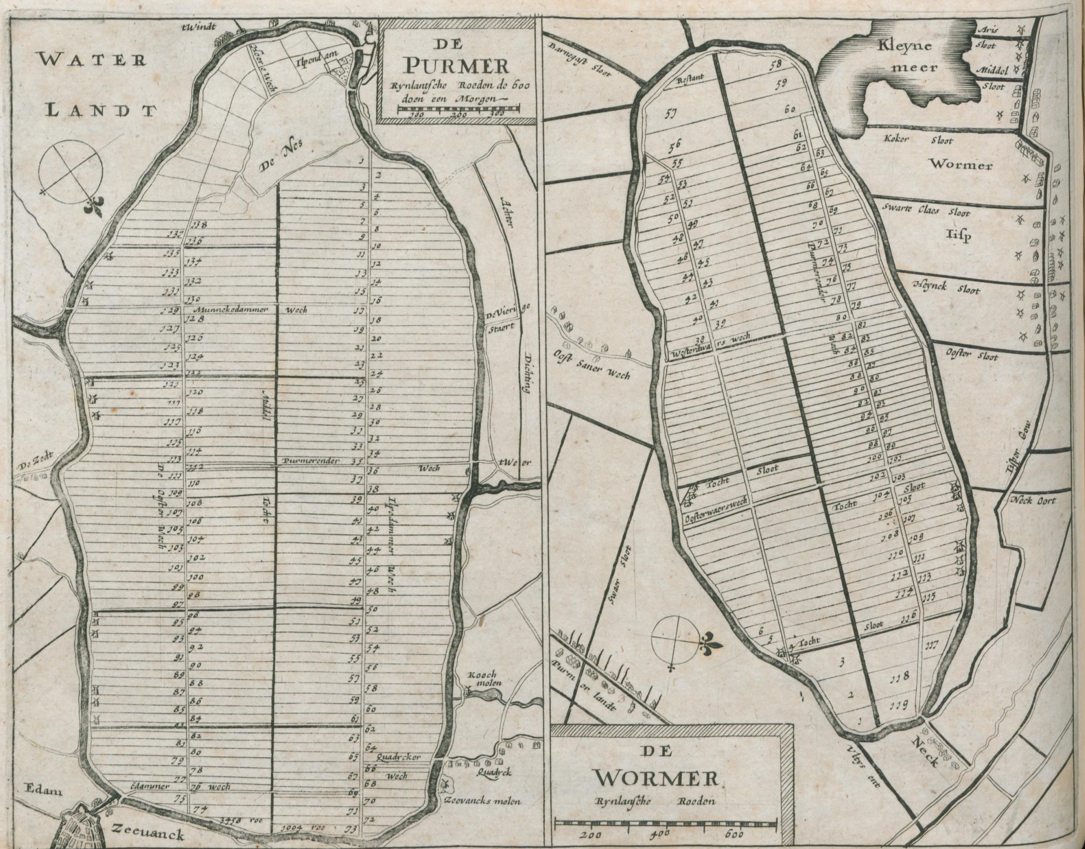
Kiste

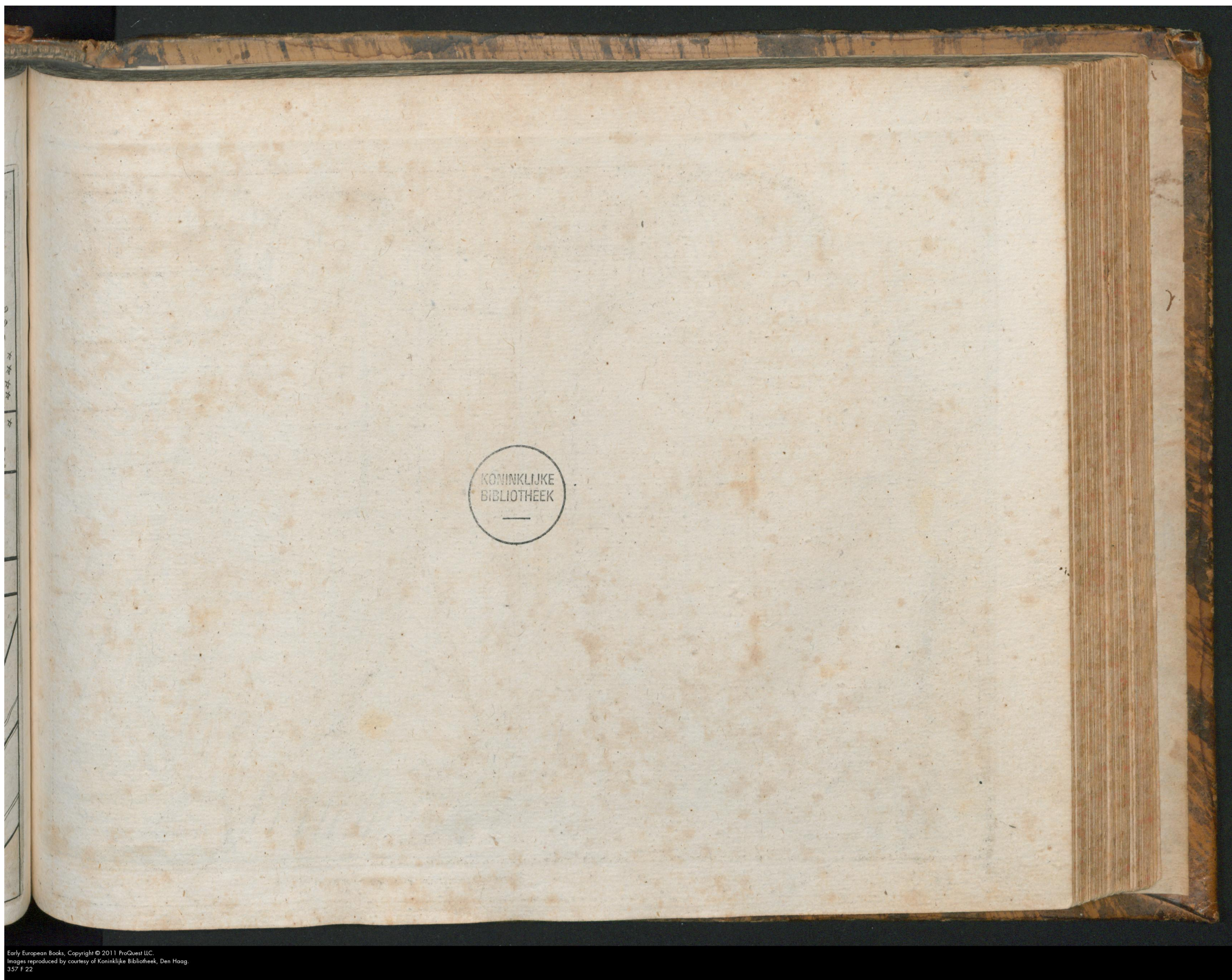

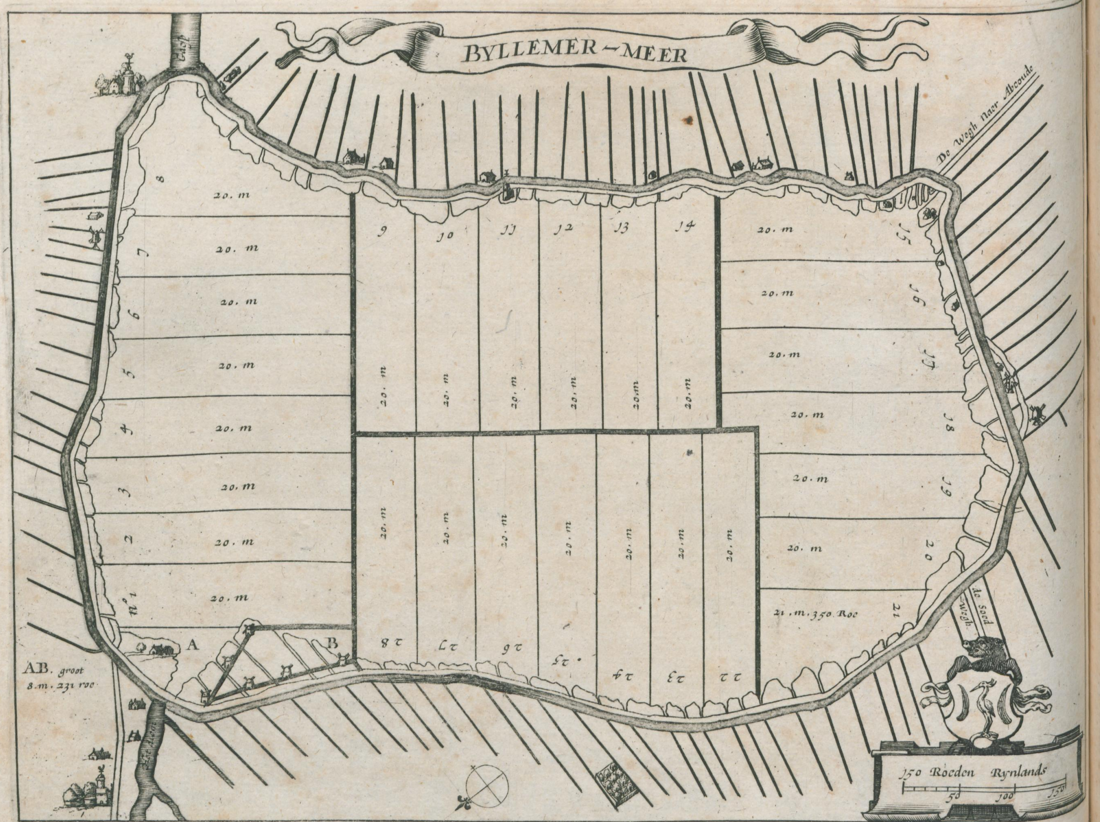
De Ryp
Cnevelaer
Schermerhorn
Mysen
GRAEFLYCKHEYDE
Wormer wech
Wester Sloot
MIDDEL POLDER
Lisper wech
West Beemster
GRAEFLYKHEYDSON DER POLDER
Lisper Sloot
Oostmysen
GRAEFLYCK HEYDS BOVEN POLDER
Gemeen Lands huis
Middel wech
Noord Beemster
ARENBERGSCHE POLDER
Nicker wech
Oostbeemster
Oster Sloot
Purmerender Wech
BEEMSTER
Beets
Purmerent
60 120 180 240 300
Rynlandsche Roeden

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

DE PURMER
Rynlantsche Roeden de 600 doen een Morgen
100 200 300
WATER LANDT
De Nes
Munnickedammer Wech
Purmerender Wech
Edammer wech
Edam
Zeeuanck
Zeevancks molen
Koech molen
Quadrecker Wech
DE WORMER
Rynlansche Roeden
200 400 600
Kleyne meer
Koker Sloot
Wormer
Swarte Claes Sloot
Iisp
Oster Sloot
Neck Oort
Neck
Oost Saner Wech
Tocht Sloot

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

BYLLEMER-MEER
De Wegh naer Abcoude
De Soed Wegh
AB. groot 8.m. 231 roe
21.m. 350. Roe
150 Roeden Rynlands
50
100
150

Beschrijvinghe van de Zype.

HOe-wel wy in de beschrijvinghe van Hollandt/ om des vermaertheydts wille / vry wat langhe zijn besich gheweest / ende ongheliick meer van t'selve Landtschap ghesepdt hebben dan van eenighe ander in Nederlandt / soo en kunnen wy dan daer noch niet af-scheyden / sonder eerst te verhalen twee sonderlinghe wonder-wercken den selven lande betreffende / ende daer inne voornemelijck aen te mercken / namelijck het bedijcken ende verlossen soo uyt den gheweldighen Kercker der woedender Zee / als uyt de diepte der binne-wateren/van die twee wijdt-beroemde Polders / by den Hollanders d'een de Zype gheheten / en d'ander de Beemster / dewelcke wy oock tot naerder ende klaerder bescheyt des nieusgierighen Lesers goet ghevonden hebben elck met een besonder koper-stuck af te beelden / ende nae't leven (soo-men ghemeenlijck spreeckt) te vertoonen. Ghelijckerwijs dan de Moeder der dinghen Natuere / oft om beter te spreecken) de Vader ende Schepper der Natueren / Godt de almachtighe / den lande van Sicilien/ in de enghte der Zee / die 'tselve van Italien af-scheydt/ gegheven heeft de twee Monsters Scylla ende Charybdis/ die de Poëten schrijven met vervaerlijcke ende altijdt bassende honden rond-om 'tlichaem beset / ende door veel schip-breucken berucht te wesen : Ghelijck het Eylandt Euboea / nu ter tijdt Negroponte gheheten / den vreesselijcken bergh ofte steen-klip Caphareus heeft / die soo seer van de Schippers ontsien is : ende ghelijck Barbarien oft Lybia syne Syrtes oft droochten heeft / daer soo veel Schepen op ghebleven zijn : alsoo heeft oock Hollandt zijn ontsachelijcke Monster-dier / 'twelck de Inwoonders / soo van weghen het rasende ghebrul der Zee-

Hondts-bosch.

baren / die aldaer nacht noch dach van smijten / stoten/ scheuren / ende vernielen en rusten / als oock van weghen het pael-werck / teghen de woedende uytzinnigheydt des selven Monsters met onuytspreeckelijcke kosten op-gherecht / ghewoon zijn te noemen 'Hondts-bosch. Dit gewelt van palen en steenen / hoe-wel het in groote ende hoochte het top van de Duynen te boven gaet / soude nochtans van kleyne teghen-weer wesen / ten waer het door stadighen arbeydt ende kosten dagheliicx onderhouden ende vermeerdert wierde teghen het nimmermeer ophoudende gheknaech des al-verslindenden Oceaens. Ick hebbe ghesien (schrijft Junius) dat de golven gheheele steenen van 200 pont swaer als een kaets-bal opgenomen ende uytghewórpen hebben op't strandt daer dit wonderlijcke werck aen gheleghen is. De palen des wercx syn met hey-blocken wel diep ende vast in de aerde ghedreven/ ligghende de tusschen-plaetse der selve vol groote ende swaere steenen. De jaerlijcksche arbeydt van de Timmermans ende ander werck-luyden houdt dit Bolwerck in syn kracht / en daer zijn eenighe treffelijcke mannen toe ghestelt die op alles goede toesicht hebben/ende dit Hontsbosch voor gantsch Hollandt (wiens welvaren daer aen hanght) versorghen. Het pael-werck streckt langhs den oever der Zee dry gheheele mijlen verre/dienende voor een strandt der Zee / alsoo Hollandt / aldaer met een bult uytsteeckende / ende over sulcks den noord-westen wint onderworpen zijnde / het goede beschut van de zant-duynen ende stranden teghens den Oceaen (immers so schadelijcken/als profytelijcken nabuer) begint te verliesen.

Dit Hondts-bosch is by wijlen ingebroken/ tot groote verderffenisse van heel Hollandt / trots alle de macht

van

van palen ende steenen om dat te behouden ghebruyckt. Daerom dat oock naederhandt achter aen't Paelwerck/ tot meerder seeckerheydt / een Zantdijck ghemaeckt is/ gheheeten de nieuwe Slaper / ghelijcker tusschen Groed ende Kamp een andere Zantdijck gheleghen is/die sy noemen den oude Slaper / om dat Hollandt als op sulcken achter-dijck schijnt te slapen ende met het hooft (soo men seydt) in't kussen te ligghen. Welcken slaep / na 'tseggen van sommighe Lieden/ nu des te gheruster mach toegaen/ overmidts het Hondtsbosch teghenwoordich soo grooten last niet en lijt / de Zee allenghskens wat ingheruymt zijnde / die soo nauwe niet en wilt betoomt wesen / maer wat spelens hebbende / metter tijdt haer selve met Zandtberghen beschanst.

Gelegentheyt van het Zijp-landt.

Van Petten af / 'twelck een Dorp is drie mijlen van Alckmaer gheleghen / daer 'tvoorsz Paelwerck ophout/ begint het Zijp-landt / alzoo ghenaemt van een Canael de Zype gheheten/dat door 't strandt by de Zee gemaeckt zijnde / in't wassen des waters dese streeck / eer sy bedijckt was / plach te overvloeyen. Dit Canael/ wanneer t'ebbet / is te voet ende met de waghen wel te ghebruycken / maer als de vloet wat hoogh gaet / wordt het niet sonder perijckel versocht / soo dat de waghen driftich synde ('tis by wylen ghebeurt) met beesten ende Menschen 't Zeewaert in wordt ghesleept. Het Zijp-landt is een aenwas ende voor-landt uyt der Zee/die elders landt gierich / hier nochtans hare mildtheydt betoont heeft. Licht tusschen de Zee aen t'Westen / ende de zee-dijck / die van Medenblick afkomende tot Petten uytloopt / aen't Oosten : in't Noorden heeft het al mede de Zee : het verdroncken Tuysen-landt (daer nae Junius meninghe de oude volckeren Tusij plachten te woonen) ende de Eylanden Wieringen/Texel &c.

Groote

De groote van't Zijp-landt van de Slicker-dijck / die in't Noorden leydt / af / tot den eynde toe / is 9378 Morghen / tot 600 roeden van 12 voeten de Morgen/hebbende in den ommeloop neghen mijlen.

Eerste bedijckinge.

Desen heerlijcken aenwas / zijnde als een vergeldinge vande voorgaende schade by de Zee ghedaen / heeft de Hollanders somtijdts aenghelockt die met dijcken te becinghelen / ende als een erfgoet/ teghen allen aenstoot der nae-briesschende baren / aen den vasten gront van Noorthollandt te hechten / dan het is al qualijck afghelopen/ ende door de felle wreetheydt der tempeesten verstoort gheworden. Wy lesen in de Duytsche Chronijcke van Hollandt / dat Willem / d'eerste Heere van Schaghen/by de Zype ontrent Sinte Martens Dorp een groot stuck landts dede bedijcken / dat hy noemde het Nye-landt / 'twelck sonder twijffel verstaen moet worden van't Zijplandt / in de teghenwoordighe Chaerte vertoont. In't jaer 1552 ende 53 is 'tselve landt wederom van't zout water verlost ende beverscht ghewoorden by den Heere Nicolaes Nicolai / een Man met een Godlijcke gheest begaeft / ende broeder van den vermaerden Poeet Joannes Secundus. Bedijckt zijnde / werdt het terstont van veel menschen / tot landtneringhe gheneghen/ bewoont ende met veel fraye huysen betimmert / onder welcke oock de Jonckheer van Bucholt / een vermaert Man door syn deughden ende afkomst / ghelijck als Junius ghetuyght/ eenighe zoudtketen hadde doen stellen / om zout te maecken in seeckere grachten daer toe ghedolven. Dan eylaes! een grouwelijck achter-jarich tempeest / opgheresen den eersten Novembris anno 1570 heeft gheheel dese streeck ende heerlijcken aenwasch de Zee weder toegheschreven/de Dijcken aen veel kanten doorghebroken / ende veel menschen / beesten ende schoone huysen jammerlijck doen verdrincken / welcke schade oock veel Hollandtsche/ ja meest alle Nederlandtsche Steden aen de Zee gheleghen ghe-

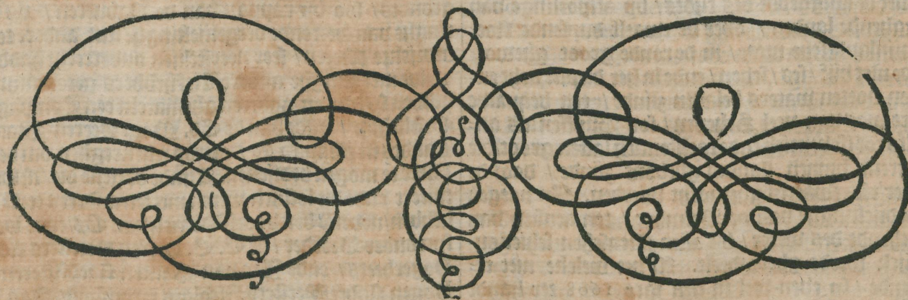
Twee[de]

meen

meen is gheweest / zijnde 'tjaer / den dach en de Maent van desen inbreuck in de naervolghende ghemeene rijmkens begrepen :

D'eerste daCh Van NoVeMber AeoLVs opstaCk/
Doen door het feL bLasen de ZIIp-dIICk InbraCk.

Derde. Hoewel nu die schade onwederhaelbaer te wesen scheen / ende dat vele niet en konden ghelooven / dat dese Landtstreecke opt meer bedijckt / oft te rechte ghebracht soude kunnen worden / soo isser nochtans voor heel weynich jaren / door de hulpe van sommighe treffelijcke Luyden / ende de goede voorsichtigheydt van de Edele moghende Heeren Staten des Landts / een nieuwe dijckagie gheproeft / die in korter tijdt soo verre ghebracht is / dat het te hopen staet dat de dijcken voortaen de kracht der Zee lichtelijck sullen konnen wederstaen / Ende wat aengaet de grondt / die is (soo veel men uyt den ooghst van de eerste jaren kan afnemen) soo uytnemende vruchtbaer / dat hy voor ghene Hollandtsche Landouwe en heeft te wijcken. Vruchtbaerheyt.

Beschrijvinghe van de Beemster.

VVanneer eerstmael bevost te bedijcken.

HET tweede besondere wonder-werck van Hollandt/ daer mede wy de beschrijvinghe des selven Edelen Graefschaps sullen besluyten/ is de bedijckinghe van de Beemster / een groot ende woest Meer / ofte binnenlandesch water / van ons hier voren int beschrijven van Alckmaer by gheleghentheydt aengheroert. Het Eylandt dat wy de Beemster noemen / is van allen tijden / tot den jare 1608 toe / als wanneer de bedijckinghe eerstmael by der handt ghenomen werde / een Meer ende binnen-water gheweest/het welcke met de langheydt des tijdts/ by afspoelinge van de omligghende landen / over de twaelf duysendt Roeden / Rhijnlandtsche mate / in de ronde groot gheworden / ende met vijf / ses / seven / ende in het diepste acht ende neghen voeten waters beladen zijnde / een bequame deurvaert was van veel Schepen / soo Buyssen als andere / selfs tot tseventich ende taehtentich lasten groot/ die daer ontrent binnen slandts ghebout zijnde / door de selve Meer 't Zeewaerts ghebrocht wierden. In voegen dat de bedijckinghe van de Beemster / ten aensien van de grootheydt des wercx / by allen Menschen schier onmoghelijck werde gheoordeelt. Al het welcke niet teghenstaende / sy even-wel in den jare 1608 ter handt ghenomen is by eenighe ghequalificeerde Lief-hebbers des Vaderlandts / Onder de welcke / soo ten aensien van 'tgroote part oft aendeel / dat hy van eersten af daer inne ghehadt ende ghehouden heeft / als oock van de groote couragie / yver ende neerstigheydt / by hem tot de voltreckinghe / ende (naer den eersten inbreeck) tot de reparatie van 'twerck betoont / een van de voorneemste gheweest is loflijcker ghedachtenisse Dierick van Os/ een Man niet alleen van weghen syne perfectien ende groote gaven / maer oock in sonderheydt door syne goede diensten den ghemeenen Vaderlande ghedaen / soo by oprechtinghe nevens eenighe andere treffelijcke Koopluyden van de Oost-Indische / Guinesche ende andere vreemde Schipvaerden / te voren hier te Lande onbekent / oft immers onbesocht / als oock by't voorderen ende uyt-voeren deser voortreffelijcker dijckagie / aller eere ende een eeuwighe memorie waerdich / Want nae dat hy sich van de apparente deucht ende qualiteyt des grondts / soo by rapport van de Nabueren / als by bovinghe van dien ende vergelijckinghe met andere te voren bedijckte Meren / seer neerstelijck onderrecht hadde / ende 'tselve met eenighe andere Liefhebbers gecommuniceert / hebben sy metten anderen ghemaeckt een Compagnie oft Geselschap / ende van de Ed. Mog. Heeren Staten des Landts in Mayo 1607 octroy ghekreghen om de voorsz Meer te mogen bedijcken. Zijnde de gene die 'tselve geobtineert ende dit loflijck werck metten anderen eerst begost hebben / nevens den voorsz Dierick van Os / ende Hendrick syn ouder Broeder / de E. E. Heeren Meesters Rombout Hogerbeets / ende Jan van Santen Raedsheeren in den Hogen Rade / Meesters Nicolaes Kromhout / Jan Buyes ende Adriaen Teding Berchout Raedsheeren in den Provincialen Rade / Meesters Jan Basius Raet ende Reken-Meester van Hollant / ende Elias van Olden-barnevelt Raet eñ Pensionaris der stadt Rotterdam / de Heerē Pieter Boom / (in wiens plaetse namaels gesuccedeert is zijn soon de Heer Abraham Boom) ende Barthel Kromhout Burgemeesteren der stadt Amsterdam / de Heer Nicolaes Veen Burgemeester der stadt Hoorn / de Heeren Jan ten

Namen van de eerste Bedijckers eñ Hooft-ingelandē

Schout-Grooten-huys ende Jacob Poppe / Raedt ende Schepen der voorsz stede Amsterdam/Arent ten Grotenhuys Capiteyn aldaer / ende Bewinthebber van de Oost-Indische Compagnie / ende Jan Claesz kroock / mede Burgher ende Inwoonder der selver Stadt. De welcke eerst ende alvoren geaccordeert zijnde met Lambert Wingaertsz van Vollenhove / als hem segghende te hebben 't recht ende actie van de Graefinne van Arenbergh in den voornoemden Beemster / hebben voorts / naer dat eenighe onder haer een goedt deel van haer aenpart aen andere Inwoonders deser Landen verkocht hadden / tot Dijck-graef over dese bedijckinghe ghekoren den voorsz Lambert Wingaertsz van Vollehove/ende tot Heemraden dese neghen persoonen / te weten / den voorsz Jan Claesz Kroock / Jan Hermansz (in wiens plaets naemaels ghesucedeert is Meester Thomas Blommaert van Haerlem) Nicolaes van Bambeeck ende Cornelis Arensz van Amsterdam / de Heer Jacob Rypersz ende Frans Jansz Molenwerf van Hoorn / Philips Lantschot van Leyden/ Cornelis Jansz Melck-nap van Alckmaer / ende Dierick Fransz van Monickedam. Tot Secretaris was ghekoren Riewert Claesz Allen/ Secretaris der stede Purmerent/ wiens bequaemheydt/ ghetrouwicheydt / neerstigheydt ende goede diensten niemandt ghenoech en soude konnen prijsen / ghelijck oock over sulcx sijne doodt by alle vromen seer beklaecht is gheweest/ende in sijn plaetse ghesuccedeert Symon Pietersz van Ilpendam / die 't selve officie noch teghenwoordelijck / tot goet contentement van alle d' Inghelanden is bedienende. Tot Penningh-meester was in 't begin van de dijckagie ghestelt Dierick Beughel van Alckmaer / ende naer d' inundatie Michiel Poppe van Amsterdam / die noch tegenwoordich in dienst is. Tot Landt-meters was aenghenomen Meester Lucas Sinck van Amsterdam/ de welcke namaels meest alle de wercken/ met ende nevens Meester Augustijn Bas Landt-meter van Alckmaer / heeft gheroept en ghesteecken / ende in 't leste metten selven / ende noch een Landt-meter Meester Jan Pietersz Douw van Leyden / alle de Landen (als in de Caerten ghesien kan worden) in Heeren-weghen/ Sloten / ende Cavelen verdeelt.

Lantmeters.

Dit alles alsoo gheordineert sijnde / hebben de Hooftinghelanden/met advijs van haren voorsz Dijck-graef ende Heemraden / mitsgaders verscheyden Timmerluyden ende Molen-meesters / voor eerst besteet sessen-twintich water-molens / van 32 ende 34 voeten stijls / ende die ghestelt op alsulcke plaetsen als doenmaels tot de beste uytwateringhe bevonden wierden bequaemst te wesen. Hebben voorts oock met de nabuerighe Steden / Dorpen / Eygenaers van Landen/ende andere gheintresseerde/ nopende de vergoedinghe van hare interesten ende taxatie van de Landen die vergraven moesten worden / gheaccordeert sijnde / over al de gaten ende aenkomsten van de wateren / in de voorsz Meer vallende / begonnen te stoppen / ende het opmaecken van den Ringh-dijck by der handt ghenomen.

'T welck in dẽ jare 1608/eñ 1609 so verre gebracht sijnde / dat de Dijcken rondtsomme genoeghsaem voltrocken waren / doch niet in soodanige hooghte eñ toelech als men van meeninghe was de selve noch naer de droochmalinghe uyt den eyghen grondt van de Beemster te verswaren : is in Januario 1610 een soodanighen hoghen vloedt ghekomen / dat de buyten-Dijcken (ghelijck als oock die van verscheyden andere Landen ende Polders tot verscheyden plaetsen) door ghebroocken sijnde / dese nieuwe ende soo gantsch onlanghs opghemaeckte provisionele Dijcken mede tot verscheyden plaetsen op den 20 der voorsz maent deurghebroocken / de Beemster / die alreets tusschen de dry ende vier voeten was uytghemalen / wederomme vol

Inundatie van de eerste dijckagie.

waters ghelopen / ende meest alle de Dijcken / insonderheydt de stoppinghen ende Dijcken die deur 't water ghemaecke waren / van het binnen-waer afghespoelt ende wech ghenomen sijn.

Hervattinghe.

Waer mede dese soo treffelijcke voorghenomen Dijckagie in disordre / ende met eenen in disreputatie ghekomen sijnde / sijn evenwel soo wel de voorsz Hooft-ingelanden / als andere ghemene Inghelanden / den moet niet verloren ghevende / metten anderen verdraghen de saecke wederom met een nieuwe lust ende couragie by der handt te nemen.

Nieuwe Hooft-inghelandē, ende Officieren.

Ende sijn tot bevoorderinge der selve van nieus tot Hooft-inghelanden beneffens d' eerste 16 verkoren de Heer Laurens Jansz Spiegel Raedt ende Schepen der Stadt Amsterdam / Meester Tobias de Koene Advocaet aldaer / ende teghenwoordelijck Dijck-graef van de Beemster (dien wy dese curieuse beschrijvinge des selven Meers ende sijner Dijckagie geerne danck weten) Wybrant van Warwijck / Jan Hellinx / Nicolaes van Bambeke / ende Augustijn van Peyn / Koopluyden ter voorsz Stede / d' Heer Dierick Gerritsz Meerman schepen van Delft / Meester Jan Binnenblijf Burghmeester van Hoorn (in wiens plaetse naemaels is ghesuccedeert d' Heer Burghmeester Willem Pietersz Hases) een van de Burghmeesters van Purmerent / Meester Thomas Blommaert van Haerlem / ende Jan Pellicorn van Leyden. De welcke nevens den laetst ghenoemden Heer Dijckgraef (die sy voor den tijdt van twee jaren tot de bedieninge van het selve officie verwillicht hadden) tot Heemraden hebben verwillicht de voornoemde Cornelis Arentsz / Frans Jansz Molenwerf ende Dierick Fransz / mitsgaders noch Cornelis Kanter van Amsterdam / mede Inghelande van de voorsz Beemster.

Dese Heemraden hebben met hare gedueríghe neerstieheydt ende goede toesicht / sommaels oock van eenighe van de Hooft-inghelanden / ende insonderheydt van den voorsz Sr. Dierick van Os ende Jan Claesz Kroock / soo veel te weghe ghebracht / dat alle de Ringh-dijcken / tot over de twaelf duysent Roeden toe / Rhijnlandtsche mate / binnen vier maenden tijts meest volmaeckt ende in behoorlijcke ordre ghebracht / oock in elf maenden tijdts / namelijck van den 24 Juny 1610 af (als wanneer de Seylen eerst aen de Molens wierden ghestaghen) tot uytgaende May / oft 't beginsel van Junius 1611 toe al het water ghenoechsaem uytghemalen / ende de saecke soo verre ghevoordert (buyten hope ende opinie van meest alle de ghene die 't saghen / oft daer van hoorden spreecken / maer insonderheydt van de ongheloovighe by nae-buyrde huysluyden) datter noch dat selve jaer seer veel Sloten sijn ghemaeckt worden / ende 't gheheele werck voltrocken hadde kunnen worden / indien de weeckheydt van den gront ende d' overvallende Herfst ende Winter 't selve niet en hadde belet: Waer deur de laeghste grondt wederom tot by de derdehalve voet onder water gheraeckt is / maer de buyten-wercken middeler tijdt meer ende meer versvaert ende gherepareert sijnde / is voorts alle 't water goets tijdts in 't voor-jaer 1612 door de Molens (die noch tot het ghetal van 36 toe waren vermeerdert) wederomme daer uyt ghebrocht / ende de gantsche Beemster op den 19 May 1612 gheheel drooch ende waterloos bevonden.

Sedert welcken tijd de binnen-wercken (die deur 't water meest wederom toeghespoelt waren) van nieus by der handt ghenomen sijnde / alle de selve in min als vier maenden tijdts sijn volmaeckt gheweest / ende alle de Landen perfectelijck in hare Sloten / Weghen / Wateren ende Kavelen ghelept / soo dat op den 30 July de Kavelinghe op het huys te Purmerent tusschen alle d' Inghelanden is ghedaen / ende een yder sijn landt by de Caerte perfectelijck aenghewesen. Welcke Inghelanden voorts hunne Landen

den aenveert / de selve met huysen beset / ende yghelijck nae sijn sinlijckheydt sulcx beplant / ghebeneficieert ende ghecultiveert hebben / datter alrede seer veel zaets in dese twee lest voorleden jaren gheteelt / veel duysenden Beesten gheweydet / ende vele goede vruchten uyt ghetrocken sijn / tot een sonderlinghe weldaet van alle de Naebueren / die in plaetse van een soo vervaerlijcke ende hare landen jaerlijcx afslijtende Meer / nu soo schoonen partye Landts / tot over de seven duysent vijf hondert Morghen groot (behalven de dijcken / egalementen / sloten ende weghen / 't samen over de 1000 Morghen bedraghende) voor hare jaerlijcx meer ende meer pericliterende huysen ende wooninghen hebben ghekreghen / Daer van oock het ghemeene Landt hier nae een groote beneficie sal konnen trecken. Aengaende de ghelegh enthe ydt van dese Meer / nu tot een Eylandt ghewórden / als hebbende buyten rondtsom een sloot oft gracht van vier / vijf / ses / seven / ende op sommighe plaetsen van acht ende thien Roeden wijdt / ende vijf / ses / seven voeten diep / tot een boesem ende uytwateringhe soo wel van sijn eyghen water / diens Molens daer op malen / als oock van dat van de buyten-landen / ende tot een deurvaert van alle de schepen ende schuyten / die te voren deur de voorsz Meer plachten te varen: sal men weten / dat de Beemster ghelegen is in een seer bequame ende rondtsom volckrijcke plaetse / als namelijck in 't midden van seer veel groote treffelijcke ende rijcke Dorpen / hebbende in 't Zuyden / nu met een brugghe daer aen vast ghemaeckt / de stadt van Purmerent / ende niet verre van daer de twee rijcke vermaerde Dorpen Wormer ende Jisp / midtsgaders het ghehuchte van Neck / in 't Oosten Oosthuysen / Quadijck ende Obrede / in 't Noorden de Beets / Somerdijck / het ghehuchte van Vierhuysen / Audendijck ende Avenhoorn / in 't westen de twee groote machtighe Dorpen van Rijp ende Gracht / Zuydt ende Noordt Schermer / Oost ende West Misen / met het gehuchte van de Volghers ende vuyle Gracht.

Den toelegh ofte grondt van den Dijck is ghemaeckt op de breedte van acht Roeden Rhijnlandtsche mate / daer op een dijck ghefoormeert is van twee Roeden gloyens / anderhalf Roede kruyns / ende twee / tot sommighe steden derdehalf ende drie Roeden druppens / seven Zijpsche oft acht Hondtbossche voeten hoogh / hebbende een binnen ofte Notsloot / tot afscheydinghe van den dijck ende landen / van twee Roeden / ende tot sommighe plaetsen van derde-half ende drie Roeden breedt. Binnens dijcks sijn gemaeckt thien groote ende lini-recht-gaende wegen / op ghelijcke distantie van den anderen afgeleyt / elcx breedt wesende drie Roeden / langh eenighe 1900. eenighe 2000 ende 2100 / doch de middel-wegh meer dan 2900 Roedē / Dese weghen nu hebben aen weder-sijde een sloot van anderhalf Roede wijdt / daer uyt de weghen ghefoormeert zijn / behalven noch verscheyden bywegen tot aenleydinghe op de naebuerighe Dorpen ende verkortinge van ander weghen ghemaeckt. Tusschen elcken wegh sijn op ghelijcke distantie geleyt acht groote deurgaende ende den anderen kruyssende Water-tochten / op de breedte van twee Roeden / ende vijf voeten diep / behalven eenige andere wateringhen ende molentochten / soo tot gherief van de vaert / ende omme bequamelijck met de schuyt aen alle de landen te moghen varen / als oock insonderheydt om het reghen-water uyt de kavel-sloten in de Molentochten / ende soo voort aen de Molens te brenghen.

Tusschen dese wateringhen ende de weghen sijn alle de Landen in sulcker voegen in vierkante blocken van hondert Morghen ghelejt / ende wederom in stucken van twintich Morghen op de lenghte van 250. ende de breedte van 50 Roeden afghedeelt / ende met scheyd-sloten van twaelf voeten breedt van den anderen ghescheyden / dat de hoofden

Eygenschappen des Dijcx.

Binnen-Landtsche weghen.

VVater-tochten.

Afdelinge

hoofden oft de voor-eynden van alle de Landen aen eenighen wech/ ende d' achterlanden aen een der voorsz watertochten ofte vaerten uytkomen. Ende alsoo alle de Landen niet en zijn van eener hooghte/ soo is de gantsche Beemster in vier Polders afghedeelt/ ende elcke Polder van soo veel Molens versien/ dat hy sijn water bequamelijck ende by tijdts quijdt mach worden/ tot welcken eynde het ghetal van de Molens tot 45 toe is vermeerdert. De Arenberghsche Polder/ wesende ontrent 2000 Morghen groot/ wordt van twaelf Molens bemalen;/de Bovenpolder/ over de 1900 Morghen groot/ van thien: de Middel-polder met den ondersten Polder van dry-en-dertich. Om de voorsz af-polderinghe bequamelijck te doen/ soo is de gront van de Beemster noch onder water wesende tot twee mael toe perfecktelijck over ys ghepeylt ende ghediept/ als oock gheboort/ ende naemaels drooch ende afgheroept sijnde/ in alle de stucken tot verscheyden plaetsen ghespit ende gheproeft gheweest/ omme de landen/ soo naer als doenlijck/met malkanderen te verghelijcken/ende de slechtste by de beste te voeghen/ ghelijck als naerder gesien kan worden uyt de conditien van de kavelinghe voor desen in druck daer van uytghegaen/Waer inne onder andere mede vijf plaetsen tot Kercken ende Kerckhoven/ ende voorts verscheyden pleynen tot Marckt-plaetsen op de kruysweghen gheordineert sijn/ Daeromme wy ons voorts in dese ende eenighe andere/ ter voltreckinghe ende onderhoudinghe van soo loflijcken werck ghearresteerde keuren ende conditien/ om der kortheydt wille tot de voorsz ghedruckte boecrkens ghedraghen/ ende liever hebben den Leser tot de inspectie van een soo ongheloovelijck stuck te versenden/ als hem met langher discoursen op te houden/ niet twijffelende of hy sal 't selve siende/ naer exempel veler anderen/ alsoo qualijck konnen ghelooven dat het opt een soo danich Meer ende Water (ghelijck hier voren ghesept is) gheweest sy/ als veel andere/ ende namentlijck alle de Naebueren/ konden ghelooven/ dat het opt tot landt ghebracht/ bedijckt ende drooch ghehouden soude hebben konnen worden/ 't welck men nochtans alsnu door Godes gratie met ooghen kan sien.

Volgen nu oock voor den Curieuse aenschouwer correcte Caertkens:

Vande
- Purmer,
- Wurmer,
- Bylemer,
- Heerhuyghen Weert,
- en Diemer Meer.

Al-te samen droogh ghemaeckt/ daer wy om korthedts gheen besondere beschrijvinghe van maecken sullen.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Caarte van
WATERLAND.
Vertoonde de gelegenth: der Meeren onlangs bedyct als Buyckslooter Broeker en Belmer Meer

Mate van 150 Amsterdamse roeden
50 100 150

Watergraefs Meer
anders genaempt de
DIEMER MEER

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Roeden Van 12 Voeten
600 int Morgen
200 400 600

Caerte van de
HEER-HUYGEN-WAERT

De Borck Meer
Hogh Wouter Baan
Veenhuysen
Oude Niedorp
Borckmeer Dyck
Vrsom
Rustenburch
DE SCHERMER
Oterlie
Den Huygen Dyck
De Veenhuyser Middel Wech
De Buyten Wech
De Oterlicker Wech
De Waert Polder
Bleeck Meer
De Wout ander
De Ooster Dyck
S. Pancras
Oudorp
Alckmaer

ses roode winckel-haken / beduydende de ses voornaemste deugden die in een vroom en dapper krijgs-helt vereyscht worden/als gerechtigheyt/dapper heyt/matigheyt/ beraetsaemheydt / ende sachtmoedigheydt. Het klooster t' Egmont is / staende de voorleden beroerten/ tot den gront toe ghedestrueert / hebbende in voorleden tijden uytnemende rijck gheweest / ende wekelijcx veel aelmoessen uytghedeelt aen de schamele menschen die van eenighe mylen weeghs met wijf en kint derwaerts aen ginghen / om onderhoudt ende bystant te ghenieten / een sake die men met rechte in twijffel treckt of zy den armen oock voorderlijck/ dan eerder schadelijck ende nadeeligh ghehouden behoort te worden. Want dit gaet vast / dat de huysluyden in ende ontrent Egmont woonachtigh / ten tijde dat men in 't klooster soo mildelijck deelde / door de bedelrye verleckert ende verluyert / arme kalisen waren / daer sy by onsen tijden / sich tot arbeyden ende neerstigheydt begheven hebbende / meestendeels rijcke ende welghestelde luyden ghewordeu sijn.

Eylanden van Noort Hollandt.

Texel.

Onder de eylanden van Noort-Hollandt is Texel het voornaemste van lyftocht / ten deele van de natuere met duynen/ ten deele door menschen toedoen met goede stercke dijcken teghen 't ghewelt der zee beschermt. 't Landt is meestendeel weylandt / ende met een ontallijcke menichte van schapen beslaghen / van welcker melck ghewronghen worden die goede ende vermaerde Texelsche kasen / soo groene als witte/ die in scherpheydt ende aenghenaemheyt van smake den Parmesaen moghelijck niet en wijcken. Texel en heeft gheen besloten steden / maer wel een heerlijcke groote open Viecke/gheregeert by haer eyghen Magistraten ende met stadts privilegien verciert / behalven welcke daer noch eenighe dorpen sijn / ende een treffelijcke sterckte / waer op de Staten des landts hare garnisoenen ghedurichlijck hebben ligghen. De Eylanders gheneren haer met de lande-neeringhe ende visscherye.

Vlielandt.

Vlielandt/ alsoo ghenaemt nae den ouden mont oft uytgangh des Rhijns / by den latinisten Flevus, oft Ostium Flevi gheheeten/ is een langh smal eylandt met twee dorpen / 't welck aen de eene zyde met zant-berghen / aen de andere met dijcken beset is.

VVieringhen.

Wieringhen heeft sijn naem van het kruyt ofte meer-gras, by den Hollanders Wier gheheeten / het welcke aldaer met soo grooten menichte aen komt / dat sy gheheele dijcken daer mede onderhouden / ende teghen het woeden der zee beschutten. Dit eylandt is mede seer vruchtbaer / ende met eenighe dorpen betimmert / ghevende voornamelijck veel vette hamels oft weeren / die de eylanders aen de omligghende steden / ende voornamelijck die van Amsterdam / overvloedelijck mede-deelen. Tusschen 't eylandt van Wieringhen / het verdroncken Tuysen-landt ende 't vaste landt van Noort-Hollandt / is in den jare 1608 begost bedijckt te worden de Polder die men noemt de Wieringher waert / palende aen het Zijp-landt / alleen met de Slijcker-dijck van het selve verscheyden. Dese Waert is met groote menichte van kleyne schuytjens tusschen ebbe ende vloet / noch dat selve jaer tot zee-weer ghebracht; ende daer na in de volghende jaren / soo met slijcker-werck en schuyten als kruyt-werck/ sijn de dijcken mitsgaders de binnen-wercken soo verre ghebracht / dat de landen daer inne bedijckt ten ghetale van 1895 morghens toe / by de bedijckers den 12 Julii 1611 / by lootinghe ghedeelt sijn gheworden. Alsoo de bedijckinghe in dese waert seer geluckich is uytghevallen / wordt nu ter tijdt by sommighe voor-gheslaghen om te bedijcken alle 't ghene gheleghen is tusschen die Waert / het eyland Wieringhen ende Huysduynen / welcke ontrent de 20000 merghen landts soude bedraghen.

Vrck en Ens.

Midden uyt de baren der Zuyder-zee verheven sich de eylandekens Vrck ende Ens / die voorwaer door een sonderlinghe weldaet Godes / het hooft boven water houden. De eylanders / meest van eenen tronck ghesproten ende afghekomen sijnde / sluyten sich haest van alle ander menschelijck gheselschap uyt / ende onder malkanderen trouwende / en sien schier nimmermeer eenighen vreemdelingh / dan in de voorby-varende Hollandtsche ende Vriesche schepen.

Ghelijck Cicilien heeft de twee monsters Scylla ende Charybdis / die de Poeten schrijven met vervaerlijcke ende altijdt bassende honden rondom 't lichaem beset / en door veel schip-breucken berucht te wesen; ghelijck het eylandt Euboea / nu ter tijdt Negroponte gheheeten / den vreesselijcken bergh ofte steenklip Caphareus heeft; ende Barbarien oft Lybia sijne Syrtes ofte droochten; alsoo heeft Hollandt sijn ontsachelijck Monster-dier gehadt / 't welck de inwoonders / van weghen het rasende ghebrul der zeebaren / die aldaer nacht noch dach van smijten / stoten / scheuren / ende vernielen rusteden / als oock van weghen het pael-werck / teghen het woeden des selven monsters

Hondtsbosch.

met onuytspreeckelijcke kosten op-gherecht / noemden 't Honts-bosch. Dit ghewelt van palen en steenen / hoe wel groot en hoogh / soude nochtans van kleyne teghenweer gheweest hebben / 't en waer door ghestadighen arbeyt ende kosten dagheliicks onderhouden ende vermeerdert ware gheweest / daer toe eenighe treffelijcke mannen ghestelt waren / die op alles goede toesicht hadden / ende versorgden.

Dit Hondts-bosch is by wylen in-ghebrooeken / tot groote schade van Hollandt / nu is het soo met dijcken versien dat men het pael-werck heeft laten vergaen / en aen de Zee tot een roof gheven / en in plaets van pael-werck / tot meerder seeckerheydt / een zantdijck ghemaeckt / gheheeten de nieuwe slaper / gelijcker tusschen Groed ende Kamp een andere is / de oude slaper / om dat Hollandt als op sulcken achter-dijck schijnt te slapen. Van Petten daer 't voorsz pael-werck ophieldt / begint het Zijp-landt / dat is

Zijpe.

een aen-was ende voor-landt uyt der Zee / welck de Hollanders somtijdts heeft aen-ghelockt die met dijcken te becinghelen / ende als een erfgoet / teghen allen aenstoot der baren / aen den vasten grond van Noort-hollandt te hechten; dan het is verscheyde reysen qualijck afgheloopen / tot datse ten laetsten door hulpe van sommighe treffelijcke lieden / ende de voorsichtigheydt van de Staten des landts / een nieuwe dijckagie ghéleydt / die tot noch toe het gheweldt en kracht der Zee heeft wederstaen / en het te hoopen staet datse voortaen lichtelijck sullen konnen 't zeewater uytsluyten; wat aengaet de grondt / die is uytnemende vruchtbaer. Naderhandt sijn verscheyden andere meyren in Hollandt bedijckt / waer van de voornaemste en grootste sijn de Beemster / H. Huyghen Waert / de Wormer / Purmer ende Diemer / die alle geluckelijck sijn uytghemalen: gelijck oock tegenwoordigh de Schermer / welcke in groote de grootste niet veel en wijckt / met gheen minder hope van goedt succes is begonnen.

Beschrij-

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

La
RHINLANDE
AMSTELLANDE
et Terres Circõz
uosines.
Auctore
Balt: Flo: a Berkẽrode
a Amsterdam chez
Iacobus Colom.
Lieues Com. d'Allemagne
Het Haerlemmer Meer
Leytsche Meer
Het Ye
Leyden
Haerlem
Bever wyck
Amsterdam
Goude
Woerden
Oudewater
Schoonhoven
Nieupoort
Muyden
Weesp
Ouder Kerck
Noordorp
Westzanen
Assendelft
De Zane
Sardam
Pampus
Zuyd Holland
KEN NEM LAN
Haerl

Beschrijvinghe van Rhijn-Landt / Kennemer-Landt / Amstel-Landt / en Goy-Landt / &c.

Holland wordt ghemeynlijck ghedeelt in Zuyd en Noord-Hollandt; en scheyden het sommige door den Rhijn van malkander; andere door Ye / alsoo het deel van Hollandt onder den naem van West-Vrieslant en het Noorder-quartier / sijne bysondere regeringhe ende Collegie van Staten heeft. Dit deel is hier voren beschreven. [Zuydt-hollandt.] Zuyd-Holland sullen wy vervolgens beschryven / naer de grootste Bailliuschappen / Heerlijckheden / en Waterschappen / met de landen van Over-Maes. Waterschappen sijn sommighe landen / die op sekere voorwaerden / wetten / en rechten / aen malkanderen verbonden sijn / dijcken te maken / en onderhouden / om wateren te schutten / ende lossen; alwaer tot opsicht ende goede onderhoudingh / uyt dat ghemeene corpus van die landen / ghestelt is een Raedt / bestaende uyt een Dijck-grave / representerende het Hooft van sulcke Collegie / en uyt seker ghetal van Heemraden. Onder de Bailliuschappen van Hollant sijn wel de voornaemste die van Zuyd-hollant / Kennemer-landt / ende Goy-landt.

[KENNEMER LANDT.] Van Kennemer-landt is Haerlem de Hooft-stadt / welcke oock bekleedt de tweede sit-plaetse onder de Hollantsche steden / in de vergaderinge van de Staten des selven lands. [Haerlem.] Naer het ghemeene ghevoelen / heeft het den naem van eenen Heer Lem / oft Heer Willem. Dese stadt light drie mijlen van Amsterdam / ende ontrent 5000 treden van de Zee / aen het Sparen / t'welck hoewel afghelenyt uyt den Rhijn / schijnt nochtans sijnen oorspronck te hebben uyt de Haerlemmer meyr. In groothevdt gaet Haerlem het meestendeel van de Hollandtsche steden te boven. In heerlijckheydt van wooninghen en is het geensins de laetste. In ghenoeghlijckheyt ende ghesontheydt van locht mach het met rechte ghereeckent worden onder de eerste. Want de stadt is omringht met vruchtbare velden ende hoven / schaduwachtighe bosschagien / schoone dorpen / ende hooghe landen. Hare Hooft-kerck / ghewijt ter eeren van S. Baef / ende recht voor de laetste oorlogen verheven tot de Bisschoplijcke waerdigheyt / is nae 't oordeel van ervare Boumeesters een schoon en voortreffelijck werck / staende op seer grove ende vaste pilaren / dicht by een ruym ende vierkant marck-velt: Sy wert vol-maeckt in 't jaer 1472 door hulpe van Hertog Albrecht van Beyeren / Grave van Hollandt en Zeelandt / en in 't jaer 1487 heerlijck overwelft. Behalven dese kerck warender voor de troubles binnen Haerlem thien gasthuysen / twintigh kloosters / waer onder de vier biddende Ordenen / ende elf Capellen.

Voor de stadt light een lustigh bosch tot wandelinghe [Haerlemmer hout.] ende vermakelijckheydt van de burgherye / welck dies te ghedenckweerdigher is / om dat in het selve ghevonden is de loflijcke konste der boeck-druckerye / by dusdanighen gheleghentheydt. Voor 128 / ende soo veel jaren meer als 't geleden is dat Hadrianus Junius sijn Batavie eerst in 't licht gaf / heeft te Haerlem ghewoont eenen Laurens Jansz / toeghenaemt Koster. Dese / soo hy eens by ghevalle in 't bosch gingh wandelen / heeft voor tijdt-verdrijf sommighe basten van boecke-boomen beginnen te snijden [Vinden van de boeck-druckerye.] tot een ghedaente van letteren / de welcke hy omkeerde / ende elck besonder op een papierken druckte / en bracht alsoo een versken oft twee by een / dat sijn dochters kinderen soude moghen dienen tot een exemplaer ofte voorschrift. Dit aldus wel-gheluckt sijnde / heeft hy eerst met sijns dochters man Thomas Pietersz. een dicker ende taper inct

ghevonden / en memorie-boecxkens ghedruckt met figueren/daer hy letteren ende characteren by dede: van de welcke (seght Junius) ick een kladde ghesien hebbe van hem selfs ghedruckt/ tot een proeve voor sijn werck-lieden. De bladeren waren alleenlijck aen een / ende niet aen beyde zijden ghedruckt. Het boeck was in onse Moederlijcke tale gheschreven / van een autheur die sijn naem verswyghen heeft; de tijtel was De Spieghel van onse Salig-heydt: ende waren de ledighe sijden / op dat het niet leelijck staen en soude / met lijm aen malkanderen vast ghemaeckt. Naderhandt heeft hy in plaetse van boeck-boomen basten / loot ghebruyckt; ende ten lesten tin / op dat de letteren te vaster soude sijn / ende niet lichtelijck omleggen. Hare knechten namen sy wel aen onder eedt van niemandt de konste te openbaren: maer hebben onder dese eenen ghekreghen Joannes Faustus / die / in alles wel onderwesen sijnde / op een Kersnacht / als sijn meester met al sijn huysghesin te kercke was / al't ghereetschap by een packte / en liep naer Amsterdam / van daer na Ceulen / en voorts op Mentz/alwaer hy de ontstolen konste in't werck stelde. Dit is de oorsaeck/ dat die van Mentz / de eere van de druckerye eerst ghevonden te hebben / haer selven soecken toe te schrijven / en den Haerlemmers t'onrechte te benemen.

Innemen van Damiaten.

Haerlem heeft oock den lof ende eere / dat hare borghers / door een nieuwe vondt / Damiaten / gheleghen in't landt van Egypten / inghenomen hebben. Want alsoo die stadt aen weder-sijden van de haven met stercke toornen beset was / daer seer swaere ysere en metale ketenen onder't water ginghen van den eenen tot den anderen/ heeft Willem Graef Floris soon / die alsdoen selfs Grave van Hollandt was / met die van Haerlem onder aen den kiel van een schip doen maken een stalen zaghe met scherpe tanden / waer met sy voor windt voor stroom quamen seylen op de kettinghen / die door den last in stucken borsten / soo dat de schepen der Christenen door dien middel in de haven gheraeckten / ende de stadt vermeesterden.

VVapen van Haerlem.

Waer over die van Haerlem by den Keyser vereert werden / ende tot een wapen kreghen / een silveren sweerdt in een roodt veldt / 't welck de Patriarch van Jerusalem vercierde met een roodt kruys / beneffens de vier sterren die sy te voren voerden. Hebben oock tot een heughenisse van daer ghebracht twee klocxkens van fijne spyse / die als noch den naem van Damiaten behouden.

Dese stadt is van oudts seer vermaert gheweest / ende noch is door den koophandel / ende verscheyden handtwercken / maer voornemelijck door het maecken soo van wolle / als linne-lakenen / welcke laetste insonderheyt uytnemende wit ende fijn vallen. Door de lest-verganghen belegeringhe was sy seer vervallen / maer is korts daer nae wederom veel rijcker ende machtiger gheworden als oyt te voren.

De Sloten / Heeren-huysen / en schoone dorpen ontrent Haerlem / als Breederode / Heem-stede / en meer andere / soude hier te langh sijn te beschrijven.

RHYNLANDT. Leyden.

Van de Water-schappen is wel het grootste / en aensienlijckste / dat van Rhijn-landt / welckers Hooft-stadt is Leyden / de vierde onder de groote steden van Hollandt / waer onder staen 49 dorpen / die meestendeel hier marckten / derhalven dese stadt van alle lijftocht vol op versien is / ende aenghesien sy maer een myle van zee leydt / heeft sy / ghelijck Haerlem / overvloedt van alderley visch / en water-voghelen. Het is een schoone stadt / light drie mylen van Delft ende drie van 's Graven-haghe / in een vlacke ende leeghe landouwe / vol grachten ende water-loopen / met seer lustighe beemden / hoven / ende gaerden / rondtom / van binnen wel betimmert ende vol prachtighe soo

ghe-

ghemeyne als besondere huysinghen ende ghebouwen/ waer onder sijn drie Parochie-kercken. In die van S. Pieter plachtmen een steen te toonen/ die men seyde dat broodt gheweest hadde/ ende werdt in een yseren kistjen bewaert/ om den nakomers een mirakel te herinneren/ 't welck aldus was toeghegaen. In 't jaer 1316/ als 't een dieren tijdt was/ heeft een arme vrouwe/ die veel kinderen hadde/ haer suster welcke seer rijck was/ ghebeden om wat broodts/ op dat haer kinderen niet souden vergaen van hongher. De suster/ by Godt swerende/ wenschte/ soo sy eenigh broodt in huys hadde/ dat het in steen mocht veranderen. Waer op dit mirakel soude gevolght

Belegh. zijn. Leyden heeft in 't jaer 1574 gheleden ende wederstaen een seer swaare beleghheringhe/ maer is nae het ontset by de Staten des landts/ en den Prince van Oraenjen/

Academie ghere compenseert met de oprechtinghe van een Universiteyt oft Hooghe Schoole/ versien met gheleerde ende vermaerde mannen/ in alderhande faculteyten/ wetenschappen/ ende talen: Sy hebben aldaer noch ghefondeert/ en begiftight/ een Collegium Theologicum, daer inne ten koste des selven landts ghehouden worden een Regent/ Onder-regent/ Schafmeester/ ende tusschen de 30 ende 40 studenten: daerenboven een heerlijcke ende rijckelijcke Librye ofte boeck-kamer: Als oock een kruydt-hof/ met alderhande vreemde kruyden versien: mitsgaders een kamer daer de Anatomie/ oft ontledinghe van menschen ende andere dieren lichamen/ gheoeffent wordt/ tot onderrechtinghe van de Studenten in de Medicyne.

Oorsprongh. Hare oorspronghi is onseker; Ptolomæus kent in Neder-Duytschlandt een stadt die hy noemt Lugodunum Batavorum, welck sommighe meynen dat Loosdunen is/ andere Leyden/ en bevestighen sulcks met de Autheur des Reys-boecks tot de steden des Rijcks (welcke sommighe meynen dat gheweest sy de Keyser Marcus Aurelius Antonius) die stelt Lugdunum 't begin van Duytsch-landt/ ende vervolght sijn reyse van Lugdunum op Castra Albidiana, dat is Alphen/ en wijst aen dat Alphen (alwaer de Romeyn Albinus oft Albinovanus met sijn legher heeft gheleghen/ ende het dorp den naem ghegheven) thien duysent schreden is van Lugdunum, het welcke seer wel met de distantie tusschen Alphen ende Leyden over een komt.

Dat men van 't begin oft oudtheydt van Leyden/ niet Oudtheyt sekers schryven kan/ komt daer uyt/ dat veel oude Munimenten en brieven hier van verongheluckt sijn in 't jaer 1512/ door 't vallen van S. Pieters tooren/ onder welcke in een kamer neffens 't groote seghel bewaert wierden alle des stadts previlegien van Leyden/ die door dien val meest verplettert zijn. Niettemin is 't ghevoelen van eenighe/ dat het ouder sy dan de Graven. Namentlijck/ dat wesende dese landen weynigh bewoont/ en de laechten met hooghe vloeden onderloopende/ (als den Rhijn noch by Catwijck in zee liep/) eenighe visschers/ soeckende aen de Burgh-graven in die tijden/ ('t sy dat het waren de Heeren van Wassenaer oft andere/) hooft en troost/ onder de vleughelen ende beschermingghe van de selve begost hebben te schuylen/ ende (hebbende alvooren den grondt/ namentlijck ter plaetse daer nu de blaeuwe steen leydt/ hoogher ghemaeckt dan eenighe vloeden beloopen mochten) hare hutten oft huyskens by den anderen dicht ontrent den Burgh te bouwen: niet alleen om malkanderen teghens de opkomende Roovers/ 't sy gheburen ofte vreemden/ te hulp te staen/ maer oock om de macht van de Burgh-graef/ ende de stercke van den Burgh/ te hebben tot een schildt ende bewaernisse/ in voeghen dat de Burgh-graef over soodanighe/ als sijne Burgh-saten/ allenghskens rechts-ghebiet heeft verkreghen: maer dat naederhandt de Graven met meer-

der macht de regeringhe van 't gheheele landt aenghetast hebbende het selve begrijp met bewilliginghe van hen beyden / te weten den Grave ende Burgh-grave / vast / ende tot een kleyn Stedeken ghemaeckt hebben / ende over sulcks onder stadts rechten ghekomen sy. In den jare 1121 / is ghesticht de Leydtsche Hooft-kercke / ende ghewydt in den name van de Apostelen S. Pieter ende Paulus.

Burgh.

Dese Burgh is weynigh meer als 500 vierkante roeden landts / waer van de benedenste pleyne hoogher ghelegen is als de ghemeyne grondt van de stadt / sijnde rontom in der hooghte schuyns opgaende / ende met een bequame steenen steygher / waer op / met eenen dicken muer van twaelf voeten hoogh / een circkel besloten is / inhoudende binnen 't muerwerck vijf-en-tsestich roeden: so datter buyten een bequame ganck pat blijft / en binnen aen dit muer-werck is mede een verheven ghewelf den ganckpat / waer op gaende men niet alleen de stadt / maer oock de dorpen / sloten / soo nae by als verre ghelegen / bescheydelijck mach aenschouwen. In dit opperste binnen perck staet een seer diepe put. Desen Burgh achtmen dat ghesticht heeft Drusus / ende een uyt de Casteelen te wesen / de welcke van hem teghens der Hoogh-duytschen aenloop op den Rhijn / ghelijck de oude Schrijvers verhalen / ghesticht wierden. Andere wederom segghen dat sy ghebouwt is door Engistus / der Anglen ende Sachsen hooft-man / oft Koninck der Vriesen / soo sommighe segghen / oft (als andere) van Koninckliijcken stamme uyt Vrieslandt ghesproten. Welcke Engustus ontrent den jare vier hondert vijftich / met sijn Broeder Horsa / Groot-Britanien met gheweldt veroverde / ende nae de victorie herwaerts overkomende / seydtmen dat hy den Burgh soude ghesticht hebben. Het Burgh-graefschap van Leyden / somen erghens leest / is ghesproten ende ghekomen van eenen gheheeten Burgh-graef Jacob / Vryheere tot Leyden / ende van alle de Ambachten die daer toe behoorden.

Rondtom Leyden legghen vele voorneme Heerlijckheden / schoone Heeren-huysen / ende treffelijcke dorpen. Daer plach dicht by de stadt buyten de Hoogh-woertse poorte te legghen een oudt Casteel gheheeten Roomburgh / van het Roomsche garnisoen dat sich eertijdts aldaer onthouden heeft / als langhs den Rhijn veel Sloten ende Casteelen gebout waren / die meest alle den name droegen van Burghen / ghelijck Wiltenburgh boven Vtrecht / dit Roomburgh daer wy af spreecken / de Burgh van Leyden / Rijnsburgh / Valckenburgh / ende meer andere. Lucius Florus ghetuyght dat Drusus / schoon-sone van Keyser Augustus / meer dan vijftich Casteelen op den voorsz oever heeft ghetimmert. Roomburgh is vermaerdt door verscheyden antiquiteyten / welcke met menichte daer ghevonden sijn / ten tijde de fondamenten der selve werden opghegraven / ontrent 60 jaren eer Doctor Junius sijn Batavia in 't licht gaf. Roomb.

VVassenaer.

Wassenaer / een seer schoon dorp / ende oude Baenderheerlijckheydt / want men seydt in Hollandt als met een ghemeyn spreeckwoordt / Wassenaer het oudtste / Brederode het eedelste / ende Egmondt het rijckste. De Heeren van dese plaetse hebben eertijdts Burgh-graven van Leyden gheweest / ende schijnen haren tijtel en wapen ghenomen te hebben van de voorsz put te onderhouden. Men meynt dat sy ghesproten sijn van de oude Bataefsche Koninghen / ende van oudts de meeste heerschappye in dese landen ghehadt hebben / alsoo ghenaemt sijnde om dat sy 't Wasser / ofte Water (soo men nu spreeckt) in haer ghewelt hadden / en daer over heerschten; dat is / om dat sy tol eyschten ende ontfinghen van de goederen die den Rhijn op en af voeren. Het manlijck oir voor veel

jaren

jaren uyt-gestorven zijnde / is de Heerlijckheyt ghekomen op den Prince van Ligne / ghetrout met de eenige erfghename des selven Huys.

Rijnsburg

Een kleyn uyre gaens buyten Leyden light het dorp Rhijnsburgh / daer de groote ende heerlijcke vrouwen-Abdye van S. Benedictus orden voor de leste troubles plach te staen / gesticht by twee Graven van Hollant / Dierick ende Floris / de Gravinne Petronelle / ende een ander Edel-vrouwe uyt den huyse van Saren / welcke op een rye gheschildert stonden in een glasen-venster van de kercke. De Abdisse hadde gheestelijck ende wereltlijck rechts-ghebiedt over de plaetse ende haren byvangh / ende was dit Clooster uytnemende rijck ende machtigh / in het welcke niet en wierden aenghenomen dan Edele jonckvrouwen. Daer wierden drie dagen ter weke sulcke aelmoessen ghedaen / datter van de naeste ront-om-ligghende plaetsen meer dan 2000 persoonen haer onderhoudt haelden. In de kercke laghen begraven de voornoemde vier eerste Stichters / ende veel andere Graven / Gravinnen / ende groote Heeren van Hollandt / Zeelandt / ende andere byliggende landen; welcker Tomben ende begraeffenissen met hare wapenen ende opschriften door de oorloghen zijn ghedestrueert.

Het huys te britten.

Ontrent 1600 schreden van Catwijck / een dorp ligghende anderhalf uyre gaens van Leyden / effen daer de Rhijn (als sommige schrijven) van Utrecht komende gheweldelijck plach in zee te vallen / heeft in voortijden gestaen het huys te Britten oft Brittenburgh / alsoo ghenaemt (na 't gemeen gevoelen) om dat het tegen Britannien over lagh. Dit Huys seytmen gesticht te zijn van Cajus Caligula / de vierde Rooms Keyser / die begost te heerschen in 't jaer 40 na Christi gheboorte. Van desen schrijft Suetonius in sijn vierde boeck / dat hy / oorsake soeckende om te oorlogen / liet alle sijn krijghs ghereetschap op den oever van de zee brengen / ende gebiedende dat het krijghsvolck de mosselschelpen ende hoorntjens van de strant souden oprapen / en die vergaderen / tot een vereeringhe van Jupiters Tempel tot Roomen. Hy noemde dese beuselinge te wesen een buydt van der zee / die hy naer sijn meyninge overwonnen hadde. Ende tot een teecken van dese veroveringhe liet hy oprechten een hooghen tooren / die verstrecken mochte tot een vierboete ende baken in zee. Sulck een sot (seyt de schrijver van het boecxken genaemt Oudt Batavien) was dese Cajus Caligula / en naer hem worden misschien noch huyden de sotten Capen gheheeten. Dit gaet vast dat het een wapenhuys ghenoemt wort in een Marmorsteen aldaer (soo men seght) ghevonden. In 't jaer 1520 ontrent Kersmisse / als de overblijfselen van de mueren van dit Huys by na acht voeten hoogh boven 't sandt ontdeckt waren / deur een seer stercke storm uyt den westen ende zuydtwesten / doen is de grondt van dese Roomsche timmeragie bevonden groot te wesen 80 roeden in 't vierkant / te weten aen elcke zijde 20. Doen saghmen oock klaerlijck dat de fondamenten ten zuyden onder de duynen liepen: Want de edele Heere Jan van Wassenaer / Ridder van den gulden Vliese / heeft op de selfde tijt doen delven / ende bevonden dat de mueren op twee plaetsen duynwaerts in ginghen / in maniere van een Canael / ende al of daer een water tusschen beyden heen gheloopen hadde; welcke mueren de voornoemde Heere dede vervolgen / maer als hy sach die seer diep inwaerts te loopen / ende de duynen seer hoogh te wesen / soo datter luttel hope was om tot het eynde te komen / liet hy 't alsoo legghen / ende daer tot een teken een groote pael setten. In die ontdeckinge des jaers 1520 werdender veel vreemdigheden / ende antiquiteyten van gaude / silvere / ende kopere penningē ofte medalien gevonden. Naderhand is het noch verscheyde malen door groote stormen ontbloot gheweest.

De

Catwijck.

De Catti sijn de oudtste inwoonders van Hollandt; schijnen / behalven Catwijck haer principaelste woonplaetse / oock twee beschermplaetsen daer ontrent gebout te hebben / beyde vaste ende vrye toevluchten teghen het gewelt der vyanden / te weten Zuydt-wijck by het dorp Wassenaer / op welcke plaetse nu een meulen gesien wordt / welcke den ouden naem / doch in een ghetrocken / schijnt behouden te hebben / namelijck Zuyck. Het ander is Noordt-wijck / nae 't noorden ghelegen / waer van noch voor weynigh jaren Heere was Joncker Johan van der Does / een uytnemende man in alderhande gheleertheydt / maer voornamelijck in Poesie / en by sijn leven Raedts-heer in den Hooghen Rade / ende Register-meester van Hollandt.

Valckenborgh,

Een mijl van Leyden light Valckenborgh / een oude ende by den Romeynschen schrijvers bekende plaetse / de welcke nu niet seer groot is / doch seer vermaerdt door de wijdt-besochte peerde-marckt / die daer alle jare ontrent half September gehouden wordt. Behoort nu ter tijdt toe den voornoemden Prince van Ligne / als Heere van Wassenaer.

Meer andere plaetsen souden wy konnen voortbrengen / maer alsoo die voorverhaelde (onses beduunckens) genoegh sijn om de oudtheydt soo van Leyden als van Hollandt te bewijsen / willen wy voortvaren tot de beschrijvinghe van Amstel-landt.

AMSTEL-LANDT.

Amstel-landt eertijdts een deel van de noorderſche Menapii, heeft aen de eene sijde Rhyn-landt ende Kennemer-landt / aen de andere sijde het sticht Vtrecht / en Goeyland; het is een broeckigh en waterigh landt / daer veel turfs gemaeckt wordt / waer van oock het voornaemste dorp des selven geheten is Amstel-veen / want veen noemen de Hollanders soodanige weke ende turfachtige gronden. Het heeft eertijdts ghestaen onder de besondere heerschappije der Heeren van Amstel / die oock gevoert hebben den tijtel van Iselsteyn / ende seer machtigh ende van grooten aensien geweest sijn. In dit broeckachtige landt is ghelegen Amsterdam / aen een arm van de Zuyder-zee / ghenaemt het Ye / waer uyt verscheyde groote grachten ende waterlopen / door veel weghen / in de stadt geleyt worden / daer af de middelste / die men nu noemt het Damrack / verre de grootste ende schoonste is. De wateren ende broeckachtige landen beschermense in soodaniger wijse teghen alle onderaertsche mijnen ende belegeringhen / dat sy nae menschelijck oordeel onwinbaer is / jae het omliggende landt soude konnen gheheel onder water setten / ende haren vyandt beletten te naerderen. Haren naem heeft sy buyten twijffel van den Amstel / welcke van bezuyden daer in komt / ende van den Dam tusschen den selven Amstel ende Damrack.

Ams- dam,

De eerste stichters sijn visschers gheweest / die ghelockt door de gelegentheydt van de visch-rijcke revieren hier allenerkens eenige huyskens / met stroy gedeckt / hebben begonnen op te smijten / ende is in korten tijdt geworden tot een groot dorp. In wat jaer sy eyghentlijck begost betimmert te worden / kannen soo nauwe niet seggen: maer dit gaet vast / dat hare eerste inwoonders / van wegen sekere schade haer onversiens aenghedaen by het volck van Floris de vijfde Grave van Hollandt / van den selven Grave tot een vergeldinge ghekregen hebben de vryheydt ende exemptie van alle de tollen in Hollandt / Zeelandt / ende Vrieslandt / in den jare 1275 / als Amsterdam ende Aemstellandt noch stondt onder 't ghebiedt van de Heeren van Aemstel / die 't eer absolutelijck beseten hadden / maer op die tijdt te leen hielden van de Kercke van Vtrecht. Maer naderhandt is het aen Hollandt ghehecht / als in 't jaer 1277 tusschen Johan van Zierich Bisschop van Vtrecht ter eenre / ende de Heere Gijsbrecht van Aemstel ende Herman

Leen Vtrecht.

man van Woerden ter ander sijden / om 't slot Vredelandt ende 't slot Montfoort ghescil ghereesen was / soo datse tot de wapenen waren ghekomen; Graef Floris de vijfde/ des versocht van den Bisschop / die de nederlaghe gehadt hadde / de Heeren van Aemstel ende Woerden ontseydt / ende soo verre ghebracht heeft/ datter een vrede gemaeckt is / in voeghen / dat Amstel ende Woerden / op de verbeurte van hare goederen/ ende borghen daer voor te setten/ beloofden dat sy hen voortaen tegen den Bisschop van Vtrecht/ noch teghen den Graef van Hollandt/ niet souden versetten: den Grave manschap doen / ende bekennen hare Heerlijckheden van hem te lene te houden: Waer van de brieven alsnoch in de Archiven van Hollandt bewaert worden. Dese soen heeft de Heer van Aemstel / doen bewillighen in de verraderije aen den Grave van Hollandt begaen. Waer over hy verdreven wierdt / en is / als Grave Jan sonder kinderen ghestorven was / weder in Amsterdam ghekomen / ende heeft sijn Casteel begonnen te stercken: Maer door toeloop van Haerlemmers ende Waterlanders / weder de vlucht moeten nemen; ende is het Casteel tot den grondt toe afgheworpen / het stedeken in brandt gesteken/ ende vernielt. Maer de uytghevluchte borghers weder by een komende hebben 't van nieus herbouwt / ende met houte borstweringhen ende toorens ghesterckt.

Van Hollandt.

Lidt van Hollandt.

Amsterdam vernielt.

Herbout.

In dese staet is de stadt ghebleven tot in den jare 1342 / als Willem de vierde / allereerst die van Amsterdam de privilegien ende rechten gegeven heeft/ daer by sy noch ghereegeert worden. Hier uyt kan men lichtelijck afnemen/ het kleyn begrijp der stadt doen ter tijd / als daer nauwelijcks yets dan ontrent den Dam ende het Damrack bewoont was. Maer Hertogh Albrecht van Beyeren/ de 23 Grave van Hollandt/ heeft de palen der stadt doen uytbreyden/ ende daer by ghevoeght 100 roeden. Sijn soone Graef Willem heeft ghewilt dat haer vryheydt over het Ye tot aen de Voolwijck soude strecken.

Van die tijdt af heeft Amsterdam allenskens toeghenomen in neringhe ende welvaert / en is bemuyrt gheworden. Dese muyren van Kareel-stenen / ende onder meest van witte ghehouwen / sijn voor weynigh jaren afghebroken/ en maer eene poort met eenighe oude torens in wesen ghebleven. Bemuert.

De omvangh der stadt/ in den jare 1585/ begreep 4920 passen / 710 passen minder als die van de stadt ende 't Casteel van Antwerpen. Naderhandt is sy so vermeerdert / ende besonder in den jare 1612 / welck nu meest betimmert is / dat haren ommegangh begrijpt ontrent 9100 passen. Grootte.

De stadt Amsterdam is by nae ghelijck Venetien / uyt morassen met groote kosten opghehaelt / ende heeft den grondt soo weeck / dat oock alle de particuliere huysen op houte palen in de aerde ghe slaghen / ghefondeert moeten worden. Op palen gebouwt.

De Aemstel / langhs de zuydtsyde in de stadt komende / loopt recht na den Dam / daerse door een sluys valt in het Damrack / en vermenght sich met het Ye / schepdende de stad in twee deelen/ waer van het westersche genoemt word de Nieuwe sijde/ en het Oostersche de Oude syde. Die hebben elck haer bysondere Parochie. Aemstel.

Het Ye sijnen oorsprong hebbende ontrent Beverwijck/ loopt voorby het noorder deel van de stad Amsterdam/ sijnde aldaer een bequame ende veyle reede / in de welcke meer als 1000 schepen konnen leggen/ ende vermenght sich een mijle weeghs beneden de stadt met de Zuyder-zee. Die syde van de stadt teghen het Ye is met een dobbele reke van diep ingeheyde palen/ dienende in plaets van een bolwerck/ beset. Het Ye.

Aen De Oude syde is de Parochie-kerck van S. Jan Baptist ende den heylighen Bisschop Nicolaes / met een Oude kerck.

spitse weerdigh om sien / ende konstelijck bearbeydt: men seght dat sy eertijts gehadt heeft 33 Altaren / en vele Kerckelijcke cieraten van grooten spijse / onder andere een ciborie oft Sacraments-huys van 70 marck silvers / hoogh seven voeten. Behalven de Parochie isser S. Oolofs Capelle / ende S. Pieters kerck ofte Capelle.

Nieuwe kerck.

De Parochie-kerck van de Nieuwe sijde is in schoonheyt ende konste van wercke onder de voornaemste Kercken van Europa met rechte te tellen. Heeft 34 Altaren ghehadt / ende veel kostelijcke Priester-ghewaden / ende ander cieraten tot den Godts-dienst behoorende; was ghewijdt ter eere van de Maghet Marie ende S. Catharine. De andere is de Heylige stede / nu gemeynlijck de Nieuwe syds Capelle.

Daer sijn in dese Parochie geweest vier Vrouwen kloosters / en de Carthuysers / van welck alleen de gebroken muren ende het kerckhof overich is.

Reguliers hof.

Buyten de Reguliers poorte is het Reguliers hof / ofte Kanoniken klooster van de orden van S. Augustijn / met de Carthuysers in den jare 1506 verbrandt / waer na de Reguliers een nieuw ghetimmert hebben te Heilo buyten Alckmaer.

Zuyder Noorder en VVester kerck

Naderhandt sijn noch gebout de Zuyder Kerck / begonnen in 't jaer 1603 / en na de laetste vergrootingh in de nieuwe stadt de Noorder ende Wester Kerck.

VVeeshuys.

Het Weeshuys / is eertijdts S. Lucien klooster geweest / ende tot desen ghebruycke bekeert ontrent den jare 1580 / en sijn nu in 't begin van dit jaer 1635 / over de 900 sterck / soo knechtjens als meyskens. Al het inkomen van dit huys bestaet uyt de goederen des voorsz kloosters van S. Lucie / en voornemelijck uyt die van het Carthuysers klooster.

Leprosen huys.

In 't Leprosen huys woonen die besmet sijn met de acker-zieckte ofte melaetsheydt. Dese hebben elck hare besondere wooninghe / ende de vreemde moghen in 't huys over de drie daghen niet blijven / wesende mede af-ghescheyden van d' andere die haer vaste woonplaetse aldaer hebben.

S. Ioris Hof.

In het huys ghenoemt S. Joris Hof versien haer de veroude borghers om een sekere somme gheldts / die sy eens tellen voor kost ende andere nootelijcke dinghen soo lange sy leven.

Gasthuys.

Het Gasthuys / is het vermaertste hospitael van heel Hollandt. Hier worden niet alleen ghehouden de af-ghescheyden sieck-huysen van mannen ende vrouwen / maer daer is oock een nieuw ghesticht bygheveoght voor de soldaten in den krijch ghequest / oft andersins sieck ghevvorden / item den Beyaert.

Beyaert.

Den Beyaert wordt gheopent ontrent November / ende gesloten tegen May; In den selven worde drie dagen geherberght en gespijst de arme passagiers.

Pesthuys.

Het Pesthuys is tot noch toe in 't gasthuys gheweest / maer door een water afghescheyden; nu is buyten de heylige weghs poort een groot heerlijck ghebou daer toe ghemaeckt / diesgelijcx in alle de Nederlanden / ja in verscheyde Coninckrijcken niet is.

Oude Mannen en Vrouwen gasthuys.

Het Oude Mannen ende Vrouwen gast-huys / staet daer neffens / en is / met groote kosten / seer cierlijck ghebouwt / ende gheschickt. Het heeft een borreput / die 232 voeten diep door den slijckigen grondt gebo0rt sijnde / een ader van gheheel suyver ende versch water gheeft; een sake die in dese stadt seltsaem is / ende verwonderens weerdigh.

Dolhuys.

Het Dolhuys is ghesticht voor de kranck-sinnighe / van Henrick Pauwelsz / uyt den gheslachte van de Boelensen.

Huyssitten-huys.

Behalven dese Godts-huysen / heeft men soo t' Amsterdam als in meest alle de andere Nederlandtsche steden oock be-

besonder opsicht op den huys-armen / huysittende armen. Waer by verstaen worden die selve huys houden / ende door quade tijden ende ellendigheydt onderdruckt haer huys-gesin niet geheel konnen onderhouden. Dat dit al vreemdelinghen sijn / blijckt / dat voor ettelijcke jaren op seeckere tijden aen de nieuwe syde 1600 huys-ghesinnen alsoo onderhouden wierden / daer onder maer twee Hollandtsche.

Tucht en' Spinhuys.

De menichte van landtloopers ende bedelaers in Hollandt / heeft occasie ghegheven van de tucht-huysen / voor mannen en vrouwen / op te rechten. Om voorts alle bedelery te weren wordt aen den rechte armen / ende behoeftighen / ghebooren binnen de stadt ende jurisdictie van dien / oft alreede drie jaren continuelijck aldaer ghewoont hebbende / soodanigh wekelijck onderstandt ghedaen / als de armen-vaders daer toe ghestelt bevinden te behooren / welcke eens ter maendt / voor alsulcke arme luyden ommegaen.

Raed-huys.

Onder de wereldtlijcke ende borgherlijcke hoofdt-ghestichten / is eerst het raedt-huys aen de merkt ofte den Dam gheleghen. Dit ghebouw is nu over de 200 jaren out / ende daerom so fraey niet als wel in andere steden. Binnen sijn twee heerlijcke salen / namelijck daer de Commissarisen van de kleyne saken sitten / en de ander van waer werden afghelesen de placcaten ende publijcke gheboden so van de Staten des lands / als van de Magistraten; voorts verscheyde vertrecken / dienende tot de vergaderinghe der Schepenen / oft tot het Raedthuys der Borghe-meesteren / oft voor de Tresorieren / ende andere Officieren. Voorts sijnder de Wees-kamer / de Asseurantie kamer / de Wissel-banck / waer van hier na breeder gesproken sal worden / ende de Vierschare.

De VVaghe.

Op den selven Dam ofte marckt / is de Waghe / daermen aen alle sijde kan rondtom gaen. Een konstigh en welghemaeckt stuck wercks / gheheel van witten ghehouwen steen / vierkant / van behoorlijcke groote / ende seer schoone proportie. Doch alsoo met het aenwassen van alle neringhen / en koopmanschappen / alle goederen door de groote menighte / niet ghevoeghlijck in dese Wage konden ghewegen worden / hebben de Heeren voor eenige jaren de oude S. Antonis poorte tot een tweede Wage geordonneer.

Doelen oft Schutters-hovē.

De Schutters-hoven sijn drie in ghetale / eene van de Handt-boghe / de andere van de Voetboghe / de derde van de Handt-bussche / oft (soomense ghemeynlijck noemt) de Kloveniers / die nochtans beter soude moghen Coleuvreirs gheheten worden / van het Fransche woordt Coleuvre, 't welck by onse voorouders betekent heeft een bussche ofte roer / ghelijck blijckt uyt de oude Chronijcke van Hollandt / daer men dese woorden leest / Sy versaghen hen van Bussen / Boghen / Coleuvren ende andere instrumenten.

Oost en VVest-Indisch Huys

Het Huys van de Oostindische Companie / noemtmen ghemeynlijck het Bos-huys / om dat het plach te wesen des stadts Wapen-huys / en is voor twee jaren met een heerlijck gebouw vermeerdert / wordt van de stadt aen die Compagnie verhuert; gelijck oock een ander aen de West-Indische Compagnie.

Princen Hof.

Datmen het Princen Hof noemt / is eertijdts gheweest het Clooster van S. Cecilie / nu gheschickt om de vreemde Princen / Ghesanten / en voornemelijck den Stadthouder van Hollandt te logeren. De Heeren van 't Collegie ter Admiraliteyt hebben in dit huys geduerighlijck hare vergaderinghen / op de welcke oock verschijnen de Ghedeputeerde van Zeelandt / Vrieslandt / Utrecht / ende Over-Ysel / daer toe gheautoriseert by de Staten Generael.

Overvloedigheyt.

Amsterdam is een lijftochtighe stadt / daer alles wat tot

onderhoudt des levens / tot wellust / pracht / ende leckernye vereyscht wordt/overvloedigh te koop is. Ende sijn te dien eynde by den Magistraet sekere marckten tot verhandelinghe van verscheyden eetwaren/ en andere nootdruftigheden / ghedestineert/ als de visch-marckt / vleeshallen / pens-marckt / hoender-marckt / voghel-marckt / beschuyt-marckt / appel-marckt / groensel-marckt / wortel-marckt / melck-marckt / de Vriesche koorn-marckt / de koorn-marckt op het Water by de Oude brugge / osse-marckt / vercke-marckt / turf-marckt / vier hout-marckten/ S. Anthonis marckt/ ende meer andere hier te langh om verhalen.

Mercten.

Timmer-werven.

De plaetsen daer de schepen getimmert worden/ die men ghemeynlijck Werven noemt / sijn verscheyden. Eene is voor die Admiraliteyt. De tweede voor d' Oost-Indische Compagnie. De andere sijn van particuliere borgeren/ die voor alle schippers / borghers / en vreemdelinghen schepen bouwen.

VVael.

Teghen de winter / als de Noordt-zee door het gedurighe stormen begint ongheſtuymigh te worden/en de Oost-zee toe te vriesen / soo worden de Schepen die 't Somers derwaerts varen opghelevdt / in sekere plaetse ghenaemt de Wael / die met palen besloten is/en tot den naesten voorsomer bewaert. Dese Wael is aen de Oude-sijde der stad/ van soo grooten wijdte ende lenghte / datter een groote menighte schepen in besloten kan liggen. Ende is over de selve ghestelt een Wael-ridder oft waecker/ met eede aen den Magistraet verplicht sijnde / om over alle schepen/ hier als in een winter-legher ghebracht/ sorghe te draghen / dat sy elck op haer plaetse ghelevdt / het schips gereetschap wel bewaert/ ende voorts alle dingen sijn officie betreffende wel bestelt mogen worden. Een tweede Wael/ niet veel minder als dese/ isser teghenwoordigh ghemaeckt/in de nieuwe stadt/ na de Haerlemmer poorte.

Slupsen sijnder in dese stadt twaelf/altemael op sonderlinghe manieren opghetimmert. Brugghen/in alles 214/ waer onder de 50 van steen ghemaeckt sijn/ de reste van hout. Sluysen. Bruggen.

De stadt en heeft aen d' Oude-sijde maer een eenighe Poorte. Aen de Nieuwe-sijde drie. Poorten.

Aen de Nieuwe-sijde is onlanghs een Smitse gesticht / alwaer ghegoten wordt het metalen gheschut. Schut-gietery.

De Beurse is een nieu ende heerlijck ghebou / rust op ontrent veertich colomnen van graeuwe ghehouwen steen/ en is onderstut met vijf ghewelfsels / waer van het middelste soo ruym ende hoogh verheven is / datter de schepen met ghevelde masten door konnen varen. Onder aen den voet isse met ses en twintigh wooninghen versien / en boven over de gaelderyen met meer dan hondert winckelen. Beurse.

De borgherlijcke/regeringhe deser wijtberoemder stadt/ sullen wy kortelijck voorstellen als tot een exempel / waer uyt men de forme der politie van meest alle de andere steden der vereenighde Nederlanden ten naesten by kan afnemen. Voor ettelijcke 100 jaren / als de stadt noch stondt onder de eerste Graven / werden alle saken uytgerecht van de Schout en weynige Raden. Maer ten tijde van Maria van Borgundien/ Gravinne van Hollandt is de Raedt ghemaeckt uyt 36 mannen / de rijckste / eerbaerste / notabelste / redelijckste / en reckelijckste onder de borgerye. Dit Collegie is alleen ghedurigh ende onverandelijck. Sonder welck in ghewichtighe saken / soo in vrede als oorloge/ niet besloten wordt. By haerlieden worden de Schepenen die eertijdts bestaen hebben uyt seven/maer van den jare 1560 / uyt neghen persoonen / jaerlijcks gekoren/ doch by den Hove van Hollandt / oft den Stadthouder Generael in der tijdt / uyt dubbel ghetal bevestight. Gheliick oock by haerluyden / ende alle die opt Schepenen sijn gheweest /

Regeringhe. Raden. Kiesen van Schepenen.

Borge-meesteren

weest / staet de verkiesinge van de Borghe-meesters. Van welcke dan eensdeels alleene / ende eensdeels met advys van de Sessendertighen alle subalterne ofte mindere Magistraten ghekoren ende ghestelt worden.

Den Schout komt eyghentlijck toe de vonnissen by die van den Gherechte ofte Schepenen soo in civile als criminele saecken ghewesen te executeren / oft te doen executeren by sijne Substituyten / ende andere mindere dienaers. Hem komt toe de eerste sit-plaetse by de voorsz Schepenen / als representerende den Graef. Ende sijn hem alhier behalven sijnen Onder-schout in den jare 1614 noch twee Substituyten toegevoeght ghewordden.

Schepenē.

De Schepenen beslechten de civile oft borgherlijcke geschillen voor haren bancke gebracht; sijn oock by het examineren ende pynighen der misdadighen / ende strijckender vonnis over 't lyf van leven ofte doodt / maer niet sonder des beklaeghden volkomen verantwoordingh gehoort te hebben. Haer ampt duert een jaer.

Borghe-meesters.

De Borghemeesters sijn t' Amsterdam twaelf in getale / ende worden alle jaren uyt dit ghetal drie gekoren / die uyt de drie nieuwe van het voorgaende jaer eenen tot den vierden kiesen / die het eerste vierendeel-jaers presideert: so datter vier regerende Burghemeesters sijn. Haer Ampt is het gemeyne gheldt tot nootsakelijcke gebruycken te schicken ende besteden / acht te hebben op de ghemeyne gestichten / ende straten / de mindere officien ende stadts diensten aen bequame persoonen uyt te deelen / ende generalijck in alle stadts saecken te ghebieden / en te besluyten / oock partyen voor haer te roepen / ende in gheschillen der selve vonnis te strijcken / doch als Arbiters oft scheydtsluyden ende vrede-makers / niet als Rechters / want sulcks alleen den Schepenen toekomt / aen de welcke men van der Borghemeesteren vonnissen mach appelleren / ghelijck oock van de hare aen den Hove Provinciael van Hollandt.

Tot questien van kleynder waerden / hebben de Heeren van den Gherechte gheordonneert / alle jare vier Commissarisen van de kleyne saecken / ghedient by een Secretaris ende d' ordinaris Stadt-boden. Ende moeten voor hun ter eerster instantie dienen alle saecken tot tsestich gulden / ende daer onder / arresten uytghesondert / oock alle actien van injurien / &c. Doch machmen aen Schepenen appelleren.

Commissarisen van de kleyne saken.

De Tresoriers houden de plaetse naest de Borghemeesters / draghen sorghe over het gheldt / rekeningh van alle ontfangh ende uytgeef / en bewaren alle instrumenten den staet der stadt makende.

Tresoriers

De Wees-meesters bedienen de vooghdye van sulcke Weesen / die noch onderjarigh sijn / van een oft van beyde Ouders berooft. Dese sijn tweederley. De eerste sijn / dien van hare Ouders niet / of seer weynigh tot onderhoud des levens is naghelaten / en worden / indien het Burghers kinderen zijn / in het weeshuys (waer van wy hier voren ghesproken hebben) ingenomen / opgebracht / en op een ambacht bestelt. De andere die goets genoegh om daer by te leven be-erven / hoewel zy by Testamente versorght zijn van Vooghden / sijn nochtans door sekere wetten / ende ordonnantien gehouden de Meesters van de Wees-kamer te erkennen.

VVees-meesters.

De handelinghen der stadt dagheliicks wassende / is de Asseurantie kamer inghestelt in 't jaer 1598. Ende worden daer over / behalven Secretaris ende gesworen Klerck / drie aensienlijcke mannen uyt den Rade ghestelt / ende alle jaer vernieut / somtijdts een oft meer van de voorgaende ghecontinueert / nae Borghemeesteren goetduncken. Desen is toegelaten de saken ende gheschillen uyt den gehelen handel van Asseurantie ofte versekeringhe op schepen ende anders gheresen / na het voorschrift der wetten daer van ghemaeckt / te examineren ende af te leggen / gemerckt

Asseurantie kamer.

oock alle soodanighe contracten in hare teghenwoordigheydt met verseghelde brieven ghemaeckt moeten wesen. Dat meer is / de selve Commissarisen mogen oock beslechten de saken uyt desen handel selfs buyten der stadt gheresen / soo sy slechts haer tot dese Beurse oft kamer ghedraghen / ende daer onder behooren / oft anders van de partye tot dese Vierschare betrocken worden. Ende worden op dese Kamer alleenlijck sulcke Asseurantien besloten ende van waerde ghehouden / die ghemaeckt sijn op het over ende weder voeren van eenighe koopmanschappen te lande ofte ter Zee/ende niet op 't leven van eenighe persoonen/ oft reysen in verre landen. Wat Asseurantie sy / is yeder eenighsins in koopmanschap bedreven ghenoegh bekent.

VVissel-banck.

Naest de Asseurantie Meesters volghen de drie Commissarisen van de Wissel-banck. De ordonnantie op dese Banck is ghemaeckt in den jare 1602; sulcx verboden sijnde aen alle andere persoonen/ die onder den koopman ende borgerye met dese saecke hier ende daer besich waren. Het is seecker dat dese maniere heden niet weynich profijts ende voordeels den ghemeynen handelinghen bybrenght.

Commissarisen van de Houwelijcksche saken

De Commissarisen van de Houwelijcksche saken sijn gemeynlijck vier oft vijf/ by Burgemeesters uyt den Raed ghekoren.

Banck van Leeninge.

In den jare 1614 hebben de Heeren een Huys ofte Banck van Leeninghe opghrecht / om alle panden daer ghebracht te belenen/ tot een redelijcken prijse.

Pensionarissen.

Amsterdam heeft twee Pinsionarissen / als Orateurs ende Advocaten van de stadt / seven Secretarisen/ een Fabrijck / een Wacht-meester ofte Mayor/ ende eyndtlijck eenen Krijghs-raedt / de welcke bestaet uyt twee Colonnellen ende twintigh kapiteynen met hare lieutenanten. Andere mindere officieren / als de Roymeesters / Brandtmeesters / Waer-dijns van lakenen / de Keur-meesters op het broodt ende andere eetwaren / de Yck-meesters die de maten ycken en op haer behoorlijcke grootte brenghen / ende dierghelijcke meer / sullen wy te vrede sijn hier ghenoemt te hebben / sonder den leser met het besonder verhael van wat hare diensten aengaet verdrietigh te vallen.

Rent[…]steren.

Dit sijn meest alle de voornaemste Officien ende bedieninghen binnen der stadt. Behalven welcke de Staten van Hollandt ende West-vrieslandt daer oock een Rentmeester / tot den ontfangh ende uytgeef van de ghemeyne middelen / stellen.

Schol[…]

En dewyle de Scholen sijn als Seminaria ofte Queeckeryen / in welcke de jonghe jeught tot dienst des landts wordt opghetoghen ende bequaem ghemaeckt / soo heeft men alhier twee publijcke latijnsche Scholen / en in yeder een Rector ende Conrector / met eenighe Onder-meesters/ nae gheleghentheydt ende ordre der Classen. Soo datter in alles 18 meesters sijn / om de jeught in de Latijnsche ende Griexsche sprake te onderwijsen / by den Magistraet gegageert ende onderhouden. Ende op dat alles in goede ordre onderhouden werde/ sijnder als opsienders van beyde de Scholen by den Raedt beneffens eenen Professor / ende eenen Predikant / oock uyt de Magistraet selve / sekere bequame persoonen gheordonneert. Dese Scholarchen sien toe dat alle dinghen / soo wel wat de meesters als de jeught belanght / na behooren bestelt werden / 't welck op dat het te bequamelijcker gheschiede / sijnder alle half jare bestemt seeckere Examina oft ondersoeckinghen der jonghers / waer by de Scholarchen teghenwoordigh sijnde vernemen wat voortgangh yeder in sijne studien ghedaen heeft.

Illu[…] Schole.

In 't jaer 1632 hebben de Heeren opghereecht een publijcke Schole/ en beroepen tot het lesen der Historien/ Gerardus Joh: Vossius / een man in alle wetenschappen ervaren/

varen / ende besonder in de Oude ende Kerckelijcke Historien sonder weerga. In de Philosophie C. Barleus der Medecynen Doctor / wiens latijnsche Poesien alle andere van dese tijdt verre overtreffen. En naderhandt oock Martinum Hortensium om Mathesin ofte de wis-konsten te doceren.

GOUWE. GOUWERCK.

Ter Goude / is de laetste onder de ses groote steden van gantsch Hollandt. Dese stadt heeft haren naem van het oude woordeken Gouw / het welck beteeckent een Dijck langhs den oever van eenighen waterloop ofte gracht ghelepdt / oft oock wel den waterloop selve. Ghelijcker dan noch ter tijdt een water / dat den selven naem voert / niet wijdt van Alphen upt den Rhijn ghebracht sijnde / loopt door Boskoop / ende vliet daer nae by der Goude met een seer kronckelinghen loop / waer van het oock den naem heeft van de kromme Gouwe / en voorts door de stadt Goude vloeyende / valt aldaer in de Yssel / aen welcken vloedt de selve stadt ghelegen is. Ende dit is / na 't schrijven van Hadrianus Junius / de sekersten oorspronck van desen naem. Wat nu aengaet den eersten stichter van de stadt / daer van is door de nalatigheydt der Historie-schrijvers niet sekers te segghen; doch getuyghen de jaer-boecken / dat de fondamenten der stadt ter plaetse voorsz begost sijn gelepd te worden ontrent den jare onses Heeren 1272. 't Welck bevestight wordt upt seker privilegie van Floris de vijfde / Grave van Hollandt / ghegeven in 't jaer voorsz / daeghs naer S. Margrieten / waer in de voorschreven Grave eenen Niclaes van Catz Ridder vergunt 350 gaerden landts in de lenghde / ende soo veel in de breedte / te rekenen van de Yssel innewaerts. Om het welcke te bewysen oock byghebracht wordt dit naervolghende jaerdicht.

Fundabat, Cattos Florente regente, notato
Posteritas, Goudæ mœnia Cattus Eques.

Dat is:

Doen FLorIs hoogh VerMaert de Catten bats regeerde,
De Vesten Van der GoVde RIdder Cats fondeerde.

De welgheleerde Junius besluyt datse ghelepd sijn ontrent den jare 1262. Maer Goude is langhe te voren geweest / ende vele hebben den tijtel daer van ghevoert / onder welcke gheweest is de Ridder Willem van Gouda / Raeds-heer van State des Koninckx Wilhelms van Romen / van den welcken ter eere ghewach ghemaeckt wordt in de hand-vesten dien van Utrecht by den selven Koninck verleent in 't jaer 1252. En 't voorsz privilegie van Graef Floris en seght niet / dat Goude doen eerst begonnen is gheweest / maer alleen dat de palen sijnes byvanghs uytghebreydt sijn gheworden; waer uyt schijnt dat de stichtinghe der stadt veel ouder gehouden moet worden. Men toont oock huyden ten dage seker plaetse / ontrent een vierendeel mijls buyten der stadt / alwaer eertijdts een kercke ghetimmert is gheweest / die alsnoch ghenoemt wordt het Goude kerck-hof / ende hier voormaels vermaert plach te wesen door de processie die aldaer jaerlijcks ontrent de Meymant ghehouden wierdt. Oock isser een Heerbane / die ghenoemt wordt Oudt ter Gouw. En 't en schijnt niet vreemt te wesen van de waerheydt / dat de inwoonders deser stadt / overmits sy wat verre van de Ysel af lagh / om de bequaemheydt van de neeringhe / die de luyden somtijdts van plaetse doet veranderen / hare woonstede ghenomen hebben aen den oever van de voorsz Ysel / alwaer de Schepen ghemackelijck af ende aen konden varen.

On-

Ontrent een half myle van de stadt sijn voor eenighe jaren ghevonden sekere oude silvere penninghen / die aen de een sijde hadden dit opschrift / LHVDOVIC. IMP. ende aen de ander sijde XPIANA RELIGIO, welcke penninghen schenen ghemunt te sijn onder Keyser Lodewijck de Goedertieren / soone van Carel de Groote / ende vader van Carel de Caluwe / die Hollandt aldereerst / naer het ghemeyne ghevoelen / tot een Graefschap ghemaeckt / ende te besitten ghegheven heeft aen Graef Diderick. De stadt heeft wijde ende diepe grachten / ende is wel-eer met wallen omringht gheweest / maer nu met mueren besloten. Sy is ghesticht op een vochtighe ende poelachtighe plaetse / konnende 24 uyren tijdts door hare sluysen rondtom in 't water gheset worden / soo datse van gheenen kant eenighe belegeringhe oft ghewelt van gheschut en heeft te vreesen / dan van de dijcken / daer de Yssel aen weder-sijde mede besloten is / teghen de welcke derhalven seer stercke bolwercken ghelegdt sijn / om den aenval des vyandts te keeren. Neffens de stadt is gheduerende de laetste bloedighe oorloghen / ten kosten van de Staten des landts / een nieuwe sluys ghemaeckt / op een grondt eerst met palen wel vast ghelegt / ende voorts met een mantel van blauwe steen ghesterckt / waer door de schepen die in 's landts dienst ter oorlogh ghebruyckt worden / met staende masten passerende (het welcke door de stadt niet en konde gheschieden) te eerder souden konnen door komen ende sonder langh belet voort gheraken. Een weynigh boven de stadt is een opgaende brugghe over die voorsz Yssel. Dat hare eerste Heeren ende eyghenaers gheweest sijn de Heere van Cats / ende naderhandt de Graven van Bloys (welcker marmoren graven / met ysere tralien beset / men noch voor sommighe jaren in seecker Capelle van de groote kercke ghesien heeft) is seker. Ende is de eerste uyt den huyse van Bloys Johan van Henegouwe / Grave Jans soone van Henegouwe ende van Hollandt / Heere van Beaumont / ende jonghste broeder van Graef Willem van Hollandt / toeghenaemt de Goede. Desen waren seeckere goederen toeghevallen uyt den Graefschappe van Hollandt / ende onder andere Goude ende Schoon-hoven met hare aenhanghsels: ghelijck hy dan by wege van houwelijck oock Grave gheworden is van Bloys in Vranckrijck. De leste van dese Bloysen is gheweest Guido / die ghestorven is in 't jaer 1397 / ende door sijn doodt (aenghesien hy geen wettelijcke erfghenamen achter en liet) sijn de heerlijckheden van der Goude ende Schoon-hoven / weder ghekeert aen den Graefschappe van Hollandt / onder de regeringhe van Hertogh Albrecht van Beyeren. De voorschreven Johan van Henegouwe hadde binnen der Goude een seer schoon ende sterck Casteel ghebout / het welcke de Staten van Hollandt namaels gheschickt hebben tot de bewaringhe van de Chartres ende privilegien den lande van Hollandt by sijne Graven verleent: maer het selve is staende de voorschreven oorloghen tot der aerden toe afghebroken / ende niets daer van overgheblevén dan alleen een hooghachtighe tooren / die alsnoch de memorie ende naem des Casteels behoudt. In 't jaer 1438 op den negentienden Augusti is de stadt Goude door eenen ongheluckighen ende deerlijcken brandt soo na gheheel verteert ghewórden / datter niet meer dan vijf huysen en bleven staen / waer van men de drie met hare oude voor-ghevels noch huydensdaeghs op de Haven toont. Sy heeft nu ter tijdt eenige schoone ghebouwen / ende met namen een kercke / die in groote haers ghelijck niet heeft / want sy selfs den Dom tot Ceulen daer in overtreft. Neffens de selve heeft noch ghestaen een schoonen tooren van uytnemender hooghte: maer die is ghesamentlijck met de kercke op den twaelfden Juny 1552 door den blixem afghebrandt / ende sichtent niet weder hermaeckt. Doch is de kercke selfs veel schoonder

der ende heerlijcker opghebouwt / als sy te voren geweest hadde / ende worden hare glasen-vensters / met verwonderinghe van alle volckere aenghesien. De Marckt is seer groot ende heerlijck / hebbende bynaest het fatsoen van een drie-hoeck : in 't midden van den welcken staet het schoone stadt-huys / een ghebouw dat Vrou Jacoba Gravinne van Hollandt / doen sy bynaest van alle Hollandtsche steden (die aen Hertogh Philips van Bourgondien waren overgegaen) verlaten sijnde / haer woonplaetse op 't Casteel van deser stadt verkoos / der selve ghesconcken heeft : hoewel het eerst nae haer doodt / in 't jaer 1440 voltrept is ghewozden. Behalven de voor beschreven Hooftkercke sijnder in dese stadt verscheyden andere kercken / Cloosters ende Godts-huysen. De besondere ghebouwen oft burghers wooninghen / sijn cierlijck / reyn / bequaem en gherieffelijck / maer niet prachtigh noch overdadigh. De stadt / overmits de goede gheleghentheydt van hare haven / is seer lijftochtigh / ende van alle noodelijcke waren wel versien. De locht isser sonderlinghe gesondt / soo om dat de stadt verre ghenoegh van der Zee light / ende derhalven bevrijt is van de swaere dompen daer uyt ontstaende / als oock om het gheduerigh vloeyen ende ebben des Yssels / welcke vloedt / door afghelepde waterloopen / onderaertsche goten / ende anderlins / alsoo over de stadt versprepdt sijnde / datter nauwelijcks een eenigh huys en is sonder gherief van water / waer langhs alle vuyligheydt ende andere onnuttigheden bequamelijck geloost ende wegh-ghedreven worden / de locht alsoo van alle besmettinghe suyvert. Daer sijn eertijdts 350 brouweryen binnen der Goude ghetelt gheweest / ende plach het bier in de selve stad gebrouwen / van wegen sijn goetheyt / niet alleen in Hollandt en Zeelandt / maer tot in Vlaenderen / ende noch verder / met menighte vervoert te worden : doch die neringhe is allenrkens vervallen / ende alles overghegaen aen de stadt van Delft. Langhs de Yssel sijn oock veel steenovens / die de stadt ende hare burgers geen kleyn profijt toe en brenghen. De inwoonderen van der Goude sijn sedigh / gheschickt / vriendelijck / ende eendrachtigh onder malkanderen. Van der Goude sijn gheboren gheweest Cornelius ende Frederick Houtmans / de eerste die uyt de Vereenighde Nederlanden / ende van weghen de selve in de quartieren van Oost-Indien ghevaren sijn / ende aldaer niet sonder merckelijck voordeel des Vaderlandts veel jaren verkeert ende ghehandelt hebben. Dient oock niet verswegen / dat selfs die hoogh-vermaerde Desiderius Erasmus / in sijn eyghen tale Gerrit Gerritsz ghenaemt / uyt dese stadt synen oorsprongh heeft ; want ter Goude is hy ghewonnen ende ghedraghen gheweest / hoewel de moeder / om seker oorsake / doen haer tijd nae by was / naer Rotterdam gaende / hem aldaer is komen te baren. Ende dit sy tot onsen propooste ghenoegh ghesept van der Goude.

Het schijnt dat de lustigheyt ende wel-gheboude schoonheydt van hoven der stadt Schoon-hoven haren name ghegheven heeft / overmits sy gheleghen is in een streecke oft contreye / daer veel uytnemende schoone boomgaerden ende tuynen sijn / die in 't voort-brenghen van menigherhande goede vruchten / de vermaerde hoven van Alcinous niet en wijcken. Men ghelooft dat dese stadt ligghende aen de slincker sijde van de water-vloedt Leck / ende seer vermaert door den overvloedighen vanghst der salmen / ontstaen is uyt de ruijnen van Nieupoort / 't welcke recht daer teghen over aen de ander sijde van de reviere licht. Behalven de welcke door de stadt Schoon-hoven noch een overvloedich ende rijck water loopt / afghelept uyt de Yssel. Schoon-hoven. Nieu-poort.

Woerden light aen den Rhijn / van Leyden vijf / ende van Utrecht drie mylen verscheyden / een tamelijck stede- VVoerdẽ.

ken/ met een sterck Casteel versien/ op het welcke onder andere een tijdt langh ghevanghen heeft gheseten Don Francisco de Mendoca/ Admirant van Arragon/ die gekreghen werdt in den slach by Nieupoort in Vlaenderen anno 1600.

Oude-water. Oude-water light aen den Yssel/ ontrent een myl van Woerden/ ende wordt in de bvvanghen van beyde dese stedekens veel goede kennip ghewonnen/ daer af meest alle de touwen/ netten/ en dierghelijcke ghereetschap/ tot den grooten visch-vanghst der Hollanderen ende Zeeuwen van noode sijnde/ ghedraeyt worden; een neeringhe/ daer aen soo veel hanght/ dat de meeste welvaert ende rijckdom van beyde de stedekens voornemelijck daer in bestaet.

GOY-LANDT. Wat Goylandt is/en van waer het den naem heeft/hebben wy voor in de generale beschrijvinghe ghesept. Hier sullen wy alleen de steden daer van beschryven:

Naerden. Naerden is de Hooft-stadt van Goylandt/ ende light drie mylen van Amsterdam/ een van Weesp/ ende een van Muyden. Is een tamelijck stedeken/ daer veel lijnwaets ghewevem wordt/ generende sich de reste van de inwoonders meest met de landtbouwerye. Dit stedeken is heel onlanghs door een deerlijcken brandt seer beschadicht gheworden/ verlooren hebbende over de hondert huysen ende ontrent 40 kooren-scheuren/ die altesamen tot de grondt toe sijn afghebrandt/ soo datter vier gantsche straten ledich gheworden sijn. Maer de borghers/ gheholpen sijnde van de mildigheyt der omliggende stedē/ende voornamelijck by die van Amsterdam/ hebben het meest weder van nieuws herbouwt.

Weesp/ is ghelegen in Goylandt/ twee mylen van Amsterdam/ 't welck aen de eene syde met een muer omcingelt is/ ende aen de ander syde de Vecht heeft loopen/ een riviere die haren oorspronck heeft uyt den Rhijn by Utrecht. De Burghers gheneren haer veel met brouwen. De huysen/ naer ghelegentheydt van de plaetse/ sijnder kostelijck/ voornamelijck van den oever van de voorbyloopende riviere. VVeesp.

Muyden/ aen de mondt van den voorsz Vecht gelegen/ is de derde ende leste stadt van Goylandt/ sijnde met eenighe poorten/ ende een aerden wal/ doch seer laegh/ ende op sommighe plaetsen vervallen ende afghebroken/ omvanghen/ bestaet maer uyt twee ghebuerten van huysen/ tusschen de welcke/ met een brugghe vereenicht sijnde/ loopt de voorsz riviere. De inwoonders sijn meestendeel visschers. Dicht by de stadt is gheleghen een seer bequaem ende vast Casteel/ dat men ghemeynlijck noemt 't Huys te Muyden/ bewoont by den Drost aldaer/ die den opperstem Bailliu is van heel Goylandt/ teghenwoordigh P. C. Hooft/ wiens kloeck vernuft soo in policie en Historie als poesie ghenoeghsaem ghetuyghen de dinghen by hem uytghegheven. Op dit voorschreven Casteel werde ghevanghen ghebracht Grave Floris de vijfde van Hollandt/ die als de Naerders ende andere omlegghende volckeren waren/ ghekomen om hem te ontsetten en verlossen/ by Gerrit van Velsen deerlijck vermoort is gheworden. Muyden.

Beschrij-

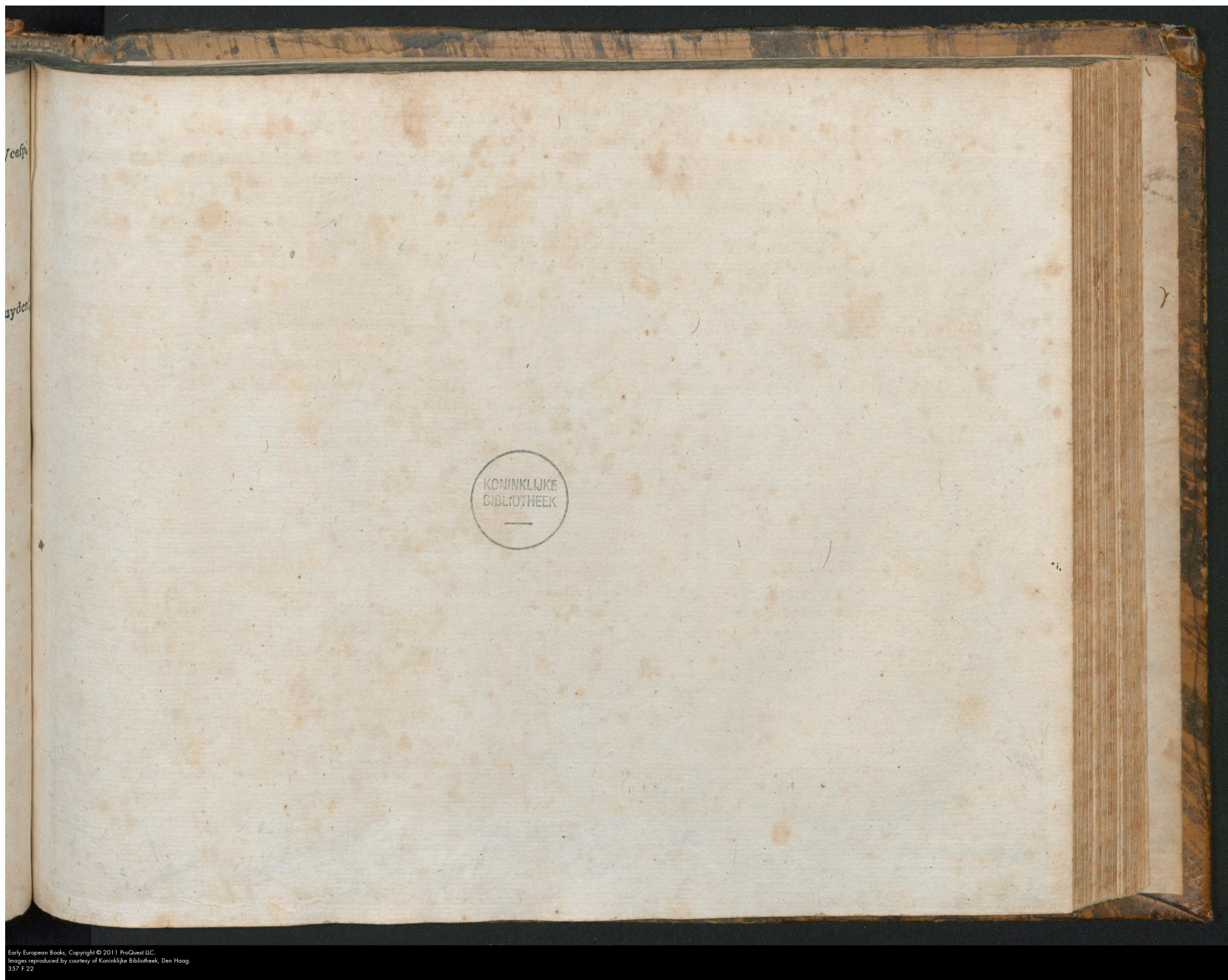

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Table de
DELFLANDE, SCHIELA-
NDE, ET ISLES DE VOORN
ouerflacke Goeree Iselm: etc.
TERRE DE GOERE
TERRE DE SCHOUWEN
Brouwershaven
Gravelinge
Duve
Zeerlant lant
Oosterlandt
Oost duve lant
lant
Slaeck
OVER FLAC KEE
Middelharnis
Flackee
Harinckvliet
TERRE DE VOORN
Den Briel
t'Lant van Putte
Beyerlant
DELF LAND
Delft
Vlaerdingen
Schiedam
Delfshaven
Rotterdam
SCHIE LAND
Gravé hage
Goude
Lieuez Com. d'Allemagne

Beschrijvinghe van Delflandt / Schielandt / ende de Eylanden over de Mase.

Delf-Landt.

Palen.

Delft.

DElflandt is soo ghenoemt na de Hooft-stad Delft / ende wordt in 't Noordtwesten bespoelt van de Noordt-zee in 't Zuyd-westen van de Mase / in 't noordtoosten paelt het aen Rhijnlandt / en in 't zuyd-oosten aen Schielandt.

Delf / ofte soo andere schrijven Delft / heeft de derde stemme van de Hollandtsche steden / in de vergaderinghe van de Staten van den lande: sy heeft haren naem van het water / welck loopt na de haven / een schoone ende rijcke open vlecke / die na den name van hare Moeder-stadt Delfshaven ghenoemt is / alwaer het selvighe water door een sluys sich loost in de Mase. Het is seker dat dese stadt een werck is van Godefroy van Lothringhen / toeghenaemt met den Bult / die / met ghewelt ende tyrannye Hollandt by na vier jaren langh beseten hebbende / door ingevinghe van Robert de Vriese is vermoort / waer door 't landt weder aen den rechten erfghenaem / Dirck de vijfde van dien name quam. Dese / gelijck hy een dapper krijghsman was / ende kloeck van rade / doorsien hebbende de geleghentheydt van de plaetse / heeft aldaer de fondamenten der stadt begost te legghen / voor weynich meer als vijfhondert jaren. Dese stadt / om dat zy in 't jaer 1359 haer ghevoeght hadde met de Cabeljausche partye / tegen Hertogh Albrecht van Beyeren Ruwaert van Hollandt ende Polanen / ende Vinckhorst vernielende / ende in den Hage uyt des Hertoghen ghevanckenisse de ghevanghenen met gheweldigher handt verlossende: is sy van den selven Hertoghe beleghert / beschoten ende ghedwonghen gheweest sich op te gheven / behouden lijf ende goet / met conditie / dat de burgherye den Hertogh soude gheven veertigh duysent oude schilden / ende daer beneffens ghedoghen het afbreken van des stadts poorten ende muyren. Langhen tijdt daer na / als sy weder bemuyrt / ende tot veel meerder prosperiteyt als voor henen ghekomen was / te weten in 't jaer 1536 op den derden May / is sy door een deerlijcken brandt / die by ghevalle / uyt heete asschen van de windt verstropt sijnde / opghekomen was / jammerlijck vernielt / ende in groot perijckel geweest van gantsch af te branden: maer is uyt desen brandt veel heerlijcker verresen / ende alle de huysen met hart dack ghedeckt / behalven het huysken daer uyt den ongeluckigen brandt gekomen was / 't welck tot een memorie noch ghedeckt is met riedt. In de selve brandt gheschiede een sake die aenmerckens weerdigh is: een ooyevaer / soo hy weder quam uyt veldt / ende sagh de vlamme ontrent sijn nest / en sijne jonghen niet konnende vlieghen / socht die midden uyt den viere wegh te voeren / maer gheen hulpe aen haer siende / heeft met uyt-ghespreyde vleughelen ende sijn lichaem de jonghen bedeckt / willende met haer sterven / dewijl hy aen haer leven wanhoopte.

Ghelijck Delft wel eer vermaert is gheweest door de groote draperye ofte laecken-neeringhe / daerom men de goede lakenen plach te noemen Delfs pryck: alsoo is sy naderhandt vermaert ghewordden / door de goede bieren aldaer ghebrouwen / ende met groote menichte vervoert naer Zeelandt / Over-yssel / ende andere quartieren / maer voornemelijck naer meest alle de steden ende plaetsen van Hollandt. Waer over de selve stadt oock rijck en machtigh ghewordden is boven haer ghebueren. Dan zedert ettelijcke jaren herwaerts heeft de neeringhe seer af-ghenomen / ende is door andere Hollandtsche steden verspreyt / voornemelijck te Dordrecht / Rotterdam / ende Haerlem.

Delft is een lijftochtighe stadt / ligghende in 't botterlandt / ende krygheude grooten overvloedt van schoone tarwe / ende andere greynen / die van Over-Mase / uyt Zeelandt / ende andere quartieren / aldaer ter marckt ghebracht worden. Sy light oock heel dicht by de Veenen / waer door sy altijdt wel versien is van turf. Is voorts wel bemeurt ende bewalt / hebbende rondtom seer bequame grachten / ende schoone poorten. Daer sijn twee heerlijcke kercken / in welcke eene / namelijck die men de Nieuwe noemt / begraven is de Princen van Oraensen Wilhelm van Nassou / vermoort van een Bourgoignon Balthazar Geeraert / op den thienden Julii 1584 / ende hebben de Staten sijn graf-stede voor weynighe jaren met een heerlijck ghebou verciert; en is naderhandt in 't jaer 1625 daer oock gebracht het lichaem van sijn soon Prins Maurits. De huysen sijn binnen Delft uytnemende cierlijck ende net / daer is oock soo schoonen Marckt-velt als ergens in Hollandt / gheleghen neffens de Nieuwe-kerck / welckers hooghen ende schoonen tooren in Hollandt sijns ghelijck niet en heeft. Ontrent een vierendeel mijls buyten de poorte van Delft plach voor de leste troubles te staen een groot convent / ghenoemt Coninxc-velt / van der Premonstreyten Orden / gesticht in 't jaer 1255 door Richardis / moeye van Wilhelm de tweede van die name Grave van Hollandt / ende daer na Roomsch Coninck / ende begiftight met gheestelijck ende wereltlijck ghebiet / als oock met veel jaerlijcxsche renten ende proeven / tot onderhout van sommighe Edele Jongh-vrouwen / de welcke / soo langhe sy gheen professie ghedaen en hadden / mochten trouwen na haer believte: maer dit Convent / om de stad des te bet te versekeren / is terstont / na dat sy haer in de Unie van de andere Hollandtsche steden begheven hadde / afgebroken ende gheslecht.

H.Grotius Van Delft is ghesproten de Hoogh-gheleerde Heere Hugo de Groot / eertijdts Advocaet Fiscael van Hollandt / naderhandt Pensionaris der stadt Rotterdam / en teghenwoordigh Ambassadeur Ordinaris van wegen de Croon Sweden aen den Coninck van Vranckrijck. Op wiens beeltenisse gheschildert van de konst-rijcke Conterfeytschilder Michiel Miereveldt te Delft / J. v. Vondelen aldus gheschreven heeft:

Het Hollandts licht werdt dus van Miereveids pinceel
Ghevolleght, doen het gaf sijn schijnsel op 't penneel;
Doch niet ghelijck het blinckt op 't helderst voor elcks
ooghen,
Maer met een dunne wolck van sterffelijckheyt betogẽ.
Om Duytsch te spreecken, dit 's de fenix, HVIGH DE
GROOT,
Wiens groote geest verlicht den gantsen weereldkloot.
Wat vraegh ick wat Cesis of Delfis eertijds seide?
Een Delfsch orakel spreect meer wijsheyts als die beide.

Vlaerdinghen wordt by vele ghehouden voor de oudste bemuerde stadt van Hollandt / maer is allencxkens door 't gheduerigh knaghen van de Mase / daer toe de Zee niet weyningh gheholpen heeft / van hare mueren gheheel berooft / ende tot een open vlecke gheworden / licht twee myien van Delf / ende oock soo vele van Rotterdam. Vlaerdinghen.

Gravesant is in voorleden tijden een rijcke stadt / ende met vesten om-vanghen gheweest / hebbende een fraeye haven ghehadt aen den Mase / van welcke vloedt sy nu by de 3000 schreden verscheyden is / ende met een middelacker vermeerdert. Heeft een hooghe spitsen tooren / welcke dient tot een baken in Zee / ende plach hier voormaels verciert te wesen met het paleys ende hooghe Hof van de Graven van Hollandt / welcke Koninck Willem Gravesant

Willem naederhant over-ghedraghen heeft in 'sGraven-haghe. De ghedenck-teeckenen van haer voorige grootheydt speurt men noch aen de Coninckx-straet/ Hof-laen/ ende 't Hof-landt/ welcker namen oorspronck een yeghelijck licht kan mercken. Dese plaetse is noch ter tijdt seer vermaert door de goede kasen/ gelijck oock het omliggende lant uytnemende vruchtbaer is van schoone tarw ende andere greynen.

'sGraven-hage. 'sGraven-haghe/ self oock nae de meeninge van Guicciardijn/ is de schoonste/ rijckste/ ende grootste open vlecke van gantsch Europa/ heeft veel groote ende schoone Palleysen oft Heeren-huysen/ die in kostelijckheydt ende aensienlijckheydt alle Hollandtsche ghestichten verre te boven gaen. Maer voornamelijck isser het hof oft palleys der oude Graven van Hollandt/ nu de woon-plaetse van de Gouverneur generael des selven landts. Dit is een seer groot ende voortreffelijck ghebou/ eerst ghesticht by Willem de tweede van dien name/ Roomsch Koningh/ ende Grave van Hollandt/ die sijn Hof van Gravesandt in den Haghe ghebracht heeft/ anno 1250. Het houtwerck van binnen is van Yerlandts hout ghemaeckt/ 'twelck men acht bevrijt te syn voor alle gewormte ende spinne-koppen. Voorts synder veel schoone ruyme kamers/ voor de Heeren Staten/ Raden/ Rekenmeesters/ ende andere Officieren des landts/ met een seer langhe wyde zale/ ende twee groote pleynen tot wandel-plaetsen/ een binnen/ ende een buyten voor 't hof. Geheel het palleys is met graften omgraven/ ende heeft in 't noorden een schoone ruyme vyver van klaer ende soet water/ rondom met een steenen muer beset; waer neffens gheleghen is de vyver-berch/ een verheven plaetse met veel hooghe dicke boomen beplant/ aen de een syde vol schoone huysen/ achter welcke gheleghen is het voor-hout/ een seer ghenoechlijcke wandel-plaetse/ daer het lieflijck ghesangh der voghelkens/ die by somer-tijdt op de ordentlijck ende cierlijck geplante linde-boomen sitten en quelen/ selfs de alderswaermoedichste gheesten verlusticht. Daer-en-boven streckter tot dicht aen de huysen toe een uytnemend vermaeckelijck bosch/ met vele oude eycken/ boecken/ en esschen-boomen beschaduwet/ in 'tselve syn veele rhebockxkens/ hindekens/ en meer ander wilt: gelijck dan maer een kleyn half mijlken ten noorden af van den Haghe de duynen beginnen/ die tot groot vernoeghen van den Edeldom/ ende andere liefhebbers des jachts vol konynen loopen. In somma den Haegh is de lust-hoff en 't rechte Tempe van Hollandt. De Parochie-kercke is behanghen met de wapenen van veele groote Heeren en Ridderen/ ende vol gheschilderde glasen; beneffens de welcke rijst een tamelijcke hooghe tooren: ende aen de ander syde is 't raet-huys van de Magistraten der plaetse/ daer in alle borgherlijcke twisten beslecht worden. De neeringe ende wel-vaert der inwoonderen van den Haghe bestaet meest by 't Hof. Want in dese plaetse resideeren beneffens de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ oft hare Ghecommitteerde Raden/ en Hendrick Fredrick van van Nassou Prince van Oranjen/ als Gouverneur generael der selver landen/ met den Raet van State/ oock de Ghecommitteerde Raden der Staten van Hollandt ende West-vrieslandt/ de Presidenten ende Raetsheeren van den Hooghen ende Provincialen Rade/ de kamer van Reeckeninghe/ de Raedt van Brabandt/ ende meer andere officieren ende regeerders des landts. Voorts de Ghesanten uyt vreemde Koninckrijcken ende Republijcken/ ende de Ghedeputeerde uyt alle Provincien ende steden/ die op de vergaderinghen van de Staten soo generael als particulier afghesonden worden ende verschijnen.

Niet wijd van 'sGraven-haghe heeft Frederick Henrick Prince van Oranjen/ teghenwoordich Gouverneur van Hollandt/ etc. ghebout een treflijck paleys in 't dorp Rijswijck.

Rijswijck / tusschen Delf en den Haghe / en noch een ander dicht aen Naeldwijck / naer 'tby-ghelegen dorp Honslaer-dyck ghenoemt / welck niet veel syns ghelijck heeft/ soo ten aensien van't ghebouw/ de menichte van kameren/ kunstighe schilderijen/ als oock van den lustigen hof ende uyt-nemende nettigheydt/en andere dinghen hier te langh om verhalen.

Honselaerdijck.

SCHIELANDT

Schielandt heeft dien name van de Schie / wordt in't zuydwest van de Mase ende Yssel bespoelt/paelt in't noordwesten aen Delflant/en in 't zuydoosten aen Gouwerack/ en in 't noordoosten aen Rhijnlandt.

Rotterdam.

De voornaemste stadt aldaer is Rotterdam / die buyten twijffel haren naem ontleent van de Rotte / een waterloop uyt de veen-landen boven Bent-huysen door een sluys in den Rhijn vallende. Wanneer ende van wiense eerst ghesticht sy is onseecker / dan groote oudtheydt kan mense niet toe-schrijven / want dit seydt Junius gaet vast / dat/ ter plaetse daer nu Rotterdam staet / de Mase eertijdts op ende af gheloopen heeft / ghelijck sy noch de stadt bespoelt/ ende een goet deel van den grondt/ daer naemaels de huysen op ghebouwt syn/uyt deselve is opghehaelt. 'Tis een goede/stercke/ende wel betimmerde stadt / ende nu ter tijdt een vande meeste steden van Hollandt / ende naest Amsterdam ende Middelburch de vermaerste koopstadt van alle de Vereenichde Nederlanden. Sy is uytnemende lijftochtich/eñ levert met name een groote menichte van haringh uyt/waer mede veele van hare inwoonders sich gheneren. Haer hooft-kercke is ghesticht ter eere van S. Laurens/ een schoon ende prachtich ghebouw / met een dicken doch onlancx volmaeckten tooren verciert. Onder de nieuwe stichten munten voornemelijck uyt het Raet-huys ende der kooplieden borse. Doch het gheen niet alleen Rotterdam/

Erasmus.

maer oock gheheel Hollandt / ende alle de Nederlanden in 'tghemeen tot een onverganckelijcke eere streckt / is/dat dese Stadt de gheboort-plaets is van dien grooten ende hooch-gheleerden Desiderius Erasmus / welcke tot een teecken van danckbaerheydt de selve in alle syne schriften kent ende roemt voor syn vaderlandt. Gelijck dan 'thuys daer hy ter werelt ghekomen is niet wijdt van de hooft-kercke/met dit opschrift voor op de ghevel verciert is:

Ædibus his ortus, mundum decoravit Erasmus
Artibus ingenus, relligione, fide.

Dat is:

Erasmus, in dit huys gheboren, heeft verciert
De gantsche werelt-kloot met konsten velerhande,
Den Gods-dienst en 't Gheloof, bynaest alom verdiert,
Flux weder op-gherecht in synen Vaderlande.

Ende heeft daerenboven de Eersamen Raedt van Rotterdam/desen haren grooten burgher ter eere/op't marcktvelt eertijdts doen op-rechten een beelt van ghehouwen steen/maer nu voor weynige jaren / in plaetse van 't steene/ een van metael ghegoten ghestelt / mede-brenghende 't jaer van syner gheboorte ende sterfdach/ bewarende voorts op t'Raet-huys syn figuere nae 'tleven ghedaen / ende hun ontrent vier jaren voor syn over-lijden by den Raedt van Basel (in welcke stadt hy ghestorven ende begraven is) over-ghesonden / wiens lof wy hier besluyten : alleenlijck sullen wy stellen de veerskens by den wijtberoemden ende hooch-gheleerden Theodorus Beza op syn beelt/maer tot dien riem toe gheschildert / seer aerdichlijck ghedicht / die aldus luyden:

Ingens

Ingens ingentem quem personat orbis Erasmum,
Hæc tibi dimidium picta tabella refert.
At cur non totum? mirari de fine, Lector;
Integra nam totum terra nec ipsa capit.

Dat is:

Hier wort Erasmus u maer half, ghelijck ghy siet,
Vertoont, die groote man, vermaert by alle Staten:
Maer waerom niet gheheel? verwondert u des niet,
D'heel werelt is te kleen om hem gheheel te vaten.

Schiedam

Den oorspronck van den naem van Schiedam kan den ghenen niet onbekent wesen / die maer onthouden hebben wat het woordt Dam by de Hollanders beteeckent / want sy heeft haren naem van den dam ofte sluys des water-bloedts Schie / welcke met de riviere de Gouwe / het omlegghende landt der stadt (ghemeenlijck Schielandt ghenoemt) omringht / alsoo dat het selve landt wel een eylant gheheeten mach worden / naedemael oock het ghemeene segghen der inwoonders standtvastelijck is / dat het kasteel Riviere / by nae dicht aen Schiedam gheleghen / ende by de Graven van Hollandt eertijdts tot een eer-gifte gheschoncken aen den huyse van Mathenes / die 't alsnoch besitten / in't eylandt van de Mase gheleghen is gheweest; het welck oock versterckt wordt door seecker privilegie der voorsz Graven / waer in de Schiedammers inwoonders van de riviere gheheeten worden. De Borghers deser Stadt syn meest besich ende ghestelt op 't visschen / varende met een groote menichte buyssen jaerlijcks ten haringh / by welcke neeringhe sy haer meest onderhouden.

LAN-DEN

De Eylanden van Zuyd-Hollandt / om datse aen ghene syde van de Mase legghen / worden in 't ghemeen ghenoemt de Landen van Over-Maes / ofte oock wel 't Landt van Voorn / om dat sy aen die syde als voor 't vaste Landt van Hollandt gheleghen syn; maer hebben niet-te-min daer beneffens noch elck haren besonderen naem / als 't Landt van Yselmonde / Beyerlandt / Putten / Oost-Voorn / West-Voorn / ende Overflackee. Alle dese Eylanden syn uytnemende vruchtbaer van koorn / ende met schoone gras-rijcke weyden overvloedelijck versien. — OVER MAES.

Het landt van Ysselmonde leydt tusschen den ouden en nieuwen Mase / recht teghen over de mont van de Yssel / heeft vele schoone Dorpen. Beyerlandt wordt van Ysselmonde door de oude Mase afghescheyden / en heeft een heerlijcke vlecke van de selve naem / daerenboven noch vele fraeye Dorpen. Het Spuye loopt tusschen Beyerlandt en 't landt van Putten / in welck gheleghen is het stedeken Gheervliedt. Putten wordt van 't landt van Oost-Voorn (welck meerendeel alleenlijck het landt van Voorn ghenoemt is) door een smal waterken afghesondert. Op 't landt van Oost-Voorn is ghelegen den Briel / die mede haer stemme heeft in de vergaderinghe van de Staten des landts / en schijnt haren naem te hebben van de wijde ende vrijen loop der rivieren / daer de Rhijn ende de Mase vermenght. Desen mondt der rivieren noemen de oude Ostium Helium, moghelijck van 't duytsche woordt Hiel oft Hil / ende vermidts de groote wijdte de selven machse by onse voor-ouders gheheeten hebben de Bre-hiel oft Brehil / welcke naem voorts verdorven ende allenghskens in Briel verandert schijnt te wesen. De inwoonders gheneeren haer meest met de visscherye ende landtbouwinghe / want 't selve Eylandt gheeft doorgaens veel koorens / ende dat seer goet; hoewel datter de locht van weghen de dompen der Zee ghemeenlijck seer swaer ende onghesont is / waer door de eylanders

Yssel-monde. Beyerland. Putten. Den Briel. Voorn.

eylanders veele met koortsen ende andere sieckten gequelt syn. 'Tselve eylandt heeft veel schoone Dorpen / ende is van de eene syde met duynen oft sand-berghen tegen 'tgewelt der zee beschermt/ van de ander syde met hooghe dijcken teghen 'tover-loopen der binnen-landtsche wateren beset.

Den Briel is in't begin van de Neerlandtsche oorloghe / neffens andere plaetsen / voor seeckere somme ghelts aen de Coninginne Elizabeth verset/ende met hare guarnisoenen beset gheweest / maer naederhandt/onder de regeeringhe van Coninck Jacob/ ten tijde van't twaef-jarighe bestant tusschen den Coninck van Spaenjen en de Staten van de Vereenichde Nederlanden / weder ghelost/ ende 't vaderlandt ten besten. 't Enghelsch krijghs-volck daer uyt gelicht/door beleydt ende wijsen Raedt van Joh. van Olden Barnevelt / in syn leven Advocaet van Hollandt/etc.

Goeree. West-Voorn / het westelijckste eylandt van Hollandt/ rondom met de zee bespoelt / noemtmen nu ghemeenlijck Goeree/naer het stedeken dat daer leydt/ welck schijnt den naem te hebben van de goede reede die daer is voor alle schepen/dat oock de Oorloghs-schepen van de Staten/ende schepen van de Oost en West-Indische Compagnie/ ende andere groote schepen van de Mase / daer ordinaris legghen op de windt wachten/gelijck die van Amsterdam ende andere steden van Noord-Hollandt in Texel.

Over-flacke. 't Eylandt van Over-flackee/is alsoo ghenoemt na seeckeren waterstroom/ vloeyende tusschen 'tselve Eylandt ende dat van Oost-voorn. In dit Over-flacke is gheleghen de treffelijcke vlecke van Sommelsdijck/ staende onder 't Graefschap van Zeelandt / daer nochtans 't gheheele Eylandt onder Hollandt te huys hoort. Maer daer tegen besitten de Hollanders op den Zeeuschen bodem de Polder van Pomenede/ verknocht aen den lande van Schouwen. Van waer nu dese verscheydenheydt van jurisdictie haren oorsprongh mach hebben/en staet ons niet te ondersoecken. Guicciardijn seydt wel/dat al dese Eylanden/omtrent vijftich jaren voor synen tijdt / onder 't Graefschap van Zeelandt ghestaen/ ende sich uyt oorsaecke van sekere schattinghe onder Hollandt begheven hebben : maer of syn segghen in desen deele autenthijck ende gheloofwaerdich is/dewijl hy geen redenen by en brenght/laten wy den ghenen oordeelen die in dusdanighe saecken beter ervaren syn. Daer ligghen in dit Eylant noch veel andere schoone dorpen/ als Ooltjens plaet/ Middel-harnis / de oude ende nieuwe Tonghe/Dircx-landt/ Melissant/etc.

Beschrijvinghe van Zuyd-Hollandt.

Zuyd-Hollandt eygentlijc. HEt woordt Zuyd-Hollandt heeft tweederley beteeckenisse ; by de eene wordt verstaen dat deel van Hollandt welck is bezuyden het Ye ; by de andere verstaetmen een deel van dit voorgaende / te weten dat/ in welcke het Zuyd-Hollandsche recht/so men 'tnoch noemt/ al van oude tijden in gebruyck is geweest/en van waer het sich tot in de omligghende plaetsen versprept heeft ; dat is/ om met een woordt te seggen/het Baillusschap van Zuyd-Holland/welckers hoofdstadt is Dordrecht.

Dordrecht. Dordrecht / dat men verkortender wijse Dort noemt/ heeft in de vergaderinghe der Staten van Hollandt ende West-vrieslandt de eerste sit-plaetse ende stemme onder de Hollantsche steden/ende is een seer oude stadt/ haren naem hebbende/soo Junius meent/van 'toude duytsche woordeken Drecht/'twelck hy seght soo veel beteeckent te hebben als Merckt/ende van eenen Joncker Duretus oft Durt/

van

NOUVELLE TABLE
DES ISLES DE DORDREC:
HT. ALBLASSER. CRIMPER.
CLUNDERT etc:
Comprennant außi
Les terres de Viane Goricũ:
Leerdam Altena Heusden etc.

Lieues Communes d'Allemagne.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

van treffelijcke afkomste; soo datmen soude behooren te schrijven Dur-drecht / het welck hy bewijst met der selver stadts zeghel / wiens opschrift is Sigillum Oppidanorum in Dur-drecht. Andere wederom sijn van opinie/ dat dese naem haren oorspronck neemt van een waterken de Dort ghenoemt / 't welck daer ontrent placht te vloepen / als noch een Dorp / ontrent Dort gheleghen/ te kennen gheeft / welck de naem voert van Dortsmont/ 't gheen soo veel te segghen is als de mondt van Dort/ even als Iselmont / de mondt van de Isel. En dese opinie is veel waerschijnelijcker als dat den oorspronck soude wesen van de versierden Duretus. Doch Dordrecht is gheleghen op de water-vloet Merwe / maer aenghesien de selfde vloet sijnen oorspronck neemt van de Wael / Mase / ende Linghe / die hier door loopen / soo segghen sommighe dat de stadt op vier rivieren leyt / ende wert sulcx in 't jaer 1549 / als Coninck Philips de II te Dordrecht sijn blijde inkomst dede / bevestight met dit naer-volghende koppel-dicht:

Me Mosa, me Vahalis, cum Linga, Mervaque cingunt,
Aeternam Batavæ Virginis ecce Fidem.

Dat is:

De Maes, de Wael, de Lingh en Merwe my omvangen,
Van een Bataeffche Maecht wilt d' eeuw'ghe trou ontfanghen.

Immers Dordrecht is tusschen dese wateren een Eylandt gheworden/ende van 't vaste Landt afghesneden gelijck Venetien/ in 't jaer 1421 op Sinte Elizabeth avont/ als de Mase / Wael / ende de Zee inghenomen hebben den gantschen boesem ofte Weert / die te voren vast landt was/ palende aen Brabant/ waer door twee-en-tseventich schoone Dorpen / met groote menichte van Heeren huysen / en over de hondert duysent menschen met alle haer have ende goederen jammerlijck onder-ghegaen ende verdroncken sijn. 'T welck (ghelijck men seydt) door eenen boer by ghekomen is / die sijns buermans landt / door de overspoelende Zee ofte soute wateren / willende bederven / een gat ghemaeckt hadde / daer de kracht van 't water soo geweldich op aen ghekomen is / dat daer door veroorsaeckt wert de voorschreven schade. Doch my staet beter aen de opinie van Gouthoven / welcke seydt dese schade veroorsaeckt te hebben / de privilegie van Hertoch Willem van Beyeren / de VI van dien naem / in 't jaer 1414 verleent aen den Heere van Zevenberghe / welcke mede Ambachtsheer was van Wielsdrecht / waer in hem toeghelaten wiert / dat hy de sluysen op den Zyl gheleghen / openen soude soo dickmaels als 't hem luste / sonder der Heemraden consent. Nu was 't soo met dese sluyse gheleghen/ dat de selvighe om sijne periculeusheydt selden wierde ghe-opent: waer door/ de Heere van Wielsdrecht dit verkreghen hebbende / de Heemraden slossiger wierden om de selvighe waer te nemen / door dien 't haer moeyde in hare jurisdictie verkort te wesen / meenende dat de sorghe van dien te bewaren den gheenen toe quam / die daer sijn nut van schepte / en sonder veroordeel daer van te spreecken/ hadden sy groote redenen daer toe / door dien sy in 't uptsluyten van 't water / daer 't meest aenhinck / hare macht verloren hadden / dat / of sy daer al wel op ghelet hadden/ even-veel soude gheweest hebben / wanneer 't die van Zevenberghen niet en behaechde. Nu dese opinie / dat het selvighe soude ghekomen sijn upt de privilegie wert bevestight met een ghedichtjen op die van Wielsdrecht ghemaeckt / 't welck luydt aldus:

WIeLdreCht MaCh 't Water beCLaghen.

Doch is van dit verloren landt een deel allencrkens wederom ghewonnen ende in-ghedijckt / 't welck noch vervolcht wordt. Door dese gheleghentheden wordt hier in de Merwe / behalven vele andere goede visschen / groote menichte van steur ende Salm ghevanghen: en een ongheloofelijck ghetal van voghelen. Soo dat dese stadt van weghen hare goede gheleghentheydt is als een overvloedighe spijs-kamer van al 't ghene dat tot de onderhoudinghe der menschen noodigh is. Om dit te beter den leser te kennen te gheven / willen wy hier verhalen / 't welck ongheloofelijck schijnt / dat in 't jaer 1620 meer dan tachtentich steuren aldaer ghevanghen sijn gheweest / en 8921 salmen / alles in dese stadt verkocht. Naeuwelijcr eenighe stadt in Hollandt heeft prachtigher huysen / ende die de timmeringhe van Ceulen naerder komen / als Dordrecht. Wiens prachtighe Hooft-kercke ghefondeert is ter eere van onser Vrouwe / ende seer konstighlijck overwelft. Dordrecht heeft de stapel van de Rhijnsche wijnen / ende oock van 't koren dat uyt Gelderlandt / Cleef / Gulick / ende andere middellandtsche quartieren den Rhijn / Wael / ende Mase afghebracht wordt / om in Hollandt ende elders vertiert te worden: dese privilegie schijnt haer eerstmael ghegheven te sijn by Grave Jan / Florens sone / in 't jaer 1299: doch dat selvighe spreeckt niet verder als van de goederen die de Leck ende Merwe afquamen. Maer nader-handt is 't van de volgende Graven en Gravinnen / als voornementlijck van Margariet / in 't jaer 1346 / en 1350 / seer vermeert ghewordden / ende der Dordrechtenaers recht oock over Maes / Wael / en Rhijn uytghestreckt. Maer om dat veele moghelijck niet en weten wat dit stapel-recht te segghen is / sullen wy 't selve wat breeder verklaren. Het woordt Stapel (soo Guicciardijn seydt) komt af van 't Francoysche woordt Estape, oft liever van 't Latijnsche woordt Stabulum, ende woordt in desen sin ghenomen voor een besondere plaetse oft stadt / daer Wijn / Coren / oft andere waren uyt andere landen toeghevoert ende ter merckt ghebracht worden / na 't privilegie der selver plaetse van haren lands-heere vergunt. Ghelijck Atrecht in Artoys heeft de stapel van de Fransche Wijnen / die over Landt in de Nederlanden aen-komen: soo dat de Cooplieden de Wijnen aldaer eerst moeten aenbrengen / ende een tijt lanck houden voor de burgers oft vreemdelingen diese begeeren te kopen / welcken tijt verstreken sijnde / sy de selve dan voorts mogẽ vervoeren ende verkoopen daer 't haer belieft. Alsoo heeft oock Middelburgh de stapel van de Fransche ende Spaensche Wijnen over Zee in Zeelant aenkomende. De profijten / die Dordrecht met sijne inwoonders hier door gheniet / sijn / dat alle de gheene die langhs den Rhijn ende Mase / Coorn / Wijn / houdt / oft ander goet aen-brenghen / schuldich sijn in dese haven hare schepen te ontladen / de tollen daer op ghestelt te betalen / ende hare Coopmanschappen in andere schepen van de stadt te laden / oft die van de inghesetene te laten voeren: oft met de tollenaers andersins te overkomen. Junius seydt / dat met het woordeken stapel te kennen ghegeven wordt een privilegie aen eenighe stadt ghegheven / om te moghen ophouden / ende van de voor-genomen reyse weder te trecken alle vreemde waren / die de Coopman in sulcken stadt brenght / op dat sy aldaer ghestapelt (waer van 't woordeken stapel misschien ghekomen is) ende opgheleydt moghen worden / tot den tijdt der verkoopinghe toe / 't sy dan hoedanich de merckt oock soude moghen wesen / ten ware dat de schipper oft Coopman / siende dat hy tot schade soude moeten verkopen / of elders meerder winst wist te doen / liever hadde wederom te reysen daer hy van daen ghekomen ware / 't welck hem t' aller tijdt vry

staet / oock sonder den tol daer toe ghestelt te betalen.

Beneffens desen heeft Dordrecht / door privilegie der oude Graven / het recht dat sy alleene in Hollandt mach munte slaen / ende dat sy is een Asylum ofte vrye plaetse voor den ghenen die overlast sijnde van hare crediteuren / tot gheen reddinghe van hare schulden en konnen gheraecken / ende derhalven voor strickte ghevanckenisse hebben te vreesen. Dese / haren toevlucht tot Dordrecht nemende / moghen aldaer hare crediteuren beproeven om met haer te accorderen: 't en ware dat de schulden binnen Dordrecht ghemaeckt waren: want alsdan dese privilegie niet en ghelt.

Binnen de selve stadt placht oock te gheschieden de huldinghe der Graven van Hollandt. Waer uyt soo hare outheydt / als oock hare treffelijcke verdiensten aen den Princen afghenomen moghen worden.

Goricum. Goricum / een overvloedighe ende rijcke stadt / gheensins de minste onder die van Hollandt / is (ghelijck meest alle andere steden) van kleyne beginselen opghekomen. Want sy den oorspronck haers naems heeft van een deel arme visschers / welcker eenighe rijckdommen waren de visch-houwer / de dobber / en de beslijckte netten. Dese hadden haer hutten aen de Linghe / een langhsaem loopent riviercken / ter plaetse daer de Maes ende Wael in malkanderen vloeyen / ende haer Dorpjen was gheheeten Wolfort. Sy selve wierden van weghen haer armoede spots-ghewijs Gorekens ghenoemt / ende sijn ten lesten ghedwonghen gheweest van Jan haren Over-heer / de sevende van dien name / ghesproten uyt den gheslachte van Arckel / de selve hare huttekens te verlaten / ende te komen woonen op de plaetse daer nu Goricom staet / welcke hy nieuwelijcx tot een stadt ghemaeckt ende met muyren omcinghelt hadde / ten tijde van Floris de vierde Grave van Hollandt / ontrent het jaer 1230. De selve Heer Johan heeft als doen mede ghesticht dat schoone ende stercke Casteel / datmen noch huyden ten daghe te Goricom siet. In welcke stadt daghelijcx wordt ghehouden een wijdt-besochte marckt van alderley eet-waren / als boter / kaes / veelderhande voghelen ende dierghelijcke / 't welck wel 't meeste fondament is van der inwoonderen rijckdom / die de selve waren niet alleen voor haer selven op-koopen / maer oock met groote menichte / selve veeltijts schippers sijnde / naer verscheyden quartieren vervoeren. Men kan van den tooren deser stadt by schoon weder beschepelijck sien ende tellen twee-en-twintich bemuerde steden.

Oudewater. Oudewater light aen den Isel / ontrent een mijl van Woerden / ende wordt in de by-vanghen van dese stadt ende Woerden veel goede kennip ghewonnen / daer af meest alle de touwen / netten / ende dierghelijcke ghereetschap / tot den grooten visch-vanghst der Hollanders ende Zeeuwen van noode sijnde / ghedraeyt worden: een neeringhe daer soo veel aenhanght / dat de meeste welvaert ende rijckdom van beyde die stedekens voornemelijck daer in bestaet.

Yselsteyn. Iselsteyn / alsoo ghenoemt na een enghen waterloop uyt de Isel ghetrocken / is een kleyn stedeken / maer sterck van timmeragie / gheleghen twee mylen van Vianen / heeft rechts-ghebiedt over veel groote omligghende Dorpen / ende staet by provisie onder 't Graefschap van Hollandt / hoewel het langhe tijdt in proces ghestaen heeft / ende noch niet beslecht is / of 't oock onder 't selve Graefschap / dan of het onder 't Sticht Utrecht te huys hoort. Komt in eyghendomme toe den teghenwoordigen Prince van Orangien / als ghekomen sijnde van de dochter des lesten Graefs van Buyren / ghesproten uyt den huyse van Egmont.

Vianen. Vianen light aen de slincker-kant van de Leck /

twee mylen van Schoon-hoven / een vierkant stedeken / het welcke staet onder 't ghebiedt van de Heeren van Brederode / die onder andere tijtelen haer selven schrijven Vry-heeren tot Vianen / dryvende dat het stedeken vry sy van de Hollandtsche ende alle andere souvereyniteyt. Waer over / langhe tijdt / gheleyt is gheweest tusschen wylen den Coningh van Spaenjen / als doen ter tijdt Grave van Hollandt / ende de voor-ghenoemde Heeren. Het wort nu vredelijck beseten by den Heere Johan Wolfaert van Brederode / doch mitsdien het onder de Hollandtsche palen begrepen is / wordender oock de ghemeene middelen / op de consumptien ende anders / by de Staten des landts verpacht.

Leerdam. Leerdam / ligghende op de water-vloet Linge / ontrent een half myle van Asperen / heeft sijn landt-winninghe ende bedrijf over 't selve water. De muyren van 't stedeken sijn seer oudt ende vervallen / soo dat het veel meer een hoop aerde schijnt / als yet anders / ende staet onder den hoogh-ghemelden Heere Prince van Orangien / als van Buyren.

Asperen. Asperen is gheleghen op den voorseyden water-vloet Linghe / die met een soet ende stil ghedommel door 't stedeken loopende / aldaer ghenoemt wordt de Minne; het landt rondtom is seer gras-rijck ende vruchtbaer.

Heucklom. Heucklom leydt op den voorsz vloet Linghe / een half myl van Leerdam / ende vierde-half van Schoon-hoven. Heeft een seer oudt Slot. Het huys van Heucklom is eertijdts seer machtigh gheweest in 't Graefschap van Teysterbant / tusschen de Wael ende Leck / daer 't onder hem hadde Gorichom / Leerdam / Heuckelen / Haestrecht / Asperen / Eversteyn ende Haghensteyn; maer is naemaels seer gheplukt ghewórden van verscheyden kanten / ende eyndelijck t' eenemael vergaen.

VVoreum. Worcum leydt op de ander sijde van de Wael / bykans teghen over Gorchom / aen den Brabandtschen oever / buyten de palen van Hollandt / maer nochtans het rechts ghebiedt des selven Graefschaps onderworpen. Dit is een redelijck stedeken / 't welck eertijdts toegekomen heeft den Graef van Hoorn / maer namaels verbeurt ghemaeckt is gheworden voor den Coningh.

Twee mijlen van Worcum leydt Heusden / een stadt met fraeye huysen verciert ende tamelijck rijck / die over veele dorpen ghebiedt / ende verciert is met een schoon ende sterck Casteel / soo dat sy is een van de voornaemste frontier-plaetsen van Hollandt. Heusd

Sinte Geertruyden-bergh leydt op de slincker sijde van de Merwe / ghelijcke verre (te weten drie mijlen) van Dordrecht / Heusden / ende Breda. Is een tamelijck stedeken / toebehoorende den Prince van Orangien Hendrick Frederick van Nassou / jonghste sone van Wilhelm van Nassou Prince van Oraenjen / teghenwoordigh Gouverneur der Vereenighde Nederlanden. Het is ghe-duerende de Nederlandtsche oorlogen soo sterck gemaeckt / dat het bynaest ghehouden wordt voor onwinbaer. Ontrent dese stadt wordt meest alle de elft ghevangen / die men in de Nederlanden ter marckt brenght / ende dat met sulcker menichte / datter op een dach alleen meer dan achthien duysent netten ghetelt sijn. Men vanght hier oock in de Merwe overvloedich veel steur ende salm / die mede naer verscheyden quartieren vervoert wordt. Om de besittinghe van dit stedeken is eertijdts grooten twist gheweest tusschen de Hollanders ende Brabanders / elck het rechts-ghebiedt daer over pretenderende: jae soo verre / dat de Staten van Hollant hare Princen de behoudinghe / ende die van Brabandt de hare het weder-krijghen van dese plaetse plachten te doen besweeren: ende men vindt in de Chronijcken / dat de Hollantschen Edeldom haren Prince / als hy naer Henegouw reysde / tot hier toe ghewoon S. Geertruyden-bergh.

waren

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

ZELANDIA
Comitatus
Milliaria Germanica Commu:
L'OCEAEN
DE
GERMANIE
DE
NOORT ZEE
Den Banigert
Veer gat
Room pot
Wolle plaet
Polle
Querens
Oostgat
Calloet
De Kille
Noorder Rassen
Ooster Rassen
Drooge Raen
Raen
De Geer
Vlißingen
WALCHEREN
Westhut
Oost Capel
Polder
Dom borg
Waterloosweras
Sande
Roosskercke
burcht
Grijskercke
Vere
Middelburg
Armuyden
SCHOUWEN
Brouwershaven
Zirrix zee
Duveland
Goeree
Ouer Flackee
FLACKEE
HOLLANDE
PARTIE DE
tlandt van voorn
Greuelinge
Volkerack
De zype
S. Anne landt
T'LANT VAN TERTOLEN
ZUYD BEVERLAND
Goes
BRESKENS
Terre de Groede
Ter Neuse

waren uytghelept te doen/ om hare possessie des te meer te verseeckeren.

Seven-berghen. Sevenberghen is het nederwaerts op de selve Merwe gheleghen/ drie mylen van Geertruydenbergh/ ende drie van Breda. Die van Brabant hadden dit stedeken/ staende de dickmaels ghemelde oorloghen tot een roofnest ghemaeckt/ om de schepen van Hollandt na Zeelandt varende te plunderen/ waer door 't de Hollanders inghenomen/ ende een stercke schansse op de haven doen bouwen hebben: het komt toe den Grave van Arenberghe/ ende der halven hy onder andere tijtels hem selven oock schrijft Baroen oft Baender-heere van Sevenberghe. Beneffens dit stedeken/ op den Ruyghen-hil/ tot verseeckeringhe van de schip-vaert tusschen Hollandt ende Zeelandt/ is een stercke plaetse ghebout/ die nae wijlen den Prince van Orangien Wilhelm van Nassau/ Willem-stadt is ghenoemt gheworden/ sijnde nu ter tijdt een stercke/ wel gheleghene/ ende tamelijcke goede stadt.

Nieu-poort. Onder de steden van Zuydt-Hollandt/ die eertijdts bemuert gheweest hebben/ is wel de eerste Nieupoort/ ligghende teghen Schoon-hoven over/ aen de ander sijde van de Leck. Dit seydt men wel eer een tamelijcke/ rijcke/ ende overvloedighe stadt gheweest te hebben/ maer ghelijck alle menschelijcke dinghen ongheſtadigh sijn/ ende de grooste steden dickwils in steen-hoopen veranderen/ alsoo is 't oock hier gheschiet: ende Nieu-poort is nu maer een vlecke van kleene middelen/ doch heeft stadts privilegien/ ghelijck Vlaerdinghen/ Gravesande/ den Haghe/ ende andere.

Beschrijvinghe van het Graefschap Zeelandt.

HEt Graefschap Zeelandt/ (ghelijck sommighe segghen) begrijpt de eylanden die binnen de stroomen van de Scheld gheleghen syn/ ende heeft synen teghenwoordighen naem/ na veeler ghevoelen/ ghekreghen van de Denen/ de welcke eerst inghenomen hebbende het eylandt van Walcheren/ 'tselve Zeelandt gheheten hebben/ nae den naem van het voornaemste eylant van Denemarcken/ waer af alle d'andere omligghende eylanden alsoo ghenaemt zijn gheworden. Levinus Lemnius/ een vermaert Medicijn-meester ghebooren van Zierikzee/ brenght den naem af van zee ende landt/ om dat het een landt is rondom met de zee beringelt: wiens opinie veel waerachtigher is/ als wel de voorgaende/ want der Denen eylanden alsoo niet ghenoemt worden in hare tale/ als wy de selvighe noemen. Ende in dese opinie wordt hy ghevolght by Louys Guicciardijn/ die hem nochtans niet toe en staet/ ghelijck 't niet heel vreemt en is/ dat de Zeeusche eylanden eertijdts souden bewoont gheweest hebben by de volckeren die Cornelius Tacitus in syn boeck van de sedē der Duytschen Mattiacos noemt. Over-midts (seght hy) de Mattiaci in Hoochduytschlandt ende over den Rhijn ghewoont hebben/ ghelijck de voorsz Tacitus selve mede ghetuyght. Andere willen segghen/ dat dese eylanden eerst by de Toxandros soude bewoont zijn/ doch dit is even onseecker. Mijns beduunckens seght Joannes Isacius Pontanus wel beter als alle de rest/ de welcke meynt dat de Zeelanders/ of te minsten een deel van de selvighe/ mede zijn oorsprōnckelijck van de Catten ghekomen/ ghelijck hy breeder bewijst in zijn boecxken van de drie monden des Rhijns. Doch wat hier in der waerheydt van sy/ laten wy de gheleerde onder malkanderen bedisputeren/ ons ghenoeghende/ in't gros te segghen/ dat de Denen

Oudein-woonderen.

de Denen ende Noormans niet alleen dese Zeeusche Eylanden noyt beseten en hebben / als voor een weeck drie vier/ende Hollandt mede voor een korten tijdt / also sy daer weder uytghesmeten werden. Oft nu de Grave Diederick de Zeeusche Eylanden ghesamentlijck met Hollandt verkregen heeft / ende op een selvighe tijdt tot een Graefschap verheven sijn gheworden / dan of Zeelandt te voren sijne besondere Graven ghehadt hebbe/ en wanneer het eygentlijck met Hollandt vereenicht sy gheworden / konnen wy niet vastelijck segghen. Het is te gheloven / soo Jan Reygersberghe Chronijck-schrijver van Zeelant/ ende andere autheuren bewijsen / dat een deel van dese Eylanden / als Walcheren ende Zuydt-Bevelandt/ eertijdts vast geweest sijn aen Vlaenderen / ende dat by geval ende tempeeste der Zee/de water-vloet Schelde een nieuwen stroom ofte loop tusschen beyden ghenomen/ende die van Vlaenderen af gescheyden hebbe. Ghelijck oock Cornelius Battus schrijft/ een oudt gheschrift gesien te hebben/waer in stont/ dat/ ontrent de tijdt van de gheboorte Christi/ dese Eylanden niet dan met seeckere enge slooten ende water-loopen van malkanderen afgescheyden waren. Andere ghelooven/dat ontrent de selve tijdt de Schelde dese Eylanden niet alleen van Vlaenderen/ maer oock van malkanderen af scheydende / aldaer in de Mase gheloopen hebbe / ende dat het/ immers ten deele/ die Eylanden sijn/ die (na Cæsars schrijven) de Rhijn maeckt/loopende te veel plaetsen in de groote Zee. Het is schier onmogelijck alle de Zeeusche Eylanden/soo groote als kleyne/eygentlijck ende volkomentlijck te beschrijven/want een deel der selve sijn dickwils door onweder/ende overvloet der Zee verandert/ende nu kleynder ende dan wederom grooter gheworden / nu vergaen/ ende dan weder opghekomen. Daerom wy alleenlijck sullen
Delinge. beschrijven de gheene die bedijckt sijn/ namelijck/ Schouwen/ Duyve-landt / Tolen / ende Oresant (welcke / ten aensien van de schelde/ Oostwaerts gheleghen sijnde/daeromme ghenoemt worden Zeelandt be-oosterschelt) mitsgaders Walcheren / Zuydt-bevelandt / Noordt-bevelandt ende Wolfers-dijck/die onder den naem van Zeelandt bewester-schelt ghereeckent ende begrepen worden. Zeelant/ is in 't westen ende Zuyd-westen/ maer voornemelijck in 't Noord-westen ende Noorden/ bespoelt met de wilde Zee/ doch teghen de selve wel versien ende bewaert met berghskens ende heuvelkens van wit zandt / door de natuere ofte Zee opgheworpen/ ende ghemeynlijck gheheeten duynen/ welcke alleen in Walcheren ende Schouwen / als wesende de twee uyterste Eylanden/sijn. In 't Oosten ende Noord-Oosten scheyden het seeckere stroomen/(als het Goereesche gat / Flackee / ende Volckerack /) van het Graefschap Hollandt/ Zuydt-waert heeft het de slincker/ende Zuydt-oostwaert den rechter arm van de Schelde / die het van Vlaenderen ende Brabandt scheydt / ende voort (soo gheseydt is)in twee principale deelen afghedeelt.

Van daer de Duynen op-houden / sijn Walcheren ende Schouwen / ende d' andere Eylanden rondomme / met vaste stercke dijcken beset/van sulcker hooghte / dat de Zee daer niet overvloepen kan ; ende boven ghemeenlijck soo breedt / datter twee waghens neffens den anderen konnen op rijden/ maer beneden aen den voet wel vijf-en-twintich ellen breedt. Dese dijcken worden ghemaeckt van goede kley ofte pot-aerde. Van buyten loopense allencxkens vlacker af / ende sijn boven op / soo verre als 't water ghewoonlijck daer teghen spoelt/ bet dan twee vingheren dick met stroo ofte gluy wel dicht door wrocht / het welckse wonderlijck sterck ende gheduerigh maeckt. Die kosten die daghelijcks aen de vermakinghe/ onderhoudinghe/ende verseeckeringhe van dese dijcken ghedaen worden / sijn seer groot / de arbeydt ende moeyte niet minder.

nuel van Meteren in het 16 boeck sijner Commentarien verhaelt / uyt het ghetuyghenisse der Zeeusche Dijckgraven / dat de ombangh der landen van Zeelandt / soo verre die met dijcken beset ende beschermt sijn / wel ghemeten wesende / bedraecht veertich mijlen weechs / elcke mijle van veerthien hondert roeden / ende dat elcke roede dijcks d'een door d'ander wel ghekost heeft thien pont vlaems / so dat alle buyten-dijcken / te samen komen te staen by de vier en dertigh tonnen goudts. De ordinare kosten tot de onderhoudinghe der selver kan hier uyt ten deele afghenomen worden / dat / in 't Landt van Schouwen / yder ghemet / ofte halve morghen Hollandts / alle jaers te ghelden heeft / soo aen schot als dijck-geldt / tusschen de drie en vier guldens / welcke penninghen eenighlijck besteet worden tot de reperatie der dijcken. Maer alle dese over groote kosten worden overvloedelijck vergoedet / door de uytnemende vruchtbaerheydt des Landts; het welcke / op dat ick andere greynen / als gerste / haver / en wat des meer is / voorby gae / insonderheydt heeft groote menichte van seer schoone ende uytghelesen tarwe / die in de omligghende landen wel bekent ende grootelijcks begeert is. Daer beneffens waster veel koolzaets / waer van Olie wordt gheslaghen; diemen besight om in de lampe te branden / Zeep af te sieden; ende tot andere dinghen meer. Meede oft krappe / die de verwers ghebruycken / valter uytnemende veel ende goet. Daer wassen oock / met name in 't landt van Schouwen / eenige Laurier-boomen met hare rijpe ende volkomen bessen / oft Bakelaer / een saecke (seght Guicciardijn) die in d'andere Nederlanden niet en ghebeurt. Ghelijck mede verscheyden soorten van Medicinale kruyden / die elders niet te vinden sijn. De Zeeusche weyden sijn wonderlijck goet ende vet voor het vee; ende selfs op de buyten-dijcksche schorren / ofte voorlanden / die nochtans alle ghetijden met de soute Zee-baren overloopen worden / dwalen ontelbare kudden schapen / de vetste ende smaeckelijckste van alle de Nederlanden. De duynen sijnder ghelijck in Hollant vol konijnen / ende op de Coorn-ackers onthoudt sich een groote menichte hasen / velt-hoenderen ende patrysen. Wat aengaet de Zeeusche locht / daer van sullen wy Lemnium hooren spreken / wiens woorden nae den sin vertaelt aldus luyden. Van de soeticheydt des Zeeuschen lochts en derf ick niet veel toesegghen / als die op sommighe plaetsen wat strafachtich is / ende ongheSonder dan in de naesteghelegene landen / voornemelijck des somers / ende dat door de stercke dampen der poelen ende morasschen / als oock door dien het landt weynich met boomen beplant is. Doch heeft dit voordeel / dat sy niet haest van peste besmet wordt / maer de besmettinghe eens ontfanghen hebbende / valt den menschen seer wreedt / ende is niet haest te versoeten of te stillen. Dese hardicheydt van de locht heeft het spreeckwoordt veroorsaeckt / waer mede men ghemeenlijck wenscht om Brabandtsche locht ende Zeeusche renten / hoewel nochtans het Eylandt van Schouwen een tamelijck wel ghetemperden Hemel heeft / ende in dien deele alle d'andere Zeeusche Eylanden te boven gaet. De Zeelanders sijn seer scherpsinnich / vernuftigh: in haer huys-houden soo net ende puntich / dat de Coninck van Spaengien Philippus de tweede / ende sijne hovelinghen / in Zeelandt aenghekomen sijnde / sich daer grootelijcks inne verwonderden. Men vinter kloecke Zee-luyden / end gheneren sich de Zeeuwen in 't ghemeyn meest by de landt-winninghe ende visscherye / op welcke sy haer besonderlijck wel verstaen. Door de bandt en sijn de inwoonders hier niet soo grof ende groot van ghestalte als in Hollandt. Doch verhaelt de Zeeusche Chronijcke / dat Graef Willem de vierde van die name van Hollandt / ende Zeelandt / toeghenaemt de Goede /

rucht- aerheyt,

Lucht.

In woonderen aert

Zeeuse-reusinne. de / op de Bruyloft van Carel de Schoone / Koninck van Vranckrijck / een Zeelandtsche vrouwe ghebrocht heeft / die soo groot van lichaem was / dat selfs de alder-grootste mannen maer dwerghskens by haer en scheenen te wesen. Haer krachten waren soodanich / dat sy in elcke handt een volle tonne biers konde draghen / ende een balck / die acht mannen niet en konden op tillen / haelde en sleepte waer sy begheerde.

Steden. In Zeelandt sijn maer ses bemeurde steden / die hare gedeputeerden ende stemmen hebben ter vergaderinghe van de Staten des selven landts / namelijck / Middelburgh / Zierickzee / Goes / Tolen / Vlissingen / ende Vere. Daer-en-boven sijnder noch S. Martens-dijck / Armuyden / ende Brouwers-haven / welcke mede wel goede besloten vlecken. blecken sijn / ende stadts privilegien hebben / maer eygentlijck onder de steden niet ghetelt worden. Roemers oft Reymers-wale light nu meestendeel ontmantelt / hoewel het mede sijne Burghe-meesters heeft. Dorpen. Dorpen oft open blecken teltmen in Zeelandt over de hondert / waer onder sommighe uytnemende groot sijn / als Domburgh / eertijdts een stadt / ende als noch stadts privilegien hebbende: Haemstede / een oude Baronye / Scherpenisse / Cruninghen / Baerlandt / ende meer andere. Staten. De Staten des landts ende Graeflijckheydts van Zeelandt bestaen uyt de eerste Edele / welcken den gantschen Adel representeert / namelijck de Marquis van der Vere ende Vlissingen / plaetsen teghenwoordelijck toebehoorende den Prince van Orangien Frederick Hendrick van Nassou / ende de ses voor-ghenoemde steden.

Schouwen. Schouwen is het grootste Eyland beooster-Scheld / de Latinisten noemen het Scaldia, na de Schelde / die 't selve met de andere Oostersche Eylanden van bewester-Schelt onderschepdt. Het is eertijdts grooter gheweest / ende placht Noordt-Bevelandt soo na te ligghen / dat de inwoonders van 't een en 't ander Eylandt te samen konden sprake houden / daer sy nu met een wijdt water van den anderen afghescheyden sijn. De oorsaecke van dese afbraecke is gheweest het ghewelt van de Zee / ende onachtsaemheyt / oft liever onervarentheyt der inwoonders / die niet ghewoon waren hare dijcken soo hoogh ende geweldich te maecken / als men naderhant uyt hoogh-dringende noodt heeft moeten doen. Nu begrijpt het in sijnen ommeloop / behalven de aengehechte polders van Dreysschor / Sonnemaer / Noordtgouwen / ende meer andere / tusschen de seven ende acht Zeeusche mijlen: maer die de Zee-strant volghen wilde / ende den ringh van de annexe polders / moest al wel te beene wesen / als hy 't in een Somerschen dach soude omgaen. Men houdt het / sonder de polders / binnen dijcks groot te wesen over de 18000 ghemeten / oft 9000 morghen / waer onder veel moeren oft half verdroncken landen sijn / die nochtans door de naerstichepdt der Noordt-hollanders / aldaer sedert eenighe jaren herwaerts neder-ghestaghen / nu al mede ghebruyckt worden / ende met menighte van melck-rijcke koeyen beslaghen sijn / behalven dat sy uyt de poelen ende sloten overvloedich veel palinghs trecken / die uytnemende goet ende vet sijn / ghelijck van de water-vogelen daer mede in grooten ghetale ghevanghen worden. Al het welcke gheen kleyne vervullinghe ende neeringhe veroorsaeckt in Zierixzee.

Zierixzee/de Hooft-stadt van beooster-schelt / ende naest Middelburgh / van heel Zeelandt / is naer de opinie der fabuleusen Historie-schrijvers / gesticht in 't jaer onses Heeren 849 / by eenen Zyrigus / oft Zierick / van welcke sy haren naem heeft / ofte van Ceres / ofte van Circe. Sy wordt ghehouden voor de ouste stadt van Zeelandt / ende plach wel eer vermaert te sijn door den grooten handel die daer gheschiede: maer naeder-handt het diep verloopen Zierix

loopen synde/is sy de zee-vaerts allenskens quyt ghewoorden/ende bestaet nu meest by de visscherije/ende landtbouwinghe/ doch worter noch tamelijcken handel ghedreven van sout / dat hier uytnemende wit ende fijn ghemaeckt wordt; ende van mede / die in't eylandt Schouwen overvloedich ende seer goet is. De stadt is rondtomme met steenen mueren besloten/uytghenomen in't aenkomen van de nieuwe haven / een heerlijck werck / dat de Magistraet voor weynich jaren met groote kosten hebben doen maecken/op hope van den handel weder te locken/dan tot noch toe met kleene vrucht. Dese haven is ontrent een halfmijl langh / ende valt op't eynde in dien arm van de Schelde/ die Zeelandt (soo ghesepdt is) in tween deelt: Sy is een van de drie treffelijcke ende (om soo te spreecken) royale wercken/by die van Zeelandt/ staende den oorloch teghen Spanjen / ghemaeckt / maer gheen van drie wel geluckt/ naer de voorghenomen hope. Onder andere publijcke gestichten / daer de stadt van Zierix-zee mede verciert is/ munt voornemelijck uyt hare Hooft-kercke / ghenoemt S. Lievins Monster/ overmits sy eerstmael ghewijdt is ter eeren van den selven Zeeuschen Apostel; in heel Zeelandt en heeft dese kercke haers gelijcke niet/soo in grootheydt als schoonheydt van gebouw/nochtans meent men datse noch veel schoonder geweest sy/ eerse jammerlijc van de blixem aenghesteecken ende verbrandt wierdt/ in't jaer dat dit veersken mede brenght / 'twelck noch te lesen is boven aen seeckeren yseren tralie voor de glasen-vensters van de kerck-Meesters kamer/luydende als volcht.

Cras Cane TERRIBILIS. non possVM. CVr?
CadIt IgnIs.

Om dit te verstaen/moetmen weten dat de brandt(daer wy van spreecken) gheviel op een Kerck-mis avondt. Nu soo is men in de Roomsche Kercke op den dach der kerckwyinghe onder andere ghewoon te singhen de woorden die de Patriarch Jacob sprack / als hy / uyt synen droom oft ghesichte ontspringhende / seyde / dese plaetse is schrickelijck / ende in t'latijn Terribilis est locus iste. Het veersken dan is een t'samenspreeckinghe/tusschen yemandt uyt den volcke ende een Priester: Singht (seght d'eerste) morghen / Terribilis. Ick en kan niet / antwoordt de Priester. Waerom? om datter vier valt/ te weten uyt den Hemel. Nu komen wy weder ten propooste / ende seggen dat aen 't west-eynde van dese kercke ghebout is een uytnemende schoone toren / van sonderlinghe dickte / maer niet hooghe naer advenant/overmits hy maer een derdendeel is opghemaeckt; waer sy voltrocken volghende 'tmodel / dat noch te sien is / soude buyten twijffel alle Nederlandtsche toorens overtreffen/ende een sonderlingh baken syn voor de schepen in zee.

Rechten en privilegien.

De stadt van Zierixzee heeft een wijdt-streckende jurisdictie/niet alleen over 't platte lant van Schouwen/ wiens dorpen altemael voor hare vierschaer te rechte staen / hebbende voorts hare ghemeente-Burghemeester / met syn seven Heem-raden / en het volkomen ghesegh in saecken van dijckage; maer oock over Duyvelandt / voor weynighe jaren aen Schouwen gehecht / alwaer hare regeerders by recht van koope Ambachts-heeren syn van de vier bannen. Sy is oock van haer oude landts-heeren begaeft met veel schoone privilegien / ende met name / dat hare burghers het ongheluck hebbende van yemandt nedergheleydt te hebben / uyt haer goederen niet meer moghen verbeuren als vijf pondt plaems / dat sy ende hare goederen tolvry zijn in Hollandt/Zeelandt/Vrieslandt/ende Henegouw/met meer andere.

Brouwers haven.

In het selve eylandt van Schouwen is oock gheleghen de Stadt Brouwers-haven / te voren een open vlecke/

maer gheduerende den oorloch met aerde wallen beschanst. Hier gheneren sich de borghers / behalven de landtwinninghe / veel met den haringh-vaert / ende reden jaerlijcx ettelijcke buyssen uyt ter zee. De naem van die plaetse schijnt daer uyt zijn oorspronck ghenomen te hebben / dat eertijdts aldaer aenquamen de bier-schepen uyt Hollandt / van waer dan het bier met schuyten ghehaelt ende naer andere Zeeusche quartierē vervoert plach te worden.

Dorpen, &c.

De dorpen in den lande van Schouwen gheleghen / waer onder sommighe seer goedt ende groot zijn : met namen Haemstede / Burgh / Noord-welle ende meer andere / noch oock de annexe polders van Dreyschor / Sonne-maer / ende Noortgouw / en sullen wy kortheydts halven hier niet beschrijven / maer voortvaren tot het tweede eylandt van beooster-Scheldt / 'twelck nae zijn Hooftstadt ghenoemt is 'tlandt van der Tolen.

Der Tolē.

Dit eylandt is soo groot niet als Schouwen / hoewel het nochtans vermeerdert is met dat van S. Martens dijck / waer van het wel eer plach afghescheyden te wesen met een tusschen beyden loopende water / maer niettemin seer van ghelijcker aerdt ende vruchtbaerheydt. Het oude Graeflijcke stedeken Tolen heeft zijn naem vande Tol / diemen aldaer den Graven van Zeelandt plach te betalen. Light maer twee mijlen weeghs van Berghen op den Zoom / ende is onlancks seer sterck ghemaeckt / zijnde voorts in tamelijck goeden doene / ende hebbende de vierde stemme in de vergaderinghe van de Staten des selven Graefschaps.

S. Martens-dijck

S. Martens dijck / het tweede bemuerde stedeken in dit eylandt / is een seer ghenochlijcke ende lustighe plaetse / toebehoorende / met de by gheleghen Heerlijckheydt van Scherpenisse / den Prince van Oranjen / als erfghenaem van den huyse van Bueren / die derhalven aldaer heeft zijnen Drost ende andere Officieren.

Poo- vliet Vo- maer, S- venisse. Duy- landt.

Aen het selve Eylandt zijn metter tijdt oock aenghedijckt ghewordden / de polders van Poortvliet / Vossemaer / ende Stavenisse / elcks met een goet dorp van ghelijcken name beset.

Duyvelandt / alsoo gheheten nae de groote menichte der duyven sich aldaer onderhoudende / is het derde eylandt van de beooster-scheldtsche / groot vier goede mijlen in't ronde / maer sonder eenighe stadt oft besloten plaetse. De dorpen daer in gheleghen zijn seven in getale / waer van de vier / namelijck / Nieuwer-kercke / Ouwer-kercke / Oyanen / ende Capelle / diemen ghemeenlijck noemt de vier bannen / in eyghendomme toebehooren de stede van Zierixzee / diese by koope verkreghen heeft van den sterf-huyse des lesten Heers van Beveren / ghesproten uyt den Doorluchtighen huyse van Borgondien / ende sonder wettelijck oir ghestorven. De voorseyde stadt heeft heel onlanghs dit eylandt met een middel-dijck aen den lande van Schouwen vast ghemaeckt.

Oresan-

Het vierde ende laetste Eylandeken van de beooster-scheldtsche is Orezandt / oft (soo andere schrijven) Moorezandt / gheleghen tusschen Schouwen ende noord-Bevelandt. Dese gorsinghe (want te voren en hadde het noyt landt gheweest / maer altijdt met de zee ghemeen gelegen) is voor weynighe jaren / ten meesten deele bedijckt gheworden by de borghers van Zierixzee. Was met den eersten over de 700 ghemeten / dat is vierdehalf honderdt morgen groot / maer neemt door 'tghewelt van de stroomen allenghskens wederom af / ende schijnt tot zijn vorighen staet te willen keeren. Ondertusschen is de grondt uytnemende vruchtbaer / ende heeft haer bedijckers hunne uytghelevde penninghen over langhe vergoedet.

Bewe- scheldt.

In Zeelandt bewester-scheldt / syn de Eylanden Walcheren / Zuydt-bevelandt / Noordt-bevelandt / ende Wolferts-dijck.

WALCHEREN

1
Milliaria Germanica com:

OCEANVS
GERMANICVS

Schouwen
Zirckzee
Duvelant
Noort Beuelandt
S Annelant
WALCHEREN
Middelborg
Armuiden
Vere
Vlissingen
Zuyt-Beve lant
FLANDRIA PARS
De Banigort
Noorder Rassen
Ooster Rassen
De Put
Hoofst banc
Franse Pol
Ter Neuse
Biervliet
Cadsandt
Oostvliet
Breskens
Sluys
Goes
Cats
Capelle

VValcheren,
Middelburgh.

Beschrijvinghe van Walcheren.

VValcheren.

WAlcheren is het voornaemste / ende als het hooft van heel Zeelant/niet so seer om zijn groothepdt/ (want Zupdt-bevelant is van meerderen ommeloop/) als vanwegen syne bequame geleghentheydt / rijckdommen / menighte van inwoonderen/ schoonheyt/getal van steden/ende meer andere qualiteyten. Het begrijpt in't ronde thien mijlen / ende telt vier besloten steden /namelijc/Middelburgh/Vlissingen/Vere/ende Armuyden. Behalven noch de oude steden van Domburgh/ Soutelande / ende Westcappele / de welcke / hoewel sy nu open vlecken zijn / ghenieten nochtans hare voorighe privilegien ende stadts rechten. De naem Walcheren brenghen sommighe af van de Walen / andere van de Wal-visschē / welcker meyninge schijnt bevesticht te worden met het wapen des Eylants/ welck is een Wal-visch.

Middelburgh.

Middelburgh / dat de Hooft-stadt is niet alleen van Bewester-scheldt / maer oock van gantsch Zeelandt / wordt alsoo ghenoemt van Midden ende Burgh / om dat sy is als een Burgh gheleghen in't midden van Walcheren. Diese in't latijn Metello-burgum noemen / ende den naem afbrenghen van den Roomschen Metellus/ maeckense veel hondert jaren ouder dan sy is/want men weet dat sy ontrent den jare 1120/ (als Bisschop Godebald van Wtrecht de Premonstreyte Monicken aldaer invoerde/ in plaetse van de Regulieren/ die hy vermidts de ongheschicktheydt hares levens uytdreef) maer een dorp was/ ende hare voornaemste stadts rechten ende priviligien verkreghen heeft van Koninck Willem van Roomen / Grave van Hollandt ende Zeelandt / de welcke oock met de Koninginne Isabelle zijn Huys-vrouwe te Middelburgh in d'Abdye begraven is. Sy leydt/ontrent een derdendeel mijls van Armuyden / een mijle van Vlissinghen / ende soo veel van Ter Vere / zijnde een groote/ schoone / machtighe / ende stercke stadt/ met lustighe straten/fraeye huysen,/ ende veel treffelijcke publijcke gebouwen verciert. Waer onder voornemelijck uytmunt de heerlijcke Abdye van S. Niclaes/ eertijdts beseten by monicken van der Premonstreyten orden/ maer nu ghedestineert tot een woonplaetse van eenighe uyt de Ghecommitteerde Raden der Staten van Zeelandt / die aldaer mede hare vergaderinghe houden. In d'Abdye hebben oock haer byeenkomste de Reeckenmeesters van Zeelant/ mitsgaders de Raden ghecommitteert ter Admiraliteyt: ende selfs Prince Frederick Hendrick / wanneer hy in Zeelandt is / houdt aldaer zijn residentie. Daer is mede de Munte van Zeelandt/ ende een groot beslote pleyn/met oude ende lustighe boomen beplant / tot vermaeckinghe niet alleen van die daer binnen woonen/ maer oock van de gantsche burgherye. Het stadt ofte raedt-huys van Middelburgh is mede een seer heerlijck ghestichte/staende neffens soo schoonen Marckt-velt / allser inde Nederlanden niet veel te vinden zijn / rondom vry van alle huysen/ ende voor aen de gevel met eenighe van der ouder Graven ghehouden beelden verciert. De toren daer neffens rijsende met het cierlijck uytwerck / verheerlijcken het werck niet weynigh. Gelijck mede de nieuwe spits voor weynich jaren op den stompen toren van d'Abdye ghebracht. Dit werck met syn aenhanghsels ende byvoeghsels achtmen gekost te hebben over de anderhalve tonne gouts/hoewel by faute van seecker knecht niet naer wensche ghevallen is/ende de voorseyde spits aen d'een syde wat overhanght.

De Abdye.

Rijcdom.

De Stadt Middelburgh heeft seer in volck / rijckdom ende neeringhe toeghenomen / sints Antwerpen aen de zijde van Spaengen ghekomen is / soo datse met rechte

onder de treffelijckste koop-steden van Europa ghereec-
kent mocht worden / hebbende de machtichste koop-luy-
den van Brabandt ende Vlaenderen aldaer haer residentie
ghenomen. Tot de welcke naemaels is byghevallen de
Enghelsche natie / die van de stadt vereert syn gheweest
met een schoone / ende bequame huysinghe / als oock met
vrydom van alle borgherlijcke lasten : dese syn nu te
Delft. 't Hof van Zeelandt veroorsaeckt alhier mede geen
kleynen toeloop van menschen uyt de omgheleghen quar-
tieren / ghelijck oock het stapel-recht van de Fransche/
Spaensche/ Canarische / ende andere Westersche wijnen/
die ter zee in dese Nederlanden ghebracht worden/ de stadt
goede profijten aenbrenght. Al het welcke ghemaeckt
heeft / datmen de oude stadts-mueren heeft moeten slech-
ten / hare palen rondom wijder uytsetten / ende die met
nieuwe aerde wallen / bolwercken / ende poorten om-
ringhen.

Aensien-lijckheyt. Dese stadt is soo niet verballen / of sy is naest Amster-
dam de voornaemste koop-stadt van de Vereenighde Ne-
derlanden / hebbende noch ter tijdt de tweede kamer van
d'Oost-Indische Compagnie/ haer oudt stapel-recht van
Het Hof. de Westersche Wijnen / ende de waerdigheydt van de re-
sidentie des Hofs van Zeelandt. Hare Hooft-kercke is
eertijdts ghewijdt gheweest ter eeren van S. Pieter / be-
halven welcke daer noch syn de twee kercken in d'Abdye/
de Gast-huys kercke / ende meer andere.

Vlisingen Vlissinghen / datmen ghemeenlijck hout synen naem te
hebben van de Vlessche of Flessche / eertijdts aldaer ver-
geten by S. Willeboordt / een van de eerste ende vermaer-
ste Apostelen van Zeelandt / is een zee-stadt / jae de Ko-
ninginne ende sleutel van de Nederlandtsche Noordt-zee/
ghelijckse Keyser Carel de vijfde plach te noemen / die
derhalven zijnen Sone Philippus / onder andere verho-
lentheden / belaste / dese stadt insonderheydt wel te be-
waren. Sy is gheleghen aen de zuydt-west-syde van
Walcheren / een goede ure gaens van Middelburgh/ ende
twee van Ter Vere. Plach / in 't jaer 1400 of daer on-
trent / niet veel anders te wesen als een Veer oft passagie
van Zeelandt op Vlaenderen / ghelijck de Chronijcken
melden : maer is naemaels vermeerdert ende nu ontrent
125 jaer gheleden met mueren ende poorten ghesterckt by Een[...] ghew[...] den.
Adolph van Burgondien / in zijn leven Heere van Ter
Vere ende Vlissinghen / ende Admirael van der zee. Doch
heeft langhe te voren gheweest / ende stadts privilegien
ghehadt. Want daer wordt ghewach van haer gemaeckt/
in de Chronijcken / onder Floris de III dies naems/
Grave van Hollandt ende Zeelandt / ontrent den jare
1227/ ende men leest datse Graef Willem de III in 't jaer
1215 met schoone stadts rechten begaeft heeft. In het
beginsel stondt sy onder de heerlijckheydt der Graven van
Zeelandt/ maer is naemaels / het sy by koope/ geschencke/
oft anders / ghekomen aen den huyse van Borsele / diese
ghesamentlijck met Ter Vere wat meer dan 100 jaren
beseten hebben / tot dat eyntlijck Willem van Nassou/
Prince van Oranjen etc. de selve twee steden ende 't Marc-
graefschap van dien / met consent der Staten van Zee-
landt ghekoft heeft voor de somme van honderdt ses en
veertich duysendt Carolus guldens / wiens sone / Prince
Maurits van Nassou / de selvighe naer hem / ende daer
naer Prince Frederick Hendrick ghe-erft hebben / de
welcke de selvighe als noch besit / ende over sulcks is de
eerste edele / representerende / ter vergaderinge der voor-
ghenoemde Staten den gantschen Edeldom des landts
ende Graeflijckheydts van Zeelant. De stadt Vlissin- Verm[...] dert en gesterc[...]
ghen is in korte jaren herwaerts seer vermeerdert ende ge-
sterckt / zijnde inde nieuwe stadt oock ghebout een kercke
voor de Enghelsche natie (die sedert den jare 1585 hare
garnisoenen aldaer ende in sommige andere steden hebben
gehadt/

ghehadt / tot den tijde toe dat de selvighe plaetsen weder ghelost zijn door alsulcken somme ghelts / als sy verpandt waren aen de Conninginne Elizabeth / door goede voorsicht van Johan van Olden-Barnevelt / in syn leven Advocaet van 't Graefschap Hollandt / (ende een schoon Princen Hof. Ghelijck dan op 't Merckt-velt / ter plaetse daer het Preeck-heeren Clooster te staen plach / ghesticht is het heerlijck nieuw Stadt-huys / nae het model van dat van Antwerpen / doch niet soo groot ; een van de drie royale wercken by die van Zeelandt (soo voren gheroert is) staende d'oorloghe ghemaeckt / maer noch niet heel vol-trocken. De oude Parochie-kercke van de stadt is nae gheleghentheydt van de selve een groot ende schoon ghebouw / met een tamelijck hoogen tooren ende goedt uyr-werck verciert. De inwoonders van de stadt zijn veel zee-varende luyden / dryvende grooten handel op Enghelandt / Vranckrijck / Spanjen / ende de eylanden / soo dat dese stadt naer haren doene is de neeringachtichste ende volck-rijckste van gheheel Zeelandt.

Vere. Vere / andersins Camp-vere gheheten / om datmen van daer plach over te varen op Campen / eertijdts een vermaert Dorp in Noordt-bevelandt / maer nu door de zee vergaen / is de derde bemuerde Stadt des Eylandts Walcheren / gheleghen in 't noordt-oosten op den oever der zee / een groote mijle van Middelburgh / welcker steden inwoonderen / ghelijck oock die van Middelburgh en Vlissinghen / malkanderen konnen besoecken langhs een goede bestrate wegh / streckende van de eene stadt tot aen den anderen. Dese Stadt is in den jare 1358 bemuert gheworden door den Heere van Borssele / ende naederhandt vermeerdert zijnde / met veele schoone privilegien begifticht / ende eyndtlijck / ten tijde van Maximiliaen van Borgondien / verheven tot de waerdigheydt van een Marck-graefschap. Overmidts hare goede gheleghentheydt / ende de bequaemheydt van de haven / plach sy ghefrequenteert te worden van verscheyde landen ende steden / als Spanjen / ende de Eylanden van Canarien / van waer de eerste Nederlandtsche schepen in den jare 1508 met Suycker alhier aenghecomen syn / die sy t'Antwerpen ter merckt voerden / maer en konden gheen twee blancken maecken van 't pont : Vranckrijck / tot welcken eynde de Stadt verkreghen heeft het recht van een vrye krane : Oost-landt / aen welcke natie alhier frequenterende zijn ghegheven verscheyden privilegien / ende vryheden van handelinghe / selfs al eer de steden van Antwerpen ende Amsterdam hare neeringhe / ende traffijcke aldaer hadden : ende ten lesten Schotlandt / die van over veele jaren haren stapel van verscheyden koopmanschappen ter Vere ghehadt / ende noch hebben. Synde de selve Stadt oock vermaert door hare visscherije / waer mede de borghers onder andere koop-manschappen sich meest gheneren. In voorleden tijden heeft Ter Vere gheweest de residentie van de Admiralen / ende Raden ter Admiraliteyt der ghemeene Nederlanden / ende is over sulcks in den jare 1564 van weghen den Coninck van Spanjen / als doen ter tijdt Prince ende Heere van de Nederlanden / aldaer ghesticht een ghemeyn Arsenael ende Ammunitie-huys van alle de Ammunitie ende ghereetschap tot de Nederlandtsche zee behoorende. De oude Heeren van Ter Vere plachten hare woonstede te hebben buyten de stadt / op een seer schoon ende wel ghebout huys / ghenaemt het hof van Sanden-burgh / nu door den oorloghe gheheel vergaen.

De plaetse daer 't oude Arnuyden ghestaen heeft / en is niet verre gheleghen van daer nu t'nieuwe staet. Het was een schoon Dorp met een Casteel / met rijcke in- Oudt Armuyden.

 woonders /

woonders/so koop-luydē als andere/mitsgaders een schoone reede ende haven / alwaer groote menichte van schepen uyt verscheyden landen met koopmanschappen gheladen plachten aen te komen / ende van daer wederom 't seyl te gaen nae andere landen. Daer was oock ter selver tijdt groote handel/ja meer als tot Middelburgh/'t welck doen gheen bequame haven hadde.

Het voorsz out Armuyden/ tusschen de oude haven van Middelburg ende het nieuwe Armuyden/op de zand-plate liggende/tusschen S. Joos polder/ende de rechte diepte ofte canael van 't voorsz Armuyden/door het gewelt der water-stroomen geheel onder geworpen sijnde / met namen in den jare 1438/ ten tijde van Heer Gillis/sijnen lesten/ waren/eñ natuerlijcken Heere / so heeft de selve sijne inwoon-

Nieu Armuyden. deren doen verhuysen/ ende hare wooninghe stellen op den dijck daer nu het nieu Armuyden staet: Welcke dijck hoewel sy eygentlijck ende meest Oost-hoec genoemt wort/ so behouden nochtans de huysen/daer op ende onder staende/ den naem van Armuyden. Nieu Armuyden heeft sedert/ door de bequaemheyt van sijne diepe reede ende goede gelegentheyt op de zee / langen tijt behouden goeden handel eñ vaert van groote schepen/de welcke daer met gehele vloten t'seffens uyt de gantsche Christenheyt aen plegē te komen met allerley soorten van koopmanschap/van de welcke een deel aldaer geconsumeert eñ gesleten wierden/ende de reste gevoert na andere steden van de Nederlandē/blyvende als noch daer ter plaetsen een goede menigte van grof sout/dat van Spanjen/Vrancrijck/ West-Indien eñ andere quartieren gebracht wordt: Gelijck dan ten selven eynde/sedert dat men in Zeelant begonnen heeft sout te sieden ende raffineren/ verscheyden Sout-keten aldaer opgerecht sijn/ in de welcke het grove sout wit gemaeckt word tot dienst ende nuttichent van de omliggende landen.

Ende hoewel het voorseyde nieu Armuyden voor den jare 1572 een opē plaetse was/heeft het nochtans van eersten af seer vermaert geweest/ ende voor een stadt bekent/ in Spaengien/Portugael/Vrancrijck/Italiē/ja door de heele Christenheydt / uyt oorsake van den grooten handel die daer ghedreven wierdt/ende vermits de navigatie van alle gewesten. Waeromme/ende voornemelijck om sijne goede gelegentheyt ter zee/de Grave van Zeelant/alhier eertijdts opgerecht heeft het Tolhuys sijnes Graefschaps/het welcke noch tegenwoordelijck staet/ als hebbende geweest ende noch sijnde de voornaemste macht van de tol van Zeelant. Het was oock seer wel bebout ende volckrijck so van borgers als vreemdelingen/dewelcke in alle dingen genoten de privilegien ende vryheden der stad Middelburgh/als borgers der selve/ eñ als hangende aen de juris dictie van dien/ tot den jare 1572 voornoemt. Op welcken tijt de borgers ende inwoonders van Armuyden/ter oorsake van de troubelen/ende oorlogen als doen opgestaen/haer begeven hebben onder 't Gouvernement van de Prince van Oranjen/ zijnde weynich daghen daer na subijtelijck overvallen van de Spaenjaerden / de welcke vele der selver van hare goederen beroofden/ vele ooc om 'tleven brachten. Dan/ Middelburgh in den jare 1574 overghegaen zijnde aen den Prince/heeft sy/siende den jammerlijcken staet der borgheren van Armuyden/om haer te meer tot het opbouwē van hare huysen te animeren / ende voornamelijck ten aensien van de goede ende getrouwe diensten by haer te water ende te lande gedaen/de plaetse van Armuyden ende hare inwoonders/het contract met die van Middelburg gemaect sulcx toelatende/ ontslagen ende vry gemaeckt van de subjectie der selver stadt Middelburg/ haer verleenende stadts rechten ende privilegien / ende de plaetse vastmakende met block-huysen/wallen/vesten ende poorten.

Waer door sy moet grijpende hare vervallen huysen herbout hebben/so dat Armuyden sedert een stadt is gebleven/

ven/onder haer eyghene overheden ende rechters/ghehadt hebbende noch voor weynighe jaren een haven die door gantsch Europa vermaert was/overmits het oneyndelijc getal der schepen van alle natien die daer dagelijcx aenquamen ende afvoeren/so dat men der dicwils vier of vijf hondert groote schepen teffens sach liggen. Maer het diep allenskens verloopen zijnde/ is tegenwoordich in so soberen staet gheraeckt/ datter de huysen vervallen/ ende de plaetse nauwelijcx de waerdigheyt van een dorp kan beschermen.

Vlecken.

Westwaerts ende noord-westwaerts van Vlissinghen/ langs den oever der zee na Ter Vere gaende/sietmen onder de duynen van dit eylant sommige groote vlecken oft onbesloten steden/met namẽ Soutelande ende West-cappelle/ welcke laetste plaetse alnoch haren besonderen schout ende andere stadts vryheden heeft : maer de oude stadt / die seer schoon was/ende de beste haven van gantsch Walcherẽ plach te hebben/is al over 150 jaren verdroncken/eñ light nu/gelijck de zeeluyden seggẽ/meer dan een kenning in zee.

Soutelande.
VVest-cappelle.
Domburgh.

Daer na komt Domburgh/mede voortijts een stadt/ende alsnoch stadts privilegien genietende/hoewel niet besloten / waer by light de seer lustige plaetse van West-hoven/ eertijdts toebehoorende den Abt van Middelburgh.

Rammekens.

Tusschen Vlissinghen ende Armuyden light de hoeck ofte punt van Rammekens / op welcken by Keyser Carel de vijfde getimmert is het slot Zeeborgh/om den ingangh van de riviere op die syde te bevrijden.

Dorpen.

Daer en boven heeft dit eylant veel schoone dorpen/ onder welcke is Zuydtborgh / oft somen gemeenlijck schrijft Souborgh/gheleghen by naest ter halver wegen tusschen Middelburgh ende Vlissingen / een seer lustige plaetse met een heerlijck Paleys/daer de hoogh-ghedachte Keyser/liggende op syn leste reyse naer Spangien/in den jare 1556/ langhen tijdt nae de windt heeft moeten wachten.

Zuyd-bevelandt.

Zuyt-bevelant is het naeste Bewester-scheltsche eylant aen Walcherẽ/hebbende ten zuydẽ het Graefschap Vlaenderen/ waer van het gescheyden is door den tusschẽ beyden loopenden slincker arm van de Schelde/ gemeenlijck ghenaemt de Honte. Sommige brengen den naem des eylants af van de woordekens zuyt ende beven/om dat het/eer't tingedijckt was/beefde als of het niet vast gegront oft onderset en hadde geweest. Maer de welgeleerde Petrus Bertius seght/dat de naem van de Beyersche komt/welcker baniere oft velt-teken in des lants wapen gesien wort. Dit eylandt is het grootste van alle de Zeeusche/ende heeft voortijts 20 mijlen in't ronde gehadt/maer nu/ mits de groote tempeesten der zee/als ooc de gheduerighe vloedende ebbe van de Schelde/die tusschen Romers-walen ende Bergen op den Zoom geweldichlijc ende doorgaens loopt/is het bynaest de helft gemindert. Heeft eertijts drie steden ghehadt/waer af de voornaemste/Borsele genaemt/in't jaer 1532 met alle de omliggende landen/ ghelheeten de Heerlijckheydt van Borsele/verdroncken is/ende sedert noyt weder bedijckt.

Romers-wale.

Romers-wale/wiens naem sommige doch sonder fondement/van de Romeynen willen af brengen/hoewel het door den selven vloet van't jaer 1532/ van het ander lant afgespoelt / ende ghelijck een eylandt op hem selven ghebleven is/ heeft nochtans tot Guicciardijns tijden toe/ ende sommige jaren daer nae/de eerste plaetse ghehouden onder de zuydt-bevelantsche steden/maer is/staende de leste troubles/en met name in den jare 1574/ by die van Zeelandt/ om den Spaenschen te beletten aldaer te nestelen/in brant ghesteecken/soo dat het teghenwoordich een arme desolate plaetse is/ daer niet en woonen dan sommighe schamele mossel-haelders. Het plach ghehouden te worden voor de oudtste stadt van Zeelandt / ende heeft over sulcks de Koninck van Spanjen Philips de II / als Grave des selven landts/aldaer den eedt ghedaen/ende wederomme van de Staten des landts ontfanghen.

Goes/oft/somen gemeenlijck spreeckt/ Ter Goes/is alleen van de Zuydt-bevelandtsche steden geheel ghebleven/

in een

in een laeghe morasachtige plaetse/aen de noordt-syde van 't eylant/ op een arm van de Schelde ghenaemt Schenge. Dese stadt is soo groot niet / als lustigh / vermaeckelijck/ ende vol rijckdoms. Sy werdt eerst met mueren omringt/ ende met poorten besloten / ontrent den jare 1350. Niet verre van daer light het schoone dorp Baerlandt/behalven t'welcke dit eylandt noch veel andere heerlijcke dorpen ende vlecken telt/ waer onder voornemelijc uytmunten Cruninghen/Heyntjens-sandt / Elsdijck/Bieselinghen/ende Persicke-damme.

Noord-bevelandt

Het derde eylandt van de Bewesterscheldsche wordt geheten Noordt-bevelandt / ende is eertijdts soo vruchtbaer ende lustich gheweest / datmen 't plach te houden voor den lust-hof van Zeelandt. Maer de voorsz hooghe vloedt van 't jaer 1532 heeft het gantschelijck verdorven / waer naer het wel 't sestich jaren met de zee ghemeen heeft ghelegen/doch metter tijdt weder aenghewassen wesende/syn der voor eenighe jaren ontrent 4000 ghemeten van bedijckt/ende twee nieuwe dorpen daer op ghebout / 'tvoornaemste geheten Colijns-plate/ en het ander Cats-hoeck. 't Lant gaf de eerste jaren overvloedich veel vruchten/doch heeft namaels wel ses of acht jaren niet veel ghedraghen/ maer veele huysluyden bijster ghemaeckt / is nu veele ten besten verandert.

Rege-ringhe.

Wolfers-dijck / het vierde ende laetste eylandt van Bewester-scheldt/is oock t'kleynste van alle / ende begrijpt niet meer dan drie mijlen in 't ronde / beset synde met twee dorpen. Het pleech aende west-syde naer Walcheren/tegen over Armuyden / wel noch soo veel voor-landts te hebben als het nu groot is / en daer stondt een stedeken op ghenaemt Piet / met twee dorpen / te weten Tarmuyen en Zabbinghe / maer syn over langh wech ghespoelt. Aen de oost-syde heeft Hertoch Jan van Beyeren een groote aengegroeyde schoor doen bedijcken / doch die lijdt weder veel afbreucks/ende is te vreesen/datmen dit gheheele landeken qualijck sal konnen houden/ uyt oorsaecke dat het de twee wateringhen Zuyd-vliedt ende Schenge gheduerichlijck af-knaghen ; waer van ghemaeckt syn dese ghemeene rijmkens.

Zuyd-vliedt en Schenghe
Loopen beyde om strenghe:
En hebben heur vermeten
Wolfers-dijck op te eten.

VVolfers-dijck.

Aengaende de regeringhe van alle dese voorbeschreven Zeeusche eylanden/ daer syn / behalven de Staten des lants/ende de besondere Magistraten der steden ende vlecken/twee Graeflijcke officieren/ghenoemt Rent-meesters/ de welcke elcks nae ghelijcke portie/een groot aensien ende bewindt hebben / residerende d'een voor Beooster-scheldt binnen Zierixzee / ende d'ander voor Bewester-scheldt te Middelburgh. Dese syn als stadthouders van de Graeflijckheydt in saecken van leenen/ende ontfanghen daer beneffens alle de Domeynen ende ordinarie inkomsten des gantschen Graefschaps/daer sy reeckeninghe ende bewijs van doen ter reken-kamer van Zeelandt. Hebben voorts macht / op alle dorpen / ende ten platten lande / alle quaet-doenders en lant-loopers te doen vanghen/die sy dan in de twee voorseyde Hooft-steden te rechte moeten stellen.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Episcopatus
VLTRAIECTENSIS
Vulgo
Het Sticht van
VTRECHT.
DE ZVYDER ZEE
De Haerlemmer Meer
GEL
DRI
Æ
PARS.
Hillaria Germanica Communia
Vtrecht
Amersfoort
Naerden
Oudewater
Montfoort
TERRE DEY
SELSTEYN
Vianen
C. CULE
BORCH
COM. DE
BVEREN
Duirstede
Wyc

Oudt Batavia / eertijts onder sijne bysondere en eyghe Heeren machtigh gheweest hebbende / is metter tijdt / in veele deelen ghescheyden / ende onder de aenwoonders van de Yssel / de Bisschoppen van Utrecht / de Graven van Hollandt / ende de Hertoghen van Gelderlandt verdeelt. Het deel den Bisschoppen van Utrecht toeghevallen / is gheheten gheworden het sticht oft Bisdom van Utrecht: ende heeft tot sijnen eersten Aerts-bisschop ghehadt S. Willebordt / toeghenaemt Clemens / een Englesch-Sassenaer / in dese quartieren over-ghekomen ontrent den jare 690. Dese in Vrieslandt gesonden sijnde / om den Coninck Radtbodt ende sijn ondersaten tot den gheloove te bekeeren / ende aldaer niet konnende vorderen / uyt oorsaecke van des selven Konincks hertneckigheydt / keerden weder naer Oost-Francken-landt / (van welck het sticht van Utrecht doen een ghedeelte / ende van waer Radtbot verdreven was) welck landt hy gheheel tot het Christen gheloove bracht / ende boude weder van nieus de kercke van S. Thomas / die Dagobert Koninck van Vranckrijck ghefondeert hadde / daer hy een vonte liet stellen om te doopen. Daer na te Roomen komende by den Paus van Sergius / werdt van weghen den grooten yver die hy hadde tot de verbreydinghe des H. Euangeliums / Aertz-bisschop van Utrecht ghemaeckt / ende vereert met den naem van Clemens / 't welck gheschiede in den jaer 697. t'Utrecht in 't besit van sijn Bisdom komende / heeft aldaer doen bouwen een kercke ter eere van S. Marten Aertz-bisschop van Tours / ende in de selve sijnen bisschoplijcken stoel gheset voor hem ende sijne nakomelinghen. Naer hem volghde S. Bonifacius / die tot Dockum in Vrieslandt met 52 mede-ghesellen omghebracht werdt / waer door de Aertz-bisschoplijcke hoogheyt / midts verwillighinghe der kercken selve (doen ter tijdt van de Noormans seer verdruckt ende verdorven sijnde) tot Colen is overghedraghen. Doch naderhandt hebben de Coningen Pepijn ende Carel de Groote der stadt Utrecht niet alleenlijck de Bisschoplijcke weerdigheyt weder gegeven / maer den Bisschop oock verleent de wereldtlijcke macht ende heerschappye over 't gantsche sticht / het welck alsdoen veel wyder streckte / dan nu teghenwoordigh / ende bykans gheheel Oudt Batavien / immers so eenige schryven / begreep. Maer wat hier van sy / oft niet / dit gaet vast / dat niet alleen 't landt datmen nu de Heerlijckheydt ofte het sticht van Utrecht noemt / maer oock Over-yssel ende Groeninghen / maeckende t' samen drie landtschappen van de seventhiene / so in 't gheestelijck als wereldlijck / onder de Bisschoppen van Utrecht gestaen hebben tot den jaere 1527 toe / wanneer de Bisschop Henrick van Beyeren / daer toe beweeght / jae ghenootsaeckt sijnde door de groote oproerigheyt ende moetwilligheydt van de borghers van Utrecht / die hem veel spijts ende leets ghedaen hadden / in den arm ghenomen heeft Keyser Carel de vijfde / ende sijner Majesteyt overgheghheven het gantsche wereldtlijcke regiment van de landen ende steden van Utrecht ende Over-yssel / (Groeninghen / soo wy hier na sullen hooren / was al eenighe jaren te voren van 't Bisdom vervreemt) om door sulcken behulp de geestelijcke jurisdictie weder te krijghen. Welcke opdracht met vele ceremonien toeghegaen sijnde / is de Grave van Hoogh-straten / als Ruwaert van Hollandt / by ordonnantie van vrou Margriete / des Keysers moeye / ende als doen Regente van de Nederlanden / ghetrocken naer Utrecht / alwaer hy den name des Hoogh-ghemelten Keysers / als Hertogh van Brabandt ende Grave van Hollandt / ghenomen heeft het

Eerste Bisschop.

beſit van de voorſz twee landtſchappen ende hare ſteden; mitſgaders van de rechten ende pretenſien den ſtoel van Vtrecht competerende in den lande van Groeninghen. Hier op is in den jare 1534 ghevolght een tractaet van vereeniginghe tuſſchen de ſteden ende landen van Vtrecht/ ende Over-yſſel met alle hare toe-behoorten ter eenre/ ende die van Hollandt ter anderer zijden / waer by de ſelve van Vtrecht onder andere met die van Holland gheunieert/ gheannexeert/ ende vereenight worden/ ſoo dat ſy voortaen gheregeert ſouden worden by een ſelvige ſtad-houder/ende op de ſelve gagie die een ſtad-houder van Hollandt plach te ghenieten: Oock dat die van Hollandt ende de Staten van Vtrecht altoos ghelijckelijck ſouden vergaderen: Dat de ſtadt-houder jaerlijcks in alle de ſteden van beyde de landen de Magiſtraet ſoude vernieuwen: Dat alle de Ballinghen uyt Hollandt t'Vtrecht niet vry ſijn en ſouden/ ende ter contrarien/ dat civile ſententien in Vtrecht ghewesen by letteren requiſitoir/ in Vtrecht gheexecuteert ſouden worden: Dat alle beleeninghen ende inveſtituren geſchieden ſouden met de ſubſtantiale woorden/ te houden van den Grave van Hollandt/ende Heere van Vtrecht/ en dat de voorſz unie by beyde partyen ſoude beſworen worden/ blyvende de treyn der juſtitie in Hollandt ende Vtrecht op den ouden voet. Aengaende nu de Geeſtelijcke hoogheydt ende juriſdictie/ die is den Biſſchoppen van Vtrecht ghebleven totten tyden toe van Frederick van Tautenburgh/ leſte Biſſchop/ oft (om beter te ſpreken) Aertz-biſſchop der ſelver ſtadt; want by ſijnen tijdt is Vtrecht tot een Aertz-biſdom ghewoorden/ commanderende over de Biſdommen van Hollandt/ Zeelandt/ ende Vrieſlandt. Maer deſe in den jare 1580 ghestorven ſijnde/ hebben de Staten des landts van Vtrecht het gantſche regiment ende ghebiedt van dien aen haer ghetrocken/ boven haer gheen Over-heer kennende/ in verbondt ſtaende met de andere vereenighde Nederlanden.

De Heerlijckheydt Vtrecht is/ in't zuyden/ noorden/ ende weſten/ rondtom becinghelt met het Graefſchap van Hollandt/ in't Ooſten met het Vorſtendom Gelre. De landouwe iſſer goet ende vruchtbaer/ als meer gebout ende beſaeyt/ oock hoogher ende droogher/ dan die van Hollandt. Behalven de Hooft-ſtadt Vtrecht teltmen in dit landtſchap noch vier bemuerde ſteden/ namelijck Amerſfort/ Wijck de Deurſtede/ Rhenen/ ende Montfort. Welcke vijf ſteden/ beneffens de vijf Capittelen der ſtadt Vtrecht/ ende den Edeldom te ſamen maken de Staten des ſelven landts. Grenſen.

Vtrecht/ de Hooft-ſtadt deſes landſchaps/ meent Hadrianus Junius dat haren name ghekregen heeft van ſekere opſchrift by den Romeynen gebruyckt/ om hare garniſoenen/ dieſe langhs den Rhijn hadden ligghende/ te onderſcheyden. Want ter plaetſe daer nu de ſtadt light/ was gheleghert het vijfen dertighſte Legioen/ 't welck met deſe verkorte latijnſche woorden te kennen ghegheven wordt namelijck V. TRIC. LEG. STAT. beduydende in 't langhe Quintæ triſeſimæ Legionis ſtatio, dat is: de legher-plaetſe van het vijf en dertighſte legioen. Maer door onervarentheydt in de latijnſche ſpraecke hebben ſommighe leſers deſe halve woorden voor heele ghelesen ende aen malkanderen ghekoppelt/ meenende datſe ſoo veel te ſegghen waren als Vtricſtat, de drie leteren LEG. allenskens vergleden ende uytghegaen ſijnde/ ende van dit Vtricſtat is naemaels de naem Vtrecht ghekomen. Het welck niemandt vreemt moet gheven/ dewijl oock ſommighe meynen dat de ſtadt Cantſtat in Swaben-landt/ ſoo veel den naem belanght/ anders gheen oorſpronck en heeft als uyt dit oude opſchrift/ LEG.ANT.STAT. 't welck in 't langhe te ſegghen is: Legionis Antonianæ ſtatio, de legher-

Vtrecht.

Naem.

legher-plaets van Antonius legioen. Andere schrijven dat de stadt Vtrecht in het begin ghenaemt is gheweest Antonina, van eenen Antonius Raedts-heer van Roomen / de welcke overmits de tyrannye van Keyser Nero uyt Roomen vluchtende / herwaerts over-ghekomen sy / ende dese stadt ghefondeert hebbe; die daernae verwoest ghewoorden is van de Wilten / de welcke ter selver plaetse een sterck slot ghemaeckt / ende nae haren naeme Wiltenburgh ghelieeten hebben. Dit slot heeft Koninck Dagobert van Vranckrijck namaels met gheweldt ingheno men / ende veel stercker dan te voren opghebouwt / het selve met eenen ghevende den naem van Trajectum, 't welck te segghen is passagie oft doorganck / overmidts hier van alle kanten een groote doortocht viel van volck.

Met mueren omvanghen.

De Bisschop Balde-rijck / die Vtrecht omvanghen heeft met de mueren diese teghenwoordigh heeft / was toeghenaemt van Cleve / ende heeft oock de Dom-kercke grootelijcks verbetert: voor welcke sijne wercken men leest dat hy van Keyser Carel de Caluwe vereert is gheworden met de steden Deventer ende Thielt / ende de jurisdictien der selve.

Oude naem.

Dat de Stadt nae haer meyninghe van ouds Antonina gheheten hebbe / segghen sy te blijcken uyt de ghetuyghenissen van veel oude schrijvers / ende verscheyden oude Medalien ofte ghemunte penninghen hier ter plaetse ghevonden: doch daer sijnder die houden datse eerst ghesticht / ende alsoo ghenaemt is van Marcus Antonius de Stadt-houder van Julius Cæsar in Vranckrijck. Andere schrijven datse den naem heeft van Keyser Marcus Antonius Pius / diese verdorven zijnde weder op-ghebout soude hebben. Doch alle dese opinien hebben evenveel waerschijnelijckheydt. Ick soude my liefst by die ghene voeghen / die meynen dese stadt tot onderscheydt van Mastricht / ghenaemt te sijn Outricht / nae dien sy de selvighe in outheydt overwon.

Gelegentheydt.

Dit sy evenwel soo 't wil / de stadt Vtrecht is ghelegen aen een ouden arm van de Rhijn / welcke / eer hy sijnen loop in de Leck nam / alhier passeerde / ende voorts na zee liep. Soo dat noch de wateren die den selven wech die den Rhijn plach te houden / den naem van den Rhijn draghen. Maer dat de gheleghentheydt van dese stadt boven al recommandeert ende verwonderens waerdigh maeckt / is / dat men van daer in eenen dagh kan reysen tot welcke men wil van vijftigh besloten steden / rondtom ghelijcke verre van hier ligghende. Daer beneffens is 't seecker / dat een man 's morghens t' Vtrecht uytgaende / mach gaen wandelen tot een van 26 steden die 't hem believt / ende aldaer sijn noen-mael ghehouden hebbende / des avonts wederom t'huys sijn avondtmael komen eeten.

Casteel Vreden-Borgh.

Vtrecht is een groote / schoone / ende machtighe stadt / hebbende heerlijcke kercken / huysen / ende straten. Voor de troubels heeft sy oock een sterck Casteel ghehadt / ghenaemt Vredenborgh / ghesticht by Keyser Carel de vijfde; maer het is namaels af-ghebroken met consent van Don Johan van Oostenrijck / welcke vreesde dat de Prince van Oraenjen daer in soude moghen nestelen. Onder de kercken / die veel in ghetale zijn / nemen besonderlijck uyt de vijf Collegiatæ ofte Capittel kercken / die elck hare besondere Canoniken hebben / namelijck S. Salvators / eertijdts S. Bonifaes / gheheten / S. Pieters / S. Jans / onser Vrouwen / ende / die de principaelste van allen is / S. Martens Dom. Dese kercke heeft eertijdts Adelboldt Bisschop van Vtrecht doen af werpen / om datse hem veel te kleyn docht te wesen / ende daerna seer groot ende uyt-nemende schoon doen op-maken / in sulcker voegen

Kercken.

De Dom.

als men die nu noch siet. Sy werdt ghewijdt van twaelf Bisschoppen / ten by-wesen van Keyser Henrick de eerste / in 't jaer 1023.

Marien-kerck. De Collegiate kercke van onser Vrouwen / is mede een sonderlingh schoon ghebouw / ghesticht van Keyser Frederick Barbarossa / tot boete hem opgheleyt by den Paus / om dat hy Milanen met alle hare kercken en heylige plaetsen verwoest hadden. In 't fonderen der selve vernam men in de grondt een seecker wel-sandt / het welck men met gheen steen oft anders en konde stoppen / so dat men 't werck soude hebben moeten staken / ten hadde gheweest een seecker werckman / die raedt gaf datmen 't met ossenhuyden beleggen soude / 't welck ghedaen sijnde / werdt de grondt vast / ende 't begonnen ghebouw allenskens voltoyt.

Residentie van het hof provinciael. De rest van de kercken / abdyen / kloosters ende andere godts-huysen gaen wy om kortheydts wille voorby / ende seggen / dat binnen Utrecht resideert het Hof Provinciael van 't gheheele Sticht / bestaende uyt een President / negen Raedts-heeren / ende meer andere officieren. Wat belanght de burghers van Utrecht / die sijn beleefde / ende scherpsinnighe-luyden ; maer wat wreveligh ende hooghmoedigh / uyt al te groote weelde ende voorspoedt : gelijck dan dese stadt / als de Geestelijckheyt in haer fleure was / een van de bloeyenste steden gheweest is van de Nederlanden.

Amersfort Amersfort is de tweede Hooft-stadt des Stichts / want hare ghedeputeerde nevens die van Utrecht / in alle vergaderinghe van Staten presideren. Is gelegen op de Eem / waer van het oock sijnen naem heeft / want men Emersfort plach te seggen / het welck soo veel is als de marct aen den Eem. De stad is redelijck groot / placht eertijts hoewel kleynder / van meerder respect te sijn / uyt oorsaeck dat hare nabueren meerder in kracht en grootheyt hebben toeghenomen. De inwoonders hebben den naem in oude tijden van dappere krijghs-luyden gehadt. De landouwe rondtom dese stadt is soo playsierigh / dat men gelooft in de Nederlanden naulijcks beter te konnen ghevonden worden.

Wijck te Duerstede / het welcke by de Romeynen Batavodurum ghenoemt wort / is een van de oudtste steden van gantsch Batavien eertijdts (soo men seydt) soo groot ende machtigh / datse wel 500 Tempelen hadde ; maer namaels van de Noormans tot meermalen gedestrueert / is als noch een tamelijck wel ghestelt en rijck stedeken / gheleghen op den Leck / een arm van de Rhijn / een myle van Cuylenburgh / ende drie van Utrecht. VVijck te Duerstede.

Op den selven arm van de Rhijn / twee mylen van Wijck te Duerstede / ende vijf van Utrecht / light Rhenen / het welcke mede een seer oude stadt is / by Cornelius Tacitus (so 't schijnt) Grinnes gheheten. Rhenen.

Montfort is gefondeert op den water-vloedt Yssel / liggende van Woerden / Oudewater / ende Yssel-steyn / een mijle weghs / een fraey en sterck stedeken / eertijdts gesticht tot een frontier-stadt tegen Hollandt / met wiens Graven de Bisschoppen van Utrecht / veel oorloghen gevoert hebben. De stadt van Utrecht was in oude tijden soo groot ende machtigh dat Paus Pius de tweede / geleeft hebbende ontrent den jaere 1450 / schrijft / dat de Bisschop t'eener reyse kost op-brenghen 40000 ghewapende mannen van sijn eyghen volck. Montfort.

Beschrijvinge

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

FRISIA OCCIDENTALIS
MER DE GER
MANIE.
DE ZVYDER ZEE
DRETIÆ PARS.
Milliaria Germanica Communia

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

OOSTER-GOE
Milliaria Germanica Communia
Dockum
Leeuwarden
Schans van Oostmerhorn
Dockumer diep
Collumer zyl
Bergmeer
Surhuyster Veen
PARTIE DE GRONINGEN

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

WESTER-GOE.

DE ZUY-

DER ZEE.

Harlingen

Franek

Bolswaert

Sneeck

Slooten

Stavoren

Worcum

Hindelopen

Leeuwaerden

Milliaria Germanica Com.

Beschrijvinghe van de Heerlijckheydt Vrieslandt.

Naem.

VRieslandt/ofte (so de inwoonders spreecken) Frieslandt/ 't welck met het Latijnsche woordt Frisia naest over een komt/ meenen sommighe dat sijnen naem heeft ghekregen van Phrygia, een landtschap in Asien/ daer eertijdts de stadt Troyen ghestaen heeft/ ende dat de Troyaen Grunius/ na de destructie der selver stadt/ alhier neder-geslagen zijnde/ niet alleen het gheheele landtschap den name sijns vaderlandts ghegeven/ maer oock de stadt Groeninghen ghesticht/ ende na hem selven genoemt soude hebben. Andere schrijven/ dat het landt desen name heeft van Frisius/ sone van Alanus/ broeder van Mesa ende van Sem/ ende dat dese Friesen haren name niet van Phrigia ontleent/ maer aen Phrygia selfs ghegheven hebben. Daer zijnder oock die den selven naem af-brenghen van het duytsche woort Vriesen, overmits het in dit landtschap door de bittere koude sterck ende langhduerigh vriest. De Abt van Spanheym/ daer in volghende Hunibaldus/ verdicht dat hy komt van eene Frisius/ sone des Coninghs Clouis van Vranckrijck. Doch alle dese opinien zijn niet dan ydele droomen/ niet waerdich om het papier mede te vullen. Vele beter seght Hadrianus Junius datmen den oorspronck deses naems moet toeschrijven de vryheydt/ die de inwoonders deses landtschaps altijdt seer bemint ende voor-ghestaen hebben. Watter van zy oft niet/ de naem is seer oudt; ende de President Viglius/ een gheboren Fries/ over een komende met veel goede Schrijvers/ seght dat de Vriesen haren name langher behouden hebben/ dan meest alle andere volckeren van Duytslandt/ want onder dit landtschap worden sy by de oude Romeynsche autheuren gherekent. Soo dat na dit segghen/ de Vriesen Aborigines souden zijn/ dat is volck die van aenbeginne haren oorspronckelijcken name sonder veranderinghe behouden hebben/ ende soo oudt zijn/ dat men haren eersten oorspronck niet en weet.

Oude deelingh.

Cornelius Tacitus in sijn boecxken van de zeden der Duytschen/ deelt de Vriesen in majores ende minores, dat is meerdere ende mindere. De meerdere bewoonden 't landt daer nu in ghelegen zijn de steden van Staveren/ Sneeck/ Franiker/ Haerlinghen/ ende Leeuwerden. De mindere/ die (ten aensien van d' andere) West-friesen ghenoemt worden/ oft oock Cis-rhenani, dat is/ Dees-zijd-rhijnsche/ zijn hier voren by ons beschreven onder 't Graefschap van Hollandt/ ende besitten de steden Hoorn/ Enckhuysen/ Edam ende andere daer ontrent. Plinius noemt een deel van dese Vriesche volckeren groote ende kleyne Cauchos, maer Ptolomæus geeftse in 't ghemeen den naem van Vriesen. Ende dese landen wierden ten tijde dat het Romeynsche rijck in fleur was/ voor Friesen erkent; doch als naederhandt het Romeynsche rijck van de Duytsche verwoest wierd/ hebben sy mede allengskens hare palen verbreyt/ soo dat men in de jaren ses/ seven/ acht/ neghen/ en thien hondert/ de heele zee-kant naer het oosten/ tot de Jeder toe/ Vriesen genoemt gheweest te sijn/ sal bevinden uyt de oude handt-vesten ende historien. Wederom na het westen niet alleen Hollandt/ na dat de selvighe in een eeuwigh verbondt met de Vriesen ghetreden waren/ maer oock Utrecht/ ja gheheel oudt Batavia/ ende dat deel van Zeelandt/ het welck aen dese zijde van de Schelde gheleghen is/ waren onder den naem van Vrieslandt bekent. Doch naderhandt de vrede ghebroken zijnde/ heeft bynae elck land weder eenen besonderen naem aengenomen/ so dat alleen die gene den naem van Vriesen behouden hebben/ die van de Jaden af/ tot Waterlandt in Hollandt toe/ de tusschen-ghelegene landen bewoonen.

Palen.

Het deel van Vrieslandt/ dat wy nu voornemens zijn te beschrijven/ hoewel het/ ten aensien van de boven-verhaelde West-Vriesen/ den naem van Oost-Vrieslandt behoort te draghen/ ende dien den Graefschappe van Emden/ als onder Vrieslandt begrepen zijnde/ met recht souden moghen ontnemen/ wordt nochtans ghemeenlijck Westfrieslandt gheheten/ ende 't rechte Westfrieslandt draeght den naem van Noort-hollandt. Immers dit Vriesland is in 't noorden ende westen bepaelt met de groote Zee: in 't zuyder deele met de zuyder-zee/ ende voorts met het landt van Over-Yssel; in 't oosten met de reviere Ems ende 't Graefschap van Embden. Voor Vrieslant als een beschut teghen de groote zee/ legghen de eylanden Vlielandt/ Schellingh/ en Amelandt/ waer van de twee eerste staen onder het Graefschap Hollandt. Amelandt heeft sijnen eyghenen vryen en erf-heere/ ghesproten uyt den wel-edelen huyse van Camminga.

Tegenwoordige deelingh.

De Heerlijckheydt van Vrieslant (dewijl Groeningen met de Ommelanden een lantschap besonder is) wort gedeelt in drie Staten/ namelijck Oostergoe/ Westergoe/ ende de seven Wolden. Welcke elck onder haer hebben verscheyden steden/ dorpen/ ende landt-ghebieden/ so dat in heel Vriesland ghetelt worden elf besloten steden/ namelijck/ Leeuwaerden/ Dockum/ Franiker/ Bolswaert/ Sneeck/ Ylst/ Sloten/ Harlinghen/ Worcum/ Hindeloopen/ ende Staveren/ met ontrent vijf hondert dorpen (doch die van Groeningerlant mede daer onder gerekent) eenighe van de welcke seer volckrijck/ groot/ ende machtigh zijn/ ende daerom met verscheyden goede privilegien ende vryheden verciert.

Steden.

Dorpen.

Staten.

Het Collegie der Staten van Vrieslant bestaet uyt neghen personen/ waer van datter twee gekoren worden uyt Oostergoe/ twee uyt Westergoe/ twee uyt de seven Wolden/ ende drie uyt de steden. Ende verschijnt in dit Collegie mede de besondere Gouverneur van Vrieslandt ende Groeninghen/ welcke teghenwoordigh is Henrick Ernest van Nassou &c.

VVateren.

Men heeft hier te lande gheen andere levende watervloeden/ als de Ems ende Lauwers: maer uyt de selve ende uyt andere binnen-wateren zijn over al seer groote graften ende slooten af-ghelept/ soo om de koopmanschappen van d'een plaetse tot den anderen te brenghen/ als oock om het overtollighe water van het landt te doen afloopen/ want het selve is doorgaens poelachtigh ende seer broeckigh/ ende derhalven onbequaem om yet sonderlinghs op te zaeyen/ overmidts de overvloedighe wateren/ die ghemeenlijck vroegh beginnen aen te komen/ ende spade vertrecken/ het ghezaeyde meest over al souden verderven. Maer daer teghens is 't boven maten gras-rijck/ ende vol schoone beemden om beesten op te weyden/ zijnde 't selve een neeringhe waer in de meeste rijckdom van desen lande bestaet. Want de Vriessche Ossen zijn niet alleenlijck de grootste/ maer oock de beste van alle de Nederlanden. De koeyen ghevender niet alleenlijck overvloedigh veel melck/ maer zijnder oock uytnemende vruchtbaer/ soo datse dickwils twee kalveren werpen 't eender dracht/ ende de schapen twee/ ja dickmaels drie oft vier lammeren. De paerden zijn hier oock besonderlijck goedt ende schoon/ ghelijck hier voren in de ghemeene beschrijvinghe der Nederlanden verhaelt is. Ende beneffens al dit/ het Vrieslandt menighte van Venen/ oft gronden turf uyt te graven/ welcke redelijck goedt valt/ maer nochtans by den Hollandtschen niet en is te vergheliicken. Het landt isser soo laegh/ voornemelijck ontrent de zeekant/ dat men van 't beginsel des herfts af tot de lenten oft voorsomer toe/ het selve niet bereysen en kan dan te water. Daerom oock de steden ende dorpen door een sonderlinghe behendigheydt der inwoonderen soo wat hooge

ende

ende verheven ligghen / in voeghen dat men wel segghen mach / dat men't een deel van den jare het landt alhier bouwt / ende 't ander met schepen daer over vaert. Behalven dat het den vreemden man wonder gheeft / in den voor-somer soo veel landts onder water te sien / dat het schijnt een arm van de zee te wesen / ende daerentusschen de steden ende dorpen droogh ligghen / ende 'thooft uyt de wateren opsteecken. Maer laet ons nu komen tot de besondere beschrijvinghe van de steden in dit Vrieslandt / het welcke men voor de grootste ende beste Heerlijckheydt van Christenrijck reeckent / ghelegen.

Leeuwaerden. De hoofestadt van heel Vrieslandt is Leeuwaerden / alhoewel niet de oudtste / alsoo men meent dat de selvighe eerst een stadt geworden is in den jare 1190. Sy is gheleghen twee mijlen van Dockum / in den lande van Oostergoe / een goede / reyne / ende tamelijck groote stadt / met een sterck kasteel / in de welcke resideert de Raedt ofte Cancelrije van Vrieslandt / van welckers vonnissen geen voorder appel oft betreck en valt. Ghelijck dan oock hier hof houden de Staten des landts / ende de Gouverneur. Den oorspronck des naems van dese stadt willen sommighe hier uyt halen / als dat aldaer eerst soude een waerdt ghewoont hebben / die den leeuw uythingh / waer van (nae dat de plaets groeyde) de selvighe Leeuwert ghenoemt soude zijn. Dese herbergier hadde zijne wooningh staende dicht aen den middel-zee / ende ghemeenlijck logeerden de koopluyden aldaer / die over de selve zee quamen ghevaren. Dese middel-zee was een afscheydtsel tusschen Wester ende Oostergoe / ende hadde haren oorspronck uyt een ader van de Ysel ontrent Tierckweert / loopende dicht onder Weedom / naederhandt Monicken-huys ghenaemt / ter tijdt toe dat de noordt-zee / door behulp van storm ende onweder / de zuyder-zee plaetse maeckte / de welcke voort soo gheweldigh werdt / datter vele landen uytkolckten ende af-spoelden / die dan weder nae de middel-zee toe drijvende / allenghskens eenighe ondiepten maeckten / ende tot schoone landen wierden ; nature wonderlijck spelende. Andere brenghen den naem der stadt Leeuwerden af van een oud huys / Leeuwaerden Stins / ofte Leeuwenburgh / gheheeten. Maer de ghene die van beter oordeel syn / halen den selvighen met meerder verstant van een Leeuwius / Heere der selvigher plaetse / ende het woordeken Weert / het welcke een hooghte beteeckent / oft na sommigher opinie / die niet vreemt en is / een eylandt tusschen de armen van eenighe stroomen. Ende men vint oock veel plaetsen in Vrieslandt / die dit woordeken behoudende / het eerste deel hares naems van hare meesters hebben / ende by aldien yemandt lustigh sy het selvighe te ondersoecken / die wil ick tot Ubbo Emmius wijsen / in syne beschrijvinghe van Leuwerden.

Dockum. Dockum / een van de oudtste plaetsen van Vrieslandt / alsoo men der selvigher naem al ghespelt vint in den jare 755 / wanneer aldaer S. Bonifaes met syn mackers vermoort wierde / als uyt zijn leven blijckt / is gheleghen in den staet van Oostergoe / vijf groote mijlen van Groeninghen / ende acht van Franiker / doch maer een van de zuyder-zee. Is rondtom met gras-rijcke weyden omringht.

Franiker. Ontrent den jare 1190 / seer op den selven tijdt met Leeuwaerden / zijn de ghebuerten van Fraen-acker ende Godts-acker seer vermeerdert / ende tot een besloten Stadt gheworden / die nae den eersten acker Fraen-ackers / ende naemaels Franiker ghenoemt is gheworden / al-hoewel de andere Acker mede noch op den huydighen dagh sijnen ouden naem behoudt. Franiker is een kleyn / maer reyn ende lustigh Stedeken / gheleghen in Westergoe / twee mijlen van Leeuwaerden / ende plach wel bewoont te worden

den by den Adel van Vrieslandt. Nu ter tijdt is 't verciert met een vermaerde Vniversiteyt oft Academie / opgherecht by de Staten van Vrieslandt in den jare 1585.

Bolswaert. Bolswaert / een redelijcke stadt / met de duytsche Hanse ofte Aen-Zee-steden in verbondt staende / light een mijle van Sneeck / ende drie van Leeuwaerden.

Sneeck. Drie mylen van Leeuwaerden / ende maer een halve van Ylst / in de staet van Westergoe / light Sneeck / een gantsch nieuwe stadt / als die maer over ontrent twee hondert jaren besloten is gheworden / maer metter tijdt soo aengewassen / dat sy nu voor gheene steden van heel Vrieslandt en wijckt.

Ylst. Ylst / ligghende van Sloten een myle / en is met gheen stadts mueren ost vesten / maer alleenlijck met diepe grachten omringht. Heeft den naem van een oude Stins ofte Burght / ghenaemt Ilestins.

Sloten. Sloten / liggende aen de zuyder-zee / is van Staveren anderhalf mijle.

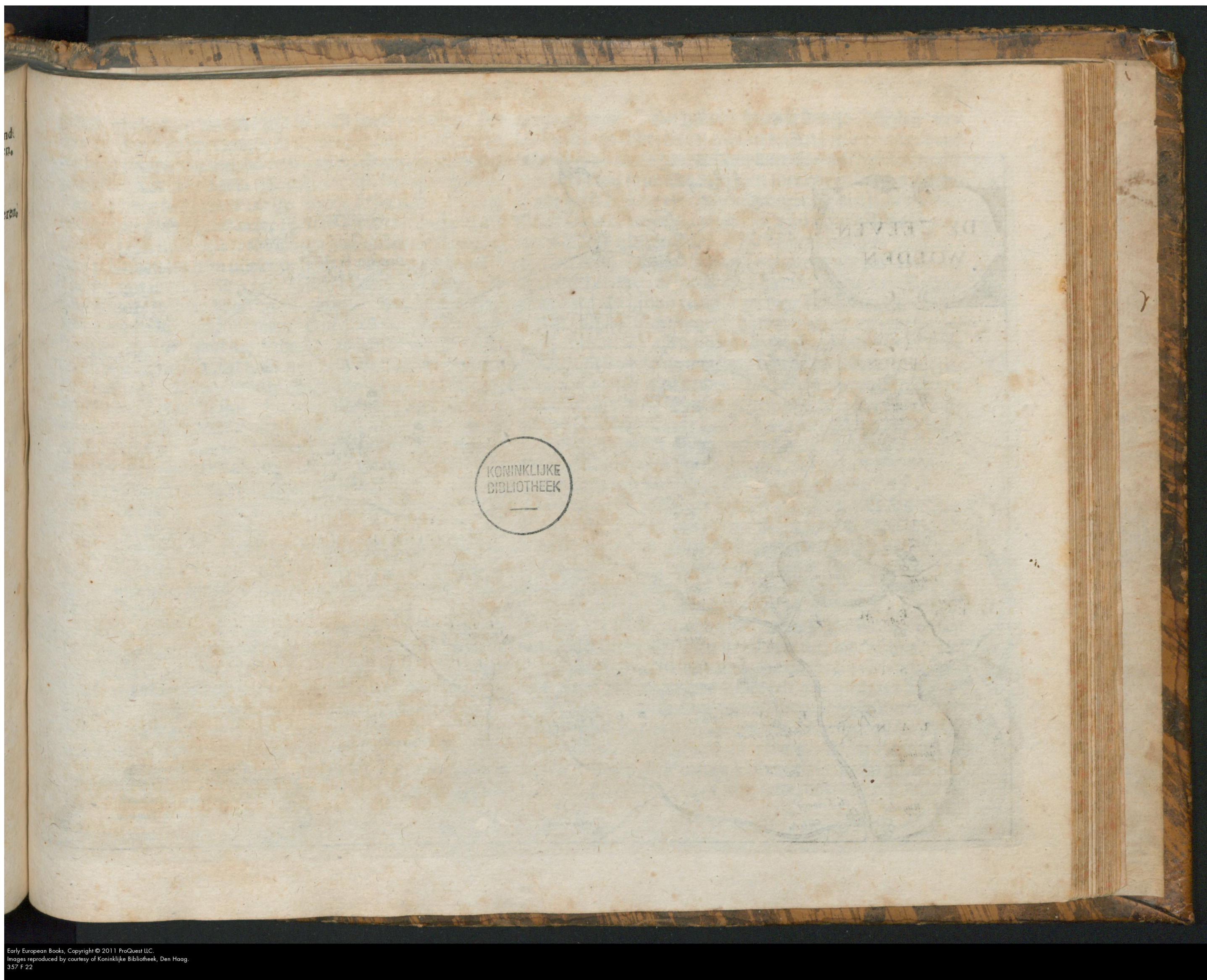
Harlingē. In den jare 1234 werdt de ghebuerte van Almenum tot een stadt ghemaeckt / ende / na de Stins Harlinga / Harlinghen ghenoemt / overmits vele huysen aldaer ghemaeckt wierden van des selven Stins oude ruinen / als oock van die van de Stins Harnsaes / die mede daer ontrent ghelegghen hadde / ende door den inlandtschen twist gheruineert was gheworden. Waerom eenighe de stadt van name wilden doen veranderen / ende Harns ghebeeten hebben; ghelijck oock noch op Friessche tale soo ghenoemt wordt; hoewel sy den eersten name van Harlingen behouden heeft: het is een goede zee-stadt / met een bequame haven ende sterck kasteel ofte block-huys versien / ligghende aen de strandt van de zuyder-zee / een myle van Franiker.

VVorckum. Worcum light mede op de zuyder-zee / een mijle van Bolswaert.

Hindeloopen. Ende een half mijle van daer / op de selve strandt / light Hindeloopen / 't welck sijn naem schijnt te hebben van den loop der Hinden uyt het bosch van Kreyl: zijnde uyt een open vlecke tot een stadt gheworden in den jare 1254.

Staveren. Staveren wordt ghehouden voor de aller-oudtste stadt van Vrieslandt / de welcke sommighe meenen ghesticht te zijn in 't jaer der wereldt 3970 / dat is een jaer na de gheboorte onses Heeren Jesu Christi. Doch dit en sullen sy niet licht staende konnen houden / alsoo het selvighe onwaerschijnlijck is; Want by aldien de selvighe plaets van alsulcken ouderdom waer / daer soude immers yemandt onder de Romeynsche schrijvers ghevonden worden / die der selvigher plaets eenighe mentie maeckte. En nadien het selvighe niet en gheschiet / houden wy dese opinie voor fabuleus. Sy sullen eers ghenoech in-gheleyt hebben / kunnen sy haren oorspronck van den jare 600 naer Christi gheboorte bewijsen. De oorspronck van haren naem wordt toegheschreven by sommighe Stavo / een Afgod der inwoonders te dier tijdt: het welcke ick even onseker houde / als dat de stadt een jaer na Christi gheboorte soude gebout wesen. Metter tijt is sy van vele zee-varende luydē bewoont / ende daer door seer vermaert zijnde / onder de Hanse-steden ghetelt gheworden; zijnde hare inwoonders de eerste geweest die met schepen door de Zondt in de oost-zee ghevaren zijn: Waer door hun by den Denen dit privilegie ghegunt is ghworden / dat de schepen van Staveren van dien tijdt af daer ter plaetse aller-eerst moghen vertollen. Sy heeft een schoone / vermaerde / ende wijdt besochte koopstadt gheweest tot den jare 1200 toe / oft daer ontrent / ende leefden over sulcx hare inwoonders in alle weelde ende dertelheydt / selfs tot hare stoepen ende lenen voor de deure te doen vergulden toe / daeromme sy oock by vele ghenoemt wierden de weeldighe oft verweende kinderen van Staveren. Maer als sy nu tot den opperster

graedt

DE ZEEVEN WOLDEN
AENGWIR
OPSTERLANT
DONIA
HASKERDEN
LANT
WERDER
STAL
SCHOOTERLANT
LEMSTERLAND
STELLINGERWERF
OOST EYNDE
WEST
STELLINGERWERF
EYNDE
Tieuke meer
Legemeer
Oldeboorn
Douma
Beets
Bornesh
Oldeterp
Vretorp
Bakeveen
Breberg
Luxwolde
Wijmedorp
Langesiwaeg
Cortsiwaeg
Lippenhuyse
Hemrik
Decama
Dombrocc
Lubega
Oldeboorne
Rottum
Oldeberkoop
Oosterwold
Langedyc
Makkinga
Noortwolde
Finckega
Steggerde
Peperga
Blesdyck
Oldemerck
Wolwega
Oldetryn
Nitwyn
Spangien
Scherpenzeel
Munikebuirre
Langelille
Oldelemmer
Echtele
Oosterzee
Follega
Ossenzyl
Vsenhuysen
Kuynder
Slyckenborg
Lindesl
Oldeholtpade
Oldeboutwolde
Milliaria Germanica Communia

graedt ghekomen waren / zijn sy oock haest gevallen / het welcke toegeschreven wordt de brootdronckenheyt van een rijcke weduwe / de welcke een schip op Danzick bevracht hadde / met bevel / dat de schipper tot sijn last aldaer innemen soude de beste ware die hy konde bekomen. Als nu de schipper gheen beter ware en wist mede te brenghen als tarwe / heeft sulcx dese weduwe ten hooghsten mishaeght / die derhalven tot hem ghesepdt heeft; hadde hy 't koorn te back-boort inghenomen / hy soude 't stracx voor haer ooghen weder te stuer-boort uyt-worpen. Het welcke gheschiet zijnde / isser terstont miraculeuselijck een hoogh zand voor het diep der stadt opghewelt / soo datter na dien tijdt gheen gheladen schepen meer met volle vracht aen en konden komen. Ende aldus is des stadts koophandel ende schipvaert seer vervallen / (het voorschreven zandt noch ter tijdt den name dragende van het Vrouwen zandt /) doch heeft noch een redelijck welvaren behouden / ende met de voorschreven Hanse-steden als noch in verbondt / ghelegen zijnde op den ingangh van den boesem der zuyder-zee / een half myle van Hindeloopen / ende ontrent drie van Enckhuysen in Noort-hollandt.

Hoewel dit verhael van de bovenschreven Weduwe / &c. my een praetjen schijnt / heb het niettemin hier willen invoeghen / yeder sijn oordeel vry latende / daer van te gelooven soo veel hem gelieft.

[…]rt ende […]den der […]iesen,

Heel Vrieslandt / soo wel 't ghene wy nu beschreven hebben / als oock Groeninger-landt / is seer volckrijck / ende de inwoonders zijn van oudts her wonderlijck strijdtbaer / strak / ende altijdt dappere voorstanders van haer vryheyt geweest. Begeven haer nu ter tijd veel tot den koophandel ende zeevaert / waer toe sy een groote menichte schepen uyt-reeden / zijn behalven dien groote visschers / daer by sy mede veel gheldts verdienen. Dit volck heeft een gheweldighen af-keer ende grouwel van overspel ende allerhande onkuysheydt. Derhalven sy oock den geestelijcken persoonen lange tijdt niet en hebben willen toelaten ongehout te blyven / op datse haer te beter daer van onthielden; want hun docht dat sy sonder vrouwen niet wel en konden leven. Ende heeft dese wet by haer gheduert tot den tijdt toe van Paus Pius de tweede / die (ghelijck hy schrijft) selfs in persoone aldaer gheweest is / ende 't ghene wy hier segghen / ghesien heeft. Sy beminnen seer hare vryheydt / ende om die te beschermen / achtense selfs haer leven kleyn: In voeghen dat / als sy van eenighe nieuwe Heeren t' onder-ghebracht / oft van hare eygene qualijck ghetracteert zijn geweest / hebbense t'allen tijden het hooft opgesteecken / ende met gewelt van wapenen haer van de dienstbaerheyt ontslagen. De eerste diese onder 't joc der Romeynen gebracht heeft / is gheweest Drusus Germanicus; ende metten afgangh des Roomschen Rijcx / zijnse niet ghekomen onder de heerschappye der Francoysen / maer maeckten sich eenen Landtvorst van haer eygen volck / den welcken sy somtijdts Coningh / somtijdts Hertoge noemden.

Daer na begosten sy te komen tot de kennisse des Christelijcken gheloofs / door de predicatie van Sint Clement / te voren ghenaemt Sint Willebrordt / ten tijde van Carel Martel: ende door verloop des tijdts is 't ghebeurt / dat de selvige met de Hollanders (al-hoe-wel die naem doen noch in gheen ghebruyck en was / maer mede Vriesen gheheeten wierden) t'samen-spannende / eenen Vorst koren / onder den tijtel van Graef / dien sy alsulcken macht gaven / als vrye volckeren lyden konnen: So dat de Vriesen van dien tijdt af wel gestaen hebben onder een ghebiedt met de Hollanders / maer zijn dickwils wederspannigh gheweest / ende hebben selfs haren Landts-heere / den Roomschen Coningh Willem de tweede dies naems / als hy haer overwonnen hebbende / weder-keerende / in het ys ghevallen was / verslaghen / in 't jaer duysendt twee honderdt

vijf en vijftich. Doch eyndelijck zijn sy met Henegouw/ Hollandt ende Zeelandt gheraeckt onder Hertogh Philips van Burgondien / toeghenaemt de Goedertieren; Van wiens huyse sy by houwelijck overghegaen zijn aen dat van Oostenrijck. Nu ter tijdt levense beneffens de andere Vereenichde Nederlanden in volkomen vryheydt.

Beschrijvinghe van de Heerlijckheydt Groeninghen.
en de Omlanden.

Naem. Groeninghen heeft dien naem oft van de groene weyden/ die rontsom dese Stadt gheleghen zijn/ oft van de ghenoechlijcke situatie. Hoewel dese stadt met hare omgheleghen dorpen ende landen/ een deel van Vrieslandt schijnt te syn / nochtans maecktse op haer selven een van de seventien Nederlanden / ende voert den

Oude Heeren. tijtel van Heerlijckheydt. Sy heeft langhen tijdt hare vryheydt na haer eygen statuyten ende wetten beschermt; dan aen den Bisschop van Wtrecht / dan aen den Grave van Hollandt / als hare scherm-heeren / een jaerlijcks pensioen oft vereeringhe ghevende. Eyndtlijcken / als de factien der Schieringhers ende Vet-koopers in Vrieslandt sprees / heeft Keyser Maximiliaen de I / den staet van Groeninghen ende Vrieslandt 'twelck over de Eems gheleghen is / aen Hertogh Aelbert van Saxen / als een Vicario des Rijcks (onder welcks ghebiet dese Provincien stonden /) tot een erf-leen ghegheven. Waer toe/ als de Vriesen niet wilden verstaen / heeft hy de Edelen van de Schieringhsche factie op zijn handt ghekreghen/ door wiens hulpe hy een swaren oorlogh teghens de vetkoopers (met welcke die van Groeninghen haer ghevoeght hadden) door synen Oversten Fuchs ghevoert heeft / soo dat die van Groeninghen moesten renuncieren alle hare actien die sy hadden aen Oostergou/Westergou/ ende de Sevenwolden / ende jaerlijcx aen den Hertoch betalen dertich duysent kroonen. De andere steden/ onder welcke Leeuwaerden het hooft was/ onderschreven eerst oock dese conditien / doch naemaels berouw krijghende/ vielen van hem af / tot dat de Sax wederom met ghewapender handt haer daer toe ghedwongen heeft. De Groeninghers vreesende in ghelijcker voeghen ghetracteert te worden / hebben / door tusschen-spreecken des Bisschops van Wtrecht / een bestant ghemaeckt. Als de Vriesen naederhandt ten derden mael rebelleerden / is men wederom in den oorlogh gheraeckt / tot op het overlijden des Hertoghs Alberti / die zijn sone tot een erfghenaem naliet. Alsdoen meenden de Vriesen van alle ghevaerlijckheydt ende perijckel verlost te zijn / grepen derhalven eenen moet / ende beleghherden de Stadt Damme / die Grave Edsard van Emden / van weghen den Sax in hadde / daerenteghen beleghherde Grave Hugo van Lausnitz de stadt Groeninghen; doch / door intercessie des Bisschops van Wtrecht / wierde een bestant van vier jaren ghemaeckt / welcke verstreecken zijnde / als die van Groeninghen des Keysers bevelen niet wilden ghehoorsamen / hebben Graef Edsard van Embden / ende Vijt van Draeckdorf als Opper-veldtheeren van Hertogh Henrick van Saxen / de stadt Groeninghen wederom beleghert / twee forten opghewORpen / ende den gheheelen winter benaut. De stadt / de toegheseyde hulpe van de Over-Ysselsche steden ontbreeckende / stonde om in accoort te treden met de Saxensche / 't en ware de Overste Vijt van Draeckendorf eenighe ghevanghene borghers/ die haer rantsoen niet konden op-brenghen/ neus ende

doren

GRONINGA
Dominium.
1 2
Milliaria Germanica Communia
Gronninger Wat
PARTIE
DU COMTE
DE EMDEN.
EMDEN
DOL LERT.
GRONINGEN
DAM
Fredewoldi
Innerdyke
Vbbega
Oosterampt
Marnensis
PARTIE DE
WESTERWOLDE.
DE DRENTE
Midwolde
Nibert
Nuis
Marum
Nienoort
Thiedema
Roderwolde

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

doren hadde doen af-snijden / ende wederom nae Groeninghen ghesonden ; waer door de Borghers verstoort/ met hem ende de Sarensche gantsch niet te doen wilden hebben / boden derhalven de stadt aen den Grave van Embden / met conditie / dat hy die nimmermeer soude laten komen in handen van de Sarens. Nae dit accoort is de Grave inde stadt ghekomen / met volle macht ende authoritept / anno 1506 / ende nae dat de borghers hem den eedt van ghetrouwigheydt ghedaen hebben/ heeft hy daer een Kasteel ghebout. Hertogh Georgh van Saren / Broeder van Hertogh Henrick / heeft sulcks seer qualijcken ghenomen / ende is door hulpe van Hertogh Erick van Brunswijck / met een groote macht in Oost-vrieslandt ghevallen / soo dat de Grave ghedwonghen wierde uyt Groeninghen te vertrecken / ende syne eyghen erfnisse te beschermen ; ende door dien hy van het Rijck in de Acht ghedaen wierde / daer door hy oock de Stadt Damme verloor / moeste hy de bescherminghe van Groeninghen t'eenemael verlaten. Die van Groeninghen haer alsoo verlaten siende / sonden Gesanten aen den Hertoghe van Saren / om met hem te accorderen / behoudens hare privilegien / ende dat sy souden het Kasteel moghen afbreecken. Hertogh Georgh van Saren dese conditien niet willende accepteren / als komende van hooveerdighe ende hooch-hertighe luyden/ die t'elcke mael tot den afval gheneyght waren / begeerde sonder eenighe reserve ende exceptie / de Stadt in syn handen te hebben ; De Gesanten seyden hem / dat noch hy/ noch yemant van syne naekomelinghen / nu / oft nimmermeer der stadt Heer soude worden : ende so haest sy weder ghekeert waren / begonden men te raedtslaghen van eenen anderen bescherm-heer te kiesen / ende wierde goet ghevonden de Stadt te presenteren aen Carel van Egmont Hertoghe van Gelder / die haer in syne bescherminge ontfingh / ende datelijck de possessie daer van nam/ door Wilhelm van Oyen / ende Werner Spiegel. Het Kasteel wierde terstont afghebroken/ en deden de Borgers den eedt aen den Hertogh/ en de kroone van Vranckrijck/ nae dien de voorseyde Hertogh / altijdt de partije van de Franschen ghehouden hadde / om sich te mainteneren teghens 'tghewelt der Bourgoignons. Wt dese oorsaecke is langhen tijdt oorloghe ghevoert tusschen beyde de Hertoghen / soo dat ten laetsten / de Hertoghe van Saren/ des oorloghs moede / al syn recht dat hy aen Vrieslandt hadde / verkoft / ende opghedraghen heeft aen Carolus Prince van Spaengien/voor twee hondert duysent kroonen. Van dier tijdt af / rees de oorlogh tusschen de Geldersche ende Bourgoensche ; Floris van Ysselsteyn de Oostenrijcksche / ende de Grave van Embden de Geldersche partije voorstaende. Doch ten laetsten als de Groeninghers by de twintich jaren onder de ghehoorsaemheyt der Gelderschen gheweest waren / ende jaerlijcx dertich duysent guldens aen den Hertogh tot een tribuyt betaelt hadden / siende gheen uytkomste van desen oorlogh/ naer dien des Keysers macht dagelijcx meer ende meer toenam/ hebbense des Hertoghs van Gelders swacke protectie verlaten/ ende haren toevlucht genomen tot de Gouvernante der Nederlanden/ Vrou Margarita/ 'sKeysers moeye ; die terstont derwaerts gesonden heeft Georgen Schenck van Tautenbergh/so dat den eed van getrouwigheyt in't jaer 1536 den 8 Junij gedaen wierde/ aen harē neve den Keyser. In dier voegen is dese stadt eyntlijckē onder het huys van Bourgoigniē ofte Oostenrijc geraect. In't jaer 1594/ in de maent van Julius / heeft Prince Mauritz dese stadt seer hardt belegert/ende tot overgevinge gedwongen/ende ghevoeght in de Vnie der gheconfedereerde Nederlanden.

Groeningen/het hooft des selvigen lants/is een seer oude stad/eñ gelijc Munsterus schrijft/378 jaren voor Christus Stadt Groeninghen.

gheboorte / van een Trojaner Grunnio ghebout. Van binnen heeftse veel vloeyende ende staende wateren / eensdeels van natuyren / eensdeels met menschen handen ghemaeckt / midts het leyden van seer groote graften. Sy is groot ende wel gebout / met heerlijcke huysen / ende van rijcke borghers bewoont. Sy light ses mijlen van Leeuwaerden. De Hooftkercke is ghewijdt ter eeren van S. Martin / ende hoorde eertijdts onder den Bisschop van Munster / maer is ten tijde van Philippus de II/ Coninck van Spaengien / verheven tot een Bisdom. In deselve is noch een schoon orghel / ghemaeckt met de eyghen handt van Rudolphus Agricola / een Borger van Groeninghen. Anno 1614 hebben de Staten van het selve landt in dese stadt een Universiteyt opgherícht/ welcke van dagh tot dagh seer vermeerdert. Het is een volckrijcke ende vermoghende stadt hebbende een treffelijcke heerschappije soo binnen als buyten. Oostwaerts ende westwaerts streckt haer ghebiedt seer verre / heeft veel vruchtbare ackeren / ende groote menichte van dorpen. Omlanden. Noortwaerts heeft sy bont-ghenootschap met alle het landt dat sich lanck ende breedt uytstreckt / tot aen de zee toe / vol van goede dorpen / met een vruchtbare lantdouwe ende schoone weyden ; Dien streecke landts noemtmen ghemeynlijcken de Ommelanden / ende heeft oock syne edelen / welcke maecken het tweede lidt des landts van Groeninghen ; want die stadt selfs met de Magistraet aldaer voor het eerste lidt ghereeckent wordt. Sy heeft groote privilegien ende vrydommen / van hare Vorsten verkreghen / soo dat sy selve civilijck ende criminelijck recht doet / nae hare eyghen wille-keuren ende stadts rechten / sonder eenighe vordere appellatie.

Ontrent twee mijlen van Groeninghen / leght Damme / welck eertijdts een goet Steden gheweest is/ maer hare muyren ende vesten zijn afgheworpen in't jaer 1536/ als sy van de Geldersche beschermt / ende van des Keysers volck met ghewelt inghenomen was ; op welcken tijdt besloten wierde / datse niet meer mochte bemuyrt worden / soo datse tot eenen armen ende soberen staet ghebracht is. Dammo.

Een mijle boven Damme aen den oever der zee/ leght Delfzijl / een kraey dorp / van Groeninghen ende van Embden bynae even verre / te weten drie mijlen / ghelegen / daer een stercke Schansse is / dickwils gemaeckt ende ghebroken/doch nu noch in wesen. Ghedurende dese inlandtsche beroerten / heeft dese plaetse niet weynigh uyt-ghestaen. Delfzijl.

Beschrijvinghe van de Heerlijckheydt Mechelen.

Oudtste Heeren. DE Heerlijckheydt van de stadt en de vryheydt van Mechelen heeft eertijdts toebehoort den doorluchtighen huyse der Bertholds / waer van sy/ by ghebreecke van wettelijcke erfghenamen / na veel oorloghen ende oneenigheden / ghekomen is voor d'een helft aen den Bisschop van Luyck / ende voor d'ander aen den Hertogh van Gelre / diese langhe tijdt t'samen ghehouden ende beseten hebbende / eyndelijck in den jare 1333 / soo Jacob Meyer verhaelt / verkoft ende opghe-draghen hebben aen Lodewijck van Nevers/Grave van Vlaenderen. Waer door wederom veel twisten ende oorloghen syn ghereesen / overmidts de selve Grave die niet wilde bekennen te wesen een leen van Brabandt / noch den Hertoghe manschap daer

MECHLINIA
Dominium
Milliaria Germanica Communia
BRUSSEL
MECHELEN
Vilv orden

van pleghen / ghelijck andere (soo men seyde) voor hem ghedaen hadden. Maer ten langhen lesten werdter een houwelijck ghemaeckt tusschen Lodewijck van Male / des voorschreven Lodewijcks sone / ende Margriete Hertogh Jans dochter van Brabandt / waer door de landen van Brabandt ende Vlanderen / vredelijck met malkanderen vereenight sijn ghewordden. Doch naemaels heeft Hertogh Philips van Bourgondien / toegenaemt de Goedertieren / overgroot-vader van Koninck Philips de eerste van Spaenjen / den staet van Mechelen wederom afghescheyden van Brabandt / willende dat hy ganschelijck een Heerlijckheydt op sich selven wesen soude / alhoewel hy ghelegen is in het midden ende als in 't herte van Brabant: ghelijck dan dese sijne wille tot op den dagh van heden toe vast blijft / ende Mechelen een besondere Heerschappye maeckt / waer van de Koninck van Spaenjen noch eenen besonderen tijtel voert. Ende hierom is 't oock / dat veele vrouwen / ontrent haren tijdt van baren / uyt Mechelen vertrecken / ende in Brabandt haer kinder-bedde gaen houden / om dat hare kinderen de privilegien der Brabanders souden mogen genieten.

Streckinge van des Heerlijckheyts jurisdictie. Wat aengaet de jurisdictie ofte het rechts-ghebiedt deser Heerlijckheydt / die streckt niet wijder dan over de stadt van Mechelen ende haer vryheydt / te weten de naervolghende dorpen ende hunne ghehuchten / als Hever / Muysen / Hombeke / Leest / ende Heffene / met de Buytenien van Neckerspel / Nieulandt / ende sommighe andere met hare toebehoorten / de welcke altesamen staen onder het Schependom der stadt Mechelen. 't Is wel waer dat het groote ende schoone dorp van Heyst / gheleghen op eenen hooghen heuvel / twee mijlen van Mechelen / ende onder hem hebbende seven ghehuchten / die te samen een goede Heerlijckheydt maecken / mede ghebruyckt de costuymen der selver stadt / ende begrepen is binnen de palen van hare jurisdictie: maer het selve en staet soo immediatelijck niet ondert 't voorschreven Schependom / maer heeft sijnen Schout ende seven Schepenen op sich selven: van welcker vonnisse men nochtans aen die van Mechelen vermach te appelleren. Ghelijck dan die van Heyst oock met de stad contribueren in alle hunne beden / blyckende by seecker vrywilligh accoordt tusschen hun gepasseert den thienden Martij 1552 / behalven alleenlijck dat sy geen acsijs betalen. De reste van 't landt van Mechelen en heeft met de stadt niet ghemeyns / maer wordt van Brabandt ghehouden / ende by besondere Officieren bedient. Daer en teghen sijnder vijf dorpen gelegen in Brabandt / waer van de twee / namelijck Doorne by Antwerpen / ende Haecht / beyde by hooft-advijse ende by appellatie voor Schepenen van Mechelen komen: wel verstaende dat sy keure hebben hunne appellen te verheffen voor de voornoemde Schepenen / oft in de Cancellerye van Brabandt. De andere drie / naemelijck Wespelaer / Boortmeerbeke / ende Hombeke / komen voor Schepenen van Mechelen / alleenlijck om leeringhe oft hooft-advijs / maer hunne appellen en verheffense nerghens als in Brabandt. Alles achtervolghende seker Concordaet tusschen die van Brabandt ende de stadt van Mechelen / ghemaeckt den achsten Novembris 1533.

De stadt Mechelen. De stadt Mechelen / een van de oudtste ende voornaemste steden der Nederlanden / heeft haren name ghekregen / soo de gheleerde wereldt-beschrijver Abrahamus Ortelius verhaelt / van eenen Michiel / oft (nae de Brabandtsche uyt-spraecke) Machiel die ter plaetse daer eertijdts S. Rombouts Capelle plach te staen / namelijck midden weghe tusschen Antwerpen ende Brussel / herbergh hieldt voor de reysende man. Tot dese uytspanninghe sijn allenskens meer huysen by-ghekomen / ende is de plaetse eerst tot een dorpken / ende naderhandt / by lanckheydt

van

van tijde / tot soo heerlijcken stadt ghewordden alsmen teghenwoordich sien mach. Sy is wonderlijck wel gheleghen van weghen de locht / ende alle goede menschelijcke gheriefelijckheden / in't herte van Brabandt / tusschen Leuven / Brussel / ende Antwerpen / welcke drie steden van haer bynaest ghelijcke verre / te weten vier Brabandtsche mijlen / verscheyden syn. De watervloedt Dele / van hem selven tamelijck groot zijnde / ende door de zee-vloedt (welcke men tot een mijl boven Mechelen toe ghewaer wordt) vermeerdert / loopter midden door / ende deelt sich voort in veel armen oft vlieten / die met een groot ghetal van brugghen overleydt zijn / maeckende binnen de stadt verscheyden eylandekens met veel schoone ghebouwen van huysen ende kercken betimmert. Al het welcke soo lustigh om sien is / ende daerenboven soo gheriefelijck ende bequaem / datmen te rechte mach twijfelen of de riviere met aldus veel vlieten ende verscheyden loopen sich gheschickt heeft nae de Stadt / dan of dese van't beginsel af ghestelt ende ghemaeckt is nae den loop der riviere: de welcke / behalven 't ghene boven verhaelt is / de Stadt oock seer versterckt / als waer door men de selve meestendeel kan bewateren. Mechelen is ghedeelt in

Parochien seven Parochien / elck hebbende een heerlijcke ende welghebouwde kercke: onder welcke uytmunt de Hooft-kercke / een uytnemend schoon ghesticht / ghewyet ter eeren van S. Rombout / ende met eenen dicken / hooghen / ende treffelijcken / alhoewel noch onvolmaeckten toren / van waermen verscheyden omligghende steden beschouwen kan / verciert. De selfde kercke is / by Koninck Philips de tweede van Spaenjen / ghemaeckt tot een Domkercke / ende de Stadt Mechelen verheven tot een

Aertsbisdom. Aerts-bisdom / onder 't welcke resorteren alle de Bisschoppen van Brabandt ende Vlaenderen / hebbende de eerste Aerts-bisschop gheweest de Cardinael van Granvelle.

Te Mechelen syn oock Kloosters ende Conventen by kans van alle Ordenen / onder de welcke plach uyt te munten dat van de Minne-broeders / ghehouden voor het grootste / schoonste / ende volmaeckste (soo veel die Orden aengaet) van alle de Nederlanden. Desghelijcks was der Clarissen Klooster alhier soo groot ende schoon als eenigh andere van de selve orden. Binnen Mechelen zijn oock veel heerlijcke Paleysen ende besondere huysinghen / met schoone ende lustige hoven / ende met name het Huys van Pitzenborgh / een wooninghe van de Edele Heeren des Duytschen ordens / die oock in verscheyden andere plaetsen van de Nederlanden hare conventen ende groote jaerlijcksche inkomsten hebben. Cloo

In de stadt van Mechelen syn seventhien Ambachten / Ambachten.
die alle in den Raedt komen / alsser yet sonderlinghs ende ghewichtighs verhandelt wordt. De ses voornaemste van dese syn die van de backers / visch-koopers / verwers / huyde-vetters / brouwers / ende vleesch-houwers / de welcke van sulcker waerde ende achtbaerheydt syn / dat uyt elck van de selve een Schepen ghekoren wordt / bestaende 't Schependom van Mechelen uyt ses Edel-mannen / ende ses Ambachts-luyden / ende hare Staten uyt den Magistraet ende Ghemeynte. Maer boven al is het huyde-vetters ambacht wel het treffelijckste ende voornaemste / als welcke bynae begrijpt het eene vierendeel van de Stadt: Hebbende de Gildebroeders een groote ruymte op haer selven alleen / seer gheriefelijck / met veele water-vlieten / werck-huysen ende andere noodelijcke ghereetschappen versien / ende daer beneffens begaeft synde met veel schoone ende heerlijcke privilegien; onder andere / dat sy als Edelluyden moghen jaghen ende vlieghen nae allerley wildt ende ghevoghelte. Het Ambacht van de Laecken-bereyders / Wolle-wevers / ende diergheliicke / plach te Mechelen mede seer vermaert te wesen; ende hoe-

Staten

wel

wel het naemaels door dertelheydt ende moetwille seer vervallen is / soo wordt het nochtans oock nu teghenwoordelijck het Groote-Ambacht gheheten. Maer eertijdts/ doe men te Mechelen de beste ende fijnste laeckenen maeckte van alle de Nederlanden / warender over de 3000 winckels van desen handel. Daer worden oock noch veel goede ende uytnemende linnen-laeckenen ghemaeckt/ende men heefter veel schoone verwerijen. Insghelijcx gietmender veel gheschuts / ende dat soo konstighlijck ende wel als erghens ter wereldt. Ende wordt binnen dese stadt bewaert al het grof gheschut / ende andere amunitie van oorloghe des Princen/in een seer groot ende ruym wapenhuys/te dien eynde ghemaeckt.

Ammunitie-huys.

Inwoonders aert.

Mechelen heefter wel soo veel Edeldoms als eenighe stadt van de Nederlanden / ende syn de Mechelaers seer vriendelijcke ende beleefde luyden / hebbende/behalven haren eyghen aert / een seecker hofflijcke sedigheydt / die sy schijnen behouden te hebben van 't Hof/ welck hier langen tijdt syn residentie ghehadt heeft / synde in dese stadt/ gheduerende hare jonckheydt / opghevoedt de Eerts-Hertoghe Philips van Oostenrijck/ namaels den Coninck van Spanjen / de eerste dies naems/ ende Karel zijn sone / naderhandt Keyser van Roomen; de welcke de stadt Mechelen ghegheven heeft aen Vrouw Margriete zijn moye/regente der Nederlanden / haer leven laugh te besitten : ghelijck sy dan stede-vast hier ghewoont heeft/ende eyntelijck oock ghestorven is/in den jare 1530.

Privilegien.

Onder veele andere / heeft Mechelen twee voorneme schoone privilegien. Het eene/ dat hare borghers vry syn/ de gantsche Nederlanden door / van alle tollen die herwaerts en derwaerts ghegheven worden op koopmanschappen ende andere goederen. Het andere / dat hare roerlijcke goederen / soo in Brabandt als elders in de Nederlanden/ los ende vry zijn van alle beden ende schattinghen / die andere landen den Prince moeten gheven. Dese twee privilegien hebben sy verkreghen van Carel/toeghenaemt de Stoute/den lesten Hertoghe van Burgondien overmidts den ghetrouwen dienst hem persoonlijck bewesen in verscheyden oorloghen ende andere gheleghentheden/derhalven hy oock de Mechelaers boven alle zijne ondersaten beminde ende vertroude.

Parlement.

De selve Hertogh Carel heeft in den jare 1473/ te Mechelen oock ingheftelt den grooten Vorstelijcken Raedt van de Nederlanden / doen ter tijdt bestaende uyt 34 persoonen/waer van hy selve 't Hooft was/ende naest hem syn Cancellier: De andere waren twee Presidenten/ vier Ridders/ses Request-meesters/acht Gheestelijcke Raedts-heeren/ende twaelf Wereldlijcke Doctoren ofte Licenciaten in de rechten. Maer de voorgemelte Coninc Philips de eerste van Spaenjen/den selven Raedt bevestighende/in den jare 1503 heeft de ordre/ het getal ende d'authoriteyt van dien wat verandert/so dat hy nu bestaet uyt eenen President/ 16 Raedts-heeren / twee Griffieren / acht Secretarisen/ en andere mindere Officieren. Ende behooren tot den selven de appellatien van de Heerlijckheydt van Mechelen / van de Graefschappen van Vlaenderen/ Artoys/ Namen/ het Hertoghdom Lutzenborgh/ Valencijn/ ende sommighe andere kleyne steden ghelegen op de frontieren van Vlaenderen ende Henegouwen / ende ghemeenlijck gheheeten de twist-steden / door dien der tusschen de Vlaminghen ende Henegouwers ghetwist wordt om de jurisdictie van dien.

Daerenboven komen de saken van de Ridders des Gulden-vlies ter eerster instantie voor desen raedt. Ende wort in deselven ghewesen diffinitivelijck / ende sonder voorder appel/soo in borgherlijcke als in criminele saecken/ behoudens alleenlijck de revisie / welck toegaet in manieren hier vooren in de generale beschrijvinghe der Nederlanden verhaelt.

Dicht

Begijnahof.

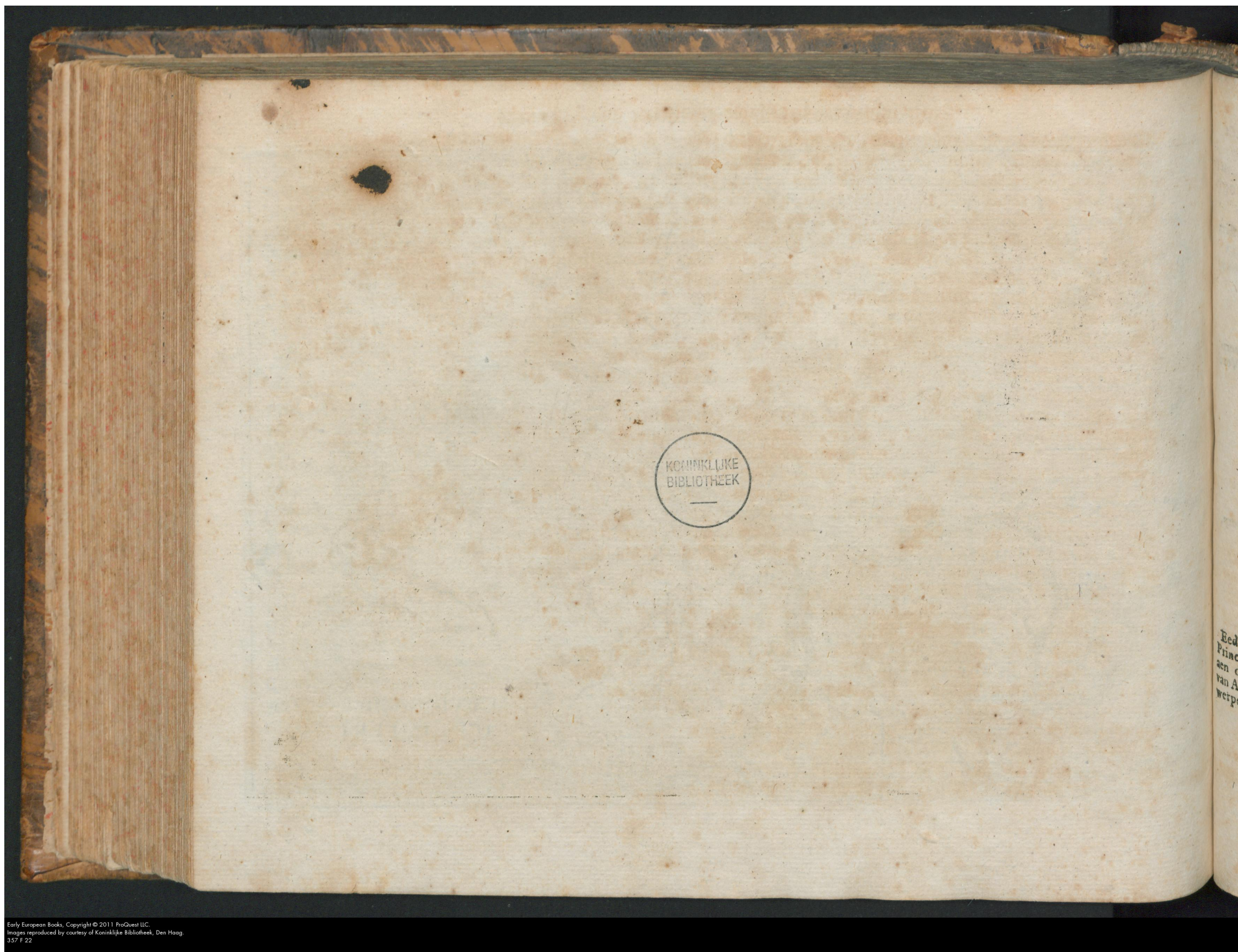
Dicht aen de stadt van Mechelen / ter sijde van S. Catharynen poorte / op den wegh naer Antwerpen / plach voor de leste troublen te wesen / maer is ghedeurende de selve ghedestrueert / een weerdich ende treffelijck Begijn-hof / ghelijck een Casteel rondtom in sijn mueren staende / ende met een schoone Kercke verciert / die ghewijdt was ter eere van S. Alexius / patroon der selver orden. In dit klooster bevonden sich meer dan 1500 Begijntjens / al van eender professie / die sich met eerlijcke oeffeninghen ende goede exempelen ende ceremonien weerdiglijck onder-hielden / staende onder 't regiment ende gebiedt van viere uyt haer eyghen ghetal verkozen vrouwen.

Beschrijvinghe van het Marckgraefschap des H. Rijcks.

Eerste Instellinghe des Marckgraefschaps.

ANtwerpen is niet alleen de Hooftstadt van 't derde quartier van Brabant / maer oock van het Marckgraefschap des Heyligen Rijcks / 't welck / gelijck de gheleerde Cornelius Graphæus / in sijn leven Secretaris deser stadt / schrijft / ingestelt is van de Keyser Justinianus: maer andere maken 't veel ouder. Joannes Aventinus / een vermaerdt Hooghduytsch historyschryver / vertelt / dat Ytil / Theodons des Vorsts van Beyeren broeder / overmidts zyne deughden / bevel gekregen heeft van Theodorick / eerste Coningh der Francken / over de landen tusschen de Schelde / de Mase / den Rhijn / ende de Zee / om aldaer te wederstaen de gheweldighe aenvallen der Denemarckers / die ter selver tijdt zee ende 't landt jammerlijck afliepen ende beroofden. Dese Vorst / werde geheeten Marckgrave van de Antwerpsche marcken oft palen / die doen ter tijdt waren de uyterste eynden des Roomschen Rijcks. Jean le Maire bewijst mede / dat dit Marckgraefschap inghestelt is langhe voor de tijden van Justinianus / ende ghenoemt het Marckgraefschap des Heylighen Rijcx op de Schelde / beginnende bykans in het midden van de stadt Valencijn / ende streckende laughs den selven vloedt tot Antwerpen toe / ende van daer voorts tot de zee. Tot naerder bescheyt van welck schryven noch huydensdaeghs twee dinghen binnen Valencijn worden ghesien. Het een is de Keyserlijcke Sale / welcke haren Prevoost ende andere Officieren heeft / die aldaer recht houden. Het ander / de vryheydt / wel verre in een deel van der stadt streckende / ghenaemt de Baulieue. Dese vryheydt is soo groot / dat oock de doodtslaghers van alle landen daer t' allen tyden vryelijck moghen blyven ende woonen / ghelijck in de beschryvinghe van Valencijn breeder verhaelt is. De voorseyde le Maire vertelt / dat de eerste Marckgrave / die desen Staet zijnen kindere erffelijck heeft achterghelaten / is gheweest Anselbertus / een Roomsch Senateur oft Raedtsheer / naer den welcken Arnout zijn sone in het selve bewint is ghekomen. Doch alle dese opinien dienden met meerder waerschijnlijckheden bevesticht: veel beter (sonder dat ick het nochtans voor vast wil houden) schrijft Paulus Emilius / een vermaert historyschryver van de saken van Vranckrijck / dat dit Marckgraefschap eerst inghestelt is van Otto de tweede van dien naeme keyser van Duytslandt / die het selve ontrent den jare 973 ten houwelijck gegeven heeft met de Conninginne Gerberte zijn moeye / en moeder van Coningh Lotharis van Vranckrijck / ende stonden alsdoen daer onder begrepen by name de stedē van Nivelle / Leuven / Brussel / en Antwerpen. Hoe dat het sy oft niet / hier in komen sy wel over een / dat Antwerpen de Hooft stadt van het Marckgraefschap des Heylighen Rijcks

Marchionatus
SACRI IMPERI.
Milliaria Germanica Com.
FL AN DR IA
PAR S.
Antwerpen
Lillo
La Croix
S. Philippe
Oosterweel
Verrebroeck
Bar.
Bornhem.
Bornhem
Hasdonck
Hamme
Willebroeck
Boom
Berchem
Mortsel
Wilricke
S. Bernart Abb.
Schelle
Niele
Hemixem
Burcht
Wilmersdonc
Braxschoten
Schooten
Vaghel

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Rijcks is / alsoo dat al van dien tijdt af de Edele heerlijckheydt deser voortreffelijcker stadt bekent ende vermaert is. De voorghenoemde Aventius ende le Maire komen oock hier in over een / dat dit Marck-graefschap ten lesten ghekomen is op Anchises. Pepijns des tweeden Vader / welcke (soo voren in de beschrijvinghe van Brabandt ghesept wordt) de eerste Hertogh aldaer gheweest is / van wien naemaels de andere Hertoghen afghekomen / ende in dit Edele Marckgraefschap ghesuccedeert sijn. In welcke opinie men hem wel soo verre gheloof kan gheven / dat het Pipinus soude beseten hebben / maer niet sijne voorvaderen / alsoo hy de eerste was / die sijn huys by de Coninghen van Vranckrijck in eenighe aensienlijckheydt ghebracht heeft: ende dit selvighe moet oock verstaen worden / dat wel Pipinus het selve beseten heeft als een ghedeelte van Austrasia / maer niet als Marckgraef des Heylighen Rijcx: veel minder is het dan te gheloovven dat sy haren oorspronck hebben van Vtil / broeder van Theodon Hertogh in Beyeren. De selve Hertoghen / worden noch als Marckgraven des Heylighen Rijcx / t'Antwerpen besonderlijck ghehult ende be-eedicht / blijckende upt de reciproque / oft over en weder gaende eeden / by wijlen den grootmachtighen Coningh van Hispanien tot sijnder huldinghe aen de Magistraten van Antwerpen / ende by desen wederom aen sijne Majesteydt ghedaen / welcke wy hier van woordt tot woordt sullen invoeghen.

Eedt des Princen aen die van Antwerpen.

Wy Philips van Godes ghenade / Prince van Spaengien / van beyde de Sicilien / van Hierusalem / ende Eertz-hertoghe van Ostenrijck / Hertogh van Borgondien ende van Brabandt / Grave van Habsborgh / van Vlaenderen / ende Marckgrave des Heylighen Rijcx / etc. Sweeren in onse aenkomste ende erffenisse / vast ende van weerde te houden de redenen ende rechten der Heyliger kercke / der stadt van Antwerpen / ende des Heyligen Roomschen Rijcks / ende Generalijck alle heure statuyten / privilegien / exemptien / ende vryheden / mitsgaders alle hare rechten / ende usantien / oud[illegible] nieuwe / desghelijcx oock de privilegien by ons tot onser blijder inkomste den Staten van Brabandt verleent ende verwillicht / sonder eenighe exceptie. Ende dat wy in ghener manieren daer teghen sullen doen / ofte doen doen / noch in 't gheheel / noch in 't deel. Maer dat wy al sullen doen wat een goet ende wettich Heere schuldich is te doen sijner stadt van Antwerpen / den Marckgraefschap des Heylighen Rijcx van Romen / ende den goeden ondersaten ende inwoonderen der selver. Alsoo helpe ons Godt ende alle sijne Heylighen.

Eedt van die van Antwerpen aen dē Prince.

Wy Burghermeesteren / Schepenen ende Raedt der stadt Antwerpen beloven ende sweeren den Doorluchtichsten Prince van Spaengien / ende onsen toekomenden seeckeren ende onghetwijfelden Heere / hier teghenwoordich / als Hertoghe van Brabandt / ende Marckgrave des Heylighen Roomschen Rijcx / hem hulde ende ghetrou te wesen / ende te doen al wat goede ende op-rechte ondersaten / haren waerachtighen ende gherechtighen Prince schuldich sijn. Alsoo helpe ons Godt / ende alle sijne Heylighen.

De heerlijcke ende wijdt-beroemde stadt Antwerpen wordt van den gheleerden Werelt schrijver Petrus Apianus / ende sommighe andere nieuwe schrijvers ghehouden te wesen de selve / die Ptolomæus Atvatucum noemt. De oorspronck van haren teghenwoordighen naem is gheheel onseecker / ghelijck mede die van meest alle de steden deser seventhien Nederlanden / ende meer andere quartieren. Sommighe schrijven / dat ten tijde van Julius Cæsar te deser plaetsen op de kant van de Schelde een borght ofte slot ghestaen heeft / daer een groote Reuse in woonde / met name Druon / oft (soo andere segghen) Antigonius /

Naem van

nus / die ghewoon was de rechte helft te nemen van alle de Coopmanschappen alhier passerende / ende als hy eenich bedr[illegible]vondt aen den Coopman / het goedt al te mael verbe[illegible]t maeckte / ende daer en boven den Coopman sijnen eenen handt dede af houwen / ende werpen in den voorby vloependen waterstroom: alsoo dat van dese afghesneden / ende in 't water gheworpen handen / de gebueren begost hebben den voorseyden borght Hantwerpen te heeten / welcken naem de stadt behouden heeft / heetende by den Latinisten Antwerpia, by den Francoysen Anvers, by den Spangiaerden Amberes, ende by den Italianen Anversa. By den Hooghduytschen Antorf. Tot bevestinghe van dese naem-sporingh thoonen sy met der daet de forme ende het overblijfsel van de voorseyde borght gheleghen aen de Schelde / ende de Wapenen van de Stadt / welcke sijn een borgh met twee afghehouwen handen. Wijsen voordts by de vierschare / daer de borght ontrent plach te komen / het overblijfsel van een oudt slodt / dat voor eenighe jaren afgheworpen is / om andere huysinghen ende wooninghen te maken / op welck slot sy segghen dat dese Reuse ghewoondt heeft. Ende beroepen sich eyntlijck op sommighe wonderlijcke ghebeenten / ende een spoore van den selven Reuse / so sy voorgheven / die op 't Stadthuys bewaert ende ghethoont worden. Daer noch by komt / dat in de twee jaerlijcksche processien oft ommeganghen van de besnijdenisse / ende van onser vrouwen van oudts altijdt een seer groot beeldt / nae de ghelijckenisse van den voorseyden reuse op een waghen sittende / met paerden voort ghetrocken wordt / naer welcke dan eenighe andere volghen / die den eenen handt af ghehouwen schijnen te hebben. Al het welcke te meer schijnt versterckt te worden door seeckere Latijnsche veerssen / gheschreven op 't oudt privilegie boeck deser stadt / welcke om den kleynen schijn van waerheydt / wy sullen nalaten / ende segghen met Guicciardin / dat / om alle dese vonden ende ghedichtselen te wederlegghen / het ghenoech is te segghen / datmen gantsch ghene oprechte ende gheloofweerdighe ghedenckenissen hier af en vindt / ende dat het waerschijnelijcker is / dat de Antorffers / volckeren uyt Hooghduytslandt / welcke (ghelijck Meyer ende andere schrijvers melden) hier te lande ontrent den jare 600 / met veel andere natien van dat groote landtschap / neder gheslaghen ende metter woone ghebleven sijn / den oorspronghe des stadts ende naems van Antwerpen ghegeven hebben. Andere willen dat dese name ghekomen sy van de eyghen plaets by de oude kraen / daer ghemeynlijck de schepen aenquamen ende ontladen wierden / die in die tijden Werp / ende naemaels met versachtinghe des woordts Werf ghenoemt is gheworden. Maer sommighe scherpsinnighe / van de stadt selve gheboren / wederlegghende met goede redenen alle dese meyningen / houden dat de naem Antwerpen ghekomen sy van de twee duytsche woorden Aen ende Werp / welcke t' samen soo veel te segghen is / als Aenwerp / oft in Latijn Adjectum. Want het is blijckelijck ende seecker / soo sy segghen / dat de eerste borght / ende een deel der stadt ghestelt ende ghesticht is op den aen-was den Lande van de vloedt toegheworpen. Ghelijck in 't jaer 1560 / als men het nieu stadthuys fondeerde / onder de aerde seecker dick Yserwerck / ende houdtwerck ghevonden heeft / tot een merckelijck teecken / dat de Schelde eertijdts te komen plach ter plaetse daer nu ter tijdt de marckt staet. Ende wat aengaet den versierden Reuse / segghen sy / dat dit niet anders en is gheweest dan een Heer uyt Ruslandt / welcke alhier ghekomen sijnde om te woonen / den borght van Antwerpen ghekoft / oft oock met gheweldt ghekreghen heeft; ende want hy een groot ende langh man was /

Hantwerpen.

Antorffers

Aen werp d. i. VVerf

Aenwerp.

was/ ghelijck de Noordtlanders noch huydensdaeghs sijn/ overmidts sijne groothepdt ende de ghelijckenisse des naems Russen met Reuse / soo hebben de nae-komers ghelooft dat hy een Reuse gheweest is / ende op dat fundament is voorts al dat versierde ghebou ghegrondeert.

Ghelegentheyt.

Antwerpen is gheleghen ter rechter sijde van de Schelde naer 't Westen / waer de selve riviere het Hertoghdom Brabandt schepdt van 't Graefschap Vlaenderen / met soo groote breete ende diepte van water/ datter allerley groote schepen upt der Zee moghen aenkomen / tot aen de kaep / oft kraen toe / jae soo dicht daer by / datmense van de kaep/ alst hoogh-water is/ metter handt kan bereycken ; het welcke / soo groot een gherief ende bequaemhepdt is / als men erghens soude moghen vinden ; wesende de riviere voor de stadt / meer dan vijfhondert Antwerpsche Ellen wijdt / ende ontrent twee-en-twintich diep / besonderlijck met de volle vloet/ wandt dan wordt het water ghemeenlijck twaelf voeten hoogher. Antwerpen licht van Mechelen bykans Zuydwestwaerts vier mijlen verschepden /van Leuven Zuyd-Oostwaerts / ende van Brussel Zuydt-waerts ontrent acht/ van Gent thien/ van Brugghe vijfthien/ van Calis in Vranckrijck drie-en-dertich / van Londen in Engelant ontrent t'sestich / van Ceulen neghenentwintich / van Francfort tsestich groote / ende van Parijs en Rouanen by de tseventich mijlen. Van de mondt der Zee/ nae den loop der riviere te rekenen / is 't ontrent seventhien mijlen / maer over landt reysende vier mijlen min.

Oude borght.

t'Antwerpen is noch te sien de ghestaltenisse met sekere hare overblijfselen van een oude borght / ghelegen op den watervloet aen de kraen / ende rondtsom beset met een oude muyr van ghehouwen steen / die noch meestendeel over eynde staedt / ende in sijn omloop ontrent duysent schreden begrijpt / hebbende oock rontom sijn grachten / welcke van twee sijden in de Schelde vallende / onder andere omvanghen de Borght-kercke/ de vierschaer / ende de steen oft ghemeene ghevanckenisse. Dese Borght is tot drie verschepde reysen uptghelept en met nieuwe stadts mueren omgheven / waer van de leste een seer sterck ende heerlijck werck is / ghemaeckt van witten ghehouwen steen / van uptnemender hooghte ende dickte / ende voorts met seer breede / ende naer advenant hooghe aerden wallen ghesterckt : dese vesten sijn beplant met vier of vijf rijen van Lindeboomen / die wonderlijcke lustichepdt by brenghen : hebben thien groote ende treffelijcke bolwercken / met seven heerlijcke poorten/van welcke de S. Joris poorte de voornaemste is / en oock de Kepsers poort ghenoemt wordt/om dat Kepser Carel de vijfde eerst daer door ghegaen is. In somma / sy is teghenwoordich een van de grootste ende schoonste steden van Nederlandt / en sonder twijffel een van de sterckste van gantsch Europa.

Vergroot.

Gefortificeert.

Grootte.

De stadt/ nae dese leste vergrootinghe / begrijpt / van buyten te meten / in haren omloop ses duysent een hondert neghen en-tseventich passen / oft schreden / welcke maecken ontrent vijf Italiaensche mijlen. Hare lenghde / in 't midden doorgaende / is van achthien hondert ghelijcke passen / ende de breede van duysent en twintich.

't Casteel.

Maer nae der handt door de overkomste des Hertoghen van Alba in dese Nederlanden is aen de Zuydt-sijde van de stadt/ het Casteel daer by ghekomen / een sterckte / nae 't oordeel van vele die sich des verstaen / overmidts de bequame gheleghenthept van de riviere / ende andere hare eyghenschappen / ghehouden voor een van de schoonste ende onverwinnelijckste die men met ooghen soude moghen aenschouwen. Ende hier door is de stadt ontrent een Italiaensche mijle vergroot.

Ghebouwen,&c.

Antwerpen heeft op den oever van de Schelde een schoone / wijde / hoogh verheven / ende ghecassyde plaetse oft kaye / ghemeenlijck ghenoemt de Werf / met een fraye ende konstighe krane daer op / waer mede de aenkomende ende afvarende schepen lichtelijck ghelost ende gheladen konnen worden; welcke / doen de stadt in haer fleur was / by naest onghelooflijcke wel waren. Scribanius seght / tot verscheyden reysen in de riviere ghesien te hebben over de vijf-en-twintich hondert soo groote als kleene ende middelbare schepen / in voeghen dat de gheene die jonghste aenkomen waren / somtijts twee ofte drie weecken langh op ancker moesten blyven ligghen / eer sy beurt konden krijghen om te lossen. Daer en passeerde oock niet eenen dach / of daer en voerender ten minste vijf-hondert af ende aen met allerley waren gheladen. Ende wy hebben verstaen (seght hy wijders) datter meer dan eens / vier hondert tseffens met een ghetije sijn aenghekomen. Voegende voorts daer by / datter ten selven tijde niet eenen dach voorby gingh / of daer en quamen ten minsten twee hondert vrachtwaghens aen / gheladen met block; behalven noch de Hooghduytsche / Oostersche / Lorreynsche / ende Fransche lastwaghens / welcke des weecks wel duysent in ghetale waren; ende de boeren waghens / die met allerley proviande in de stadt quamen / passerende weeckelijcks het ghetal van thien duysent. Binnen de stadt telmen twee-en-twintich merckt-velden / soo groote als kleene / waer van de meeste is der Heeren plaetse / oft groote merckt / gheleghen voor 't stadthuys / maer de schoonste de nieuwe beurse / een seer treffelijck ende heerlijck stuck wercx / verciert met twee thoorens / ende uyrwercken / rontom besloten met vier poorten / boven met lustighe galderijen oft bedeckte wandel-plaetsen / eertijdts aen alle sijden vol winckels / ghestoffeert van allerhande kostelijcke waren. Men telt oock twee-en-veertich / soo kercken / Cloosters / Gasthuysen / als andere Godshuysen. Welcker aller hooftkercke ghenoemt wordt / onse L. Vrouwen kercke / een groot ende kostelijck ghebouw / verciert met eenen heerlijcken thooren van ghehouwen steenen / vier hondert en twintich Antwerpsche voeten hoogh: dese kercke wort bedient van vier-en-twintich Canoniken / ende veel andere Capellanen / die tot een overhooft hebben / beneffens haren Deecken / den eerwaerdighen Bisschop van Antwerpen. De Godtsdienst wordter seer ordentlijck ende prachtich ghedaen / door dien de inkomsten der kercke seer groot sijn. Andere kercken en Goodshuysen dieder veel sijn / en in alle seer goede ordre / gaen wy om niet langh te maecken voorby. De gantsche Stadt wordt ghedeelt in vijf Parochie-kercken / ende die wederom in derthien Wijcken / binnen welcken staen ontrent derthien duysent vijf hondert huysen. Behalven dese borghers huysen / die door de bant seer schoon ende bequaem sijn om in te woonen / eenighe oock heel groot / ende cierlijck ghetimmert / sijnder veel publijcke oft ghemeene ghestichten van uytnemender schoonheyt / ende heerlijckheydt / als de munte / het tapissiers ende silversmits pandt / het vleeshuys / de visch marckt / de wage / 't Hof van Liere / eertijdts den Enghelschen verleent / maer nu den Jesuyten ingheruymt / 't huys van Aken mede beseten by de selve / het huys van Portugael / 't glas huys / 't Hessen-huys / daer de koopmanschap te lande uyt Hooghduytslandt komende plach ontladen te worden / ende 't ghene alle de andere in pracht ende aensienlijckheydt verre te boven gaet / is het Oostersch / oft vrye Hanse-steden huys / staende tusschen twee watervlieten in de nieuwe stadt. In somma daer en scheen niet anders te ghebreecken; om de stadt volkomentlijck te vercieren / als een nieu Raethuys oft Paleys voor de Magistraet / welcke ooc eyntlijck ghebout is /

soo

soo uytnemende schoon ende treffelijck als een yeghelijck weet / ghekost hebbende / soo Guicciardijn verhaelt/ meer dan hondert duysent Croonen. In de Spaensche furie in 't jaer 1576/ is het gantsch afghebrandt/ ende korts daer naer wederom opghebout. Carolus Scribanius schrijft: dat Antwerpen meest bevolckt ende ghefrequenteert is gheweest van den jare 1556 af/ tot 1577 toe / ende waren de inwoonders der stadt alsdoen over de hondert duysent sterck / andere segghen datter in de jaren 1549/56/59/ ende 61 /over de twee hondert duysent hoofden/ soo van inwoonders / als vreemdelingen/ t'eender reyse ghetelt sijn gheweest: het welcke dyen niet sal wonder gheven/ die overdenckt/ hoe veel Hooghduytschen/ Spanjaerden/ Portugesen/ Enghelschen/ Italianen/ Francoysen/ ende andere natien dat alhier doen ter tijdt woonden ende verkeerden. Het wordt voor de waerheydt verhaelt/ datter uyt Spaenjen alleene somtijdts wel drie hondert huysghesinnen ghewoont hebben/ meestendeel rijck ende machtich/ende datter des middaechs ende 's avondts ordinaerlijck meer dan vijf duysent personen plachten ter Beurse te komen.

Overvloet van lijftocht.

Dese Stadt is insonderheydt wel versien van allerley eedt ende drinck waren / soo tot nootdruft ende onderhout als tot pracht ende over daet. Men heefter grooten overvloedt van aller hande Wijnen/ als Rijnsche / Fransche/ Spaensche / Canarische / Italiaensche / jae tot de Malvasie van Candien toe.

Antwerpen een Rijcxstadt.

Antwerpen is van oudts een Rijcx-stadt ende gheniet derhalven veel heerlijcke privilegien / ghelijck veele andere steden in Nederlandt / sonder dat sy nochtans daeromme den Rijcke eenich tribuyt gheven/ oft erghens inne ghehouden sijn: want sy eensdeels met gelde / eensdeels door goede diensten / als Antwerpen / eensdeels oock door 't verloop des tijdts haer gantschelijck van dese dienstbaerheydt / ende onderdanicheydt ontslaghen hebben. Oock heeft Antwerpen een waerdicheydt/ bykans ghelijck Brussel/in Nederduytsch genaemt Borgh-graefschap/ende in Wals Viscomté: welcken graedt ende tijtel in oude tijden ghegheven is gheweest aen den Capiteyn oft oversten van de borght/ met seeckere vryheden ende inkomsten van heerlijcke goederen soo binnen als buyten der stadt / die hy naemaels den eenen ende den anderen te leen heeft ghegheven / waer door der een Leenhof is opgherecht / in het welcke noch ter tijdt alle veerthien daghen open bancke oft vierschare gehouden wordt door des Leenheeren Stadthouder. Des Burgh-graefs officie was bevel ende toesicht te hebben over de wacht van de Borght ende Borgherye / het welcke daer uyt merckelijck blijckt/ dat noch op den dach van heden/ als yemant Borgher gemaeckt wordt/ men hem in de Vierschare doet sweeren / de selve woorden ende termen van oudts ghebruyckelijck / te weten/dat hy den Hertoghe van Brabandt / als Marckgrave des Heylighen Rijcx sal hou ende trou sijn/ ende den borght / waer by nu verstaen wordt de Stadt van Antwerpen ende haren by vangh/ ghetrouwelijck beschermen ende bewaren / etc. Dese staet is metter tijdt ghekomen aen den Hertogh van Cleve / als Heere van Diest / ende eyndtlijck aen den Prince van Orangien / by wisselinghē/ die onder andere sijne tijtelen oock ghenoemt wordt Erfburgh-grave van Antwerpen / ende van Besanson in Bourgoignen.

Borgh-graefschap.

Vrye jaer merckten

Antwerpen heeft van oudts twee vrye ende grootelijcx gheprivilegieerde jaer-merckten / gheduerende de welcke het een yeghelijck vry staet in de stadt te komen / ende ten eynde der selve weder naer huys te trecken / sonder dat men hem ter saecke van civile schulden eenighe moeyte oft beletsel mach doen / noch op de gheheele gints ende weder reyse yets van hem eysschen. D'eene

wordt ghenoemt de Pincxter-marckt/om dat hy veerthien dagen voor Pincxter begint. D'ander de Bamis-merckt/ ende begint den tweeden Sondagh naer Vrouwen Hemelvaert. Elck gheduerense ses weecken langh/ ende daer nae volght de betalinghe van de Wissel-brieven ende de poosten op de selve ghetrocken/ te weten die van de eerste marckt op den thienden van Oogstmaent/ de andere den thienden November: de betalinghen van de Coopmanschappen gheschieden een maent daer nae. Voorts wordender oock twee paerdemarckten jaerlijcx gehouden/ met twee leer oft huyde-marckten/ die elck twee oft drie daghen dueren/ ende van alle kanten besocht pleghen te worden/ met grooten toeloop van volck.

Ceophandel. Van de wijdt-beroemde Coop-handel deser stadt/ ende 't ghene daer van dependeert/ als de schipvaert/ de wissel-banck/ de asseurancien/ &c. (dewijl het ghelijck Guicciardin betuycht/al te sijnen tijde hier seer verloopen was/) sullen wy niet breeder spreecken/ om dat de selve materie in de beschrijvinghe van Amsterdam/ welcke stadt in desen deele dien van Antwerpen schijnt als gesuccedert te wesen/ ghenoechsaem ghehandelt wordt/ maer willen den lof van Antwerpen besluyten met de veersen van Julius Scaliger.

Lof des Stadts.

Oppida quod spectant oculo me torva sinistro,
Tot nos invidiæ pallida tela petunt.
Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma
Ingens, res Venetum vasta, Tholosa potens:
Omnigenæ merces, artes priscæque novæque,
Quorum insunt aliis singula, cuncta mihi.

Dat is:

Soo vele steden trots als my te deser tijdt
Met een verkeert ghelaet en slincker oogh aenschouwen,
Iuyst soo veel pijlen schiet op my de bleecke nijdt.
Lyons en soud men schier niet volder konnen stouwen,
Parijs wordt dicht bewoont en booght op sijn ghebouwen,
Groot is de Roomsche Stadt, Veneedjens rijck ghebiet
Streckt wijdt en breedt, ick ken't: Tholouse wort gehouwen,
Voor machtich. Maer wat is't? de Waren (wien 't verdriet)
De konsten oudt en nieu, by d'andere maer ghenoten
Ten deele, sijn in my gheheel en al besloten.

POLLICIE. De Stadt van Antwerpen heeft tot haren Heere ende Vorst den Hertoghe van Brabandt/ als Marckgrave des Heylighen Rijcx/ maer gheniet daer beneffens soo veel treffelijcke ende van oudts verkreghene privilegien/ dat sy ghelijck een vrye stadt ende republijck is/ behoudens altijdt den Landts-heere sijn wettelijck recht ende opperste heerschappye. Het regiment ende bewint van de gantsche Stadt ende republijcke wort bedient by de vier Leden der selve/ waer van 't eerste begrijpt den oppersten Magistraet/ bestaende uyt Burghemeesters/ Schepenen/ Thresorieren/ende Rentmeesters. Het tweede zijn de Subalterne bancken/ die van de oudt Burghemeesteren en oudt Schepenen bedient worden. Het derde wordt ghenoemt de borgherije ofte poorterye/ begrijpende de ses-en-twintigh wijckmeesteren van de borghers uyt de derthien wijcken der stadt/ met de vier hooftmannen over de selve ghestelt. Het vierde/ ghemeenlijck gheheeten de Ambachten/ bestaet uyt de vier-en-vijftich Dekens oft Overluyden van de seven-en-twintich Ambachten. Dese vier leden maecken het corpus ofte lichaem der stadt ende republijcke.

Vierleden. Eerste. Tweede. Derde. Vierde.

1. Lidt de opperste Magistraet. De opperste Magistraet ofte Raet/ die men ten aensien van de afgaende noemt de nieuwe Heeren/ wordt alle jare

ghewoon-

ghewoonlijck ghekosen in de May-maent/ ende dat op deser maniere. De Wijckmeesters noemen eerst neghen persoonen/ welcke ghesien van de Heeren in bedieninghe sijnde/ worden van die noch neghen persoonen ghenoemt/ die sy waerdich ende bequaem duncken te wesen tot sulcken graedt; By dese achthien worden de oude ofte afgaende Heeren ghevoeght/ soo datter in alles sijn ses-en-dertich persoonen/ om tot nieuwe regeerders verkosen ende aenghenomen te moghen worden. Deser namen worden na 't Hof ghesonden/ daer de verkiesinghe moet gheschieden/ ende als de Landts-heer oft sijn Stadthouder met sijnen Raet de selve oversien heeft/ doet hy voorts de keur/ maer en mach over de helft van de voorgaende Heeren niet veranderen/ noch oock twee broeders oft neven insetten. De keur ghedaen sijnde/ sent hy nae de Stadt twee Commissarisen/ welcke Ridders van 't gulden Vlies/ oft ten minsten Baender-heeren in Brabandt moeten sijn/ ende met hen den Cancellier van Brabant. Dese drie t' Antwerpen ghekomen sijnde doen den Raedt op 't stadthuys versamelen/ ende verklaren naer seeckere ceremonien/ welcke de nieuwe Heeren ofte Schepenen voor dat jaer sullen wesen/ bedanckende de afgaende voor haer ghetrouwe dienst.

Burghemeesters. Binnen buyten;

Ende dese nieuwe Heeren aldus verkoren sijnde/ hebben dan volle macht de twee aenkomende Burghemeesters te kiesen; welcker een/ te weten den Binnen-Borghemeester sy uyt haer eyghen ghetal nemen; den anderen/ de Borghemeester van buyten gheheeten/ kiesense uyt het ghetal der oude ende afgaende Heeren/ ende bestaet alsoo het collegie van de nieuwe oft regeerende Heeren uyt twee Borghemeesteren ende achthien Schepenen/ onder dese leste mede ghereeckent sijnde de Binnen-Borghemeester/ die met eenen oock Schepen is.

De voornaemste ende hooghwaerdichste van de twee is de Buyten-Borghemeester; want sijn officie besonderlijck is buyten te reysen/ ende metten Hove ende Staten des landts alle voorvallende saecken te verhandelen. De ander wordt de Binnen-Borghemeester ghenoemt/ aenghesien sijn Ampt eyghentlijck is binnen de Stadt te blyven/ voor 't regiment der selve goede sorghe te draghen/ ende soo borghers als vreemdelinghen ghehoor te verleenen/ende te rechte te helpen. Haer Ampt.

De Lants-heere heeft binnen Antwerpen twee Stadthouders sitten/ den een over criminele dat is hals saecken/ den anderen over civile oft borgherlijcke saecken. Welcke twee officieren ghemeenlijck ghegheven worden voor 't leven/ ende gaen de ghene diese bedienen inwaerdicheydt alle de andere Magistraten te boven. De eerste/ die oock hooghst gheacht ende ghesien is/ wordt in andere plaetsen Schout oft Baillou ghenaemt/ maer want hy alhier seker rechts ghebiet heeft over eenighe by-gheleghene Dorpen/ die 't Marckgraefschap van Ryen maecken/ den Marckgraefschappe des H. Rijcx toebehoorende/ soo heeft hy oock den tijtel van Marckgrave van Ryen/ende wordt daeromme gheheeten de Marckgrave. Zijn officie is de quaetdoenders te doen vanghen/ justitie daer over van den oppersten Magistraet te begheeren/ ende de ghewesene sententie ter executie te stellen. Landtsheeren Stadthouders. De Marcgrave.

De Stadthouder van Civile oft Borgerlijcke saecken noemt men ghemeenlijck den Amman/ ende sit ten ghesetten daghe ende plaetse ter bancke/ daer soodanighe saecken bepleyt worden. Zijn officie sijnde/ de Heeren te sommeren ofte manen om recht te doen ende vonnis te wijsen op kosten van onghelijcke/ende dan de gewesene vonnissen uyt te voeren naer behooren. De Amman.

De twee Thresorieren oft Penningh-meesters ende de Rentmeester der stadt/ worden/ ten vernoeghe des volcx Thresorieren.

ghekoren/

ghekozen / 't elckens voor drie jaren / in manieren als volght: De Magistraet in regeeringhe wesende kiest drie persoonen van de lest afghegangen Heeren / ende sendt hare namen schriftelijck over aen de Dekens van de Ambachten / die dan met de meeste stemmen een uyt dese drie kiesen tot opperste Threzorier. Daer nae gheven dese Dekens aen den regerenden Magistraten drie mannen over uyt de treffelijckste Borghers van de Stadt / ende drie andere van de deghelijckste onder haer ambachten: Wt de eerste drie kiest de selve Magistraet den tweeden Threzorier / ende uyt de drie leste den Rentmeester. Der Threzorieren ampt is / des stadts inkomsten te versamelen / ende daer uyt met ordre van Borghemeesters ende Schepenen de ghemeene schulden te betalen. De Rentmeester is / om soo te spreecken / als Cassier / ende houdt de boecken ende reeckeninghen; maer mach uyt eyghen authoriteyt aen niemant eenighe penninghen uyt keeren.

Rentmeesters.

Pensionarisen.

De stadt heeft oock twee Pensionarisen / sijnde ghemeenlijck Doctoren oft Licentiaten in de rechten. Dese staen de Heeren by met haren raet / ende indiender eenighe sware saecken voor valt / moghe sy haer oock met andere beraden / ende alsdan haer advijs den Heeren verklaren. In somma sy solliciteren ende beneerstighen de saken van der stadt / soo binnen als buyten / maecken de Schriftueren die ten Hove oft elders over te leveren sijn / ende voeren 't woordt van de republijcke / eene van hun beyde komt met den Buyten-Burghemeester in de vergaderingh van de Staten van Brabandt.

Grifiier.

t' Antwerpen sijn oock vier Griffiers / welcker voornaemste officie is / alle sententien ende andere acten ofte rechts-handelinghen te schrijven ende onder teeckenen / de aenspraecken ende antwoorden van partyen te boeck te stellen / ende de sacken met de overgheleverde stucken te bewaren.

Secretarisen.

De Secretarisen / die mede vier in ghetale sijn / bedienen in 't afwesen der Pensionarisen bynaest 't selve officie. Houden daer-en-boven den kleynen Seghel / maecken de instrumenten ende brieven van verkoopinghen ende andere voorwaerden oft contracten / ende onder-teeckenen de acten van criminele saecken.

Kleenen Raedt.

De regeerende Magistraet kiest door hem selven / ende sonder wete oft consent van den Hove / uyt het ghetal der Deeckenen van de Ambachten der stadt / twaelf Raets-persoonen / die men ghemeenlijck noemt den kleenen oft minderen Raedt. Doch en hebben alle de Ambachten dese weerdicheydt niet / dat uyt hare Collegien alsulcke Raets-mannen ghenomen worden. Ettelijcke hebbense oock maer alle drie jarẽ / andere maer alls twee jaren eens. Maer de schippers / de kramers oft meerseniers / ende de drooghscheerders / als de oudtste ende voornaemste / hebben 't elcken jare doorgaens een persoon uyt hare respective Ambachten in den voorsz kleenen Raet. Dese twaelve komen alle maendaghe by de Heeren van der stadt seer statelijck in den Raedt sitten / om de requesten der supplianten / ende andere saecken de politie ende ghemeente aengaende te verhooren / ende hare meeninghe over de selve vrymoedelijck uyt te segghen. Indien sy oock erghens eenigh quaet gherucht / oft yet anders de ghemeyne welvaert betreffende vernemen / gheven 't selve den Rade vlijtelijck ende ghetrouwelijck aen. Maer nochtans in swaere ende ghewichtige saecken wordt de grooten oft breeden Raet versamelt / ghelijck hier na breeder verklaert sal worden.

Raet van de Halle.

De selve Magistraet verkiest oock den Raet van der Hallen / bestaende uyt twee Dekens / als hoofden / twee Waerdeyns / ende acht Ouder-mans / waer af de twee moeten Schepenen gheweest hebben. Voor dese Heeren komen alle saken de wolle ende laken-bereydinghe eenichsins aengaende / als van camelotten / sargien oft Deeckens /

tapisseryen /

tapisserijen/aluyn/weedt oft pastel/mee-krappe/ende diergheliјcke / in dewelcke sy vonnis wijsen / maer daer van mach men appelleren aen den oppersten Magistraet.

Keur-meesters.

De welcke mede kiest twee Keur-meesters / daer toe nemende sulcke persoonen die eertijdts Schepenen geweest hebben. Haer officie is sorge te draghen ende toe te sien dat het broodt op syn behoorlijck ghewichte gebacken/de wijnen ende bieren ten betamelijcken prijse/ende het vleesch/de visch/ende andere eetwaren versch ende oprecht verkocht moghen worden. Des vrydaeghs/'twelck de voornaemste marckt-dach is / stelt de Keur-meester het ghewichte ende den prijs van alle rogghen ende ander gemeen broodt voor de aenstaende weecke/ nae het koren van dien dach ghelt. Ende alsoo wordt oock op wijn ende bier een behoorlijcke prijs ghestelt/maer op't vleesch ende andere eetwaren niet.

VVees-meesters.

By den Magistraet worden oock ghekoren vier Wees-meesters/waer af de twee moeten Schepenen geweest hebben/om als vooghden ende beschermers der Weesen te sijn.

Peys-makers.

Sy kiesen oock vier Rechters met een Griffier om alle krackeelen ende vyandtschap te beslechten/ welcke derhalven peys-makers geheeten worden. Van dese moeten oock de twee Schepenen gheweest syn.

Aelmoes-seniers.

Noch kiest de voorschreven Magistraet alle jare twee Almoesseniers/om't getal van viere te ververschen/ die gewoonlijck dit officie bedienen/ghenomen wordende uyt de rijckste ende degelijckste borghers van de stadt. Dese halen dagelijcx de aelmoessen om in de kercken/eñ andere plaetsen; besonderlijck op hooge Feest-dagen/ende al wat haer om Godts wille gegeven wort/ 'twelck meer dan hondert duysent gulden jaerlijcx plach te bedraghen: 'tselve deelen sy/na hare ghewoonlijcke ordonnantie/ende na haer goetduncken ende conscientie/uyt aen de arme menschen/ gasthuysen/ende andere Godshuysen der stadt: doende voorwaer veel heylige wercken van barmhertigheyt/ ende verschietende meestendeels een goede somme van penninghen van den haren/om niemant ghebreck te laten lijden. Daerenboven onderhouden de selve Aelmoesseniers tot een seeckeren ouderdom toe een groot ghetal arme kinderen/welcke sy verscheyden ambachten ende oeffeninghen doen leeren / ende op't eynde loflijck ende eerlijck uytgheven / oft anders te rechte helpen.

VVijck-meesters.

Wijders worden by den selven Magistraet ghekoren/ t'elckens voor twee aenstaende jaren / uyt elck van de derthien Wijcken der stadt twee capiteynen/die aldaer Wijcmeesters heeten; ende behalven deselve noch vier Hooftmannen/die den Wijck-meesters/daer 'tnoot is/ behulpich syn/ende hare saecken in den Raet verdedighen; makende te samen (soo gheseyt is) het derde Lidt van de stadt. Ende heeft elck capiteyn onder hem syne hondert mannen/ ende dese weder hare thiende mannen ofte corporaels. Haer officie is goede rekeninghe te houden van de weerbare mannen die sy in hare quartieren hebben / ende die / als het de noodt vereyscht/te vergaderen ende te samen te brenghen.

Dekens van de Ambachten.

Eyntelijck maect de selve opperste Magistraet alle jare de vierenvijftich Dekens van de sevenentwintich ambachten der stadt/ wesende 'vierde ende leste Lidt van den gheheelen staet/ende dese worden aldus verkoren. De gilde-broeders van elck ambacht in't besonder vergaderen op een bestemde plaetse / kiesen daer ses van de voornaemste ende bequaemste uyt den hoop / ende geven die schriftelijck over aen den Magistraet/ die daer uyt dan na syn believte twee tot Dekens maeckt / ende dese nemen noch twee andere uyt den selven ambachte tot haer hulpe ende bystant/ die Oudermans ghenoemt worden en oock den eedt van

Oudermans.

ghetrouwigheyt doen in des Borghemeesters handen / en dienen soo wel de eene als de andere voor den tijdt van een jaer. Haer officie is mede te verschijnen in de vergaderinge als men op't stadthuys den grooten oft breeden Raet hout/

om met de andere drie Leden te helpen raden ende besluyten. Maer in't besonder / sien sy met malkanderen toe / dat de ghene die in eenich ambacht wilt komen / syn behoorlijcke proeve doe / datter goede vrede ende eendracht onder de Gilde-broeders gehouden werde / ende dat alle oneenigheden met minne verdraghen ende ghesleten werden / &c. De ambachten (soo geseydt is) syn in getale sevenentwintich / maer onder elck van die worden verscheyden mindere ambachten begrepen. Het oudtste ende voortreffelijckste van allen is dat van de schippers; maer het rijckste is dat van de Meerse / waer onder begrepen syn alle koopluyden / konstenaers ende ambachtsluyden / die goude / silvere / zijde / ende wolle lakenen / of ander doeck metter elle uytsnijden / ende allerhande waren met het kleene gewichte ende mate verkoopen.

Medicijns. De stadt van Antwerpen plach ghemeenlijck in haren dienst te houden seven Doctoren oft Medicijn-meesters / waer van de twee leste schuldich waren twee oft driemael ter weke in de Gasthuysen te gaen / om de arme krancke menschen aldaer te besoecken ende cureren. Daer waren oock seven geswooren ende gegageerde Chirurgijns / mede tot de selve visitatie ende cure verplicht. Item gheswooren ende gheloonde landtmeter / timmerlieden / metselaers / slotemakers / ende meer andere ambachtsluyden / mitsgaders seeckere stadts Vroedvrouwen / tot behulp der arme kraemvrouwen gheordineert.

VVercklieden.

Gilden van wapenen. Daer syn inde stadt ses gilden ofte ghebroederschappen van wapenen / elck bestaende uyt twee hondert mannen / welcke daer toe by de hooftlieden van yeder gilde gekoren worden / ende ghekoren zijnde / sonder wettelijcke oorsake / niet en moghen weygheren te ghehoorsamen. Van dese ses broederschappen oft schutterijen synder twee van de voetboghe / twee van de hantboghe / een van de hantbusse / ende een van 'tslach-swaert met bey de handen / doch is die van de oude voetboghe de voornaemste / welcker gildebroeders / soo wel in dese als in andere Brabantsche steden / hare Hertoghen wel eer ghedient hebben voor lijf-schutten ende archiers / soo wanneer dat den Hertoghe wilde van Antwerpen nae Brussel reysen / soo verghesellschapten hem de Schutters van den voetboghe aldaer tot de naeste stadt / namelijck Mechelen / ende die van Mechelen voorts naer Brussel. Overmidts welcke diensten sy van hare landtsheeren veel gratien ende privilegien verkreghen hebben. Elcke gilde kiest selve twee Dekens tot hooftlieden met hare stadthouders / die dan van de Magistraet bevesticht worden / ende daerenboven hebbense elck een Edelman van der stadt tot een Over-deken ende Beschermheer. Alle de gildebroeders zijn inghe boren borghers van Antwerpen / oft immers seer weynich vreemdelinghen / ende die niet dan van goeder qualiteyt / alsoo datter op haerlieden niet en valt te segghen. Daer toe en wort oock niemant ghenomen hy en is boven de twintich ende beneden de tsestich jaren out. Haer principaelste officie is nu ter tijdt goede wacht te houden aen de vesten / poorten / ende andere plaetsen der stadt / soo wanneerder buyten eenich gherucht is van vyanden / oft binnen eenich quaet vermoeden van muyterije / oploop / oft andere ongheschicktheydt.

Stijl van procederen. Aengaende de bedieninghe der justitie / die wordt te Antwerpen in deser manieren onderhouden. Voor den oppersten Magistraet ofte Schepenen komen ter eerster instantie alle civile ende criminele saecken / behalven alleen die gene / welcke bepleyt worden voor den Raedt van der Hallen. De vonnissen crimineel / ofte den lyve aengaende / by den voorsz Magistraet gewesen / syn diffinitijf / ende en valt op de selve geen reformatie oft apel: maer de civile / al ist datse / de aenlegghder borghe stellende / haest ter executie ghestelt worden / moghen nochtans in de cancelrye van Brabandt ter reformatie ghebracht worden.

In

In criminele saecken,

In criminele saecken procedeert de voorsz Magistraet aldus. De Marckgrave en mach sonder des Binnen-Borghemeesters verlof gheen Borgher doen vanghen/ ten ware dat hy hem op 't feyt metter verscher daet bevonde : ende hem al wettelijck ghevanghen hebbende/ moet hem binnen drie daghen ten langhsten voor den Magistraet brenghen / die alsdan hem voor eerst doet uytblasen ende verkondighen met den hoorn in de oude Borght / op dat elck een kennelijck sy. Dit ghedaen synde / komt de Magistraet by een in de Vierschare / een plaetse staende onder den blaeuwen Hemel / met open deuren / ten eynde een yghelijck moghe hooren / ende sien watter ghedaen wordt / ende daer spreeckt de Marckgrave / oft syne Stadthouder / den ghevanghenen aen / in teghenwoordigheydt des volcks / hem eysschende den hals / oft ander straffinghe / nae de verdienst der saecken. De misdadighe daerenteghen heeft de macht te nemen alsulcken Advocaet als 't hem belieft / ende sich in aller voeghen te verantwoorden ende te verweeren / al en had hy schoon oock gheen ghelt om den selven te betalen ; want daer syn seeckere Advocaten van Stadts weghen ten selven eynde gheordineert. Is 't nu saecke dat de misdaet kleen ofte licht is / soo wordt de aengheklaechde terstont ontslaghen / doch op cautie ende met belofte van t'elckens des vermaent synde te rechte te staen. Maer is de saecke swaer / soo eyscht de Marckgrave den ghevanghenen ter pijnbanck / en de Schepenen sulcks gheconsenteert hebbende / moet daer nae de Borgherije oock daer inne bewillighen / ende dan wordt hy eerst ontpoortert / dat is van syn Borgherschap afgheset. Maer de Marckgrave en mach hem niet doen pijnighen / dan in teghenwoordigheydt van ten minsten twee Schepenen / noch oock niet langher dan 't hen goet dunckt. Als nu de misdadighe 't feyt bekendt / soo wordt hy terstont uyt de ghevanckenisse ghebrocht op een seecker oude brugghe / om hem syne bekentenisse voor 't volck te doen bevestighen / 'twelck ghedaen hebbende / wordt hy 's anderendaeghs / oft als 't den Heeren best gheleghen is / wederom ter Vierschare ghebracht. Daer leest dan een van de Secretarisen met luyder stemmen de voorsz bekentenisse ; ende de Wethouders / de saecke wel ondersocht hebbende / wijsen vonnis / 'twelck de Borghemeester met luyder stemmen uytspreeckt / ende uytghesproken synde / doet het de Marckgrave / tot des Landts-heeren kosten / executeren.

In civile saecken.

Aengaende de civile oft borgherlijcke saecken / niemant en mach / noch borgher / noch vreemdelingh / binnen Antwerpen huyshoudende ende vaste wooninghe hebbende / arresteren oft ghevanghen doen setten / veel min syne goederen beslaen / hy en sy eerst ende al voren voor rechte ontboden / ende ordentlijck overwonnen / in deser manieren. Men doet door een Stadtbode oft ander stadtsdienaer syn schuldenaer daghen voor Schepenen / ende daer wordt de aenspraecke mondelinghe oft by gheschrifte / nae ghelegentheydt der saecke / door een Advocaet oft Procureur ghedaen. Indien nu de aenlegger gheschrift oft openbaer bewijs heeft tot laste van de schuldenaer / so wort dese haest ghedoemt oft verwesen tot betalinghe van de gheeyschte schult / ende ghedoemt synde gheeft men hem een korten termijn om te betalen : niet betalende / set men hem twee oft drie Kluyvers oft 's Heeren-dienaers in syne goederen / ten eynde die nerghens vervoert oft verdraghen en worden. Dit aldus acht oft thien daghen ghedueert hebbende / ende hy gheen middel vindende om te betalen / sendt de Amman een Klerck uyt om syne haeflijcke goederen te beschrijven ; welcke opgheschreven synde binnen luttel daghen daer nae openbaerlijck verkocht worden op des schuldenaers ofte verweerders kosten ; ende indiense

niet ghenoechsaem en zijn om de schult te betalen/ soo worden syne onroerlijcke goederen terstont mede verkoft; ende dit noch niet ghenoech zijnde/ mach men hem lijflijck oft in persoone ghevanghen doen setten/ alst volkomentlijck blijckt dat hy anders gheen middel en heeft om te betalen.

Een vreemdelingh/ die gheen vaste wooninge oft huysvestinghe in de stadt en hout/ mach t'allen stonden by dage ende by nachte over al ghevanghen worden/ behalven in kercken ende kloosters die altijde vry zijn gheweest. Maer drie daghen ghesetten hebbende/ moet hy rechtelijck aenghesproken worden/ oft anders wort terstont uyt hechtenisse ontslaghen. Aenghesproken zijnde/ mach hy volstaen met borge te stellen/ ende suler ghedaen hebbende/ los ende vry gaen/ ende syne saecken vervolghen voor de Magistraet.

Een borgher oft ingheseten van Antwerpen en mach syn mede-borgher oft mede-ingeseten buyten de selve stadt niet doen vanghen noch te rechte beroepen/ noch syn goederen doen beslaen/ ten sy dat de selve gefailleert ofte voorvluchtich is gheworden.

Eenighe privilegien en costuymē van Antwerpen.

Indien een borgher oft vreemdelingh binnen Antwerpen failleert soo neemt zijn huysvrouwe haer houwelijcks goet voor uyt/ oft haer kinderen trecken 't in haer stede/ ende nae de selve komt de landtsheere ofte de stadt. 'Tghene datter dan overschiet komt den crediteuren toe elck na behoorlijcker portie. Indien oock een crediteur met den gefailleerden niet en wilt verdragen/ soo en machmen hem daer toe niet dwingen/ maer de ghefailleerde moet hem te vrede stellen/ oft ten minsten metter tijt suffisante borghe.

Een vader en mach zijn bastaert-sone niet legitimeren oft wettigh maken/ sonder de landtsheeren authoriteyt. Maer gelegitimeert synde/ mach de bastaert syne goederen by testamente besetten den ghenen die 't hem belieft/ ofte gheen testament makende/ soo versterven syne goederen op syn naeste vrienden. Daerentegen niet gelegitimeert synde/ en vermach hy gheen testament te maken/ maer syne goederen worden geappliceert tot profijte van den Lantsheer. Hy en komt oock/ al schoon wettigh ghemaeckt synde/ in zijns vaders goet niet benessens andere echte kinderen/ maer behout alleenlijck 't gene dat hem de vader uytdruckelijck by testamente naelaet. Hy en mach oock na de wetten van den lande geen Magistraet oft officie van state bedienen. Maer een bastaert van moeders wegen/ gewonnē/ terwijle sy ongebonden was/ by een vry ende gheen gheestelijck persoon/ heeft zijn deel in syns moeders goederen/ soo wel als zijne echte broeders ende susters.

De liggende oft onroerlijcke goederen en mogen t'Antwerpen niet verkoft/ verset/ oft eenighsins veralieneert worden/ ten sy door middel van Schepenen-brieven. Maer roerlijcke ende haeflijcke goederen/ gelijc koopmanschappen/ obligatien/ ende dierghelijcke/ moghen om des geriefs wille in allerley manieren verkoft/ verset/ ende verhandelt worden/ 't sy door openbare oft eyghene hantschriften.

De vrouwen hebben t'Antwerpen meer voordeels dan erghens elders binnen de Nederlanden: want in andere steden ende landen is de vrouwe/ sy zy dan edel oft onedel/ verbonden in de mans schulden/ ende wederom de man in die van de vrouwe: maer in dese stadt/ indien de vrouwe selve geen koopmanschap oft handel en doet/ ('twelck hier veel gheschiet) so en is sy in der mans schulden niet gehouden/ maer de man moet der vrouwen schulden betalen/ het sy dan voor of na den houwelijcke gemaect. Doch en mach de vrouwe haer sonder des mans wetē ende toelatinge niet verbindē: ten sy datse vrye koopmanschap doet ende openbaren winckel houdt. Is 't oock dat sy haer verbinden wil voor den man selve/ oft voor yemant anders/ so moet sy een Momboor oft gekoren Voogdt nemen voor den Gerechte.

Een borger/ die syn huysvrouwe ergens buyten 'tghebiedt van Antwerpen trout/ ende 'thouwelijck volbrengt/

sonder

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Ditio
TRANS-ISULANA.
Milliaria Germanica Communia
1 2 3 4
Zuyder Zee
PAR TIE
DUCHE
GUELDER
Arnhem
Elburg
Campen
Kampervee
Apeldoorn
Hasselt
Zwol
Deventor
Zutphen
Doesborg
Dotechem
PARTIE
Lochem
Lichtefort
Borkeloh
COMTE DE
Grol
Borkeloh
Vreeden
ZUTPHEN
Statlon
Ahus
Niebrog
TIE DE HORST
zallant
Ommen
Hardenberg
Rysen
Almelo
Twente
Goor
Enschede
Oldenseel
Otmarsch
Nyenhuis
PARTIE DE BENTEM
Northorn
Bentheim
Drente
Meppel
Steenwyck
Vollenhoe
Blocziel
Coevoerde
De Bourtange une terre Marescageuse
Bourtang F.
Groningen
FRISE
PARTIE DE LA
De Dollert
Emme
Slyckenborg
Oldemarct

sonder oorlof van de Borghemeester / verliest datelijck syn poorterschap ofte borgherije / al waer 't oock dat hy 's anderdaeghs in de stadt quam woonen. Van gelijcke verliest oock zijn poorterschap een borger die met wijf ende kinderen ses weken langh/sonder des Borgemeesters wete/buyten 't ghebiedt van Antwerpen blijft: maer een ongetrout ghesel mach sonder oorlof buyten 's landts zijn/so langhe alst hem believt. Item een borger die met wijf ende kinderẽ stedevast buyten de stadt gaet woonen verliest mede syn borgers-recht/ten sy dat hy sich verklare borger van buyten. Want hier syn tweederley borghers/te weten van binnen ende van buyten / hebbende beyde gelijcke privilegien. Die hem selven buytenborgher verklaert/ hy soo verre hy niet en woont buyten 't quartier van Antwerpen / ofte 't Marckgrafschap des Heylighen Rijcx/is verbonden alle jaer zijn hooghtijdt te komen houden binnen de stadt/ende t'elckens een Keysers gulden te betalen ten behoeve van de ghemeene saecke. 'Twelck doende/behout hy zijne vryheden ende privilegien ongeschendt/ sonder yet te verbeuren.

Een borger/ oft oock een Brabander/die t'Antwerpen meer dan een jaer ghewoont heeft/ (andere vreemdelingen zijn hi er af vry) indien hy vertreckt om in een ander stadt van Brabandt te gaen woonen/betaelt aen 't gemeyn vijf ten hondert van alle zijne onroerlijcke goederen. Maer is 't dat hy buyten Brabant gaet woonen/ soo betaelt hy noch eens soo veel. Ten sy dan dat hy gae woonen in eenighe stadt van Brabandt/ofte daer buyten/ die midts privilegiẽ alhier verkregen/van sulcken subjectie vry sy/ gelijc Liere/ Bergen op Zoom/Breda/Middelburgh in Zeelandt/ende meer andere steden.

Vele andere privilegien/ende besondere costuymen meer/ heeft dese voortreffelijcke ende wijdtvermaerde stadt / die wy kortheydts halven sullen voorby gaen.

De stadt Antwerpen is oock de Hooftstadt van het derde quartier van Brabant/ soo wy elders ghesept hebben/ ende resorteren oft staen over sulcx onder haer ghebiedt de steden van Liere/Herentals/ende Breda / met hare dorpen ende platte landen. Welcke in alle beden ende schattingen/ die de Staten van Brabandt haren lants-heer inwilligen/ sich gemeynlijck gedragen aen 't gene dat Antwerpen met de drie andere Hooftsteden des lants besluyt. Berghen op den Zoom/ende Steenbergen/die mede onder 't vierendeel van Antwerpen behooren / staen nu onder 't ghebiedt van de Staten Generael der Vereenighder Nederlanden. Hooft-stadt van het derde quartier van Brabant.

Beschrijvinghe van de Heerlijckheydt Over-yssel.

Naem. DE Iisel/ een arm van den Rhijn / ende den derden uyt-gangh daer hy zijn water pleech te lossen/heeft den Staet ende Heerlijckheydt van Over-yssel/die wy nu voornemens syn te beschrijven/ den name gegeven/ want de selve daer over ghelegen is/ ende daerom oock by den Latinisten ghenoemt wordt Trans-isulana. Om dit te beter te verstaen / ende te weten wat dese Iisel eyghentlijck is/sal men weten/dat ontrent twee duysent schreden weegs boven de Stadt Arnhem in Gelderlandt/een nieuwe achter-eenvolghende Gracht begint / die met onuytsprekelijcken arbeyt ende kosten van Drusus Germanicus / stiefsone van Tiberius derde Keyser van Roomen / door de handt zijner krijghsluyden gemaeckt is/ op dat hare dapperheydt door ledigheydt niet en soude verslappen. Dese Gracht nu werdt na synen name gheheeten Fossa Drusiana, de Gracht van Drusus ; ende door de selve is Germanicus Cæsar syn Sone / om de belofte die hy zijnen Vader ghedaen hadde te volbrengen (so Cornelius Tacitus getuygt)

met een Vlote van duysendt zeylen voorspoedelijck in de Meer des Rhijns / ende des Oceaens / nu de Zuyder-zee gheheeten / ende van daer voort met een rechte vaert ofte gracht/in de Eems ghekomen. De selve vaert ofte gracht duert tusschen twee ende drie mijlen / ende brenght den Rhijn voorby het Stedeken Doesburgh / gheleghen in't Graefschap Zutphen / dat misschien van Drusus zijn naem ghekregen heeft; alwaer hy de oude Isel/een Rivier uyt Westphalen komende/ontfanght/ende den naem Isel van haer ontleent. Daer nae voorby Bronckhorst ende Zutphen vlietende/komt hy tot Deventer/de Hooft-stadt des Lantsschaps van Over-yssel/ ende van daer voort tot Hattem ende Campen; welcke leste Stadt/door de veranderinge des waterstrooms / nu aen dees syde van de Isel gheleghen is / maer nochtans mede behoort onder 'tselve Lantschap. Van daer/nae dat hy sommige Eylandekens gemaeckt/ ende het Swarte water in-genomen heeft/stort hy sich in het ye/dat hem voorts in de Zee brenght/ latende Vrck ende Ens / twee kleyne Eylandekens hier voren onder Hollandt beschreven/ter slincker handt/maer eer hy tot daer toe komt/wordt van de Schippers met haer kloeten ende boomen een steenen wegh vernomen/ waer uyt blijckt (o vreemden keer van alle aerdtsche dinghen!)dat de Visschen nu swemmen daer de Menschen eertijdts pleghen te woonen. Soo dat dese Gracht van Drusus/geholpen zijnde van eenige Meeren/ende met naeme van het voorschreven Ye / allenskens de Zuyder-zee ghemaeckt heeft. Het welcke voorwaer de Landen van Vrieslant ende Over-yssel groote schade gedaen heeft/als die daer door seer vermindert ende tot kleyne Lantschappen/ten aensien van hare voorleden grootheydt/ghewórden zijn. Waer by de selve Gracht oft nieuwe Isel oock weynich voordeels ghedaen heeft / want hy nu van de Zuyder-zee versmacht is / ende zijnen ouden loop / die tusschen de Eylandekens Vlielandt ende Schellingh plach uyt te komen/ niet langher en kan toonen.

Grensen.

Om nu te komen tot de beschrijvinghe van het teghenwoordighe Over-yssel : Dit Landtschap is int Noorden besloten met Vrieslant/in't Zuyden met het Hertoghdom Gelre ende Graefschap Zutphen / in't Oosten met Westphalen / in't Westen met de Zuyder-zee ende met de voorschreven Isel. Het wordt ghedeelt in drie goede Staten/ naemelijck Yselandt ofte Zallandt/Drente ende Twente. 'Tgheheele landt is seer effen/goedt ende vruchtbaer/ ghevende onder andere veel goede Greynen oft Koren. Heeft oock veel lustighe ende profytelijcke / hoewel kleyne ende onvernaemde Bosschen/ende begrijpt acht besloten steden/ te weten Deventer / Campen/ Swolle / Vollenhoven/ Steenwijck/Hasselt/Ootmarsen ende Oldezeel: met thien treffelijcke plaetsen / die seer groote privilegien ende vrydommen hebben/namelijck Meppel/ Geelmuyden / Coevorden/Hardenberghe/Omme/ Almeloo/Goor / Diepenhem/Delden ende Enschede. Daerenboven zijnder meer dan twee hondert Dorpen / ende onder de selve sommighe seer groot ende schoon. De Staten des Lants bestaen uyt twee Leden: het eene maken de Officieren ende den Edeldom/het tweede de drie Hooft-steden/namelijck Deventer/ Campen ende Swolle.

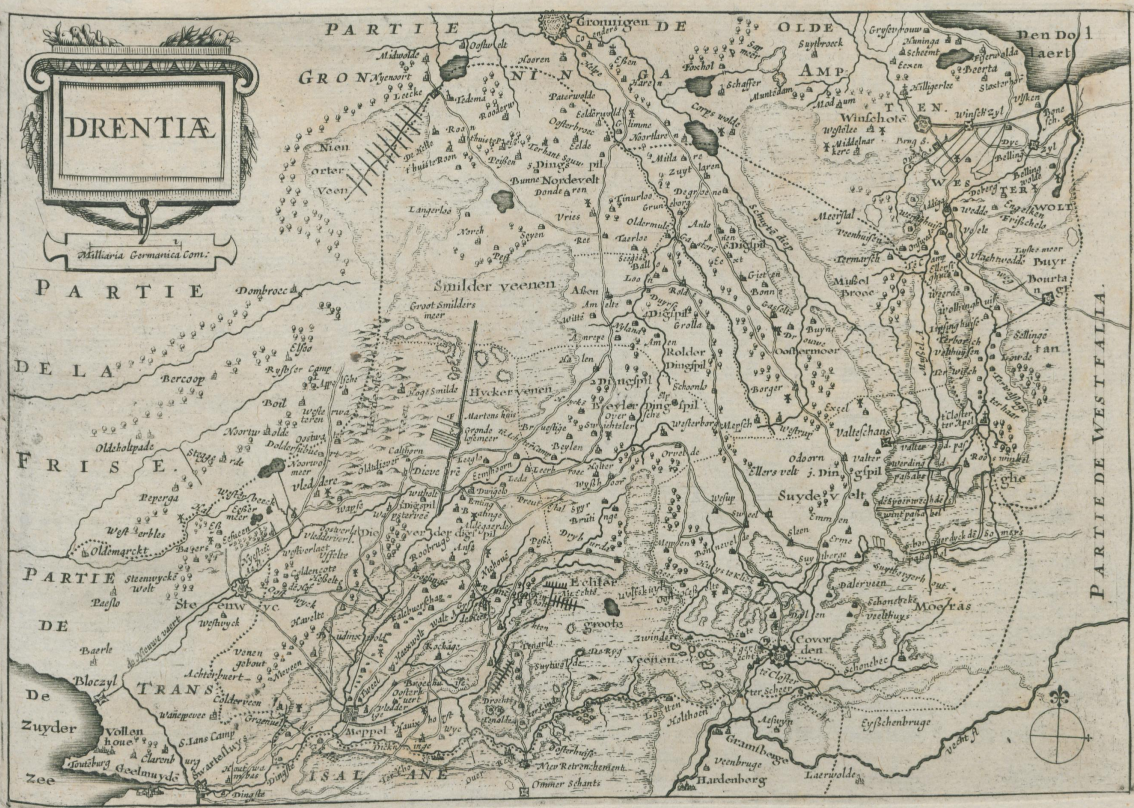
Afdeelinghe. Aerdt.

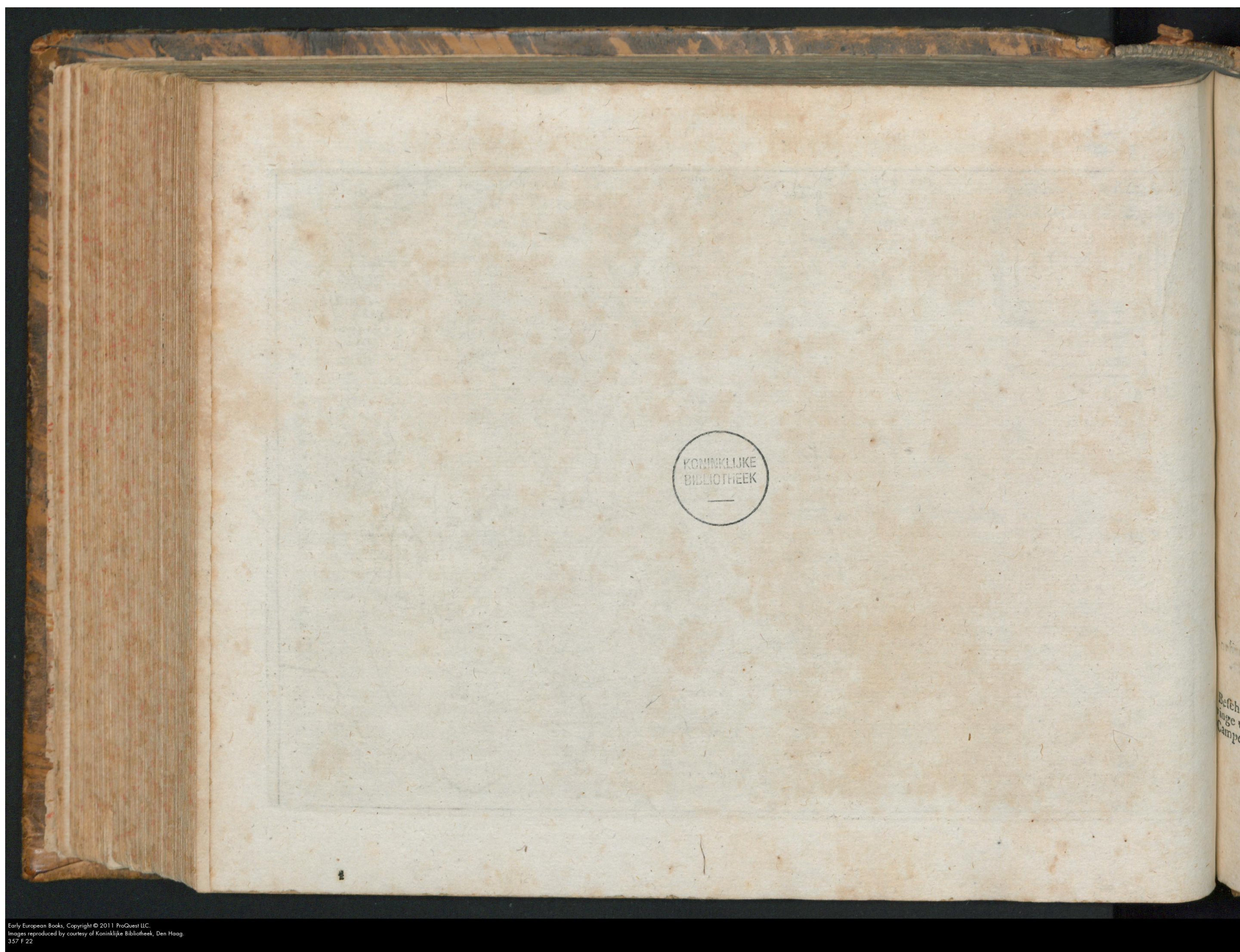
Steden.

Vryheden. Dorpen. Staten.

Beschrijvinge van Deventer.

Deventer light op de rechte zijde van d'Isel/vier mijlen van Swolle/ende is een goede/redelijck-groote/maer voor al stercke ende welbesette Stadt / vol schoone huysen ende publijcke ghebouwen / oock wel bewoont ende machtich van volck. Ten Noord-westen light sy aen een zandtberghsche plaetse/ende is voorts omcinghelt met leeghe beemden ende weyden/die met hooghe opper-wateren overvloeyen. De Isel loopt neffens de Werf van der Stadt / haer aen die zijde verstreckende in plaetse van een gracht. D'ander syden zijn ten deele met diepe water-grachten/ten deele met een

DRENTIÆ
Milliaria Germanica Com:
PARTIE DE GRONINGEN
PARTIE DE LA FRISE
PARTIE DE TRANS ISALANE
PARTIE DE WESTFALIA
DE OLDE AMPTEN
WESTERWOLT
De Zuyder Zee
Gronningen
Smilder veenen
Hycker veenen
Covorden
Meppel
Steenwyc
Vollenhove
Hardenborg
Ommer Schants
Winschote
Den Dollaert
Valteschans
Suydevelt
Moeras

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

een breede haven beset. De mueren zijn allesins hooghe/ ende met goede Torens wel dicht bestreken/hebbende niet te min dicke wallen daer achter aen/behalven noch het seer groote aerden Rondeel/dat voor de Brinckpoort light/beneden met een leegh muerken oft fousse-braye omcingelt/ ende het groote Bolwerck van den gront op met steen bekleedt / 'twelck light op den hoeck voor de Isel-brugghe/ ende beschermt de water-schuttinghe der grachten. Tusschen dit Bol-werck ende de voorschreven Brinck-poorte staet de Norenberghschen Toren/zijnde wel achthien voeten dick van muere / ende daer beneffens seer groot ende hooghe/soo dat men daer af de rondtom-gheleghene plaetsen heel wel ontdecken ende beschieten kan. Behalven den uytersten muer ende wal / isser binnen allenthalven een ringh-muer/die oock met Torens bestreken is / maer sonder gracht. In somma Deventer is in aller manieren een stercke Stadt/in de welcke oock grooten koophandel ghedreven wordt / derhalven sy al van oudts her/beneffens de twee andere Hooft-steden deses Lantschaps/met de Hanse oft Aen-zee- Steden in verbondt staet/zijnde daerenboven alle drie dese Steden in den jare 1495 in't ghetal der vrye Keyserlijcke Rijck-steden op-gheschreven/ om het Rijck te versterckken. Want alsoo de Roomsche Coningh Maximiliaen de eerste op de Dagh-vaert tot Worms voorhielt de swackheydt des Rijcx/soo werden den Rijcke toe-ghevoegt noch 91 Steden/die men gissinghe maeckte/dat den selven Rijcke ghetrouwelijckst ende stantvastelijckst souden moghen in alle voorvallende saken bystaen: Onder die 91 nu werden oock dese drie Steden verkoren/ ende met sonderlinge privilegien beneffens andere Rijck-steden begaeft.

Beschryvinge van Campen.

Campen/ soo vooren gheseydt is/wordt mede begrepen onder't Landtschap van Over-yssel/maer light nochtans op dees zyde van de Isel/recht by den ingangh des selven vloets/vijf mijlen van Deventer. Het is een seer treffelijcke/ groote ende schoone stadt/noch ter tijdt wel-varende/maer hier voortijdts/eer het diep verloopen was / veel beter ende neerachtigher gheweest hebbende. Heeft rondtom eenen hooghen muer/met groote schoone Torens/gestreken synde op de oude maniere / ende seer breede water-grachten/ maer sonder wallen ende bolwercken/ behalven 'tghene de Prince van Oraenjen hoogh-loflijcker memorie daer heeft doen maecken. Light in de leeghte aen den oever van de Riviere/in forme van een Handtboghe/daer van de Riviere de pees is/zijnde daer ter plaetsen seer breedt/ende teghen het midden der Stadt met een schoon brugghe overleydt/ de welcke niet alleen op gheweldighe balcken/ die in den gront gheheydt syn / ghefondeert is; maer wiens jucken oock/tot ghemack der schipvaert/ende om de kosten van't fondeersel te schouwen/sommighe tneghentich voeten wijt van den anderen staen/met sulcken kost ghebouwet / ende met palen in de hoochte soo t'samen gespits ende gewelft/ dat het gheheele werck schijnt uyt de locht te hanghen/ende soo vast leydt / offer jucken onder stonden. De Stadt heeft ses Poorte/ende de gantsche Landtzyde is soo leeghe/ dat sy tot aller tijdt met het Isel water kan overvloeyt worden/ als de Borghers willen / 'twelek de Stadt een groote stercke toebrenghe. Sommige meenen dat Campen sy de Navalia ofte Scheeps-reede van Ptolemæus/ andere houden't voor de Portus oft Haven Manarmanis.

Beschryvinge van Swolle.

Swolle is ghelegen op een Vlietken 'twelck in de Vider oft Vecht valt / een groote mijle van Campen / een goede ende stercke Stadt/met dobbel grachten ende dicke wallen versien. Want soo wanneer mits oorloghe oft ander ongeval eenich perijckel ofte sorghelijckheydt plach te wesen in Vollenhove/ daer gemeenlijck de Gouverneur van Overyssel ende den Land-raet plach te resideren/ghelijck hier na verklaert sal worden/ soo vertrocken sy naer Swolle tot haerder verseeckeringhe.

Vollen-

Vollenhove. Vollenhove liggende op den boesem van de Zuyder-zee/ twee mijlen van Steenwijck / is een goede Stadt / ende wel gelegen tot alle lijf-neeringhe/ die daer van alle kanten te water ende te lande seer gherieflijck kan ghebracht worden. Deshalven oock den Raedt Provinciael van Over-yssel alhier syn woonplaets heeft / van wiens vonnissen gheen voorder appel en valt/ dan pleghen gewesen te moeten worden in de tegenwoordigheyt des Gouverneurs/ die hem mede alhier gewoon was te houden/ zijnde met eenen Gouverneur van Vrieslandt ende Groeninghen.

Steenwijck. Steenwijck / 'twelcke wel schijnt een oude Stadt te wesen / light in't ronde teghen aen de Blocke-zijl een kleyn waterken / dat een mijle van Meppel in de Zuyder-zee valt. Sy is kleyn van begrijp / ende en heeft in den omgangh maer omtrent sesthien-hondert gemeene schreden. De omliggende Landouwe is seer koren-rijck/ ende levert eensdeels oock veel Turfs uyt/ waer door de Stadt tamelijcke neeringhe heeft. Eertijdts plach het een weecke stadt te wesen / maer is staende de oorloghe uytnementlijck seer gesterckt/ ende heeft drie kercken/ de eene/ ghenaemt Sinte Clemens / met een hooghen viercanten Toren verghesellschapt. Heeft wel-eer een Casteel ghehadt/ ghebouwt by Jonckheer Joris Schenck Gouverneur des Landts/ maer weder afgebroken in den jare 1523.

Hasselt. Hasselt/ op den selven vloedt Vider twee mijlen van Vollenhove gelegẽ/ is een goede/ tamelijc rijcke en stercke stadt.

Ootmarsen. Het oude Stedeken Ootmarsen / ligghende drie mijlen van Almeloo/ is ghefondeert/ soo Trithemius schrijft/ van Odemaer Coningh van Vranckrijck/ (daer het den naem af heeft) ende dat op het eyghen graf van Vechtan / zijnen grooten besonderen vrient. Andere achten 't alsoo genaemt te zijn van de oude volckeren Martij, die daer inne gewoont souden hebben.

Oldeseel. Oldeseel/ dat men hout zijn naem te hebben van de oude volckeren Salij, is een kleyn Stedeken / ghelegen een mijle van Ootmarsen. Staet alleen van alle de Over-ysselsche Steden onder 't ghebiedt van de Eertshertoghen/ die hare guarnisoenen ordinaris daer in houden.

Meppel. Meppel / dat de eerste plaets bestaet onder de Over-ysselsche Vryheden/ oft onbesloten Steden/ ligt op een kleyn waterken/ vier mijlen van Coevorden.

Geelmuyden. Het goedt ende sterck Slot oft Casteel van Geelmuyden light op den mondt van de Vider/ tusschen Hasselt ende Vollenhove/ van bey-gaer een mijle verscheyden.

Coevorden. De seer stercke ende vermaerde plaetse van Coevorden/ ligghende een mijle van Hardenberghe / is een ghemeene door-tocht ofte passagie van alle die te lande uyt Vrieslant/ de Ommelanden/ Drenthe ende Over-yssel/ na Duytschlandt willen reysen. Want de andere passagie van Wedden over de Boertange / een Heyde alsoo ghenaemt/ is onveyl/ ende den meesten tijdt des jaers onbequaem. Coevorden heeft in 't Noord-oosten een gheduerich Morasch tot Wedden toe ; in het Westen een staende water tot voorby Hasselt ende Swartesluys ; in het Noorden het Dorp Daelhem/ ende een harde heyde na Groeninghen toe : in 't Oosten het Graefschap van Linghen ; in 't Zuyden het Graefschap van Benthem ; ende Hardenberg in 't Zuydwesten. Light vijf mijlen van 't Stedeken Linghen / vijf van Oldenseel/ negen van Deventer/ vijf van Swolle/ ses van Steenwijck/ ende seven van Groeninghen.

Hardenberge. Hardenberghe light een mijle van Coevorden/ ende vier van Swolle/ op den Water-vloedt Vider/ oft (soo men gemeenlijck spreeckt) Vecht/ welcke uyt het Graefschap van Benthem komende / ende een half ure gaens boven Hardenberghe/ by het Huys Gramsberge/ de Aa van Coevorden met sich nemende/ loopt door Omme voorby Swolle/ ende van daer voort met het Swarte water voor-by Hasselt in de Zuyder-zee.

Omme

Omme — Omme is van Hardenberghe twee mijlen.
Almeloo. Almeloo/ liggende op een kleyn waterken/ dat in de Vecht loopt/ is twee mijlen van Goor.
Goor. Goor light mede op de Vecht een mijle van Diepenhem.
Diepenhē Diepenhem is twee mijlen van Delden.
Delden. Delden light anderhalve myle van Enschede.
Enschede. Enschede/ 't laetste van de thien Over-Ysselsche Vlecken/ licht maer een mijle van Oldenseel.

DeFrancke gesproten uyt Overyssel. Het volck van desen Lande/ gelijck sy tusschen de Gelderschen ende Vriesen gheleghen sijn/ alsoo deelense oock mede aen den aerdt ende zeden van beyde die volckeren. Maer dat vreemdt is/ ende bynaest ongheloofflijck schijnt/ de dickmaels ghemelte Hadrianus Junius haelt uyt dit Over-yssel/ als uyt den put van Democritus/ de oude Franckenvoort/ die Gallia bekrachticht/ ende nae haren naeme Franckrijck ghenoemt hebben. Daer nochtans de ghemeene opinie houdt/ dat het Landt te Francken/ gheleghen in Hooghduytschlant/ de rechte Moeder sy van de selve Francken ofte Francoysen. Hy bewijst sijn segghen met de namen van Salij ende Ansuary, volckeren daer de Francoysen in verdeelt waren/ welcke in dese Landt-streeck noch gheen onbekende voet-stappen en hebben nae-ghelaten. Want de Saly sijn van oudts ghewee st de by woonders van den Ijsel/ daer oock Zallandt af komt/ ende het Dorp Zallick/ aen de syde des Ijsels daer Campen light. De Ansuary sijn die van Deventer/ daer (ghelijck hy seght) oock van over-ghebleven is de naem van Anse oft Hanse-Stadt/ alsoo Ans een Hooft oft Heer beteeckent; ghelijck wy dan noch de treffelijcke luyden groote Hansen noemen. Waer over oock de lex Salica, by den Francoysen Loy Salique ghenoemt/ van wiens oorspronck soo seer ghetwist wordt onder de gheleerde/ van dese Landen ofte Volckeren haren rechten naem behoudt/ met een sonderlinghe glorie voor ons Over-Yssel/ dat uyt haer ghekomen is een soo vermaerde Natie/ als de Francoysen sijn/ die soo schoonen Coningh-rijck met de Over-Ysselsche Wetten regeren. Hier beneffens de oude Tenchteri sijn inwoonders geweest van de Drenthe; de Tubantes van de Twente; ende de Chamavis van de Landen ontrent Campen. Wat hier nu van sy oft niet/ Claudianus/ een seer treffelijck oudt Poeet/ geleeft hebbende ten tijde der Keyseren Honorij ende Arcadij/ maeckt met name ghewach van de Salij, opentlijck te kennen gevende dat sy hare woon-plaetsen aen den Rhijn gehadt hebben. De wet Salica, daer wy voren af gheroert hebben/ bracht/ en brenght noch in Vranckrijck sommierlijck mede/ dat de Vrouwen ghesloten sijn buyten de successie des Rijcx/ ende luyden hare woorden uytdruckelijck aldus: Nulla hæreditatis portio de lege Salica ad mulierem venito, ofte In terra Salica mulieres ne succedant, dat is: Datter volghens de Salijcke wet gheen deel van erffenis en kome tot der vrouwen: Dat in het Salijckschen Landtschap gheene vrouwen en succederen. De Francken hadden boven dien noch meer andere wetten/ kortelijck begrepen in dese naer-volghende rijmkens:

De Bedelaers door 't Landt te loopen niet ghedooght,
Den Armen in u Stadt voedt, nae ghy best vermooght,
Gheeft niet den gheenen die ghy niet en siet arbeyden.
Straft se die door bedroch d' onnoosele verleyden,
Voor d'eerste mael een oogh steeckt uyt hem die misdoet,
Snijdt haer de neus af die door sulcks niet worden vroet,
En die dan noch volhardt, sal 't met den hals betalen.
Den Dronckaert set die vry te water sonder dralen.

FINIS.

Cort verhael van het Leven / de Zeden ende Daden der Hertoghen van Brabandt / Houtvesters ende Graven van Vlaenderen.

HEt Landt van Brabandt / heeft syn naem van een seecker Silvius Brabo , die al vijftich jaren voor de Gheboorte onses Salichmaeckers / het gouvernement daer van aen syn Soon Carlo Brabo overgaf : omtrent die tijdt doen sich die van Mets / die van Trier ende Tul sich onder het Roomsche Rijck hebben begheven. Dese hadt een Soon met naeme Titus / die hem overleefde / ende die met schande van syn Gouvernement afghieset wierde ende in ballinghschap gesonden : om dies wille dat hy een Maeghd van de Goddinne Vesta in den Tempel verkracht ende geschent hadde. De Brabanders stelde syn Broeder Julius in syn plaets / die soo wel de Heerlijckheydt van Brabant heeft weten te gouverneren / dat hy van syn ondersaten seer bemint ende ghelieftkoost wierde : ende om sich selfs een eewige naem te verwerven / heeft hy tusschen de Maes en de Rhijn de Stadt van Gulijck laten bouwen. Wt hem worden een Soon geboren / met name Octavius die hem int jaer onses Heeren 101 in't gouvernement succedeerde. Dese / om sich des te meer te verseeckeren / heeft sich met de Romainen in aliance begheven / ende door bystant derselvige de Saxen bestreden ende versaeght. De Keyser Trajanus heeft hem Heer ghestelt over Walsch-nederlant / ende syn onder zijn gouvernement soo wel dese volckeren als oock die van Ceulen / door de heilsame leere ende vermaninghe van Maternus / tot het Christelijcke gheloof bekeert. Hy stierf int jaer onses Heeren 140 ende liet een Soon achter / ghenaemt Godard / die het Casteel van Hus op den oever van de Maes liet bouwen. Nae syn doodt quam zijn Soon Godefroey tot d'administratie van syn Vaderlijck gouvernement ; dit was hy die Marcus Anthonius Verus bystandt dede teghens de Saxens ende Hoochduytschen. Hy quitteerde syn alliancie met de Romainen / doen hy den Neef van den Keyser Commodus hadde gedoot / ende viel op de Romainen ende jougse van de mont van de Rhijn / van de Schelde / de Maes / ende de Sambre. Hy stirf int jaer onses Heeren 132 / ende syn Soon Ventus succedeerde in syn plaets. Dese vereenighde ende versoende sich weder met de Romainen / dien hy bestonde / om allesins vrientschap met hun te houden / ende in alle voorvallen die het mochten vereyschen. Hy stirf int jaer 289 ende Arsard syn Soon quam in syn plaets / dese dede Constantio de Vader van Constantin de Groot / bystant teghens de Duydtsche. Hy stirf int jaer 335 ende syn Soon Martian succedeerde nae hem : dese sterckte Constantin met zijn macht teghens Lucinius ende Marence. Hy was so dapper ende kloeck in de wapenen dat hy Hongaren bemachtigden / ende die van Artois ende hare nabueren de Picarden onder syn subjectie ende contributie brochte. Hy stirf in't jaer 373 ende liet nae hem een successor.

I. TASSANDRE, de Soon van Martian / quam nae syns Vaders overlijden tot het Hertogdom van Brabant / ende wordt ghehouden voor de eerste Hertogh / om dat hy in syn digniteyt een absoluter gouvernement heeft ghevoert dan syn voorsaten / en dat hy de eerste van hun was die professie van het Christendom heeft ghedaen. De Keyser Gratianus droech hem een onversoenelijcke pieck toe : hy / om sich daer teghens te verseeckeren / ende om sich voor syn laghen te hoeden / dat hy in syn handen niet verviele / heeft by Eugenius Germanicus ende Herbogastes syn toevlucht te weghen ghebracht. Hy helde nae de Keyser Maximianus die hen oock grootelijcx de handt boven

het

Taſſandre premier Duc de Brabant.
Anſigiſius 2e Duc de Brabant.
Charles le Bel 3e Duc de Brabant.
Landus 4e Duc de Brabant.
Auſtraſius 5 Duc de Brabant.
Charles Naso 6e Duc de Brabant.
Charles Haſbanius 7e Duc de Brabant.
Carloman 8 Duc de Brabant.
Pepin 9 Duc de Brabant.
Grimoaldus 10 Duc de Brabant.
Anſegiſe et Begque 11 Duc de Brabant.
Pepin 2 du nom 12 Duc de Brabant.
Charles Martel 13 Duc de Brabant.
Pepin le bref 3 du nom 14 Duc de Brabant.
Charles Magne 15 Duc de Brabant.
Louys Debonnaire 16 Duc de Brabant.
Lothaire 17 Duc de Brabant.
Charles le Chauue 18 Duc de Brabant
Louys furnommé le Begue 19 Duc de Brab.
Charles le Simple 20 Duc de Brabant
Louys le Simple 21 Duc de Brabant
Charles le Gros 22 Duc de Brabant
Othon 23 Duc de Brabant
Lambert et Gerberge 24 Duc de Brab.
Geofroy ou Godefroy 25 Duc de Brabant
Geofroy 2 du nom 26 Duc de Brab.
Geoffroy 3 de nom 27 Duc de Brabant
Henry premier 28 Duc de Brabant
Henry 2e 29e Duc de Brabant
Henry 3. 30 Duc de Brabant
Iean 1. 31 Duc de Brabant
Iean 2. 32 Duc de Brabant
Iean 3e de nom 33 Duc de Brabant
Vuenceſlas et Ieanne 34 Duc Brabant
Anthoine et ſes 2 filz Iean et Philip 5.6.37 D. de Br
Liderick dict le Buc 1 Forſtier de Flandre
Anthoine 2 Foreſtier de Flandre
Bouchard 3 Foreſtier de Flandre
Eſtorede 4 Foreſtier de Flandre
Liderick 2 de nom 5 Foreſtier de Flandre

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

het hooft hiel ende beschuttede om dat groote toevertrouwen dat hy op hem hadde. Hy stirf int jaer 406.

II. Ansigigius de Soon van Cassandre succedeerde na syn Vaders overlijden in't Hertoghdom van Brabant. In de regeringhe synde / is hy in faveur van den Keyser Honorius ten oorloch ghetrocken teghens de Gothen/ Visigothen ende Vandalen / die hy by Arles gheslaghen heeft / mitsgaders oock haren Koninck Brosis / waer over hem Honorius in syn Hertoghdom bevestighde. Hy regneerde 30 jaren ende liet tot successor syn Soon/Karel ghenaemt.

III. Karel, ghenaemt de schoone / wierde naer Ansigigius syn Vader tot Hertogh van Brabandt. De Keyser Valentinianus maeckten hem tot hooft van de Ridderschap ende daer beneffens gaf hem oock zijn Suster ten Houwelijck/ ende hielt hem by zijn Majesteyt. Daer nae weder in Brabandt komende / ende 24 jaer geregeert hebbende/is hy int jaer 460 ghestorven.

IV. Landus succedeerde nae Karel syn Vader int Hertoghdom van Brabandt. Dese verliet de Romeynen ende begaf sich aen de zijde van Childerie Koninck van Vranckrijck / die veel van hem hielde / om dat hy de ghetrouwigheydt in estime hadde / die hy 't synwaerts op verscheyde occasie bewesen hadde. Hy regneerde thien jaeren.

V. Austrasius de Soon van Laudus / wierde naer hem door eendrachtige verwilliginghe beyde van de Heeren ende het volck van 't Landt tot Hertogh van Brabandt. Daer was niemant soo machtigh die gheduerende zijn regeringhe / sich teghens hem dorst verheffen. De Dieven ende Roovers wierden seeckerlijck ghestraft / de Justitie ghehandt-haeft : de Landts saecken wierden ghepleecht ende verricht door uytverkozen Mannen die uyt de alderwijste ende voorsichtighste uytghelesen worden. De liefde hadt de overhandt om den behoeftighen te hulp te komen / waer uyt hy niet alleen by de zijne / maer oock by vreemde volckeren een groote reputatie gewan. Sommighe schrijvers houden het voor waerachtigh dat van hem de naem van Austrasia syn oorsponck soude hebben. Hy stirf int jaer 504/ nae dat hy 24 jaren geregeert hadde ende liet een Soon tot successor.

VI. Karel Naso, nae het overlijden van zijn Vader Austrasius / die hem vlijtighlijck had laten onderwijsen in alles wat een Mensch behoorde te weten die over andere authoriteyt ende heerschappije sal voeren / wierde tot Hertogh van Brabandt. Syn ondersaten wierde by hem gheregeert als by Austrasius / om dat hy gheen andere voetstappen en volghden / als die hem van den selven voorghegaen ende ghewesen waren. Hy heeft tot zijn Vrouw ghehadt Valeria de Dochter van Bertarues Prins van Turingh / ende kreegh een Soon/ Karel Hasbanius ghenaemt / die hem succedeerde. Hy stirf in 't jaer 536 / nae dat hy 32 jaeren gheregeert hadde.

VII. Karel Hasbanius , nae de doodt van syn Vader Naso / succedeerde in't Hertoghdom van Brabandt: ende was seer groot by Theodebert / Koninck van Austrasia / de welck hem voor Ambassadeur aen den Keyser Justiniano / om syn hulp ende bystandt teghens Childebert ende Clotaire / van synen t' weghen gesonden heeft. Hy stirf int jaer 589 nae dat hy 50 jaren gheregeert hadde.

VIII. Karloman succedeerde nae syn Vader Hisbanius. De Koninck Chalderick was hem seer toeghedaen om zijn kloeckheydts wille ende om de fraye daden die hy inden krijgh van Lombardije hadt bedreven: Daer nae dede hy bystandt aen Clotarius de tweede van dien naem / Koninck van Vranckrijck / teghens

syne Vyanden / ende verjaeghde Brunechilde uyt Austrasia. Hy stirf in't Jaer 620 ende regeerde 24 jaeren. Hy liet Pepin Landry / ghenaemt de Oude / tot successor.

IX. Pepin, Soon van Carloman / de eerste Hertogh van Brabandt alsoo ghenaemt / trouden een Vrou van Guenne / by den welcken hy drie Soonen kreegh / waer van de eerste Grimald ghenaemt / hem succedeerde. Oock kreegh hy by haer twee Dochters / Beggue ende Geertruyd ghenaemt. De eerste / mitsgaders haer Man Ansegise (nae de doodt van Grimoald die van syn vyanden gheslaghen worde) zijn tot het Hertoghdom ghekomen: maer Geertrud is ghecanoniseert gheweest. Eenige schrijvers noemen hem Pepin Landry ende stellen hem tot Hertogh int jaer 620.

X. Grimbaldus de outste Soon van Pepin / worde nae zijns Vaders doodt Hertoch ghehult. Nevens dit voerden hy oock de tijtel van Majeur des Koninckx Palius van Austrasia / Sigeberte / die hem oock persuadeerde het Graefschap van Ardenne ende van Henegouw weder voor de Kinderen van Blunulfus / die daer uyt ghestoten waren / in te ruymen. Hy kreegh eenigh pretensie op het Koninckrijck van Austrasia / het welck hem in een rencontre niet wel en luckte. Hy stiet zijn hooft teghens eenighe troupen die Ercembald voor de Koninck van Vranckrijck Clovis de tweede was voerende: want die selve sloeghen syn volck ende brochten zijn persoon oock ghevanghen binnen Parijs / alwaer hy ghestorven is.

XI. Ansegisus Marquis van't Rijck by de Riviere de Schelde / troude tot huysvrouw de Dochter van Pepin Landry / Beggue ghenaemt / ende Suster van Grimoald / ende verkreegh sich daer met de tijtel van Hertogh van Brabant. Childerick de tweede van dien naem / Koninck van Vranckrijck / maeckten hem tot syn Lieutenant over Austrasia.

XII. Pepin de tweede succedeerde in't Hertoghdom van Brabandt nae Ansegisus ende Beggue syn Vader ende Moeder. Hy kreegh syn toenaem van Heristel ofte Herstal van een plaets tusschen Luyck ende Maestricht gheleghen / alwaer hy tot zijn vermaeck op de Maese een Casteel hadt doen bouwen. Syn yver was groot tot de Catholique Religie. Hy hadt een Vrouw Plectruyd ghenaemt van ghelijcke yver ende Godtvruchtigheydt als hy / by den welcken hy een gheluckighe zaet ende naekomelinghe verweckte / te weten drie Soonen: Drago / Grimoald die om de naem Jesu Christi binnen Luyck ghemartiriseert is gheweest / alwaer hy noch in S. Jacques Kerck is legghende. Silvius / die om syn straffe ende religieus leven in't ghetal des Heylighen is ghestelt gheweest. Oock had hy een Dochter Norburgue ghenaemt / die seer heylighlijck heeft gheleeft / ende is nae haer doodt te Ceulen begraven. Alle dese Kinderen storven al voor Pepin. Hy voerde krijgh tegens de Vriesen / ende gewan van hun Valtemburg tegenwoordich Utrecht genaemt: Doen hyse overwonnen hadt / liet hyse door Guilibrord een wijs ende heyligh mensch / in de Catholique Religie onderwijsen. Hy was soo seer ingenomen van de schoonheydt eenes Juffrouwe Alpiade ghenaemt / dat hy Plectruyd verwirp om haer ten houwelijck te nemen. By dese Alpiade kreegh hy Karel Martellus die hy noch voor syn doodt in zijn plaets liet hullen. De tijdt zijner regeringhe was 24 jaren.

XIII. Karel Martellus worde Hertoch van Brabant nae Pepin / ende Majeur van't Palais onder de Koninghen Dagobert II. Clotaire IV. ende Childeric II. ghenaemt Daniel. Hy kreegh Oorloch teghens Radbod

Hertogh

Hertogh van Vrieslandt ende forceerde Popon syn Soon sich tot de Catholique Religie te begheven. Hy bemachtighde de Saxen ende de Goten / ende dreef de Sarazijnen uyt gantsch Languedock ende Provence. Syn Ridderlijck ghemoet ende kloeckheydt hebben hem desen heerlijcken toenam van Martel verkreghen. De Staten van Vranckrijck wilden hem tot Koninck maecken; maer men seydt dat hy sich des bedanckende tot antwoort gaf : Dat hy liever hadde over Koninghen te ghebieden/ als Koninck te zijn. De Heylighe Stoel kreegh van hem groote assistentie teghens Luytprandus Koninck der Lombarden. Hy sterf den twee-en-twintichsten van October in't jaer 741 : hy was ghenaemt de Prins der Francoysen. Twee Soonen ende eene Dochter liet hy na ende light begraven tot S. Denis.

XIV. Pepin de Corte ende derde van dien naem/ Soon van Karel Martellus / was beyde Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabandt. Dese Castijde de rebellie van de Saxen : ende trock oock door Italien om te gaen wreecken het onrecht dat Astulphus Koninck der Lombarden den Paus hadde aenghedaen : het welck hem oock gheluckelijck succedeerde. Oock wederstondt hy den moetwil van Waifer Hertogh van Aquitanien/ nam hem t'meestendeel van syne Steden af/ooc syn Moeder Suster ende Nichten / ende bracht hem alzoo tot rede : ende alsoo hy hem weder op de been meende te maecken / leverden hy hem slach by Perigord / alwaer hy de rest van zijn fortuyn ende leven t'eenemael verloor / ende alzoo quam weder Aquitania onder de Croone van Vranckrijck. Nae veel victorien is hy eyndelijck van sieckte tot Tours ghestorven / den 24 September des jaers 768 / nae het 54 jaer syner regeringhe/ende leght tot S. Denis begraven.

XV. Karel de Groote/ Roomsch Keyser/ Koninck van Vranckrijck ende Hartoch van Brabandt : dese / op het versoeck van de Paus Adrianus voerden krijgh teghens Didier Koninck der Lombarden/ ende nam hem ghevanghen binnen Pavie : ende alhoewel hy zijn Dochter Hermingarde ghetrout hadde / sondt hem niet te min in ballinghschap te Luyck. Hy hadt nevens haer oock Galiene / Hildegarde / Fastrade/ende Luithegarde tot Wijven. Hy overwon de Bretons/verjaeghde de Sarazijnen uyt Pampelone in Spagne / als oock uyt Saragose ende brocht veel Koninckrijcken ende Heerschappijen onder contributie. hy vermeesterde de Sclavons ende Vadalen die het landt van Brandenburgh in hadden. hy ontnam de Huns ende de Avarois het gantsche Landt van Pannonia. Ende om zijn naem noch grooter ende onsterffelijcker te maecken / fondeerde hy de Universiteyten van Parijs/Boulogne ende Pavie. Hy sterf den 28 Januarij des jaers 814. wesende oudt 72 jaren/ in het 46 jaer syner regeringhe. Hy leght tot Aken in de Capelle.

XVI. Louys de Goetaerdighe/ Soon van Karel de Groote / Keyser van Romen / Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabandt : dese heeft twee Vrouwen ghehadt / Armenius uyt het huys van Saxen/ende Judith Dochter vau Welfon/Graef van Altorf. Hy brocht weder onder zijn ghehoorsaemheydt de Sclavons/Sorabes ende Bascons/die sich teghens hem gherebelleert hadden. Hy overwon de Bretons / ende hebbende Murmenio haer Koninck in den slach ghevanghen ghekreghen / dede hem dooden. Syn eygen kinderen hebben hem vervolcht/ maer is eyndelijck in't jaer 834 door de Fransche Princen die hem getrou waren/uyt haer handen verlost geworden. hy stirf int 60 jaer syns onderdoms eñ in 27 van syn regeringe in een Jlant of de Rein/ende leyt tot Mets begravē.

XVII. Lotharius, Keyser/Koninck van Italien/van Austrasia ende Hertogh van Brabant/heeft met syn broe-

deren Louys ende Carel / om haer erfdeels wille / groote strijt gehadt : eyndelijck voerden tegens malkanderen een wreeden oorlog / ende sijn / in verscheyde slachten die sy gedaen hebben / veel volcx gebleven ende heeft den Franschen Adel grooten afbreuck gheleden. Eyndelijck uyt noodt meer als uyt overwicht van rede sijn sy tot accoort ghekomen; vermiddels dat Karel Vranckrijck / Louys Duytschlandt / ende Lothario / de tijtel van Keyser ghegheven werde / mitsgaders Italie / Provence ende Austrasia dat hy nae sijn naem Lotharingia / dat is Lotteringe / wilde ghenaemt hebben. Eenige tijdt daer nae gaf Lotharius het Rijck aen sijn Soon over / sich in een Clooster begevende in d'Abdye van Prume ghelegen in d'Ardennes / alwaer hy voorts als een Monnick leefde / nae dat hy 37 jaren geregeert hadde.

XVIII. Karel de Cale, Keyser / Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant: dese overwon de Noormannen ende sloechse in route: hy kreegh weder Angers / ende leverde een slach by Fontenay in Poictou aen sijn broeder Lothario. Ende nae dat hy veel schoone expeditien hadde ghedaen tot herstellinghe ende vermeerderinge van sijn staet / is hy naer Italien ghetrocken om aldaer het voornemen van sijn broeders Soonen te stutten: maer sijnde te Mantua met een koortse bevanghen / wierde aldaer sijn dood door sijn Medecijn / die een Jode was / door venijn dat hy hem in sijn Medecijn-dranckten ingaf / bevordert. Twee vrouwen heeft hy ghehadt: Hermingarde / van de welcke Louis de stamelaer / Lotharius ende Karel Carloman ghebooren werde: ende Richilde suster van Bison Coninck van Bourgonje / by den welcken hy twee Soonen kreegh die maer 1 jaer en leefden / ende eene dochter Judith ghenaemt. Hy sturf den 6 October in 't jaer 877 ende leght tot S. Denis in Vranckrijck begraven.

XIX. Louys, de stamelaer ghenaemt / succedeerde in de regieringhe van sijn Vader / hy wierde van d'Italianen ende Duytschen om het rijck veel ghequollen. De Noormannen heeft hy gecastijt om de rovery die sy in Picardie / Vlaenderen ende Brabant ende selfs oock by Cenlen ghepleecht hadden. Hy hadt twee vrouwen Ansgarde ofte Ansgarde ende Richseult Suster van de Coninck van Engelandt / by de welcke hy Karel de simpel kreegh: oock hadt hy by een bysit Louys ende Carloman. Hy sterf te Campiegne op den 10 April des jaers 879.

XX. Karel de simpel, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabandt / geduerende sijn regeringhe woude een yder als eyghen behouden / daer hy van Conincks weghen over ghestelt was. De groote Heeren ende Gouverneurs van Provincien maeckten sich sulck veel wijs. Daer ontstont in Vranckrijck groote beroerte door de Monopolen van Hermes Aerdtsbisschop van Reyms / die ter wijle dat Karel in Lotteringe was / Eudes ofte Odon tot Coninck in Vranckrijck ghekroont hadde. Nae het verlies van een slach dat tusschen hem ende Robbert de broeder van Odon ghescheit was / verviel hy in disgratie / ende willende weder in Vranckrijck komen / wierde door Graef Heribert ghevangen genomen; ende nae dat hy hem langh tot S. Quentin hadt gehouden / heeft hy hem na 't Casteel Tierry gevoert / ende van daer naer Peronne / alwaer hy eyndelick 5 jaren na sijn hechtenisse is gestorven. Sijn Huysvrou was Ogine ofte Algine dochter van Edouart Coninck van Engelandt.

XXI. Louys de simpel, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant / wierde door persuasie van Hugues de witte van de France Princen uyt Engelant wederomme gheroepen: eenich tijdt daer nae / siende dat de Coninginne sijn hoope verghenoeghde / verliet hy sijn party: ende om sich des te stercker teghens hem te maecken allieerde sich met den Keyser Othon / nemende sijn

Suster

Suster ten houwelick. Maer de Keyser quam ten lesten te vernemen / dat de assistentie sijner Wapenen niet rechtveerdich en was: ende derhalven begost weder de Coninck t' onder stutten / die daer nae van een vreemde sieckte is gestorven op den 12 November des jaers 954. Hy kreegh tot Huysvrou Geberghe dochter van Hendrick Coninck van Saxen.

XXII. Karel de Dicke, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant/nae het overlijden van Louys Soon van Lotharius sijn broeder Coninck van Vranckrijck. Hugues Capet trock met een machtich legher teghens hem / ende wierde de slach van weder sijde met groote couragie ghetroffen: in de twee eerste Chargen was Karel victorieus/maer in de derde viel hem de fortuyn teghen ende sturf seer ellendich in een Dorp Suaube ghenaemt.

XXIII. Othou, een van de Soonen van Karel de Dicke/kreegh het Hertoghdom van Brabandt ende was genoodtsaeckt het Coninckrijck van Vranckrijck / daer hy in hadt behooren te succederen / te verlaten/ om dat hy niet machtich ghenoech en was ende dat sijn Vaders saligers fortuyn hem verachtelijck maeckte: nochtans en lieten sijn ondersaten niet hem eer ende liefde toe te dragen om dat hyse seer vreedtsamelick Gouverneerde. De doodt hem uyt de werelt nemende sonder ghetrout te hebben/gaf plaets aen Hendrick Hertogh van Beyeren om tot het Hertogdom van Brabant te komen. Dese also hy tot Keyser verkoren werde / gaf het eens deels / te weten/ dat men Frans Brabant noemt aen Godefroy Graef van Ardenne ende Lotteringen/ ende verstreckt daer van Geberge de Suster van Othon. Nae dese Govert succedeerde Gosselin sijn broeder/ uyt den welcke Paus Steven elfste Govert sijn successor ghebooren worden; midtsgaders Ede die ghetrout worden aen Lambert die het Graefschap van Leuven besat. Nae Govert quam Govert de derde/sijn Soon ghenaemt de Bultenaer die Brabant ende Lotteringhe besat/ende die daer en boven noch met kracht van Wapenen sich tot meester ende Heer over Hollandt en Vrieslant maeckte. Van sijn Suster Ide ghenaemt / die met Eustachus Graef van Bonlogne getrout was / quamen Govert de vierde ende Boudewijn beyde Coningen van Jerusalem. Dese vier/alsoo sy meer Usurpateurs als wettelijcke Hertogen geweest sijn / worden oock van Barlandus onder de Hertogen met ghereeckent/aenghesien hy in sijn Historie niet als van de Hertogen van Brabant heeft ghedacht te spreecken.

XXIV. Lambert troude Geberghe / de Suster van Othon / die t' onrecht van haer broeders erfschap / te weten/ het Hertoghdom van Brabandt verstoten werdt: niet te min ghenoodtse noch het Graefschap van Loven ende Brussel / als oock het Marquisaetschap van 't Heylighe rijck / die sijn van haer Vader tot een houwelicks-gifte hadt ghekreghen. Lambert haer Man niet konnende verdraghen dit onrecht datmen haer dede/ van haer het Hertoghdom van Brabant niet te laten ghenieten / stelde sich te weer teghens Govert van Ardenne: maer hy sturf in een slach die hy leverde / achterlatende een Soon Hendrick de Oude ghenaemt/Graef van Loven ende Brussel: Dese hadt hy sijn Wijf Geertruyt / dochter van Robbert de Vries Graef van Vlaenderen / Lambert/ oock Graef die hem succedeerde/ende Ide/ die aen Boudewijn Graef van Vlaenderen ende Henegou troude / ende Mathilde die met Eustachus Graef van Boulogne getrout wierde. Uyt dit houwelick quam voort Govert de Gebaerde/ die door sijn kloecke ende martiale daden Brabandt ende Lotteringhe weder verovert heeft.

XXV. Geoffroy ofte Govert / Soon van Hendrick de derde/de Soons Soon van Lambert/quam weder tot het

het voorsz Hertoghdom dat de Princen van Ardennes van de rechte ende wettelijcke erfghenamen onthouden hadden. Hy kreegh van weghen syn dapperheydt groot ontsach/ende liet op veel plaetsen nae de teeckenen van syn mannelijcke daden. Hy wierde ghenaemt de ghebaerde; om dat hy (als de oudtste van syn broeders) aen zijn Vader belofte ghedaen hadde / dat hy noyt zijn baert en soude laten scheeren voor aleer hy Lotheringhe ende Brabandt wederom soude ghewonnen hebben: het welck hem oock luckte: hy was genereux / kloeck/ ende goetaerdigh teghens zijn ondersaten en anderen; oock devoot ende religieux. Nae zijn doodt werden hy begraven tot Affligim het welck een Abdije is tusschen Brussel ende Aelst.

XXVI. Geoffroy de tweede/ soon van Govert de gebaerde/quam daer nae tot het Hertochdom van Brabant/ waer teghens Hendrick van Luxembourg gesint was te contesteren: maer hy rechten een groot legher aen/ met dewelcke hy de stadt van Trudan/ alwaer de Inwoonders de partij van Hendrick waren toegedaen/ginck belegeren. Dese Inwoonders het uyterste voor ooghen siende/quamen tot compositie ende sworen hem houw ende trouw te zijn: waer over hy hen oock pardon gaf: maer hy vervolghde den voorsz Hendrick al voorby Aken de Capelle ende sloech hem. Daer nae met syn legher victorieux weder in Brabandt komende / ginck hy vallen op de Prins van Grimbergue / alwaer hem de kans keerde: want in dien oorloch won de vyant weer alles wat hy te voren verloren hadde. Nae dat hy 3 jaren ende ettelijcke maenden in Loven was geweest / is hy gestorven/ ende leght zijn lighaem aldaer in S. Pieters Kerck begraven.

XXVII. Geoffroy de derde was maer 1 jaer oudt doen hy aen zijn vader Geoffroy II. in't Hertoghdom van Brabant succedeerde; ende worde door 't Leger van den Prins van Grimbergue/ doodt vyant van zijn groot-vader ende vader saligher/seer berooft ende beanghst. Den Adel van Brabant richten op een machtich Leger / trock te velt ende taste de vyant aen: ende om de soldaten moet te gheven/ dede haer jonge Prins in een wiegh voor uyt dragen. Dit dede veel goets/want de soldaten dat jonge bloet in sulcken perijckel siende/worden door medelijden beyde in haer couragie ende wapenen soo ghesterckt / dat sy het heele Legher van Grimberge in route sloegen ende een groote bloetstortinge onder haer deden. Doen nu Geoffroy tot zijn vijf en twintichste jaer gekomen was/nam hy t'en houwelijck Margerite Dochter van Hendrick van Limburgh/by dewelcken hy 2 Soonen kreegh/Hendrick die nae hem Hertoch van Brabandt worde / ende Albert die het Bisschopdom van Luyck kreeg/ende een Dochter Aleyde genaemt/ die aen den Coninck van Engelant getrout wierde. Van een tweede vrou die hy hadt kreeg hy een Soon Willem genaemt. Geduerende syn goubernement gebeurden veel wonder-tekenen: men sach onder anderen 3 Manen ende 3 Sonnen inde lucht. Syn lichaem leght te Loven in de Kerck van Barione.

XXVIII. Hendrick de eerste succedeerde nae syn vader Geoffroy de derde in't Hertoghdom van Brabandt. Zijn Gemalinne was Mathilde/Gravinne van Boulogne/ by den welcken hy 2 Soonen kreegh/te weten/ Hendrick die nae hem regneerde ende Govert. Hy had oock 4 Dochters waer van de oudtste met Keyser Othon de IV. quam te trouwen: de andere 3 zijn op goede plaetsen besteet. Dese Hendrick met den Aertsch-bisschop van Mets op de reyse zijnde nae 't heyligh Lant/wierde ghemaeckt tot Overste der Christenen teghens de Turcken. Hy was eenichsins geluckigh in den oorlog ende in veel van zijn entreprijsen. Hy was de Francen toegedaen ende verjoeg de Sarazijnen: daer nae sterf hy tot Ceulen nae dat hy 48 jaren het Hertogdom geregeert hadde. Zijn lichaem legt tot Loven in S. Pieters Kerck.

XXIX. Hendrick de tweede/ nae de doodt van syn Vader Hertogh van Brabant/ troude Maria de Dochter van Philippus Roomsche Koninck / by den welcken hy een Soon kreegh Hendrick genaemt/ ende 4 Dochters: Mathilde/ die de Soon des Konincks van Vranckrijck; Marien/ die den Hertog van Beyeren; Beatrix die den Lantgraef van Thuringhen troude/ ende Margriet die sich tot een geestelijck leven begaf/ in een Clooster in 's Hertogendael. Nae de doot van syn eerste vrou trouden hy weer een ander van grooten huyse Sophie genaemt/ van den welcken hy een Soon hadt. Veel oorlogen heeft hy ghehadt die syn staet seer getroubleert hebben. De Paus Innocentius IV. hem hebbende af geset van 't Rijck/ heeft daer nae Frederick II. hem tot Keyser willen maecken: maer hy heeft het geweygert aen te nemen/ en dede d'affectie van syn heyligheyt op syn Neef Willem Graef van Hollandt wenden/ die welcke oock na de doodt van Lantgraef Hendrick die nae Frederick de tweede gesuccedeert was/ tot Koninck der Romainen verklaert wierde. Hy stirf in't 22 jaer syner regeringe: syn lichaem wierde begraven in een Clooster Vileres ghenaemt.

XXX. Hendrick de derde/ nae het overlijden van zijn Vader Hertogh van Brabant. hy kreeg by Aleyde Dochter des Hertoghs van Borgogne 3 Soonen Hendrick/ Jan ende Govert/ als oock een Dochter Marie genaemt/ die met Philippo III. Koninck van Vranckrijck getrout wierde. Dese Prins leefde in vrede/ ende was vreedtsaem ende goedertieren tegens syn ondersaten. Ende nae dat hy 16 jaren alsoo geregeert hadde/ is hy ghestorven ende tot Loven int Convent van de Predig-broeders met syn huysvrou begraven.

XXXI. Ian, Soon van Hendrick de derde/ wierde ontrent 8 jaren na syn Vaders doodt/ om eenich mangel dat by Hendrick syn outste Broeder was/ voor hem aent Hertoghdom van Brabandt gepreferéert: niet sonder groote moeyte en veel wederstrijdts van die gene die syn broeders partij hielden. hy troude Marguerite/ dochter van Philippus Koninc van Vranckrijc/ die in kintsarbeyt is gestorvē. Syn 2. vrou was een dochter van Guy Graef van Vlaender/ by den welcken hy 2 sonen ende 2 dochters kreegh. hy voerden oorlog tegens den Aertsbisschop van Ceulen/ den welcken hy overwon. hy stirf van een steeck die hy in Enghelant in een Tournoyspel op de Bruyloft van des Conincx dochter/ met een lancie kreegh. Zijn lichaem wierde nae Brussel gevoert en in der Cordelieren Kerck begraven.

XXXII. Ian de tweede succedeerde nae syn vader Jan de eerste / ende nam tot huysvrou Marguerite de Dochter van Edouard Koninck van Enghelant: geduerende syn regeringhe onstonden oorlogen in Vlaenderen tusschen de Vlamingen ende de Francen: de oorsaeck daer van was/ dat Gui / Graef van Vlaenderen / syn Dochter Philippa aen den Soon van Edouart Coninck van Engelant ten houwelijc wilde geven/ tegens het consent van Philippus de IV. Koninck van Vranckrijck die haer ten Doope gheheeft/ ende in zijn hof opgebrocht hadde. Dese Prins was manhaftigh ende strijtbaer: maer en onderwont sich geenes krijgs sonder rechtveerdige oorsaec. Nae dat hy 19 jaren geregeert hadde is hy van een steen die hy in de blaes hadde / ghestorven. Zijn lichaem leght te Brussel in S. Goules Kercke.

XXXIII. Ian de derde in't 12 jaer syns ouderdoms succedeerde niet alleen in de regeringhe van syn Vader/ maer oock in syn deughden ende goede zeden. De schulden van zijn vader ende groot-vader brachte int beginsel van zijn gouvernement wat confusie/ waer door den handel een wijl tijts verswackte/ maer bequam weder daer nae. In't jaer 1315 worde Brabant seer met de Pest ende hongersnoot ghequelt door het veel regenen dat wel 10 maenden

langh duerde. Het landt wasser onvruchtbaer om ende door die menichte van Wateré worde veel lants verdroncken. Hy voerde oorlogh in 't landt van Valckenburgh ende het Graefschap van Vlaenderen om het Vorstendom van Malines. Sijn staet wierde besocht met verscheyde plagen Godts. Hy kreegh by sijn huysvrou drie Soonen/ Hendrick/Geoffroy ende Jan die kinderloos storven: ende eenighe dochters / waer van de eene / Marie ghenaemt Willem de Graef van Henegou ende Hollandt ghetrout heeft / ende naer deses doodt Wenceslaus Soon van Jan / Koninck van Bohemen. Hy storf in 't 43 jaer van sijn Gouvernement tot groot leet wesen van sijn ondersaten/ende wierde begraven in d' Abdye van Vileer.

XXXIV. Wenceslaus succedeerde nae sijn schoonvader van weghen sijn dochter Joanna die hy in sijn aenkomste ghetrout hadde/ in 't Hertoghdom van Brabant/ ende om een geringhe oorsaeck ontstont tot Loven een groote beroerte die wel by de 2 jaren duerde. Hy kreegh oorlogh met den Marquis van Gulick/in den welcken hy gevangen wierde: maer wierde daer na weer vry gelaten om het ontsach dat de Marquis hadde van Keyser Carel de vierde van dien naem/die sijn swager was. Nae desen wierden hy noch van eenighe vyanden aenghetast die hy overwon. Sijn swagher quam hem eens besoecken in sijn Hertoghdom/ waer op groote vreucht bedreven wierde/ende onder andere eenighe vermaeckelickheden waer in de Hertogh sich soo seer verhitste/ dat hy te Brussel weder ghekeert sijnde van een sieckte bevanghen wierde. Ende alsoo hy nae Luxemburgh ghetrocken was om sich een weynich te verluchten/is hy korts daer nae overleden ende begraven in 't Clooster Gouden-dal dat hy selfs hadt laten bouwen ende met veele inkomsten ende renten begaeft. De Hertoginne Joanna sijn huysvrou droech groote rou over sijn doodt: Sy kreegh oorlogh met den Hertogh van Gelder/ende bleef victorieus. Dese Vrou stirf in 't jaer onses Heeren 1406.

XXXV. Anthonius, Soon van Philippus Hertogh van Bourgogne genaemt de stoute quam nae Wenceslaus tot het Hertoghdom van Brabant / ende dat van weghen Margriete sijn swagerinne die aen Lodewijck Graef van Vlaender getrout was / uyt welcken houwelick geboren wierde een Dochter der selve naeme/ die tot haer tweede man Philippus de stoute kreegh/ Soon van Jan Coninck van Vranckrijck. Van dese vrou wierde ghebooren Jan / Anthony ende Philips. Jan kreegh het Hertoghdom van Bourgogne/ende Anthony dat van Brabandt. Nae het overlijden van Joanna sijn oude Moeye/die sonder kinderen ghestorven was/ginck het heel wel met Brabant ende prospereerde seer onder 't Gouvernement van die goede ende loffelicke Prins/ lief hebber der gerechticheyt der deughden ende Godtsalicheyt. Hy troude Joanna van S. Pol/ een seer wijse ende deuchtsame vrou/ ende kreegh by haer 2 Soonen Jan ende Philips ende eene dochter die jonck gestorven is. Een weynich nae sijn huysvrous doodt trouden hy noch Elisabeth die hem het Hertoghdom van Luxemburgh toebracht. Hy sturf in een slach by de Stadt van Terouenne / of als andere segghen Azinvortan/ daer de Francen tegens de Engelsche vochté/alwaer hy sich vervoecht hadde om te betuygen d' affectie die hy droegh tot dienst van Karel de sevende Coninck van Vranckrijck sijn lichaem lecht tot Beuren by die van sijn eerste vrou Joanna van S. Pol.

XXXVI. Iean, sijn outste Soon/ succedeerde hem in 't 13 jaer sijns ouderdoms: ende hebbende den seventhiensten berijct trouden hy met Vrou Jaqueline van Beyers/dochter van Willem / Graef van Henegou en Hollandt. Dit houwelijck wierde ghescheyden door valsche overdraginghe/ waer op sy heymelick uyt Brabandt naer Engelant

treckt

treckt ende hertrout aldaer met den Hertogh van Clocestre: Deſe Hertogh nae conſumatie des Bruylofts treckt met een machtigh Legher na Henegouw ende doet daer groote ſchade ende verwoeſtinghe. Hertoch Jan ſtelt ſich daer tegens/ende worden aen weder-zijde groote nederlaghe ghedaen. De Engelſman wort verjaeght. De Paus verklaert de ſcheydinge van de Hertoginne van haer man voor onrechtvaerdich / des niet teghenſtaende ſoo en begeertſe de Hertog niet weer aen te nemen; noch haer tweede man oock niet/die ſich in Engelandt aen een ander hertrout. Sy ſich in deſe extremiteyten bevindende doet het erghſte dat ſy vermach. Jan gheen krijgh meer hebbende ſticht tot Loven een Univerſiteyt ende hout de Staten tot Ypre om ſyne Lants-ſaecken. Daer na vertreckt hy met den Graef van S. Pol nae Bruſſel / alwaer hy des Sondaechs voor Palmen ſieck is geworden ende geſtorven in't jaer 1426 in't 24 jaer ſyns ouderdoms.

XXXVII. Philippus de 1. van dien naem/Hertogh van Brabant nae 'toverlijden van ſyn outſte broeder Jan: deſe hadt begeerte het heyligh lant ende de ſtadt Jeruſalem te ſien; maer den Paus van den welcken hy verlof meende te krijgen/alſo hy daerom expres nae Rome getrocken was/ en wilden't hem niet toelaeen; om dien open oorlogs wille die daer was tuſſchen den Coninck van Cypres ende den Turck: ſtaende op ſyn trouwen met Golante ſyn Bruyt/ Dochter van Lodewijc Koninck van Sicilie die hy door de voornaemſte Heeren van zijn hof hadt laten halen/ ſtirf hy nae het 3. jaer ende 3. maent ſyner regeringhe.

Beſchrijvinghe der Houtveſters oorſpronck.

Het lant van Vlaenderen wort verdeelt in Vlaems-Vlaenderen/dat het voornaemſte is; ende Walſch-Vlaenderen om datmen daer Walſch ofte Franſch ſpreeckt/ende Rijcks-Vlaenderen ofte Imperialis Flandria: Het eerſte ghedeelte ſtreckte ſich van de Noorder Zee af tot aen de Riviere de Leye. Het tweede ghedeelte is bepaelt met het landt van Cambrick/de Schelde/de Leye/het lant van Artoys ende Vlaems-Vlaenderen. Het derde gedeelte genaemt Flandria Imperialis ſtreckt haer palen een weynich nae't lant van Brabant/ daer nae tuſſchen de Schelde ende de Denre. Dit heele lant heeft zijn naem van Flambert/ een Neef van Clodion Koninck van Vranckrijck / die de dochter troude van Golduere Koninck der Ruthenorum/ genaemt Bleſinde/ die de Romeynen uyt Walſch-lant verdreef ende daer nae Holdin zijn vrouws broeder. In dit lant is het Carbonniers-boſch / of ghelijck ſommighe ſegghen Cambronia van een ſeker Heer der ſelver plaetſe Cambron ghenaemt. Ende om datter in deſe Boſcagie ofte hout groote menichte van dieven ende roovers ſich ophielden/ worden het voor nootwendich gheacht eenighe Wachters daer over te ſtellen / die een eerlijcke naem ende eer-tijtel voerde: ende worde die ſelve Houtveſters van Brabandt ghenoemt/ die groote Heeren waren ende die 'thooft konden bieden aen alle die ſich tegens hun ſouden willen kanten: ende beſaten van doen af de Heerlijckheyt van Harlebeck dat nu niet meer als een Burgh-Graef en is. Haer macht ende gouvernement en ſtreckten ſich niet alleen over dat landt dat alſdoen Boſch-achtigh was/maer ooc over de Rivieren ende de Zee ende bedienden alle de plichten van Admiralen. Tot deſe digniteyt worde Boudewijn de eerſte van dien naem / de leſte ende 8. Houtveſter van Vlaenderen/door Karel de Kale/Koninck van Vranckrijc gehult in't jaer 879. Daer is gheenſins aen te twijffelen of deſe Hout-veſters hebben eer ingheſtelt geweeſt als de Graven ende dat de Graven van hun afghekomen zijn: ende dat ſy dieſweghen oock voor hun hier moeten by ghebracht werden.

Leſa.

Sylva Carbonnaria.

Houtveſters.

i. Viconte.

LYderick genaemt de Buc/ de eenige Soon van Salvart Prins van Dijon/ wierde in't jaer der ghenade 621 door Dagobart Koninck van Vranckrijck tot de Houtvester ghemaeckt over het gantsche bestreck ende Landt van Vlaenderen tot zijn ende syner naekomelinge eewigh besit/ ende dat om syn manhaftighe daden ende dat hy den Tyrant Phinard/ Heer van Buc/ die syn Vader ghedoodt hadde/ in een duel nedergheleght ende gheslagen hadde. Hy besat dese officie ontrent de 52 jaren/ ende droech sich daer in seer deuchtsaemlijck/ het landt van Vlaenderen met grooter tucht der gherechtigheyt ende Policie gouvernerende. Hy stirf int 92 jaer syns ouderdoms ende wierde met groote solemniteyt begraven. Hy troudē aen het huys van Merore door Vrou Rithilde/ dochter van Clotarius de tweede: ende aen 'thuys van Sichilde door syn tweede Vrou Paradin de Suster van Dagobertus: by dese creeg hy 15 Soonen.

II. Anthonij, Soon van Lyderick de Buc ende van Rithilde van Vranckrijc/ succedeerde ontrent het jaer 692/ nae de doodt van syn vader/ als Houtvester int gouvernement van Vlaenderen: syn quaet leven ende ongheregeltheden brachten hem in ongunste/ ende syn onachtsaemheyt was oorsaeck dat de Gotten/ Vandalen ende Hunnen int Landt braecken ende Vlaendeeen schrickelijck verwoesten ende alles met bloet verbulden. Eyndelijck wierden hy genootsaeckt Vlaenderen te verlaten ende sich in Vranckrijc te begheven. Een seecker Autheur vermelt/ dat hem eenighe Vandalen in de vlucht achterhaelt/ ende met al syn kinderen ende de meeste deel van syn broederen ghedoodt hebben.

III. Bouchard wierde na het overlijden van syn broeder Houtvester ende gouverneerde Vlaenderen. Theodoricus Koninck van Vranckrijck nam hem syn dienst af om het misnoegen dat hy hadde/ dat hy Pepin zijn vyant in zijn noot by ghestaen hadde. Hy troude in syn familie ofte in die van Lotteringhe door Heluvede Dochter van Walgise Marquis van't heylig rijck op de Schelde/ waer mede hy het Prinsdom van Loven ten houwelijck kreeg. hy gewan by haer Estorede die hem succedeerde.

IV. Estorede, Soon van Bouchard/ succedeerde na syn Vader in de standt van Houtvester van Vlaenderen/ ende was daer beneven Prins van Loven ende Heer van Harlebeck. Karel Martel Vlaenderen besichtigende/ ende siende dat sy door den inloop ende verwoestinge der Vandalen ende andere Roovers gheruineert ende bykans verdorven was/ gaf hem commandement hun tegens te trecken ende dede hem oock assistentie tot dien eynde. Soo dat hy in korten tijdt Vlaenderen van dit gheboefte suyverde. Hy kreegh by zijn Vrou Idonic Lyderick de tweede van dien naem/ Houtvester van Vlaenderen.

V. Lyderick, Soon van Estorede ende Idonick zijn huys-vrouw/ begost zijn gouvernement als Houvester int Jaer 792. hy gouverneerde Vlaenderen onder de Regeringhe van Karel de Groote ende Lodewijck de Goetaerdighe syn Soon de tijdt vān 44 Jaeren. By zijn Huysvrou Flandrina uyt Hooch-duytslandt van gheboorte/ kreegh hy Inguerran die hem succedeerde. De voorghemelde Koninck om syn Martiale daden te recompenseren/ richtede syn heerlijckheydt van Harlebeck op tot een Graefschap/ soo dat hy de eerste Graef daer van was. Hy stirf in't Jaer 836 ende leght tot Harlebeck begraven.

VI. Jnguerran, Soon van Lyderick ende Flandrine/ quam tot de standt van Houtvester van Vlaenderen ende bedienden het onder Lodewijck de Goetaerdighe ende

Karel

Kaerel de Kaele aen den welcken hy homage dede van die landen die hy besat. Hy stirf in't jaer 852 nae het 24 jaer synes gouvernements. Hy leght begraven tot Harlebeck ende liet een Soon achter met name Odacre die in zijn officie tradt.

VII. Odacre, Soon van Inguerran quam tot syns Vaders standt int jaer 52. hy gouverneerde Vlaenderen 12 jaren. hy herstelden veel ruynen die den oorlogh aldaer veroorsaeckt hadde. Hy fortificeerde veel steden ende omcinghelde Gendt met wallen. Zijn Huysvrou was de Dochter van de Prevoost van Chitive / dat eerst maer een kleyn Dorpken was/maer is rechtevoort een stadt/genaemt S. Omer. by haer kreegh hy Boudewijn/ ghenaemt Eyseren arm/ die oock Houtvester worde ende de eerste Graef van Vlaenderen. hy stirf in't jaer 863 ende leght tot Harlebeck.

Van de Graven van Vlaenderen.

BAlduyn Soone van Odacre/ naer sommighe Adaquier/toeghenaemt den Iseren arm/ om dat hy zijn vyanden hardelijck aentaste/heeft gheweest den eersten Grave van Vlaenderen in 'tjaer 863. ende werdt herstelt in dese digniteyt door de versoeninghe die hy dede met Karle den Kael-kop Keyser ende Coninck van Vranckrijck / wiens Dochter ghenaemt Judith / Weduwe van Eduardus Coninck van Enghelandt / hy te vooren met groot ghewelt ghenomen hadde. Hy was een groot man ende sterck van lichaem. Hy heeft drie Soonen ghehadt/ den eersten sterf jonck. Balduwijn toeghenaemt den Kaelkop heeft hem naer gevolght : ende een ghenaemt Ludol/ die verslaghen werdt van Hebertus Grave van Vermandois. Hy is binnen Atrecht overleden in t'jaer 897. ende leydt begraven in S. Bertens Kercke.

II. Balduwijn den 2. van dien naem / ghenaemt den Kaelkop/heeft ghesuccedeert aen zijnen Vader Balduwijn den Iseren / heeft ghetrout Eltrudis van Enghelandt/ Dochter van den Coninck Elfredus / een Godtvruchtige Vrouwe die verscheyde Kercken heeft doen stichten / ende hem heeft ghebaert Arnulphus Grave van Vlaenderen/ Adulphus Grave van Boulongne ; ende 2 Dochters/ Elgifredis ende Elstruois. Hy heeft verscheyde victorien ghewonnen over de Denen / heeft de stadt van Brugghe vermaeckt ende met mueren omcinghelt : ende starf int jaer 919. Zijn Huysvrouwe heeft hem gevolght in't jaer 929. Sy zijn begraven tot sint Pieter by Gent.

III. Arnulphus den Ouden werdt Grave van Vlaenderen door het overlijden van zijn Vader/ in't jaer 919. heeft ghehylickt met Aleydis/ Dochter van Hubertus Grave van Vermandois ; die hem heeft ghegheven Balduwijn de Jonghe Grave van Vlaenderen / ende twee dochters Luytgardis huysvrouwe vanden Grave Vuithmanus : ende Eltrudis/die werdt verkracht ende daer nae ghetrout aen Fiscorinus Nortman / Heere van Guisnee. Hy heeft groote oneenigheydt ghehadt met den Keyser Otho voor de Limiten des Landts / dan werdeu vereenight : heeft Oorloghe ghevoert teghen de Nortmannen om de doodt van den Hertoghe Willem gheseydt Langhsweert / ende verjaeghde de Hunnen ende Vandalen uyt Vlaenderen : ende om die reden / den Paus heeft hem toeghelaten de tienden te nemen over het heel Graefschap van Vlaenderen. Is overleden oudt wesende 92 jaren in't jaer 964. ende zijn gesellinne voor hem. Sy ligghen begraven tot S. Pieter by Gent.

IV. Balduwijn de Jonghe/de 3. van dien naem/Grave

van Vlaenderen/door het overdragen die hem goetwillich dede syn Vader Arnulphus den Ouden. Binnen syns Vaders leven/ hy heeft ghetrout Mechtildis van Saxen/ Dochter van den Hertogh Hermannus/die hem heeft ontfanghen Arnulphus de Jonghe/Grave van Vlaenderen. Hy en regeerde maer 3 jaren/sterf daer na van de Maselen in't jaer 967. Hy rust inde stadt van S. Winocx-Berge.

V. Arnulphus de Jonghe / de 2 van dien naem / is aen het Graefschap van Vlaenderen ghecomen naer het afsterven syns Vaders. Hy heeft ghetrout Rosella de Dochter van Berengarius Coninck van Lombardijen / ende ontfing van haer 3 Soonen ende een Dochter: Van syn Soonen Balduwijn heeft hem inde regeringe ghevolght. hy heeft geoorloght tegen Lotharius Coninc van Vranckrijck / de welcke hem van syn Graefschap berooft hebbende/heeft hem wederom de selve gegeven ende eenige ander Landen/door tusschenspreken van sommighe Vorsten. Hy is gestorven van een hitte korse in zijn huys tot Gent den 13 Maert 988: Hy leydt tot S. Pieter tot Gent.

VI. Balduwijn de 4. van die naem: Langhe-baert/ oudtste sone van Arnulphus de Jonghe/is aen het Graefschap van Vlaenderen gecomen in't jaer 988. ende in het jaer 1006. Hy heeft met onrecht beseten de stadt van Valenciennes van den Keyser Hendrick de 2. die te vergeefs de selve belegerde heeft geholpen/met de macht van Robrecht Coninc van Vranckrijc ende van Ricardus Hertogh van Normandien. De Keyser heeft hem de misdaet vergeven aensiende de groothepdt syns gemoets/ende om zijn eygen verseeckeringhe/om welcke oorsaecke hy heeft de stadt van Camerick wederom ghegheven. Hy heeft de Cancelrije in Vlaenderen gestelt:heeft het Landt geregeert 46 jaeren/ ende sterf in't jaer 1035. achterlatende van zijn huysvrouwe Ognia Dochter van Guillebertus Hertoghe van Loraine ende Grave van Luxemburgh/Balduwijn den goedertieren. Sy rusten alle beyde tot S. Pieters by Gent.

VII. Balduwijn de 5. van dien naem/nae het afsterven syns vaders wert Grave van Vlaenderen / eñ genaemt de Goedertieren. Hy heeft ghetrout met Adela oft Alisa Robrechts dochter Coninck van Vranckrijck/ van de welcke hy verkreegh 3 soonen ende een dochter. Balduwijn de 6. een van zijn soonen heeft hem naegevolght; ende de Dochter genaemt Mechtildis wert te huwelijc gegeven aen Willem Coninck van Engelant. Hy heeft de stadt van Rijssel doen bemueren/poorten eñ wallen daer om liggende: ende heeft daer gefundeert de Canonisie van S. Pieter. Is overledẽ in het jaer 1067. na dat hy geregeert hadde 33. jaren.

VIII. Balduwijn de 6. van die naem/ toegenaemt van Berghen ende de vreedsamighe / heeft zijn Vader inde regeringhe ghevolght: hy heeft soo sachtsinnich ende vreedsaem ghewesst van nature dat hy nimmermeer wapenen oft rapier en heeft ghedraghen / hem alleen ghenoeghende dat aen zijn ondersaten van zijn Magistraten de justitie rechtveerdelijck bedient werde. Hy heeft zijn Landt van dieven ghesuyvert/ende het Borgherlijck recht wert grootelijcx onderhouden over alle zijn Landen. Hy heeft ontfanghen van Richildis eenighe Dochter vanden Grave van Berghen in Hinnegou/ Arnulphus/die werdt Grave van Vlaenderen / ende Bauduin Grave van Hinnegou. Hy en regeerde niet meer als 3 jaren / ende sterf in't jaer 1070. Hy leyt begraven met syn gemalinne in het Clooster van Hannon / 'twelck hy hadde doen timmeren.

IX. Arnulphus de 3. van die naem / toeghenaemt Eenvoudich / Grave van Vlaenderen in't jaer 1070. heeft aen zijn Broeder Bauduin ghegheven de Stadt ende Casteel van Douay voor zijn erfdeel. Syn Oom Robrecht de Vries heeft hem afghenomen een groot deel van zijn erfgoet. Hy heeft twee veltslaghen ghelevert met syn Oom/ ende sterf inde eene seer vromelijck in't jaer 1072.

1072. noch ongheheylickt. Hy leyt begraven tot S. Bertin.

X. Robrecht den eersten van dien naem toeghenaemt de Vries / wert Grave van Vlaenderen door de doodt van Arnulphus sijn Neve/ sonder eenich tegenstant. Hy heeft tot ghemalinne ghehadt Geertruyt dochter van Bernardus Hertoch van Saxen / van welcke hy hadde Robrecht Grave van Vlaenderen ; Philips Burghgrave van Iperen ; Bauduin Bisschop van Terouenne ; Maria Abdisse van Meessene ; Adela / die troude met Canutus Coninck van Denemarck : ende Geertruyt huysvrou van den Grave van Loven/ Moeder van Diederick grave van Vlaenderen / ende van Symon van Elsat / die troude Margerita erfghenaem van Hannou willende oorloghe voeren teghen Willem Coninck van Enghelandt / die hem weygerde te betalen eenighe schattinghe / hy is ghestorven in sijn huys van Wijnendale in 't jaer 1077.

XI. Robrecht de 2 van dien naem gheseyt de jonghe/ toe ghenaemt van Hierusalem / om dat hy daer gheweest hadde met Godefridus van Bouillon / heeft het Graefschap van Vlaenderen verkregen/ende heeft ten huysvrouwe ghenomen Clementia van Bourgongne dochter van Willem toeghenaemt den Onvertsaechde / van de welcke hy ontfingh Balduin toeghenaemt Haepken Grave van Vlaenderen : Willem ende Philips die in haer jonckheydt overleden. Naer verscheyde schoone Ridderlijcke daden/ rijdende over de brugghe van Neelle by Meaux om te komen tot de Croninge van Lodewijck Coninck van Vranckrijck / heeft sijn peert ghestronckelt/ende de Grave viel onder/waer van hy wert heel verplettert ende ghebroken / ende sterf den derden dach daer naer in 't jaer 1111. Hy is begraven tot S. Vedast 't Atrecht. Sijn huysvrouwe leefde naer hem 17 jaren.

XII. Bauduin de 7 van die naem toeghenaemt Gaepken / om dat hy sulck een stock besichde / ende dat hy die selve in sijn banieren droech / wert Grave van Vlaenderen naer sijns vaders doodt : hy was een onversoenich ende straf richter. Hy troude Anna van Bretagnien / dochter vanden Grave Alanus / de welcke om al te naer maechschap wert van hem afghescheyden door den Paus / ende en heeft daer naer niet meer willen hylicken. Hy is overleden van een quetsure die hy hadde in 't jaer 1119 naer dat hy sijn erfgenaem genaemt hadde Caerle van Denemarck/ Sone vanden Coninck Canutus sijn rechte Neve. Hy leyt begraven tot S. Bertin.

XIII. Caerle toeghenaemt de goede / Sone van Canutus Coninck van Denemarck/ wert ontfanghen Grave van Vlaender en door het afsterven van sijn Neve Bauduin hy heeft heylichlick ende Godtvruchtelijck gheleeft/ groote aelmoessen aen de armen doende. Hy heeft de Joden uyt Vlaenderen verdreven / ende heeft sijn ondersaten in langhe vrede onderhouden. Hy en heeft gheen kinderen ghekreghen met Margriet sijn huysvrouwe/ dochter van Reginaldus grave van Clermont ende Auvergne/ graefinne van Amiens. Hy wert ghedoodt van Bossartus vanden straten in 't jaer 1127. in de kercke van S. Donaes tot Brugge/ Misse hoorende/ om dat hy sijn tarwe-scheuren hadde doen openen om 't selve te verkopen ende uytdeelen aen de armen tot redelijck prijs. Hy leyt in S. Christophorus kercke tot Brugghe.

XIV. Willem van Normandie / Sone van Robrecht van Corteheuse / wert grave van Vlaenderen ghemaeckt door Lodewijck de Dicke Coninck van Vranckrijck in 't jaer 1128. niet teghenstaende het beletsel ende oppositie die ghemaeckt wert van Willem van Loo Burghgrave van Iperen / &c. van Diederick van Elsat / ende andere/ twistende om de naeheyt van het maechschap.

Om

Om dat die selve Willem met die zedicheydt / door welcke hy verkreghen hadde het Graefschap boven de andere/ werdt verlaten om de wreedtheydt ende tyrannicheydt die hy pleechde: ende in sijn Stede wert verkoren Diederick Grave van Elsat: 't Welck willende beletten / wert gheslaghen van een pijl / die hem van 't leven beroofde in het belegh van Aelst / in 't jaer 1129 een jaer alleen geregeert hebbende. Hy leyt begraven tot S. Bertin/ hadde tot huysvrouwe de dochter van Humbertus Grave van Vertucx/die van hem gheen kinderen ontfingh.

XV. Diederick van Elsat/outste Sone van Diederick lant grave ende Geertruyt van Vlaenderen / dochter van Robrecht de Vries / wert Grave van Vlaenderen gekoren om sijn Edelheydt/wijsheydt ende discretie. Hy heeft vier mael naer het heylich landt gereyst / ende voor sijn vierde reyse hy maeckte sijn broeder Philips Grave van Vlaenderen: &c. naer sijn weder komste heeft hem gelaten in sijn voorgaende regieringe/ ende vertrock in het Clooster van Watene die hy hadde doen timmeren. Is overleden in 't jaer 1168 sijns ouderdoms den 69. Hy hadde voor eerste huysvrouwe Margriet van Clermont/ Weduwe van Carel de goede/ van welcke hy een dochter wan genaemt Lavretta/ die ten huwelijck wert gegeven aen Hendrick Hertoch van Luxemburgh: van Sibilla van Anjou dochter van Foucauli Grave van Anjou ende Coninck van Hierusalem sijn tweede huysvrouwe/ hy heeft ontfanghen Philippus grave van Vlaenderen / Matheus Grave van Boulogne / Gerart Proost van S. Donaes / Balduin Bisschop van Therouenne / Pieter Thekoren Bisschop van Antwerpen/ende daer naer grave van Nevers/ Margriet gegeven ten tweeden huwelijck aen Balduin de vierde grave van Henegou ende van Namen/ Geertruyt ghetrout aen Lambert grave van Montagu &c van Mortagne / ende Mechtelt huysvrouwe van Humbrecht de tweede grave van Savoye.

XVI. Philippus van Elsat/ outste Soone van Diederick van Elsat/ die door sijn kloecke feyten ende groote daden in oorloghe verdiende den tijtel van Groot / wert door nederichheydt sijns vaders noch levende grave van Vlaenderen/ aldaer hy regeerde in gerechticheyt/ vrede ende gherusticheydt sijn ondersaten twee-en-twintich jaren. D' yvericheyt van het Christen gheloove heeft hem twee mael gedraghen in Syrien tot onderstant van sijn Neve den Coninck van Hierusalem/ van waer in het wederkeeren van sijn eerste reyse hy met hem brachte den Schilt van Nobilion Coninck van Albania/ dien hy met sijn eyghen handt doode/ alwaer was op een gouden velt een swart Leeuw: Tot deses grave ghedenckenisse / sijn naekomelingen voeren noch de selve teeckenen in haer schilt. Hy sterf voor Arien in sijn leste reyse/ ende wert begraven tot Clervaux. Van Isabella dochter van Rodolphus grave van Vermandoys en heeft hy gheen kinders ontfanghen/ noch oock van Mechtelt dochter van Alphonsus Coninck van Portugael sijn tweede huysvrouwe.

XVII. Balduin de achtste van die naem grave van Hinnegou / van Namen ende van Vlaenderen door sijn huysvrouwe Margriet van Elsat/ in 't jaer 1192. Sijn afkomste in rechte Linie was van Balduin gheseyt van Berghen / wiens Oom Robrecht de Vries hadde van sijn Graefschap berooft / onder deckmantel / dat al 't gene hy dede / als sijn vooght / was tot sijnen besten. Daer resen groote oorloghen tusschen hem ende Diederick van Bevres grave van Aelst/teghen Hendrick grave van Namen ende teghen den grave van Nevers. Gedeurende sijn regeringe om de palen van haer landen ende heerschappijen hy heeft in als met groote wijsheydt ende Ridderlijcke volherdicheydt/sterf daer naer 1194. Sijn lichaem rust in kercke van S. Waldetrudis in de stadt van Berghen in Hinnegou. Hy heeft van sijn voorseyde huysvrouwe Balduin van Constantinople grave van Vlaenderen ende

van

van Hinnegou / Jan Grave van Namen / Philippus die sich schreef Grave van Namen / Hendrick die oock Grave van Namen werdt / ende daer nae Keyser van Constantinople / Isabella huysvrouwe van Philippus den verwinner Coninck van Vranckrijck / Jolanta huysvrouwe vanden Grave van Nevers / ende daer nae Keyser van Constantinople / ende Sibilla huysvrouwe van Gerard van Luxemburgh Grave van Lignij.

XVIII. Balduin de negende van dien naem / gheseydt van Constantinople / om dat hy die verloste van d'onderdruckinghen vanden Tyran Allexis / ende herstelde die in handen van zijn Neve van wien hy die afghenomen hadde / heeft synen Vader ghevolght in het Graefschap van Hinnegou ende Vlaenderen in't jaer 1195. Desen Balduyn was kloeck / ende en konde in geen ruste blijven / om dat hy so strijtbaer was / twelck niet en konde eenige slappigheydt voortbrenghen / ghelijck hy dat betoonde aenden Neve van Alexis den welcke hy in het Keyserrijck hadde herstelt: want hy heeft hem gestelt in besit / ende heeft hem van daer verjaeght om dat hy teghen belofte gedaen hadde / alsoo dat hy ghecoren werdt Keyser van Constantinopel in syn stede. De fortuyn keerde hem de rugghe int jaer 1205. ende heeft hem doen vallen in handen vanden Koninck van Bulgarien / die hem sant in Turckijen / aldaer syn lichaem is begraven. Maria zijn huysvrouwe / Dochter van Hendric / toegenaemt de Brede / Grave van Champagne / heeft van hem twee dochters ontfanghen / Joanna Gravinne van Vlaenderen ende Hinnegou / ende Margriet die in die Graefschappen succedeerde nae haer susters doot.

XIX. Fernandus van Portugael / sone van D. Sancho van Portugael / ghetrout hebbende Joanna dochter van Balduin van Constantinopel / en van Maria van Champagne dochter van Hendrick toegenaemt de Brede Grave van Champagne wert Grave van Vlaenderen ende van Hinnegou: want syn huysvrouwe was vande selve erfgenaem. Philippus Augustus Coninck van Vranckrijck voerde teghen hem oorloghe / ende nam hem ghevangen in een veltslach die gheschiede tot Bouines: ende heeft hem ghelepdt in de Louvre tot Paris / aldaer hy in hechtenisse was 12. jaren / ende ten lesten wert hy ghestelt door voorspraecke van eenighe Vorsten ende Heeren die syn verlossinghe vanden Coninck verkreghen. Syn ghevangenisse wert oorsaecke van eenighe kranckheden / ende onder andere tgraveel / twelck syn leven vercorte / ende sterf sonder kinderen in 'tjaer 1232. Syn lichaem is begraven tot Marquettes. Syn huysvrouwe leefde 11. jaren na hem ende leydt in't selve graf. Thomas joncxste sone van den grave Thomas van Savoye / ende van Beatrix dochter van den Grave van Geneve / werdt voor een tydt Grave van Vlaenderen / ende en liet gheen kinderen nae hem.

XX. Margriet tweede Dochter van Balduin Keyser van Constantinople ende van Vrou Maria van Champagne door het overlijden van Joanna haer outste suster / heeft gevolght inde Graefschappen van Vlaenderen ende Hinnegou: noch jongh wesende / Bouschardus oft Boschardus sone van Jacobus van Avenes / van Edel ende out gheslachte in Hinnegou / Proost ende Canonick van S. Pieters Kercke tot Rijssel / werdt haer ghegeven voor momboor. Sy troude Willem van Bourbon heere van Dampierre oor Grave van Vlaenderen / Jan Grave van Namen / ende Maria die wert Abdisse van Flines. Gestorven synde in't jaer 1279. werdt begraven met groote ceremonien in d'Abdije van Flines.

XXI. Willem van Dampierre wert Grave van Vlaenderen / hy geselschapte S. Lodewijck Coninc van Vranckrijck in syn laetste reyse van het heylighe landt / ende werdt ghevangen vande Turcken ende Sarazijnen / die hem deden betalen voor syn verlossinge 8000 Besans Sarazijnsche

sche munte. Na syn wederkomste in Vlaenderen is gestorven in't jaer 1251. ende wert begraven tot Flines. Hy regeerde 3 jaren/ sonder eenighe kinderen van Beatrix van Brabant ontfanghen te hebben.

XXII. Guido van Dampierre, sone van Willem Bourbon/ Heere van Dampierre/ succedeerde in het Graefschap van Vlaenderen nae het afsterven syns broeders Willem van Dampierre. Hy troude in't eerste huwelijck Mechtelt van Bethunes/ Dochter van Robrecht Overste van Atrecht Heere van Bethunes/ ende kreeg van haer ses sonen ende drie dochters/ die allegaer wel versien werden. Van Isabella van Luxemburg/ van la Roche inde Ardenna eñ van Namen/ syn tweede huysvrouwe/ hadde hy 3 sonen ende 4 dochters hooglijck gehylijckt. Sy overleet in't jaer 1298. haer lichaem rust tot Petegem by Oudenarde/ in een Clooster van S. Clara. haer man Guydo van Dampierre eyndighde syn leven inde ghevangheniße tot Compiegne/ 80 jaren oudt wesende/ in't jaer 1304 gheregeert hebbende 58 jaren. Is begraven tot Flines.

XXIII. Robrecht de derde van dien naem/ ghesept van Bethunes/ om dat hy daer van Heer was eer hy Grave van Vlaenderen werdt/ vertoonde sich in alle syn daden doorluchtich/ stout ende kloec. Hy herstelde in handen des Coninckx van Vranckrijck de steden van Rijssel ende Douay. Hy reysde nae Sicilien om Kaerle Koninck van Sicilien ende Hertog van Anjou syn schoon vader te beschermen. Hy doode in een strijdt Memfridus met syn eyghen hant. Hy heeft gehadt van Catharina van Anjou dochter vanden Coninck van Sicilien een sone die jonghst sterft. Van Jolanta syn tweede huysvrouwe werden hem ghebozen Lodewijck Grave van Nevers ende van Rethel/ Robrecht ghesepdt van Cassel/ Joanna/ Jolanta/ Mechtelt ende Hendrick die sich begaf aen de syde der Enghelschen. Hy storf in't jaer 1322. inde Stadt van Yperen/ aldaer hy begraven leydt in S. Martens kercke.

XXIV. Lodewijck van Nevers/ gesept van Crecy/ succedeerde aen syn Vader/ ende Moeder inde Graefschappen van Nevers/ Rethel/ ende aen het Graefschap van Vlaenderen/ aen syn Vaderlijck groot-vader Robrecht van Bethunes in het jaer 1322. Syn ondersaten rebelleerden tegen hem/ ende jaeghden hem uyt zijn Graefschap/ ende daer na hem ontmoet hebbende steldẽ hem tot Brugghe ghevanghen. Den Coninck Philippus van Valois herstelde hem in syn digniteyt met kracht van wapenen: Daerom wert hy van zijn syde tegen Eduardus Coninck van Engelant/ ende sterf inden veltslach die gegeven wert tot Crecy tusschen den Coninck van Vranckrijck ende den voorseyde Koninck van Engelant in't jaer 1346. Hy heeft ontfanghen van Margriet van Vranckrijck/ jongste dochter van Philippus Koninck van Vranckrijck/ Lodewijck ghesept van Male. Sy is gestorven in't jaer 1382.

XXV. Lodewijck de tweede van die naem/ eenighe sone van Lodewijck ghesept van Crecy/ ende van Vrouw Margriet van Vranckrijck/ succedeerde haerlieden in't jaer 1346. inde Graefschappen van Vlaenderen/ Rethel ende Nevers. Syn hooghmoet en heeft niet ghevonden dat niet doenlijc en was/ jae hoe vol perijckel dat het was. Den Coninck van Engelant Eduardus de derde met een machtigh heyr/ ende de Gentenaers die hy toeghemaeckt ende tot hem ghetrocken hadde/ hebben seer synen staet beroert/ ende gaven veel wercx ende wert gedwongẽ toeloop te hebben aen Philippus van Valois Coninc van Vranckrijck/ de welcke voeghende syn macht met de gene die Lodewijck vergadert hadde heeft de Vlaminghen verslagen. Van Margriet van Brabandt/ tweede dochter van Jan van Brabandt/ heeft hy ghekreghen Margriet eenighe Gravinne ende erfghenaem. Hy is ghestorven in't jaer 1383. ende rust tot Rijssel tot S. Pieters in onser Vrouwe Capelle.

Capelle. Hy werdt toeghenaemt van Malen/ om dat hy ghebozen werdt tot Male in het Graefschap van Vlaenderen.

XXVI. Philippus van Vranckrijck toeghenaemt den Onversaechden / soo om de belegheringhe ende slach van Poictiers verdraghen te hebben / noch seer jongh zijnde/ als om d'ordre van stoutigheydt die hy nam in het Croonen vanden Coninck Kaerle de seste. Hy was de vierde Sone van Jan van Valois Coninck van Vranckrijck/ ende van Vrou Bonna van Behmen ; ende eyghen broeder van Kaerle de vijfde oock Coninck van Vranckrijck: door welckes beyde gifte en consent hy werdt Hertogh van Bourgogne/ende daer naer door huwelijcke voorwaerde ghemaeckt met Margriet eenighe Dochter van Graef Lodewijck van Crecy (ghesepdt van Male) werdt Grave van Vlaenderen / Hertoghe van Brabandt/ Grave van Artoys/ Heer van Salines ende Mechelen. Hy heeft van haer ghekreghen Jan / Anthunis ende Philippus/ende drie Dochters/ Margriet/ Maria/ende Catharina. Is ghestorven tot Hal in Hinnegou in't jaer 1404. ende leydt begraven tot de Carthusers by Dyon. Syn huysvrouwe sterft t'Atrecht in't selve jaer / ende rust tot Sint Pieter inde Stadt van Rijssel by haer Vader ende Moeder.

XXVII. Jan oudtste Sone van Philippus Hertoge van Bourgongnien / van Brabandt / ende Grave van Vlaenderen/heeft al de hoogheyden van zijnen Vader ontfanghen naer syn afsterven ; en toonde aen zijn vyanden dat de grootheydt des ghemoets niet afghemeten en wort naer de grootheydt des lichaems. Hy trock syn reden van de rebellie door de Luyckenaers begaen / soo teghen hem als teghen de syne. Van Margriet van Beyeren outste Dochter van Albrecht Grave van Hinnegou/hy heeft gehadt Philippus (geseyt den Goeden) Hertoge van Bourgongnen/ende vijf Dochters/ allegaer voorderlijck besteet in verscheyde Provincien. Hy nam daer nae te Wijf de dochter van Lodewijck de derde van Bourbon die hem overleefde : Want hy werdt ghedoodt inde tsamensprekinge op de Brugge van Montereau op de Riviere Yonna in't jaer 1419. naer dat hy zijn Staten ende Heerlijckheden 15. jaren gheregeert hadde.

XXVIII. Philippus de 3. (ghesept den Goeden) eenighe sone van Jan ende Margriet van Beyeren / werdt Grave van Vlaenderk/Hertoge van Brabant/van Bourgongnen ende andere Heerlijckheyden. Hy was een seer wijs Vorst : strafte de rebellen van Gent/ ende maeckte de Luyckenaer onderdanich : heeft Dinant verdestrueert. Hy heeft ingestelt d'ordre van den Gulden Vlies in't jaer 1429. Syn eerste huysvrouwe was Michaelis/ Dochter van Kaerle de 6. Coninck van Vranckrijck/ende naer sommighe/van Kaerle de 7. Syn tweede huysvrouwe was Bonnae/ Dochter van Philippus van Artoys/ en kreegh van dese twee gheen kinderen. Ende syn 3. was Isabella van Portugael/waer van hy ontfingh Anthonis eñ Jodocus/ die jongh storven/ende Kaerle die hem navolgde. Hy sterft tot Brugge in't jaer 1467. ende leydt begraven tot Dyon.

XXIX. Kaerle in syn jongheydt genaemt Grave van Charo lois/eenige sone vanden goeden Hertoge Philippus ende van Vrouwe Isabella van Portugal/heeft synen vader gesuccedeert in het Graefschap van Vlaenderen / ende was int generael erfgenaem van het huys van Bourgongnien. Hy was een seer onversaechden ende strijdtbaeren Vorst. Syn eerste lesse van oorloghe was teghen Lodewijck den elfsten/Coninck van Vranckrijck. Hy castijde de Luyckenaers / die gherebelleert waren teghen haren Bisschop Lodewijck van Bourbon syn rechte neve. Catharina van Vranckrijck suster van Lodewijck den elfsten was syn eerste huysvrouwe / uyt welcke hy gheen

kinders en kreegh. Sijn tweede was Isabella van Bourbon/ van welcke hy een Dochter ontfingh genaemt Maria/ die sijn eenige erfgenaem wert/ ende daer naer getrout met Maximiliaen: Ende sijn 3. Margeriet Suster van Eduardus Coninck van Engelant/ die hem overleefde. Ontrent het laetste van sijn leven verloos drie veltslaghen in een jaer tijdts. D' eerste was tot Morat in Suisserlant/ daer hy sijn volck verloos: De tweede tot Grangy/ daer hy het Landt verliest: Ende de derde tot Nancy/ daer hy 't leven verliest/ t welck ghescheide in 't jaer 1476 ende leyt tot Brugghe in onser Vrouwen kercke. Hy wert toeghenaemt den onversaechden.

XXX. Maximiliaen Ertshertoghe van Oostenrijck/ ende daer naer Keyser/ met sijn ander tijtels droech die van Hertoghe van Brabant/ ende van grave van Vlaenderen/ door de successie die sijn huysvrouwe Maria van Bourgongnen hadt dochter van Kaerle den stouten. Hy heeft van haer ontfanghen Philippus/ die hem naervolghde/ Franciscus ende Joris die in haer jonckheydt sterven/ Margeriet ghetrout met Jan van Arragon. Sy sterf in 't jaer 1482 ende rust tot Brugghe in onser Vrouwen kercke by haren vader. Hy troude ten tweeden huwelijck Blinca Maria dochter van Galeas Hertoghe van Milanen/ ende en kreegh van haer gheen kinders. Hy stirf in 't jaer 1519. ende leyt begraven tot Nieustadt in Duytschlant.

XXXI. Philippus van Oostenrijck/ toeghenaemt den schoonen/ geseyt Geloof-raedt/ oudtste Soone van Maximiliaen/ heeft ghehadt het Hertoghdom van Brabant/ het Graefschap van Vlaenderen ende andere heerlijckheyden door het af sterven van sijn moeder in 't jaer 1482 noch seer jonck wesende: maer was van goeden verstant. Hy heeft ghehadt van sijn gemalinne Joanna van Arragon/ Karel de 5. Keyser/ Fernandus Roomsch Coninck ende daer naer Keyser/ Leonora die troude Emanuel Coninck van Portugael/ ende ten tweede huwelijck Franciscus den eersten van die naem Coninck van Vranckrijck Isabella huysvrouwe van Christiernus Coninck van Denemarck/ Catharina huysvrouwe van Jan Coninck van Portugael/ ende Maria huysvrouwe van Lodewijck Coninck van Hongarien. Hy overleet in Spaengen in 't 't jaer 1505. noch maer in 't beste sijns levens wesende/ ende sijn Vader noch levende. Hy rust tot Grenade.

XXXII. Kaerle de 5 Keyser/ Coninck van Spagnien/ Soone van Philippus van Oostenrijck ende van Joanna van Arragon/ heeft ghehadt onder sijn ander tijtels die van hertoghe van Brabant ende van Grave van Vlaendereen/ ende andere heerlijckheden door het af sterven sijns Vaders/ ende van sijn Moeder de Coninckrijcken van Arragon/ Leon/ Castille/ ende Naples: Dese Vorst was hooghmoedich ende groot van aengrijp. Hy heeft verscheyde ghedenckweerdige feyten bedreven al te langh om te vertellen. Van sijn huysvrouwe Isabella van Portugael heeft hy ontfanghen Fernandus/ die jongh sterf/ Philippus de tweede Coninck van Spaengien/ hem volghde/ Maria huysvrouwe van Maximiliaen Keyser/ sy sterft in 't jaer 1539. Ontrent het laetste sijns levens heeft hy sich ontrocken van de werelt/ ende begaf hem in een Clooster ghenaemt S. Just/ daer hy sterft in 't jaer 1558 naer dat hy 40 jaren Keyser hadde gheweest. Hy is begraven tot S. Laurens van Escurial.

XXXIII. Philippus de tweede eenighe Soone van Karel de 5. Keyser/ Coninck van Spaengien/ nam met sijn ander tijtels die van Hertoge van Brabant/ ende van Grave van Vlaenderen. Hy heeft ghehadt ten eersten huwelijck Maria van Portugael/ ende verkreegh van haer Don Karel Prince van Spaengien. Ten tweeden huwelijck Maria Conninginne van Engelant/ daer hy gheen

kinde-

kinderen by kreegh. Ten derden huwelijck Isabella dochter van Hendrick de tweede Coninck van Vranckrijck / ende ontfingh van haer Isabella Clara Eugenia Infantin van Spaengien/ ghetrout met Albrecht Eertshertoghe van Oostenrijck/ ende Catharina die wert ghehijlickt aen den Hertoghe van Savoyen: ende sijn vierde huysvrouwe was Anna Maria/ outste dochter van den Keyser Maximiliaen/ waer van hy drie Sonen verkreegh ende een dochter/ die terstont storven / uytghenomen Philippus de derde Coninck van Spaengien. Hy is ghestorven 72 jaren oudt sijnde/ den derthienste dach van September 1598 ende van sijn rijck de 40. Is begraven tot S. Laurents van Escurial.

XXXIV. Albertus Eertshertoghe van Oostenrijck/ Soone van den Keyser Maximiliaen de tweede Neve van den Keyser Ferdinandus ende broeder van Rodolphus/ Hertoge van Bourgonjen ende van Brabant/ ende Grave van Vlaenderen van sijn huysvrouwe weghen de doorluchtighe Princesse Vrou Isabella Clara Eugenia / Infante van Spaengien / outste dochter van den Catholiken Coninc Philippus de tweede van welcke de Bruyloft wert gehouden tot Valentia in 't jaer 1599 cort daer naer namen sy haer reyse tot vorderinghe der nederlantsche saken/ende quamen tot Bruyssel den 5 dach Septembris in 't voorseyde jaer, alwaer sy eerlijck ontfanghen werden/ende oock in andere steden. Hy heeft sijn leven langh Vlaenderen seer wel geregeert / maer hy en heeft gheen kinderen naergelaten / en is ontslapen in 't jaer 1621 in April seer van sijn ondersaten beklaeght. De voorseyde Infant sijn huysvrouwe is ghestorven ontrent het laetste van het jaer 1633 sonder kinders/ alsoo dat dese Provincien wederom vereenicht werden tot de Grave van Spaengien / ende door ordonnantie van den Coninck wert daer ghesonden den Cardinael Infant / Ferdinandus / sijn Majesteyts broeder /die aenquam in de Stadt van Brussel den 4 dach van November 1634.

Cort begrijp van de manieren ende daden der Graven van Hollant/ van Diederick den eersten/ tot desen teghenwoordighen tijdt.

Diderick Soone van Hertoghe Sygisbertus van Aquitanien is naer het gemeen gevoelen ghewordet de eerste Grave van Hollant Zeelant ende Heer van Vrieslant in 't jaer 863. is een onversaeght strijdtbaer man gheboortich uyt den Troyaensche stamme der eerste Edele Coningen van Vranckrijck : daeromme oock hoogelijck aen die Croone gehouwelijckt: want hadde te Wijve Gena of Gonna Pippius de Minders dochter Coninck van Italien/ des grooten Coninck Carels jonckste Soon/ heeft seer Ridderlijck de palen sijner Heerlijckheyt beschermt teghen de Deenen en wilten die doe noch binnen Uytrecht woonden is ontrent in 't 40 jaer sijner regieringhe uyt dese werelt ghescheyden in 't jaer 1403 op den 6 October. Ende sijn huysvrou volghden hem korts daer nae op den 11 dach van Januarij en sijn beyde met groote eeren begraven tot Egmont in 't Nonnen Clooster.

II. Diderick de tweede van dien naeme Soone van Graef Diederick de eerste / wiert naer sijn Vaders doodt de tweede Grave van Hollandt ende Zeelandt / maer de Vriesen en wilden hem niet ontfanghen noch voor haren Heere kennen begeerende vry te sitten ghelijck in voorighe tijden / waer uyt een sware oorloge ontstondt. Doch nae twee harde Veldt-slagen heeft hy die onder sijn heerschap-

pije ghebracht. Hun dwinghende dat sy de deuren van hare huysen in 't Oosten mosten maecken / en die so leege dat sy in 't in ende uytgaen nijgen en bucken mosten/ in onderdanicheyde voor haren rechten Heer. Hy troude de dochter des Doorluchtigen Coninck Lodewijck van Vranckrijck ghenaemt Hildegaert / daer hy by teelde Egbertus Bisschop van Trier / Arnulf oft Aerno idt die nae hem Grave wiert / en een schoone Dochter Alijdt oft Erlinde ghenoemt/ is als hy de Landen met grooter vroomicheyt en eeren geregiert hadde 85 jaren gestorven in 't jaer 988 op den 6 dach van May is by sijn huysvrou die weynich te voren ghestorven was begraven in 't Clooster tot Egmont.

III. Arnulfus of Aernout is na sijns Vaders doodt Graef Diederick de tweede geworden de derde Grave van Hollant en Zeelant in 't jaer 988 was ghehouwelijckt by sijns Vaders leven aen Luytgaert des Keysers Theophanus dochter van Constantinopelen of Griecken ende was Theophanus Suster die ghehuwt was aen Otto de tweede Roomsche Keyser / Moeder van Keyser Otto den derden/ ende was aldus dese Luytgaert Keyser Otto den derden Moye oft sijnder Moeders Suster/ derhalven van hem seer begiftícht en begaeft / dese Grave heeft ghestadich met de West-Vriesen gheoorlocht / is oock eyndelingh in een bloedighe slacht/(alwaer sy de victorie bevochten) vechtender-handt doodt ghebleven hebbende naer sijn Vaders doodt geregiert vijf jaer is inde Abdye tot Egmont begraven / achterlatende twee Soonen / Diederick die naer hem Grave wiert / ende Syphrijt Stadthouder van kennemer landt.

IV. Diederick de derde van dien naem en de vierde Grave van Hollandt en Zeelandt in 't jaer 993/ was ghehouwelijckt by sijns Vaders leven met Wittilde ofte Vcilhaden Hertoghe Otten van Sassen dochter ende Keyser van Romen by dewelcke hy teelde twee Sonen/ d'eerste gheheeten Diederick wiert Grave naer sijn Vaders doodt/ d' ander Floris die was Grave in Oost-Vrieslant/ ende nae sijns broeders doodt Grave van Hollandt / dese Grave Diederick heeft groote Oorloghe ghevoert met Adelbelt eerste Bisschop van Uytrecht / daer nae met de Vriesen wreeckende sijnes Vaders doodt/ is gestorven in 't jaer 1039 hebbende het Graefschap gheregeert 46. jaren/ is by sijne voorsaten tot Egmont begraven.

V. Diederick de vierde van dien naem en vijfde Grave succedeerde sijnen Vader in 't jaer 1039 hadde Vrouwe noch kinderen is tot Dordrecht ghestorven op den 15. May 1048 door de schuet van eenen fenijnighen schicht/ als hy de Marck-grave van Brandenburgh uyt de selve Stadt (by hun inghenomen) dreef ter oorsaecke dat dese Grave Diederick in een Tornoy-spel tot Endick/ desselven Bisschops en Bisschops van Colens broeder by gheval doodt ghesteecken hadde. Hy regneerde 9 jaren is tot Egmont by sijne voorsaten begraven.

VI. Floris de eerste van dien name sijnde Grave van Oost-Vrieslandt / wiert nae sijnes broeders doodt de seste Grave van Hollandt, Zeelandt / &c. in 't jaer 1048 was ghehuwt aen Geertruyda des Hertogen Heymans van Sassen dochter / daer hy by teelde Diederick die nae hem Grave was / Aelbrecht / Floris ende Pieter Canoniken der kercken van Sint Lambert tot Luyck / ende een schoone dochter Machtelt/ welcke naer haer Vaders dood ghehuwt wierdt aen Coninck Philips van Vranckrijck de eerste van dien naem. Was een dapper strijdtbaer Prins / sloegh in eenen strijdt by de 11000 Mannen behalven noch 27 duysent die versmoorden ende verdroncken blijvende ter plaetse den Bisschop van Luyck / de Graef van Henegou en meer andere welck sich teghens hem verbonden hadden / dan wiert eenigh tijdt daer naer als

als hy een schoone victorie op sijne vyanden bevochten hadden en sijn vermoeyde heyr rustende slapende van den Grave van Kuyck verrast ende met ontrent 2600 Mannen doodtgheslaghen / doch het doode lichaem wierdt den verwinner door die van Dordrecht ontweldicht en by sijne voorsaten tot Egmont begraven / geregeert hebbende 14 jaren ende Vrieslandt 22 jaren.

VII. Geertruyt Graefinne van Hollandt regheerde naer hares Mans doodt voor haren Zoon 2 jaren seer vredelijck nae welcke tijdt in 't jaer 1063 nam sy te Man met wille de Edelen van 't Lant Robrecht de Vriese Graef Balduwijn van Vlaenderen Soone die een vermaert en strijdtbaer man was.

VIII. Robbrecht de Vriese Monbore en de vooght des Lants gemaeckt van den jongen Diederick des Graven Floris Soon/ teelde by sijne huysvrouwe Geertruyt twee Soonen en drie dochteren/alle (behalven Palies eene van den Soone die jonck starf) hooghe uytghehouwelijckt wiert in 't jaer 1071 met sijn ghemaele uyt Hollant verdreven door Willem van Gelder de een-en-twintichste Bisschop van Uytrecht welcke het Graefschap van Hollandt en Zeelandt voor sijnen Neve Govert metten bult van den Keyser Hendrick de vierde verkreghen hadde.

IX. Anno 1071 dede de Bisschop Willem van Uytrecht in alle Steden hulden Govert metten bult ontfanghende het Graefschap van hem te leen / welcke hem daer in verseeckerde verjaghende den Adel die hem teghen waren / bracht de Vriesen oock tot sijn onderdanicheydt met hulpe des gheseyden Bisschops/wiert als hy 6 Jaren met ghewelt gheregeert hadde tot Antwerpen op de heymelijckheydt sittende van onder doodelijck ghequest daer hy af sturf in 't jaer 1075.

X. Anno 1078 heeft Graef Diederick des Graven Floris Soon met hulpe van sijn stief-vader Robbrecht de Vriese met geweldiger hant sijn Vaders erve weder ingenomen vangende Coenraet des Bisschops Willems van Uytrecht nae volgher / bracht oock de Vriesen door dwangh van Wapenen tot sijne ghehoorsaemheydt/daer nae huwde hy aen Witilhildes dochter van Hertoge Frederick van Sassen/ daer hy by teelde Floris die nae hem Grave wiert/ en een dochter Machtelt Hertoginne van Orleans/ sturf in 't jaer 1091 op den 15 September hebbende gheregeert 15 Jaren wiert tot Egmont in 't Clooster begraven.

XI. Floris de tweede van dien naem volghde sijnen Vader Diederick in 't jaer 1091 was ghemeenlijck ghenoemt de vette/ troude Petronella den Hertogh Dirck van Sassen dochter en Suster van den Roomschen Keyser Lotharius / daer hy by teelde Diederick die nae hem Grave wiert / Floris de swarte Prince van Kenemerlants Jonckheer Symon/ hadewije Graefinne van Gelder een uytnemende schoon Vrouwenbeelt regeerde vreedtsamelijck 31 Jaren sturf in 't jaer 1123 / is tot Egmont begraven.

XII. Diederick de seste van dien naem wiert in 't jaer 1123 naer sijn Vaders doodt de 12 Grave van Hollant/ troude Sophia den Grave Ottos Paltsgrave aen den Rijn dochter / daer hy by teelde Floris sijn naesaet / Otto Graef van Benthem Baldewijn Bisschop van uytrecht Diederick Domproost/ Pelgrum/Burghgrave/ Sophia Abdis in fontenelle / hadewy Nonne en Petronella een schoone Jonck-vrouwe. Was een kloeck voorsichtich strijdtbaer man heeft in sijn leven verscheyde oorlogen gevoert/doch als hy 40 jaren geregiert hadde in vreden ghestorven/en by sijne voorsaten begraven.

XIII. Floris de derde van die naem/succedeerde aen sijn Vader in 't Graefschap Anno 1163 / ende was een kloeck ende wijse Vorst: hy nam tot huysvrou Ada des Co-

ninckś

nincks van Schotlants Dochter / by dewelcke hy vier Soonen ende vier dochters kreegh. Sijn ondersaten heeft hy van hun vyanden verlost / en daer en boven noch veel-maels in Egypten / door sijns Soons beleyt Victory bevochten / alwaer hy oock ten lesten / nae 27 jaers regeringhe / subijt ghestorven ende daer nae tot Antiochien begraven is.

XIV. Diderick. Dese wierde in tijde van oorlogh voor strench endé fel geacht / maer in vrede sacht ende goedertieren / sijn huysvrou was Alijt / een dochter des Hertooghs van Cleef / by den welcken hy een dochter kreegh / Ada geheeten. Den vyandt heeft hy vroomelick uyt alle sijn erflanden gedreven / alleen dat hy by accoort aen sijn broeder het Graefschap vā Oost-vrieslant heeft verwillicht. Wanneer hy nu 13 jaren geregeert hadde / ende sieck geworden was / heeft hy nae sijn broeder geschreven om die voocht te stellen over sijn dochter Ada; Maer eer de broeder quam is hy ghestorven / ende is met seer kleyne staet 't Egmont begraven.

XV. Vrou Ada in 't jaer nae Christi gheboorte 1203 wert Ada / door haer Moeder verlost sijnde aen den Grave van loon / tot Graefinne ghemaeckt: Dese beloften waren oorsaeck van groote beroerte in 't landt: Want soo haest de Graef van Loon de dood des Graefs Diederick hadt vernomen / is hy metter haest tot Dordrecht ghekomen ende heeft aldaer Ada / tegens de wil hares Vaders broeder / ghetrout. Hier op heeft sich dese Broeder teghens dit houwelijck gekant / ende door behulp des landts Ridderschap / die hy aen sijn sijde kreegh / heeft hy hem verjaeght ende haer groot leet aenghedaen: dese onruste heeft veroorsaeckt dat sy maer een jaer en regeerde ende sturf op Tessel ende wierde met groote rouw te Middelburgh begraven.

XVI. Willem. Nae Ada is ghesuccedeert Willem des Graef Diedericks broeder / in 't jaer 1204. hy troude een Dochter des Graven van Gelder / daer hy drie Sonen by kreegh. Met behulp van die van Haerlem won dese Graef Damiaten; want maeckende eenen stercken Yseren saegh onder het kiel van haer schip vast / seylden alsoo inde haven ende doorsneden daer mede den raecx die daer voorgespannen lach: waer over die van Haerlem een heerlijck Wapen verkreghen. Nae dat dese Graef 19 jaren hadde gheregeert / sturf hy ende wierde tot Reynsburgh met grooter solemniteyt begraven.

XVII. Floris in 't jaer 1223 werde Floris de vierde tot Graef van Hollant / ende regeerde 12 jaren sijn Gemalinne was een dochter des Hertooghs van Brabant ende Lotteringe / by den welcken hy twee Soonen ende drie Dochters kreech. Hy was seer kloeck ende ras ter Wapen eñ sterck van lijf en ledē. Eens in een Tornoy-spel te Corby de prijs gewonnen hebbende / is hy uyt nijt ende jalousie van den Graef van Cleermont verradelijck doorsteecken: de Graef van Cleef dit willende wreecken / heeft den Verrader stracks daer by gheleyt: ende nemende daer nae het lichaem des dooden Prins heeft het tot Reynsburgh in Hollandt doen begraven.

XVIII. Willem dese was de Soon van Graef Floris / dewelcke noch jonck sijnde doen sijn Vader sturf / nam tot voocht de Bisschop Otto sijn Oom: Dese jonge Prins in deuchden op-groeyende ende alle sijns gelijckē overteffende / wierde noch jonck tot Roomsche Keyser verkoren. Hy nam Aken in door een sonderlinge practijck van een Dam / ende fondeerden een Coninclick Hof in dē Haegh tot verhandelinge van alle Lants-saecken ende rechten. Hy hadt tot Huys-vrou een dochter des Hertooghs van Brunswijck by den welcken hy maer eenen Soon kreegh: sijn regeringhe begost in 't jaer 1235 / ende doen hy 20 jaren met grooter lof ende prijs geregeert hadde / worden hy te

hoogh-

Hooghwoudt gheslaghen / waer over het Landt groote rou droegh.

XIX. Floris nae Coninck Williams doodt / alsoo sijn Soon noch een kint was / begost in 't jaer 1271 sijn broeder Floris als voogt het lant te regeeren. Dese maer 17 jaren oudt sijnde / heeft de Vriesen met groote heyr-krachten bevochten ende als het stof voor de wint verstropt: sijn Vaders ghebeente / die hy in Vrieslant vant / dede hy na Middelburgh in d' Abdye aldaer begraven. Hy trouden een dochter van den Graef van Vlaenderen / by den welcken hy 7 Soonen kreech. Eyndelick 26 jaren geregeert hebbende / werde hy niet sonder oorsaeck van Gerrit van Velsen doot ghesteecken / tot grooten rou van meenich mensch / ende wierde tot Reynsburgh begraven.

XX. Johan Grave in 't jaer 1296 begost de regieringe van Johan de eerste van dien name. Sijn Gemalinne was Elisabeth eens Conincks dochter. De Vriesen heeft hy dickwils uyt het velt geslagen / ende de Stadt van Vytrecht bedwonghen. Hy was binnen Delft / doen men Heer Wolfert van boven uyt sijn eygen logement ten vensteren uyt wirp / om dat hy het Lant met schatten en scheeren soo geplaecht hadt. Dese Graef sturf sonder kinderen / doen hy 4 jaren geregeert hadde / ende wierde tot Reynsburgh met groote rouw sijner ondersaten ter aerde ghebracht.

XXI. Iohan in 't jaer 1300 quam Coninck Willems Susters Soon / Graef Jan van Henegou / tot de regieringe / hy nam tot wijf een dochter des Hertoghs van Luttenburgh / by den welcken hy 3 Soonen kreegh. De Vlaminghen die Zirckzee hadden belegert heeft hy opgheslaghen ende den Graef van Vlaenderen / Guy Dampier / selfs ghevanghen ghekreghen. Daer nae is hy eens nae Henegou vertrocken / alwaer hy in 't 5 jaer sijner regieringhe is ghestorven / ende wierde tot Valencijn begraven.

XXII. Willem in 't jaer 1305 quam tot de regieringe Graef Willem. Sijn ghemalinne was des Conincks van Vranckrijcks Suster / by de welcke hy een Soon ende drie dochters heeft ghekreghen. Sijn Hof-houdinghe binnen Haerlem wordt in de Cronijcke grootelicks vermaert / als daer wel 20 Graven / 1000 Ridders ende 100 Banreheeren plachten te hanteren. Dit was hy die selfs sijn deghen uyttrock / waer mede hy den Baljou van Zuydt-Hollant dede onthalsen om het onrechtvaerdich verwisselen van een Koe / dat hy een arme Huysman hadde aenghedaen. Eyndelick nae dat hy 32 jaren geregeert hadde is hy gestorven / ende is tot Valencijn onder eenen hooghen Tombe begraven.

XXIII. Willem na het overlijden van Graef Willem / wierde in 't jaer 1338 sijn Soon in sijn plaets verkoren. Dese kreech tot wijf des Hertooghs van Brabants dochter. Hy trock nae Spangien teghens de Saracijnen ende nam aldaer Granaden stormender handt in. Oock heeft hy die van Vytrecht soo sterck belegert ende benauwt dat sy gedwongen sijn gheweest hem bloots voets om genade te komen bidden. Negen jaren heeft hy seer victorieuslijck geregeert / maer daer naer nae Vrieslandt treckende / is hy korts daer op by staveren verslaghen.

XXIV. Magariet nae de doodt van Willem / in 't jaer 1345 / werde sijn Suster Margriet Graefinne van Hollant: sy kreech tot haren man Keyser Lodewijck / den welcken sy 2 Soonen / Willem ende Aelbrecht / baerde. Onder haer regieringe ontstont die hoeckx en Cabbelliausche twist / daer sulcken partijschap ende bitterheydt uyt rees dat de Moeder sich teghens haer kint ende 't kint sich teghens sijn Moeder stelde. Maer nae dat sy die slach op de Maes verlooren hadde / is het lant in wat meerder ruste geraeckt / alsoo sy haren Soon Hollant overgaf ende selfs nae Henegou vertrock / alwaer sy nae het 5 jaer haerder regeringhs ghestorven ende begraven is.

XXV. Willem. Al was schoon dese Willem van Beyerẽ met sijn Moeders verwilliginge/ tot Grave van Hollandt/ Zeelant ende Vrieslant gehult/ soo bleef nochtans dat lant niet te min door die voorgaende twist vol nijdts ende partijschaps/ het eene geslacht sich teghens dat ander verheffende ende verbitterende. Om sulcks te modereren dede hy beyde partye veel faveurs. Hy kreegh tot Vrou eens Hertooghs dochter/ doch sonder kinderen by haer te teelen. Eyndelijck is hy op 't Hof van sinnen berooft gheweest ende heeft in sijn kranckſinnichheydt een seecker Ridder doodt gheslaghen waer over hy een wijl tijdts heeft moeten vast ghebonden worden. Zijn regieringhe begost in 't jaer 1352 ende als hy seven jaren geregeert hadde/ is hy ghestorven ende by sijn Moeder begraven.

XXVI. Albrecht Hertogh Willem dus deerlijc buyten sinnen sijnde/ is Albrecht sijn broeder/ eerst als vooght/ daer nae als Graef in 't jaer 1358 inde regieringhe ghetreden. Hy nam tot wijf eens Hertooghs dochter daer hy drie Soonen en drie dochteren by kreegh. Sijn volck eens in Vrieslandt van de vyandt beset sijnde/ riep hy die van Delft tot by-standt: die welcke komende ende sijn volck verlossende/ heeft hyse haer vryheydt weder gheschoncken. Eyndelijck nae de 46 jaeren sijner regeringhe is hy overleden ende in den Haegh op 't Hof ter aerde ghebracht.

XXVII. Willem nae Hertoogh Albrechts doodt/ in 't jaer 1404 heeft sich sijn Soon Willem tot Graef des landts laten hulden. Over al was dese Prins seer victorieus. Hy troude tot sijn tweede vrou/ Marguerit/ de Dochter van Philips Hertoogh van Burgonje teghens de Luyckenaers/ Vriessen ende Gelderschen heeft hy veel mael slaeghs gheweest/ ende hun al te samen in groot lijden ghebracht. Nae dat hy 15 jaren voorspoedich hadde gheregheert/ is hy eyndelijck ghestorven/ ende tot Valencijn begraven.

XXVIII. Johan. Nae Hertoogh Willems doot is die Cabbellausche factie weder in Hollandt op geresen/ ende dat ter occasie van dese Hertoogh Johan/ die onder het decksel van Vooght sich tot Graef meende te maecken. Die van Dort ende van den Briel die hadden hem al rede tot Graef ghehult/ maer de raedt des landts en wouden daer niet toe verstaen 27 jaren was hy Bisschop van Luyck gheweest/ ende troude daer nae met eens Hertooghs dochter. Nae dat hy 6 jaren het Landt/ als vooght gheregeert ende veel twists ghestoockt hadde/ is hy eyndelick in den Haegh gestorven ende begraven.

XXIX. Jacoba nae Hertoogh Jans doodts/ in 't jaer 1417 quam weder het Landt aen sijn rechte erfghenaem Vrou Jacoba. Dese hadt groot verscheel met haer tweede Man/ ende om haer twists wille worde van haer ondersaten weynich gheacht. Hertoogh Philips hebbende haer Man ghevanghen/ dede haer hem het Landt resigneren. Sy heeft 4 mannen ghehadt/ maer by niemant gheen kinderen. Sy regheerde 19 jaren ende hiel meest haer Hof tot Teylingen/ al waer mense 10 jaren seer heeft ghequollen/ tot dat sy der oock is ghestorven/ ende leyt in den Haegh op 't Hof begraven.

XXX. Philips in 't jaer 1436 wierde Hertogh Philips/ dien Vrou Iacoba het Graefschap overghedraghen hadt/ by haer levens tijdt noch gehult. Dese heeft wel drie Conincks dochters ghetrout/ maer by de laetste/ Isabella ghenaemt/ kreegh hy eerst Carel sijn erfghenaem. De Stadt van Parijs heeft hy inghewonnen/ mitsgaders oock Brugghe ende Gent bedwonghen. De Hoecks ende Cabellausche twist heeft hy met grooter voorsichtichheydt gheslist. In 't een-en-dertichste jaer sijner regeringhe is hy ghestorven/ ende is met grooten rou tot Dygion begraven.

Karel

XXXI. Karel. Dit is den strijtbare Karel / wiens gelijcke men in 't gantsche Christenrijck niet en vondt. Sijn ghemalinne was Elisabeth des Hertoogh van Borboens dochter / by den welcken hy sijn eenich erf-dochter kreech. Die van Luyck heeft hy tot in den gront toe verdorven / om dieswille dat sy haren Bisschop verjaecht hadden. Des Landts raedt heeft hy in groote heerlickheyt tot Mechelen gefondeert. Nae dat hy 9 jaren gheregeert hadde heeft hy sich onderwonden de Stadt van Nancy t' overvallen; maer wierde seer deerlick in 't Velt verslaghen.

XXXII. Maria. Nae haers Vaders doodt / in 't jaer 1477 / wierde Maria tot Graefinne ghehult. Sy troude met Maximiliaen / een Prince uyt Oostenrijck / ende Soon van Keyser Frederick / by den welcken sy twee Soonen en een dochter kreegh. In 't jaer 1482 / haer in Vlaenderen op de jacht vermakende / is sy van haer Peert ghevallen: door desen val swaerlick ghequest sijnde / heeft mense nae Brugghe gebrocht om haer aldaer te laten verbinden: maer most Eylacy sterven / ende is aldaer inde kerck van S. Donaes begraven.

XXXIII. Maximiliaen, in jaer 1482 hebben alle de Steden eendrachtelijck Maximiliaen tot voocht van 't Landt / van sijne kinders weghen / aenghenomen ende inghehult. Maer de Fransman is hem teghen gheweest ende heeft hem uyt het landt ghedreven: ende is oock Uytrecht seer sterck van hem belegert gheweest. Binnen Aken sijnde wierden hy van de Keur-Vorsten tot Roomsche Coninck verkoren. En hebbende 12 jaren vroomelijck geregeert / is hy ten lesten weer naer Oostenrijck vertrocken / alwaer hy oock ghestorven ende begraven is.

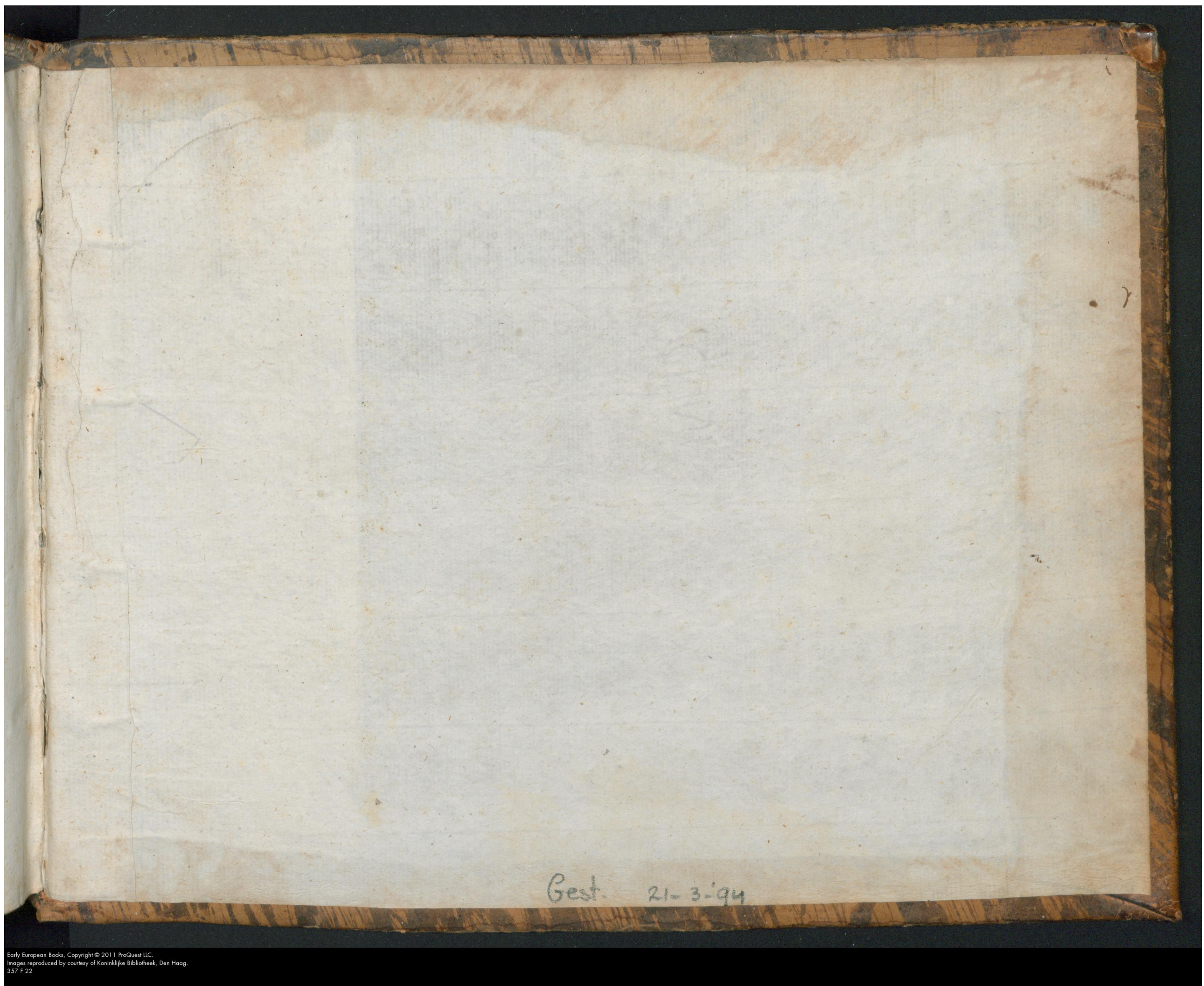
XXXIV. Philips. In 't jaer 1494 is Philips / tot Grave ghehult met grooter blijschap ende verheuginghe des gantsche Landts: hy troude Johanna des Konincks van Spaengiens dochter / by den welcken hy twee Soonen ende vier dochters kreech. Nae dat hy sich trouwelijck voor dese Landen hadt ghequeten / is hy naer Spaengien vertrocken / alwaer hy met grooter feest is onthaelt gheweest: ende is eyndelick / nae dat hy 12 jaren hadde gheregeert / binnen Burgues / daer hy gemeenlick sijn Hof hiel / ghestorven / ende van daer naer Amersfoort ter aerde ghebrocht.

XXXV. Karel. Dese was de Soon van Philips ende wierde noch by sijn Groot-vaders tijden in 't jaer 1515 tot Grave ghehult. Hy troude Isabella des Conincks van Portugaels dochter / by den welcken hy maer een Soon ghewan / Philips ghenaemt. Onder anderen sijn victorieuslijcke daden / is die victorie die hy vocht voor Pavyen / al waer hy de Coninck van Vranckrijck selfs ghevanghen kreegh. Ende daer nae tot Roomsche Keyser verkoren sijnde / is selfs in persoon nae Barbarije getogen ende heeft de Stadt Tunis inghenomen. Doen hy nu dese Landen 43 jaren hadde geregeert / heeft hy sijn Soon het Landt overgegeven: ende is alsoo nae Spaengien getrocken ende aldaer ghestorven.

XXXVI. Philips. In 't jaer 1549 is Philippus / Coninck van Spaengien ende veel andere rijcken / oock tot Grave van Hollandt ghehult. Hy troude de dochter des Conincks van Portugael / by den welcken hy een Soon genereerden Carolus genaemt. Hadt dese mogen regeren / dat hadt voor 't landt een hoogh ghewenschte saeck gheweest: Maer och lacy! hy is haestich gestorven. In 't jaer onses Heeren 1559 is dese Philippus nae Spaengie vertrocken ende liet al hier de Vrou van Parma voor Gouvernante. Wel den Prins die selfs nae Godts wet sijn Landt regeert.

EYNDE.

Gest. 21-3-'94